

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

HEKÎM-İ DENDÂNÎ MEHMED BİN AHMED'İN
"TERCEME-İ MUHTASAR-I MÜFÎD FÎ ‘İLMİ’T-TİBB" ADLI ESERİ
(VR. 4b-28b)
(İNCELEME-METİN-DİZİN-TIPKIBASIM)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜRKAN KANAATLI

İSTANBUL 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

HEKÎM-İ DENDÂNÎ MEHMED BİN AHMED'İN
"TERCEME-İ MUHTASAR-I MÜFÎD FÎ 'İLMİ'T-TİBB" ADLI ESERİ
(VR. 4b-28b)
(İNCELEME-METİN-DİZİN-TIPKIBASIM)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜRKAN KANAATLI

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. AYLİN KOÇ

İSTANBUL 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Gürkan KANAATLI'nın "Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fi 'İlmî't-Tıbb Adlı Eseri (vr. 4b-28b) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği ~~Loy çekilği~~ ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Aylin KOÇ
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

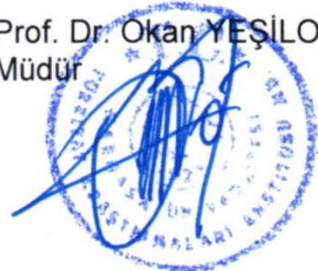
Üye : Prof. Dr. Zuhale Hasena KÜLTÜRAL
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Dilek HERKMEN
Üniversitesi Düzce Üniversitesi

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 19/02 / 2018 tarih ve 2018/15-05 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	VII
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR VE İŞARETLER	X
ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ	XI
KAYNAKÇA	XII

I. İNCELEME	1
1. GİRİŞ	2
1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı	2
1.2. Çalışmanın Yöntemi	2
1.3. Çalışmanın Malzemesi	4
1.3.1. İbnü's-Süveydî'nin Hayatı ve Eserleri	4
1.3.1.1 İbnü's-Süveydî'nin Hayatı	4
1.3.1.2. İbnü's-Süveydî'nin "Et-Tezkire" Adlı Eseri	5
1.3.1.3. İbnü's-Süveydî'nin Diğer Eserleri	5
1.3.2. "Et-Tezkire"nin Muhtasarlari	6
1.3.2.1. Abdülvehhâb eş-Şa'rânî ve "Muhtasar Tezkiretü's-Süveydî" Adlı Eseri	6
1.3.2.2. Kaysûnîzâde Mehmed Çelebi ve "Muhtasarü't-Tezkire" Adlı Eseri	8
1.3.3. Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in Hayatı ve Eserleri	10
1.3.3.1. Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in Hayatı	11
1.3.3.2. Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in "Terceme-i Muhtasar-ı Müfid fî 'İlmi't-Tıbb" Adlı Eseri	11
1.3.3.2.1. Nüsha Özellikleri	12
1.3.3.3. Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in Diğer Eserleri	14
1.4. Eserin Tıp Tarihindeki Yeri	16
1.4.1. Klasik Dönem Osmanlı Tıbbı	16
1.4.2. Dönemin Tıp Anlayışı	17

1.4.3. Dönemin Başlıca Eserleri.....	18
1.5. Eserin İçeriği.....	20
1.5.1. Eserin İçeriğine Genel Bakış.....	20
1.5.2. Bölümlerin Özetleri.....	30
1.6. Eserin Dili ve Üslubu.....	56
2. YAZIM ÖZELLİKLERİ	61
2.1. Arapça ve Farsça Sözcüklerin Yazımı.....	62
2.1.1. Arapça Yapılı Tamlamaların Yazımı	65
2.1.2. Farsça Yapılı Tamlamaların Yazımı	65
2.2. Batı Dillerinden Alıntı Sözcüklerin Yazımı	66
2.3. Türkçe Sözcüklerin Yazımı	66
2.4. Ünlülerin Yazımı	67
2.4.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı	67
2.4.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı	68
2.4.3. Kapalı e'nin Yazımı.....	69
2.4.4. /ı/ ve /i/ Ünlülerinin Yazımı	69
2.4.5. /o/ ve /ö/ Ünlülerinin Yazımı	70
2.4.6. /u/ ve /ü/ Ünlülerinin Yazımı	71
2.5. Ünsüzlerin Yazımı	71
2.5.1. /ç/ Ünsüzünün Yazımı.....	72
2.5.2. /g/ Ünsüzünün Yazımı	72
2.5.3. /ñ/ Ünsüzünün Yazımı	72
2.5.4. /p/ Ünsüzünün Yazımı	73
2.5.5. /s/ Ünsüzünün Yazımı.....	73
2.5.6. /t/ Ünsüzünün Yazımı	74
2.6. Sözcük ve Eklerin Yazımı	74
2.6.1. Ne Sözcüğünün Yazımı	75
2.6.2. Qadar Sözcüğünün Yazımı	75
2.6.3. İle Sözcüğünün Yazımı.....	75
2.6.4. İçün Edatının Yazımı	76
2.6.5. Degil Edatının Yazımı	76

2.6.6. Şoñra Sözcüğünün Yazımı.....	76
2.6.7. Ki Bağlacının Yazımı.....	76
2.6.8. De Bağlacının Yazımı.....	76
2.6.9. Ek Fiilin Yazımı.....	77
2.6.10. Zamir n'sinin Yazımı.....	77
2.6.11. /y/ Yardımcı Ünsüzünün Yazımı	77
3. SES BİLGİSİ	79
3.1. Ünlüler	79
3.1.1. Ünlü Uyumları	79
3.1.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu	79
3.1.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu.....	79
3.1.2. Ünlülerle İlgili Ses Olayları	85
3.1.2.1. İncelme	85
3.1.2.1.1. /a/ > /e/ Değişmesi	85
3.1.2.1.2. /ı/ > /i/ Değişmesi	85
3.1.2.1.3. /o/ > /ö/ Değişmesi	85
3.1.2.2. Kalınlaşma.....	86
3.1.2.2.1. /e/ > /a/ Değişmesi.....	86
3.1.2.3. Daralma	86
3.1.2.3.1. /a/ > /ı/ Değişmesi.....	86
3.1.2.3.2. /e/ > /i/ Değişmesi.....	86
3.1.2.3.3. /ö/ > /ü/ Değişmesi	86
3.1.2.4. Genişleme.....	86
3.1.2.4.1. /ı/ > /a/ Değişmesi.....	86
3.1.2.4.2. /i/ > /e/ Değişmesi.....	87
3.1.2.4.3. /u/ > /o/ Değişmesi	87
3.1.2.5. Düzleşme	87
3.1.2.5.1. /u/ > /a/ Değişmesi.....	87
3.1.2.5.2. /u/ > /ı/ Değişmesi	87
3.1.2.5.3. /u/ > /i/ Değişmesi	88
3.1.2.5.4. /ü/ > /i/ Değişmesi	88

3.1.2.6. Yuvarlaklaşma.....	89
3.1.2.6.1. /ı/ > /u/ Değişmesi	89
3.1.2.6.2. /i/ > /u/ Değişmesi	89
3.1.2.6.3. /i/ > /ü/ Değişmesi	89
3.1.2.7. Ünlü Düşmesi.....	90
3.1.2.7.1. /ı/ Düşmesi.....	90
3.1.2.7.2. /i/ Düşmesi.....	90
3.1.2.7.3. /u/ Düşmesi.....	90
3.1.2.7.4. Orta Hece Ünlüsünün Düşmesi	90
3.1.2.7.5. Hece Düşmesi.....	91
3.1.2.8. Ünlü Türemesi.....	91
3.1.2.8.1. /a/ Türemesi	91
3.1.2.8.2. /ı/ Türemesi.....	91
3.1.2.8.3. /i/ Türemesi.....	91
3.1.2.8.4. /u/ Türemesi.....	91
3.1.2.8.5. /ü/ Türemesi.....	92
3.1.2.9. Kısılma.....	92
3.2. Ünsüzler	92
3.2.1. Ünsüz Uyumu	92
3.2.2. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları	93
3.2.2.1. Ötümlüleşme	93
3.2.2.1.1. /p/ > /b/ Değişmesi	93
3.2.2.1.2. /ç/ > /c/ Değişmesi	93
3.2.2.1.3. /f/ > /v/ Değişmesi	94
3.2.2.1.4. /k/ > /g/ Değişmesi	94
3.2.2.1.5. /k/ > /ğ/ Değişmesi	94
3.2.2.1.6. /s/ > /z/ Değişmesi	94
3.2.2.1.7. /t/ > /d/ Değişmesi	94
3.2.2.2. Ötümsüzleşme	95
3.2.2.2.1. /b/ > /p/ Değişmesi	95
3.2.2.2.2. /c/ > /ç/ Değişmesi	96

3.2.2.2.3. /d/ > /t/ Değişmesi	97
3.2.2.2.4. /ğ/ > /k/ Değişmesi	97
3.2.2.2.5. /v/ > /f/ Değişmesi	97
3.2.2.3. Dudaksılaşma	97
3.2.2.3.1. /g/ > /v/ Değişmesi	97
3.2.2.3.2. /ğ/ > /v/ Değişmesi	98
3.2.2.3.3. /ñ/ > /m/ Değişmesi	98
3.2.2.4. Genizsileşme	98
3.2.2.4.1. /b/ > /m/ Değişmesi	98
3.2.2.5. Genizsizleşme.....	98
3.2.2.5.1. /n/ > /l/ Değişmesi	98
3.2.2.6. Damaksılaşma	98
3.2.2.6.1. /f/ > /k/ Değişmesi	98
3.2.2.6.2. /h/ > /k/ Değişmesi	98
3.2.2.7. Dişsileşme	98
3.2.2.7.1. /ñ/ > /n/ Değişmesi	98
3.2.2.8. İncelme	99
3.2.2.8.1. /ğ/ > /g/ Değişmesi	99
3.2.2.9. Patlayıcılaşma.....	99
3.2.2.9.1. /v/ > /p/ Değişmesi	99
3.2.2.10. Sızıcılaşma	99
3.2.2.10.1. /b/ > /f/ Değişmesi	99
3.2.2.10.2. /g/ > /ğ/ Değişmesi	99
3.2.2.10.3. /ğ/ > /ğ/ Değişmesi	100
3.2.2.10.4. /h/ > /h/ Değişmesi	100
3.2.2.10.5. /k/ > /h/ Değişmesi	100
3.2.2.10.6. /k/ > /h/ Değişmesi	100
3.2.2.11. Süreklileşme	101
3.2.2.11.1. /p/ > /f/ Değişmesi	101
3.2.2.12. Benzeşme	101
3.2.2.12.1. /c/ > /ş/ Değişmesi	101

3.2.2.12.2. /s/ > /ş/ Değişmesi	101
3.2.2.13. Aykırılma	101
3.2.2.13.1. /ç/ > /s/ Değişmesi	101
3.2.2.13.2. /u/ > /ı/ Değişmesi	101
3.2.2.14. Ünsüz Düşmesi.....	101
3.2.2.14.1. /ğ/ Düşmesi.....	101
3.2.2.14.2. /l/ Düşmesi.....	102
3.2.2.14.3. /r/ Düşmesi	102
3.2.2.14.4. /y/ Düşmesi.....	102
3.2.2.15. Tekleşme	102
3.2.2.16. Ünsüz Türemesi.....	102
3.2.2.16.1. /h/ Türemesi.....	102
3.2.2.16.2. /r/ Türemesi	103
3.2.2.16.3. /v/ Türemesi.....	103
3.2.2.16.4. /y/ Türemesi.....	103
3.2.2.17. İkizleşme	103
3.2.2.18. Göçüşme.....	103
4. SONUÇ	104
II. METİN	105
III. DİZİN.....	154
IV. TIPKIBASIM	385

ÖN SÖZ

Terceme-i Muhtasar-ı Müfid fi 'İlmi't-Tıbb Osmanlı hekimlerinden Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in Orta Çağ Arap hekimi İbnü's-Süveydî'nin Doğulu ve Batılı dört yüz kadar bilim insanından alıntılar yaparak kaleme aldığı *Et-Tezkire* adlı Arapça tıp kitabının bir muhtasarının tercümesidir. 17. yüzyılda kaleme alınan eser 1773 yılında, bilinmeyen bir müstensih tarafından istinsah edilmiştir ve bilinen tek nüshası Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde Yz. A 393 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Bu çalışmada eserin 4b-28b varaklarında yer alan bölümleri incelenmiştir.

Çalışma; İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım bölümlerinden oluşmaktadır. İnceleme bölümünde önce çalışmanın konusu ve amacı açıklanmış, araştırma yöntemi izah edilmiştir. Daha sonra *Terceme-i Muhtasar-ı Müfid fi 'İlmi't-Tıbb*'ın kendisinden Türkçeye çevrildiği Arapça kaynak eser *Et-Tezkire* ve müellifi hakkında bilgi verilmiş, bu eserin muhtasarları ve ihtisar edenleri üzerinde durulmuş ve mütercim ve tercümeyle dair araştırma sonuçlarına yer verilmiştir. Bundan sonra eserin içeriği ile dil ve üslup özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu bölüm, eserin yazım özelliklerinin ve ses bilgisinin incelemesi ile sona ermektedir. Metin bölümünde eser çeviri yazıya aktarılmıştır. Dizin bölümünde metnin açıklamalı genel dizini oluşturulmuş, Tıpkıbasım bölümünde orijinal metne yer verilmiştir.

Tıp metinleriyle tanışmamı sağlayan ve çalışmanın hazırlanmasında bana yol gösteren değerli tez danışmanım Doç. Dr. Aylin Koç'a, yüksek lisans derslerinde akademik çalışmalar için sağladığı yüksek motivasyon için değerli hocam Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali'ye, Cıbakaya dizin programını Türk dili araştırmacılarının hizmetine sunan değerli hocam Prof. Dr. Ceval Kaya'ya ve metindeki Arapça bölümlerin okunmasında yardımcı olan tüm değerli arkadaşlara teşekkür ederim.

Gürkan Kanaatlı

04.06.2018

ÖZET

Bu çalışma 17. yüzyıl Osmanlı hekimlerinden Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in *Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fî 'İlmi't-Tıbb* adlı Osmanlı Türkçesi tıp eseri üzerinedir. Bu eser, 13. yüzyıl Arap hekimi İbnü's-Süveydî'nin Doğulu ve Batılı dört yüz kadar bilim insanından alıntılar yaparak oluşturduğu *Et-Tezkire* adlı kitabın bir muhtasarından tercüme edilerek oluşturulmuştur. Çalışma; İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. İnceleme bölümünde çalışmanın amacı ve yöntemi açıklandıktan sonra eser üzerine yapılan araştırmalarda elde edilen bulgulara yer verilmiş ve metnin yazım özellikleri ile ses bilgisi üzerinde durulmuştur. Metin bölümünde eserin 4b-28b varakları çeviri yazıya aktarılmıştır. Dizin bölümünde çeviri yazıya aktarılan metnin genel dizini oluşturularak sözcükler kullanıldıkları bağlama göre anlamlandırılmıştır. Tıpkıbasım bölümünde ise eserin orijinal metnin kop-yasına yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Tıp tarihi, Osmanlı tıbbı, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi, Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed

ABSTRACT

Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed's work titled

Terceme-i Muhtasar-ı Müfid fî 'İlmi't-Tıbb

(pp. 4b-28b)

(Analysis-Text-Index-Facsimile)

This study is on the Ottoman Turkish medical work of *Terceme-i Muhtasar-ı Müfid fî 'İlmi't-Tıbb*, which is written by the 17th century Ottoman physician Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed. This work is the translation of a shortened version of the 13th century Arabic physician As-Suwaydi's book *At-Tadhkira*, which is composed citing from about four hundred eastern and western scientists. The study is consisted of four parts: Analysis, Text, Index and Facsimile. In the first part, after the work's aim and method have been explained the findings from the researches on the book have been given. Then spelling features and phonetics of the text have been told. In the second part, the text in the 4b-28b leaves of the work have been transcribed into Latin alphabet. In the third part, the transcribed text's index has been made and the words explained referring to contexts they have been used in. In the forth part, the work's original text has been added.

Key words: History of medicine, Ottoman medicine, Old Anatolian Turkish, Ottoman Turkish, Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed

KISALTMALAR VE İŞARETLER

<i>Ar.</i>	: Arapça
<i>bk.</i>	: Bakınız
<i>Erm.</i>	: Ermenice
<i>Far.</i>	: Farsça
<i>GAL</i>	: Geischichte der Arabischen Litteratur
<i>krş.</i>	: Karşılaştırınız
<i>KZ</i>	: Keşfü'z-Zünûn
<i>Lat.</i>	: Latince
<i>nr.</i>	: Numara
<i>OM</i>	: Osmanlı Müellifleri
<i>ö.</i>	: Ölüm tarihi
<i>s.</i>	: Sayfa
<i>SO</i>	: Sicill-i Osmanî
<i>str.</i>	: Satır
<i>T.</i>	: Türkçe
<i>vd.</i>	: Ve diğerleri
<i>Yun.</i>	: Yunanca
>	: İşaretin açık tarafı sözcüğün geldiği şekli gösterir.
<	: İşaretin açık tarafı sözcüğün tahlilini gösterir.
~	: İkili şekiller arasında kullanılmıştır.
+	: İsim kök veya gövdelerine gelen eklerden önce kullanılmıştır.
-	: Fiil kök veya gövdelerine gelen eklerden önce kullanılmıştır.
[]	: Kaynak metnin sayfa ve satır numaralarını ve metin tamirlerini gösterir.
'	: Kesme işareti
‘	: Çeviri yazı dışındaki metinlerde ayın'ı temsil eder.
’	: Çeviri yazı dışındaki metinlerde hemze'yi temsil eder.

ÇEVİRİ YAZI ALFABESİ

ء	‘	ص	ş
ا	a, ā, e, ı, i, o, ö, u, ü	ض	đ, ž
آ	a, ā	ط	d, ɫ
ب	b, p	ظ	ž
پ	p	ع	‘
ت	t	غ	ġ
ث	ṯ	ف	f
ج	c, ç	ق	ḵ
چ	ç	ك	g, k, ñ
ح	ḥ	كاف	g, ñ
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẓ	ن	n
ر	r	و	v, o, ō, ö, u, ū, ü
ز	z	ه	e, h
س	s	ة	e, t
ش	ş	ی	y, ā, ı, i, ī

KAYNAKÇA

- Arslan-Sarman, Meryem, *Kitâb-ı Tercüme-i Tezkire-i Dâvûd fî 'İlmi't-Tıbb (Metin-Dizinler-Sözlük)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Adana 2014.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul 2011.
- Bayat, Ali Haydar, "İbnü's-Süveydî", *TDV İslam Ansiklopedisi*, VIII, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1977.
- Bayat, Ali Haydar, *Tıp Tarihi*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul 2010.
- Bayat, Ali Haydar ve Necdet Okumuş, *Muhammed bin Mahmûd-ı Şîrvânî, Mürşid*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2004.
- Canpolat, Mustafa ve Zafer Önler (Hazırlayanlar), *İshâk bin Murâd, Edviye-i Müfred*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- Clauson, Sir Gerard, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford University Press, Oxford 1972.
- Cunbur, Müjgan vd. (Hazırlayanlar), *Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007.
- Çekin, Murat D. (Hazırlayan), *Tabîb İbn-i Şerîf, Yedigâr*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul 2017.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2002.
- Dilçin, Cem (Düzenleyen), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.
- Doğan, Şaban, *Ebulfeyz Mustafâ Efendî, Risâle-i Feyziyye fî Lügâtî'l-Müfredâtî't-Tıbbiyye*, Değişim Yayınları, İstanbul 2011.
- Doğan, Şaban, *Terceme-i Akrebâdîn (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya 2009.

- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul 2002.
- Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed, *Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fî 'İlmi't-Tıbb*, Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yz. A 393, Ankara.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin vd. (Hazırlayanlar), *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi*, I, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul 2008.
- Karaağaç, Günay, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- Kâtip Çelebi, *Keşf-el-Zunun*, I, Türk Tarik Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Koç, Aylin, *Hâşim-nâme*, Palet Yayınları, Konya 2010.
- Kültürel, Zuhâl ve Aylin Koç, *Dürrü'l-Meknûn, Derviş Muhammed bin eş-Şeyh Ahmed el-Ankaravî*, Palet Yayınları, Konya 2012.
- Kültürel, Zuhâl ve Aylin Koç (Hazırlayanlar), *Ebu'l-Hikmet Ahmed Muhsin, Meyvenâme*, Palet Yayınları, Konya 2011.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.
- Önler, Zafer (Hazırlayan), *Celalüddin Hızır (Hacı Paşa), Müntahab-ı Şifâ, II: Sözlük*, Simurg Yayınları, İstanbul 1999.
- Özel, Ahmet, "Kaysûnîzâde", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXV, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 2002.
- Özkan, Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 2013.
- Redhouse, Sir James W., *A Turkish and English Lexicon*, Beirut 1987.
- Sarı, Nil, "Tıp (Osmanlı Dönemi)" *TDV İslam Ansiklopedisi*, XLI, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 2012.
- Steingass, F., *Persian-English Dictionary*, Librairie du Liban Publishers, Beirut 1998.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005.

Tokat, Feyza, *Hezârfen Hüseyin Efendi'nin Tuhfetü'l- Erîbi'n- Nâfia Li'r-Rûhânî Ve't-Tabîb'i (İnceleme-Metin-Dizin)*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Denizli 2002.

Türk Dil Kurumu, *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.

Unat, Ekrem Kadri, Ekmeleddin İhsanoğlu ve Suat Vural (Hazırlayanlar), *Osmanlı Tıp Terimleri Sözlüğü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

I. ÎNCELEME

1. GİRİŞ

Türkler, İslam medeniyeti dairesine girdikten sonra Arap ve Fars dillerini öğrenerek bu dillerin bilim ve sanat alanında meydana getirilen eserlerinden yararlanmışlardır. Gerek edebiyat alanında gerek bilim alanında telif eserlere tercüme eserler öncülük etmiştir. Anadolu sahasında Oğuz Türkçesinin yazı dili hâline gelmesiyle birlikte XIV. yüzyılda tıp alanındaki ilk Türkçe eser verilmiştir. Bundan sonra yüzyıllara yayılan uzun bir süre boyunca Osmanlı müellifleri tıp üzerine telif ve tercüme olarak binlerce Türkçe eser vermişlerdir. Bu eserler tıp tarihi açısından olduğu kadar Türkçenin zenginliklerinin tespit edilmesi ve sorunlarının çözülmesi açısından da büyük öneme sahiptir.

Osmanlı Dönemi'nin tercüme tıp eserlerinden biri olan *Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fî 'İlmi't-Tıbb* birçok yönden incelenmeye değer bir eserdir. Eserin aslı Doğulu ve Batılı dört yüz kadar bilim insanından alıntılar yapılarak yazılan, hacimli bir kaynaktır ve modern tıpta bilinen birçok hastalıktan bahsetmektedir. Mütercim, Türkçenin imkânlarından yararlanarak eserdeki tıbbi terimleri Türkçeye aktarmış ve Türkçenin bilim dili olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur. Eser, Türkçenin bilim dili olarak gelişiminin izlenmesi açısından olduğu kadar çeviri bilimi açısından da elverişli bir malzeme niteliğindedir. Eseri önemli kılan bir diğer yönü ise bitki, hayvan, maden, organ, hastalık ve ilaç adlarından oluşan zengin bir söz varlığına sahip olmasıdır. Metnin transkripsiyonunun yapılarak tıp tarihi, Türk dili vb. alanlardaki araştırmacılara sunulması önem arz etmektedir.

1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı

Bu araştırmanın konusu Osmanlı Türkçesi dönemi tıp eserlerinden *Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fî 'İlmi't-Tıbb*'dir. Bu eser, 13. yüzyılda Şam'da yaşamış olan Arap hekim İbnü's-Süveydî'nin *Et-Tezkire* adlı Arapça tıp eserinin bir muhtasarının 17. yüzyılda Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed tarafından Osmanlı Türkçesine yapılmış çevirisidir. Araştırmamızda eserin 4b-28b varaklarındaki bölümü çeviri yazı alfabesine aktarılacak, metnin yazım özellikleri ve ses bilgisi incelenecek ve dizini oluşturulacaktır. Ayrıca eserin müellifi, mütercimi, müstensihî ve nüshaları üzerine yapılan araştırmaların sonuçlarına yer verilecektir.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma İnceleme, Metin, Dizin ve Tıpkıbasım bölümlerinden meydana gelmektedir. İnceleme bölümünde önce çalışmanın konusu, amacı ve yöntemi açıklanmış-

tır. Daha sonra üzerinde çalıştığımız tercüme esere kaynaklık eden eser ve müellifi, bu eserin önem arz eden bir muhtasarı ile ihtisar edeni, mütercimi ve nüshası hakkında elde edilen bilgilere yer verilmiştir. Bu bölüm metnin yazım özellikleri ve ses bilgisi üzerinde yapılan inceleme sonuçlarıyla sona ermektedir.

İnceleme ve Dizin bölümlerinin temelini Arap harfli yazmanın Latin harflerine aktarılan çeviri yazısı oluşturmaktadır. Çeviri yazıda *Times Turkish Transcription* yazı karakteri kullanılmıştır. Her satırın başına köşeli parantez içinde sayfa ve satır numarası konmuş, ilk satırı belirten numara kalın yazılmıştır. Arapça olan bölüm başlıkları yan başlık olarak kullanılmış ve her bölüm ayrı bir paragraf biçiminde aktarılmıştır. Okuyucuya metnin tarafımızdan nasıl anlamlandırıldığını göstermek ve kolay anlaşılmasını sağlamak amacıyla metin noktalama işaretleri kullanılarak çeviri yazıya aktarılmıştır. Çeviri yazıda Türk Dil Kurumunun güncel yazım kılavuzuna metin elverdiği ölçüde uyulmaya çalışılmıştır.

Çeviri yazı telaffuz esas alınarak yapıldığından Arapça ve Farsça kelimelerdeki ünlü uzunlukları ayırt edici işaretlerle çevrilmiş, Batı kökenli kelimelerin yazımında ünlü harfler kullanılsa dahi bu kelimeler kısa ünlü harflerle işaretlenmiştir. Eserde rakamla yazılmış olan birkaç sayı ismi de yazıya dönüştürülerek dizine eklenmiştir.

Bu araştırmada eserin 4b-28b varakları arasında yer alan bölümleri çeviri yazıya aktararak incelenmiştir. Eserde Arapça olan bölüm başlıkları dizine alınmamış, bu başlıkların karşılıklarına "Eserin İçeriği" bölümünde yer verilmiştir. Yalnız "faşl" (bölüm) sözcüğünden ibaret olan başlıkların karşısına ise köşeli parantez içinde bölümün konusu yazılmıştır.

Metindeki derkenarlar çeviri yazıda ilgili oldukları ifadelere dipnot olarak eklenmiştir ve derkenarlardaki sözler için dizinde ilgili oldukları ifadelerin satır numaraları adres gösterilmiştir.

Metnin söz varlığı açıklamalı genel dizin olarak Cibakaya programıyla aracılığıyla oluşturulmuştur. Kök ve gövde hâlindeki tüm sözcükler ve sözlük elemanı niteliğindeki birleşik sözler madde başı olarak ele alınmıştır. Birleşik fiiller, deyimler ve metnin terminolojisini ortaya koymak amacıyla tıp temasıyla ilgili bulunan kelime grupları -kalıplaşmış olup olmamalarına bakılmaksızın- ilgili kelimelerin tümünün veya yalnız önem arz edenlerinin altında gösterilmiştir.

Dizin hazırlanırken metindeki sözlerin kullanıldıkları tüm farklı anlamlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunun için sözlerin her bir farklı kullanımı numaralandırılarak bunlar sözlüklerde yer alan uygun karşılıklarla anlamlandırılmıştır. Sözlüklerde bulunmayan anlamlarda kullanılan sözlere metne dayalı uygun karşılıklar yazılmıştır.

1.3. Çalışmanın Malzemesi

Bu çalışmanın malzemesi *Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fi 'İlmi't-Tıbb*'ın 4b-28b varaklarındaki kısmıdır. Bu bölümde eserin tarihine dair araştırmalarımızın sonuçları ile üzerinde çalıştığımız nüshanın özelliklerine yer verilecektir.

1.3.1. İbnü's-Süveydî'nin Hayatı ve Eserleri

Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fi 'İlmi't-Tıbb'ın mukaddimesinde, eserin Re'îsü'l-Hükema İmam Süveydî'nin *Müfredât*'ından alındığı belirtilmiştir. Bu bölümde İbnü's-Süveydî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilecektir.

1.3.1.1 İbnü's-Süveydî'nin Hayatı

İbnü's-Süveydî, (Ebû İshâk İzzüddin İbrâhim b. Muhammed b. Tarhân el-Ensârî es-Süveydî) 13. yüzyılda yaşamış bir hekim, tabiat âlimi, düşünür ve şairdir. Ali Haydar Bayat, *TDV İslam Ansiklopedisi*'ndeki "İbnü's-Süveydî" başlıklı makalesinde hekimin yaşamını şöyle özetlemektedir:

"600 (1203-1204) yılında Dimaşk'ta doğdu ve burada yetişti. Ashaptan Sa'd b. Muâz'ın neslinden gelir ve dedesine (veya babasının dedesine) nisbetle İbn Tarhân diye de anılır. Babası Dimaşk'ın 100 km güneyindeki Süveydâ'da yaşayan bir tüccardı. İlk öğrenimini, samimi dostu İbn Ebû Usaybia ile birlikte Ebû Bekir es-Sıkillî'den gördü. İbn Mulaib, Ahmed b. Abdullah el-Attar es-Sülemî, Müsnidetü's-Şâm diye bilinen hadis ve fıkıh âlimi Kerîme'nin kardeşi Ali b. Abdülvehhâb, Hüseyin b. İbrâhim b. Seleme ve Ebû'l-Berekât Zeynü'l-ümenâ İbn Asâkir'den hadis dinledi. Mühezzebüddin ed-Dahvâr'dan tıp, İbn Mu'tî ve Necîbüddin Ya'kûb el-Kindî'den edebiyat tahsil etti. Takıyyüddin Haz'al b. Asker en-Nahvî'den Harîrî'nin el-Makâmât'ını okudu. Çağının en büyük botanikçisi kabul edilen Endülüslü İbnü'l-Baytar'dan Dimaşk'ta ikametî sırasında eczacılık dersleri aldı. Birzâlî, İbnü'l-Habbaz ve daha başkaları kendisinden rivayette bulundular, oğlu Bedreddin Muhammed ile Ebü'l-Fazl İsmâil b. Ahmed er-Reşîd el-İrâkî önde gelen öğrencilerindendir. Tıp alanında eser yazacak kadar ilerledikten sonra Dimaşk'ta Nûreddin Zengî'nin yaptırdığı Bimâristân-ı Nûrî ile Bâbü'lberîd'de ve kale içindeki hastanelerde hekimlik yaptı, hocası Dahvâr'ın kurduğu Dahvariyye Medresesi'nde tıp ders-

leri verdi, hayatının sonlarında tıpta otorite kabul ediliyordu. Arap dili, edebiyatı ve tarihini iyi bilen, özellikle cinas ve tıbâk sanatlarında başarılı bir şair olan İbnü's-Süveydî kaynaklarda belirtildiğine göre genellikle tıp sahasında olmak üzere yeni kûfî tarzı ve İbnü'l-Bevvâb üslûbunda pek çok da kitap istinsah etmiştir. 690 yılı Şâban ayında (Ağustos 1291) Dimaşk'ta vefat etti." (Bayat 1977, 213-214).

1.3.1.2. İbnü's-Süveydî'nin "Et-Tezkire" Adlı Eseri

Ali Haydar Bayat, yukarıda adı geçen makalesinde *Et-Tezkire* hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Üç büyük cilt hacmindeki *Et-Tezkire* (*et-Tezkiretü'l-hâdiye ve'z-zahîretü'l-kâfiye, Tezkiretü's-Süveydî, et-Tezkiretü'l-müfide ve'z-zahîretü'l-hamîde*) Mısır'da neşredilmiştir (Bulak 1275, 1298, 1301; Kahire 1302). Câlînûs ve Ebû Bekîr er-Râzî başta olmak üzere 400 kadar Doğulu ve Batılı ilim adamından alıntılar yapan İbnü's-Süveydî kendi gözlemlerinden çok az bahsetmiştir. İlmî seviyesi düşük olan kitaptaki reçetelerin çoğu az bilinen basit ilaçlardan oluşur, eserde ayrıca simyacılık (hermetik) metotlarıyla maddeleri birbirine dönüştürerek ilaç yapma ve hastaları büyüyle tedavi etme yollarına da yer verildiği görülür." (Bayat 1977, 214).

1.3.1.3. İbnü's-Süveydî'nin Diğer Eserleri

İbnü's-Süveydî'nin *Et-Tezkire* dışında altı eseri vardır. Ali Haydar Bayat'ın yukarıda adı geçen makalesine göre bu eserler şunlardır:

1. *el-Bâhir fî (ma'rifeti/havâssı)'l-cevâhir* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3697/2; diğer nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 650)
 2. *es-Simât fî esmâ 'î'n-nebât*: Bilinen tek nüshası Paris Bibliothèque Nationale'de bulunmaktadır (nr. 3004).
 3. *Şerhu'l-Esbâb ve'l-'alâmât*: Necîbüddin es-Semerkandî'nin *el-Esbâb ve'l-'alâmât* adlı eserinin şerhidir (Manisa İl Halk Ktp., nr. 1831).
 4. *Şerhu Mücezi'l-Kânûn*: İbn Sînâ'nın *el-Kânûn*'u üzerine İbnü'n-Nefis'in yaptığı çalışmanın şerhidir (Darü'l-kütübi'z-Zâhiriyye, nr. 334).
 5. *Havâssü'l-ahcâr mine'l-yevâkîf ve'l-cevâhir*: Muhtemelen *el-Bâhir fî'l-cevâhir* ile aynı kitaptır.
 6. *Tuhfetü'l-hakîm fî't-tıb*
- (Bayat 1977, 214)

1.3.2. "Et-Tezkire"nin Muhtasarlari

Et-Tezkire farklı kişiler tarafından birçok kez ihtisar edilmiştir. *Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fî 'İlmi't-Tıbb*'ın mukaddimesinde, tercümenin kaynağının *El-Kitâbü'l-Muhtasar min Kitâbi't-Tezkire* olduğu belirtilmiştir. Ancak bu muhtasarın kim tarafından yapıldığına dair bir bilgi yer almamaktadır. Bu yüzden *Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fî 'İlmi't-Tıbb*'ın *Et-Tezkire*'nin hangi muhtasarından yapıldığı bilinmemektedir. Tercüme kaynaklık eden muhtasarın detaylı bir tetkik sonucu tespit edilebileceği düşüncesindeyiz.

Ali Haydar Bayat, *TDV İslam Ansiklopedisi*'ndeki "İbnü's-Süveydî" başlıklı makalesinde *Et-Tezkire*'nin muhtasarlari hakkında şu bilgilere yer vermiştir:

"Kitabın bilinen muhtasarlari'nin en meşhuru, Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'nin (ö. 973/1565) İstanbul kütüphanelerinde ve Gotha'daki Herzoglichen Bibliothek'te çeşitli yazma nüshaları bulunan ve birçok defa basılan *Kalâ'idü'l-mercân fî tıbbi'l-ebdân* adındaki eseridir (Bulak 1275; Kahire 1271, 1294 [Ali b. Abbas el-Mecûsî'nin *Kâmilü's-sinâ'ati't-tıbbiyye*'siyle birlikte], 1298, 1301, 1302, 1304, 1305, 1311, 1314 [son iki baskı Ahmed el-Kalyûbî'nin *Tezkire*'siyle birlikte]). Kanuni devri Türk hekimlerinden Kaysûnîzâde Bedreddin tarafından özel isimler çıkarılarak ve takdim tehir gibi bazı değişikliklerle meydana getirilen ikinci bir muhtasarının tek nüshası da Gotha'dadır (nr. 2026). Kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen 953 (1546) tarihli bir muhtasarından başka (Brockelmann, *GAL*, I, 650) Muhammed b. Yûsuf el-Lebîb el-Herevî ve Muhammed b. İshak el-Eberkûhî imzalarını taşıyan iki muhtasari daha vardır (yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 900)." (Bayat 1977, 214).

1.3.2.1. Abdülvehhâb eş-Şa'rânî ve "Muhtasar Tezkiretü's-Süveydî" Adlı Eseri

Ekmeleddin İhsanoğlu vd. *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi* adlı eserlerinde Abdülvehhâb eş-Şa'rânî ve *Muhtasar Tezkiretü's-Süveydî* hakkında şu bilgilere yer vermişlerdir:

"Abû Muhammed 'Abdülvehhâb b. Ahmed b. 'Alî b. Ahmed b. Muhammed b. Muhammed Mûsâ al-Şa'rânî al-Şâfi'î, âlim, mutasavvîf. 898/1493'te Mısır'ın Kalkaşanda bölgesinde doğdu. Şarkiya'nın Manûfiyya şehri köylerinden Şa'râ'da yetişti. Bu yüzden nisbesi Şa'rânî'dir. 973/1565'te Kahire'de öldü. Genelde tasavvuf üzerine eserleri vardır. Tıp üzerine **Muhtasar Tazkirat al-Suvaydî** (مختصر تذكرة السويدي) adlı bir eseri vardır. Kitab, 'İzzuddîn al-Suvaydî (ölm. 690/1291)'nin *Kitâb al-Tazkirat al-Hâdiya* (Müf-

redât-ı Süveydî de denir) adlı ünlü kitabının muhtasarıdır. İnsanda baştan ayağa kadar bütün âzâlarında meydana gelen hastalıklar ve tedavileri anlatılır. Kitabın başında fihristi yer alır (KZ, s. 219)." (İhsanoğlu vd. 2008, 146-148).

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî'nin *Muhtasar Tezkiretü's-Süveydî* adlı eserinin dünyanın çeşitli kütüphanelerinde on üç nüshası bulunmaktadır. Ayrıca eser Mısır'da birçok kez basılmıştır. Eserin nüsha ve baskıları hakkında Ekmeleddin İhsanoğlu vd.nin yukarıda adı geçen çalışmalarında şu kayıtlar yer almaktadır:

Nüshaları:

1. Bayezid Umumi, nr. 4086: nesihle 8+131 yaprak, 13,5x9,3 (20x14) cm, 17 str. İstinsahı H. X. asırda. Sonu eksik. 22 Ramazan 1133 tarihli 'Alî b. 'Abdulmuğnî b. 'Alî b. Tâciruddîn al-İskandarî'nin mutalaa kaydı bulunmaktadır.
2. Lala İsmail, nr. 390: nesihle 155 yaprak, 21x15 (15x9,5) cm. 15 str. İstinsahı H. 1002'de.
3. Haleb, Sami İbrahim Haddad, nr. 85: nesihle 156 yaprak, 14x20 (9x14) cm, 19 str. İstinsahı 16 Cemaziyelevvel 1017'de. *Fihris al Mahtûtât al-Tıbbiyyât al-'Arabiyya fî Maktabat al-Doktor Sâmî İbrâhîm Haddâd*, s. 122.
4. Mathaf al-'Irâkî, nr. 126: Başı eksik. İstinsahı Muhammed Ma'sûm b. 'Abdussalâm al-Husnî al-Husaynî al-Fârisî tarafından H. 1063'te. *Fihris al-Mahtûtât al-'Arabiyya fî Maktabat al-Mathaf al-'Irâkî Bağdad*, III, 24.
5. Mevlana Müzesi, nr. 5032: 149 yap. İstinsahı H. 1098'de. *İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi*, II, 866.
6. Laleli, nr. 1620: nesihle 197 yaprak, 21x15 (15,3x9,5) cm. 21 str. Baştan birkaç satır eksik. İstinsahı H. XI. asırda.
7. Bibliothèque Nationale, nr. 3003: 166 yaprak, 21,5x16 cm, 23 str. İstinsahı H. XI. asırda. *Cat. de Slanes*, II, 534 suppl. 1054.
8. Nuruosmaniye, nr. 706: nesihle 76 yaprak, 21,1x16,5 (15,1x9,7) cm, 21 str. İstinsahı 1158'de.
9. Gotha, Arab, 36 stz. Kah. 70: nesihle 74 yaprak, 21x15,5 cm, 23 str. İstinsahı Muhammed b. Muhammed al-Kazzâz tarafından 3 Zilhicce 1177'de. W. Pertsch, IV/6, nr. 1958.
10. Rabat, nr. 6913: 50 yaprak, 21x30 cm, 29 str. İstinsahı 15 Zilhicce 1258'de. *Fihris*, s. 139-141.
11. İskenderiye, Belediye Tıb, nr. 2275/2: nesihle yap. 38^b-165^a, 17x22 cm, 15 str. İstinsahı Hâlid b. Kiyâs tarafından H. 1293'te. Y. Zaydan-Muhsin Muharrem, s. 335-336.

12. Mathaf al-‘Irâkî, nr. 1377: talikle 251 yaprak, 21,5x11,5 cm, 14 str. *Fihris al-Mahtûtât al-‘Arabiyya fî Maktabat al-Mathaf al-‘Irâkî Bağdâd, III, 24.*
13. Tunus Milli, nr. 4065: mağribi hatla 204 yaprak, 15,5x20,5 cm, 17 str. *Fihris, s. 14.*

Baskıları:

1. Kahire, Bulak, 1275, 164 sayfa. *İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi*, II, 866.
 2. Kahire, Matba‘at al-Haşab, 1278/1861, 163 sayfa. İyd Mehmed Efendi, nr. 252.
 3. Mısır 1294 1. cilt. "‘Îlâc al-Sudâ‘ al-Hâr"dan "al-Musamminât li'l-Kulâ"ya kadar. 2. c. "‘Îlâc al-Raml va'l-Hasâ fi'l-Kulli"den "‘Îlâc al-Sahr al-Şadîd"e kadar. 22,7x11,8 (22,1x11,1) cm, 434+607 sayfa. Hasan Hüsnü Paşa, nr. 1366.
 4. Kahire, Matba‘at al-Husayniya, 1295, 8+102 sayfa. *İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi*, II, 866; Hasib Efendi, nr. 432, 433.
 5. Kahire, Matba‘at Şaraf, 1298, 8+102 sayfa. İzmir, nr. 933, 972.
 6. Kahire, Matba‘at Şaraf, 1301, 8+102 sayfa. Bağdatlı Vehbi, nr. 1339, 1425.
 7. Kahire, Matba‘at Muhammed Mustafa, 1302/1884, 102 sayfa. İzmirli İsmail Hakkı, nr. 1892, 1918.
 8. Kahire, Matba‘at al-Bahiyya, 1302/1884, 8+103 sayfa. Hacı Mahmud Efendi, nr. 5521.
 9. Kahire, Matba‘at Muhammed Mustafa, 1303/1885.
 10. Kahire, Matba‘at al-Hayriyya, 1304/1886.
 11. Kahire, Matba‘at Osman 8, 1305/1887.
 12. Kahire, Matba‘at al-Maymuniyya, 1308/1890, 102+8 sayfa.
 13. Kahire, Matba‘at Azhariyya, 1311, 8+103 sayfa.
 14. Kahire, Matba‘at Mahmudiyya, 1315/1897, 8+102 sayfa.
 15. Kahire, 1316/1898, 77 sayfa.
- Hepsi için bkz. *al-Kutub al-‘Arabiyyat allatî Nuşirat fî Mısır fi'l-Karn al-Tâsi‘ ‘Aşar*, s. 179-180.
(İhsanoğlu vd. 2008, 147-148)

1.3.2.2. Kaysûnîzâde Mehmed Çelebi ve "Muhtasarü't-Tezkire" Adlı Eseri

Kaysûnîzâde Mehmed Çelebi (Bedrüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Kûsûnî el-Mısırî) *Et-Tezkire*'yi ihtisar eden hekimbaşısıdır. Yaşamını Ahmet Özel'in *TDV İslam Ansiklopedisi*'ndeki "Kaysûnîzâde" başlıklı makalesinden özetle aktaracağız:

Kahire'de Memlûk sultanlarının sarayında hekimlik ve hekimbaşılık yapan tanınmış bir aileye mensuptur. Yavuz Sultan Selim, Mısır'ı fethettiğinde çocuk yaşlarında olan Kaysûnîzâde büyüyünce Kahire'de ataları gibi tıp tahsil etmiş Mısır Kadısı Mâlul Emîr Efendi 1547 yılında Anadolu kazaskerliğine tayin edilince kendisini daha önce tedavi eden Kaysûnîzâde'yi beraberinde götürmüştür. Kaysûnîzâde, bu sırada ağır bir hastalığa yakalanan Şehzade Bayezid'i tedavi ettiği için büyük üne kavuşmuştur. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman'a takdim edilerek padişahın gut hastalığını tedavi etmiştir. Bunun üzerine kendisine maaş bağlanmış ve İstanbul ve Edirne'de evler verilmiştir. 1562'de Mehmed Çelebi'nin ölümü üzerine hekimbaşı olan Kaysûnîzâde, Sigetvar seferinde Kanuni'nin yanında bulunmuş ve ölümü üzerine cesedini tahnit etmiştir. Peçevî, Kaysûnîzâde'nin padişah katında saygın bir yeri olduğunu, hatta yaşlılığında Bâb-ı Hümâyûn'a geldiğinde veziriazamların bile yaya geçtikleri yerden binek üzerinde geçmesine izin verildiğini ve II. Selim'in tahta geçişinden (1566) iki yıl sonra vefat ettiğini belirtir. Atâî de 1568 yılı, Ağustos ayında ishalden öldüğünü söyler. Fakat Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcut (Ayasofya, nr. 3728) *Muhtasarü't-Tezkire* adlı eserinin kapağında, kendisinden sonra hekimbaşı olan Mehmed b. Garsüddin'in 1572'de yazdığı notta müellifin bu kitabı tamamladığı 1569 yılında İstanbul'da vefat ettiği belirtilmiştir (Özel 2002, 105-107).

Ali Haydar Bayat, yukarıda adı geçen makalesinde *Et-Tezkire* için "Kanuni devri Türk hekimlerinden Kaysûnîzâde Bedreddin tarafından özel isimler çıkarılarak ve takdim tehir gibi bazı değişikliklerle meydana getirilen ikinci bir muhtasarının tek nüshası da Gotha'dadır (nr. 2026)." bilgisini vermektedir (Bayat 1977, 214). Ancak Ahmet Özel, yukarıda adı geçen makalesinde hekimin *Muhtasarü't-Tezkire* adlı eseri için "İbnü's-Süveydî'nin (İbn Tarhan) *et-Tezkiretü'l-hâdiye* adlı tıbbi dair eserinin muhtasarıdır. Müellif mukaddimede dedesi Şemseddin Muhammed el-Kûsûnî'nin de aynı eseri farklı bir şekilde ihtisar ettiğini belirtir (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3728; Gotha, nr. 2026)." bilgisini aktararak bu eserin Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nin Ayasofya Koleksiyonu'nda yer alan başka bir nüshasını haber vermektedir (Özel 2002, 107). *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi*'nde ise eserin Ayasofya Koleksiyonu'ndaki bu nüshasıyla birlikte dört nüshası olduğu bildirilmektedir (İhsanoğlu vd. 2008, 152). Bu kitapta, "Kaysûnîzâde Mehmed Çelebi" bölümünde "Muhtasar al-Tazkirat al-Suvaydiyya" başlığı altında eserle ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:

"İbn al-Suvaydî'nin *al-Tazkirat al-Hâdiya* adlı büyük tıp eserinin muhtasarıdır. Kâtip Çelebi şöyle der: 'Süveydî bazı ilaçlar hakkında bilgi verirken kaynaklarından bahsetmesi sebebiyle kitabın hacmi büyüdü. Bu sebeple Badruddîn Muhammed bin el-Kûsûnî kaynakların isimlerini, tekrarları hafız etmek, bazı takdim ve tehirlerde bulunmak ve mukaddimede ilaçlardan bahsetmek suretiyle kitabı ihtisar etmiştir (*KZ*, s. 386).' İlaçların tarifleri, nörolojik hastalıklar, baş ağrısının sebepleri, tedavi usulleri, gözün tabakaları, göz hastalık ve tedavileri, iç hastalıklarının teşhis ve tedavileri, mesane hastalıkları, romatizmal hastalıklar, bazı anesteziik droglar, muhtelif haşeratla mücadele konu edilir. Son bölümde bazı ilaçlarda kullanılan ölçü ve tartıların miktarı verilir." (İhsanoğlu vd. 2008, 151).

Eserin *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarih'i*nde bildirilen nüshalarının yanında aynı kitapta bir baskısı olduğu da kaydedilmiştir. Bu nüshalar ve baskı kitapta aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Nüshaları:

1. Mathaf al-'Irâkî, nr. 315/1; nesihle 263 yaprak, 15X26 cm, 35 str. Baştan eksik. İstinsahı H. 963'te, *Fihris*, III, 24-25; *Fihris ...el-Mathaf al-'Irâkî, Tıb...*, s. 326
2. Ayasofya, nr. 3728; talikle 261 yaprak, 20,9X14,9 (15,3X9,5) cm. Hamişlerde tasahihler var. İstinsahı H. 977'de. *İslami Tıp Yazmaları Kataloğu*, s. 320.
3. Haleb, Sami İbrahim Haddad, nr. 86; nesihle 86 yaprak, eksik nüsha, 15X20,5 (9X16) cm, 21 str. İstinsahı H. XI. asırda. *Fihris*, s. 124.
4. Gotha, nr. 2026.

Baskısı: Kahire, 1859. Sami İbrahim Haddad, *Fihris*, s. 124.
(İhsanoğlu vd. 2008, 152)

1.3.3. Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in Hayatı ve Eserleri

Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed (Mehmed bin Ahmed bin İbrahim bin Hüseyin el-Edirnevî) *Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fî 'İlmi't-Tıbb*'ın mütercimidir. İsmi eserde "Mehmed bin Ahmed" olarak geçmektedir. Bu ismin sonunda bir de (بلكى) sözcüğü yer almaktadır. Yaptığımız araştırmalarda, bir yer adına nispet belirttiği düşünülecek bu sözcüğün okunuşu hakkında kesin bir bilgiye ulaşamamıştır. Bu sözcük mütercimin diğer eserlerinde yer almamaktadır. Mütercim, diğer eserlerinde "Hekîm-i Dendânî" lakabı ve "Mehmed bin Ahmed" adı ile anılmıştır. Buna istinaden bu çalışmada mütercimin adı "Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed" olarak kullanılmıştır.

1.3.3.1. Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in Hayatı

Ekmeleddin İhsanoğlu vd. *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi* adlı kitaplarında Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in hayatını şöyle anlatmaktadırlar:

"Talebesi İbrâhim bin Hüseyin Çavuş'un aşağıda geçen *Terceme-i Mu'âlacât İbn al-Baytar* adlı kitabının Fatih nr. 3541'deki nüshasının mukaddimesinden anlaşıldığına göre Topal Paşa evladı diye bilinen bir aileden gelmektedir. Gene aşağıda geçen kitabı *Terceme-i Kâmûs al-Atıbbâ ve Nâmûs al-Alıbbâyı* 1088/1677'de kaleme aldığında 80 yaşının üstünde olduğunu belirttiğine göre H. 1000-1010 civarında doğmuş olduğu kabul edilebilir. Bu iki eserin mukaddimelerinde verdiği bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla klasik tıp kaynaklarına ileri derecede vakıftı. Müelliflerinin hayat hikâyelerini, kitaplarının ilmî derecelerini ve yazıldıkları tarihleri, müelliflerinin vefat tarihlerini bilecek kadar tarihi bilgiye de sahipti. Bu durum onun kendisini iyi bir şekilde yetiştirdiğini göstermektedir. Lakabı "dendânî" olduğuna nazaran dış hekimliğinde maharet sahibi idi. Bazı kaynaklarda sehven Rindânî olarak geçer. *OM*, III. Cilt, 236'da, Edirne ve İstanbul'da bir müddet tabiplik yaptıktan sonra Hindistan'a gittiği, orada on sene boyunca Hind padişahı Şah Cihan'a hizmet ettiği, daha sonra yurduna dönerek telifle uğraştığı kayıtlıdır. Gene *Terceme-i Mu'âlacât İbn al-Baytar* adlı kitabın Fatih, nr. 3541'deki nüshasının mukaddimesindeki ifadesine göre İstanbul'da sakin iken 1082/1672 tarihinde Budin'e vali tayin edilen Canbulatoğlu Hüseyin Paşa bin Mustafa Paşa (ölm. 1091/1680. *SO*, II, 195-196)'nın kâtibi olmuş, Paşa 1084/1673'te Mısır valiliğine tayin edilince onunla Mısır'a gitmiştir. Paşa'nın azil tarihi olan 1086/1675 yılına kadar onunla Mısır'da kalmış, Hüseyin Paşa bu vazifeden azledildikten sonra Edirne'ye dönmüş olmalıdır. Zira Hüseyin Paşa bundan sonra Van valiliğine tayin edilmiştir. Fakat Hakîm-i Dendânî'nin onunla Van'a gittiğine dair ne kendisinin ne de talebesinin bir kaydı vardır. 1088/1676 civarında Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya intisab etmiş olmalıdır. Gene talebesi İbrâhim bin Hüseyin Çavuş'un adı geçen eserde belirttiğine göre ölümü 1092/1681 civarında Edirne'dedir." (İhsanoğlu vd. 2008, 288-289).

1.3.3.2. Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in "Terceme-i Muhtasar-ı Müfid fi 'İlmî't-Tıbb" Adlı Eseri

Terceme-i Muhtasar-ı Müfid fi 'İlmî't-Tıbb, Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in 17. yüzyılda kaleme aldığı tercüme bir tıp metnidir. Bu eser, 13. yüzyıl Arap hekimî İbnü's-Süveydî'nin Doğulu ve Batılı dört yüz kadar bilim insanından alıntılar yaparak oluşturduğu *Et-Tezkire* adlı kitabın muhtasar bir nüshasından tercüme edilerek oluşturulmuştur. Yaptığımız araştırmalarda tercümenin hangi tarihte yapıldığı konusunda

herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Mütercimın ölüm tarihi diğér eserlerinde 1681 civarı olarak belirtilmiştir. Bu bilgi, eserin 17. yüzyılda tercüme edildiğini göstermektedir.

Tercümeýe esas teşkil eden muhtasar nüshanın hangisi olduđu eserde belirtilmemiştir. Mukaddime bölümünde tercümeýe kaynaklık eden eser adı *El-Kitâbü'l-Muhtasar min Kitâbi't-Tezkire* olarak geçmektedir.

1.3.3.2.1. Nüsha Özellikleri

Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fî 'İlmi't-Tıbb'ın bilinen tek nüshası Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde bulunmaktadır. Çalışmamızda bu nüshanın yüksek çözünürlüklü tıpkıçekimi kullanılmıştır. Nüshanın tıpkıçekimi İnternet ortamındaki Türk Dil Kurumu El Yazması ve Nadir Eserler Veri Tabanı Kitaplığı'ndan (<http://yazmalar.tdk.org.tr>) bilgisayar ortamına indirilerek sağlanmıştır.

Türk Dil Kurumu Kütüphanesinin Yazma Eserler Kataloğu'nda eserin mütercimi "Muhammed bin Ahmed" olarak belirtilmiştir. Mütercimın, eserin mukaddime bölümünde (محمد) şeklinde geçen ilk adının "Muhammed" olarak okunması mümkündür. Ancak Osmanlı Dönemi'nde bu ismin "Mehmed" biçimi yaygındır. Buradan hareketle ve başta İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) tarafından yayımlanan *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi* adlı eser ile diğér bazı kaynaklarda mütercimın adının "Mehmed" olarak kullanılmasından dolayı mütercimın ilk adını "Mehmed" biçiminde kullandık. Ayrıca çalışmamızın başlığında mütercimın *Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fî 'İlmi't-Tıbb*'da geçmeyen, fakat diğér eserlerinde bulunan "Hekîm-i Dendânî" biçimindeki lakabını da kullandık.

Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu'nda eserin arşiv numarası Yz. A 393 olarak belirtilmiş, başlangıç ve bitişinden Arap harfleriyle bir satırlık alıntı yapılmış ve eserle ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:

"Türkçe, talik hatla, 215x150-165x90 mm ölçülerinde, 23 satırlı, 4b-59b yapraklarında, kap kaçak filigranlı kâğıda, 29 Şevval 1186 (1772) tarihinde yazılmıştır. Sözbaşları ve ilaç isimleri kırmızı mürekkepledir. Kenarları matlablıdır. Siyah meşin sırtlı, siyah pandizot kaplı bir cilt içerisindedir. Reisü'l-Hükema İmam Süveydî'nin *Müfredât*'ından alınmıştır. 3b'de Halil b. Mehmed el-Konevî'nin Risâletü'l-Velediyye'sinin başı, 2a-3a'da Mehmed b. Hasan ve Hadim Abdüssamed b. Ahmed'e ait temellük kayıtları vardır. 59b'de 1179 (1765) yılındaki şiddetli zelzelenin kaydı vardır." (Cunbur 1999, 271).

Bu kayıtta varak bilgisi ve istinsah tarihinin miladi tarihe çevrilmesinde yanlışlık bulunmaktadır. Kataloglama çalışmaları sırasında yazmanın sayfaları Arap rakamları ile numaralandırılırken bir karışıklık sonucu 60. yaprağa 40 numarası verilmiş ve numaralandırmaya bu sayı üzerinden devam edilmiştir. Eserin doğru varak bilgisi şöyledir: Eser 4b-79b varaklarında bulunmaktadır ve 151 sayfadır. İstinsah tarihinin miladi takvime göre doğru karşılığı ise 23 Ocak 1773'tür.

Türk Dil Kurumu El Yazması ve Nadir Eserler Veri Tabanı Kitaplığı'nda eserin DVD numarası 674 olarak belirtilmiştir.

Metinde bölümler kırmızı mürekkeple yazılan Arapça başlıklarla başlamaktadır. Bölümlerdeki söz başları ise yine kırmızı mürekkeple yazılan bağlaçlarla (ve, eger, ve eger, dağı, ve dağı) başlamaktadır. Bitki adları, hastalık adları ve diğer tıbbi terimler de kimi zaman kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Cümle sonlarına bazı yerlerde kırmızı mürekkeple büyük bir nokta konulduğu görülmektedir. Bu işareten sonraki söz başları siyah mürekkeple devam etmektedir.

Satır sonunda kelimeler birkaç örnek dışında bölünmemiştir. Satır sonuna sığmayacak olan kelimelerin sıkışık yazılmasıyla tüm satırlar aynı noktada bitirilmiş, böylece kelimelerin bütünlüğü sağlanmış ve sayfaya estetik bir görünüm kazandırılmıştır. Bölünen kelimelerden bazılarının üzerine bir işaret konulmuştur.

Satırlarda yazılar sıkışık bir biçimde yazılmıştır. Boşluk kalan birkaç yerin bir doldurma işaretiyle kapatıldığı görülmektedir. Yanlışlıkla yazılan veya tekrar edilen sözler ise üzerleri çizilerek iptal edilmiştir.

Metinde birçok sayfada derkenar bulunmaktadır. Derkenarlar genellikle müstensihin yazı karakteri ile yazılmıştır. Birkaç örnekte müstensihin yazısından farklı bir yazı tipinin kullanıldığı görülmektedir. Derkenarlar genellikle "öğrenilmeye değer konu" anlamına gelen "matlab" sözcüğü ile başlamaktadır. "Matlab" sözcüğüyle başlayan derkenarlar, genellikle ilgili oldukları konuya dikkat çekmekte, konuya dair daha fazla bilgi eklememektedirler. Bu derkenarların bir örneği şu şekildedir:

• *Maṭlab: 'İlācū's-ṣudā' i'l-ḥārr bi-müşāreketi'l-mi' de (5b)*

Diğer derkenarlar ise aşağıda örneklerini sıraladığımız tanımlama, açıklama, ayırtma ekleme ve benzeri işlevler için yazılmışlardır.

• *Bu südde didükleri şey' dimāguñ yolını ḳapadur ve bağlar, ba'zı kerre rūḥ-ı nefsānī nūfūz idemeyüp şar'a 'illeti ḥādış olur. (14a)*

- *Bahār bir eyü koçulu şaru çiçekdür, aña ‘aynü'l-baķar derler ki şıgır gözü demek olur. (14b)*
- *Rufadan yumurta demek azacıķ bişmiş, içmesi kâbil ola dimekdür. (24a)*

Bazı derkenarların ve bu derkenarların ilgili olduğu sözlerin başına bir işaret konmuştur. Burada bugünkü dipnot yönteminin metinlerde yüzyıllar önce kullanıldığı görölmektedir.

Sayfalardaki son kelimeler bir sonraki sayfanın ilk kelimesi olarak tekrar yazılmıştır. Böylece sayfalar arasındaki devamlılık işaretlenmiştir.

Derkenarların birçoğunun sonunda çeşitli kalıplaşmış kısaltma ve sözcükler kullanılmıştır. Bu ifadelere transkripsiyonda yer verilmemiştir. Burada, kullanılan ifadelere kısaca değinerek yetineceğiz. "Matlab" sözcüğüyle başlayan derkenarların birçoğu muhtemelen (الله) Allah sözcüğünün kısaltması olan (ل) ile bitmektedir. Bazı derkenarların sonuna ise -çoğunlukla harfler noktasız kullanılmak üzere- lûgat (لغة) yazılmıştır. Bazı derkenarların sonuna "musannif" anlamına gelen mim (م) harfi konmuştur.

Metinde harf ve harekelerin yanı sıra bazı işaretler de kullanılmıştır. Bu işaretlerden birisi tahallüs (ت) işaretidir. Tahallüs işareti metinde özel adlar ve bağlaçlar üzerine kırmızı mürekkeple konmuştur. "Tahallüs" kelimesinin anlamı "halas bulma, kurtulma"dır. Kelimenin bir diğerk anlamı ise "mahlas alma, takma ad kullanmadır (takma ad kişinin asıl ismini gizleyip onu muhtemel tehlikelerden kurtardığı için)" (Ayverdi 2011, 1186). Tahallüs işareti uluslararası kod sistemi Unicode'un genel ağ sayfasında "Bir şairin adı veya takma adı üzerine konulan veya bazı yazılarda tüm özel adlar için kullanılan bir işarettir." şeklinde tanımlanmıştır.

Saydığımız özellikler metinde bir tür yazım ve noktalama sisteminin var olduğunu göstermektedir.

1.3.3.3. Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in Diğerk Eserleri

*Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarih'i*nde Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'in *Terceme-i Muhtasar-ı Müfid fi 'İlmi't-Tıbb* dışında tıbbı dair üç eseri kayıtlıdır. Ekmeleddin İhsanoğlu vd. bu eserler hakkında şu bilgilere yer vermişlerdir:

1. *Terceme-i Bur' al-Sâ'a min el-Tıbb li-Abî Bakr al-Râzî*: Abu Bakr al-Râzî'nin *Bur' al-Sâ'a* adlı eserinin tercümesidir. Metin ve tercüme şeklinde cümle cümle anlatılır. Mütercim kendisi de bazı ilaveler yapmıştır. Yirmi altı babdır. Bazı hastalıkların hulasaten teşhis ve tedavileri de anlatılır (OM, III, 236). Eserin Manisa, nr. 1846/3;

Manisa, nr. 1860/2, Hacı Mahmud, nr. 5537/3; Ali Emiri, Tıb, nr. 141/2; Hacı Mahmud, nr. 5569; Adnan Ötüken (Cebeci), nr. 50/8; Gazi Hüsrev Bey, nr. R 5935/2 ve Talat, Mecami Türki, nr. 47'de kayıtlı olmak üzere sekiz nüshası bulunmaktadır.

2. *Lavâzım al-Hikma (Terceme-i Mu'âlacât İbn al-Baytar)*: İbn el-Baytar'ın *al-Muğnî fi'l-Adviyat al-Mufrada* adlı eserinin tercümesidir. Kitaba *Risâle-i Levâzım-ı Tıbbin Şeyh İbn Baytar* adını vermiştir. *Lavâzım al-Hikma* adıyla da bilinir. Mukaddimede anlattığına göre İstanbul'da sakin iken Budin valisi Canbulatoğlu Hüseyin Paşa bin Mustafa Paşa'nın kâtibi olmuş, onun tıptan anladığını görünce uzun zamandır tercüme etmekte fayda gördüğü İbn el-Baytar'ın kitabını Paşa'dan izin alarak 1084 Muharrem'i başlarında (Nisan 1673) Budin'de tercümeyle başlamış, Hüseyin Paşa Kahire valiliğine tayin olunca paşa ile beraber oraya giderek Kahire'de tercümeyle tamamlamıştır. Kitabın Fatih, nr. 3541'deki nüshasının müstensihisi ve aynı zamanda müellifin talebesi İbrâhim bin Hüseyin Çavuş'un belirttiğine göre mütercim kitabı 1090/1679 civarında bitirmiş ve 1092/1681 civarında Edirne'de ölmüştür. İbrâhim bin Hüseyin Çavuş kitabın müellif nüshasını Edirne yakınlarındaki Karacabey Köyü'nde bir köylüden emaneten almış, hem istinsah etmiş hem de birtakım düzeltme ve ilavelerde bulunmuştur. Bu düzeltmeleri yaparken, vakt-i zamanında müelliften aldığı bilgileri eklemiş, aynı zamanda Hekim Mahmud Efendi ve Hekimbaşı Salih Efendi'nin görüşlerine başvurmuş, onların tashihlerinden geçirdikten sonra kitaba yeni bir şekil vermiştir. Avrupa tıbbından da eklentiler yapmıştır. Şu hâlde İbrâhim bin Hüseyin Çavuş kitabın ikinci bir redaksiyonunu hazırlamış olmaktadır. Kitapta, kendilerinden alıntı yapılan veya yararlanılan dört yüz isimlik bir liste mevcuttur. Tıbbın klasik tarifi yapıldıktan sonra baştan ayağa kadar hastalıkların tarifi ve tedavi usulleri anlatılır (*KZ*, s. 1749; *GAL*, I, 492, *S*, I, 897; *OM*, III, 236, Adıvar, s. 135). Kitabın Fatih nüshası yanında Berlin nüshası da İbrâhîm b. Hüseyin'in redaksiyonu olmalıdır. Zira Hamidiye ve diğer nüshalarda müellifin ölüm tarihi İbrâhîm b. Hüseyin tarafından eklenen açıklamalar yer almamaktadır. Eserin Selimiye, nr. 6115; Fatih, nr. 3541; Berlin Mss. Or., nr. 4958/1; Cerrahpaşa Tıp Tarihi, nr. 667; Nuruosmaniye, nr. 3597; Tavşanlı, Zeytinoğlu, nr. 408; Veliyüddin nr. 2547 ve Çapa Tıp Tarihi, nr. 4118'de kayıtlı olmak üzere sekiz nüshası bulunmaktadır.
3. *Terceme-i Kâmûs al-Atıbbâ ve Nâmûs al-Alıbbâ*: Madyan bin 'Abdurrahman al-Kûsûnî'nin tıp ve ilaçlar hakkındaki alfabetik eserinin tercümesidir (*OM*, III, 236; Adıvar, s. 157-158). Mütercim, 1088/1677'de bitirerek IV. Mehmed'e ve Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya ithaf etmiştir. Eserin Şehid Ali Paşa, nr. 2015;

Hamidiye, nr. 1016; Taymuriye, Tıb, nr. 275 ve Darü'l-Kütüb, Kısım-ı Fehârisü'sh-Şarkıyye, nr. 3753'te olmak üzere dört nüshası kayıtlıdır.
(İhsanoğlu vd. 2008, 289-292)

1.4. Eserin Tıp Tarihindeki Yeri

Kaynağı 13. yüzyılda telif edilen bir İslam tıbbı eseri olan *Terceme-i Muhtasar-ı Müfid fî 'İlmi't-Tıbb* Osmanlı tıbbının klasik döneminde tercüme edilmiştir. Bu bölümde Osmanlı tıbbının klasik dönemi hakkında bilgi verilecek, dönemin tıp anlayışı üzerinde durulacak ve bu dönemde Osmanlı sahasında kaleme alınan başlıca tıp eserleri kısaca tanıtılacaktır.

1.4.1. Klasik Dönem Osmanlı Tıbbı

Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi* adlı eserinde Osmanlı tıbbının klasik dönemini ikiye ayırır: İslam tıbbının devamı olan klasik dönem (1450-1730) ve Batı tıbbını tanıma ve tercüme dönemi (1730-1825) (Bayat 2010, 298). Nil Sarı, *TDV İslam Ansiklopedisi*'ndeki "Tıp (Osmanlı Dönemi)" başlıklı makalesinde klasik dönem Osmanlı tıbbını şöyle özetlemektedir:

"Osmanlı hekimleri XVIII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar klasik İslam tıbbına bağlı kaldı. Huneyn b. İshak'ın eserleri, İbn Sina'nın *el-Kânûn fî't-tıbb*, Ebü'l-Kâsım ez-Zehrâvî'nin *Kitâbü't-Tasrîf*, Ebû Bekir er-Râzî'nin *el-Hâvî fî't-tıbb* İsmâil b. Hasan el-Cürcânî'nin *Zahîre-i Hârizmşâhî*, İbnü'l-Baytâr'ın *el-Câmi' li-müfredâti'l-edviye ve'l-agziye*, İbnü'n-Nefis'in *el-Mûcezz fî't-tıbb* gibi tıbbıya dair temel eserler okutuldu; ayrıca bu kitaplardan Türkçeye alıntılar ve çeviriler yapıldı. İslam tıbbının temel eseri ve Osmanlı hekimlerinin başlıca kaynağı olan *el-Kânûn fî't-tıbb* Mustafa b. Ahmed et-Tokadî tarafından *Tahbîzü'l-mathûn* adıyla Türkçeye tercüme edildi. Aynı zamanda antik dönemin önde gelen isimlerinden Hipokrat, Galen (Câlinûs), Dioskorides gibi şahsiyetlerin kitaplarından çeviriler ve alıntılar üzerinde açıklamalar yapılarak tartışmalar yürütüldü. Muhammed b. Mahmûd eş-Şirvânî, Sabuncuoğlu Şerefeddin, Sinoplu Mü'min b. Mukbil gibi hekimler çeviri, şerh ve telif eserlerin içine kendi tecrübelerini de kaydettiler. Kuruluş döneminde âlimler tecrübe ve bilgilerini geliştirmek amacıyla önde gelen ilim merkezlerinden Dimaşk, Bağdat, Kahire, Semerkant, Buhara, Tebriz ve Merâğa gibi şehirlere giderdi. Fethin ardından İstanbul bilim merkezi olunca Yahyâ b. Mahmûd Engürî, Nidâî, Abdülbâkî Şifâî, Emîr Çelebi gibi az sayıda hekimden başka ilim tahsili için Anadolu coğrafyası dışına pek çıkan olmadı. Mısır ve İran'dan İstanbul'a gelen hekimlerin yanında hükümdarların davetiyle saraya intisap eden ünlü tabipler de vardı. XIV. yüzyı-

lın sonlarından XVII. yüzyıla kadar Fransa, Almanya ve özellikle İspanya'dan sürülerek Osmanlı Devleti'ne sığınan çok sayıda Yahudi hekim de sarayda hizmet etti. Ayrıca birçok gayri müslim ve Avrupalı hekim Osmanlı topraklarında serbestçe mesleklerini icra etmekteydi. Osmanlıların hüküm sürdüğü dönemde dünya bilim merkezi Doğu'dan Batı'ya kaymıştı. Avrupa'da gelişmekte olan yeni tıp XVI. yüzyılda ürünlerini verdi. Batı tıbbında meydana gelen Rönesans XVII. yüzyılda Osmanlı tıbbına nüfuz etmeye başladı ve XVIII. yüzyılda somut etkileri görülmekle birlikte büyük değişim XIX. yüzyılda gerçekleşti." (Sarı 2012, 101).

1.4.2. Dönemin Tıp Anlayışı

Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fi 'İlmi't-Tıbb, İslam tıbbının devamı olan klasik dönemde tercüme edilmiş, Batı tıbbını tanıma ve tercüme döneminde istinsah edilmiştir. Batı tıbbının tanınmaya ve tercüme edilmeye başlandığı bir dönemde eski tıp anlayışına dayanan bu eserin istinsah edilmeye değer görülmesi dikkat çekicidir. 18. yüzyılın son çeyreğinde bu istinsahın yapılmasının nedeni o dönemde İslam tıbbının etkisini sürdürmesiyle veya eserin hastalıkların tedavisi için zamanın eskitemeyeceği doğal ilaç ve yöntemler önermesiyle açıklanabilir.

Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fi 'İlmi't-Tıbb'a kaynaklık eden *Et-Tezkire* 13. yüzyılda yazılmış bir İslam tıbbı eseridir. Bu dönemde hüküm süren eski tıp anlayışı Antik Yunan filozoflarınca geliştirilmiş ve tıp ilmi yüzyıllar boyu bu anlayışı esas almıştır. İslam tıbbından beslenen Osmanlı tıbbında da bu anlayış yüzyıllarca devam etmiştir.

Zafer Önler'in hazırladığı *Celalüddin Hızır (Hacı Paşa), Müntahab-ı Şifa, II: Sözlük* adlı kitapta eski tıp anlayışı şöyle özetlenmiştir.

"Eski tıpta bünye 'mizaç' adı verilen kan, balgam, safra, sevda (kara safra) olmak üzere dört ana öğeden oluşur. Bunlardan kan sıcak-nemli (har-ratb), balgam soğuk-yaş (barid-ratb), safra sıcak-kuru (har-yabis), sevda soğuk-kuru (barid-yabis) olmak üzere dört özellikten ikisine sahiptirler. Aynı şekilde besin, bitki ya da herhangi bir madde de bu özelliklerden ikisine sahiptirler. Hastalıklar kan, balgam, safra ve sevda dengelerinin bozulmasıyla meydana gelir. Bu dengeyi yeniden sağlamak için de sıcak, kuru, yaş ve soğuk özelliklerine göre besin, bitki ve maddeler ilaç olarak verilir." (Önler 1999, 152-153).

Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fi 'İlmi't-Tıbb'da hastalıkların nedenleri bazen eski tıp anlayışına dayanılarak tanımlanmış, ahlat-ı erbaadan ve ahlatın sıcaklık, soğukluk,

kuruluk ve nemlilik özelliklerinden bahsedilmiştir. Ancak tedavilerde uygulanması istenen maddelerin bu özelliklerinden pek söz edilmemiş, tedavi maddeleri doğrudan önerilmiştir.

1.4.3. Dönemin Başlıca Eserleri

Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi* adlı kitabında klasik dönem Osmanlı tıbbının hekim ve eserlerine detaylı şekilde yer vermiştir (Bayat 2010, 302-315). Bu çalışmadan özetle aktaracağımız, dönemin başlıca eserleri şunlardır:

Sabuncuoğlu Şerefeddîn'in (1386-1468'den sonra) *Akrabâdin* (1454) adlı eseri Cürcânî'nin (ö. 1136) Farsça *Zâhire-i Harezmsâhî*'sinin akrabadin bölümünün tercümesine iki fasıl eklediği farmakolojiyle ilgili eseridir. *Cerrâhiyetü'l-Hâniye* 1465'te kaleme aldığı, Endülüslü Arap hekimi Zehrâvî'nin *Tasrif*'inin 30. bölümünün tercümesi olmakla birlikte, kendi tecrübelerini de ilave ettiği cerrahiyle ilgili en kapsamlı Türkçe tıp kitabıdır. *Mücerreb-nâme* (1468) adlı eserinde tıpta kullanılan ilaçları hazırlanış şekillerine (hap, merhem, şurup, toz, lavman, macun, yakı...) göre 17 başlık altında sınıflandırarak hangi durumlarda ve nasıl kullanılacağını anlatmıştır.

İbrâhim bin Abdullah'ın (ö. XVI. yy.ın ilk yarısı) *Alâim-i Cerrâhîn* adlı eseri, *Çintar* adlı Yunanca cerrahi kitabının tercümesi olmanın yanı sıra Türk tıp üstatları Hacı Paşa, Sabuncuoğlu, Şirvânî ve Akşemseddîn'den ilaç terkiplerini de ihtiva etmektedir.

Ahî Çelebi'nin (ö. 1524) en önemli eseri, böbrek ve mesane taşlarının sebeplerini, belirtilerini ve tedavi yollarını Türkçe olarak anlattığı 10 bölümlük *Risâle-i Hasâtü'l-Kilye*'dir.

Nidâî'nin (ö. 1567'den sonra) en önemli eseri *Menâfî'ü'n-nâs*'ı 1566'da tamamlayıp Sultan II. Selim'e ithaf etmiştir. Önsöz ve 60 babdan müteşekkil bu eser hekimin bulunmadığı ortamlarda halka faydalı olmak amacıyla sade bir Türkçeyle kaleme alınmıştır. *El-Dürrü'l-Manzûm/Manzûme fî't-Tıb* 1567'de tamamlayıp Sultan II. Selim'e armağan ettiği 700 beyitlik manzum tıp kitabıdır. *Rebî'u's-Selâme*'yi dostlarının salgın hastalıklardan veba hakkında bir risale yazmasını istemeleri üzerine kaleme almıştır. Klasik İslam dini ve tıbbi kaynaklarından edindiği bilgilere kendi tecrübelerini ilave ederek hazırladığı bu eseri ön söz ve 7 babdan müteşekkildir.

Şirvânî Şemseddîn-i İtâkî (XVI-XVII. yy.) dostlarının, eski âlimlerin anatomi hakkındaki bilgilerini Türkçe bir kitapta toplamasını istemeleri üzerine, 1632'de, başta Ali b. Abbâs ve İbn Sînâ olmak üzere klasik yazarların eserlerinden istifade ederek

Teşrîh-i Ebdân ve Tercümân-ı Kibâle-i Feylesofân'ı yazmıştır. Osmanlı dönemi Türk tıbbının nadir anatomi kitaplarından olması, Türkçe anatomi terimlerini ihtiva etmesi, anatomi şemalarını ve Vesalius'tan kopya edildiği düşünülen Avrupa tarzı anatomi resimlerini barındırması eserin önemini arttırmaktadır.

Emîr Çelebi'nin (Seyyid Mehmed) (ö. 1648) *Enmûzecü't-Tıb* adlı eseri 1624'te vezir Recep Paşa adına yazdığı, dönemin en ünlü tıp kitaplarından. Ön sözde, önceki eserleri aynen aktarmanın doğru olmadığını, şahsi tecrübeleri de ilave etmek gerektiğini savunmuştur. *Netîcetü't-Tıb*'ı Balıkpazarı'nda açtığı tabib dükkânında olmadığı zamanlarda yardımcısının faydalanması için hazırlamıştır.

Zeynelâbidîn bin Halîl (ö. 1647) *Şifâ'u'l-Fu'âd li-Hazreti Sultân Murâd* adlı eserini Fatih Dârüşşifâsı başhekimliği sırasında, 1628'de, 17 gün içinde yazıp Sultan IV. Murad'a sunmuştur. Giriş ve 17 fasılda, günlük hayatta kullanılan bitkisel ve hayvansal gıdaların özelliklerini, yeme-içme prensiplerini, saç uzatıcı ve cinsî gücü arttırıcı terkip-leri anlatmıştır. Bundan başka, *Mesâil-i Tıbbiyye* adlı bir tıbbi eseri daha vardır.

Îsâ (Sakızlı) (ö. 1649) 1644'te Türkçe olarak yazdığı 362 bölümlük *Devâu'l-Emrâz* adlı eserin yanında ilaçların Arapça, Farsça ve Türkçe isimlerini verdiği *Nizâmü'l-Edviye*'yi ve *Müfredât-ı Îsâ Efendi (Müfredât-ı Tıb)* ve *Risâle-i fî't-Tıb* adlı eserleri kaleme almıştır.

Sâlih bin Nasrullah'ın (İbn Sellum el-Halebî) (ö. 1669) *Gâyetü'l-Beyân fî Tedbîri Bedenî'l-İnsân* adlı eseri Türkçe, kolay anlaşılır, sistematik, düzenli, pratik bir el kitabıdır. *Gâyetü'l-İtkân fî Tedbîri Bedenî'l-İnsân*, Arapça kaleme aldığı bir eserdir. *Tıbb-ı Cedîdî'l-Kimyâ (Tıbbü'l-Cedîd Ellezi İhtere'ahü Barakelsus)* Rönesans'ın büyük hekimi Paracelsus'un bir eserinin Arapça tercüme ve şerhi olup kendi tecrübelerini de ilave etmiştir. *Gâye fî't-Tıb* kadınların kullandığı kozmetikleri de içine alan deri hastalıklarıyla ve iç ve dış hastalıklardan, bitkisel ve madensel zehirlerden bahseden bir eserdir.

Hayâtîzâde Mustafa Feyzî'nin (ö. 1692) Batılı yazarların Latince eserlerinden istifade ederek hazırladığı *Resâilü'l-Müşfiye fî Emrâzi'l-Müşkile (Hamse-i Hayâtîzâde)* adlı eseri beş kitaptan meydana gelmiştir: *Risâle-i İllet-i Merâkiyye*, *Risâle-i Sevdâ-i Merâkiyye*, *Risâle-i Maraz-ı Efrencî*, *Risâle-i Maraz-ı Pilika*, *Risâle-i Hummâ-yı Redîe (Hummâ-yı Vebâiyye)*.

Nûh (ö. 1707) Avrupalı yazar Melchios'un eserini tercüme etmeye başlayan oğlu Ömer'in 20'li yaşlarında vefat etmesi (1699) üzerine *Tercüme-i Akrabadin Meliku* adlı tercümeyi tamamlamıştır.

Şaban Şifâî'nin (Ahmed bin Şaban) (ö. 1705) en önemli eseri, doğum ve çocuk hastalıkları konusunda yazdığı *Tedbîrül- Mevlîd*'dir. 1701'de klasik İslam tıp kaynakları ve şahsi gözlemlerine dayanarak yazdığı bu eser Osmanlı tıbbında doğum ve çocuk hastalıkları alanında yazılmış ilk eser olduğu için önem taşır. *Şifâiyye fi't-Tıbb* adlı kitabının konusu kıymetli taşlar ve panzehirlerdir.

Kâtibzâde Mehmed Refî (ö. 1769) Doğu kaynaklarından faydalanarak *İllet-i Sadriye*, *Evcâu'l-Mefâsıl*, *İllet-i Mesâne*, *Padzehr-i Anber*, *Za'fu'l-Bâh* ve *Mevâni ü'l-Cebel* adlı 5 tıbbi risaleyi yazmıştır.

Gevrekzâde Hâfız Hasan'ın (ö. 1801) eserlerinden *Netîcetül-Fikriyye fî Tedbîri Velâdeti'l-Bikriyye* kadın ve çocuk hastalıkları ile süt verme ve süttten kesme, *Risâle-i Tıbbiyye* göz, gut, beyin, aksırık, nezle hastalıkları, *Risâle fî Marazı'l-İskorbüt* iskorbüt hastalığı, *Risâletü'l-Mûsikıyye Mine'd-Devâi'r-Rûhâniyye* ruhi hastalıkların musikiyle tedavisi, *Düstûru'l-'Amel fî Tedbîri's-Sıhha ve'l-İllet* kalp, nabız, ateşlenmenin sebepleri ve akciğer iltihabı, *Risâle-i Nikris* gut hastalığı ile ilgilidir. *Durretü'l-Mensûriyye fî Tercümeti'l-Mansûriyye*, *Mürşidü'l-Libâ fî Tercümeti*, *Zübdetü'l-Kühhâliyye fî Teşrihi'l-Basariyye*, *Micennetü't-Tâ'ûn ve'l-Vebâ*, *Aslü'l-Usûl Tercümeti Faslı'l-Füsûl* tercüme eserleridir.

1.5. Eserin İçeriği

Bu bölümde eserin içeriği incelenecek ve bölümleri özetlenecektir.

1.5.1. Eserin İçeriğine Genel Bakış

Eser, Arapça kaleme alınan mukaddime bölümünde dua ile başlar. Mütercim Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed bitkilerin olağanüstü tedavi edici özelliklerine dikkat çeker ve tercüme ettiği eseri kısaca tanıtarak tercüme sebebini dile getirir. Bu bölüm mütercimin esere adını nasıl verdiğini ifade eden Türkçe bir cümleyle sona erer:

Vaqtâ kim bu kitâb-ı müsteṭâb, ḥâtimesinde isimleri ta'dād olınan dört yüz miḡdârı ḥekîmlerden naḡl olunup bu kitâbı Tezkire'de cem' olan mesâ'yil-i müfredde, şinâ'atü'l-eṭibbâ' ve bi'd-defa'ât mücerrebâtü'l-ḥükemâ' olmaḡla muḡtaşar-ı müfîd olduḡı-çün bu kitâba Terceme-i Muḡtaşar-ı Müfîd fî 'İlmi't-Tıbb tesmiye eyledüm.

Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed daha sonra İbnü's-Süveydî'nin baştan ayağa tüm organların hastalıklarını açıklayan bir eser olan *El-Muhtasar min Kitâbi't-Tezkire*'nin Arapça bir eser olduğunu ve tıpla ilgilenen insanların bu eseri kendisinden Türkçeye çevirmesini talep ettiklerini dile getirir. Daha sonra eserin, hastalıklar hakkında kısa bilgiler vererek tedavi yollarından bahseden diğer bölümleri başlamaktadır. Arapça olan bölüm başlıklarının anlamları gövde metinlerde çevrilmiş ve açıklanmıştır. Bazı bölümler farklı bir hastalıktan söz etmemekte, bir önceki bölümde bahsedilen hastalıkla ilgili ek bilgiler vermektedir. Bu bölümlerin başlığı "fasl" biçimindedir.

Bu çalışmada incelenen, eserin 4b-28b varakları arasındaki bölümlerinin önemli bir kısmı baş ağrısı türleriyle göz ve kulak hastalıklarından bahsetmektedir. Bunların yanında ruhsal hastalıklar da eserin incelediğimiz kısmında önemli yer tutmaktadır.

Metinde Arapça olan bölüm başlıklarının anlamları ve "fasl" başlığıyla kaleme alınan bölümlerin konusu aşağıdaki şekildedir.

1. 'ilâcü's-sudâ'ü'l-hârr - *sıcaktan baş ağrısının çaresi*
2. 'ilâcü's-sudâ'i'l-hârri'l-kâ'in bi-müşâreketi'l-mi'de - *mide ağrısının eşlik ettiği sıcaktan baş ağrısının çaresi*
3. 'ilâcü's-sudâ'i'l-bârid - *soğuktan baş ağrısının çaresi*
4. 'ilâcü's-sudâ'i'l-hâdis 'an harâreti's-şems - *güneşten baş ağrısının çaresi*
5. beyânü'l-umûri'l-musadda'ati li'r-ra's - *baş ağrısı yapan şeylerin açıklaması*
6. faslün 'ilâcü's-şakîka - *yarım baş ağrısının (migrenin) çaresi bölümü*
7. 'ilâcü'l-beyza ve'l-hûda - *kronik baş ağrısının çaresi*
8. faslün 'ilâcü's-sederi ve'd-duvvâri - *göz kararması ve baş dönmesinin çaresi*
9. fasl - *[atardamarın neden olduğu göz kararması ve baş dönmesi]*
10. faslün 'ilâcü's-sübbât - *baygınlığın (komanın) çaresi bölümü*
11. faslün 'ilâcü'l-cümûd - *kan pıhtılaşmasının çaresi bölümü*
12. faslün 'ilâcü's-sübâti's-seherî - *çok derin uykunun çaresi bölümü*
13. faslün 'ilâcü's-seher - *uykusuzluğun (uyku uyuyamamanın) çaresi bölümü*
14. faslün el-umûrû'l-mâni'ah mine'l-ahlâmi'r-redî'eti'l-câlibeh li'l-ahlâmi'l-haseneh - *kötü rüyaları önleyip iyi rüyalar görmeyi sağlayan şeyler bölümü*
15. faslün el-umûrû'l-câlibeh li's-seher bi'l-hâssati - *özellikle uykusuz hissettiren şeyler bölümü*
16. faslün 'ilâcü's-sersâm - *menenjitin çaresi bölümü*
17. faslün fi 'ilâci'n-nisyân - *unutkanlığın çaresi bölümü*

18. faslün fi'l-umûri'l-muhaddiseti li'n-nisyân - *unutkanlığa neden olan şeyler bölümü*
19. faslün fi 'ilâci'l-mâlihulyâ' - *kuruntu hastalığının (malihülyanın) çaresi bölümü*
20. faslün fi 'ilâci's sar'a - *sara hastalığının (epilepsinin) çaresi bölümü*
21. faslün fi 'ilâci's-sekte - *felcin (inmenin) çaresi bölümü*
22. faslün fi 'ilâci'l-fâlic - *kısmi felcin çaresi bölümü*
23. faslün fi 'ilâci'l-lakve - *ağız çarpılmasının çaresi bölümü*
24. fasl - *[ağız çarpılmasında alınması gereken bazı tedbirler]*
25. faslün fi 'ilâci't-teşennüc - *kasılmanın (spazmın) çaresi bölümü*
26. faslün fi 'ilâci'l-küzâz - *tetanosun çaresi bölümü*
27. faslün fi 'ilâci'r-ra'se - *titremenin çaresi bölümü*
28. fasl - *[titremenin sebepleri bölümü]*
29. faslün fi 'ilâci'l-hazer - *organlarda görülen uyuşmanın çaresi bölümü*
30. faslün fi 'ilâci'l-ihtilâc - *seğirmenin çaresi bölümü*
31. faslün fi 'ilâci'l-istirha' - *gevşemenin çaresi bölümü*
32. faslün fi 'ilâci'n-nezlât - *nezlenin çaresi bölümü*
33. faslün fi 'ilâci'l-vesvâsi's-sevdâvî - *sevdadan vesvesenin çaresi bölümü*
34. faslün fi 'ilâci's-sekrân hattâ yûfika min hammâre - *sarhoşluğun çaresi bölümü*
35. ve'l-umûri'l-mubtîleti bi's-sekr - *sarhoşluğu gideren şeyler bölümü*
36. faslün fi'l-umûri'l-müsri'ati bi's-sekr - *sarhoşluğu çabuk gideren şeyler bölümü*
37. faslün fi'l-umûri'l-makviyyeti li'd-dimâğ - *beyni güçlendiren şeyler bölümü*
38. faslün fi 'ilâci'l-'ışk - *aşkın çaresi bölümü*
39. faslün fi 'ilâci'l-kâbûs - *karabasanın çaresi bölümü*
40. faslün fi 'ilâci berdi'r-ra's - *başa soğuk geçmesinin çaresi bölümü*
41. faslün fi 'ilâci ümmi's-sıbyân - *havalenin (epilepsinin) çaresi bölümü*
42. fasl - *[havale için bazı tedavi yolları bölümü]*
43. faslün fi beyâni mâ yehicci'l-'itâs - *hapşırtıcı şeyler bölümü*
44. faslün fi 'ilâci kurûhi'r-ra's - *baş yaralarının çaresi bölümü*
45. faslün fi 'ilâci südedi'd-dimâğ - *beyindeki tutkunluğun çaresi bölümü*
46. faslün fi'l-edviyeti'l-munkıyyeti li'd-dimâğ ve'l-müfettihati li-süded - *beyni temizleyip tutkunluğunu açan devalar bölümü*
47. fasl - *[beyni güçlendiren şeyler bölümü]*
48. faslün fi'l-edviyeti'l-muhallileti li'r-riyâh mine'r-ra's - *baş ağrılarını gideren şeyler bölümü*
49. faslün fi 'ilâci'r-remed - *göz ağrısının çaresi bölümü*

50. fasl - *[göz ağrısının çaresi bölümü]*
51. fasl - *[göz akının kızarmasının çaresi bölümü]*
52. fasl - *[kemozis hastalığının çaresi bölümü]*
53. fasl: *[gözün çok nezle olmasının çaresi bölümü]*
54. fasl - *[göz ağrısının türleri bölümü]*
55. faslün fi'l-edviyeti'l-mâ'niyeti min insıbâbi'l-mevâdd ile'l-'ayn - *göze zararlı maddelerin inmesini önleyen devalar bölümü*
56. faslün fi'l-edviyeti'l-muhidde li'l-basar ve'l-mukavviyeti li'l-'ayn - *görmeyi netleştiren ve gözü güçlendiren şeyler bölümü*
57. faslün fi'l-edviyeti'l-muhiddeti li'l-basar - *görmeyi netleştiren devalar bölümü*
58. faslün fi'l-edviyeti'l-munkıyyeti li'l-'ayn - *gözü temizleyen devalar bölümü*
59. faslün fi'l-edviyeti'l-hâfızati li'l-'ayn - *gözü koruyan devalar bölümü*
60. faslün fi 'ilâci's-sebel - *görüşü bulanıklaştıran perdenin çaresi bölümü*
61. faslün fi 'ilâci'z-zufr - *göz pınarındaki deriden oluşan perdenin çaresi bölümü*
62. faslün fi 'ilâci't-tarfe - *gözde beliren kan noktasının çaresi bölümü*
63. faslün fi 'ilâci'd-dem'a - *göz sulanmasının çaresi bölümü*
64. faslün fi 'ilâci's-şa'îre - *arpacığın çaresi bölümü*
65. faslün fi 'ilâci'l-berede - *hazımsızlığın (mide dolgunluğunun) çaresi bölümü*
66. faslün fi 'ilâci'l-cereb - *göz kapağı altındaki uyuzun çaresi bölümü*
67. faslün fi 'ilâci'l-ğışâvet - *göze inen perdenin (kataraktın) çaresi bölümü*
68. faslün fi 'ilâci'l-ceşâ - *göz kapağında meydana gelen katılığın çaresi bölümü*
69. faslün fi 'ilâci'l-ğarab - *gözde oluşan fistülün çaresi bölümü*
70. faslün fi 'ilâci za'fi'l-basar - *görme gücünün zayıflığının çaresi bölümü*
71. faslün fi 'ilâci'l-beyâz - *korneada oluşan beyaz lekenin (lökomon) çaresi bölümü*
72. faslün fi nüzûli'l-mâ' fi'l-'ayn - *göze su inmesinin (karasuyun) çaresi bölümü*
73. fasl - *[karasuyun gözle birlikte başka bir organın hastalığından kaynaklanmasının çaresi bölümü]*
74. ve'l-fark beyne'l-mâ'i ve'l-hayâl - *göze su inmesi ve hayal hastalığının farkı*
75. fasl - *[göze su indiğinde alınacak tedbirler bölümü]*
76. faslün fi 'ilâci'l-ğışâvet - *göze inen perdenin (kataraktın) çaresi bölümü*
77. faslün fi 'ilâci'l-kemne - *göz kuruluşunun çaresi bölümü*
78. faslün fi huşûneti'l-ecfâni ve ğilzihâ - *göz kapaklarının sert, kirpiklerin iri olması bölümü*
79. faslün fi 'ilâci'n-nütû' - *göz şişsinin çaresi bölümü*

80. fasl - *[göz tamamen şişmesinin çaresi bölümü]*
81. faslün fi 'ilâci's-şâ'ri'l-munkalib fi'l-'ayn - *gözdeki eğri kirpiğin çaresi bölümü*
82. faslün fi 'ilâci's-şâ'ri'l-ecfân - *kirpik dökülmesinin çaresi bölümü*
83. fasl - *[dağılarak yukarı kalkan kirpiklerin çaresi bölümü]*
84. faslün fi 'ilâci'l-kaml ve'l-kumkâm fi'l-ecfân - *göz kapağının bitlenmesinin çaresi bölümü*
85. faslün fi 'ilâci's-sülâk - *gözyaşı kanalı şişliğinin çaresi bölümü*
86. fasl - *[gözyaşı kanalı şişliğinin çaresi bölümü]*
87. faslün fi 'ilâci'l-hikketi'l-cefni ve'l-mâkiyn - *[göz kapaklarının ve göz pınarlarının kaşınmasının çaresi bölümü]*
88. faslün fi 'ilâci'l-kurûh - *[göz yaralarının çaresi bölümü]*
89. faslün fi'l-umûri'l-câlibeti li-âsâri'l-kurûh fi'l-'ayn - *[gözdeki yara izlerini gideren şeyler bölümü]*
90. faslün fi'l-umûri'l-ma'nieti min insıbâbi'l-mevâdd ile'l-'ayn - *göze madde inmesini önleyen şeyler bölümü*
91. faslün fi 'ilâci'l-hıvel - *şaşıllığın çaresi bölümü*
92. faslün fi 'ilâci'z-zerke - *göz tansiyonunun (glokomun) çaresi bölümü*
93. fasl - *[göz tansiyonunun (glokomun) çaresi bölümü]*
94. faslün fi 'ilâci'l-intişâr - *göze bir şey dağılmış görmenin çaresi bölümü*
95. faslün fi 'ilâci'd-dîk - *göz bebeğinin dar olmasının çaresi bölümü*
96. faslün fi 'ilâci'l-ittisâ' - *göz bebeğinin büyük olmasının çaresi bölümü*
97. faslün fi 'ilâci iltisâki'l-'ayn - *göz kapaklarının birbirine yapışmasının çaresi bölümü*
98. faslün fi 'ilâci'd-debîle - *göz yarasının çaresi bölümü*
99. faslün fi 'ilâci't-tûte - *gözdeki yumuşak, siyahımsı çıbanın çaresi bölümü*
100. faslün fi 'ilâci's-sa'fa - *kirpik diplerindeki cilt hastalığının çaresi bölümü*
101. faslün fi 'ilâci'n-nemle - *göz kapağında karıncalanma şeklinde beliren cilt hastalığının çaresi bölümü*
102. faslün fi 'ilâci's-seretân - *kanserin çaresi bölümü*
103. faslün fi 'ilâci's-şirnâk - *göz kapağının ucunda çıkan arpacığın çaresi bölümü*
104. faslün fi 'ilâci'd-dümmel - *gözün alt kapağında çıkan çıbanın çaresi bölümü*
105. faslün fi 'ilâci'l-ğudde - *göz pınarında oluşan bezin çaresi bölümü*
106. faslün fi 'ilâci istirhâ'i'l-cefn - *üst göz kapağının gevşemesinin çaresi bölümü*

107. **faslün fi ‘ilâci men yübsıru min karîbin velâ yübsıru min be‘îdin** - *yakını görüp uzağı görememenin çaresi bölümü*
108. **faslün fi ‘ilâci’s-şübkira** - *gece körlüğünün çaresi bölümü*
109. **faslün fi ‘ilâci verami'l-‘ayn** - *göz şişinin çaresi bölümü*
110. **faslün fi beyâni'l-edviyeti'l-müsekkineti li'l-veci‘** - *göz ağrısını gideren devaların açıklanması bölümü*
111. **faslün fi'l-umûri'l-muzırrati li'l-basar** - *görmeye zarar veren şeyler bölümü*
112. **faslün fi beyâni'l-edviyeti'l-hâfızati li-sıhhati'l-‘ayn** - *göz sağlığını koruyan şeyler bölümü*
113. **faslün fi beyâni emrâzi'l-üzüni** - *kulak hastalıklarının açıklanması bölümü*
114. **faslün fi ‘ilâci verami'l-üzüni** - *kulak şişinin çaresi bölümü*
115. **faslün fi ‘ilâci’t-tarşi ve’s-samemi** - *sağırlığın çaresi bölümü*
116. **fasl** - *[sağır kulağa fayda sağlayan şeyler]*
117. **faslün fi ‘ilâci’d-deviyyi ve’t-tanîni** - *kulakta gürültü olmasının çaresi bölümü*
118. **faslün fi ‘ilâci’l-üzüni** - *kulak yarasının çaresi bölümü*
119. **faslün merhemun mücerreb li-kurûhi’l-üzüni** - *kulak yarası için denenmiş merhem bölümü*
120. **fasl** - *[çocuğun kulağından nem akması bölümü]*
121. **faslün fi ‘ilâci’d-darbeti ve’s-sadmeti tûsîbü’l-üzüni** - *darbe alan kulağın çaresi bölümü*
122. **faslün fi ‘ilâci’r-rutûbeti’l-câriyet fi’l-üzüni** - *kulaktan yaş akmasının çaresi bölümü*
123. **faslün fi ‘ilâci’d-dûdi’l-üzüni** - *kulak kurtlanmasının çaresi bölümü*
124. **faslün fi ‘ilâci duhûli’l-mâ’i fi’l-üzüni** - *kulağa su girmesinin çaresi bölümü*
125. **faslün fi ‘ilâci’r-rîhi’l-bâridi tûsîbü’l-üzüni** - *soğuk rüzgâr giren kulağın çaresi bölümü*
126. **faslün fi ‘ilâci’l-verami halfe’l-üzüni** - *kulak arkasındaki şişliğin çaresi bölümü*
127. **faslün fi ‘ilâci duhûli’l-hayvân ve ğayrihi fi’l-üzüni** - *kulağa hayvan veya başka bir şey girmesinin çaresi bölümü*
128. **faslün fi’l-umûri’l-munkıyyeti li’l-üzüni’l-hâfızati li-sıhhatihâ** - *kulağı temizleyen ve kulağın sağlığını koruyan şeyler bölümü*

Eserin içeriği hastalıkların kısaca tanımlanmasının ardından bu hastalıkları iyileştirecek tedavi yöntemlerinin ve ilaçların sıralanması biçiminde oluşturulmuştur. Önerilen ilaçların hazırlanış şekillerine de değinilmiştir.

Tedavilerin uygulanma yöntemlerinden başlıcaları yakı yapma (zımad etme), koklama, damlatma, buruna çekme, göze çekme, başa dökme, sürme, sıvama, bulaştırma, yağlama, yıkama, çiğneme, tütsüleme, üzerinde taşıma, bez ile bağlama, organların üzerine koyma, yeme, içme, yutma, bir şeyin buhar veya dumanına tutma, lavman yapma, sülük yapıştırma, kan alma, hacamat yapma, kusma, ishal etme, banyo yapma ve perhiz yapmadır. Bu yöntemlerden bazılarının uygulandığı eczalar ve uygulanma biçimleri metinden derlediğimiz aşağıdaki ifadelerde görülebilir.

koklama: *ṭabīʿ atı ısıcaḵ şeyleri ḵoḵlamaya (15a/09), bez içinde ḵoyup ḵoḵlarsa (14a/17), ḵabaḵ çekirdegini ḵoḵlarsa (06b/17), ḵoḵlar iken eli ova (13b/05), ḵaṭrānı ḵoḵlar ise (10b/14), bādēm yağını ḵoḵlasa (10b/08), bōze bağlayup ḵoḵlasa (13b/05), buḥūr idüp ḵoḵlasa 06a/08), gūli ḵoḵlasa 06a/19), gūl yağını ḵoḵlasa (06b/18), ḥardalı ḵoḵlasa (07a/05), kāfūrı ḵoḵlasa (09a/13), ketān bōzine ḵoyup ḵoḵlasa (13b/04), miski ezüp ḵoḵlasa (18b/12), nīsīnı ḵoḵlasa (06b/03), ovsā da ḵoḵlasa (07a/14), yavṣān otını ḵoḵlasa (06b/01), zaʿfirānı ezüp ḵoḵlasa (07a/14), zaʿfirānı ḵoḵlasa (09b/03), zaʿfirān çiçegini ḵoḵlasa (09a/04), zaʿfirān ḵoḵlasa (09a/03), miski ezüp ḵoḵlayup (09b/21)*

koyma: *devāʾ ḵoyalar (20a/13), fitil ḵoyalar (23a/10), gözün ḵapaḵları arasına ḵoyalar (23a/08), ḵulağa ḵoyalar (27b/13), ṣaʿīre üzerine ḵoyalar (17a/10), berede üzerine ḵoyarlar ise (17a/15), eşere ḵoyarlar ise (22a/03), ġarabuñ üzerine ḵoyarsa (18b/02), ḵurūḥına ḵoyarsa (26b/14), alnınuñ iki ṭarafına ḵoyar ise (22a/07), ġarab üzerine ḵoyar ise (18a/19), göze ḵoyar ise (18a/21), göz ḵapağına ḵoyar ise (22a/10), nāṣūrına ḵoyar ise (18a/21), cereb üzerine ḵoya (17a/18), zaḥmet üzerine ḵoya (21a/21), burnı delüğine ḵoysa (07a/16), başınuñ üzerine ḵoyup (04b/17), ḵulağınuñ deligine ḵoyup (28b/05), maḵʿada ḵoyup (05b/05), ṣiṣi üzerine ḵoyup (26a/02), verem üzerine ḵoyup (26a/04), yaralarıñ üzerine ḵoyup (13b/15), burnına ḵosa (06a/08), ḵulağınuñ ardına ḵosa (09a/13), yāfuḥına ḵosa (08a/17)*

zımad etme: *alnına zīmād iderse (08b/20), başına zīmād eylerse (08b/14), berede üzerine zīmād iderse (17a/14), depesine zīmād iderse (09b/01), ġaraba zīmād ider ise (18a/18), göze zīmād ide (25a/08), gözün ḵapağına zīmād iderse (15b/10), ḥamāmda zīmād iderse (06b/09), istirḥāya zīmād iderse (11b/16), ḵulağa zīmād iderse (27b/04),*

ķurūĥ üzerine źimād ideler (13b/16), nāşūruñ üzerine źimād iderse (18b/01), nütū 'ıñ üzerine źimād iderseñ (20a/06), şa'ıreye źimād ider ise (17a/11), şişe źimād iderse (28a/17), vereme źimād ide (28a/19), yāfuĥına źimād iderse (06b/02), yaralara źimād iderseler (13b/20), zūlfleri üzerine źimād eylese (06a/22)

Eserde kullanılan ilaç türlerinden bazıları usare, şerbet, şarap, naki, fitil, toz, hap, yakı, kül, macun, hamur, merhem ve yağdır. Bu ilaçlardan bazılarının hazırlandığı eczalar metinden derlediğimiz aşağıdaki ifadelerde görülebilir.

hamur: *ķına siĥegini saĥķ idüp, şu ile ĥamır eyleyüp (04b/16), ķına siĥegini gül şuyı ile ĥamır eylese (04b/18), ķınayı keskin sirke ile ĥamır idüp (04b/18), dişi keĥinüñ yağını döĥüp, sirke ile ĥamır idüp (06a/05), keskin sirke ile ķınayı ĥamāmda ĥamır idüp (07a/20), ĥardal döĥüp, ķaranfil şuyıla ĥamır idüp (11b/15), ķınayı zift ile ķarışdurup, gül yağıla ĥamır idüp (13b/21), şāyimüñ tükruĥı ile mürr-i şāfiyi ĥamır idüp (18a/23), buĥday veyāĥūd arpa ĥamırini (20a/10), baķla unını şarāb ile ĥamır idüp (23a/01), arpa unını sirke ile ĥamır idüp (25a/03), tütüyā-yı Hindiyi saĥaķ idüp, yumurta şarusıla ĥamır idüp (27b/12)*

su: *hindibā şuyı (24a/04), ķabalak yapraĥı şuyı (04b/23), şoĥan şuyı (28b/02), söĥüt yapraĥı ve ķabı şuyı (07b/22), yeşil tāze ķişnic şuyı (25a/06), ekşi enār şuyıla (05b/07), māmīşe şuyıla (24a/03), siñirli yaprak şuyıla (26b/13), yeşil mersin şuyıla (24b/11), ķişnic şuyına (25a/06), ĥögen şuyından (07b/23), ķabaĥuñ şuyını (04b/22), ķarĥa dülegi yapraĥınuñ şuyını (26a/12), kerefis şuyını (14a/21), ķoruķ şuyını (21a/14), kürünb şuyını (14a/21), limon şuyını (08a/09), rāziyāne şuyını (23a/01), turb ķabınuñ şuyını (25b/10), yabān şarımsaĥı şuyı (26b/08), gül şuyı (08b/11), kāfūr ve gül şuyı (07b/22), arpa şuyı (15a/13), ķaranfil şuyıla (11b/16), arpa şuyından (15a/13), ķaynamış iklilü'l-melik şuyını (15a/14)*

usare: *başal 'uşāresi (14a/12), ĥayyü'l-'alem 'uşāresi (15a/16), ĥısrım 'uşāresi (20a/03), kürünb 'uşāresi (14a/08), şoĥan 'uşāresi (14a/13), ķoruķ 'uşāresidür (20a/03), eşek tırpı 'uşāresile (15a/05), ķaranfil ve reyĥān 'uşāresinde (06a/16), reyĥānuñ 'uşāresinde (06a/15), arpa unı 'uşāresine (14b/22), bostānī marul 'uşāresini (25a/02), feslegen 'uşāresini (26b/03), ķabaķ 'uşāresini (25b/01), ķantariyon 'uşāresini (16b/22), kelem 'uşāresini (27b/01), ķoruķ 'uşāresini (27a/11), limon 'uşāresini (05a/14), marul 'uşāresini (05b/12), na'na 'uşāresini (14a/15), nemmāmuñ 'uşāresini (08b/11), nesrīn 'uşāresini (26b/05), şarmaşık 'uşāresini (13b/14), sezāb 'uşāresini (27b/20), şoĥan 'uşāresini*

(16b/23), söğüt yaprağı ‘uṣāresini (25b/09), söğüt yaprağı ve budaklarının ‘uṣāresini (26b/11), şuşamuñ ‘uṣāresini (06b/16), şāhtere ‘uṣāresini (23b/08), şakāyık-ı nu‘mān ‘uṣāresini (22a/20), tāze kargā dülegi ‘uṣāresini (22a/23), tāze ve yeşil kişnic ‘uṣāresini (07a/23), şarmaşık yaprağı ve budakları ‘uṣāresini (13b/13), turb ‘uṣāresini (27b/19), tūruf yaprağının ‘uṣāresini (19a/05), yabān şarımşağı ‘uṣāresini (26a/22), yaş kişnişüñ ‘uṣāresini (05a/07), yaş mersin tohumı ‘uṣāresini (26b/21), zeytūn yaprağı ‘uṣāresini (22a/15), ‘uṣāretü's-simsim (06b/14)

İlaç hazırlamada karıştırma, dövme, ezme, yakma, kavurma, kaynatma, ısıtma, çiğneme, sıkma, hamur yapma, fitil yapma ve benzeri yöntemler kullanılmıştır. Bu yöntemlerden bazılarının uygulandığı eczalar metinden derlediğimiz aşağıdaki ifadelerde görülebilir.

dövme: acı bādemi döğüp (06a/05), bādemi döğüp (09b/19), baklayı döğüp (12a/07), bal ile döğüp (28a/19), ban yağıla döğüp (12a/08), benefşeyi döğüp (05a/04), şarmaşık yaprağını tāze, yaş budaklarıyla döğüp (23a/15), cevzi döğüp (18a/20), çögeni döğüp (07b/04), çörek otı döğüp (25a/21), dānesini döğüp (05b/14), feslegeni döğüp (18b/02), ġarīkūnı döğüp (14a/19), günlügi döğüp (27a/23), ḥabb-u belisān döğüp (07b/16), ḥardalı döğüp (06b/07), hindibāyı döğüp (20a/09), it üzümünü döğüp (18b/01), şuşamı kabı ile döğüp (07b/06), kabuğunu döğüp (09a/23), kantariyondan döğüp (11a/03), kara büberi döğüp (06a/09), kelem otını döğüp (27b/03), kıızıl behmeni döğüp (12a/21), kurasını döğüp (13b/17), mürri döğüp (13b/08), iklilü'l-melik didükleri otı döğüp (26a/02), şevkerān ile döğüp (14b/08), sināmeki döğüp (12a/15), sirke ile döğüp (28a/12), siyāh büberi döğüp (13a/06), su sepüp döğüp (05a/09), sünbül-i ḥindiye döğüp (13a/14), tohumunu döğüp (05b/17), tūruf kabını tuz ile döğüp (26a/17), dişi keçinüñ yağını döğüp (06a/04), şarmaşığın yaprağını döğüp (20a/06), siyāh büberi yumşak döğüp (10a/07), yüzerlik otını döğüp (06a/09)

ezme: gül yağıla ezerse (05b/23), afyonu ezüp (05b/01), bādem yağında ezüp (28a/08), balıla ezüp (10a/21), benefşe yağıla ezüp (09b/17), cāriye südi ile ezüp (19b/20), gül şuyıla ezüp (25a/19), inefihayı ezüp (10a/10), keskin sirke ile ezüp (14a/02), kimyonu ezüp (23a/07), lāden ezüp (14a/05), mi‘a-ı sā’yileyi ezüp (14a/21), miski ezüp (07a/15), mürri ezüp (06a/16), şabrı ezüp (14a/14), siñirli yaprak şuyıla ezüp (26b/13), sirkede ezüp (25b/16), şu-y-ıla ezüp (05b/23), şabb ezüp (27b/08), şeker ile ezüp (08a/06), tuz ezüp (16b/13), üstübec ezüp (23b/11), za‘firānı ezüp (07a/14)

yakma: güvercin başını tüyile yağa (15b/23), boncuğı yakup (19b/06), hurmā koruğının çekirdeğini yakup (20b/21), deve etinden yakup (18b/18), eski cevzün kabını yakup (13b/07), eşek tırnağını yakup (10a/05), finduğı kabıla yakup (22a/21), hamrın tortusını yakup (19b/05), horūs necesini yakup (20b/22), hurma çekirdeğini yakup (15b/15), incü şadefini yakup (18b/22), insan kılını yakup (10a/09), keçinün bağırını, ya‘nī kabağını yakup (20b/16), kalayı yakup (21b/22), kelem tohumını otıla yakup (26a/19), fārenün zibilini, ya‘nī necesini yakup (20b/15), şarmaşığı yakup (20b/03), siñekleri yakup (20b/13), bulğurı süd ile yakup (13b/18), şabb yakup (27a/07), tuzlu alçuyı yakup (20a/23)

İbnü's-Süveydî'nin eserinde hastaları büyüyle tedavi etme yollarına yer verdiği bilinmektedir (Bayat 1977, 214). *Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fî ‘İlmi't-Tıbb*'da da bilimsel açıklaması pek mümkün görünmeyen bazı tedavi yöntemleri yer almaktadır. Sayısı az olan bu tedavi yöntemlerinin bazıları metinde aşağıdaki şekillerde geçmektedir:

- *Ve dahı haşiyet ile nāfi‘ olan devādandur ki eger baş bitinden bir biti diri iken bir baklanuñ deligine koyup ol delik ağzını bal mūmı eyleye, kapaya, baş ağrısından şikāyet iden kimsenün üzerine aşup bilesince götürse baş ağrısını giderür. (06b/23-07a-03)*
- *Eger yaraşa kuşının üzerinde olan şaruca, tüy gibi, ol şarucayı alup, üzerinde aşup götürse uyhu gelmez. Eger yaraşanın kalbini alup bilesince götürse uykusı gelmez, mādāmki ol kalbi kendüde oldukça. Baykuşuñ kanadını berāber götürse uykusı gelmez, mādemki ol kanadlar kendüdedür. (09a/14-09a/18)*
- *Eger siyāh kelbün kılından maşrū‘uñ boynına aşar ise şar‘a rencine fā‘yide ider. Eger eşegün tırnağından yüzük düzüp cin tutan kimesnenün barmağında götüre bir seneye dek cin tutmaz, her bir senede tecdīd idüp yenilemek lāzımdur, eski yüzüğü giderüp tāzesini takına. (10a/03-10a/06)*
- *Ve eger deveden bir kene alup ‘āşıkun yeñine ol bilmeksizin bağlar ise ‘ışkı gider. Eger bir kimesne erkege ‘āşık olursa erkek kaçıruñ avnaduğı kumlu tozlu yerde aňlaya, ya‘nī yuvarlana ‘ışkı zā‘yil olup gider. Ve eger dişiye ‘āşık olur ise dişi kaçıruñ aňladuğı yerde aňla[ya], ya‘nī yuvarlana ‘ışkı gider ve zā‘il olur, bunu böyle Sokratīs ve gayrılar didiler. (12b/17-12b/22)*

1.5.2. Bölümlerin Özetleri

‘Îlâcû's-sudâ‘ü'l-hârr: Bu bölümde sıcaktan baş ağrısının tedavisi ele alınmıştır. Sıcaktan baş ağrısını gidermek için birçok ecza ve kolay hazırlanan ilacın çeşitli biçimlerde uygulanması önerilmiştir. İlaçların uygulanma yöntemleri koklamak, başa sürmek veya yakı yapmak, buruna koymak veya çekmek, makata koymak, yemek ve içmektir. İlaçların bazıları doğrudan veya bir işleminden geçirilerek kullanılan eczalar, bazıları ise basit yollarla hazırlanan karışımlardır. Metnin bu ilk bölümünde, eserde çokça karşılaştığımız ilaç biçimlerinden "usare" ve "naki"nin açıklaması da yer almaktadır. Taze gülü, keskin sirkeyle yoğrulan kınayı, haşhaş başını ve menekşeyi koklamak; taze gülü, şarapla kaynatılmış kuru gülü, dövülüp suyla yoğrulan kına çiçeğini, keskin sirkeyle yoğrulmuş kınayı, kabak çekirdeğini, kabak suyunu, menekşeyi ve su yosununu başa yakı yapmak; taze kişniş usaresini, anne sütünü ve menekşe yağıyla anne sütü karışımını buruna çekmek; kabak çekirdeği yağını, kabak suyunu, demirhindi veya hünnap bekletilmiş suyu ve sirkeyle gül yağı karışımını içmek; marulu yemek ve nohut kadar afyonu makata koyup taşımak sıcaktan baş ağrısını gideren tedavi yollarından bazılarıdır.

‘Îlâcû's-sudâ‘i'l-hârri'l-kâ'in bi-müşâreketi'l-mi‘de: Bu bölümde mide ağrısının eşlik ettiği sıcaktan baş ağrısının çaresi anlatılmıştır. Beyaz haşhaş tohumunun dövülerek çıkarılan suyunu ekşi şerbetle karıştırıp içmek, mideyi gül yağıyla yağlamak, yemekten önce ve sonra armut yemek sıcaktan baş ağrısı ve mide ağrısını giderir. Galen, tatlı ayva yemenin sıcaktan baş ağrısı ve mide ağrısını gidereceğini söylemiştir.

‘Îlâcû's-sudâ‘i'l-bârid: Bu bölümde soğuktan baş ağrısının tedavi yollarından söz edilmektedir. Soğuktan baş ağrısından kurtulmak için en çok yakı yapma yöntemi önerilmiştir. Sirkede ezilmiş sabır, dişi keçinin ödü veya yağı, dövülüp suda ıslatılmış öd ağacı, üzerlik, karabiber ve dövülmüş hardal soğuktan baş ağrısı için yakı yapılması önerilen eczalardan bazılarıdır. Öd ağacını, karga düleği içini veya dövülmüş acı badem ile gül yağı karışımını içmek; suda çözülmüş safran ve misk karışımını, insan kılını, gülü, yaban gülünü, nergisi, kaynamış turunç kabuğunu ve yavşanı koklamak; öd ağacını ve şekeri buruna tütsü etmek; mürrü burnun içine sürmek ve suda çözülmüş safran ile misk karışımını buruna çekmek soğuktan baş ağrısına fayda sağlayan yollardan bazılarıdır.

‘Îlâcû's-sudâ‘i'l-hâdis ‘an harâreti's-şems: Bu bölümde güneşten baş ağrısının tedavi yolları açıklanmaktadır. Susam usaresini gül yağı ile karıştırarak koklayıp başa ya-

kı yapmak, kabak çekirdeğini koklamak, gül yağını koklamak ve başa yakı yapmak, tatlı badem yağını sirkeye karıştırıp başa yakı yapmak, haşhaş kabuğunu dövüp sirke ve gül yağıyla karıştırarak başa yakı yapmak baş ağrısına faydalıdır. Bir biti canlı olarak baklanın içine koyup ağzını bal mumu ile kapatarak üzerinde taşımak veya bir miktar sedef otunu üzerinde taşımak da baş ağrısını giderir.

Beyânü'l-umûri'l-musadda'ati li'r-ra's: Bu bölümde baş ağrısının nedenleri anlatılmaktadır. Buna göre mürrü veya yaban sarımsağını tütsü etmek veya koklamak, hardalı yemek, içmek ve koklamak, dere otunu çok yemek, soğanı çiğ veya kavurarak yemek, hurmanın kurusunu veya yaşını çok yemek, boy otunu yemek ve tohumunu çiğ veya kaynatarak yemek, keten tohumunu dövüp birkaç kere yemek baş ağrısı yapar. Sarımsağı çok yemek ise hem baş ağrısı yapar hem de beyni buharla doldurur. Mercimek yemek ve kara günlük dumanına maruz kalmak da başı ağrıtır.

Faslün 'ilâcü's-şakîka: Bu bölümde yarım baş ağrısının türleri ve tedavileri anlatılmaktadır. Yarım baş ağrısı sıcaktan, soğuktan, çok kan kaybından ve sürekli güvercin yavrusu yemekten oluşabilmektedir. Defne yaprağı ve safranı koklamak, safranı içmek ve başa yakı yapmak yarım baş ağrısına faydalıdır. Yarım baş ağrısı soğuktan olursa miski suda çözerek içmek, burun deliğine koymak, koklamak, buruna çekmek ve başa yakı yapmak, yaban gülünü koklamak ve başa yakı yapmak faydalıdır. Demirhindi içmek, biraz insan kılını bir bezin içine koyup üzerinde taşımak ve taze kişnişin usaresini buruna damlatmak sıcaktan olan yarım baş ağrısına faydalıdır. Başı saçlar üzerinden ve kulakların arkasından kuvvetli biçimde bağlamak yarım baş ağrısını giderir. Yarım baş ağrısı kan kaybından olduğunda başı taze un ve sirke yağı karışımıyla yağlamak, badem yağı ve menekşe yağını karıştırıp buruna çekmek, piliç ve oğlak eti gibi hafif gıdalarla beslenip ağır gıdalardan kaçınmak fayda sağlar.

'Îlâcü'l-beyza ve'l-hûda: Bu bölümde kronik baş ağrısının tedavi yolları anlatılmaktadır. Pelesenk ağacı çekirdeğini dövüp başa koymak soğuktan olan kronik baş ağrısına faydalıdır. Tuzu biraz suyla ezip başa koymak kronik baş ağrısına fayda eder. Müshil şerbet ile kuvvetli ishalden sonra Arap zankı ve sabır karışımını başa sürmek kronik baş ağrısını giderir. Kronik baş ağrısı soğuktan olursa hıyarşembe balı ile istifra etmek bu ağrıyı giderir, sıcaktan olursa misk beyni güçlendirir. Kâfuru, gül suyunu ve söğüt yaprağı ve kabuğu suyunu başa sürmek beyni güçlendirir. Çöven suyundan üç dört damla buruna çekmek kronik baş ağrısını giderir. Süveydî, bu hastalığın güçlü ol-

duğunu, genellikle soğuktan olduğunu ve geçmediğini, kuvvetli ve sıcak tedavilerle iyileşebileceğini söylemiştir.

Faslün 'ilâcû's-sederi ve'd-duvvâri: Bu bölümde göz kararması ve baş dönmesinin tedavisi üzerinde durulmaktadır. Pelesenk ağacı çekirdeğini içmek göz kararması ve baş dönmesine iyi gelir. Dövülmüş kuru kişnişin iki dirhem suyu ile şekeri ezip içmek ve zerdali bekletilmiş suyu içmek sıcaktan olan baş dönmesine iyi gelir. Limon suyunu ve şarabını yeteri kadar içmek safradan olan baş dönmesini giderir. Karga düleği içini yeteri kadar içmek balgamdan olan baş dönmesini ve göz kararmasını giderir. Zahteri başa yakı yapmak ve kaynatıp suyunu başa dökmek soğuktan baş dönmesini giderir.

Fasl: Bu bölümde atardamarın neden olduğu baş dönmesi ve göz kararmasının tedavisi anlatılmaktadır. Baş dönmesi ve göz kararması atardamardan kaynaklandığında bu damardan kan almak baş dönmesi ve göz kararmasını giderir.

Faslün 'ilâcû's-sübbât: Bu bölümde baygınlığın (komanın) tedavi yolları ele alınmıştır. Sirkeyi gül yağıyla karıştırıp bir bez ile başın ön tarafına koymak baygınlıktan önce uygulanırsa baygınlığa iyi gelir. Çörek otu yağını burnuna damlatan hasta üçüncü damlatışta iyileşir. Tuzu dövdükten sonra ısıtıp baygınlığın başlangıcında başa yakı yapmak baygınlığı giderir ve bu rahatsızlığın nüksetmesini uzun zaman önler. İmam Süveydî'ye göre baygınlıktan muzdarip olan burnuna aralıklarla üç kez misk çekerse iyi olur.

Faslün 'ilâcû'l-cümûd: Bu bölümde mesanede kan pıhtılaşmasının tedavisi anlatılmaktadır. Mesanede kan pıhtılaşmasının belirtileri el ayağın soğuması, gözlerin kızarması ve nabzın durmasıdır. Dere otunu kaynatıp başa sürmek, papatyayı kaynatıp başa yakı yapmak kan pıhtılaşmasına iyi gelir. Katran köpüğünü başa yakı yapmak ve içmek kan pıhtılaşmasına fayda eder. Kedi otunu dövüp koklamak ve içmek kan pıhtılaşmasına fayda eder. Sinameki içmek, zencefil ve papatyayı biraz yiyip biraz içmek de kan pıhtılaşmasına fayda eder. Oğulotu, mercanköşk ve dere otunu dövüp kaynattıktan sonra menekşe yağıyla karıştırıp ısıtarak başa yakı yapmak kan pıhtılaşmasını çabuk iyileştirir.

Faslün 'ilâcû's-sübâtî's-seherî: Bu bölümde çok derin uykunun tedavi yolları anlatılmaktadır. Bu rahatsızlıkta bazen hastanın yüzünde şişlik ve siyahlık görülür. Keklik otunun usaresini sirke ve gül suyu ile karıştırıp başa yakı yapmak, topalak otunu dövüp biraz içmek ve biraz başa yakı yapmak fayda eder. Miski ezip birkaç defa buruna çek-

mek çok derin uykuyu yok eder. Zahteri gece ve gündüz birkaç kere koklamak yararlıdır. Sabır bitkisini ezip içmek çoğu zaman çok derin uykudan korur.

Faslün ‘ilâcû's-seher: Bu bölümde uykusuzluk hastalığının tedavisi üzerinde durulmuştur. Haşhaş tohumunu kabuğuyla kaynatıp suyunu başa dökmek uyku getirir. Haşhaş tohumunu dövüp, kabuğuyla kaynatıp suyu ile yüzü yıkamak uyku getirir. Beyaz haşhaş tohumunu dövüp alna yakı yapmak normal seviyede uyku getirir. Siyah haşhaştan bir fitil yapıp taşımak uyku getirir. Arpa veya marulu kaynatıp suyunu yavaş yavaş başa dökmek, koyun sütünü beze döküp başa koymak, yastık altına biraz sabır koyup yatmak, safranı koklamak ve yastık altına koyup yatmak uyku getirir. Lahana ve tatlı bademi yemek, safran çiçeğini koklamak ve başın ön tarafına yakı yapmak uyku getirir. Boy tohumu yemek uyumayı ve güzel rüya görmeyi sağlar.

Faslün el-umûrû'l-mâni‘ah mine'l-ahlâmi'r-redîeti'l-câlibeh li'l-ahlâmi'l-haseneh: Bu bölümde kötü rüyaları önleyip güzel rüyalar görmeyi sağlayan şeyler anlatılmaktadır. Uykuda korkup sayıklayan kişi yastığının altına dere otu koyup uyursa sayıklamaz. Üzerine billur veya saf altın asıp taşıyan kişi uykuda sayıklamaz. Yastığının altına semiz otu koyup uyuyan kişi kötü rüya görmez.

Faslün el-umûrû'l-câlibeh li's-seher bi'l-hâssati: Bu bölümde özellikle uykusuz hissettiren şeyler anlatılmaktadır. Kâfuru koklamak ve kulak arkasına kurt tüyü koymak uykusuz hissettirir. Baykuşun kanadını ve yarasanın kalbini veya üstündeki saruca denen şeyi taşımak uykusuzluğu sağlar.

Faslün ‘ilâcû's-sersâm: Bu bölümde menenjit hastalığı ve tedavisi ele alınmıştır. Beyinde bir şiş olarak tanımlanan menenjitin iki çeşidi olduğu dile getirilmiştir. Biri saf radan, diğeri kanla karışmış safradan olur. Soğuktan menenjitin sebebi ise çürümüş balgam kökenli bir buhardır. Menekşe bekletilmiş suyu başa koymak ve biraz içmek, karpuz yemek ve suyunu şekerle içmek menenjite iyi gelir. Bedenden kan aldıktan ve tenkiye yaptıktan sonra başa anne sütü sağmak menenjite fayda eder. Başa kaymak koymak, kavun kabuğunu dövüp başın ön tarafına yakı yapmak başta sıcaktan meydana gelen şişi yok eder. Süveydî, menenjit hastasının el, ayak ve makatından kan almayı önermiştir. Râzî ise menenjit hastasının yıkanmış arpanın kavutunu şekerle karıştırarak her gün yemesini salık vermiştir. Safranı koklamak menenjite fayda eder ve hastayı uyutur. Menenjit hastası kar suyu içmemeli, ılık su içmelidir.

Faslün fi 'ilâci'n-nisyân: Bu bölümde unutkanlık tanımlanıp tedavi yolları anlatılmaktadır. Kâbil halilesini bal ile macun yapıp içmek unutkanlığa iyi gelir. Eski zeytin yağı ile başı ovma unutkanlığa fayda eder, zeytin yağın natrunla karıştırıp ovma daha iyidir. Fazla cinsel ilişki ve gündüz uyuma unutkanlığa sebep olur. Marul yemek unutkanlığı artırır. İnsan kılını buruna tütülemek unutkanlığı giderir. Koyun eti yemek hafızayı güçlendirir ve unutkanlığı yok eder. Yaban gülünü dövüp içmek ve koklamak belleği ve zekâyı güçlendirir. Sığır yağın içmek zihni açar.

Faslün fi'l-umûri'l-muhaddiseti li'n-nisyân: Bu bölümde unutkanlığa neden olan şeylerden söz edilmektedir. Kuru kişnişi ve soğanı çok yemek unutkanlık yapar.

Faslün fi 'ilâci'l-mâlihulyâ': Bu bölümde kuruntu hastalığı olarak da bilinen malihülya tarif edilmekte ve tedavi yöntemleri anlatılmaktadır. Malihülya kötü düşüncelere sahip olmak, insanlar hakkında kötü düşünmek ve korkulmayacak şeylerden korkmak şeklinde tanımlanmıştır. Bir Hint fındığı tanesini menekşe yağıyla ezip yüze sürmek malihülyaya fayda eder. Doğan yavrusunu yemek, kabağı pişirdikten sonra badem yağı veya badem sütüyle her gün yemek, gül suyunu şekerle içmek, marulu çiğ veya badem yağıyla kaynatıp yemek, miski ezerek koklamak, taze koyun sütü veya şekerli süt içmek malihülyaya iyi gelir. Bir yaşındaki kuzu eti malihülya için ilaçların en faydalısıdır.

Faslün fi 'ilâci's sar'a: Bu bölümde "cin tutmak" olarak tanımlanan sara (epilepsi) hastalığının tedavisi ele alınmıştır. Horoz yüreğini buruna tütü etmek, horoz ödünü göze çekmek saraya iyi gelir. Sara hastasının boynuna siyah köpeğin kılı asılırsa faydalı olur. Sara hastası eşek tırnağından yapılan yüzüğü parmağına takarsa bir sene boyunca hasta olmaz. Yüzüğü her yıl yenilemek gerekir. Eşek tırnağını yaktıktan sonra döverek aç karnına içmek saraya fayda sağlar. Saralı çocuğun üzerine misvak ağacından asmak saraya fayda eder. Koyun eti yemek saralıları zarar verir, keçi eti ise faydalı olur. Peynir mayasını ezip içmek, özellikle sirke ile ezip içmek fayda eder.

Faslün fi 'ilâci's-sekte: Bu bölümde felç (inme) tanımlanarak tedavi yollarından söz edilmiştir. Felç organların hissedemez ve hareket edemez olmasıdır. Bu hastalık beyinde ortaya çıktığında bütün beden, eller, ayaklar ve baş hareket edemez, hasta yalnız nefes alır. Buruna misk ve karabiber üfleme felce fayda eder. Felçli hastayı salıncağa koyup sallamak iyi gelir. İmam Süveydî, felçli kişiye sürekli bal yalatmanın çok faydalı olduğunu söylemiştir.

Faslün fî ‘ilâci’l-fâlic: Bu bölümde kısmi felç tanımlanarak tedavi yöntemlerine değinilmiştir. Kısmi felç bedenin bir tarafının tutmaz olmasıdır. Mesela sağ kol ve bacak veya sol taraf uyuşuk gibi olur, insan organlarını hareket ettiremez. Akbiberi dövüp içmek, karga düleğinin içini içmek veya yalamak, dövülmüş kimyonu balla ezip içmek veya yalamak, eşek turpu usaresini içmek, Hint zamkını ezip içmek kısmi felce iyi gelir. Kedi otunu dövüp içmek ve yağ ilave ederek bununla bedeni ovmak kısmi felce fayda eder. Kısmi felç çok su içmekten veya çok yüzmekten olursa acıbadem yağı içmek ve bununla bedeni ovmak ve sürekli banyo yapmak çok faydalı olur. Bostan sarımsağını balla yemek, özellikle hastalığın başlangıcında iyileşmeyi sağlar.

Faslün fî ‘ilâci’l-lakve: Bu bölümde ağız çarpılmasının tedavisi konu edilmiştir. Ağız çarpılması insanın yüzünün eğilmesi olarak tanımlanmış ve bunun kısmi felce dönüştüğü dile getirilmiştir. Pire otu yağını veya badem yağını koklamak ve içmek ağız çarpılmasına fayda eder. Karga düleği içini içmek kronik ağız çarpılmasının eskisine ve yenisine fayda eder. Galen'e göre on ila yirmi tane kabak çekirdeğini içmek ağız çarpılmasına fayda eder. Baş ve göğsü ılgın ağacının kaynatıldığı suyun buharına tutmak, sarımsak yemek ve katran koklamak da ağız çarpılmasına iyi gelir. Râzî ve Hermes ağız çarpılması olanların yedi gün boyunca et ve bal dışında hayvansal ürün yememelerini önermişlerdir.

Faslün fî ‘ilâci’l-teşennüc: Bu bölümde spazm tanımlanarak tedavi yollarından bahsedilmiştir. Bu hastalık sinirlerde oluşur, sinirler kısalır ve bozulur ve insan o organını hareket ettiremez. Dövülmüş keten tohumunu bal ve bal mumu ile karıştırıp ısıttıktan sonra yavaş yavaş sürmek ve yakı yapmak kısalmış sinirlere fayda eder. Dövülmüş turp tohumunu yemek, keçi iliğini yemek ve sürmek spazma fayda eder. Spazm kan toplanmasından olduğunda safranı ezip içmek fayda eder.

Faslün fî ‘ilâci’l-küzzâz: Bu bölümde tetanos hastalığı tanımlanarak tedavisi anlatılmıştır. Bu hastalık dondurucu soğuktan ve buzlu şeyler yemekten olur ve bedende katılık meydana gelir. Dövülmüş ravent veya kantaron içmek tetanosa fayda eder. Tuzu dövüp, kepek ile ısıtıp sıkıntı bulunan bölgeye bez ile bağlamak tetanosa fayda eder. Eski zeytin yağını ısıtıp içine tiftik yünü veya bir parça keçe batırdıktan sonra biraz içmek ve bununla sıkıntılı yerleri ovmak tetanosa fayda eder. Sütleğen ve kene yağını içmek ve sıkıntılı yere sürmek de tetanosa fayda eder.

Faslün fî 'ilâci'r-ra'se: Bu bölümde titreme rahatsızlığı ve tedavisi konu edilmiştir. Titreme el veya başta meydana gelir. Galen'e göre hatmi dallarını kaynatıp şarap ile içmek, bal suyu içmek, hardal yağını kaburga kemiklerine ve buruna sürmek titremeye fayda eder. Çöveni hardalla yemek, dövülmüş kantaronu yedi gün sıcak suyla içmek titreme için çok faydalıdır. Her gün lahana yemek, ense çukurunda kuru şişe çekmek titremeye fayda sağlar. Sütleğen yağını içmek ve yakı yapmak titremeye fayda eder.

Fasl: Titremenin nedeni fazla cinsel ilişki ve istifradır. Bunlar bedeni zayıf düşürür ve titreme baş gösterir. Titreme önceden varsa cinsel ilişkide bulunmak ve istifra etmek titremeyi artırır. Bazen çok su içmekten ve mizacı kuru olmaktan da titreme meydana gelir.

Faslün fî 'ilâci'l-hazer: Bu bölümde uyuşmanın tanımı ve tedavisi üzerinde durulmaktadır. Uyuşma insanın bedeninde bir bölgeyi hissedememesi veya az hissetmesidir. Ravendi, kene yağını, zencefili ve sığır ödü ile susam yağı karışımını içmek ve nohudu dövüp yakı yapmak uyuşmaya fayda eder. Katranı veya sütleğen yağını biraz içip bunların birazını yavaş yavaş sürmek uyuşmaya fayda eder. Kedi otunu dövüp sürmek, üzerlik otunu dövüp içmek ve yakı yapmak uyuşmaya fayda eder.

Faslün fî 'ilâci'l-ihtilâc: Bu bölümde seğirmenin tedavisi anlatılmaktadır. Seğirme yüzde olduğunda turna ödünü acı badem yağıyla karıştırıp buruna çekmek fayda eder. Hardal tohumu yağını ve turunc çiçeği yağını seğiren yere yavaş yavaş sürmek fayda eder. Galen, seğirmenin çok sevinme ve çok korkma sonucu ortaya çıktığını söylemiştir.

Faslün fî 'ilâci'l-istirha': Bu bölümde gevşemenin tedavi yolları üzerinde durulmuştur. Gevşeme bir organda sinirlerin enine kesilmesi ile ortaya çıkar ve o organ gevşer. Dövülmüş topalak otunu zeytin yağı ile karıştırıp gevşeyen bölgeye sürmek ve yakı yapmak gevşemeye iyi gelir. Hardal yağı yemek, dövülmüş hardal karanfil suyuyla mayalayıp yoğurduktan sonra gevşeyen bölgeye yakı yapmak fayda eder. Çok banyo yapmak, natrun ve eski zeytin yağı karışımını gevşeyen yere sürmek fayda eder. Mercanköşkü kaynatıp başa dökmek fayda eder. Erkeklik organında gevşeme olup da idrarı tutmak mümkün olmazsa Yemen şapı alıp demir suvarılmış suya karıştırıp içmek fayda eder. Bir tane misk, bir dirhem karanfil başı, yüz dirhem yeni sağılmış keçi sütü ve on beş dirhem şekeri karıştırıp içmek gevşeyen erkeklik organına fayda eder.

Faslün fî 'ilâci'n-nezlât: Bu bölümde nezlenin tanımı ve tedavi yolları anlatılmaktadır. Nezle, yemeğin buharının beyne çıkıp beyinden inmesiyle oluşan bir hastalıktır. Galen'e göre kibriti döverek koklamak, içmek ve tütsü etmek soğuktan olan nezleye fayda eder. Kepeği pişirerek veya ısıtarak başa yakı yapmak nezleye iyi gelir, şekerle badem sütüne katıp yemek ise öksürük, göğüs katılığı ve soğuktan olan nezleye fayda eder. Baklayı doğrudan veya sirkede ıslatıp kuruttuktan sonra dövüp başa yakı yapmak nezleyi engeller. Turunç çiçeğini ban yağıyla dövüp koklamak ve yavaş yavaş sürmek soğuktan nezleyi giderir. Turp yağını başın ön tarafına sürmek soğuktan nezleyi giderir. Ladeni gül yağına karıştırıp çocukların başına sürmek ve yakı yapmak nezlelerine fayda eder. Karga düleği içini içmek ve yasemin çiçeğini koklamak ve başa yakı yapmak soğuktan nezleye fayda eder. Yanında sürekli demir taşıyan nezleden emin olur.

Faslün fî 'ilâci'l-vesvâsi's-sevdâvî: Bu bölümde sevdadan olan vesvesenin tedavisi ele alınmıştır. (Sevda, eski tıpta insan vücudunu ve mizacını meydana getirdiği ve insan sağlığının, aralarındaki dengeye bağlı bulunduğu kabul edilen dört unsurdan biridir. Diğer unsurlar kan, balgam ve safradır.) Sinamekiyi dövüp içmek sevdadan olan vesveseye fayda eder. Yeşil kişnişi ve kişniş tohumunu içmek sıcaktan olan vesveseye fayda eder. Karga düleği içini içmek sevdadan vesveseye fayda eder. Vesveseli aynı zamanda deli olsa kartal beynini yedirmek fayda eder. Galen'e göre vesveseli ve deli olan kimse- nin burnuna horoz ibiğini tütsü etmek şifa verir. Kırmızı kuduz otunu dövüp birkaç kere içmek kötü nefsi ve vesveseyi giderir. Kabuğu çıkarılmış arpanın ununu pişirerek içmek ve yeni sağılmış keçi sütü içmek sevdadan vesveseye fayda eder. Kara sevda hastalığı için dört dirhem kır mantarı, on bir dirhem sinameki, iki dirhem tarçın, otuz dört dirhem şeker dövüp sabah ve akşam bir dirhem kadar alınırsa faydalıdır.

Faslün fî 'ilâci's-sekrân hattâ yüfka min hammâre: Bu bölümde sarhoşluktan kurtulmanın yolları anlatılmaktadır. Ayvayı emmek sarhoşluğu engeller. Gül suyu içmek ve koklamak sarhoşluğu giderir. Kuzu idrarı içmek hemen sarhoşluktan kurtarır.

Ve'l-umûri'l-mubtî[1]eti bi's-sekr: Bu bölümde sarhoşluğu gideren şeyler üzerinde durulmuştur. Aç karnına marul yemek sarhoş olmayı engeller. Kuru kişnişi şarap içmeden önce yemek sarhoşluğu engeller ve çabuk giderir.

Faslün fî'l-umûri'l-müsri'ati bi's-sekr: Bu bölümde sarhoşluğu çabuk gideren şeyler üzerinde durulmuştur. Bir insan namazın vaktini kaçırmaktan korkarsa sarhoşluğu

abuk gideren Şeyleri namazın vakti çıkmadan önce uygulamalıdır. Bazı tabiplere göre başa badem yağı ile amber koymak sarhoşluğu çabuk giderir.

Faslün fi 'l-umri'l-makviyyeti li'd-dimğ: Bu bölümde beyni güçlendiren Şeyler üzerinde durulmuştur. Reyhanı karanfil baŐıyla karıştırıp içmek beyni güçlendirir. Gl suyunu içmek ve koklamak sıcak olan beyni iyi eder. Tavuk beyni ve iliği yemek beyni güçlendirir.

Faslün fi 'ilci'l-'ışk: Bu bölümde aşk hastalığının tanımı ve tedavi yolları üzerinde durulmuştur. AŞk, bazı insanların yüzlerinin beğenilmesiyle ortaya çıkan bir düşünce hastalığıdır. zerlik otunu dövüp içmek aşk hastasına iyi gelir. Deveden bir kene alıp gizlice aŐıđın yenine bağlamak aŐkının yok olmasını sağlar. Sokrates'e göre erkeğe aÇık olan erkek katırın debelendiği yerde, kadına aÇık olan ise dişi katırın debelendiği yerde debelenirse aŐktan kurtulur.

Faslün fi 'ilci'l-kbs: Bu bölümde karabasan tanımlanarak hastalığın seyriyle ilgili bazı bilgiler verilmiş, kimi tedavi yolları anlatılmıştır. "Ağır basmak" ifadesiyle de karŐılanan karabasan uykuda nefesin dar olmasıdır. İnsanı sıkıntı basar, sesi tutulur ve hareket edemez. Aristo'ya göre karabasan sürekli hle gelirse sara hastalığına dönüŐür. İbn Maseveyh ise karabasanın, saranın başlangıcı olduğunu, kötü hıltlardan ve buharın başa çıkmasından kaynaklandığını, bazen de kanın fazla ve baskın olmasından olduğuunu aktarmıŐtır. aresi bacaklardan kan almaktır. Karabasan hazımsızlık yaŐayanlarda ve sarhoŐlarda olur. Karabiberi dövüp bal suyuna karıştırıp gargara yapmak karabasana giderir.

Faslün fi 'ilci berdi'r-ra's: Bu bölümde başa soğuk geçmesinin tedavi yolları anlatılmaktadır. MercankŐk ve dövülmüş kara günlük ağacını içmek ve başa yakı yapmak soğuk geçmiş başa iyi gelir. Karanfil başını dövüp başın n tarafına yakı yapmak soğuk geçmiş başa iyi gelir. Boy otundan biraz yiyip biraz başın n tarafına ekmek fayda eder. Kedi otunu dövüp başa ekmek soğuk geçen başa fayda eder.

Faslün fi 'ilci mmi's-sıbyn: Bu bölümde bir ocuk hastalığı olarak tanımlanan mm's-sıbyanın, yani havalenin (epilepsinin) tedavi yolları ele alınmıştır. Çocuklarda sara, spazm veya bademcik iltihabı görülürse buna mm's-sıbyan denir. Çocuğun başına anne sütü sağmak, tatlı badem veya menekşe yağını anne sütü ile buruna damlatmak, eşek sütünü çocuğun başına ve boynuna yavaş yavaş sürüp yağlamak, çocuğun başını

keçi sütüne batırmak, susam ve kabak yaprağını kaynatıp suyunu azar azar çocuğun başına dökmek ümmü's-sıbyana iyi gelir.

Fasl: Badem yağıyla anne sütünü, kabak çekirdeği yağını veya menekşe yağıyla anne sütünü buruna çekmek, kunduz hayasına biraz yağ karıştırıp çocuğun burun deliğine sürmek ümmü's-sıbyana fayda eder.

Faslün fi beyâni mâ yehicci'l-'itâs: Bu bölümde hapşırtıcı şeylerden ve hapşırmamanın nasıl giderileceğinden bahsedilmiştir. Kurutulmuş kereviz kökünü dövüp keten bezine koyarak koklamak hapşırmaya neden olur. Dövülmüş hardalı bez ile bağlayarak koklamak ve koklarken ovmak hapşırtır. Zencefil de böyledir, hapşırtır. Gül tohumunu dövüp burun deliğine koymak hapşırmayı keser ve engeller.

Faslün fi 'ilâci kurûhi'r-ra's: Bu bölümde baş yaralarının tedavisi üzerinde durulmuştur. Yakılmış eski ceviz kabuğunu ve dövülmüş mürri baş yaralarına ekmek yaraları iyi eder. Tuzu karga düleğinin içi ile karıştırıp baştaki yaralara koymak yaraları iyileştirir. Boy tohumunu ezip baştaki yaralara ekmek, kaynatıp suyu ile yaraları yıkamak ve kaynamış boyu yaralara yakı yapmak yaraları iyileştirir. Yeşil sarmaşığın yaprak ve budaklarının usaresini baştaki yaralar üzerine yakı yapmak yaraları iyi eder. Acı baklayı kaynatıp yaralar üzerine yakı yapmak, suyunu yaraların üzerine dökmek, acı baklanın kurusunu dövüp yaralar üzerine ekmek yaraları iyileştirir. Bulguru sütle yaktıktan sonra dövüp sulu yaraların üzerine ekmek yaraları iyi eder ve kurutur. Külde pişirilmiş soğan ile tuz karışımını ve zifti baştaki yaralara yakı yapmak yaraları iyileştirir. Kınayı zift ile karıştırarak gül yağıyla hamur yapıp çocukların başındaki sulu yaralara koymak yaraları iyileştirir ve kurutur. Keskin sirkede sabır ezip çocuğun başındaki sulu yaraların üzerine yakı yapmak yaraları iyileştirir. Baştaki yaralar üzerine anne sütü sağlamak yaraları çabuk iyileştirir.

Faslün fi 'ilâci südedi'd-dimâğ: Bu bölümde beyindeki tutkunluğun tedavi yolları ele alınmıştır. Bu hastalık burnu tutar ve koku almayı engeller. Nergisi koklamak ve ladedni ezip içmek ve koklamak beynin katılığını açar. Bir miskal kına tohumunu balla karıştırıp yalamak beyni güçlendirir. Karanfil başını dövüp içmek beyne madde çıkmasını men eder ve balgamı çıkarır. Lahana usaresi de böyledir.

Faslün fi'l-edviyeti'l-munkıyyeti li'd-dimâğ ve'l-müfettihati li-süded: Bu bölümde beyni temizleyip tutkunluğunu açan devalardan bahsedilmektedir. Toz hâline getirilmiş öd ağacını içmek beyni güçlendirir ve balgamı çıkarır. Mastaki çiğnemek balgamı be-

yinden söker. Soğan usaresini koklamak ve buruna çekmek beyni zararlı nemden temizler. Zencefil ve mastaki çiğnemek baştan balgamı çıkarır. Nane usaresini buruna damlatmak fayda eder. Lahana usaresini buruna çekmek, ezilmiş sabır ile gargara yapmak ve bunu içmek, kimyonu kaynatıp suyunu buruna çekmek, dövülmüş hardalı bez içine koyup koklamak, palmiye kalbinin suyunu koklamak ve buruna çekmek, badem yağı ve dövülmüş katran köpüğünü içmek beyni temizler. Yavşan otunu toz hâline getirip başa ekmek ve koklamak beynin tutkunluğunu açar. Kereviz ve lahana suyunu veya safran ve kara günlüğü ezip buruna çekmek, iki dirhem karabaşı bal ile karıştırıp içmek beyni çok temiz hâle getirir.

Fasl: Taze koyun sütü içmek, gül yağını azar azar başa dökmek, tavuk beyni yemek ve fındığı çok yemek beyni güçlendirir. Badem içi yemek yaşlılar için çok yararlıdır.

Faslün fi'l-edviyeti'l-muhallileti li'r-riyâh mine'r-ra's: Bu bölümde baş ağrılarını gideren şeyler anlatılmaktadır. Sığırgözü koklamak başa yerleşmiş olan yoğun ağrıları yok eder. Burçak büyüklüğünde bir mürri tatlı badem yağıyla karıştırıp buruna çekmek beyni ısıtır ve ağrıları çözer.

Faslün fi 'ilâci'r-remed: Bu bölümde göz ağrısını giderici yöntemlerden bahsedilmektedir. Mersin tohumunu baldıran ile dövüp şişmiş göz üzerine yakı yapmak sıcağından göz ağrısına fayda eder. Kaya koruğunu göze çekmek gözün suyunu çabuk giderir. Kişnişin suyunu sürme gibi göze çekmek göz ağrısını çabuk giderir. Galen'e göre anne sütünü sıcağından ağrı oluşturan göze damlatmak ağrıyı giderir. Galen ve büyük hekimlerden sekiz kişiye göre, narlar henüz mersin tohumu kadarken yedi tanesini cumartesi günü gün doğmadan yutmak ve bunu birkaç kez tekrarlamak otuz yıllık göz ağrısını giderir. Sabır ve sarmaşık çiçeği ile bal karışımını göz şişinin üzerine yakı yapmak göz şişini dağıtır. Koyun iliğini, yumurta sarısı ile gül yağı ve safran karışımını ve köpek üzümü ile arpa unu usaresi karışımını göze yakı yapmak gözün ağrısını yok eder. Kabak çiçeği usaresini göze çekmek sıcağından ağrıyan göze faydalı olur. Râzî'ye göre sıcağından göz ağrısı ile duman, toz veya güneşten kaynaklanan göz ağrısı kastedilmektedir ve bu göz ağrısının çaresi bir yerde sabit durmak, az yemek, karanlık yerde bulunup güneşten kaçınmaktır. Oruçlu insanın tükürüğünü göze çekmek fayda eder. Göz ağrısı uzun sürdüğünde çörek otunu dövüp eşek turpu veya benzeri bir bitkinin usaresiyle karıştırıp buruna çekmek fayda eder.

Fasl: Göz ağrısına tutulan kimse sudan ve cinsel ilişkiden uzak durmalı, müshil ilaçlarla balgamı, safrayı ve sevdâyı ishal edip çıkarmalı, yüzünü soğuk suyla yıkamalı, tabiatı sıcak şeyleri koklamamalı, tuzlu ve ekşili şeyler yememeli, tozdan korunmalı; dumana, güneşe, muma ve kandile bakmamalıdır. Uyumak isterse koyun yününi limon şarabı gibi ekşi bir şaraba batırarak gözün üzerine koyup yatmalıdır. Göz ağrısı ortaya çıktığı zaman bacaklardan kan aldırmalı, yemeyi bırakarak yalnız arpa suyu ile yetinmeli ve kalın bağırsağı birkaç kere su ile temizlemelidir. Üzüm içi ile kaynamış melisa suyunu karıştırarak göz üzerine koymak gözün acı ve ağrısını dindirir. Haşhaşı kabuğuyla kaynatıp alna yakı yapmak gözün ağrısını dindirir. Biraz su yosunu alıp biraz haşhaş yaprağı ve kaya kuruğu usaresiyle karıştırıp gözün kapağı üzerine yakı yapmak gözün acısını hemen dindirir.

Fasl: Göz akının kızarması beyinde şiş, acı veya kan toplanması olduğunun işaretidir. Saçları tıraş etmek göz ağrısına iyi gelir. Başta çok saç olması göze zarar verir, sık sık tıraş olmak gereklidir. Saçlar kısa olursa daha çok zarar verir.

Fasl: Verdîneç hastalığı (kemozis) küçük çocuklarda çok olur. Bu hastalık ortaya çıkınca göz şişer ve göz kapakları yarılr ve kan akar. Bu hastalığın çaresi kavunu veya kaya kuruğunu üzerine koymak ve banyo yapmamaktır.

Fasl: Gözde çok nezle olursa başı hareket ettirmemeli, sık sık ve düzenli olarak banyo yapmalı, başı sıcak ve soğuk suya sokmamalı ve başa yağ sürmemelidir. Anzarotu bitkisel şekerle kuruca karıştırıp göze yakı yapmak gözü iyileştirir. Sumağı gül suyuyla ıslatıp suyunu göze damlatmak sıcaktan göz ağrısına başlangıcında fayda eder.

Fasl: Göz ağrısı dört çeşittir. Bunlar miktarı fazla olan temiz kandan, balgami kandan, safravi kandan veya sevdavi kandan olur. Galen ve diğer bazı hekimler, başın üstündeki çukurdan kan aldırır ve orada şişe çeken birçok kişinin kronik göz ağrısından kurtulduğunu belirtmişlerdir.

Faslün fi'l-edviyeti'l-mâ'nieti min insıbâbi'l-mevâdd ile'l-'ayn: Bu bölümde göze zararlı maddelerin inmesini önleyen ilaçlardan söz edilmektedir. Safranı ezip göz kapağına yakı yapmak ve anne sütü ile karıştırıp göze çekmek göze su inmesini engeller. Galen, Râzî ve diğer bazı hekimlere göre kavun kabuğunu alna yakı yapmak göze su inmesini engeller. Göze madde inmesinden korkanlar karga düleği içmelidir. Gözleri gül suyu ile yıkamak göze madde inmesini engeller.

Faslün fi'l-edviyeti'l-muhidde li'l-basar ve'l-mukavviyeti li'l-'ayn: Bu bölümde görmeyi netleştiren ve gözü güçlendiren yöntemlerden bahsedilmektedir. Hurma çekirdeğini yakıp göze çekmek görmeyi kuvvetlendirir. Lahana yemek zayıf göze fayda eder. Safranı göze çekmek veya içmek gözü güçlendirir. Hint havlanını yedi günde bir göze çekmek gözdeki yoğun rutubeti çözüp göz sağlığına yararlı olur.

Faslün fi'l-edviyeti'l-muhidde li'l-basar: Bu bölümde görmeyi netleştiren yöntemler ele alınmıştır. Karabiberi ve zencefili ezip göze çekmek ve yemek gözü güçlendirir. Turp yemek ve katran dumanını göze çekmek görmeyi netleştirir. Kimyonu yemek ve göze çekmek, güvercin başını tüyleriyle yaktıktan sonra ezip göze çekmek gözü keskin eder.

Faslün fi'l-edviyeti'l-munkıyyeti li'l-'ayn: Bu bölümde gözü temizleyen ilaçlardan bahsedilmektedir. Turp tohumunu ezip su yerine içmek gözü keskin eder. Hint havlanını göze çekmek gözdeki kötü rutubeti temizleyip gözü keskinleştirir. Elli dirhem dövülmüş rezene tohumunu ve on beş dirhem beyaz zencefili eledikten sonra kaynatıp süzerek suyunu içmek gözleri keskin eder. Su teresini ve horoz ödünü göze çekmek gözü kötü rutubetten temizler.

Faslün fi'l-edviyeti'l-hâfizati li'l-'ayn: Bu bölümde gözü koruyan tedbirlerden söz edilmektedir. Tutuyayı, ismid denilen parlak sürme taşını ve ezilmiş kedi otunu göze çekmek göz sağlığını korur ve gözü güçlendirir.

Faslün fi 'ilâci's-sebel: Bu bölümde görüşü bulanıklaştıran perdenin tedavisi ele alınmıştır. Perde gözdeki damarların kan ile dolup kızarmasıyla oluşur ve görüş bulanıklaşır. Bu hastalığın sahipleri her ay kan aldırmalıdır, çok kan çıkarılmalıdır, ayrıca kollardan kan aldırıp müshil ilaç ile istifra ettikten sonra alındaki damardan kan aldırılmalıdır. Çok durmamak koşuluyla banyoya girmek ve eşek turpu usaresini anne sütüyle buruna çekmek fayda eder.

Faslün fi 'ilâci'z-zufr: Bu bölümde göz pınarındaki deride oluşan perdenin tedavi yöntemleri anlatılmaktadır. Bu perde gözün burun tarafında, göz pınarında yer alan ince bir deridir, daha sonra gözü kaplar. Gözü kaplamadan önce, henüz küçükken uyuz için uygulanan tedavinin benzerleri ile önlenabilir, ancak büyümüşse yine uyuzun tedavisi uygulanabilir. Daha iyi bir tedavi yöntemi şöyledir: Hasta sıcak suyun buharına eğilerek gözleri ısınıp yüzü kızarıncaya dek gözlerini tutmalıdır veya banyoya girmelidir, ardından perdeye ilaç uygulanmalıdır. Yarasa dışkısını, ezilmiş fare dışkısı ile bal karışımını,

demir pasını göze çekmek bu hastalığa fayda eder. Kara günlük, ak günlük, mür ve kataranı birlikte yakıp dumanını göze çekmek bu hastalığı giderir. Anne sütünü dövülmüş günlüğe karıştırıp göze damlatmak bu hastalığa fayda eder.

Faslün fî 'ilâci't-tarfe: Bu bölümde gözde beliren kan noktasının tedavi yolları anlatılmaktadır. Galen, kan noktasının çok kusmadan, kamçı ile vurulmasından veya çok öksürmeden olduğunu söylemiştir. Kan noktası ortaya çıktığında sıcak tuzlu suya bir bez batırıp göze sararak ve bakla unu uygulayarak tedavi edilebilir. Anne sütünü kan noktasının başlangıcında göze damlatmak faydalı olur. Oruçlu insanın tükürüğünü ve kereviz suyunu kan noktasına damlatmak fayda eder. Kan noktası gözün akında olup yarıldığında kimyonu tuz ile çiğneyip, bez üzerine tükürüp bezden göze damlatmak faydalı olur.

Faslün fî 'ilâci'd-dem'a: Bu bölümde göz sulanmasının tedavisi anlatılmaktadır. Bu hastalığın sebebi göz pınarının etinin küçük olmasıdır. Galen'e göre göz pınarındaki et tamamen yoksa veya çok az ise bunun tedavisi mümkün değildir. Kantaron usaresini ve soğan usaresini alna yakı yapmak gözyaşını keser. Göze sirke damlatmak gözyaşını keser. Tutya, sürme, horoz ödü ve tavuk ödünü göze çekmek gözdeki yaşı keser. Safranı anne sütüyle karıştırıp göz kapağına sürmek göz sulanmasına fayda eder.

Faslün fî 'ilâci's-şa'îre: Bu bölümde arpacığın tedavisi anlatılmaktadır. Arpacık gözün iki tarafından birinde oluşan arpa büyüklüğünde bir şiştir. Galen'e göre başı kopmuş sinek ile arpacığı ovmak fayda eder. Sıkça banyo yapmak ve gözleri sıcak suyun buharına tutarak ısıtmak en faydalı tedavi yollarından biridir. Arap zamkını sirkeyle karıştırıp arpacığın üzerine koymak, safranı gül suyunda ezdikten sonra mürle karıştırıp arpacığa sürmek, sabır bitkisini arpacığa yakı yapmak arpacığı iyi eder.

Faslün fî 'ilâci'l-berede: Bu bölümde mide dolgunluğu anlamına gelen berede tanımlanarak tedavi yollarına değinilmiştir. Berede çok yemekten kaynaklanmaktadır, tuhme olarak da bilinen bu rahatsızlık oldukça ağırdır. Arpa unu, şarap ve bal ile macun yapıp berede üzerine yakı yapmak beredeyi çözerek dağıtır. Arap zamkını sirkede çözüp berede üzerine yakı yapmak beredeyi giderir. Ekmek içini bal ile karıştırıp berede üzerine koymak beredeyi giderir.

Faslün fî 'ilâci'l-cereb: Bu bölümde göz kapağı altındaki uyuzun çaresi ele alınmıştır. Bu hastalık güneşten ve tozdan meydana gelir, çaresi baldır, bir parça bezi bal karıştırılmış ılık suya batırarak göze bağlamak gerekir. Güneşten ve tozdan uyuzu olan

ılıcada yıkanır ve ılıca suyuna bez batırıp uyuz olan yerine sararsa uyuzu iyileşir. Râzî, uyuzun çaresinin banyoda keselendikten sonra gerekli maddelerin beyinden göze erişmesini sağlayacak ilaçları göze çekmek olduğunu söylemiştir. Hint havlanını göze çekmek uyuzu geçirir. Galen, dövülmüş mazıyı göz kapağının altına serpip gözü üç saat açık bırakmak gerektiğini söylemiştir. Kertenkelenin dışkısını, sabır bitkisini ve safranı göze çekmek de uyuzu geçirir. Dövülmüş karanfil başını göz kapağının altına serpip iki saat beklemek uyuzu yok eder. Mili domuzlan böceğine batırıp uyuz olan göz kapağına sürmek fayda eder. Râzî'ye göre uyuz iyileşmezse alından ve göz pınarından kan aldırılmalı, daha sonra göz kapağına üç kez sülük yapıştırıp göz pınarından tekrar kan aldırılmalıdır, böylece uyuz yok olur.

Faslün fi 'ilâci'l-ğışâvet: Bu bölümde göze inen perdenin (kataraktın) tedavi yöntemleri anlatılmaktadır. Galen'e göre bu hastalığın sebebi gözde rutubetin çokluğudur ve bu hastalık genellikle büyük gözlülerde görülür. Râzî bu hastalığın çaresinin alından ve göz pınarından kan almak, müshil ilaç uygulamak ve sülük yapıştırmak olduğunu bildirmektedir. Bir miskal deve beyni yemek, turna beynini ve suda çözülmüş natrunu göze çekmek göze inen perdeye fayda eder. Dişi keçi ciğerinin kebabını yemek ve kebaptan akan sarı suyu göze çekmek göze inen perdeye fayda eder. Mili domuzlan böceğine batırıp göze çekmek göze inen perdeye fayda eder. Safranı göze çekmek perdeyi giderir ve göze parlaklık verir. Biber, tarçın ve kızıl boyayı beraber ezip bir denk kadar göze çekmek ve içmek göze inen perdeyi giderir. Galen ve Râzî'ye göre hardal ile pancar yemek göze inen perdeye faydalı olur.

Faslün fi 'ilâci'l-ceşâ: Bu bölümde göz kapağında meydana gelen katılığın çaresi anlatılmaktadır. Bu hastalık ortaya çıktığında hasta gözünü açıp kapatamaz, açıp kapatırsa ağrı oluşur. Tatlı badem yağını veya menekşe yağını buruna çekmek fayda eder. Mürrü göze çekmek ve sürmek fayda eder. Râzî, tabiatı sıcak olan, beyni zararlı nemden temizleyen ve yararlı nemi göze çeken tedavi uygulamanın bu hastalığa fayda edeceğini dile getirmiş, oğlak etinin kebab veya yahnisinin yenmesini önermiştir.

Faslün fi 'ilâci'l-ğarab: Bu bölümde gözde oluşan fistülün tedavisi anlatılmaktadır. Günlüğü güvercinin taze dışkısı ile karıştırıp fistülün üzerine yakı yapmak faydalı olur. Zacı bal ile karıştırıp fistül üzerine koymak fayda eder, eğer fistülünden su akmazsa eczayı koyduktan sonra fistülü demirle yarmak gerekir. Dövülmüş eski cevizi ve ceviz yağını göze koymak fistülü giderir. Galen'e göre cevizi oruçlu insan çiğnedikten sonra gözdeki fistüle koymak fistülün suyunu akıtır ve iyileşmesini sağlar. Oruçlu insanın tü-

kürüğü ile mürrüsafiyi yoğurup gözdeki fistül üzerine koymak fistülü yok eder. Köpek üzümünü dövüp fistül üzerine yakı yapmak, fesleğeni dövüp sirke ile karıştırarak fistül üzerine koymak fistülü giderir.

Faslün fi ‘ilâci za‘fi’l-basar: Bu bölümde görme gücünün zayıflığının tedavisi anlatılmaktadır. Galen yaşlılıkta insan bedeninin güçten düşmesinin görme gücünü de zayıflattığını, Râzî ise çok ağlamanın gözü zayıflattığını söylemiştir. Galen'e göre tuzu, lahanayı, badruc denen otu, balı, sığır eti gibi ağır etleri ve sirkeyi çok yemek, fazla cinsel ilişkide bulunmak ve çok kan aldirmek gözü zayıflatır ve gözün canlılığını yok eder. Güneş ışığına çok maruz kalmaktan zayıflayan gözlerin sahibi çok uyursa gözleri iyileşir ve balı yiyip gözüne çekerse gözleri güçlenir. Galen, zahteri bal ile yemenin ve göze çekmenin gözü güçlendirdiğini söylemiştir. Hurma çekirdeğini yakıp göze çekmek gözü güçlendirir. Miski ezip koklamak, sürmek ve içmek gözü keskinleştirip güçlendirir. Galen ve diğer bazı hekimler turp yemenin görüşü netleştirdiğini söylemiştir.

Faslün fi ‘ilâci’l-beyâz: Bu bölümde gözün kornea tabakasında meydana gelen beyaz lekeyi (lökümü) gidermenin tedavisi ele alınmıştır. Tavuk yumurtladığında yumurta sıcakken kabuğunu toz hâline getirip masura ile göze üflemek ve çocuk doğduğunda çıkardığı ilk dışkıyı kuruttuktan sonra toz hâline getirip göze çekmek gözdeki beyaz lekeyi giderir. Göze inciye, yakılmış deve etini, sirkede çözülmüş lahana ve zac karışımını, köpek ödünü, miski ve yakılmış inci sedefini çekmek gözdeki beyaz lekeyi giderir. Horoz kanını sıcakken birkaç defa göze çekmek ve lükü göze çekmek gözdeki beyaz lekeye parlaklık verir. Horoz ödünü gümüş kaba koyup göze çekmek gözdeki beyaz lekeyi giderir. Çocuğunun gözünde beyaz leke olan kadın, iğne batırarak uyluğundan akıttığı kanı sıcakken çocuğunun gözüne çekerse çocuğun gözündeki beyaz leke gider. Galen ve diğer bazı hekimlere göre ibibik kuşunun kanını göze damlatmak gözün beyaz lekesini giderir. Pire otuyla şeker karışımını ve turp yaprağının usaresini göze çekmek gözdeki beyaz lekeyi giderir. Göze katran çekmek beyaz lekeyi giderir ve beyaz lekenin bir daha oluşmasını önler. Oruçlu insanın tükürüğünü uzun zaman göze çekmek beyaz lekeyi giderir. Kabuğu soyulmuş ayva çekirdeği, pamuk çekirdeği içi ve bitkisel şekeri birlikte göze çekmek gözdeki beyaz lekeyi giderir. Mili beyaz karga düleğine batırıp göze çekmek gözdeki beyaz lekeyi giderir.

Faslün fi nüzûli’l-mâ’ fi’l-‘ayn: Bu bölümde göze su inmesinin (karasuyun) tedavisi ele alınmıştır. Kırlangıç beyni ile bal karışımını içmek ve göze sürmek, bostan inciri sütünü göze uygulamak göze ilk su inmesini engeller. Soğan suyunu balla karıştırıp gö-

ze sürmek göze su inmesini önler. Eski zeytin yağını göze dökmek ve gözü milin başı ile çokça ovup kaşımak gözü güçlendirir ve göze su inmesini engeller.

Fasl: Gözde oluşan görüntü bir çeşit olursa bu hastalık gözün hastalığıdır, ancak bir çeşit değilse hem gözde hem de başka bir organda hastalık var demektir. Gözüne su inen kan aldirmamalı; balık, koyun eti, sarımsak ve bakla yememelidir.

Ve'l-fark beyne'l-mâ'i ve'l-hayâl: Göze su inmesi ile hayalin arasındaki fark şudur: Gözde hayal bulunursa büyür ve küçülür, ama su inerse sabit bir biçimde durur. Aristo ve Râzî'ye göre göze inen su darbeden veya bir şey değmesinden olursa tedavi edilmez. Râzî'ye göre şişten veya bir şey çarpmasından dolayı göze inen su gözün içinde aşağı yukarı hareket ederse tedavi edilmeli, hareket etmezse tedavi edilmemelidir.

Fasl: Göze su inmesinin başlangıcında banyo yapılmamalı, cinsel ilişkiden uzak durulmalı, su içilmemeli ve buruna horoz ödü çekilmelidir.

Faslün fi 'ilâci'l ğışâvet: Bu bölümde göze perde inmesinin, yani katarakt hastalığının tedavisi ele alınmıştır. Şarabın tortusunu veya atların boynuna takılan denizka-buğundan boncuğu yakıp göze çekmek perdeye iyi gelir. Bununla birlikte rastık taşı, şap, hardal, safran teli, inci, mercan, tarçın ve keçi ciğeri kebabının suyunu göze çekmek perdeyi yok eder.

Faslün fi 'ilâci'l-kemne: Bu bölümde göz kuruluğu ele alınmıştır. Bu hastalığın kronik bir hastalık olduğu vurgulanarak yaşandığında göz damarlarının belirginleştiği dile getirilmiştir. Göz kuruluğunun bir diğer belirtisi, bu rahatsızlığı yaşayan kişinin uykudan uyandığında gözüne kum veya toprak kaçmış gibi hissetmesidir. Abanoz ağacı veya amberi göze sürmek, sirkeyle karıştırılmış ravendi göze yakı yapmak göz kurulu-ğuna iyi gelir.

Faslün fi huşûneti'l-ecfâni ve ğilzihâ: Bu bölümde göz kapaklarının sert, kirpiklerin iri olmasının tedavisi ele alınmıştır. Kedi otunu göze sürmek göz kapağının sertliğini ve kirpiklerin iriliğini giderir. İncir yaprağını göz kapağına; kedi otunu, suyla karıştırılmış sirkeyi, koruk usaresini veya denizköpüğünü göze sürmek bu hastalığı geçirir. Anne sütünü, gül yağını, anne sütünde veya yumurta akında çözülmüş nişastayı, gül suyunda çözülmüş Arap zatkını veya balla karıştırılmış şapı göze damlatmak fayda sağlar.

Faslün fi 'ilâci'n-nütû': Bu bölümde göz şişinin tedavisi ele alınmıştır. Dövmüş sarmaşık yaprağı, menekşe yaprağı, yumurta akı, hindiba veya arpa hamurunu göze yakı yapmak, tuzlu suyu veya güvercin kanını göze damlatmak göz şişine fayda sağlar.

Fasl: Bu bölümde gözün tamamen şişmesi durumunda uygulanması gereken tedavilerden bahsedilmiştir. Göz tamamen şiştiğinde kefalik toplardamardan kan almak, ishal ettirmek, şakaklar üzerinde şişe çekmek ve göze şişini giderici ilaçlar koymak fayda eder. Bu şiş, darbe veya düşmeden oluşmuşsa ve göz görürse iyileşmez. Gözün şişi darbeden değil ise hastalıktan meydana gelen su gevşemeye neden olmuş demektir. Bu durumda gözün görmemesi hastalığın sinire sirayet ettiği anlamına gelir.

Faslün fi 'ilâci's-şa'ri'l-munkalib fi'l-'ayn: Bu bölümde gözdeki eğri kirpiğin çaresi ele alınmıştır. Eğri kirpik göz kapağı içine doğru yönelen kirpiktir ve bazı insanların sık olan ayak parmaklarının şişmesi gibi göz kapağını pişirir. Tuzlu alçının külünü katranla karıştırıp eğri kirpiği yolarak yerine sürmek bu kılın tekrar çıkmasını önler. Eğri kirpiğin yerine abanoz sürmek de kirpiğin yeniden çıkmasını önler. Sarmaşığın külünü sirke ile yoğurup çıkarılan eğri kirpiğin yerine birkaç kez uygulamak bu kirpiğin çıkmasını uzun süre engeller.

Faslün fi 'ilâci's-şa'ri'l-ecfân: Bu bölümde kirpik dökülmesinin tedavisi ele alınmıştır. Bu hastalığın nedeni vücut maddelerinin eksikliği veya gerekli özelliklere sahip olmamasıdır. Gözü çam ağacı veya katranla tütsülemek, hurma çekirdeği ile mersin yağından, fare dışkısıyla baldan veya yakılmış keçi bağıyla baldan yapılan hamuru göz kapağına koymak, yakılmış sinek külünü veya soğan suyunu göze çekmek ve yumurta sarısını göz kapağına sıvamak dökülen kirpiklerin çıkmasını sağlar. Bu yöntemlerden bazıları aynı zamanda kirpiklerin dökülmesini de önler.

Fasl: Bu bölümde dağılarak yukarı kalkan kirpiklerin tedavisinden söz edilmektedir. Kirpikler dağılıp yukarı kalkar ise fistül meydana gelir ve bazen burun delinir. Ham hurmanın dövülmüş çekirdeğini veya yakılmış horoz dışkısını göze çekmek kirpiklerin çıkmasını sağlar ve dökülmesini önler.

Faslün fi 'ilâci'l-kaml ve'l-kumkâm fi'l-ecfân: Bu bölümde göz kapağının bitlenmesinin çaresi ele alınmıştır. Kibritle karıştırılmış zeytin yağını göz kapağına sürmek veya natrun karıştırılmış suyla yüzünü yıkamak göz kapaklarını bit ve sirkeden arındırır. İlaçlar etkili olmazsa istifra ve banyodan sonra uygulamak gerekir. Bir dirhem sabır, bir denk tarçın ve bir denk mastakiden yapılacak karışımla istifra etmek mideyi temizleyip bit ve sirke çıkmasına neden olacak maddeleri yok eder. Göz kapağı bitten temizlendikten sonra göz kapağını su ile yıkayıp üzerine toz hâline getirilmiş şap sürülürse faydalı olur.

Faslün fî 'ilâci's-sülâk: Bu bölümde gözyaşı kanalı şişliğinin çaresi anlatılmaktadır. Bu hastalık büyük veya küçük göz pınarında veya her ikisinde tuzlu bir nemden meydana gelmektedir. Demir pasını göze çekmek, sumak bekletilmiş suyu, halile bekletilmiş gül suyunu ve koruk suyunu göze damlatmak bu hastalığa fayda eder.

Fasl: Sabit ibn Kurre ve İbn Butlan gözyaşı kanalı şişliği için kan almanın yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Eski zeytin yağını göze çekmenin faydası vardır.

Faslün fî 'ilâci'l-hikketi'l-cefni ve'l-mâkiyn: Bu bölümde göz kapaklarının ve göz pınarlarının kaşınmasının tedavisi anlatılmaktadır. Bu kaşıntı beyindeki hıtlardan kaynaklanır, bazen ise güneşten veya tozdan olur. Galen bu kaşıntıdan kurtulmak için bal sürmeyi, ıslak bez koymayı, göze suyla karıştırılmış sirke damlatmayı ve tuzlu ve ekşi besinlerden kaçınmayı önermiştir. Mürrüsafi dumanı, günlük dumanı, katran, zift, çöven ve toz hâline getirilmiş biberi göze çekmek gözün kaşınmasını önler. Kirmânî tutiyayı ve soğan suyunu birlikte göze çekmek fayda eder. Yukarıda sayılan ilaçları kan aldirmeden ve müshil şerbetle ishal yapmadan önce uygulamak gözde çarpıntıya neden olur. Gözde kaşınma olduğunda beyni zararlı maddelerden temizleyip yararlı maddeleri beyne çekecek olan ilaçları uygulamak gerekir. Bu ilaçları uygulamalı, düzenli olarak banyo yapmalı ve hafif gıdalarla beslenmelidir. Göze sirke ve saf su damlatmak da yararlı nemi çeker ve kaşınmaya fayda eder.

Faslün fî 'ilâci'l-kurûh: Bu bölümde göz yaralarının tedavisi ele alınmıştır. Önce kurha (yara) ve besûr (sivilce) arasındaki fark belirtilmiştir. Kurha başlangıçta beyaz olur, çıban ve yaralara verilen addır. Besûr ise ilk çıktığında kırmızı olan sulu kabarcıktır. Göz yaraları için kol, bacak ve atardamardan kan alınmalı ve müshil şerbet içilmelidir. Kitre, hurma çekirdeği, bambu şekeri, kalay, mürrüsafi, ravent dumanı ve tavuk ödünü çeşitli işlemlerden geçirerek göze çekmek göz yaralarını giderir.

Faslün fî'l-umû[r]i'l-câlibeti li-âsâri'l-kurûh fî'l-'ayn: Bu bölümde gözdeki yara izlerini gideren şeyler anlatılmıştır. Gözdeki yara izlerine günlük veya çiğnenmiş senderus koymak yara izlerini yok eder. Demir pası da gözdeki yara izlerini giderir.

Faslün fî'l-umûri'l-ma'nieti min insibâbi'l-mevâdd ile'l-'ayn: Bu bölümde göze madde inmesini önleyen şeyler ele alınmıştır. Madde inmesi vücudu oluşturan kan, balgam, safra ve sevda maddelerinin vücutta doğal olarak bulundukları yerlerin dışında bir yerde toplanmasıdır. Günlük ve yumurta karışımını alnın iki tarafına koymak göze madde inmesini önler. Anzarotu veya anne sütü ile karıştırılmış karpuz kabuğunu göze

çekmek, karpuz kabuğunu alna yakı yapmak veya safranı su ile macun hâline getirip göz kapağına koymak göze madde inmesini önler.

Faslün fî 'ilâci'l-hıvel: Bu bölümde şaşılığın tedavisi ele alınmıştır. Gözün eğri olması olarak tanımlanan şaşılığın nedeni gözün gevşek olması veya dimağın nemli yahut kuru özellikte olmasıdır. Galen'e göre göz aşağı veya yukarı yöne eğilmişse bakılan nesne çift görülür, göz aşağı ve yukarıdan farklı bir yöne eğilmişse bunun göze zararı yoktur. Galen'e göre şaşılık bazen baş dönmesinden ve şaşırmaktan meydana gelir. Hint fındığı ile sürme taşı karışımını göze çekmek, zeytin yaprağı usaresini buruna çekmek şaşılığı giderir.

Faslün fî 'ilâci'z-zerke: Bu bölümde göz tansiyonunun tedavisi anlatılmıştır. Göz tansiyonu gözdeki tabii nemin katılaşması olarak tanımlanmıştır. Gözdeki nem katılaşınca göz kör olur ve göz göğerrir. "Gözün göğermesi" biçiminde ifade edilen durum gözde gök rengi bir perdenin oluşmasıdır. Safranı suya karıştırıp göze çekmek kronik göz ağrısından sonra oluşan göz tansiyonuna fayda eder. Şakayık-ı numan veya taze karga düleği usaresini göze çekmek gözdeki perdeyi yok eder. Galen ve diğer yedi hekim, kabuğuyla yakılıp zeytin yağıyla dövülen fındığın çocukların kafasına sürüldüğünde gözlerindeki perdeyi siyaha döndüreceğini söylemiştir.

Fasl: Bu bölümde göz tansiyonu ile ilgili bazı ek bilgiler yer almaktadır. Galen'e göre bu hastalığın nedeni gözün fazlasıyla kuru olması ve bundan dolayı ortaya çıkan sudur. Eşek sütünü sıcakken göze damlatmak gözdeki perdeyi yok eder.

Faslün fî 'ilâci'l-intişâr: Bu bölümde göze bir şey dağılmış görmenin tedavisi anlatılmıştır. Bu hastalık göz bebeğinin bol olmasından, gözdeki bir tabakanın parçalanmasından veya sinirlerin gevşemesinden meydana gelir. Bu bozukluk az olduğunda göz zayıflar, çok olduğunda ise göz kör olur. Çaresi göze su inmesi ile aynıdır. Bununla birlikte hasta karanlık ortamda yaşamalı, güneşe ve muma bakmamalı ve hafif gıdalarla beslenmelidir. Bu bozukluk darbeden ve şişlikten olduğunda kuru gülü göze yakı yapmak faydalı olur. Darbeden olduğunda yumurtayı üç dirhem gül yağıyla karıştırıp göze yakı yapmak iyi gelir. Nişasta ve safranı yakı yapmak da fayda sağlar.

Faslün fî 'ilâci'd-dîk: Bu bölümde göz bebeğinin dar olması ele alınmıştır. Bu hastalığın belirtisi gözün bir şeyi olduğundan büyük görmesidir. Bu durum doğuştan olursa iyi, sonradan olursa kötüdür. Hastalık sonradan ortaya çıkmışsa bu kuruluktandır,

nemli özellikteki ilaçlar kullanılmalıdır. Banyo yapmak, kafaya ve yüze ılık su dökmek, kafayı badem yağı ve kabak çekirdeği yağı gibi yağlarla iyice yağlamak gerekir.

Faslün fî ‘ilâci’l-ittisâ’: Bu bölümde göz bebeğinin büyük olmasının tedavisi ele alınmıştır. Bu hastalığın belirtisi bir nesneyi olduğundan küçük görmektir ve çoğu zaman nesne görülmez olur. Bu hastalığın tedavisi kan alma, istifra ve çeşitli eczaların sürülmesiyle olur, nedeni kuruluk olursa iyileşmesi zordur, nemlilik veren ilaçlar kullanılmalıdır. Göze anne sütü sağlamak, sıcak suda gözleri açmak fayda eder. Şarapla yoğrulan bakla ununu yakı yapmak da fayda eder. Darbeden veya şişlikten olan göz bebeği darlığına kefalik toplardamardan kan almak iyi gelir.

Faslün fî ‘ilâci iltisâki’l-‘ayn: Bu bölümde göz kapaklarının birbirine yapışmasının çaresi anlatılmıştır. Bu durum gözün üst kapağının çatlamış olan alt kapağına yapışmasıdır. Yapışan göz kapaklarını demirle açıp kimyon ve tuzun çözüldüğü su damlatılmalı, göz kapakları arasına yumurta sarısına batırılmış fitil konmalı ve üçüncü gün gül yağı konmalıdır. Eğer göz kapaklarının arası yapışırsa neşter ile açıp isfidaç merhemiyile fitil konmalıdır. Gözün alt kapağının yarılıp devrilmesi madde yetersizliğinden, sinirlerin gevşemesinden veya gerilmesinden, göz kapağını aslına uygun biçimde dikememekten ve eğri çıkan kirpiği çok kesmekten olur. Bu bölümde bu durumların her biri için çeşitli tedaviler önerilmiştir.

Faslün fî ‘ilâci’d-debîle: Bu bölümde göz yarasının çaresi ele alınmıştır. Göz yarası gözün karasını, yani iris ve bebekten oluşan renkli kısmını tahrip eder ve bu hastalık genellikle göz kaybı ile sonuçlanır. Bu yara başlangıçta tedavi edilmezse giderek büyür ve gözdeki nem yok olur. Yumurta akını, menekşe yağını, anne sütünü ve kaynamış boy otunun suyunu göze damlatmak göz yarasına iyi gelir. Bu hastalığın sahibi az konuşmalı, şarkı söylememeli ve rahat olmalıdır. Şahtere usaresi ve suya karıştırılmış üstübeç içmek de fayda eder.

Faslün fî ‘ilâci’t-tûte: Bu bölümde gözdeki yumuşak, siyahımsı çıbanın tedavisi ele alınmıştır. Bu çıban göz kapağının iç tarafında, daha çok alt kapakta çıkar. Tedavisi için kefalik toplardamardan kan almalı, bacaklardan hacamat yapmalı, müşhil şerbet içerek bedenin temizlenmesini sağlamalıdır.

Faslün fî ‘ilâci’s-sa’fa: Bu bölümde kirpik diplerindeki cilt hastalığının tedavi yolları ele alınmıştır. Bu hastalık balgamdan kaynaklanır, rengi beyaza çalar. Tedavisi, bu hastalığa neden olan hıtları çıkarıp kan almaktır. Pancarı buğday kepeği ile kaynatıp

suyuyla yüzü yıkamak fayda eder. Düzenli olarak banyo yapmak, banyodan çıkınca kir-pik diplerini gül yağı ve isfidaç ile yağlamak, sevda hıltı oluşturan besinlerden uzak durmak bu hastalığa iyi gelen şeylerdendir.

Faslün fî 'ilâci'n-nemle: Bu bölümde göz kapağında karıncalanma şeklinde beliren cilt hastalığının çaresi anlatılmaktadır. Bu hastalık bozulmuş safra maddesinden kaynaklanır, rengi kırmızıya dönüktür. Tedavisi için sarı halile, demirhindi, sinameki ve mahmude ile istifra etmek, göz kapağına kırilangıç otu suyu, sabır, Hint havlanı, safran ve hindiba suyu ile yakı yapmak ve göze koruk tutyası çekmek gerekir.

Faslün fî 'ilâci's-seretân: Bu bölümde gözde oluşan kanserin tedavisi ele alınmıştır. Kanser yengeç gibi kolları olan bir urdur. Damarlarda olur. Belirtisi çok ağrı hissedilmesi ve iştahın kesilmesidir. Ağrısı geçmeden tedavi edilmesi mümkün değildir. Bu hastalıktan muzdarip olanlar oğlak ve kuzu eti gibi besinleri tercih etmeli ve birkaç gün boyunca sabah akşam göze ilaç sürmelidir.

Faslün fî 'ilâci's-şirnâk: Bu bölümde göz kapağının ucunda çıkan arpacığın çaresi ele alınmıştır. Bu hastalık gözün üst kapağının yağının çoğalıp gevşemesiyle oluşur. Bazı kişiler bu hastalığın gözü açıp kapatmaya zahmet verdiğini söylemiştir. Bu hastalığın sahibi kan aldırması ve bacaklarından hacamat yaptırmalıdır. Göz kapağına sabır, Hint havlanı veya mürrüsafiyyi yakı yapmak, sabah akşam göze sürme çekmek fayda eder.

Faslün fî 'ilâci'd-dümmel: Bu bölümde gözün alt kapağında çıkan çibanın tedavisi anlatılmaktadır. Bu hastalık kan ve safradan kaynaklanır, gözün alt kapağının iç veya dış tarafında çıkar. Göz kapağının iç tarafında çıkarsa birkaç gün bekledikten sonra yumurta sarısı ve menekşe yağı karışımını damlatmalıdır. Göz kapağının dış tarafında çıkarsa her gün ve her gece yağ koymak fayda sağlar.

Faslün fî 'ilâci'l-ğudde: Bu bölümde göz pınarında oluşan bezin çaresi anlatılmıştır. Tedavisi için önce kefalik toplardamardan kan aldırarak, bacaklardan hacamat yaptırmak ve ayaric hâpı ile istifra etmek gerekir. Ardından çok etkili bir ilaç kullanmak gerekir ki sivilce çıkmasın. Daha sonra kimyon ve tuzu çiğneyip suyunu bir bezden göze damlatmak gerekir. Bundan sonra üzerine yumurta sarısı ve gül karışımını bağlayıp iki gün beklemeli, bu işlemi her gün sabah akşam tekrar etmelidir. Bezin üzerine zencar ve

kibrit gibi etleri yok eden ilaçlar da konmalıdır. Gül, safran ve Arap zambkini dövüp kuruttuktan sonra toz hâline getirip göze çekmek de fayda eder.

Faslün fi 'ilâci istirhâ'i'l-cefn: Bu bölümde üst göz kapağının gevşemesinin tedavisi anlatılmaktadır. Gözün üst kapağı gevşeyince tamamen açılmaz olur ve bazen bu göz kapağına kıl yapışır ve gözün içine yönelir. Sabır ve mercanı göz kapağına yakı yapmak fayda eder. Hint havlanı, mürrüsafi, safran, sabır ve sediri dövüp bunları yeşil mersin suyuyla macun hâline getirip göz kapağına yakı yapmak da fayda eder.

Faslün fi 'ilâci men yübsıru min karîbin velâ yübsıru min be'îdin: Bu bölümde yakını görüp uzağı görememenin tedavi yolları açıklanmıştır. Bu hastalık görme duyusunun yetersizliğinden kaynaklanır ve doğuştan olursa tedavi edilmez. Sonradan olursa tedavisi müşhil ilaç, hukne ve kan aldirmekle yapılır. Karabiber ile darîfûlfulü dövüp tozunu göze çekmek ve diğer acı şeyleri göze çekmek fayda eder.

Faslün fi 'ilâci's-şübkira: Bu bölümde gece körlüğünün çaresi anlatılmaktadır. Bu hastalık göz akı neminin çok olması, güneşte çok oturma, güneşe veya ateşe çok bakma gibi nedenlerden kaynaklanır. Belirtisi bulanık görmek ve gece görememektir. Bu hastalığa tutulanların rafadan yumurta yemesi ve et yememesi önerilir.

Faslün fi 'ilâci verami'l-'ayn: Bu bölümde göz şişinin tedavisi ele alınmıştır. Güllü, yeşil menekşe yaprağını ve arpa unu ile semiz otu usaresi karışımını yakı yapmak göz şişini giderir. Günlüğü yakı yapmak soğuktan olan göz şişini, yumurta ve gül yağı karışımını yakı yapmak sıcak veya darbeden olan göz şişini giderir. Arpa unu ile bostan marulu usaresini karıştırarak ve arpa ununu sirke ile hamur yaparak yakı yapmak sıcaktan olan göz şişine fayda eder.

Faslün fi beyâ[ni]'l-edviyeti'l-müsekkineti li'l-veci': Bu bölümde göz ağrısını gideren devalar açıklanmaktadır. Kaynatılmış gülü, kuru üzüm ile yumurta sarısı karışımını ve Hint havlanı ile gül suyu karışımını göze yakı yapmak, taze kişniş suyunu göze damlatmak (anne sütü, yumurta sarısı, safran ve gül yağı ilave edilebilir) göze damlatmak göz ağrısını giderir.

Faslün fi'l-umûri'l-muzırrati li'l-basar: Bu bölümde görmeye zarar veren şeyler anlatılmaktadır. Dereotu, tuz, lahana, sirke ve soğanı çok yemek ve hacamat yapmak görmeye zarar verir.

Faslün fi beyâni'l-edviyeti'l-hâfızati li-sıhhati'l-'ayn: Bu bölümde göz sağlığını koruyan şeyler ele alınmıştır. Balık etinin suyunu güneşte koyulaştırıp tutya ile dövdükten sonra kurutup göze çekmek ve İsfahan sürmesi ile göze çekmek gözün sağlığını korur. Anzarot göz ağrısını giderir ve göz sağlığını korur. Kitap okumak ve çizim yapmak gözün sağlığını bozan şeylerdendir.

Faslün fi beyâni emrâzi'l-üzünü: Bu bölümde kulak ağrılarının tedavi yolları anlatılmaktadır. Kulak ağrıları sıcak ve soğuktan meydana gelebilmektedir. Bu ağrıların her biri için çeşitli eczaların kulağa damlatılması önerilmiştir. Eşek turpu usaresi, zeytin yağına karıştırılmış çörek otu tozu, bal ve nane usaresi karışımı, tuz karıştırılmış bal soğuktan kulak ağrısını gideren ilaçlardır. Gül suyunda ezilmiş afyon, söğüt yaprağı usaresi ve anne sütü sıcaktan kulak ağrısını gideren ilaçlardır. Sağ kulağı ağrıyan kişi tilkinin sağ dişini sağ kulağına takarsa, sol kulağı ağrıyan kişi tilkinin sol dişini sol kulağına takarsa ağrıları geçer. Yakılmış insan kılını gül yağı ile karıştırıp kulağa damlatmak şiddetli kulak ağrısını giderir. Şiddetli ağrıdan sinirlerin zarar görmesini engellemek için kulağa eski sığır yağı damlatılabilir. Ağrı çok olup kulak zayıf düşerse anne sütü damlatmak ağrıyı yok eder.

Faslün fi 'ilâci verami'l-üzünü: Bu bölümde kulak şişinin tedavisi anlatılmıştır. Dövülmüş melisayı, safranı, yumurta akı ve anne sütüyle karıştırılmış kaymağı şişin üzerine bağlamak fayda eder. Kefalik toplardamardan kan almak boyundan yukarısına iyi gelir. Kaynatılmış meyve ile istifra etmek, arpa suyu ve nilüfer şarabı karışımıyla beslenmek gerekir.

Faslün fi 'ilâci't-tarşi ve's-samemi: Bu bölümde sağırlığın tedavisi anlatılmıştır. Isıtılmış değirmen taşı üzerine sirke döküp kulağı buharına tutmak sağırılığı giderir. Eşek turpu yağın, kene otu yağın, hardal yağın, karga düleği yaprağı suyunu, sığır ödünü, koyun ödünü, keçi ödü ve tuzla dövülmüş turp kabuğu usaresini kulağa damlatmak sağır kulağı açar. Karga düleği içini yumurta sarısıyla karıştırıp kulağa damlatmak kulaktaki sıcaktan ağrıyı keser. Dövülmüş hardaldan bir fitil yapıp, bunu ateş üzerinde bal akidesi ile macun hâline getirip kulak üzerine koymak sağırılığa iyi gelir. Katrana fitil batırıp ağır işiten kulağa koymak, lahana tohumunu otuyla yakıp kulağa tütsülemek yararlı olur.

Fasl: Bu bölümde sağır kulağa fayda sağlayan şeyler anlatılmıştır. Sağır kulağa boru çalmak iyi gelir. Yaban sarımsağı usaresini sağır kulağa damlatmak ağır işiten ku-

lağa iyi gelir. Domuzlan böceğinin içinde iyice kaynatıldığı zeytin yağını kulağa damlatmak sağırılığa iyi gelir.

Faslün fî 'ilâci'd-deviyyi ve't-tanîni: Bu bölümde kulak gürültüsünün tedavisi anlatılmıştır. Fesleğen usaresi ve acı badem yağı karışımını, soğan suyunu, yaban gülü usaresini, sedef otu ve nar kabuğunun kaynatıldığı suyu, turp usaresini ve koyun ödü ile yaban sarımsağı karışımını gürültü olan kulağa damlatmak fayda eder.

Faslün fî 'ilâci'l-üzüni: Bu bölümde kulak yarasının tedavisi anlatılmıştır. Hint havlanından fitil yapıp kulağa koymak fayda eder. Söğüt yaprağı ve budaklarının usaresini, manda ödünü, soğan usaresini, taze mersin tohumu usaresini, suda kaynatılmış ekşi nar kabuğunu ve herhangi bir hayvanın ödü ile bal karışımını kulağa damlatmak kulaktan akan irini ve kanı keser. Demir boku tozunu keskin sirke ile karıştırıp kulak yarasına koymak fayda eder. Anzarotu balla karıştırıp kulağa damlatmak kulağı kandan ve irinden temizler ve kulak yaralarını etlendirir.

Faslün merhemun mücerreb li-kurûhi'l-üzüni: Bu bölümde kulak yarası için denenmiş merhem anlatılmaktadır. Anzarot, denizköpüğü, natrun, günlük, mür, fitil ve kırmızı çiçekli kırlangıç otu birlikte dövülüp elekten geçirildikten sonra bal ve sirke ile macun hâline getirilir. Kulağı eski şarapla yıkadıktan sonra gece ve gündüz bu macun kulağa damlatılırsa faydalı olur. Şapı yakıp dövdükten sonra mürrüsafi ve bal ile karıştırarak kan, irin ve sarı sudan temizlenen kulağa damlatmak kronik yaralara fayda eder. İrin akan kulağa ılık su veya deve sidiği dökmek ve kaz içyağı ile gül yağı karışımını damlatmak fayda eder. Balın koruk usaresi veya acı bakla ile karışımını kulağa damlatmak kulak yarasına iyi gelir.

Fasl: Bu bölümde çocukların kulağından su akması durumunda uygulanabilecek tedaviler anlatılmaktadır. Râzî ve Rufus'a göre çocukların kulağından su akmasının nedeni gece çok emzirmektir. Gece emzirme bırakılırsa akıntı kesilir. Kulak yarasını kanatıp tuzlu zeytini damlatmak yarayı iyileştirir. Eski yağ ve anne sütü karışımını kulağa damlatmak kan, irini ve sarı suyu keser. Balı Enderani tuz ile karıştırıp kulağa koymak kulaktan akan irini ve kanı keser, yarayı etlendirir.

Faslün fî 'ilâci'd-darbeti ve's-sadmeti tûsîbü'l-üzüni: Bu bölümde darbe alan kulağın tedavisi anlatılmıştır. Dövmüş günlük ve anne sütü karışımını kulağa damlatmak şişlikten kaynaklanan kulak ağrısını giderir. Lahana usaresini balla karıştırıp damlatmak

darbe almış ve yarılmış kulağa iyi gelir, sirkeyle karıştırıp damlatmak kulaktan pıhtılaşmış kanı çıkarır. Lahanayı dövüp sirke ve bal ile karıştırıp kulağa yakı yapmak yarılmış kulağa fayda eder. Kaynatılmış mazıyı sirkeyle karıştırıp kulağa damlatmak kulaktan akan kanı keser. Yumurta sarısını akı ile karıştırıp kulağa yakı yapmak darbeden olan şişi giderir.

Faslün fi 'ilâci'r-rutûbeti'l-câriyet fi'l-üzünü: Bu bölümde kulaktan yaş akmasının tedavisi anlatılmıştır. Şapı, bal ve Enderani tuz karışımını, katranı ve mazı ile mersin yaprağının kaynatıldığı sirkeyi kulağa damlatmak kulaktan akan yaşı keser.

Faslün fi 'ilâci'd-dûdi'l-üzünü: Bu bölümde kulak kurtlanmasının tedavisi anlatılmıştır. Hint tutyasını dövüp yumurta sarısıyla hamur yapıp kulağa koymak kulaktaki kurtları öldürür. Katranı (özellikle sirkeyle karıştırılmışını) nar kabuğu kaynatılmış çocuk idrarını, yaban gülü usaresini, turp usaresini, sedef otu usaresini, dövülmüş mazı ve gül yağı karışımını, oruçlu insanın tükürüğünü ve acı bakla kaynatılmış suyu kulağa damlatmak kulaktaki kurtları öldürür.

Faslün fi 'ilâci duhûli'l-mâ'i fi'l-üzünü: Bu bölümde kulağa su girmesinin tedavisi anlatılmıştır. Soğan suyunu kulağa damlatmak ve saf zeytin yağına batırılmış pamuğu kulağa koymak su girmiş kulağa faydalı olur. Kulağa anne sütü sağlamak ve kaz yağı damlatmak kulağa girmiş suyu çıkarır.

Faslün fi 'ilâci'r-rîhi'l-bâridi tûsîbü'l-üzünü: Bu bölümde soğuk rüzgâr giren kulak tedavisi anlatılmıştır. Yabani dereotunun kurusunu ve zahteri kulağa tûtsü yapmak iyi gelir. Turp tohumu yağı, acı badem yağı ve badem yağında ezilmiş natrunu kulağa damlatmak kulaktaki galiz yelleri dağıtır.

Faslün fi 'ilâci'l-verami halfe'l-üzünü: Bu bölümde kulak arkasındaki şişliğin tedavisi anlatılmıştır. Sirke ile dövülüp gül yağıyla karıştırılmış pire otu tohumunu, sığır inciği iliğini, tereyağını, bal ile dövülmüş keten tohumunu, uşağı, arpa unuyla sirkede kaynatılmış keçi dışkısını, taze kişnişi, siyah zeytin yağını ve gül yağıyla karıştırılmış çiğ yumurtayı kulak arkasındaki şişe yakı yapmak faydalı olur. Çocukların kulaklarının arkasındaki şişe safranı ve Hint havlanını yakı yapmak şişi dağıtır.

Faslün fi 'ilâci duhûli'l-hayvân ve ğayrihi fi'l-üzünü: Bu bölümde kulağa hayvan veya başka bir şey girmesi durumunda yapılabilecek olan şeyler ele alınmıştır. Kulağa soğan suyunu, zeytinyağını ve mürrüsafi ile badem yağını damlatmak giren hayvanı çı-

karır. Hint hekimleri, kulakta hayvandan başka bir şey olduğunda kulak üzerine tef koyup çalmanın kulaktaki nesneyi düşüreceğini söylemiştir.

Faslün fi'l-umûri'l-munkıyyeti li'l-üzünü'l-hâfızati li-sıhhatihâ: Bu bölümde kulağı temizleyen ve kulağın sağlığını koruyan şeyler ele alınmıştır. Acı badem yağını bal ile karıştırıp bu karışımdan bir fitil yapıp kulağa koymak kulağı temizler ve kulağın sağlığını korur. Safranı, gülü, sümbülü ve ceviz yağı ile bal karışımına batırılmış fitili kulağa koymak kulağı temizler ve kulağın sağlığını korur.

1.6. Eserin Dili ve Üslubu

Eser 17. yüzyılda Arapçadan Türkçeye aktarılmış, 18. yüzyılda istinsah edilmiştir. Tercüme tarihi hakkında herhangi bir bilgi elde edilememiştir. Mütercim vefatının tarihi talebesi İbrâhim bin Hüseyin Çavuş tarafından *Terceme-i Mu'âlecât İbn el-Baytar* adlı eserde 1092/1681 civarı olarak kaydedilmiştir (İhsanoğlu vd. 2008, 288). Bu bilgilerden yola çıkarak eserin 17. yüzyıl ortalarında yazıldığını söyleyebiliriz. Eserin bilinen tek nüshası, sonunda istinsah tarihi 29 Şevval 1186 (23 Ocak 1773) olarak kaydedilen nüshadır. Telif ve istinsah arasında bir yüzyıl kadar zaman vardır.

Eserde oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Her ne kadar terkipler kullanılmış olsa da bunların sayısı azdır ve genellikle tıbbi terimlerin karşılığıdır. Arapça ve Farsça sözcük ve tamlamalar yoğun biçimde kullanılmamıştır. Metnin yazım özellikleri ile ses ve şekil bilgisi kısmen Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini göstermektedir. Örneğin, he (◌) ile biten sözcüklerin aldığı -yı, -yi eklerinin hemze (◌) ile işaretlenmesi, /k/ > /h/ değişmesi, metinde tam bir düzlük-yuvarlaklık uyumunun olmaması, Eski Türkçeden gelen bazı dil özelliklerinin bulunması Eski Anadolu Türkçesinin izlerinden bazılarıdır. Bununla birlikte Türkçe basit fiil kökleri yerine Arapça ve Farsça kelimelerle Türkçe yardımcı fiillerden yapılmış birleşik fiillerin sıklıkla kullanılması metni Osmanlı Türkçesine yaklaştıran en önemli özelliktir. Eski Anadolu Türkçesinden sonra gerçekleşen düzlük-yuvarlaklık uyumunun metinde kısmen görülmesi ise Osmanlı Türkçesinin eserdeki önemli bir izidir.

Mütercim giriş bölümünde tercüme sebebini, tıp ilmiyle uğraşan insanların Arapça olan kaynak metni kendisinden Türkçeye çevirmesini istemeleri olarak kaydetmiştir. Metin, bilimsel bir metin olarak tıp jargonuyla yazıldığı Arapçadan tercüme edildiği için Arapça sözcüklere de çokça yer verilmiştir. Ancak mütercim kullandığı Arapça sözcüklerin birçoğunun ardına Türkçelerini de eklemiştir. Bu yönden eserin dili

oldukça anlaşılır bir mahiyettedir. Arapça sözlerin Türkçe karşılıklarının da verildiği ifadelerin bazı örnekleri şöyledir:

- *sekrân olmağı ve serhoşlığı giderür (12b/04)*
- *hamîr idüp yoğurduktan şöñra (11b/16)*
- *şıyâh idüp çağırmasun (23b/04)*
- *burnına istinşâk eylese, burnına çekse (05a/07)*
- *başı şakîl, ağır olur (08a/04)*
- *ekl idüp yeyici devâ' koyalar (24b/07)*
- *ķabz idüp kurudıcı 'ilâc etmeyeler (23a/18)*
- *temekkûn idüp yerleşmiş ġalîz yelleri (14b/06)*
- *ziyâde, artuķ kıldur (20a/19)*
- *ķavf idüp ķorķar ise (23b/06)*
- *gözde olan cerebe, ya' nî uyuza (16a/22)*
- *yumurķanuñ beyâzını, akını (23b/03)*
- *aña muķâlîf, egri (20a/20)*
- *ġubâr, toz (14b/23)*
- *vereme ve şişe (28a/17)*
- *müzmin, yaramaz baş ağrısını (05b/06)*

Metinde okuyucunun bilmeme olasılığı bulunan nesne ve uygulamalar hakkında açıklamalar yapılmıştır. Kimi zaman gövde metinde, kimi zaman ise derkenarlarda yer verilen bu açıklamalardan bazıları şunlardır:

- *Bu kitābuñ ġātimesinde gelür ki eger ķışnic muṭlaķ zıķr olsa andan murād ġaşışidür ve otlıġıdır, toķmı degildür, ġaflet olunmaya. (05a/07-05a/09)*
- *'Uşāre nedür derseñ, meşelā bir otu veyā siceġi veyā bir ġayrısını döġüp, şuyını alup, eger şuyı yoġsa şuyı sepüp, döġüp, şuyını şıķup ol şuyı ķaynada, şolķadar ki ķoyu bal gibi olur ya daķı ġalîzraķ olur, böyle etmeġe 'uşāre dirler, ġaflet olunmaya. (05a/08-05a/12)*
- *Ṭuķlab, Türkçe şuyı yoşuñı derler ki şuyıñ üzerinde iplik gibi uzun uzun, yeşil nesnedür. (05a/11-05a/12)*
- *Naķî' neye dirler, meşelā temirhindîyi yāķūd ķuru üzümü bir ġün, bir ġice işladup tā ķuvveti şuyı çıkduķda ol şudan itdükleri şarāba naķî' dirler. (05a/16-05a/18)*

Eserin Arapça aslı *Et-Tezkire* dört yüz hekimden alıntılar yapılarak oluşturulmuştur. Bu bilgi hem tercümenin mukaddimesinde hem de *Et-Tezkire* hakkında bilgi veren kaynaklarda dile getirilmektedir. *Et-Tezkire*'nin Kaysûnîzâde Mehmed Çelebi tarafından yapılan *Muhtasarü't-Tezkire* adlı muhtasarında ise özel adların çıkarıldığı bilinmektedir. Nitekim Kâtip Çelebi *Keşfü'z-Zünûn* adlı eserinde *Tezkiretü's-Süveydî* için "Süveydî bazı ilaçlar hakkında bilgi verirken kaynaklarından bahsetmesi sebebiyle kitabın hacmi büyüdü. Bu sebeple Bedruddin Muhammed b. el-Kûsûnî kaynakların isimlerini, tekrarları çıkarmak, bazı takdim ve tehirlerde bulunmak ve mukaddimede ilaçlardan bahsetmek suretiyle kitabı ihtisar etmiştir." demektedir (Kâtip Çelebi 2014, 386). Tercümenin mukaddimesinde ise eserin, son bölümde adları sayılan dört yüz kadar hekimden nakledildiği dile getirilmiştir: "Vaqtâ kim bu kitâb-ı müstetâb, hâtimesinde isimleri ta'dâd olunan dört yüz miqdârı hekimlerden nakl olunup..." Eserin son bölümünü incelediğimizde Doğulu ve Batılı elli üç bilim insanının sıralandığı görülmektedir. Tercümede ise bu bilim insanlarının sadece bazılarının alıntı yapılmıştır. Bunlar başta Râzî ve Galen olmak üzere Sokrates, Aristoteles, İbn Mâseveyh, Hermes, Rufus, İbn Butlan, Ali ibn İsa, Sabit ibn Kurre, İbn Sina ve İbnü's-Süveydî'dir. Eserdeki alıntılardan bazıları şöyledir:

- *Calinus didi-ki, bu tedbîr ölüme mü'eddî olan baş ağrısına nâfi'dür ve uyku getirür ve güzel devâdur. (05b/03-05b/05)*
- *Yaluñuz şabır şu-y-ıla ezüp, birazını içüp başına zimâd eylese şovukdan baş ağrısını giderür, bunu böyle Calinus ve dağı hükemâdan sekiz nefer kimesne didi. (05b/23-06a/02)*
- *Ammâ Süveydî didi, bu 'illet kavîdür, ekserî şovukdan olur, bu 'illet gitmez, illâ kuvvetlü ve ısıcağ devâlar ile gider, didi. (08a/02-08a/04)*

Eserde 15. yüzyıl Osmanlı hekimi İbn Şerîftan de alıntılar yapılmıştır. Bir yerde bu hekimin adı verilerek alıntı yapılmakla birlikte eserdeki bazı ecza tanımlarının hekimin *Yâdigâr* adlı meşhur tıp eserinden alındığını düşünmek mümkündür. İbn Şerîf'in adı anılarak yapılan alıntı şöyledir: "*İstifrâğ neye dirler, boşaltmak ma'nâsınadır, bu istifrâğ yedi şey' ile olur, kuşmak ile ve ishâl ile ve idrârı bevl ile ve burnundan haşşları indürmekle ve ağzından ve diş diblerinden lu'âbı ve şalyaları akitmak ile ve huşne ile ve derlemek ile hâşıl olur, İbn Şerîf böylece beyân eyledi.*" (09a/20-09b/01)

Yâdigâr'dan alındığı ifade edilmeyen, ancak bu eserde oldukça benzerini gördüğümüz bir ifade de şu şekildedir: "*Eger mi'a-ı sâ'yile, Türkîce zigala derler, Mentese*

ilinden gelür, kara günlük ravâkıdur, bal gibi koyu olur, eyü râyihası olur." (14a/22-14b/01) Bu ifadenin benzeri Yâdigâr'da şu şekilde yer almaktadır: "...mî'a-yı sâ'ile kim karagünlük revâğıdır kim Menteşe ilinden gelür eyü râyihası olur Türkçe zîgâla derler..." (Çekin 2017, 613).

Aslı 13. yüzyılda yazılmış olan *Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fî 'İlmi't-Tıbb*'da bir 15. yüzyıl hekiminden alıntı yapılmış olması eserin bire bir çeviri olmadığını göstermektedir.

Metnin anlatımı belirli kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Her hastalık bir bölümde ele alınmıştır. Bu bölümlerin Arapça olan başlıkları belli kalıplara göre yazılmıştır. Bu kalıplardan en çok kullanılan faşl (bölüm), fî (bulunma harf-i cerri), 'ilâc (çare) kelimelerine hastalık anlatan kelimeler eklenerek oluşturulmuştur. Örneğin, "faslün fî 'ilâci'n-nisyân" (unutkanlığın çaresi bölümü) bu kalıptaki başlıklardan biridir. Arapça başlıkları hastalığın Türkçe adı ve açıklaması izlemektedir. Bu cümleler genellikle hastalık adı anıldıktan sonra "'ilâcı beyânındadır" kalıbıyla bitirilmiştir. Daha sonra tedaviye yönelik cümleler sıralanmaktadır. Bu cümlelerin birincisi "eger" edatıyla başlamakta, takip eden cümleler genellikle "ve eger", bazen de "ve dağı" ve "ve" sözleriyle başlatılarak devam etmektedir.

Bazı cümleler oldukça uzun tutulmuştur. Bu cümleler bağlaçlarla kurulan bağlı cümlelerdir. Cümleler genellikle sade, açık ve anlaşılır olmakla birlikte anlamı tespit etmenin zorlaştığı cümleler de mevcuttur. Bunun nedeni metinde bugünkü noktalama işaretlerinin kullanılmaması, cümlelerin uzun olması ve söz dizimindeki düzensizliklerdir.

Hastalıkların anlatıldığı bölümlerde tedavi yöntemlerini anlatan cümleler genellikle söz konusu hastalığın adının yönelme hâline "fâ'yide ider" fiili eklenerek sona erdirilmiştir. Bu kullanımın metinde bir iç ahenk oluşturduğu söylenebilir. Aşağıya aldığımız bölümde metnin bu özelliğini görmek mümkündür.

Ve eger nişâştayı cârîye südi ile ezüp yâhūd yumurta ağıla göze damlada fâ'yide ider, göz kapağınıñ huşūnetine ve ğılzına fâ'yide ider. (...) Ve eger şâb, bal ile karşıdurup göze damladur ise göz kapağınıñ perkligine ve ğılzına fâ'yide ider. Ve eger 'avrat südini damlatmağa müdâvemet ider ise göz kapağınıñ huşūnetine ve ğılzına fâ'yide ider, giderür. Ve eger gül yağını damladursa fâ'yide ider 'avrat südi gibi. Ve eger incir yaprağını göz kapağına sürerse huşūnetine ve ğılzına fâ'yide ider. Ve eger

sirkeyi şu-y-ıla karışdurup göze çekerse huşūnetine ve ğılzına fā'yide ider. Ve eger hışrım 'uşāresi ki қоруқ 'uşāresidür, anı göze çekerse қаpaғыnuñ huşūnetine ve ğılzına fā'yide ider. (...) Ve eger deñiz köpüğini sahaқ-ı ğubār idüp göze çeker ise huşūnet-i ecfāna ve ğılzına fā'yide ider. (19b/19-20a/06)

Metinde dikkatimizi çeken üslup özelliklerinden biri, hastalıklar için kendisinden söz edilecek nesnelerin yan başlık gibi yalın biçimde kullanılarak almaları gereken hâl eklerini almamalarıdır. Bu ifade tarzının bazı örnekleri şunlardır:

- *Eger lü'lü', göze çeker ise beyāzını giderür.* (18b/15)
- *Ve eger şāb, bal ile karışdurup göze damladur ise göz қаpaғыnuñ perkligine ve ğılzına fā'yide ider.* (19b/22)
- *Ve dağı kaymak, yumurta ağıla ve 'avrat südile karışdurup verem olan yere zımād ide.* (26a/07)

Metinde Türkçenin söz dizimi yapısına aykırı olan ki'li bağlı cümlelerin sıklıkla kullanılması dikkat çekicidir. Bu cümlelerden bazıları şunlardır:

- *Ve eger lük ki anuñla kılıç ve bıçaқ қabzasını berkidürler göze çekerse beyāzına cilā virür.* (19a/10)
- *Eger huṭṭāf ki kırlanğıç quşıdur, anuñ biynini bal ile karışdurup içer ise ve dağı göze çeker ise ibtidā şu inmesini gözden men' ider.* (19a/12)
- *Ve veda' ki uvacık, yılanbaşı bir aқça boyuncuқdur ki palān atlarınıñ yularlarına ve quşkunlarına dikerler, bu boncuğı yaқup külini göze çekerse gözünñ ğışāveyi giderür.* (19b/05-19b/08)
- *Ve eger hışrım 'uşāresi ki қоруқ 'uşāresidür, anı göze çekerse қаpaғыnuñ huşūnetine ve ğılzına fā'yide ider.* (20a/03)
- *Bu hikke ki uyuz ve қашınmaқdur, dimāğuñ hılṭından olur ve ba'zı kere güneşün ısıcağından ve tozdan, ğubārdan olur.* (21a/19)
- *Şiryān bir tamırdur ki yürege ulaşur.* (21b/19)

2. YAZIM ÖZELLİKLERİ

Metin okunaklı bir yazı ile kaleme alınmıştır. Satırlar biraz sıkışık yazılmış olmakla birlikte harfler birbirinden rahatlıkla ayırt edilebilmektedir. Sayfalar oldukça dik-katli biçimde düzenlenmiş, standart bir düzen oluşturulmuştur.

Metin genel olarak harekesiz yazılmakla birlikte bazı kelimelerde hareke kullanılmıştır. Kullanılan hareketler üstün, esre, ötre, sükûn, şedde, üstün çeker ve esre çekerdir. Üstün çeker /a/ ünlüsü ile okutulmak istenen harflerin üzerine, esre çeker ise /ı/ ve /i/ ünlüleri ile okutulmak istenen harflerin altına konmuştur. Metinde yer yer hareke kullanılması metnin yazıldığı dönemdeki Türkçenin ses bilgisi hakkında veri toplanması açısından önem arz etmektedir. Aşağıdaki sözcüklerde hareke kullanılması sözcüklerdeki ses değişimlerini görebilmemizi sağlamaktadır.

bıdaqlarıla (بِدَقْلَرِيلَه) (05a/03), kavın (قَاوِنْ) (09a/23),
biynidür (بِيْنِي دُر) (14a/10), tamırdur (طَمِرْدُر) (21b/19)

Eserde düzensiz bir yazım söz konusudur. Kelimelerin ve eklerin yazımı belli bir standarda bağlı değildir. /s/ ve /t/ ünsüzleri genel olarak, kalın ünlülerle birleşince sad (ص) ve tı (ط), ince ünlülerle birleşince sin (س) ve te (ت) harfleriyle işaretlenmiştir. Ancak birçok sözcükte bu ünsüzler işaretlenirken kalınlık-incelik durumuna uygun olmayan harfler kullanılmıştır (Bk. 2.5. Ünsüzlerin Yazımı).

Ünlülerin yazımında da farklılıklar görülmektedir. Ünlüler harf, hareke, hareke ve harf ile ve işaretsiz olarak yazılmıştır. Aşağıdaki örneklerde ünlüler sözcüğün tamamında bu seçeneklerden biriyle yazılmıştır.

a. Ünlülerin harflerle yazıldığı sözcük örnekleri:

tuşulur (طَوْطُولُور) (12b/22), görünür (كُورُونُور) (19b/13),
türtülüp (تُورْتُولُوب) (21b/09), egilür (اَكِيلُور) (24b/09)

b. Ünlülerin hareketlerle yazıldığı sözcük örnekleri:

kıymak (قَيَمَقْ) (09a/23), başaklarından (بَاقَلَرِنْدَنْ) (15a/12),
biten (بِتَنْ) (20a/23), tırmalanmasına (طِرْمَلَانْمَاسِنَه) (21b/03)

c. Ünlülerin harf ve hareketlerle yazıldığı sözcük örnekleri:

şabu (صَابُ) (06a/18), böze (بُوزَه) (09a/02),
ışıdup (اَصِيدُوبْ) (10b/20), vararak (وَارَارَقْ) (23b/02)

d. Ünlülerin işaretli olarak yazıldığı sözcük örnekleri:

çıkmağdan (چقمقند) (13a/02), tamladalar (طملدالر) (16b/18),
kızarmak (قزرمق) (15a/18), açılup (اچلب) (22b/05),

Bazı sözcüklerde yazım hatası yapıldığı, bazı sözcüklerin ise unutulduğu görülmektedir. Yanlış yazıldığı açık olan sözcükler, bu sözcüklerin doğru yazımı dikkate alınarak çeviri yazıya aktarılmıştır. Örneğin "turağ" sözcüğünün birkaç kullanımında elif (l) harfi yanlış yere konmuştur. Ancak müstensih kullanımlardan birinde elif (l) harfinin üzerini çizerek hatayı düzeltmiştir. Üç kez geçen "şu yoşuñı" sözünün her üç kullanımında da ye (ی) harfi yerine pe (پ) harfinin yazıldığı görülmektedir. Yanlış yazım örneklerinden bazıları şunlardır:

(صو بوصكى) (05a/11) → şu yoşuñı
(طوارق اوتى) (08b/06) → turağ otı
(لقوته مزمنه يه) (10b/09) → lağve-i müzmineye
(صورلرينى) (18a/22) → şularını

Bazı sözcüklerde sık karşılaşılmayan ses değişimleri görülmektedir. Üç yerde geçen "siçek/sicek" (çiçek) ve iki yerde geçen "nişāsta" (nişasta) sözcüğündeki ses değişimleri dikkat çekicidir.

kına siçegini (قنه سچكى) (04b/16), nişāstayı (نشاشته) (19b/19)

2.1. Arapça ve Farsça Sözcüklerin Yazımı

Arapça ve Farsçadan alıntı sözcükler genellikle bu dillerdeki orijinal imlalarına uygun olarak yazılmıştır.

a^c lādur (اعلير) (06b/19), aqvāsındandur (اقوى سندنر) (09b/22)
‘ale'd-devām (على الدوام) (10a/16), mü’eddī (مؤدى) (20b/20)

Arapça ve Farsçadan alıntı sözcüklerde kimi zaman hareke kullanılmıştır.

nistrīni (نيسرين) (06b/03), ḥardalı (خردلى) (07a/05),
dimāğı (ديماغى) (07a/06), nesrīn (نسرین) (07b/01),
müzmin (مؤمن) (07b/16), zerdālū (زردالو) (08a/07),
su^c d (سعد) (08b/14), ḥaşıyyet (خصيت) (09a/12),
hüdḥüd (هذهذ) (19a/02), a^c mā (اعمى) (22a/18),

şıyāḥ (صِيَاḤ) (23b/04),

cedvel (جَدْوَل) (25a/17),

şadā (صَدَا) (26a/21),

türmüs (تُرْمُس) (27b/23)

Farsçadan alıntı olan turp (< turb/turf/turub) sözcüğünün birçok farklı biçiminin kullanıldığını ve bu biçimlerin farklı şekillerde yazıldığını görmekteyiz.

turb (تورب) (25b/10),

ṭurb (طورب) (26b/07),

turp (تورپ) (18b/13),

ṭurp (طورپ) (25b/10),

turuf (توروف) (12a/09),

ṭuruf (طُورُف) (15b/21)

Kimi Arapça ve Farsça sözcükler metinde farklı biçimleriyle yer almaktadır.

nergis (نرکس) (06a/17) ~ nercis (نرجس) (14a/04)

nistrīni (نِسْرِيْنِ) (06b/03) ~ nesrīn (نَسْرِيْنِ) (07b/01)

kimyonı (کَمْيُونِي) (14a/15) ~ kemmūn (کَمُون) (15b/22)

Arapça ve Farsça sözcüklerdeki kısa ünlüler bazen harf ile gösterilmiştir.

ḥarāretini (حراره تتي) (04b/15),

ḥurmāy (خورمای) (07a/07),

ḥorūs (خوروس) (10a/01),

lādeni (لاده نی) (12a/10),

şabiyyeye (صابییه) (13a/16),

rāsuḥ (راسوخ) (17a/02)

Arapça sözcüklerde hemze (ة) harfi bazen yazılmamıştır. Sözcüklerin sonunda bulunan hemzelerin daha çok sözcük ek aldığı yazılmadığı görülmektedir. Örneğin "şey" sözcüğü 41 kez hemzesiz yazılmıştır. Bunların tamamı ek almıştır. Bu sözcük 29 kez ise hemze ile yazılmıştır, bunların 25 tanesi yalın hâldedir.

ḥükemā (حکما) (04b/12) ~ ḥükemādan (حکمان) (06a/01)

eṭibbā (اطبا) (04b/12) ~ eṭibbādan (اطباند) (14b/17)

şey (شي) (09a/07) ~ şey (شيدين) (09b/16)

Aslına uygun yazılmayan sözcükler de görülmektedir. "Eziyet" sözcüğü bir yerde zel (ذ) yerine ze (ز) ile, "siyah" sözcüğü he (ه) yerine ha (ح) ile yazılmıştır. "Redî" ve "redî'e" sözcükleri hep "rediyi" ve "rediyiye" biçiminde yazılmışlardır.

eziyyetli (ازیتلی) (25a/16),

siyāḥını (سیاحنی) (23a/22),

rediyi (ردی) (22b/13),

rediyiye (ردیه) (18a/15)

Arapça müennes sözcüklerin sonundaki /a/ ve /e/ ünlüleri tâ-i merbuta (ة/ة) ile gösterilmiştir. Te (ت) ile yazılması gereken "kuvvet" sözcüğü de genellikle tâ-i merbuta (ة/ة) ile yazılmıştır.

müfrede (مفردة) (04b/12),	‘uşāresini (عصار قسنى) (08b/11),
ħarme (حرملة) (11b/06),	yābise (يابسة) (13a/10),
ħurḥa (قرحة) (21b/14),	ħuvvet (قوة) (14a/11)

Asli şekillerinde ikiz ünsüz bulunan Arapça sözcükler bazen şedde ile, bazen şeddesiz yazılmıştır. Bu sözcüklerden bazıları günümüzde tek ünsüzle telaffuz edilmektedir: *hamam*, *kere*. Bu sözcüklerin metindeki şeddesiz yazımları o dönemde tekleşme olduğunun işareti olabilir. Bu yüzden bu sözcükler şeddesiz yazıldıklarında tekleşme olduğunu varsayarak bu sözcükleri çeviri yazıya tek ünsüzle aktardık.

ħammām (حمامه) (08a/01) ~ ħamāma (حمامه) (10b/03)
kerre (كره) (26a/01) ~ kere (كره) (15a/13)

Metinde hemzeli ye (ئ) içeren bazı Arapça kelimelerde (bunlar genellikle ecvef köklerin ism-i failleridir) Arapçada noktasız yazılan hemzeli ye'nin (ئ) desteği, hemzesiz ye (ي) harfi gibi iki noktalı biçimde (ي) yazılmıştır. Bu harfin bu şekilde yazılması iki ünlünün yan yana geldiği sözcüklerde görülmektedir. İki ünlünün yan yana gelmesi Türkçeye aykırı bir durum olduğu için bu sözcüklerin telaffuzunda iki ünlünün arasına /y/ yardımcı ünsüzünün girmesi olağandır. /i/ sesini işaretlemek için kullanılan hemzeli ye (ئ) harfinin altına iki nokta konarak ye (ي) harfi gibi yazılmasının, söyleyişte gerçekleşen bir /y/ türemesinin yazıma yansımaları olduğunu düşünülerek bu harfler çeviri yazıya -'yi- biçiminde aktarılmıştır.

mesā'yil (مسائل) (04b/12),	fā'yide (فائده) (05a/07),
zā'yil (زائل) (08a/05),	sā'yile (سائله) (14a/22),
sā'yir (سائر) (16a/06),	cā'yiz (جائيز) (21a/16),
zā'yidden (زائد) (23a/16),	mā'yil (مائل) (23b/14),
dā'yimā (دائما) (23b/21),	ṣā'yim (صائم) (27b/22)

Metinde hemzeli ye (ئ) harfinin normal biçimde, noktasız yazıldığı birkaç örnek de mevcuttur.

mā'il (مائل) (08b/09),	ṣā'im (صائم) (16b/16)

2.1.1. Arapça Yapılı Tamlamaların Yazımı

Arapça yapılı tamlamalarda tamlanan unsurun son harekesi, ifadenin öncesinde harf-i cerr kullanılması gibi bazı durumlar dışında ötre dir. Metindeki Arapça yapılı tamlamalarda bu kural genellikle doğru biçimde uygulanmıştır.

reyhānū'l-ḳubūr (رَيْحَانُ الْقُبُورِ) (08b/13), lenenü'l-etān (لَبْنُ أَتَانٍ) (13a/19),
cūmmārū'n-naḥl (جَمَّارُ النَّحْلِ) (14a/17), zehrū'l-ḳar' (زَهْرُ الْقَرَعِ) (14b/20)

2.1.2. Farsça Yapılı Tamlamaların Yazımı

Farsça yapılı tamlamalarda terkip i'si ünsüzlerle ve kısa ünlülerle biten kelimelerde hemze (ٔ), esreli hemze (ٖ) ve esre (ـ) ile ve işaretli olarak, yuvarlak şekillerinde ötre (ـُ) ile ve uzun ünlülerle biten kelimelerde ye (ی) ve esreli ye (یِ) ile gösterilmiştir.

terceme-i muhtaşar (ترجمة مختصر) (04b/13),
mī' a-ı yābise (مِيعَةُ يَابِسَةٍ) (07a/10),
' aḳīde-i bal (عَقِيدَةُ بَالٍ) (26a/15);
istirḥā' -i zeker (استرخاء ذكر) (11b/23),
vesvese-i sevdāviyye (وسوسة سوداوییه) (12a/22);
şudā' -ı ḥarrī (صُدَاعُ حَرِّی) (05a/18),
ishāl-i ḳavī (اسهال قوی) (07b/19),
mevādd-ı müzmine (مَوَادِّ مُزْمِنَةٍ) (15b/12);
şudā' -ı ḥarr (صُدَاعُ حَرِّ) (05a/04),
saḥaḳ-ı ḡubār (سَحَقُ غُبَارٍ) (13b/04),
rūḥ-ı bāşır (روح باصر) (24b/17);
şudā' -u ḥarr (صُدَاعُ حَرِّ) (04b/17),
ḥabb-u belisān (حَبُّ بَلِسَانَ) (07b/16),
ḥiss-ü ḥareket (حسُّ حَرَكَتِ) (10a/13);
şudā' -yı ḥarrī (صُدَاعِی حَرِّی) (04b/22),
sinā-yı Mekkī (سنای مکی) (08b/04);
tūtiyā-yı Hindī (توتیایِ هندی) (27b/12)

2.2. Batı Dillerinden Alıntı Sözcüklerin Yazımı

Arapça ve Farsçanın dışındaki dillerden alıntı olan sözcüklerde ünlülerden bazıları elif (ا), vav (و) ve ye (ي) harfleriyle işaretlenmiştir. Bu harfler ünlü uzunluklarını değil, kısa ünlüleri gösterdikleri için çeviri yazıda kısa ünlülerle işaretlemiştir.

Calinus (جالينوس) (05b/03),

mersin (مرسين) (05b/03),

marul (مارول) (05b/12),

Sokrates (سقراطيس) (12b/20),

keras (كراس) (14a/04),

habb-ı ayaric (حب ايارج) (24b/02)

2.3. Türkçe Sözcüklerin Yazımı

Metinde Türkçe sözcüklerin yazımında standart bir yol izlenmediği görülmektedir. Birçok sözcüğün fonetik farklılıklar içeren biçimleri kullanılmıştır. Örneğin bugün halk ağzında kullanılan "ağnamak" sözcüğü birbirini takip eden üç satırda üç farklı biçimde yazılmıştır: avnaduğı (أَوْنَه دَوْغِي) (12b/18), aňlaya (اَنْلَه يَه) (12b/19), aňla[ya] (اَنْلَه) (12b/20).

Eklerin yazımında daha büyük bir düzensizlik vardır. Dar ünlü içeren eklerin birçoğunun hem düz hem yuvarlak şekillerinin kullanıldığı görülmektedir. Ünlüler, ünlü harf, hareke ve bunların her ikisi ile ve işaretli olarak gösterilmiştir. Ünlü harflerin ve hareketlerin kullanılması sözcüklerin birçoğunun çeviri yazıya düzlük-yuvarlaklık bakımından şüpheye yer bırakmadan aktarılmasını sağlamıştır. Ünlü harf ve hareke kullanılmayan sözcüklerin çeviri yazıya aktarılmasında ise metindeki genel eğilim esas alınmıştır.

Örneğin -up, -üp zarf-fiil ekinin metinde ye (ي), esre (ـِ) ve esre ve ye (يـِ) ile yazıldığı hiçbir örnek yoktur. Bu eklerde ünlü, vav (و), ötre (ـُ) ve ötre ve vav (وـُ) ile işaretlenmiştir. Bu veriler, ekin metinde yalnız yuvarlak biçiminin hâkim olduğu konusunda kesin olmasa da oldukça kuvvetli bir kanıttır. Bu durumu göz önünde bulundurarak bu ekin vokalini işaretli belirtildiği zaman da yuvarlak olarak işaretledik. Ancak metinde tüm şekilleri bulunan bildirme eki -dır, -dir, -dur, -dür'ün işaretli yazıldığında çeviri yazıya nasıl aktarılması gerektiği belirsizdir. Bu ekin ünlüsünün, eklendiği hecenin düzlük-yuvarlaklık özelliğine göre tayin edilmesi de mümkün olamamıştır. Çünkü metinde düz heceler üzerine hem düz hem yuvarlak heceler, yuvarlak heceler üzerine hem yuvarlak hem düz heceler geldiği sıklıkla görülen bir hadisedir.

Bu durum göz önüne alınarak transkripsiyon yapılırken ünlü harf ve hareke kullanılmayan eklerin yazımında metnin ses bilgisindeki genel eğilime göre hareket edilmiştir. Örneğin bildirme eki -dır, -dir, -dur, -dür ünlü harf ve hareke ile yazıldığında genellikle yuvarlak ünlülü olarak karşımıza çıktığı için, işaretli yazıldığında düz veya yuvarlak hece üzerine gelmesine bakılmaksızın çeviri yazıda yuvarlak ünlü ile işaretlenmiştir.

2.4. Ünlülerin Yazımı

2.4.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı

/a/ ünlüsü,

Ön seslerde; elif (ا), üstünlü elif (أ) ve medli elif (آ) ile:

arası (اراسى) (05a/13),

alışdurarak (الشُدوره راق) (12a/08);

aşar (أَصَرَ) (09a/11),

ağmaz (أَقْمَزَ) (18a/20);

arpa (أَرْپَه) (04b/20),

alup (أَلُوب) (04b/22)

İç seslerde elif (ا), he (ه), üstün (ـَ), üstün ve elif (ـِ), üstün ve he (ـِـه), üstün ve üstün çekerli he (ـِـهـ), med (ـَـ), med ve he (ـِـهـ), üstün çeker (ـِـ), üstün çeker ve elif (ـِـ) ve üstün çeker ve he (ـِـهـ) ile ve işaretli olarak:

yaprağı (بِیراغى) (04b/23),

kanadlar (قنادلر) (09a/17);

kaşağı (قبة غك) (04b/22),

yaramaz (یره ماز) (05b/06);

kaymak (قَيْمَقْ) (09a/23),

şarımşığını (صَرِمْسَغْنِی) (10b/05);

buğday (بُغْدَاى) (07b/07),

vararak (وَارَارَقْ) (23b/02);

yaraşa (یَرَه صَه) (09a/14),

yaladalar (یَلَادَه لر) (10a/16);

kışalır (قِصَه لور) (10b/19);

kulağına (قُولَغْنَه) (25b/04);

olamaz (اولَه ماز) (10b/19);

şahak-ı gubār (سَحَق غبار) (10b/02),

şarımşığını (صَرِمْسَغْنِی) (10b/05);

ışladır (اِصْلَادُوب) (05a/17),

şagır (صَاغِر) (26a/08);

olamasa (أُولَه مَاسَه) (11b/20);

kaşak (قَبَق) (04b/21),

barmağında (بَرْمَغْنَدَه) (10a/04)

Son seslerde elif (ل), elif ve he (له), he (ه), üstün ve he (هـ), üstün ve sükûnlu he (هـ) ve üstün, elif ve sükûnlu he (هـ) ile ve işaretli olarak, Arapça kökenli sözcüklerde kök hecede yuvarlak te (ة) ile gösterilmiştir:

kına (قنا) (14a/06),	aña (اكا) (26b/16);
ayvayı (آيواء) (05b/20);	bağlasa (بغله سه) (04b/15),
kara (قره) (06a/09);	yaraşa (يرَه صه) (16b/03),
kışa (قَصَه) (15a/21);	koğlasa (قَوْغَلَسَه) (04b/14);
ova (أَوَاه) (17b/18);	kurğa (قرحة) (21b/14)

2.4.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı

/e/ ünlüsü,

Ön seslerde elif (ل) ve üstünlü elif (لْ) ile:

eyleyüp (إليوب) (04b/21),	eyegü (ايكو) (11a/10);
eşegün (أشه كوك) (10a/03),	etiniñ (أتينك) (23b/01)

İç seslerde elif (ل), he (ه), üstün (هـ) ve üstün ve he (هـ) ile ve işaretli olarak:

kese (كاسه) (17b/01),	kertenkele (كرتانكله) (17b/06);
giderür (كیده رر) (04b/15),	sepeleyüp (سپه ليوب) (05a/12);
bilesince (بله سنجه) (07a/01),	eşegün (أشه كوك) (10a/03);
gögerçin (كوكرچن) (15b/23),	gevşeklik (كوشكلك) (22a/12)

Son seslerde he (ه), üstün ve he (هـ) ve üstün ve sükûnlu he (هـ) ile, Arapça kökenli sözcüklerde kök hecede yuvarlak te (ة) ve üstün ve yuvarlak te (ةـ) ile gösterilmiştir:

bilesince (بلسنجه) (07a/22),	gāhice (گاهيجه) (08a/12);
böze (بوزه) (09a/02),	şey'e (شيئه) (22a/13);
yese (يسه) (07a/05),	içse (اچسه) (07a/15),
yiye (ييه) (22b/07);	harme (حرملة) (11b/06),
‘uşāresini (عصارقسنى) (08b/11);	tüte (توتة) (23b/12)

2.4.3. Kapalı e'nin Yazımı

Metinde, günümüz Türkçesinde kapalı e ile telaffuz edilen bazı sözcüklerin bazen /e/, bazen /i/ ünlüsüne sahip sözcükler gibi işaretlendiği görülmektedir. Bu iki farklı yazım biçimi bu sözcüklerde, /e/ ve /i/ ünlüleri arasında bir ses olan kapalı e sesinin gösterilmek istendiğini işaret etmektedir. Buna göre kapalı e, ön seslerde (ا), üstünlü elif (آ) ve elif ve ye (اي) ile; iç seslerde ye (ي), esre ve ye (يـ), esre (ـ) ve üstün (ـُ) ile ve işaretsiz olarak gösterilmiştir. Bu sesi çeviri yazıda elif (ا) ve üstün (ـُ) ile ve işaretsiz olarak gösterildiğinde "e" harfi ile; elif ve ye (اي), ye (ي), esre ve ye (يـ) ve esre (ـ) ile işaretlendiğinde "i" harfi ile transkribe ederek metindeki bu imla farkını yansıtmaya çalıştık.

etmege (اتمكه) (05a/10);	endiremez (أندره مز) (10a/19);
idüp (ايدوب) (04b/16);	didi (ديدي) (06a/01),
yise (بيسه) (09b/18),	yir ise (يير ايسه) (12a/04);
yise (بيسه) (10a/10);	biynidür (بينى در) (14a/10),
yiye (ييه) (22b/07);	yer ise (ير ايسه) (09a/02)
yesün (يسون) (09b/03),	beynini (بيننى) (14b/03);
yeyecegi (ييجكى) (09b/18),	dediler (دديلر) (10b/16);

Bugün standart Türkçede kapalı e ile telaffuz edilen "gece" sözcüğünün ilk hecesi ve bazı çekimlerde açık e, bazı çekimlerde kapalı e ile telaffuz edilen "ver-" fiili metinde daima ye (ي) ile yazılmıştır.

virür (ويرر) (05b/08),	gice (كيجه) (21a/12)

2.4.4. /ı/ ve /i/ Ünlülerinin Yazımı

/ı/ ve /i/ ünlüleri,

Ön seslerde elif (ا), esreli elif (آ), elif ve ye (اي), esreli elif ve ye (ايـ) ile:

inmege (انمكه) (06a/15),	ılca (الجه) (17a/20);
iplik (اڭلىك) (05a/11),	ışıdup (اصيددوب) (10b/20),
ışırır (اصيرر) (24a/02);	it (ايت) (14b/21),
ikisinde (ايكيسنده) (21a/11);	igne (ايگنى) (19a/01)

İç seslerde ye (يـ), esre (ـ), esre ve ye (يـ), esre çeker ve ye (يـ) ve hemzeli ye (ي) ile ve işaretli olarak:

keskin (كسكين) (05a/12),	kızıl (قیزل) (23b/09);
kına (قنه) (04b/16),	tırnağından (طَرْنَعْنَدُنْ) (10a/03);
devirüp (دَوِيرُوبْ) (17b/11),	sızlamasını (سِيزْلَمَسْنِي) (25a/04);
ısıdıp (اِصِيدُوبْ) (10b/20),	südligen (سُذْلِيكُنْ) (11a/17);
endiremez (اَنْدِرَه مز) (10a/19);	sa' tiri-de (صَعْتِرِيْدَه) (08b/16);
kılıç (قلچ) (10b/01),	dikerler (دكرلر) (19b/06)

Son seslerde ye (ي), esre (ـ), esre ve ye (يـ), esre ve esreli ye (يـ), esreli hemze (ء), esre çeker ve ye (يـ) ve esre çekerli ye (ي) ile gösterilmiştir:

tütsi (توتسى) (12a/20),	şulandırıcı (صولندريجى) (22b/22);
şabrı (صَبْر) (07b/19),	summākı (سَمَّاق) (15b/05);
perikligi (پِرِكْلِيكى) (18b/03),	ferini (فَرِينِي) (18b/08);
iri (ايرى) (19b/18) ;	miski (مِسكى) (08b/15);
kılını (قِلْنِي) (06a/08),	südi (سُدى) (11b/22),
ağırması (اَغْرِمَسِي) (24a/09);	üzümi (اُزُومِي) (05a/16)

2.4.5. /o/ ve /ö/ Ünlülerinin Yazımı

/o/ ve /ö/ ünlüleri,

Ön seslerde elif ve vav (او) ve ötreli elif ve vav (أو) ile:

otlığını (اوتلغنى) (05b/08),	örümcek (اورمچك) (25b/12);
oñaldur (اوكالدور) (13b/09),	oruçlu (اوروچلو) (15a/04)

İç seslerde vav (و), ötre (ـ) ve ötre ve vav (وـ) ile ve işaretli olarak:

sögüt (سوكوت) (05a/03),	şoyup (صويوب) (04b/22);
kovuğ (قُوق) (06a/18),	şovuğ (صُوق) (21a/21);
şoyulmuş (صُيُولْمَش) (06b/07),	böze (بُوزَه) (09a/02);
söyündürür (سيوندورر) (04b/15),	koyu (قيو) (05a/10)

Son seslerde vav (و) ve ötreli vav (ُو) ile gösterilmiştir:

Areſto (ارسطو) (13a/02);

Areſto (أَرَسْطُو) (19a/22)

2.4.6. /u/ ve /ü/ Ünlülerinin Yazımı

/u/ ve /ü/ ünlüleri,

Ön seslerde elif (ا), ötreli elif (أ) elif ve vav (او) ve ötreli elif ve vav (أُو) ile:

uyku (ايكو) (05b/04),

uvacığ (او احيق) (19b/05);

uyuza (أَيُوزَه) (16a/23);

urursa (اورر سه) (04b/15),

uzun (اوزون) (05a/11),

ulaşur (اولشر) (21b/19);

üzümi (أُوزُومِي) (05a/16),

uyluğuna (أُويلُوغُنه) (19a/01)

İç seslerde vav (و), ötre ve vav (ُو) ve ötre (ُ) ile ve işaretsiz olarak:

burnunun (بورنونك) (04b/21),

koğulasa (قو قولسه) (05a/05);

şuyuñ (صُويك) (05a/11),

durulmuş (دُورُولْمَش) (05a/23);

yuvarlana (يُوارلانه) (12b/19),

sülük (سُلُك) (17b/17);

yumurta (يمرطه) (14b/19),

toğuran (طوغران) (07b/010)

Son seslerde vav (و), ötre (ُ) ve ötre ve vav (ُو) ile gösterilmiştir:

incü (انجو) (18b/21),

dürlü (دورلو) (19a/18);

mürrü (مُر) (06a/14),

üstü (أُوسْتُ) (06a/19);

şabu (صَابُو) (06a/18),

yağ (يَاقُو) (07b/09)

2.5. Ünsüzlerin Yazımı

Ünsüzlerin yazımında bazı özel durumlar söz konusudur. Arap alfabesinde /ç/ ve /p/ ünsüzlerini karşılayan harfler bulunmadığı için Türkçe sözcüklerde bu sesler bazen cim ve be harfleriyle karşılanmış, bazen Farsçadan alıntı olan çim ve pe sesleriyle karşılanmıştır. Türkçe sözcüklerde /s/, /t/ ve /z/ ünsüzlerinin yazımında da düzensizlik görülmekle birlikte bu sesler kalın ünlülerle birleşince genellikle sad (ص), tı (ط) ve zı (ظ) ile, ince ünlülerle birleştiklerinde sin (س), te (ت) ve ze (ز) ile yazılmıştır.

Metinde, harf olarak birden fazla karşılığı olan Türkçe seslerin yazımında standart bir durum söz konusu değildir. Bununla birlikte kalın ve ince sıradan Türkçe söz-

cüklerde Arap alfabesindeki kalınlık-incelik bakımından uygun ünsüzlerin tercih edilmesi yönünde bir eğilim görülmektedir.

2.5.1. /ç/ Ünsüzünün Yazımı

/ç/ ünsüzü metinde genel olarak cim (ج) ile gösterilmekle birlikte bazen çim (چ) harfi ile gösterilmiştir.

üç (اوچ) (05a/06),	çekse (جکسه) (05b/11),
içerse (ایجرسه) (06a/11),	bulamaç (بولامچ) (07b/07),
küçük (کوجک) (16a/22),	kırlangıç (قرلنغچ) (19a/12),
çam (جام) (20b/11),	keçinüñ (کجنک) (20b/16),
engeç (انگچ) (24a/06),	çeyneyüp (جینیوب) (22a/04);
çeynese (چینسه) (14a/12),	çatlar (چاتلر) (15a/23),
üç (اوچ) (17b/05),	açıldukda (آچلددقه) (23a/06)

2.5.2. /g/ Ünsüzünün Yazımı

/g/ ünsüzü genellikle kef (ك) ile yazılmıştır. Bununla birlikte bu sesin bazen üç noktalı kef (ڭ) ile yazıldığı görülmektedir.

gögerir (گُگه ر) (22a/19),	digirman (دِگِرْمَان) (26a/08),
gögerçin (گوگرچن) (15b/23),	igne (ایگنی) (19a/01);
çig (چيگ) (07a/06),	göl (گول) (08b/11),
segrimekdür (سگریمکدر) (11b/07),	ege (اگه) (14a/20)

2.5.3. /ñ/ Ünsüzünün Yazımı

/ñ/ ünsüzü (damaksı n) genellikle kef (ك) ile yazılmakla birlikte nadir olarak üç noktalı kef (ڭ) ile yazılmıştır. İlgi ekinde üç noktalı kef (ڭ) hiç kullanılmamıştır. Yalnız bir yerde geçen şuñ- sözcüğü ve üç yerde geçen yosuñ sözcüğü kef ile yazılmıştır.

öñ (اوک) (05a/13),	aña (اڭا) (06a/17),
oñaldur (اوکالدور) (15b/04),	eñsesinde (اکسه سنده) (28a/19);
doñmanuñ (دوڭمانوک) (08a/23),	siñirler (سگرلر) (10b/18),
añladuğı (اڭله دوغی) (12b/20),	qarañulukda (قراڭولوقده) (22b/07)
alnınıñ (النینک) (06a/19),	koyarsañ (قویرسک) (20b/04);

şu yoşuñı (صو پوصكى) (05a/11),

şuñar (صوكر) (14a/12)

2.5.4. /p/ Ünsüzünün Yazımı

/p/ ünsüzü metinde genellikle pe (پ) harfiyle yazılmıştır.

kapaya (قپيه) (07a/01),

peynîr (پینر) (10b/16),

yapışamaz (پیشه مز) (10a/19),

pasını (پاسنى) (16a/01),

paralanup (پاره لنوب) (20a/15),

iplik (ایلك) (23b/10)

/p/ ünsüzü bir imla kalıplaşması olarak -up, -üp zarf-fiil ekinde be (ب) harfiyle işaretlenmiştir.

şoyup (صويوب) (04b/22),

sepeleyüp (سپه لیوب) (05a/12),

karışdurup (قرشدورب) (05b/11),

ışıdup (اصدوب) (16b/13)

/b/ ve /p/ ünsüzlerinin Türkçe ve Farsça sözcüklerde nöbetleşmesi söz konusu olduğundan /p/li yazımları da bulunan bazı sözcüklerde kullanılan be (ب) harfinin /b/ ünsüzü için mi, yoksa /p/ ünsüzü için mi kullanıldığını tespit etmek güçtür. Bundan dolayı bu sözcükler be (ب) ile yazıldıklarında çeviri yazıya "b" harfi ile aktarılmıştır.

püryān (پریان) (05a/01) ~ büryānını (بُورْیاننى) (07a/07)

peydā (پیدا) (07b/15) ~ beydā (بیدا) (24b/03)

perkidürler (پرکیدرلر) (10b/01) ~ berkidürler (برکیدرلر) (19a/10)

pîr (پیر) (14b/03) ~ bîr (بیر) (06a/17)

2.5.5. /s/ Ünsüzünün Yazımı

/s/ ünsüzü genel olarak kalın sıradan Türkçe sözcüklerin köklerinde sad (ص), ince sıradan Türkçe sözcüklerin köklerinde sin (س) ile gösterilmiştir. Bununla birlikte bu ünsüz bazen kalın sıradan Türkçe sözcüklerin köklerinde de sin (س) ile işaretlenmiştir. Kalın sıradan Türkçe sözcüklerin aldığı eklerde ise /s/ ünsüzü çoğunlukla sin (س) harfi ile işaretlenmiş, nadiren sad (ص) kullanılmıştır.

ısıçak (اسیچق) (04b/14) > sıcak,

sızlar (سیزلر) (18a/10),

kusğunlarına (قوسقونلرنه) (19b/06),

sık (سق) (20a/22),

sancır (سانجر) (20b/09),

sızlamasını (سیزلَمَسنى) (25a/04);

kağısı (قنغسى) (16b/13);

uykuşu (اویقوصى) (09a/13)

2.5.6. /t/ Ünsüzünün Yazımı

/t/ ünsüzü kalın ünlülerle birleştiğinde bazen tı (ط), bazen te (ت) harfi ile işaretlenmiş, ince ünlülerle birleştiğinde ise her zaman te ile gösterilmiştir.

taşra (طشره) (06b/01),	tuşamaz (طوظمز) (09b/06),
artar (ارطار) (11a/20),	tar (طَار) (12b/22),
tuutulur (طوطلور) (12b/22),	toruşını (طورطوسنى) (19b/05);
artar (آرتار) (19a/22)	

İki /l/ ünsüzünün yan yana bulunduğu Arapça ve Türkçe sözcüklerin yazımında çift lam (ل) kullanılmış ve bunlardan birincisi şeddelenmiştir.

mağallere (محلّره) (05b/13),	elleri (الّرى) (09b/02),
şallasalar (صالّلهصّالر) (10a/16),	yelleri (يلّرى) (14b/05),
mişilleri (مئّلىرى) (16a/23),	kılları (قلّرى) (20a/23),
kollarından (قولّلرندن) (21b/17),	‘illeti (علّلتى) (13a/04)

2.6. Sözcük ve Eklerin Yazımı

Metinde kimi sözcüklerin yazımında farklılıklar bulunmaktadır. Sözcüklerin her bir farklı yazılışı Dizin bölümünde madde başı olarak alınmış ve bunlar diğerlerine gönderilmiştir. Sözcük ve eklerdeki yazım özellikleri şunlardır:

Edatlar bazen sonuna geldikleri sözcüklere bitişik yazılmıştır.

lâyıq-degüldür (لايقدكولدر) (10b/15),
koyduqdan-şoñra (قويديوقدنصكره) (18a/20)

Ekler bazen birleştikleri sözcüklerden ayrı yazılmıştır.

çiçegidür (چچكى در) (08b/02),	yañnisini (يحنى سنى) (18a/15),
kırmızılığı (قرمزی لغى) (20b/10),	dikmediginden (ديك مديكنندن) (23a/14),
kañısını (قنغى سنى) (24b/16)	

Sözcük sonlarındaki belirtme ve yönelme hâli ekleri bazen yalnız hareke ile işaretlenmiştir.

şabrı (صَبْرٍ) (07b/19),	ğārīqūnı (غاريقون) (08b/03),
miski (مسكٍ) (08b/15),	şey’e (شئٍ) (12b/23),

mürrü (مُرُّ) (13b/08),

şabrı (صَبْرٍ) (14a/14),

summākı (سَمَّاقٍ) (15b/05),

za‘ firānı (زَعْفَرَانٍ) (15b/16),

miski (مِسْكٍ) (18b/21),

ḥikketü'l-māqiyne (حِكَّةُ الْمَاقِيْنَ) (21b/03)

Ünlülerle biten sözcükler ek aldığında bu sözcüklerin son ünlüsünü gösteren harfler bazen yazılmamıştır.

senede (سِنْدَه) (10a/05),

aşağıya (اَسَاغِيَه) (22a/14),

sızısını (سِيزِ سِنِي) (25a/05),

sirkeyi (سِرْكِي) (25a/11)

2.6.1. Ne Sözcüğünün Yazımı

"Ne" sözcüğü genellikle ayrı yazılmış, bir örnekte kendinden sonraki sözcüğe bitişik yazılmıştır.

ne var ise (نَه وَاَر اِسَه) (15b/04),

ne güneşde (نَه كُونَشْدَه) (16a/15),

ne mûm (نَه مَوْم) (16a/15),

ne-dimekdür (نَدِيمَكْدُر) (27a/22)

2.6.2. Qadar Sözcüğünün Yazımı

"Qadar" sözcüğü genellikle ayrı yazılmakla birlikte bir yerde önüne geldiği kelimeye bitişik yazılmıştır.

noḥūd qadar (نَخُود قَدَر) (05a/23),

büber qadar (بُؤْبَر قَدَر) (12b/12),

sirke qadar (سِرْكَة قَدَر) (21a/01),

şol-qadar (شَوْلَقْدَر) (05a/10)

2.6.3. İle Sözcüğünün Yazımı

"İle" sözcüğü sözcük olarak (ile) ve ek biçiminde (-la, -le) kullanılmıştır. Sözcük olarak kullanıldığında bazen kendinden önceki sözcüğe bitişik olarak yazılmıştır. Ekleştiğinde, ünlü ile biten kelimelere -la, -le biçiminde eklenmiş, kendinden önce /y/ yardımcı ünsüzü "su" sözcüğü dışında kullanılmamıştır. -mak isim-fiil eki almış sözcüklerle birleştiğinde ekin sonundaki /k/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /ğ/ olduğu görülüyor.

sirke ile (سِرْكَة اِيلَه) (06a/08);

yağla (يَاغْلَه) (13b/02);

bal-ıla (بَلَلَه) (10a/21),

sevinc-ile (سَوِيْنَجِيْلَه) (11b/10);

şirasıla (صِرَاسِيْلَه) (20a/20),

örümcek ağıla (اَوْرَمَجَكْ اَغِيْلَه) (25b/12),

şu-y-ıla (صُوِيْيِلَه) (07b/18);

olmağla (اَوْلَمَغْلَه) (20a/17)

2.6.4. İçün Edatının Yazımı

"İçün" edatı bazen ayrı, bazen de kendinden önceki kelimeye -çün biçiminde bitişik yazılmıştır.

zaḥmet içün (زحمت اچون) (20a/16), maraḥ içün (مرض اچون) (24b/15);
olduğı-çün (اولدو غیجون) (04b/12), olduğı-çün (اولدو غچون) (08b/10)

2.6.5. Degil Edatının Yazımı

"Degil" edatı genellikle ayrı yazılmış olup bir örnekte kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılmıştır.

toḥmı degildür (تخمی دکلر) (05a/08), dürlü degil (دورلو دکل) (19a/18),
urmadan degül (اورمدن دکل) (20a/16); lāyık-degüldür (لا یقداکلر) (10b/15)

2.6.6. Şoñra Sözcüğünün Yazımı

"Şoñra" sözcüğü daha çok ayrı yazılmakla birlikte bazen kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılmıştır.

çıkdıkdan şoñra (چقدقن صکره) (08a/07),
yoğurdukdan şoñra (یو غوردقن صکره) (11b/16);
koydukdan-şoñra (قویدوقدنصکره) (18a/20)

2.6.7. Ki Bağlacının Yazımı

"Ki" bağlacı genellikle ayrı yazılmakla birlikte birkaç örnekte kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılmıştır.

sirke ki (سرکه که) (05a/23), nercis ki (نرجس که) (06a/17),
devādır ki (دَوَاڤر که) (23a/17), bāzī ki (بازی که) (23b/20);
maraḥ-ki (مرضکه) (15a/22), tamarı-ki (طمریکه) 23b/16

2.6.8. De Bağlacının Yazımı

"De" bağlacı daha çok ayrı yazılmakla birlikte bazen kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılmıştır.

sināmekī de (سنامکی ده) (06b/13), ovsa da (اُوسَه ده) (07a/14),
za‘ firān da (ز عفران ده) (17b/09); ikisi-de (ایکسیده) (05b/16),
zencebīl-de (زنجبیلده) (08b/05), sa‘ tiri-de (صعتریده) (08b/16)

2.6.9. Ek Fiilin Yazımı

"i-" ek fiilinin metinde bir örnek dışında kendinden önceki sözcükten ayrı yazıldığı görülmektedir.

damladur ise (داملدر ايسه) (07b/05),	olındı idi (اولندی ایدی) (13b/14)
şıvar ise (صیوار ايسه) (21a/09),	oldı ise (ايلدی ايسه) (22b/14),
var ise (وار ايسه) (11a/20);	eyler-ise (ايلريسه) (26a/03)

2.6.10. Zamir n'sinin Yazımı

Metinde sözcüklerin aldığı üçüncü şahıs iyelik eklerinden sonra hâl ekleri kullanıldığında genellikle araya zamir n'si girmiştir ve nun (ن) harfi ile işaretlenmiştir.

ardında (آر دنده) (08a/14),	perkligini (پَرَكلِگِنِي) (14a/05),
ağaçında (اغچنده) (14b/15),	pınarında (پکارنده) (16a/17),
kuşkunlarına (قوسقونلرنه) (19b/06),	çokluğında (چوقلو غنده) (22b/06)

"ğayr" sözcüğünün bir kullanımında üçüncü şahıs iyelik ekiyle hâl eki arasına zamir n'si girmemiştir:

ğayrıda (غیرده) (23b/01)

"kendü" dönüşlülük zamiri hâl eki aldığı bir örnekte araya zamir n'si girerken üç örnekte zamir n'si kullanılmamıştır.

kendünde (کندونده) (09a/11),	kendüde (کندوده) (09a/16)

"buña" ve "şuña" sözcüklerinde zamir n'si kef (ک) harfi ile işaretlenmiştir.

buña (بوکا) (14b/20),	şuña (شوکه) (15a/18)

2.6.11. /y/ Yardımcı Ünsüzünün Yazımı

Metinde ünlülerle biten kelimelere gelen belirtme ve yönelme eklerinin yazımında özel durumlar görülmektedir. Sonundaki /a/ veya /e/ ünlüsü he (ه) ile işaretlenen bazı kelimeler, araya giren /y/ yardımcı ünsüzü ile birlikte belirtme eki (-ı, -i) veya yönelme eki (-a, -e) aldıklarında bu ses birlikleri hemze (ٓ), esreli hemze (ٔ) ve üstünlü hemze (ٖ) ile işaretlenmiştir. Bu yazım daha çok belirtme eki için kullanılmış olup yönelme eki için kullanımına az örnekte rastlanmaktadır. /y/ yardımcı ünsüzü ile belirtme eki birliği için hemze kullanılan sözcükler çeviri yazıda -yı, -yi şeklinde yazılmıştır. /y/

yardımcı ünsüzü ile yönelme eki birliği için hemze kullanılan sözcükler ise çeviri yazıda -ya, -ye şeklinde yazılmıştır.

sirkeyi (سرکه) (05a/02),

benefşeyi (بنفشه) (05a/04),

yumurṭayı (يمرطه) (06a/21),

şakīkaya (شقيقه) (07a/15);

mi‘ deyi (معدّه) (05b/18),

ayvayı (آيواء) (05b/20),

nāzileyi (نازيله) (06a/15),

na‘ nayı (نعنه) (06b/02);

zerḳeye (زرقه) (22a/20),

gıṣāveye (غشاوه) (18a/05)

/y/ yardımcı ünsüzü bazen hemzeli ye (ئ) ile işaretlenmiştir. Bir örnekte ise hem ye (ى) hem hemzeli ye (ئ) kullanılmıştır.

nāzleyi (نازله ى) (12a/04),

yarayı (ياره ى) (13b/11),

ẓuḫḫayı (ظفره ى) (16b/07),

yumurṭayı (يمرطائى) (24b/23);

ayvayı (ايوايى) (12b/02)

/ī/ ünlüsü ile biten kelimelerde belirtme eki için çoğunlukla işaret kullanılmadığı görülmektedir. Bu durum eksiz akuzatif olarak değerlendirilebilir. Bundan dolayı çeviri yazıda bu kelimeler yalın hâlde bırakılmış, metnin orijinalliğini bozmamak için tamir edilmeden aktarılmıştır.

sübāt-ı seherī giderür (08b/15)

tūtiyā-yı Kirmānī berāber alup (21b/07)

Metinde /y/ yardımcı ünsüzünün /ī/ ünlüsünden sonra -yi (يى) biçiminde yazıldığı birkaç örnek de görülmektedir.

temirhindīyi (تمر هندیى) (05a/16),

bunduḳ-ı Hindīyi (بندق هندی ىى) (22a/14),

tūtiyā-yı Hindīyi (توتيايى هندیى) (27b/12),

ḫavlān-ı Hindīyi (خولان هندی ىى) (28a/15)

3. SES BİLGİSİ

Bu bölümde eserdeki sözcüklerin ses özellikleri üzerinde durulacaktır. Ses olayları incelenirken art zamanlı karşılaştırmalar yapılacak, sözcükler günümüz Türkiye Türkçesindeki biçimleriyle karşılaştırılacaktır. Aynı zamanda sözcüklerde metnin yazıldığı dönemde görülen fonetik nöbetleşmeler ve kullanım sırasında meydana gelen (eş zamanlı) ses olayları tespit edilecektir. Ayrıca, sözcüklerdeki metne özgü ses özellikleri, metin içi kıyaslamalar ve sözcüklerin, daha eski dönemlerdeki biçimleriyle karşılaştırılmaları ile belirlenecektir. Sözcüklerin metnin yazıldığı dönemden önceki biçimleri için Sir Gerard Clauson'un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* adlı etimolojik sözlüğü esas alınacaktır.

Ses olayları tespit edilirken daha çok Türkçe sözcükler tercih edilecek, bunun yanında günümüz Türkiye Türkçesine yerleşmiş bazı alıntı sözcüklerde meydana gelen ses değişimleri de gösterilecektir.

3.1. Ünlüler

3.1.1. Ünlü Uyumları

3.1.1.1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Osmanlı alfabesinde ünlüler iç seslerde bazen harfle gösterilmez. /a/ ve /e/ ünlüleri dışında kalın ve ince ünlüler aynı harflerle gösterilir. /a/ ve /e/ ünlüleri için kullanılan harfler de kimi zaman birbirlerinin yerine kullanılır. Bu yüzden Osmanlıca metinlerde kalınlık-incelik uyumunun tespiti zordur. Metinde Osmanlı alfabesinde kalın ve incesi farklı harflerle gösterilen ünsüzlerin eklerde nasıl kullanıldığına bakarak kalınlık-incelik uyumu hakkında fikir yürütmek mümkündür. Buna göre kelimelerde kalınlık-incelik uyumunun güçlü olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıdaki örnekler metindeki kalınlık-incelik uyumunu kanıtlar niteliktedir.

hastalık (خسته لق) (20b/07),

perkligine (پرکلیگنه) (12a/06),

hastalığıdır (خسته لغی در) (13a/15),

doñmaqlığıdır (دوغمقلاغیدر) (22a/18),

za'ifliğine (ضعیفلاگنه) (18b/04),

artıklığından (ارتقلاگندن) (23a/16)

3.1.1.2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Metin düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından düzensiz ve karmaşık bir durum arz etmektedir. Sözcüklerin birçoğunda düzlük-yuvarlaklık açısından Eski Anadolu

Türkçesindeki uyumsuzluk görülürken Osmanlı Türkçesinden çağdaş Türkiye Türkçesine uzanan uyuma da şahit olunmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan bazı sözcükler düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı ve uyumlu biçimleriyle birlikte yer almaktadır:

degül (دكول) (20a/16) ~ degil (دَكِلْ) (19a/18)

demür (دمور) (11b/20) ~ demir (دَمِرْ) (18a/20)

karışuk (قارشوق) (12a/17) ~ karışık (قَرِيشِقْ) (09a/08)

sidügi (سِدُوْكى) (25b/06) ~ sidiginde (سَدِيْكَندَه) (27b/15)

şaru (صارو) (26b/22) ~ şarı (صَرى) (24a/03)

Günümüzde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyan bir sözcüğün bu uyuma uygun ve aykırı iki şekli birlikte yer almaktadır:

yumrı (يُومرى) (23a/03) ~ yumru (يُومرو) (12b/12) > yumru

Metnin yazıldığı dönemden önce düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı biçimleri bulunan bazı sözcüklerin bu biçimleri ve uyuma girmiş biçimleri birlikte yer almaktadır:

soğık (Clauson 1972, 808) > şovıkdan (صَوِيْكَدَن) (07b/04) ~ şovuk (صُؤُوقْ) (21a/21)

yastuk (Clauson 1972, 974) > yaşduk (يَصْدُوقْ) (09a/02) ~ yaşadığıñ (يَصْدِيْغْ) (09a/11)

kırı:ğ (Clauson 1972, 652) > kırı (قورى) (11a/15) ~ kıru (قورو) (04b/15)

kuzı: (Clauson 1972, 681) > kızı (قوزى) (24a/10) ~ kızunun (قوزونك) (10a/11)

Metnin yazıldığı dönemden önce düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymayan bazı sözcüklerin uyuma girmiş biçimleri yer almaktadır:¹

tokın- (Clauson 1972, 471) > toqınmadan (طوقنمدن) (20a/14)

ka:ğu:n (Clauson 1972, 611) > kavın (قَاوِنْ) (09a/23)

Bazı sözcüklerin metnin yazıldığı dönemden önceki düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı şekilleri yer almaktadır:²

¹ Metinde bu sözcüklerin ikinci ünlülerinin işaretli olduğu örnekleri de bulunmaktadır: kavun (قَاوُن) (15b/11), toqınmadan (طوقنمدن) (19b/01). Bu örneklerde ünlünün dar mı, yuvarlak mı olduğu belirsizdir. Metnin imlasındaki genel eğilime göre kelime tabanlarındaki dar ünlüler (ı, i, u, ü) işaretli gösterildiğinde düz oldukları varsayılarak çeviri yazıya düz ünlülerle (ı, i) aktarılmıştır.

² Metinde "artık" sözcüğünün ikinci ünlüsünün işaretli olduğu örnekler de bulunmaktadır: artık (ارْتَقْ) (15a/21).

köti: (Clauson 1972, 701) > köti (کوتی) (09a/08)

artuk (Clauson 1972, 204) > artuḵ (آرتوق) (20a/19)

Metnin yazıldığı dönemden önce düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyan bazı sözcüklerin bu uyumun dışına çıktığı görülmektedir:

tütsüg (Clauson 1972, 461) > tütsi (توتسی) (12a/20)

toḡuru: (Clauson 1972, 473) > toḡrı (طوغری) (20a/20)

Bir sözcüğün yalnız Eski Anadolu Türkçesindeki düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı biçimi yer almaktadır:

yaḡu (ياغو) (13b/12)

-lı, -li, -lu, -lü ekinin düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyan ve uymayan kullanımları görülmektedir:

ekşili (اکشلی) (15a/09),

ruṭūbetli (رطوبتلی) (24b/19);

buzlu (بوزلو) (11a/01),

koḡulu (قوڭولو) (13a/08),

şulu (صولو) (16b/19),

dürlü (دورلو) (19a/18),

tuḡlu (طوزلو) (21a/10);

zaḥmetlü (زحمتلو) (11a/07),

taṭlu (طتلو) (13a/18),

ḡuvvetlü (قوتلو) (20a/13);

sürürlü (سرورلی) (09a/06),

ḡumlu (قوملی) (12b/18)

-lık, lik, -luk, lük ekinin düzlük-yuvarlaklık bakımından kesin olarak tespit edebildiğimiz biçimlerine dayanarak bu ekin düzlük-yuvarlaklık uyumuna girmiş olduğunu söyleyebiliriz.

unutsaḡlık (اونوتصاقلق) (09b/05),

ḡarañuluk (قراڭولۇق) (15a/01),

tuḡluluk (طوزلولۇق) (17a/19),

ḡatılıḡı (قَاتیلیغی) (18b/03),

doñmaḡlıḡıdır (دوڭماڭلیغیدر) (22a/18),

ḡöklüḡini (كوكلوكنی) (22a/22),

çoḡluḡında (چوڭلو غنده) (22b/06)

Genellikle ünlü harf ve hareke kullanılmadan yazılan -dır, -dir, -dur, -dür bildirme ekinin ünlü harf ve hareke kullanılarak yazılan örneklerinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyan ve uymayan kullanımları görülmektedir:

a' lādır (أعلى دیر) (09b/08),

südidir (سُدیدر) (13a/19),

otudur (أَوْتُودُرْ) (14a/20),

devādır (دَوَادِرْ) (23a/17),

almağdır (أَلْمَغْدِرْ) (23b/20);

kıldur (قَلْدُرْ) (20a/19),

günüdür (كُونُودُرْ) (14b/15),

kıldır (قَلْدِرْ) (23a/21),

baldur (بَالْدُرْ) (17a/17),

doñmağlığıdır (دُكْمَغْلِغِيدُرْ) (22a/18)

Faktitif eklerinin metinde genellikle yuvarlak biçimleri yer almaktadır:

karışdurup (قارشُدوروب) (06a/07),

ovişdursa (اوويشُدورسه) (09b/07),

bişürüp (بشوروب) (12a/22),

etlendürür (أَتْلَنْدُورُرْ) (26b/16),

endiremez (أَنْدِرَه مز) (10a/19),

bulaşdursa (بولاشدورسه) (06a/14),

alışdura (أَلشُدوره) (10b/02),

indürür (ايندورر) (17b/02),

baturup (باتوروب) (26b/17);

bişirüp (بشوروب) (13b/19)

Metinde yapım eklerinin aldığı yardımcı ünlülerin genellikle düzlük-yuvarlaklık uyumuna uygun olduğu, bazı sözcüklerde ise uyumun bozulduğu görülmektedir. Uyumun bozulduğu sözcükler daha çok Eski Anadolu Türkçesinde ortaya çıkan bozulmaların ve yuvarlaklaşma eğiliminin örnekleridir.

durulmuş (دُورُولْمَشْ) (05a/23),

delik (دليک) (06b/23),

kesilür (کسيْلُورْ) (08b/01),

tuğulur (طوطولور) (12b/22),

görünür (کورونور) (19b/13),

türtülüp (تورتولوب) (21b/09),

egilür (اكيلور) (24b/09),

sidiginde (سديکنده) (27b/15);

dinülür (دينولور) (09b/02),

karışuk (قارشوق) (12a/17),

tükrigini (توکریکنی) (16b/16),

şoyulmuş (صُويُولْمَشْ) (06b/07),

kurtulur (قورتولور) (08a/19),

karışık (قَرِيشِقْ) (09a/08),

oñulmaz (اوکولمز) (19a/23),

yolunan (يولونن) (20b/01),

şarmaşık (صَرْمَشِقْ) (23a/14),

bozulur (بوزولور) (25b/21),

karışdurup (قارشُدوروب) (07b/08),

ovişdursa (اوويشُدورسه) (09b/07),

yarulur (يارولور) (15a/23),

artuk (آرتوق) (20a/19)

Belirtme hâli ekinin metinde uyuma girmeye başladığı görülmektedir, ancak bu ekin düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan kullanımları da çoktur:

otu (اوتو) (05a/09),

şabrı (صَبْرِي) (05b/22),

yavrisını (يَاوَرِسِينِي) (09b/17),
tuzu (طُوزُو) (20a/10),
kağısını (قَنْغِي سَنِي) (24b/16),
güli (كُلِّي) (04b/15),
ödüni (أُودُنِي) (11b/08),
uyuzu (اويوزِي) (21a/23),
etünün (اتونوك) (25a/14);

burnu (بُورْنُو) (14a/03),
kimyonu (كِمْيُونُو) (23a/07),
şuyu (صُويُو) (27a/19);
südüni (سُدُنِي) (05b/17),
burnı (بُورْنِي) (20b/20),
afyonu (آفِيُونِي) (25a/19),
sidügi (سِدُوكِي) (25b/06)

İlgi hâli ekinin ünlü harf ve hareke kullanılarak yazılan örneklerinde düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyduğu ve uymadığı kullanımları görülmektedir:

burnunun (بُورْنُونُك) (04b/21),
büberiñ (بِيرِيك) (10a/19),
güneşin (كُونْشِيك) (15a/01),
yaraların (يَارَه لَرِيك) (21b/14),
etinin (أَتِينِك) (23b/01),
kurdların (قُورْدَلَرِيك) (27b/12);
doñmanuñ (دُونْمَانُوك) (08a/23),
oğlancıkların (اوغْلَانْجَقْلَرُوك) (12a/10),
ğışāvenüñ (غَشَاوُنُنْ) (17b/21),
perdenüñ (پَرْدَه نُوك) (22b/04),

alnının (أَلْنِينُك) (06a/19),
nārın (نَارِيك) (14b/14),
olanların (اُولَنْلَرِيك) (18b/03),
siñirlerin (سِڭِرْلَرِيك) (23a/11),
etünün (اتونوك) (25a/14),
keçinüñ (كَجِي نُوك) (06a/04),
eşegün (أَشَه كُوك) (10a/03),
göziñ (كُوزِين) (16b/17),
nütü 'in (نُوتُوك) (20a/06),
gevşemesinüñ (كُوشَه مَسْنِك) (24a/13)

Metinde üçüncü kişili anlatım kullanıldığından iyelik ekinin üçüncü kişi biçimi çokça bulunmaktadır. Bu ekin düzlük-yuvarlaklık uyumuna tam olarak girmedeği görülmektedir:

südüni (سُدُنِي) (05b/17),
ununı (أُونُنِي) (07b/07),
olduğu (اُولْدُوغُو) (10b/05),
uyluğuna (أُيْلُوغُنَه) (19a/01),
üstünde (اُوستُونْدَه) (21a/01),

üstü (أُوستُ) (06a/19),
kolu (قُولُو) (10a/18),
ödüni (أُودُنِي) (11b/08),
büyüğünde (بُيُوكُونْدَه) (21a/11),
oldığı (اُولْدِيغِي) (21b/15),

şuyu (صويو) (26b/08);

südi (سُدِي) (11b/22),

küli (كُلِي) (20a/23),

-dik, -dik, -duk, -dük partisip ekinin düzlük yuvarlaklık uyumuna girmeye başladığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte bu ekin yuvarlak ünlülü ol- fiiline birçok kez düz şekilde eklenmesi dikkat çekicidir.

duyduğı (دويديوغى) (06a/23),

koyduğdan (قويديوقدن) (18a/20),

bitdigi (بتديكى) (23b/18);

didüğimiz (ديديوكمز) (27b/18),

şuyı (صويي) (05a/09)

şarusıla (صاروسيله) (26a/13),

delüğine (دلؤكِنَه) (28b/05),

didikleri (ديديكلرى) (17b/13),

dikmediginden (ديك مديكندن) (23a/14),

itdükden (ايتدوكدن) (16b/02),

‘arız oldığı (عارض اولديغى) (07b/11)

-ıp, -ip, -up, -üp zarf-fiil ekinin ünlüsü metinde işaretsiz olarak veya ünlü harf ve hareke ile gösterilmiştir. Ünlü harf ve hareke ile işaretlenen kullanımların tamamı yuvarlak ünlüyü temsil etmektedir. Bu ek metinde hiçbir zaman dar ünlü ile yazılmamıştır. Düz hecelere de yuvarlak biçimde eklenen bu ek düzlük-yuvarlaklık uyumu dışındadır.

karuşdurup (قروشذورب) (07b/08),

bişirüp (بشوروب) (13b/19),

çevirüp (چويروب) (17b/12),

oluşmayup (اولشميوب) (20b/08),

alışdurup (الشدورب) (21b/01),

çoğalup (چوغالوب) (25b/23),

bağlayup (بغليوب) (13b/05),

paralayup (پارالْيُوب) (14b/05),

bitmeyüp (بتميوب) (20a/19),

tırmlanup (طَرْمَلْنُوب) (21a/18),

gelüp (كلوب) (23a/05),

baturup (باتوروب) (26b/17)

Geniş zaman kipinin dar ünlülü şekilleri -ır, -ir, -ur, -ür'ün metinde daha çok uyuma giren şekilleri görülmektedir.

getürür (كتورر) (07a/04),

kızdurur (قزدورر) (14b/07),

indürür (ايندورر) (17b/02),

görünür (كورونور) (19b/13),

gögerir (كؤكه رن) (22a/19),

ışırır (اصيرن) (24a/02),

kurudur (قورودور) (13b/19),

içürürler (اچوررلر) (17a/19),

olur (اولور) (19a/17),

bitürür (بتورر) (20b/11),

damladırsa (داملدرسه) (22a/23),

damladır (داملادر) (25b/09),

bozulur (بوزولور) (25b/21),
giderür (كیده رور) (05b/02),
oñaldur (أوكالْدور) (13b/19),
gösterür (كوستور) (16a/07),
devrilür (دورلور) (21b/09),
etlendürür (أتلْدور) (26b/16),

oñaldır (أوكالْدِر) (28a/18);
ulaşur (أولاشور) (08a/13),
yarulur (يارولور) (15a/23),
azalur (آزه لور) (19a/22),
kalursa (قالورسه) (22a/03),
gelürse (كلورسه) (26b/20)

Emir kipinin teklik üçüncü kişi şekli -sın, -sin, -sun, -sün metinde sadece yuvarlak şekliyle yer almaktadır. Bu durum da Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinin sürmesiyle ilişkilendirilebilir.

yesün (يَسُون) (09b/03),

içmesün (اچمسون) (09b/04),

söylemesün (سويلمسون) (23b/04),

çağırmason (جاغرمسون) (23b/05),

süküt eylesün (سكوت ايلسون) (23b/05),

aldursun (آلدرسون) (24a/15)

3.1.2. Ünlülerle İlgili Ses Olayları

Bu bölümde ünlülerle ilgili ses olayları tespit edilecektir.

3.1.2.1. İncelme

3.1.2.1.1. /a/ > /e/ Değişmesi

Günümüzde /a/ > /e/ değişmesi gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

ketān (كتان) (06a/22) > keten

şadefini (صدفنى) (18b/21) > sedef

çoğan (چوغان) (21b/04) > çöven

3.1.2.1.2. /ı/ > /i/ Değişmesi

Günümüzde /ı/ > /i/ değişmesi gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

dahı (دخى) (14b/12) > dahi

kağısını (قنغى سنى) (24b/16) > hangi

3.1.2.1.3. /o/ > /ö/ Değişmesi

Günümüzde /o/ > /ö/ değişmesi gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

ol bir (اول بر) (05b/01) > öbür

çoğan (چوغان) (21b/04) > çöven

3.1.2.2. Kalınlaşma

3.1.2.2.1. /e/ > /a/ Değişmesi

Metnin yazıldığı dönemden önce ince ünlülü olan bir sözcüğün /e/ > /a/ değişmesi gerçekleşmiş şekli yer almaktadır:

tegirme:n (Clauson 1972, 486) > digirman (دِکِرْمَانُ) (26a/08)

3.1.2.3. Daralma

3.1.2.3.1. /a/ > /ı/ Değişmesi

Günümüzde /a/ > /ı/ değişmesi gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

yaykayup (يَيْقُوبُ) (19b/13) > yıka-

azacık (ازاجق) (24a/10) > azıcık

Günümüzde /a/ > /ı/ değişmesi gerçekleşmiş bir sözcüğün hem geniş hem dar ünlülü biçimleri birlikte yer almaktadır:

aşağa (آشَغَه) (19b/02) ~ aşağı (اشاغی) (22a/13) > aşağı

3.1.2.3.2. /e/ > /i/ Değişmesi

Metnin yazıldığı dönemden önce geniş ünlülü olan bir sözcüğün /e/ > /i/ değişmesi gerçekleşmiş şekli yer almaktadır:

tegirme:n (Clauson 1972, 486) > digirman (دِکِرْمَانُ) (26a/08)

Bir sözcük, günümüzde standart Türkçede görülmeyen /e/ > /i/ değişmesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

südlegen (سُودْلَکَنْ) (11a/07) ~ südligen (سُذْلِکَنْ) (11a/17)

Bir sözcüğün sonundaki /e/ ünlüsü birleştiği ekle arasına giren /y/ yardımcı ünsüzünün etkisiyle daralmıştır:

gürüldiyen (کُورُولْدِيَنْ) (26b/05) < gürülde-yen

3.1.2.3.3. /ö/ > /ü/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /ö/ > /ü/ değişmesi gerçekleşmiştir:

gögerçin (کوکِرچِن) (15b/23) > güvercin

3.1.2.4. Genişleme

3.1.2.4.1. /ı/ > /a/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /ı/ > /a/ değişmesi gerçekleşmiştir:

dağı (دخی) (04b/18) > daha

Metnin yazıldığı dönemden önce dar ünlülü olan bir sözcüğün /i/ > /a/ değişmesi gerçekleşmiş şekli yer almaktadır:

sa:vıkla:- (Clauson 1972, 787) > şayaklayan (صَائِقْلَان) (09a/09)

3.1.2.4.2. /i/ > /e/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /i/ > /e/ değişmesi gerçekleşmiştir:

sivilci (سولجی) (21a/09) > sivilce

Bir sözcüğün /i/ > /e/ değişmesi meydana gelmiş biçimi görülmektedir:

Ar. zihni (ذهن) > zehni (زَهْنِي) (09b/12)

3.1.2.4.3. /u/ > /o/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /u/ > /o/ değişmesi gerçekleşmiştir:

horus (خوروس) (10a/01) > horoz

3.1.2.5. Düzleşme

3.1.2.5.1. /u/ > /a/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /u/ > /a/ değişmesi gerçekleşmiştir:

‘uşfurı (عصفرى) (05b/09) > aspur

Bir sözcük /u/ > /a/ değişmesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

oñalmaz (اوڭالمز) (19a/23) ~ oñalmaz (أوكالمز) (23b/02)

3.1.2.5.2. /u/ > /ı/ Değişmesi

Günümüzde /u/ > /ı/ değişmesi gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

altını (التونى) (09a/11) > altın

yaluñuz (يالوكز) (12a/07) > yalnız

fırunda (فرونده) (13b/08) > fırın

arturur (ارتورر) (14b/02) > artır-

alçuyı (الچوى) (20a/23) > alçı

aşu (أشو) (23b/09) > aş

baturup (باتوروب) (26b/17) > batır-

Günümüzde /u/ > /ı/ değişmesi gerçekleşmiş bazı sözcüklerin hem yuvarlak hem düz ünlülü biçimleri yer almaktadır:

şuvayup (صَوَائِبُ) (07b/09) ~ şıvayup (صَوَائِبُ) (14a/02) > siva-
yaşduḡ (يَصْدُوقُ) (09a/02) ~ yaşdıḡuñ (يَصْدُوقُ) (09a/11) > yastık
yuḡaru (يُوقَارُو) (19b/02) ~ yuḡarıda (يُوقَارِيْدَه) (13b/13) > yukarı
finduḡı (فَنْدُوغِي) (22a/21) ~ findıḡa (فَنْدِيغَه) (22a/14) > findık
şaru (صَارُو) (26b/22) ~ şarı (صَرِي) (24a/03) > sarı

Metnin yazıldığı dönemden önce yuvarlak ünlülü olan bazı sözcüklerin /u/ > /ı/ değişmesi gerçekleşmiş biçimleri yer almaktadır:

ka:ḡu:n (Clauson 1972, 611) > ḡavın (قَاوْنُ) (09a/23)
toḡuru: (Clauson 1972, 473) > toḡrı (طُوغْرِي) (20a/19)

3.1.2.5.3. /u/ > /i/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /u/ > /i/ değişmesi gerçekleşmiştir:

zeytūn (زَيْتُون) (22a/15) > zeytin

Günümüzde /u/ > /i/ değişmesi gerçekleşmiş bir sözcüğün hem yuvarlak hem düz ünlülü biçimleri yer almaktadır:

zerdālū (زَرْدَالُو) (08a/07) ~ zerdālī (زَرْدَالِي) (07b/03) > zerdali

3.1.2.5.4. /ü/ > /i/ Değişmesi

Günümüzde /ü/ > /i/ değişmesi gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

kemüklerine (كَمُوكْلَرِيْنَه) (11a/10) > kemik

getürür (كْتُورُر) (05b/04) > getir-

eyegü (اِيْگُو) (11a/10) > eyeği

büber (بُؤْبُر) (15b/20) > biber

incü (اِنْجُو) (18b/21) > inci

içün (اِيْچُون) (20a/16) > için

eyü (اِيْو) (23b/09) > iyi

bitürür (بِتُورُر) (20b/11) > bitir-

Günümüzde /ü/ > /i/ değişmesi gerçekleşmiş bazı sözcüklerin yuvarlak ve düz ünlülü biçimleri birlikte yer almaktadır:

delüklerine (دِلُوكْلَرِيْنَه) (06a/14) ~ delik (دَلِيْكَ) (06b/23) > delik

demür (دِمُور) (11b/20) ~ demir (دَمِيْر) (18a/20) > demir

bişürüp (بشوروب) (12a/22) ~ bişirüp (بشیروب) (13b/19) > pişir-

indürür (ايندورر) (17b/02) ~ endiremez (اَنْدِرَهْ مِنْ) (10a/19) > indir-

degül (دكول) (20a/16) ~ degil (دَكِلْ) (19a/18) > değil

sidügi (سِدُوْكِى) (25b/06) ~ sidiginde (سَدِيْكَندَه) (27b/15) > sidik

Bir sözcük günümüzde görülmeyen /ü/ > /i/ değişmesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

tükrüini (توكر وكنى) (15a/04) ~ tükriğini (توكر يكنى) (16b/16)

Metnin yazıldığı dönemden önce yuvarlak ünlülü olan bir sözcüğün /ü/ > /i/ değişmesi gerçekleşmiş şekli yer almaktadır:

tütsüg (Clauson 1972, 461) > tütsi (توتسى) (12a/20)

3.1.2.6. Yuvarlaklaşma

3.1.2.6.1. /ı/ > /u/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /ı/ > /u/ değişmesi gerçekleşmiştir:

yavrisını (يَاوْرِيسِنِى) (09b/17) > yavru

Günümüzde /ı/ > /u/ değişmesi gerçekleşmiş bazı sözcüklerin düz ve yuvarlak ünlülü biçimleri birlikte yer almaktadır:

şovıqdan (صويقندن) (07b/04) ~ şovuq (صُوُقْ) (21a/21) > soğuk

yumrı (يومرى) (23a/03) ~ yumru (يومرو) (12b/12) > yumru

Bir sözcük, günümüzde görülmeyen /ı/ > /u/ değişmesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

qarışdurup (قرشدروب) (05b/11) ~ qaruşdurup (فروشدروب) (07b/08)

3.1.2.6.2. /i/ > /u/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /i/ > /u/ değişmesi gerçekleşmiştir:

hamır (خمير) (05a/21) > hamur

3.1.2.6.3. /i/ > /ü/ Değişmesi

Günümüzde /i/ > /ü/ değişmesi gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

ol bir (اول بر) (05b/01) > öbür

köti (كوتى) (09a/08) > kötü

üçünci (اوچونجى) (23a/08) > üçüncü

Günümüzde /i/ > /ü/ değişmesi gerçekleşmiş bazı sözcüklerin hem düz hem yuvarlak ünlülü biçimleri yer almaktadır:

küçigi (کوچیکى) (14b/14) ~ küçüğünde (کوچوکنده) (21a/11) > küçük

kuzu (قوزى) (24a/10) ~ kuzunuñ (قوزونك) (10a/11) > kuzu

3.1.2.7. Ünlü Düşmesi

3.1.2.7.1. /ı/ Düşmesi

Günümüzde /ı/ düşmesi gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

ısıcak (اسیچق) (04b/14) > sıcak

ısıtma (استمه) (09a/17) > sıtma

3.1.2.7.2. /i/ Düşmesi

Günümüzde /i/ düşmesi gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

fā'yide (فأیده) (05a/07) > fayda

za'firānı (زَعْفَرَانِی) (09b/03) > safran

3.1.2.7.3. /u/ Düşmesi

Günümüzde bir sözcükte /u/ düşmesi gerçekleşmiştir:

yaluñuz (يالوكنز) (12a/07) > yalnız

Günümüzde /u/ düşmesi gerçekleşmiş bir sözcüğün bu biçimi ve orijinal biçimi birlikte yer almaktadır:

koğulasa (قو قولسه) (05a/05) ~ koğlasa (قو قلسه) (04b/14) > kokla-

3.1.2.7.4. Orta Hece Ünlüsünün Düşmesi

Türkçe kelimelerde, sonunda ünsüz bulunmayan orta hece ünlüsü, orta hecenin vurgusuz olması sebebiyle düşer (Ergin 2002, 57). Metinde, yapım ekleriyle genişleyen sözcüklerde meydana gelen orta hece ünlüsü düşmeleri yukarıda gösterilmiştir. Sözcükler ad çekimi ve iyelik eki aldığı anda medana gelen orta hece ünlüsü düşmesinin metinde görülen örnekleri ise şunlardır:

alnınıñ (الْنِنْك) (06a/19) < alın+ınıñ

burnu (بورنو) (14a/03) < burun+u

beynini (بَيْنِنِی) (14b/03) < beyin+ini

boynundan (بُونُونْدَنْ) (26a/05) < boyun+undan

Bazı sözcüklerin, ad çekimi ve iyelik eki aldıklarında orta hece durumuna gelen ikinci hecelerinde ünlülerin düşmediği görülmektedir:

omuzına (اوموزينه) (11a/15)

karına (قارينه) (12b/05)

3.1.2.7.5. Hece Düşmesi

Günümüzde bir sözcükte hece düşmesi gerçekleşmiştir:

cum^c a ertes (جمعه ارتسى) (14b/15) > cumartesi

3.1.2.8. Ünlü Türemesi

3.1.2.8.1. /a/ Türemesi

Bir sözcük /a/ türemesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

Ar. saḥḥ (سَحَق) (04b/16) ~ saḥaḥ (سَحَقْ) (13b/04)

3.1.2.8.2. /ı/ Türemesi

Günümüzde bir sözcükte /ı/ türemesi gerçekleşmiştir:

şabrı (صَبْر) (05b/22) > sabır

3.1.2.8.3 /i/ Türemesi

Bir sözcük, günümüzde görülmeyen /i/ türemesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

perkligini (پَرْكَلِكْنِي) (14a/05) ~ perikligi (پَرْكَلِكِي) (18b/03)

3.1.2.8.4. /u/ Türemesi

Günümüzde /u/ türemesi gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

toḥmını (تَحْمَنِي) (05a/05) > tohum

yumşak (يَوْمَشَق) (18b/16) > yumuşak

Bir sözcük, günümüzde görülmeyen /u/ türemesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

ḳurdı (قوردی) (27b/13) ~ ḳurudũ (قُورُودُكْ) (09a/13)

Bir sözcüğün /u/ türemesi gerçekleşmiş biçimi yer almaktadır:

Far. turf (ترف) > ṭuruf (طُورُفْ) (15b/21)

3.1.2.8.5. /ü/ Türemesi

Bir sözcük, günümüzde görülmeyen /ü/ türemesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

tütsi (توتوسی) (12a/20) ~ tütüsi (توتوسی) (06a/02)

3.1.2.9. Kısılma

Günümüzde bir sözcükte uzun a ünlüsü kısalmıştır:

fā'yide (فأیده) (05a/07) > fayda

3.2. Ünsüzler

3.2.1. Ünsüz Uyumu

Metinde -da, -de; -dan, -den; -dır, -dir, -dur, -dür; -dı, -di, -du, -dü; -dık, -dik, -duk, -dük ve -dır-, -dir-, -dur-, -dür- eklerinin ünsüz uyumuna girmedeği görülmektedir.

zulmetde (ظلمته) (22b/06),	qarañuluqda (قراڭولوقده) (22b/07);
itdükden (ايتدوکن) (16b/02),	hareketden (حرکتدن) (10a/13);
segrimekdür (سگریمکدر) (11b/07),	ne-dimekdür (ندیمکدر) (27a/22);
yapışdı ise (یاپیشدی ایسه) (23a/09),	geçdi (کجدی) (28a/12);
itdükleri (ایدوکلری) (05a/17),	bitdigi (بتدیگی) (23b/18);
ovişdursa (اویشدورسه) (09b/07),	yapışdura (یاپیشدره) (17b/17)

-ca, -ce, -ça, -çe eki üç kez kullanılmıştır. Bu örneklerden ikisinde ekin ünsüz uyumuna uyduğu görülmektedir. Bir örnekte ise ek, ötümsüz ünsüzle biten bir tabana cim (ج) harfiyle yazılarak eklenmiştir. Bu harfin /c/ ünsüzünü mü, /ç/ ünsüzünü mü işaretleme için kullanıldığı belirsizdir. Bu yüzden ekin bu sözcükte ünsüz uyumuna aykırı kullanılma olasılığı vardır.

aqça (اقچه) (19b/06),	çokça (چوقچه) (23a/20);
hoşca (خوشجه) (23a/13)	

İki örnekte daha ünsüz uyumuna aykırı durumlar görülmektedir. Bunlardan "yoğsa" sözcüğünün "yoğusa" okunması da mümkündür ki bu durumda ünsüz uyumuna aykırı bir durum söz konusu olmaz.

yoğsa (یوغسه) (05a/09),	idseler (ایدسلر) (12a/20)

3.2.2. Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları

Bu bölümde ünsüzlerle ilgili ses olayları tespit edilecektir.

3.2.2.1. Ötümlüleşme

3.2.2.1.1. /p/ > /b/ Değişmesi

Bir sözcük /p/ > /b/ değişmesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

qapsız (قاپسز) (12a/22) ~ kabla (قابله) (15a/15)

Asli şekillerindeki /p/ ünsüzü pe (پ) harfiyle yazılan bazı sözcüklerin be (ب) harfiyle yazılmış örnekleri de vardır. Bu sözcüklerde /p/ ünsüzü be (ب) harfiyle işaretlenmiş olabileceği gibi /p/ > /b/ değişmesi meydana gelmiş de olabilir.

pīr (پیر) (14b/03) ~ bīr (بیر) (06a/17)

peydā (پیدا) (07b/15) ~ beydā (بیدا) (24b/03)

Sözcük sonlarındaki /p/ ünsüzleri ünlülerle başlayan eklerle birleştiğinde meydana gelen /p/ > /b/ değişmesinin bir örneği görülmektedir:

şabu (صابو) (06a/18) < şap+u

3.2.2.1.2. /ç/ > /c/ Değişmesi

Günümüzde /ç/ > /c/ değişmesi gerçekleşmiş bir sözcüğün bu biçimi ve orijinal biçimi birlikte yer almaktadır:

baçaqlarından (بَچَقْلَرِنْدَن) (15a/12) ~ bacaklarından (باجقِلَرِنْدَن) (13a/03) > bacak

Sözcük sonlarındaki /ç/ ünsüzleri ünlülerle başlayan eklerle birleştiğinde meydana gelen /ç/ > /c/ değişmesinin bazı örnekleri şunlardır:

sevinc-ile (سَوِينْجِيلَه) (11b/10) < sevinç-ile

ağacı (اغجی) (26b/06) < ağaç+ı

Ünlüyle başlayan ek aldığı hâlde sonundaki /ç/ ünsüzü ötümlüleşmeyen örnekler de yer almaktadır:

pirinçi < (پرنچی) (09a/06) < pirinç+i

ağaçının (اغاجنک) (14a/17) < ağaç+ının

ağaçında (اغچنده) (14b/15) < ağaç+ında

piliçi (پلیچی) (23b/06) < piliç+i

3.2.2.1.3. /f/ > /v/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /f/ > /v/ değişmesi gerçekleşmiştir:

kerefis (كرفس) (13b/04) > kereviz

3.2.2.1.4. /k/ > /g/ Değişmesi

Sözcük sonlarındaki /k/ ünsüzleri ünlülerle başlayan eklerle birleştiğinde meydana gelen /k/ > /g/ değişmesinin bazı örnekleri şunlardır:

ege (اڭه) (14a/20) < ek-e

yürege (يوركه) (21b/19) < yürek+e

3.2.2.1.5. /k/ > /ğ/ Değişmesi

Sözcük sonlarındaki /k/ ünsüzleri ünlülerle başlayan eklerle birleştiğinde meydana gelen /k/ > /ğ/ değişmesinin bazı örnekleri şunlardır:

şarımsağını (صَرِمْسَاغِنِي) (10b/05) < şarımsak+ını

kabağını (قَبْغِنِي) (20b/16) < kabağ+ını

yumşağını (يَمِشَاغِنِي) (17a/15) < yumşak+ını

çocuğunu (چَوْجَغَك) (22a/21) < çocuk+uñ

"Ağ" sözcüğünün ötümsüz olan son sesi ünlü ile başlayan eklerle birleştiğinde bazen ötümsüz olarak kalmış, bazen ötümlüleşmiştir.

ağı (اَغِي) (15a/18) ~ ağını (اَغْنِي) (23b/03)

3.2.2.1.6. /s/ > /z/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /s/ > /z/ değişmesi gerçekleşmiştir:

horūs (خوروس) (10a/01) > horoz

3.2.2.1.7. /t/ > /d/ Değişmesi

Günümüzde /t/ > /d/ değişmesi gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

tar (طار) (09b/04) > dar

tağılup (طاغلب) (20b/05) > dağıl-

türtülüp (تورتولوب) (21b/09) > dürtül-

țamar (طمر) (26a/04) > damar

Günümüzde /t/ > /d/ değişmesi gerçekleşmiş bazı sözcüklerin bu biçimleri ve orijinal biçimleri birlikte yer almaktadır:

temür (تمور) (05a/20) ~ demür (دَمُور) (16b/05) > demir

ıoldurur (طولدورر) (07a/06) ~ dolan (دولان) (16b/23) > dol(dur)-

ıoıdurur (طوكدورر) (11a/01) ~ doımanuı (دوگمانوك) (08a/23) > don(dur)-

ıamladalar (طمله ده لر) (16b/09) ~ damlatsa (داملنسه) (08a/19) > damlat-

ıoıuzlan (طوكوز لان) (17b/13) ~ doıuzlan (دوكوز لان) (26a/23) > domuzlan

ıokunmadan (طوقونمدن) (20a/14) ~ doıunmadan (دوقونمدن) (19a/23) > dokun-

ıagıdur (طاغيدر) (28a/20) ~ dagıdur (داغيدر) (28a/09) > dagıt-

Bir sözcük, günümüzde standart Türkçede görülmeyen /t/ > /d/ değişmesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

itdükleri (ايدوكلرى) (05a/17) ~ idseler (ايدسلر) (12a/20)

Metnin yazıldığı dönemden önce /t/ ünsüzüne sahip bir sözcüğün /t/ > /d/ değişmesi gerçekleşmiş biçimi yer almaktadır:

yastuk (Clauson 1972, 974) > yaşduk (يصدوق) (09a/02)

Sözcük sonlarındaki /t/ ünsüzleri ünlülerle başlayan eklerle birleştiğinde meydana gelen /t/ > /d/ değişmesinin bazı örnekleri şunlardır:

ağrıdıcı (اغيريديجى) (07a/03) < ağrı-ıcı

perkidürler (پرکيدرلر) (10b/01) < perkit-ici

kurudur (قورودور) (13b/19) < kurut-ur

yaşardıcı (ياشارديجى) (22b/14) < yaşart-ıcı

Ünlüyle başlayan ek aldığı hâlde sonundaki /t/ ünsüzü ötümlüleşmeyen bir örnek de yer almaktadır:

tırmalatıcı (طرملتجى) (21a/23) < tırmalat-ıcı

3.2.2.2. Ötümsüzleşme

3.2.2.2.1. /b/ > /p/ Değişmesi

Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıca metinlerde /p/ ünsüzü için hem be (ب) hem pe (پ) harfleri kullanılmıştır. Metinde, bazı sözcüklerde be (ب) harfiyle /b/ ünsüzü işaretlenmiş olabileceğinden bu sözcükler çeviri yazıya "b" harfiyle aktarılmıştır. Böylece muhtemel /b/ > /p/ değişmeleri ve /b/-/p/ nöbetleşmeleri ortaya konmuştur.

Günümüzde /b/ > /p/ değişmesi gerçekleşmiş bazı sözcüklerin metinde yalnız be (ب) harfiyle yazılmış biçimleri görülmektedir. Bu sözcüklerde be (ب) harfiyle /b/ ünsü-

zünün işaretlendiğini varsayarsak günümüzde /b/ > /p/ değişmesi gerçekleştiğini söyleyebiliriz:

kebāb (کباب) (05a/01) > kebab

bişmiş (بشمش) (18a/15) > piş-

barmaqları (بارمقلری) (20a/22) > parmak

ķarbūz (قاربوز) (22a/08) > karpuz

Günümüzde /b/ > /p/ değişmesi meydana gelmiş bazı sözcükler hem be (ب) hem pe (پ) harfleriyle yazılmıştır. Be (ب) harfiyle /b/ ünsüzünün işaretlendiğini varsayarsak bu sözcüklerde /b/-/p/ nöbetleşmesi olduğunu söyleyebiliriz:

büryānını (بُورْيَانِنِی) (07a/07) ~ püryān (پُریان) (05a/01) > püryan

turb (تورب) (25b/10) ~ turp (تورپ) (18b/13) > turp

Yine be (ب) harfiyle /b/ ünsüzünün işaretlendiğini varsaymak koşuluyla, bir sözcüğün günümüzde standart Türkçede görülmeyen /b/ > /p/ değişmesi gerçekleşmiş biçimi ile birlikte yer aldığını söyleyebiliriz:

berkidürler (برکیدرلر) (19a/10) ~ perkidürler (پرکیدرلر) (10b/01)

3.2.2.2.2. /c/ > /ç/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /c/ > /ç/ değişmesi gerçekleşmiştir:

turunc (ترنج) (06b/05) > turunç

Bazı sözcükler, /c/ > /ç/ değişmesi gerçekleşmiş biçimleriyle birlikte yer almaktadır:

ısıcaķ (اسیچق) (06b/12) ~ ısıcaķ (اسیچق) (04b/14)

çocuklarda (چوچقلرده) (15a/22) ~ çocuk (چوچق) (07b/10)

fālic (فالچ) (10a/18) ~ fāliçe (فالچه) (10a/22)

cevherini (جوهرینی) (09a/05) ~ çevher (چوهر) (14b/04)

gögercin (گوکرجن) (07a/17) ~ gögerçin (گوکرجن) (15b/23)

ma' cūn (معجون) (06a/22) ~ ma' çūn (معجون) (22a/10)

Bir sözcüğün yalnız /c/ > /ç/ ötümsüzleşmesi gerçekleşmiş biçimi yer almaktadır:

Ar. ceriş (چریش الحنطه) > çerişü'l-hınṭa (چریش الحنطه) (13b/17)

Gelecek zaman eki -acak, -ecek'in bir örneğinde /c/ > /ç/ değişmesi meydana gelmiştir:

-acak > k rkmaya ak (          ) (09b/15)

3.2.2.2.3. /d/ > /t/ Değişmesi

G n m zde /d/ > /t/ değişmesi ger ekleşmiş olan s zc kler şunlardır:

depesine (        ) (05a/13) > tepe

arm d (      ) (05b/19) > armut

d lbend (        ) (05a/23) > t lbent

 anadlar (        ) (09a/17) > kanat

derlemek (        ) (09a/22) > terle-

s d (      ) (10a/11) > s t

diftik (        ) (11a/05) > tiftik

ditrer (        ) (11a/09) > titre-

h dh d (        ) (19a/02) > h th t

d rl  (        ) (19a/18) > t rl 

cedvel (        ) (25a/17) > cetvel

 urdları  (          ) (27b/12) > kurt

3.2.2.2.4. /g/ > /k/ Değişmesi

G n m zde /g/ > /k/ değişmesi ger ekleşmiş olan s zc kler şunlardır:

zam dur (        ) (07a/11) > zamk

ağsırmak (        ) (13b/04) > aksır-

3.2.2.2.5. /v/ > /f/ Değişmesi

G n m zde bir s zc kte /v/ > /f/ değişmesi ger ekleşmiştir:

uvacık (        ) (19b/05) > ufacık

3.2.2.3. Dudaksılaşma

3.2.2.3.1. /g/ > /v/ Değişmesi

G n m zde /g/ > /v/ değişmesi ger ekleşmiş olan s zc kler şunlardır:

d g p (        ) (18a/20) > d v-

g ger in (        ) (15b/23) > g vercin

3.2.2.3.2. /ğ/ > /v/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /ğ/ > /v/ değişmesi gerçekleşmiştir:

çoğan (چوغان) (21b/04) > çöven

Metnin yazıldığı dönemden önce /ğ/ ünsüzüne sahip bazı sözcüklerin /ğ/ > /v/ değişmesi gerçekleşmiş biçimleri bulunmaktadır:

soğı:- (Clauson 1972, 806) > şovur (صُورُ) (08a/23)

ağna:- (Clauson 1972, 87) > avnaduğı (أَوْنَهُدُوغَى) (12b/18)

3.2.2.3.3. /ñ/ > /m/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /ñ/ > /m/ değişmesi gerçekleşmiştir:

toñuzlan (طوكوزلان) (17b/13) > domuzlan

3.2.2.4. Genizsileşme

3.2.2.4.1. /b/ > /m/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /b/ > /m/ değişmesi gerçekleşmiştir:

benefşeyi (بنفشه) (05a/04) > menekşe

3.2.2.5. Genizsizleşme

3.2.2.5.1. /n/ > /l/ Değişmesi

Bir sözcük /n/ > /l/ değişmesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

neşter (نشتر) (11a/16) ~ leşter (لَشْتَرُ) (09b/02)

3.2.2.6. Damaksılaşma

3.2.2.6.1. /f/ > /k/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /f/ > /k/ değişmesi gerçekleşmiştir:

benefşeyi (بنفشه) (05a/04) > menekşe

3.2.2.6.2. /h/ > /k/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /h/ > /k/ değişmesi gerçekleşmiştir:

ağşam (اخشامده) (12a/14) > akşam

3.2.2.7. Dişsileşme

3.2.2.7.1. /ñ/ > /n/ Değişmesi

Günümüzde /ñ/ > /n/ değişmesi gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

yüñini (يوكنى) (11a/05) > yün

öñ (اوک) (12a/11) > ön

deñiz (دکز) (20a/04) > deniz

siñek (سیک) (17a/07) > sinek

ķalıñ (قالک) (20b/09) > kalın

şoñında (صوکنده) (20b/07) > son

oñulmaz (اوکولمز) (19a/23) > onul-

pıñarında (پکارنده) (16a/17) > pınar

buña (بوکا) (24b/01) > buna

yaluñuz (یالوکز) (12a/07) > yalnız

3.2.2.8. İncelme

3.2.2.8.1. /ğ/ > /g/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /ğ/ > /g/ değişmesi gerçekleşmiştir:

ķangısı (قنغسی) (16b/13) > hangisi

3.2.2.9. Patlayıcılaşma

3.2.2.9.1. /v/ > /p/ Değişmesi

Bir sözcük /v/ > /p/ değişmesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

uvacık (واچق) (19b/05) ~ upacık (وپاچق) (21b/17)

3.2.2.10. Sızıcılaşma

3.2.2.10.1. /b/ > /f/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /b/ > /f/ değişmesi gerçekleşmiştir:

zencebıl-de (زنجبیلده) (08b/05) > zencefil

3.2.2.10.2. /g/ > /ğ/ Değişmesi

Günümüzde /g/ > /ğ/ değişmesi gerçekleşmiş olan sözcüklerden bazıları şunlardır:

eger (اگر) (04b/14) > eğer

sögüt (سوگوت) (05a/03) > söğüt

çig (چیک) (07a/06) > çiğ

gögüs (کوکس) (12a/05) > göğüs

cigerini (جکرنی) (18a/04) > ciğer

igne (اِیْغَنَی) (19a/01) > iğne

degil (دَكِلْ) (19a/18) > değil

egilmesinüñ (اِکْلِمْسَنُکْ) (22a/11) > eğil-

digirman (دِکِرْ مَانْ) (26a/08) > değirmen

3.2.2.10.3. /ğ/ > /ğ/ Değişmesi

Günümüzde /ğ/ > /ğ/ değişmesi gerçekleşmiş olan sözcüklerden bazıları şunlardır:

buğday (بُغْدَايْ) (07b/07) > buğday

toğuran (طُوْغُرَانْ) (07b/010) > doğur-

oğlancıkların (اَوْغُلَانْجَقْلَرُوکْ) (12a/10) > oğlancık

ağaçının (اِغَاچِنِکْ) (14a/17) > ağaç

çağırmasun (جَاغِرْ مَسُونْ) (23b/05) > çağır-

ağardurlar (آغَرْدِرْلَرْ) (23b/10) > ağart-

oğlak (اَوْغُلَاقْ) (24a/10) > oğlak

dağıdur (دَاغِیْدِرْ) (28a/09) > dağıt-

bağlamaya (بِغْلَمِیْه) (28a/11) > bağla-

3.2.2.10.4. /h/ > /h/ Değişmesi

Günümüzde /h/ > /h/ değişmesi gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

tohumını (تَحْمِنِیْ) (05a/05) > tohum

horūs (خُورُوسْ) (10a/01) > horoz

dahı (دَحِیْ) (14b/12) > dahi

3.2.2.10.5. /k/ > /h/ Değişmesi

Günümüzde bir sözcükte /k/ > /h/ değişmesi gerçekleşmiştir:

hangısı (قَنْغِیْسِیْ) (16b/13) > hangisi

3.2.2.10.6. /k/ > /h/ Değişmesi

Bazı sözcükler /k/ > /h/ değişmesi gerçekleşmiş biçimleriyle birlikte yer almaktadır:

koğlasa (قُوْغَلْسَهْ) (04b/14) ~ koğlasa (قُوْخَلْسَهْ) (06b/05)

uyku (اِیْقُوْ) (05b/04) ~ uyhu (اَوِیْخُوْ) (08b/20)

yokdur (یُوْقْدِرْ) (10a/10) ~ yoğsa (یُوْخْسَهْ) (26b/19)

ḡandandur (قاندندر) (15b/07) ~ ḡandandur (خاندندر) (15b/06)

3.2.2.11. Süreklileşme

3.2.2.11.1. /p/ > /f/ Değişmesi

Bazı sözcükler /p/ > /f/ değişmesi gerçekleşmiş biçimleriyle birlikte yer almaktadır:

parça (پارچه) (07a/22) ~ farça (فارچه) (23a/07)

şapını (صاپینی) (05b/08) ~ şafına (صافنه) (08b/03)

3.2.2.12. Benzeşme

3.2.2.12.1. /c/ > /ş/ Değişmesi

Günümüzde /c/ > /ş/ değişmesi meydana gelmiş bir sözcüğün bu biçimi ve orijinal biçimi birlikte yer almaktadır:

kişnic (کشنج) (25a/05) ~ kişnişüñ (کیشنیشک) (05a/07) > kişniş

3.2.2.12.2. /s/ > /ş/ Değişmesi

Bir sözcüğün günümüzde görülmeyen /s/ > /ş/ değişmesi meydana gelmiş biçimi yer almaktadır:

Far. nişāste (نشاسته) > nişāştayı (نشاسته) (19b/19)

3.2.2.13. Aykırılma

3.2.2.13.1. /ç/ > /s/ Değişmesi

Bir sözcük günümüzde görülmeyen /ç/ > /s/ değişmesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

çiçegini (چچکینی) (06b/04) ~ siçegini (سیچکینی) (04b/16)

3.2.2.13.2. /u/ > /ı/ Değişmesi

Bir sözcük günümüzde standart Türkçede görülmeyen /u/ > /ı/ değişmesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

budağları (بوداقلریله) (23a/14) ~ bıdağları (بدقُله) (05a/03)

3.2.2.14. Ünsüz Düşmesi

3.2.2.14.1. /ğ/ Düşmesi

Günümüzde bir sözcükte /ğ/ düşmesi gerçekleşmiştir:

istifrāğ (استفراغ) (09a/20) > istifra

3.2.2.14.2. /l/ Düşmesi

Günümüzde /l/ düşmesi gerçekleşmiş bir sözcüğün bu biçimi ve orijinal biçimi birlikte yer almaktadır:

ol (اول) (04b/22) ~ o (او) (22a/13) > o

3.2.2.14.3. /r/ Düşmesi

Günümüzde /r/ düşmesi gerçekleşmiş bir sözcüğün bu biçimi ve orijinal biçimi birlikte yer almaktadır:

perk (پرک) (19b/18) ~ pek (پک) (24a/07) > pek

3.2.2.14.4. /y/ Düşmesi

Günümüzde bir sözcükte /y/ düşmesi gerçekleşmiştir:

yüzerlik (یوزرلیک) (06a/09) > üzerlik

Metnin yazıldığı dönemden önce /y/ ünsüzüne sahip bir sözcüğün /y/ düşmesi gerçekleşmiş biçimi yer almaktadır:

yengeç (Clauson 1972, 950) > engeç (انگج) (24a/06)

3.2.2.15. Tekleşme

Günümüzde tekleşme gerçekleşmiş olan sözcükler şunlardır:

issi (اسی) (14b/07) > ısı

summākı (سمّاق) (15b/05) > sumak

Günümüzde ikiz ünsüzleri tekleşmiş olan bazı sözcüklerin bu biçimleri ve orijinal biçimleri birlikte yer almaktadır:¹

ḥammām (حمامه) (08a/01) ~ ḥamāma (حمامه) (10b/03) > hamam

kerre (کره) (26a/01) ~ kere (کره) (15a/13) > kere

Bir sözcüğün yalnız tekleşme gerçekleşmiş biçimi yer almaktadır:

Ar. kettān (کتان) > ketān (کتان) (06a/22)

3.2.2.16. Ünsüz Türemesi

3.2.2.16.1. /h/ Türemesi

Bir sözcük /h/ türemesi gerçekleşmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

¹ Asli şeklinde ikiz ünsüz bulunan Arapça kelimeler bazen şeddeli, bazen şeddesiz yazılmıştır. Bu sözcüklerden günümüzde *hamam*, *keten*, *kere* gibi tek ünsüzle telaffuz edilenler metinde şeddesiz yazıldığında tekleşme olduğu varsayılarak bu sözcükler çeviri yazıya tek ünsüzle aktarılmıştır.

peydā (پیدا) (07b/15) ~ peydāh (پیداه) (07a/18)

3.2.2.16.2. /r/ Türemesi

Günümüzde bir sözcükte /r/ türemesi gerçekleşmiştir:

sepeleyüp (سپه لیوب) (05a/12) > serpele-

3.2.2.16.3. /v/ Türemesi

Günümüzde bir sözcükte /v/ türemesi gerçekleşmiştir:

urulmuş (اورلمش) (27b/02) > vurul-

3.2.2.16.4. /y/ Türemesi

Günümüzde bir sözcükte /y/ türemesi gerçekleşmiştir:

za'îf (ضعیف) (15b/16) > zayıf

Bir sözcüğün günümüzde görülmeyen /y/ türemesi meydana gelmiş biçimi yer almaktadır:

Ar. redî'e (ردیئه) > rediyye (ردیّه) (21b/10)

3.2.2.17. İkizleşme

Günümüzde bir sözcükte ikizleşme gerçekleşmiştir:

anadan (انادن) (24b/13) > anne

Bir sözcük günümüzde görülmeyen ikizleşme meydana gelmiş biçimiyle birlikte yer almaktadır:

tılā' (طلا) (08b/01) ~ tıllā' (طلا) (05a/20)

3.2.2.18. Göçüşme

Günümüzde göçüşme gerçekleşmiş bir sözcüğün bu biçimi ve orijinal biçimi birlikte yer almaktadır:

rāsuḥ[t] (راسوخ) (17a/02) ~ rastık (راستق) (17a/02) > rastık

4. SONUÇ

Bu çalışmada *Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fi 'İlmi't-Tıbb* adlı tercüme tıp eseri incelenerek şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Eserin mütercimi Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed'dir. Mütercimin tıpla ilgili dört eseri vardır ve bu eserler üzerinde daha önce çalışma yapılmamıştır. Tıp tarihi ve bilim tarihi kitapları gibi çeşitli kaynaklarda mütercime dair bazı bilgiler yer almakla birlikte mütercim hakkında da henüz kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır.

Terceme-i Muhtasar-ı Müfîd fi 'İlmi't-Tıbb'ın bilinen tek nüshası Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde, Yz. A 393 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Bu nüsha müellif nüshası olmayıp 17. yüzyılda tercüme edilen eserin 1773 yılında yapılan istinsahıdır.

Tıbbi terimler için kullanılan Türkçe karşılıklar; bitki, hayvan, hastalık ve maden adları bakımından zengin olan eser tıp tarihi ve Türk dili açısından önem arz etmektedir.

Metindeki bazı sözcükler yaptığımız araştırmalara göre başka metinlerde yer almamakta olup yalnız bu metinde yer almaktadır: avna- (debelenmek, ağnamak) boğmağ (bademcik iltihabı), boyuncuk (boncuk), döner (baş dönmesi) dulda- (kulakta bir tür rahatsızlık meydana gelmek), şaruca (yarasa üzerinde bulunan tüy veya benzeri şey).

Metindeki sözcükler yan anlamlar bakımından zengin bir biçimde kullanılmıştır. Dizin bölümünde tüm farklı anlamlarına yer verdiğimiz sözcüklerin bazen metne özgü anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: alçak (kötü), dökül- (maddelerin, vücutta tabii olarak bulundukları yerlerin dışında bir yerde toplanması), kuvvet (bitkilerde bulunan öz) rutubetli (bulanık), yaramaz (kronik), yavaş (ılık).

Eser yazım ve ses bilgisi açısından incelenmeye değer malzeme teşkil etmektedir. Metinde bazen harf ve harekelerle işaretlenmiş olan ünlüler Türkçenin, eserin yazıldığı dönemde sahip olduğu bazı ses özelliklerinin tespit edilmesine yardımcı olabilecek niteliktedir. Bu konuya Ses Bilgisi bölümünde genişçe yer verilmiştir.

Eserdeki bazı sözcüklerde metne özgü ses özellikleri bulunmaktadır: baçağ (bacak), çocuk (çocuk), farça (parça), han (kan), kurud (kurt), siçek (çiçek) nişâşta (nişasta), periklik (berklik), şaf (şap) upaçık (ufacık).

Eserin tamamının çeviri yazıya aktarılarak içerdiği terimlerin tümünün ortaya çıkarılmasının tıp tarihine, metin üzerinde yapılacak kapsamlı dil bilgisi çalışmalarının Türk dili araştırmalarına katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

II. METİN

Hāzā Kitāb-ı Terceme-i Muhtaşar-ı Müfid fi ‘İlmi’t-Tıbb

[04b/01] Bismi'l-lāhi'r-raḥmāni'r-raḥīmi Rabbi temim bi'l-ḥayri. [04b/02] El-ḥamdü li'l-lāhi'l-lezī ce‘ale li külli dāin devāen ve eḥfāhü fi'n-nebātātı ve ḡayrihā elleti teḥayyera fi emrihā [04b/03] ve ‘acāyibi elvānihā ‘uḡlül'l-‘uḡalāi ve ḡaşara li tenevvüi‘-i şuverihā ḡaḡbānihā ve iḡtilāfi eşkālihā [04b/04] ve evrāḡihā ‘an ḡabṡı fevāidihā ve menāfi‘hā ifḡāmü'l-ezḡiyāi. Ve’s-şalavatü ve’s-selāmü ‘alā Seyyidinā [04b/05] Muḡammedin ellezī zāle bi iḡḡari mü‘cizātıhi emrāza men eṡā‘ ahū bi imānihā. Emmā ba‘dü fe-yeḡlül'l-feḡıru ilā raḡmeti [04b/06] Rabbihi'l-ḡaniyyi Meḡmed bin Aḡmed بلکى lemmā kāne'l-kitābü'l-Muḡtaşaru min kitābi't-Tezḡirati'l-meşḡurati bi müfradātı [04b/07] 'l-İmāmi's-Süveydiyyi Ra‘isi'l-Ḥükemā mimma neḡalehü ‘an naḡvi erba‘a mietü ḡekimin mine'l-İslāmi ve'l-Yūnāni [04b/08] ve'l-mürattebü ‘alā beyāni'l-emrāzi'l-a‘zā‘i mine'r-ra‘si ile'l-ḡademeyni mektüben bi elfāzi'l-‘Arabiyyeti fe-seleni ba‘zu [04b/09] 'l-ihvāni'l-meşḡülü bi mü‘aleceti emrāzi'l-insāni vefḡeḡahü'l-lāhü sübhānehü ve te‘ālā ve men iste‘meleḡü bi intifā‘ihī in iḡtebesehā lehü bi lisāni [04b/10] 't-Türkiyyi fe'ctebehe li yeshele istiḡrācu mesā‘ilihi fe-ni‘me'l-intifā‘u bihi ve mine'l-lāhi estemiddü'l-me‘ūnete ‘alū ikmālihi fe-ḡasbüne'l-lāhü ve ni‘me'l-vekili. [04b/11] Vaḡtā kim bu kitāb-ı müsteṡāb, ḡātimesinde isimleri ta‘dād olınan dört yüz miḡdārı ḡekimlerden naḡl [04b/12] olup bu kitābı Tezḡire'de cem‘ olan mesā‘yil-i müfrede, şınā‘atü'l-eṡıbbā’ ve bi'd-defa‘āt mücerrebātü'l-ḡükemā’ olmaḡla [04b/13] muḡtaşar-ı müfid olduḡı-çün bu kitāba Terceme-i Muḡtaşar-ı Müfid fi ‘İlmi’t-Tıbb tesmiye eyledüm.

‘İlācü’s-şudā‘ü'l-ḡārr: [04b/14] İssiden baş aḡrısınuñ ‘ilācı beyānındadır. Eger başına yaḡ güli böz ile baḡlayup hem ḡoḡlasa ısıḡaḡdan [04b/15] baş aḡrısını giderür ve ḡarāretini söyündürür. Ve eger ḡuru güli şarāb ile ḡaynadup başına urursa, böz ile baḡlasa [04b/16] ısıḡaḡdan baş aḡrısına nāfi‘dür. Ve eger ḡına siḡegini saḡḡ idüp, şu ile ḡamir eyleyüp başına zımād eylese, ya‘nī başınuñ [04b/17] üzerine ḡoyup böz ile baḡlasa şudā‘-u ḡārrı sākin ider, ya‘nī ısıḡaḡdan olan baş aḡrısını giderür, [04b/18] eger ḡına siḡegini gül şuyı ile ḡamir eylese daḡı evlādur. Ve daḡı bunuñ gibidür, ḡınayı keskin sirke ile ḡamir idüp [04b/19] başına zımād eylese ve ḡoḡlasa şudā‘-ı ḡārrı sākin ider. Ve eger beyāz ḡaşḡāşı keskin sirke ile başına zımād iderse [04b/20] nāfi‘dür. Ve eger ḡaşḡāşuñ başını yarsa, ḡoḡlasa ve paralasa, arpa unıla başına zımād eylese ısıḡaḡdan baş [04b/21] aḡrısını sākin ider. Ve eger ḡabaḡ ḡekirdeḡiñüñ yaḡını başına zımād eyleyüp ve biraz iḡerse ve biraz burnunuñ [04b/22] deligine ḡosa şudā‘-yı ḡārrıye

nāfi^c dūr. Ve eger kabagūñ kabını şoyup, kifāyet kadar ol kabagūñ şuyını alup [04b/23] birazını içürseler ve birazını başına zīmād eyleseler şudā^c -yı hārri nāfi^c dūr. Ve kabalağ yaprağı şuyı bunuñ gibidūr [05a/01] ki başına zīmād iderse nāfi^c dūr. Eger kabalağı kebāb gibi sādece od üzerinde pūryān eylese, şuyını [05a/02] şıkup, alup başına zīmād eylese ve birazını içse şudā^c -ı hārri nāfi^c dūr. Eger sirkeyi gül şuyıla hālť idüp [05a/03] kifāyet miqdārı içse şudā^c -yı hārri def^c ider. Eger sögüt yaprağını tāze bıdaqlarılā saħķ idüp on [05a/04] dirhem kadar içürseler şudā^c -ı hārri giderür. Eger benefşeyi döğüp on dirhem kadar içürseler ve kifāyet kadar başına zīmād [05a/05] eylese ve koķulasa şudā^c -yı hārri def^c olur. Eger kaťūnā toħmını sirke ile veyāhūd gül şuyıla başına zīmād [05a/06] eylese şudā^c -yı hārri def^c ider. Eger kuru kişnici üç dirhem ve üç dirhem şeker ile süfuf idüp başına ursa [05a/07] nāfi^c dūr. Eger yaş kişnişūñ ‘uşāresini burnına istinşāķ eylese, burnına çekse fā’yide ider, bu kitābuñ hātimesinde [05a/08] gelür ki eger kişnic muťlak zıkr olsa andan murād haşışidūr ve otlığıdur, toħmı degildūr, ğaflet olınmaya. ‘Uşāre¹ [05a/09] nedür derseñ, meşelā bir otu veyā sicegi veyā bir ğayrısını döğüp, şuyını alup, eger şuyı yoĝsa şu sepüp, döğüp, [05a/10] şuyını şıkup ol şuyı kaynada, şol-kadar ki koyu bal gibi olur ya daħı ğalızrak olur, böyle etmege ‘uşāre [05a/11] dirler, ğaflet olınmaya. Tuħlab, Türkçe şu yoşuñı derler ki şuyūñ üzerinde iplik gibi uzun uzun, yeşil nesnedūr, [05a/12] andan kifāyet kadar alup, üzerine keskin sirke sepeleyüp alnına ve alnınuñ iki tarafı kulaķ ile göz arası [05a/13] olan zülf yerlerine ve başınuñ depesine ve öñ tarafı ki yāfūh dirler, yāfūha ol şu yoşuñı ki üzerine [05a/14] sirke sepeledi idi, anı zīmād ide ‘acāyib nef^c idüp şudā^c -yı hārri giderür. Eger limon ‘uşāresini [05a/15] yāhūd limon şarābını içürseler şudā^c -yı hārri def^c ider. Eger temirhindīnūñ naķi^c ini içürseler fā’yide idüp [05a/16] ısıcaķdan baş ağrısını giderür. Naķi^c neye dirler, meşelā temirhindīyi yāhūd kuru üzümü bir ğün, [05a/17] bir gice ısladup tā kuvveti şuya çıķduķda ol şudan itdükleri şarāba naķi^c dirler. Lisān’l-ħamel, siñirli [05a/18] yapraĝa dirler, eger ‘uşāresinden kifāyet kadarını gül yaĝıla berāber hālť idüp içürseler şudā^c -ı hārriyi [05a/19] giderür. Eger sirkeyi ve kāfūri ve sidr ki koķulu buħūrdur, üçini berāber idüp başına zīmād iderse şudā^c -yı hārri [05a/20] giderür. Eger temür bokını sirke ve gül şuyıla başına tıllā’ ider ise, ya‘nī başınuñ depesinūñ öñ tarafına yaķu [05a/21] eylese şudā^c -yı hārri giderür. Eger kifāyet kadar ekşimiş ħamīr ekşisinden ve gül yaĝı ve sirke ve şu berāber [05a/22] alup, hāl idüp başına zīmād eylese, ya‘nī böz ile baĝlasa şudā^c -yı hārri gidermede tecrube olan şeylerdendūr.

¹ Maťlab: Ta‘rif-i ‘uşāre

[05a/23] Ve eger nohūd kadar afyon alup keskin sirke ki beñzi aķ ola, hālīş, durulmuş ola, bulanık, kırmızı olmaya¹, [05b/01] böyle olan sirkede ol nohūd kadar afyonu ezüp, hāl idüp alnının bir tarafı zülf yerinden ol bir taraf [05b/02] zülf yerine varınca tılā² eyleye şudā³-ı hārri giderür. Ya³nī tılā² demek ol maħalle şıvaya, yaķu eyleye dimekdür. Eger afyondan [05b/03] bir mercimek kadar alup, mersin yağıla yāhūd gül yağıla hāl idüp tılā² eyleye, şudā³-ı hārri nef³ i mücerrebdür. Calinus [05b/04] didi-ki, bu tedbīr ölüme mü'eddī olan baş ağrısına nāfi³ dür ve uyķu getirür ve güzel devādur. Eger afyondan nohūd kadarını [05b/05] maķ³ ada koyup götürür ise qadimden olan baş ağrısını giderür. Eger afyondan üç arpa kadar başına zīmād eylese, ya³nī [05b/06] merhem gibi idüp, ezüp başına böz ile bağlasa ısıçaķdan olan müzmin, yaramaz baş ağrısını giderür. Eger [05b/07] arpanuñ sevīkinden yāhūd unından kifāyet miķdārı alup, ekşi enār şuyıla hāl idüp başına zīmād eylese, [05b/08] ya³nī merhem eylese şudā³-ı hārri fā'yide idüp nef³ virür. Eger arpanuñ otlığını, ya³nī şapını tabh eylese, ya³nī kaynadur [05b/09] ise, sirke ile başına zīmād eylese serhoşlıķdan hādīş olan şudā³-yı hārri giderür. Eger 'uşfurı sirke ile [05b/10] kaynadup zīmād eylese şudā³-ı hārri giderür, 'uşfurı bir aşl boyadur ve ğayrı boyalardur. Eger 'avrat südini burnına [05b/11] çeker ise şudā³-ı hārri sākin ider. Eger cāriye südini benefşe yağıla karışdurup burnına çekse ısıçaķdan olan baş [05b/12] ağrısını giderür. Eger marul 'uşāresini alnına ve zülf yerlerine ve başınuñ depesinüñ ön tarafına ki yāfūh [05b/13] dirler, bu maħallere zīmād eylese ısıçaķdan baş ağrısını sākin ider. Marul yemek daķı böyledür. Eger 'innā[b] [05b/14] naķī³ ini içerse yāhūd dānesini dōgüp, gül şuyıla ma³cūn idüp başına zīmād eylese ısıçaķdan [05b/15] olan baş ağrısını giderür.

‘İlācū's-şudā³ i'l-hārri'l-kā'in bi-müşāreketi'l-mi³ de³: Ya³nī ısıçaķdan baş [05b/16] ağrısı daķı mi³ de ağrısı olsa, ikisi-de birden bulunur ise 'ilācī beyānındadır. Eger beyāz haşhāş [05b/17] toķmını dōgüp, şuyıla südünü alup, sonra kifāyet kadar ekşi şerbet ile karışdurup, hāl idüp içerse [05b/18] şudā³-ı hārri giderür. Eger mi³ deyi gül yaķı ile yağlasa daķı ısıçaķdan baş ağrısını hem mi³ de ağrısını [05b/19] giderüp fā'yide ider. Ve bunuñ gibidür, eger ta'āmdan evvel daķı sonra armūd yer ise şudā³-ı hārri ile [05b/20] mi³ de ağrısını giderür. Qāle Calinus, eger tatlu ayvayı, kifāyet kadarını ekl idüp yerse mi³ de [05b/21] şirketi ile şudā³-ı hārri giderür, bunu Calinus dedi.

¹ 'Uķķābī (nişādır) saķk idüp, dülbendden geçürüp enfiye gibi burnına çeke başuñ ağrısına nāfi³ dür.

² Maṭlab: Tılā² demek ol maħalle şıvaya, yaķu eyleye dimekdür.

³ Maṭlab: 'İlācū's-şudā³ i'l-hārri bi-müşāreketi'l-mi³ de

‘İlācū’ş-şudā’ i’l-bārid¹: Şovuk baş ağrısı ‘ilācı. [05b/22] Eger şabrı sirke ile ezüp zımād eylese şovukdan olan baş ağrısını giderür. Eger sirke atmayup gül yağıla [05b/23] ezerse daḥı evlādur. Yaluñuz şabrı şu-y-ıla ezüp, birazını içüp başına zımād eylese şovukdan baş ağrısını giderür, [06a/01] bunu böyle Calinus ve daḥı ḥükemādan sekiz nefer kimesne didi. Eger ‘ūd buḥūri ki ya‘nī öd ağacıdur, anı [06a/02] döğüp, şuda ısladup birazını içerse ve birazını burnına çekerse ve birazını buḥūr idüp burnına tütüsü [06a/03] iderse ve birazını başına zımād iderse şovukdan olan baş ağrısını giderür. Eger dişi keçinüñ [06a/04] ödünü yāḥūd yağını başına zımād iderse şovukdan baş ağrısına nāfi‘dür. Eger dişi keçinüñ yağını döğüp, [06a/05] sirke ile ḥamīr idüp başına zımād iderse şudā‘-ı bāridi, ya‘nī şovukdan baş ağrısını giderür. Eger acı bādemi döğüp, [06a/06] gül yağıla ḥall idüp başına zımād iderse ve birazını içerse ve birazını burnına çekerse şudā‘-ı bāridi giderür. Eger acı [06a/07] bādemi sirke ile ve gül yağıla karışdurup başına zımād eylese şudā‘-ı bāridi giderür. Ve daḥı acı bādemüñ [06a/08] yağını sirke ile ḥall idüp burnına ḳosa şudā‘-ı bāride nāfi‘dür. Eger insān kılını buḥūr idüp ḳoḳlasa şudā‘-ı [06a/09] bāride nāfi‘dür. Eger yüzerlik otını döğüp başına zımād iderse şudā‘-ı bāridi giderür. Eger ḳara büberi döğüp zımād [06a/10] iderse şovukdan baş ağrısını giderür. Eger biraz za‘firān ve ol ḳadar misk ezüp, ḥalt idüp birazını [06a/11] başına zımād iderse ve birazını içerse ve birazını burnına çekerse ve birazını burnına kıvırursa ve daḥı ḳoḳulası şovukdan [06a/12] baş ağrısına nef‘ virür, bunu Calinus ve daḥı ğayr kimesneler didiler. Eger şahm-ı ḥanḳal ki ḥanḳal ḳarġa dülegidür, şahm-ı [06a/13] ḥanḳal demek ḳarġa düleginüñ lübbi ki içi dimekdür, ḳarġa düleginüñ içinden kifāyet ḳadar alup birazını içerse [06a/14] ve birazını başına zımād iderse şudā‘-ı bāridi giderür. Eger mürrü burun delüklerine, ya‘nī burun içine bulaşdursa [06a/15] nāzileyi² men‘ ider ve daḥı nāzile ḥudūşını men‘ ider ki inmege māni‘ olup nāzile inmez. Eger reyḥānuñ³ ‘uşāre- [06a/16] sinde mürrü ezüp yāḥūd ḳaranfil ve reyḥān ‘uşāresinde mürrü ezüp burnunuñ içine bulaşdursa şovukdan [06a/17] olan nāzileyi keser, aña bīr ḥükemādan, ya‘nī büyük ḥekimler dimekdür, on iki nefer kimesneler, bunu böyle didiler. Eger nercis ki ya‘nī nergis [06a/18] dirler, şabu uzun, içi ḳovuḳ, ince ve yeşildür ve çiçeği beyāz ve şarı olur, meşhūrdur, eger anı [06a/19] ḳoḳlası şovuk nāzle ḥādiş olmaz, ḥudūşını men‘ ider. Eger güli ḳoḳlası ve alınıñ üstü ḫarafı ve

¹ Maṭlab: ‘İlāc-ı şudā’ i’l-bārid

² Maṭlab: Nāzile

³ Reyḥān feslegene dirler ve daḥı eyü ḳoḳulu otlara dirler.

başınıñ öñ tarafı [06a/20] ki alnı ile depesinüñ mabeynidür, ol maħalle koyup bağlasa şovuk nāzleyi ve hem ħudūşını men' ider. [06a/21] Şeker daħı gül gibidür ki ya'nī şeker burnına tütse eylese şovuk nāzleye nāfi'dür. Eger yumurtayı beyāzıla günlügi [06a/22] ma' cūn ve saħķ idüp, bir pāre ketān bezine koyup zülfleri üzerine zīmād eylese nevāzil ħudūşını men' idüp [06a/23] nāzile zuhūr etmez. El-şihū'l-cebeli, Türkice yavşan otı dirler, yabānda biter, fāre anuñ koħısını duyduğı gibi [06b/01] delüğinden taşra çıkar, bu yavşan otını koħlasa ve döğüp başınıñ öñ tarafına zīmād eylese nāzleye fā'yide ider. [06b/02] Eger na'nayı, 'uşāresini alup zülf yerlerine ve başınıñ yāfūhına zīmād iderse şovukdan baş ağrısını [06b/03] giderür. Eger nistrini koħlasa ve başına zīmād eylese şudā'-ı bāridi giderür. Nesrīn didükleri bir çiçekdür ki [06b/04] aķ gül gibidür, lākin bir kıtdur ve ağacı gül ağacı gibi dikenlüdür. Eger yāsemīn çiçegini yāħūd yaprağını [06b/05] koħlasa ve başına zīmād eylese ya'nī merhem gibi başına bağlasa şudā'-ı bāridi izāle ider. Eger turunc kıbuğını kıynadup [06b/06] şeker ile içe ve koħlasa ve başına zīmād eylese şudā'-ı bāridi, ya'nī şovukdan baş ağrısını giderür, mücerrebdür. Eger ħardalı [06b/07] döğüp, kifāyet kıdar başına zīmād idüp hem içerse şudā'-ı bāride nef'i olur. Ve kıbı şoyulmış çögen, [06b/08] ħardalı yer ise şovukdan baş ağrısına nāfi'dür, mücerrebdür. Eger buğday kepegini keskin sirke ile [06b/09] kıynadup başına ħamāmda zīmād iderse şudā'-ı bāride nāfi'dür. Eger şuşamı fıstık şarābıla kıynadup zīmād [06b/10] iderse şudā'-ı bāride nef'i olur. Ve daħı bunuñ gibidür eger şuşamuñ otlığını eski şarāb ile kıynadup başına [06b/11] ħamāmda zīmād iderse. Eger kıaz yağını başına zīmād eyleye daħı biraz yeye şovukdan baş ağrısına nāfi'dür. [06b/12] Eger kınayı keskin sirke ile ħamīr idüp ve ısıcaķ idüp başına zīmād iderse şudā'-ı bāride nef'i olur. [06b/13] Eger kırb toħmını döğüp biraz içse ve biraz başına zīmād eylese şudā'-ı bāride nāfi'dür. Sināmeki de [06b/14] bunuñ gibidür ki döğüp biraz içse ve biraz başına zīmād iderse.

‘İlācū's-şudā' i'l-ħādiş ‘an ħarāreti [06b/15] 'ş-şems¹: Güneşüñ ısıcağından ħādiş olan baş ağrısınıñ ‘ilācı beyānındadır. ‘Uşāretü's-simsim: [06b/16] Eger şuşamuñ ‘uşāresini gül yağına kıarışdurup, koħlayup ve başına zīmād iderse ħarāret-i şemsden [06b/17] baş ağrısına nāfi'dür. Eger kıbaķ çekirdegini koħlarsa ħarāret-i şemsden, ya'nī güneşüñ ısıcağından ħādiş olan [06b/18] baş ağrısına nāfi'dür. Eger gül yağını koħlasa ve başına zīmād eylese ħarāret-i şemsden ħādiş olan baş [06b/19] ağrısına nāfi'dür. Eger gül yağını gül şuyuna ve biraz sirkeye kıarışdurur ise daħı a' lādur. Eger [06b/20]

¹ Matlab: ‘İlāc-ı şudā' ü'l-ħādiş fi ħarāreti's-şems

tatlu bādem yağını sirkeye karışdırup başına zīmād iderse ḥarāret-i şemsden olan baş [06b/21] ağrısına nāfi‘dür. Eger ḥaşḥāş kabunu saḥḥ idüp, sirke ve gül yağıla karışdırup [06b/22] başına zīmād iderse ḥarr-ı şemsden olan baş ağrısına nāfi‘dür. Ve dahı ḥaşıyyet ile nāfi‘ olan devā- [06b/23] dandur ki eger baş bitinden bir biti diri iken bir baklanuñ deligine koyup ol delik ağzını [07a/01] bal mūmı eyleye, kapaya, baş ağrısından şikāyet iden kimsenüñ üzerine aşup bilesince götürse [07a/02] baş ağrısını giderür. Eger sezābdan bir kıt‘ asını kendüde götürse baş ağrısını giderür.

Beyānū [07a/03] **‘l-umūri‘l-muşadda‘ati li‘r-ra’s:** Baş ağrıdıcı şeyler beyānındadır. Eger mürrü buḥūr eylese ya koḳlasa baş [07a/04] ağrısını iḥdāş ider. Eger yabān şarımсаğını buḥūr eylese yāḥūd koḳlasa baş ağrısı getirür. Eger [07a/05] ḥardalı koḳlasa, içse, yese baş ağrısı getirür. Eger turaḳ otını çok yese baş ağrısını [07a/06] getirür. Eger şarımсаğı çok yerse baş ağrısı getirür hem dimāğı buḥār ile tıldurur. Eger çig şoğanı [07a/07] ya büryānını, ya‘ nī kebābını çok yer ise baş ağrısını getirür. Eger ḥurmāyı yāḥūd raṭbını, ya‘ nī tāzesini [07a/08] çok yese baş ağrısı getirür. Eger mercimegi çok yese baş ağrısı getirür ve fażalātı [07a/09] tıldurur. Eger bōy toḥmını çig yāḥūd kaynadup yeye yāḥūd otlığını yeye baş ağrısı getirür. [07a/10] Eger ketān toḥmını döğüp birkaç kere yeye baş ağrısı getirür. Ve dahı mī‘a-ı yābisenüñ buḥārı [07a/11] ve duḥānı başı ağır ider. Mī‘a zāmğdur ki Rum diyārında bir aşl ağacuñ zāmğdur, seyelān etdükte aḥz [07a/12] idüp taḃḥ iderler, şāfisine mī‘a-ı yābise dirler.

Faşlūn ‘ilācū‘ş-şakīka: Yarım baş [07a/13] ağrısının ‘ilācı beyānındadır. Şakīka başınuñ iki tarafından bir tarafınuñ ağrısına dirler. Eger defne [07a/14] yaprağını ovsa da koḳlasa şakīkaya nāfi‘dür. Eger za‘firānı ezüp koḳlasa ve içse ve başına zīmād eylese [07a/15] şakīkaya nāfi‘dür. Eger yaluñuz miski ezüp kifāyet kadar, biraz içse ve hem burnı delüğine [07a/16] koysa ve hem koḳlasa ve hem burnuna çekse ve hem başına zīmād eylese nef‘ virür, mücerrebdür ki eger şovukdan [07a/17] olursa şakīki. Eger gögercin yavrısını yemege mülāzemet eylese, her zamān anı yemege mu‘tād idinse şakīki [07a/18] irāş ider, eger başıla ve boynıla yer ise şakīka peydāh olmasına sebep olmada dahı kavīdür. [07a/19] Eger yāsemīni koḳulası hem başına zīmād eylese şakīke nāfi‘dür. Yāsemīn yaprağı da bunüñ gibidür, [07a/20] eger başına zīmād ider ise nāfi‘dür. Eger keskin sirke ile kınayı ḥamāmda ḥamīr idüp başına zīmād iderse [07a/21] şakīke nāfi‘dür. Eger temirhindī kifāyet kadar içerse ısıcaḳdan ḥāşıl olan şakīke nāfi‘dür. Eger insān [07a/22] kılından biraz alsa, bir parça beziñ içine koyup, başı ağrıyan üzerine alup bilesince götürse [07a/23] şakīke fā’yide ider. Eger tāze ve yeşil

kişnic ‘uşâresini birkaç damla burnına damladırca şakîka-i [07b/01] hârreye fâ’yide ider. Nesrîn ağacı ve yaprağı ve çiçeği, gül ağacına ve gül yaprağına beñzer, ak çiçekdür, [07b/02] kırmızı tohumu olur, eger ol çiçeği koçulasa ve başına zımâd eylese şovukdan hâşıl olan şakîke [07b/03] fâ’yide ider. Dahı tecrîbe olan şeylerdendir, acı zerdâli çekirdeği yağın burnına çekerse hem başına [07b/04] zımâd iderse şovukdan olan şakîke fâ’yide idüp giderür. Eger çögeni döğüp, şuyını şıkup [07b/05] üç dört damla burnına damladur ise şovukdan şakîke nef’i gâyetle zâhirdür. Eger kifâyet kadar şıgır [07b/06] lahmı, ya’ nî etini yer ise aşhâb-ı şakîke nâfi’dür. Eger şuşamı kabı ile döğüp başına zımâd eylese şakîka-i [07b/07] bâride nâfi’dür. Eger buğday ununu kaynadup, tâ bulamaç gibi olduḡda kifâyet kadar acı bâdem yağıla [07b/08] karışdurup başına zımâd iderse şovukdan şakîke fâ’yide ider. Eger zülfleri üzerinden ve kulakları [07b/09] arkasından başını muhkem bağlasa şakîki giderür. Eger mürri başına şuvayup yaḡu eylese ‘aẓim nef’i vardır. [07b/10] Eṭibbâdan ba’ zısı, şakîka peydâh olması ifrât-ıla istifrâgdandır, didi, nitekim çocuk toğuran [07b/11] nefsâya ‘ârız olduḡı gibi ki çoçuḡı toğurduḡdan-şoñra çok kan akısa ol ‘avratda [07b/12] şakîka hâdiş olur, anuñ ‘ilâcı, başını yeñi, cedîd un, kifâyet kadar sirkeyi yaḡ-ıla ḡalt idüp [07b/13] yağlaya hem bâdem yaḡı ve benefşe yağın karışdurup burnına çeke ve ta’âmı pilic ve oḡlaḡ eti gibi laṭif [07b/14] ola, ḡaliẓ ta’âmdan perhîz ide.

‘İlâcü'l-beyza ve'l-hûda: Baş ağrısınıñ müzminidür. [07b/15] Sâ’at-be-sâ’at peydâ olup elemi ziyâde olur, dimâḡuñ ortasında ya küllisinde hâdiş [07b/16] olup elem virür. Eger ḡabb-u belisân döğüp başına ḡorsa müzmin baş ağrısını ki şovukdan ola, [07b/17] nâfi’dür. Müzmin demek pek yaramaz, her zamân, sâ’at-be-sâ’at başına peydâh olur dimekdür. Eger [07b/18] kifâyet kadar tuzu biraz şu-y-ıla ezüp başına ḡosa müzmin baş ağrısına fâ’yide ider. Eger müşhil [07b/19] şerbet içüp, ishâl-i kavî ile ishâlden-şoñra kifâyet şabrı zamḡ-ı ‘Arabî ile karışdurup, ḡall idüp [07b/20] başına tılâ’ eylese müzmin baş ağrısını giderür. Eger müzmin baş ağrısınıñ sebebi şovukdan olur [07b/21] ise ḡıyâşenber balı ile istifrâḡ eylese müzmin baş ağrısı gider. Eger sebebi ısıcaḡdan olur [07b/22] ise misk dimâḡı kavî ider. Ve dahı kâfûr ve gül şuyı ve söḡüt yaprağı ve kabı şuyı [07b/23] başına tılâ’ eyleye dimâḡı kuvvetlendirür ve kavî ider. Eger çögen şuyından üç dört damla burnına [08a/01] çekse beyzayı ve hûdayı giderür. Eger tuzu şu ile ḡall idüp tırâş olduḡdan-şoñra ḡammâmda [08a/02] başına zımâd eylese beyzayı ve hûdayı giderür. Ammâ Süveydî didi, bu ‘illet kavîdür, ekşerî şovukdan olur, [08a/03] bu ‘illet gitmez, illâ kuvvetlü ve ısıcaḡ devâlar ile gider, didi.

Faṣlūn ‘ilācū's-sederi ve'd-duvvārī¹: [08a/04] Bu bir maraḏdur ki ḥādīṣ olduḡda başı ṣaḡīl, ağır olur ve başı döner, gözleri kararur, eṣyāyı döner ḡann, [08a/05] ba‘zı kerre ‘aḡlı daḡı zā‘yil olup gider. Eger ḡabb-u belisān içer ise seder ve duvvāra fā‘yide ider. Eger ḡuru kiṣnic ki [08a/06] otlıḡıdır, anı döḡüp, iki dirhem ṣuyını ṣeker ile ezüp içer ise ısıaḡdan olan duvvāra fā‘yide ider [08a/07] ve zerdālū naḡī‘i içer ise kiṣnic gibidür, ya‘nī zerdālūyı ṣuda ıṣladup ḡuvveti ṣuya ıḡduḡdan ṣoñra [08a/08] ol ṣarāba naḡī‘-i zerdālū derler, ol zerdālūnuñ naḡī‘inden kifāyet ḡadar içürseler ısıaḡdan olan baş dönmesini [08a/09] ve göz ḡararmasını giderür. Eger limon ṣuyını ve limon ṣarābını kifāyet ḡadar içürseler ṣafrādan olan duvvārı [08a/10] giderür. Eger ṣaḡm-ı ḡanḡal, ḡargā düleḡi iidür, andan kifāyet ḡadar içer ise balḡamdan olan duvvārı, ya‘nī baş [08a/11] dönmesini ve göz ḡararmasını giderür. Eger ṣa‘teri, ḡüyegi otıdır, başına ḡimād iderse ve daḡı ḡaynadup ṣuyını [08a/12] ḡamāmda başına dökse fā‘yide idüp ṣovuḡdan olan duvvārı giderür.

Faṣl: ḡāḡice baş [08a/13] dönüp göz ḡararmak ṣiryānāt tarafından olur, ṣiryān ol ḡamardur ki müteḡarrikdür, yürece ulaṣur, [08a/14] yürek ḡamarı derler, ol tarafından başı dönerse iki ḡulaḡınuñ ardında ṣiryānīn ḡamarlarından ḡan [08a/15] alursa devvārı, döneri giderür. Eger mersinden ḡoḡulasa ve başına ḡimād eylese ısıaḡdan olan duvvārı giderür.

[08a/16] **Faṣlūn ‘ilācū's-sübbāt:** Bu bir ağır uyḡudur ki mizācı ḡoṣ olmayup ḡoḡ uyḡu uyumaḡa [08a/17] sübbāt dirler. Eger sirkeyi ḡül yaḡıla ḡarıṣdurup, bir pāre beze bulaṣdurup başınuñ yāfūḡına ḡosa, [08a/18] ya‘nī başınuñ depesine, oñ ḡarafına ḡosa sübbāta fā‘yide ider böyle ‘ilāc sübbātuñ evvelinde olursa. Eger ḡörek [08a/19] otı yaḡını burnına damlatsa üçüncü def‘ada ifāḡat bulup, sübbāt maraḡından ḡalāṣ olup ḡurtulur. [08a/20] Eger ḡuzu ṣaḡḡ idüp, yumṣaḡ olduḡda ḡızdurup ısıaḡ iken başı duyar duymaz ḡimād eylese giderür, [08a/21] vāfir zamān sübbāt maraḡını görmez. İmām Süveydī, benüm mücerrebātımdandır, eger ṣāḡīb-i sübbāt üç nevbette üç [08a/22] burnına misk ḡekerse sübbātı giderür, didi.

Faṣlūn ‘ilācū'l-cümūd: Bu bir ‘illetdür ki meṣānede ḡan [08a/23] doñmanuñ ‘ilācı beyānındadır. Meṣānede ḡan doñmada pek zaḡmet peydāḡ olur, eli ayaḡı ṣovur, gözi [08b/01] ḡızarur ve ḡamarı ki nabḡ ḡamarıdır, ḡareketden kesilür. Eger ḡuraḡ otunu ḡaynadup başına ḡilā‘ iderse ṣāḡībū'l-cümūda [08b/02] fā‘yide ider. Yine bunuñ gibidür,

¹ Duvvār ‘Arabḡadır, Türkçe duvvār demek baş dönmesine ve göz ḡararmasına dirler.

eger bābūnec kaynadup başına zīmād eylese cümūda fā'yide ider. Bābūnec papadya çiçegidür, otuna, [08b/03] ya' nī şafına uqhuvān dirler, anuñ çiçegi şarı olur, beyāz olur. Eger ġārīkūnı başına zīmād idüp kifāyet [08b/04] içerse cümūda nāfi' dūr. Eger sūnbül-i Hindiden kifāyet kadar dögüp, qoqlayup içerse cümūda nāfi' dūr. Eger sinā-yı Mekki [08b/05] içerse cümūda nāfi' dūr. Zencebīl-de bunuñ gibidür eger biraz yeyüp biraz içerse. Bābūnec dağı zencebīl gibidür yeyüp içerse. [08b/06] Ve dağı bunlar gibidür, iklīlül-melik, reyhānū'l-kubūr, turaq otı, bunları dögüp, kuvvetleri şuya çıkınca kaynadup, benefşe [08b/07] yağıla qarışdurup, biraz od üzerinde ısıdup ısıcaq iken başına zīmād iderse cümūdı tiz giderür, izāle ider.

[08b/08] **Faşlūn 'ilācū's-sübātī's-seherī:** Sübāt-u seherīnūñ 'ilācı beyānındadır. Sübāt-ı seherī bir uzun [08b/09] uyqudur ki bir vaktten āḡar vakte degin uzar, ba' zı vaktde yüzi şişe, siyāha mā'il olur, dimāğda balgam [08b/10] ile şafrā olduğı-çün dimāğ şişine dağı sübāt-ı seherī dirler, çok ifrātla uyqunuñ sebebi budur. [08b/11] Eger nemmāmūñ 'uşāresini sirke ve gül şuyı ile qarışdurup başına zīmād iderse sübāt-ı seherīye fā'yide [08b/12] ider. Nemmām didükleri bir güzel qoqlulu otdur, qoqusı merzencūş qoqusına beñzer. Merzencūş bir otdur ki [08b/13] reyhānū'l-kubūr dirler, mezārılıqda, Anaṭolı'da çok olur. Ammā nemmām otınuñ yaprağı ve budaqları [08b/14] na' nāya beñzer. Eger kuşt ki topalak otıdur, su' d dağı dirler, dögüp biraz içerse ve biraz başına zīmād [08b/15] eyleser sübāt-ı seherīye fā'yide ider. Eger miski ezüp burnına birkaç kerre çekse sübāt-ı seherī giderür, zā'yil ider. [08b/16] Eger şa' teri-de gündüzde ve gicede birkaç kerre qoqlulasa sübāt-ı seherīye nāfi' dūr. Şabr böyledür, ezüp içerse çok [08b/17] zamān sübāt-ı seherīden beri olur.

Faşlūn 'ilācū's-seher: Bir marāzdur ki uyqu uyuyamaz, [08b/18] 'ilācı beyānındadır. Eger haşḡāşıñ toḡmını qabla kaynadup başına döker ise uyqu getirür. Bunuñ gibidür, eger haş- [08b/19] ḡāş toḡmını dögüp, qabı ile kaynadup anuñ ile yüzini yaykasa uyqu getirür. Ve dağı bunuñ gibidür, [08b/20] eger beyāz haşḡāş toḡmını dögüp alına zīmād iderse mu'tedil uyqu getirür. Eger siyāh haşḡāşdan [08b/21] bir fitil yapsa, bilesince götürse uyqu getirür. Eger arpayı kaynadup ḡamāmda nütül eylese, ya' nī nütül [08b/22] demek şol şu ki devālar ile kaynadup 'alilūñ başına az az dökerler, böyle etmege nütül derler, imdi arpayı [08b/23] kaynadup, şuyını alup ḡamāmda seher şāḡibinūñ başına az az dökse uyqu getirür. Eger arpa şuyını şeker [09a/01] ile qarışdurup ḡamāmda başına az az dökse dağı devādur. Eger marulı kaynadup şuyını başına nütül [09a/02] iderse ve birazını yer ise uyqu getirür. Eger qoyun südini bir böze

döküp başına kosa uyku getirür. Eger biraz şabrı yaşduḡ [09a/03] altına koyup yatsa uyku getirür. Eger bir miḡdār za‘ firān ḡoklasa, başı altına, yaşduḡuñ altına koyup yatsa uyḡu [09a/04] getirür. El-kürünb, kelem didükleri otdur, eger andan yese bi'l-ḡāṣṣa uyḡu getirür. Eger za‘ firān çiçegini ḡoklasa ve başınuñ depesine, [09a/05] öñ tarafına zīmād iderse uyku getirür. Eger kifāyet ḡadar tatlu bādem yeye dimāḡuñ cevherini ziyāde idüp uyku getirür. [09a/06] Eger ḡulbe ki böy toḡmıdır, andan kifāyet ḡadar yeye uyudur ve güzel, sürürlü rü'yā irāṣ ider. Eger pirinçi yaluñuz yese, içine [09a/07] bir şey' ḡarışdurmasa tatlu uyku getirür ve güzel rü'yā gösterir.

Faṣlün el-umürü'l-māni' ah mine'l-aḡlāmi [09a/08] **'r-redi'eti'l-cālibeh li'l-aḡlāmi'l-ḡaseneh:** Biraz şeyleriñ beyānındadır ki ol şeyler ḡarışık ve kötü rü'yāyı men' ve def' [09a/09] ider, daḡı güzel rü'yāyı irāṣ ider. Eger uyḡuda feza' idüp şayāḡlayan kimesne yaşduḡ altına biraz turaḡ otı [09a/10] koyup yatsa şayāḡlamaz. Eger billürü üzerine aşup berāber götüirse uyḡuda şayāḡlamaz. Eger baḡlatü'l-ḡamḡā' ki semiz otıdır, [09a/11] yaşduḡuñ altına koyup yatur ise alḡaḡ ve fenā rü'yā görmez. Eger ḡālīṣ altını kendünde aşar ise uyḡuda şayāḡlamaz.

[09a/12] **Faṣlün el-umürü'l-cālibeh li's-seher bi'l-ḡāṣṣati:** ḡaşıyyet ile uyku getürmeyen şeyleriñ beyānındadır. Eger kāfūrı [09a/13] ḡoklasa seher peydāḡ olur, ya' nī uyḡuşı gelmez. Eger ḡuruduñ, ya' nī zi'būñ kılından biraz alup ḡulaḡınuñ ardına kosa seher peydāḡ [09a/14] olur, mādāmki ol kıl ḡulaḡı ardındadır. Eger yaraṣa ḡuşınuñ üzerinde olan şaruca, tüy gibi, ol [09a/15] şarucayı alup, üzerinde aşup götüirse uyḡu gelmez. Eger yaraṣanuñ ḡalbini alup bilesince götüirse uyḡuşı [09a/16] gelmez, mādāmki ol ḡalbi kendüde olduḡça. Bayḡuşuñ ḡanadını berāber götüirse uyḡuşı gelmez, mādāmki ol [09a/17] ḡanadlar kendüdedür.

Faṣlün 'ilācü's-sersām¹: Bu, dimāḡda bir veremdür, ya' nī dimāḡda bir şişdür, [09a/18] 'ilācı beyānındadır. Eger benefşenüñ naḡi'ini² başına kosa ve biraz içse sersāma fā'yide ider. Eger ḡarbüz yese ve şuyını [09a/19] daḡı içse, şeker ile içerse sersāma fā'yide ider. Eger bedeninden ḡan almak ile ve istifrāḡ-ıla tenḡiye eyledükden-şoñra 'avrat [09a/20] südini başına saḡsalar sersāma fā'yide ider. İstifrāḡ neye dirler,

¹ Sersām iki dürlüdü. Biri şafrā-yı ḡālīşden olur ki māddesi şafrādur. 'Alāmeti issi ısıtma ve uyḡusuzḡ ola ve biḡüde söz söyler ve şuşaya ve aḡzı ḡuru ve acı ola ve beñzi şaru ola. Ve birisinüñ māddesi şafrā ḡanla ḡarışmış ola, ḡalebe ḡanuñ ola. Ve sersām-ı bārid ki māddesi bir buḡārdur ki 'afen-i balḡamdan olur, dimāḡa çıkar. 'Alāmeti beden ağır olur ve ısıtma ekl olmaḡdır ve unutsaḡ olmaḡdır.

² Maṡlab: Naḡi' neye derler, meşelā temirhindiye yāḡüd ḡuru üzümü bir gün, bir gice ısladup tā ḡuvveti şuya ḡıḡduḡda ol şudan itdükleri şarāba naḡi' derler.

boşaltmak ma' nāsınadır, bu istifrāğ yedi [09a/21] şey' ile olur, kuşmak ile ve ishāl ile ve idrārı bevl ile ve burnundan haṭṭları indürmekle ve ağızından ve [09a/22] dış diblerinden lu' ābı ve şalyaları akıtmak ile ve ḥuḳne ile ve derlemek ile ḥāşıl olur, İbn Şerīf böylece [09a/23] beyān eyledi. Eger başına kaymak kosa sersām şāḥibine fā'yide ider. Eger kavın kabuğunu döğüp başınuñ ön tarafına ve depesine [09b/01] zımād iderse ısıcaḳdan olan başda veremi giderür. Ammā Süveydī, bir kimesnedür, didi, şāḥib-i sersāmuñ esāfil-i [09b/02] bedeninden¹ leşter ile kan alalar, didi. Rāzī, bir kimesnedür, didi, şāḥib-i sersām yayḳanmış arpanuñ sevikini² şeker [09b/03] ile karışdurup, ğidā idüp her gün anı yesün, didi. Eger za' firānı koḳlasa sersāma fā'yide ider hem uyudur. [09b/04] Ve şāḥib-i sersām kar suyu içmesün, yavaş şu içsün, şöyle ki ağızı tar ve küçük ağızlı kabdan şora [09b/05] şora içsün, şusuzluğu keser bi-izni'l-lāhī te' ālā.

Faṣlün fi 'ilāci'n-nisyān: Unutşaklık, ya' nī şey' zabtında [09b/06] iken unudur, ḥatırda tutamaz, 'ilācı beyānındadır. Eger helīle-i Kābilī ki Yemen erigidür, anı bal ile ma' cūn idüp içerse [09b/07] nisyāna fā'yide ider. Eger eski zeyt ile ki zeytūn yağıdır, anuñla başını ovışdursa nisyāna fā'yide ider. Eger naṭrūn [09b/08] ile karışdurup başını ovsalar daḥı a' lādır. Ve daḥı çok cimā' eylese nisyān getürür, zararlıdır. Ve daḥı bunuñ gibidür, [09b/09] gündüz uyku uyuya nisyān irāş ider, zararlıdır. Eger şāḥibü'n-nisyān marul yese nisyānı ziyāde olup zarar ider. [09b/10] Eger şāḥibü'n-nisyān insān kılmı buḥūr idüp burnına tütse eylese nisyānı giderür. Eger koyun etini yer ise hıfzını kavī [09b/11] ve nisyānını izāle ider. Eger nesrīn ki çiçekdür, gül gibidür, yukarıda zikri geçdi, anı döğüp kifāyet kadar içer ise ve daḥı [09b/12] koḳular ise hıfzını ve zekāvetini kavī ider. Eger şıḡır yağını kifāyet kadar içer ise zihnini açar, güzel ider.

Faṣlün [09b/13] fi'l-umūri'l-muḥaddiṣeti li'n-nisyān: Ya' nī unutşaklık getüren şeyler beyānındadır. Eger küzbere-i yābise ki kuru kişnidür, çok [09b/14] yeye nisyān getürür ve nisyān getüren şeylerin pek kavīsidür, bunu böyle Eflāṭūn didi. Eger şoğanı [09b/15] çok yese nisyān getürür.

Faṣlün fi 'ilāci'l-māliḥulyā': Ya' nī fikr-i fāsīd ve ḥalka sū'-i zann ve koḳmayaçaḳ [09b/16] şeyden koḳmak, bunların 'ilācı beyānındadır. Eger bunduḳ-ı³ Hindī ki kemānkere taşıdır, andan [09b/17] bir çekirdek benefşe yağla ezüp yüzine çekse māliḥulyāya fā'yide ider. Eger toğan yavrisını yāḥūd [09b/18] bāzū yavrisını yise

¹ Esāfil-i beden demek ayakları ve elleri ve dübürüne daḥı dinülür.

² Talkan idüp şeker ile yese dimekdür.

³ Ve fındık daḥı dirler.

mālihulyāya fā'yide ider. Eger perhīz idüp şāhib-i mālihulyānuñ ğıdāsı ve her gün yeyecegi kabağı [09b/19] bişürdükden-şoñra bādem yağıla yāhūd bāдеми döğüp, südi ile karışdurup yer ise ğāyetle fā'yide [09b/20] idüp tiz izāle olur. Eger gül şuyını şeker ile içürseler mālihulyāya fā'yide ider. Eger marulı çig, bişmeden [09b/21] yeseler ve hem bādem yağıla kaynadup yeseler fā'yide ider. Eger miski ezüp, koğlayup ve hem içseler mālihulyāya [09b/22] fā'yide ider. Edviyelerin a'zam ve aqvāsındandır, mālihulyāya enfa'ındandır, fā'yidesi çok devādandır bir yaşında [09b/23] kuzu eti. Eger henüz şağılmış koyun südi yāhūd südi şeker ile karışdurup içseler mālihulyāyı [10a/01] giderür.

Faşlün fi 'ilāci's-şar'a¹: Ya'nī şar'a demek, cin tutana dirler. Eger ĥorūs yūregini maşrū' uñ [10a/02] burnuna buhūr idüp tütsi ideler şar' aya fā'yide ider. Eger ĥorūsuñ ödini sürme idüp gözine çekse fā'yide [10a/03] ider. Eger siyāh kelbūñ kılından maşrū' uñ boynına aşar ise şar'a rencine fā'yide ider. Eger eşegün tırnağından [10a/04] yüzük düzüp cin tutan kimesnenün barmağında götüre bir seneye dek cin tutmaz, her bir senede tecdīd idüp [10a/05] yeñilemek lāzımdır, eski yüzügi giderüp tazesini taķına. Eger eşek tırnağını yakup, saḥḥ-ı ğubār idüp bir mişķāl [10a/06] kadarını aç karın-ıla içir ise şar'a 'illetine fā'yide ider. Eger fārenün kıyruğını maşrū' uñ başına aşarsalar fā'yide [10a/07] ider. Eger siyāh būberi yumşak döğüp, saḥḥ-ı ğubār idüp cin tutan maşrū' uñ burnına maşra ile [10a/08] üflese fā'yide ider. Eger misvāk ağacından şar'a olan şabīnün üzerine bağlaya, aş, koya şar'a marazına fā'yide ider. [10a/09] Eger maşrū' uñ burnına insān kılını yakup, ğubār idüp koğlatsalar fā'yide ider. Şāhibü's-şar'a olanlar koyun eti [10a/10] yise zarar ider, keçi eti yer ise fā'yide ider, zararı yokdur. Eger inefihayı ezüp içürseler, bā-ḥuşuş sirke ile ezüp içürseler [10a/11] fā'yide ider. İnefiḥa didükleri süd emer kuzunuñ veyāhūd oğlağın kuruşagından çıkan yoğurda beñzer beyāz [10a/12] şeydür, aña inefiḥa dirler, şar'a ğāyetle fā'yide ider.

Faşlün fi 'ilāci's-sekte: Ya'nī bu bir marazdır ki [10a/13] a'zānuñ hiss-ü hareketden ta'atlıdır, ya'nī dimāğda ol maraz peydā olduķda bütün vücūd, her yeri [10a/14] ve eli ve ayağı ve başı oynamaz, kalur, ancak nefes alır ve lākin harekete gelmez, böyle olmağa sekte derler. Eger miskden [10a/15] biraz, sekte olan kimsenün burnına üflese fā'yide ider. Eger kara būberi yumşak döğüp maşra ile burnına üfleyeler [10a/16] fā'yide ider. Eger şāhibü's-sekteyi şalıncığa koyup şallasalar fā'yide

¹ Matlab: 'ilācü's-şar'a

ider. Eger şāhibü's-sekteye 'ale'd-devām bal yaladalar [10a/17] gāyetle fā'yide ider, bunu böyle İmām Süveydī didi.

Faṣlün fî 'ilāci'l-fālic: Ya' nī bu bir 'illetdür, [10a/18] bedenün bir tarafı tutmaz olmağa fālic dirler, meşelā sağ kolu ile sağ ayağı yāhūd sol tarafı uyuşık gibi olup, [10a/19] kaldurup endiremez ve yapışamaz, böyle olmağa fāliç dirler. Eger aq fūlfūli, siyāh būberin içinde olur, anı döğüp, [10a/20] saḥḥ-ı ğubār idüp içürseler fālice fā'yide ider. Eger şahm-ı hanzalı qarğa dülegi içidür, içerse yāhūd yalar [10a/21] ise fālice fā'yide ider, hükemādan on nefer adam bunu böyle didiler. Eger kimyonu saḥḥ-ı ğubār idüp, bal-ıla ezüp, [10a/22] ḥall idüp kifāyet kadar içerse yāhūd yalar ise fālice fā'yide ider, Bokrāt Hekīm böylece didi. Eger eşek turpınun [10a/23] 'uşāresinden kifāyet kadar içerse fālice fā'yide ider. Eger lükden kifāyet kadar ezüp içerse fālice [10b/01] müfiddür. Lük didükleri bir ağacın zamğıdır, anuñla kılıç, bıcaq şapını perkidürler. Eger sünbül-i Hindiden kifāyet [10b/02] kadar saḥḥ-ı ğubār idüp içerse ve birazını yağla bedenine alısdura alısdura sürüp yağla hem ovarsa [10b/03] fā'yide ider. Eger acı bādem yağı içmek ile ve ovmağ ile ve ḥamāma her zamān gitmek ile gāyetle fālice fā'yide [10b/04] ider eger çok şu içmekden veyā çok şuda yüzmekden fāliç olur ise. Eger bostān şarımsağını [10b/05] bal ile yese, bā-ḥuşuş fāliç olduğu vaktde, ibtidāsında yerse şarımsağ ile balı, muvāfiq [10b/06] gelüp şifā bulur. Eger acı bādem yağı yerse fālice fā'yide ider.

Faṣlün fî 'ilāci'l-laḳve: Bu bir 'illetdür, [10b/07] yüzi gözi egilinmenün 'ilāci beyānındadır ki bu maraž fāliçün muḳaddimesidür, vararak vararak [10b/08] soñı fālice döner. Eger 'ūdül-ḳahr ki 'āḳırḳarḥā¹ daḥı derler, 'ūdül-ḳahr yağını yāhūd bādem yağını ḳoḳlasa [10b/09] ve daḥı içerse laḳveye fā'yide ider. Eger qarğa dülegi içini, aña şahm-ı hanzal dirler, kifāyet kadar içerse laḳve-i [10b/10] müzmineye, eskisine ve yeñisine fā'yide ider. Eger ḳabaḳ çekirdeginden, on çekirdekden yigirmi çekirdege [10b/11] varınca içürseler laḳveye fā'yide ider, Calinus böylece didi. Eger yılğun ağacından kifāyet kadar şu-y-ıla [10b/12] ḳaynadup şāhib-i laḳve ol ḳaynar iken buḥārına ve buğına egilüp başını, gögsini ol buḥāra [10b/13] tutsa şāhib-i laḳveye fā'yide ider. Eger şāhibü'l-laḳve bostān şarımsağı yer ise fā'yide ider. [10b/14] Eger ḳatrānı ḳoḳlar ise fā'yide ider.

¹ Matlab: 'Āḳırḳarḥā, ya' nī 'ūdül-ḳahr derler.

Faṣl: Rāzī ve Hermes, şāhib-i laḳve ḥayvān [10b/15] etinden ve ḥayvāndan çıkan şeyden yemek lāyık-degüldür marazından yedi gün geçmedükçe baldan [10b/16] mā' adā, dediler, ya' nī ḥayvān etine ve ḥayvāndan çıkan peynir ve yoğurt ve yağ gibi şeylere perhīz [10b/17] eyleye, maraz işābet itdügi günden yedi güne dek illā bala perhīz etmesün, balı yesün [10b/18] dimekdür.

Faṣlün fī 'ilāci't-teşennüc: Ya' nī bu bir marazdur ki siñirlere 'arız olur, siñirler [10b/19] kışalur, bozulur, ol 'uzvı uzatmağa, çekmege kâdir olamaz, 'ilācı beyānındadır. Eger ketān [10b/20] tohmını döğüp, bal ve bal mūmı ile qarışdurup, biraz ısıdup ısıcaḳ iken alışdura [10b/21] alışdura süre hem zımād eyleye kışalmış siñire fā'yide ider. Ve tūrb tohmını döğüp [10b/22] kifāyet kadar yeye teşennüce fā'yide ider. Ve daḥı keçi iligini hem süre hem yeye teşennüce fā'yide ider. Ve biraz za' firān [10b/23] ezüp içe teşennüc imtilādan olursa fā'yide ider.

Faṣlün fī 'ilāci'l-küzāz: Bu bir marazdur ki [11a/01] buz toñdurur şovukdan ḥādiş olur yāḥūd buzlu şey' yemeden ḥādiş ve beden munḳabız [11a/02] olur, 'ilācı beyānındadır. Eger kifāyet kadar rāvend saḥḳ idüp içerse küzāza fā'yide ider. Eger ḳantariyondan [11a/03] döğüp içerse küzāza fā'yide ider. Ve eger tuzı yumşak döğüp, kepek ile ısıdup, ısıcaḳ iken zaḥmeti [11a/04] olan yere böz ile şarup bağlasa küzāza fā'yide ider. Ve kifāyet kadar eski zeyt yağını [11a/05] āteş üzerinde ısıdup, içine diftik yūñini baturup yāḥūd bir parça keçeye baturup [11a/06] biraz içse ve birazını alışdura alışdura zaḥmeti olan yerleri ovar ise küzāza fā'yide ider. [11a/07] Veyāḥūd südlegen veyā kene yağından biraz içer ise ve biraz zaḥmetlü yere yağını sürse [11a/08] küzāza fā'yide ider.

Faṣlün fī 'ilāci'r-ra'se: Bu bir 'illetdür ki eli yāḥūd başı hareket [11a/09] idüp ditrer, 'ilācı beyānındadır. Eger ḥatmī budaḳlarını ḳaynadup şarāb ile içer ise [11a/10] ra'seye fā'yide ider. Ve eger bal şuyını içerse ra'seye fā'yide ider. Ve eger ḥardal yağını eyegü kemüklerine [11a/11] sürüp alışdura alışdura yağlaya ve daḥı burnına sürse ra'seye fā'yide ider, bunu böyle [11a/12] Calinus didi. Ve eger çögeni ḥardal ile yese ra'seye fā'yide ider. Ve eger ḳantariyondan kifāyet kadar [11a/13] döğüp, gubār idüp yedi güne dek ısıcaḳ şu-y-ıla her gün üçer dirhemini içerse ra'seye fā'yide [11a/14] ider, enfa'dur. Ve eger her gün 'ādet idüp kelem didükleri otdan yemege muvāzabet eylese ra'seye [11a/15] fā'yide ider. Ve eger şāhibü'r-ra'senüñ eñse çukuru, belinden omuzına gelince ol eñse çukurına ḳurı [11a/16] şışe çeküp ḥacāmet ider gibi

neşter urmaksızın böylece şişe çekerse nef'-i 'azīm ile fā'yide ider. Ve eger [11a/17] südligen yağından biraz içerse ve biraz yaķu idüp tılā' eylese ra'şeye fā'yide ider.

Faşl: Ra'şenūñ [11a/18] sebebi beyānındadır. Çok cimā' ve çok istifrāğ ki yukarıda tafşil olındı, bu cimā' ile [11a/19] istifrāğdan her birleri ra'şe ihdāş ider ve ol şeyler kim bedeni za'if ider, ra'şe irāş [11a/20] ider, aşlında ra'şe var ise cimā' eylese veyā istifrāğ eylese dahı ziyāde olup ra'şe artır, [11a/21] çok olur. Ve dahı çok şu içmeden ve mizācı kuru olmakdan ra'şe peydā olur gāhice.

[11a/22] **Faşlün fi 'ilāci'l-ḥazer:** Bu bir 'illetdür ki bir yeri uyuşmağa dirler, ya'nī insānuñ hiss- [11a/23] lenmesi bātlı olur yāḥūd hissenmesi noşşān olur, insān hiss ider ki bir yerinde [11b/01] qarınca gezer zann ider, aña uyuşmak dirler. Eger biraz rāvend içse ḥazere fā'yide ider. Ve eger [11b/02] noḥūdı saḥaķ idüp zīmād iderse ḥazere fā'yide ider. Ve eger şıgır ödi ve şirūğan yağı [11b/03] berāber qarışdurup içerse ḥazeri keser, giderür. Ve eger kaṭrāndan biraz içüp birazını alışdura alışdura [11b/04] sürer ise ḥazere fā'yide ider. Ve eger südligen yağı içerse ve dahı sürerse yāḥūd kene yağı içerse ḥazere fā'yide [11b/05] ider. Ve eger sūnbül-i Hindī biraz saḥaķ idüp sürmekle ḥazere fā'yide ider. Ve eger kifāyet kadar zencebīl içerse ḥazere fā'yide [11b/06] ider, mücerrebdür. Ve eger ḥarmele otıdır ki ya'nī yüzerlik otı dirler, dögüp içerse ve dahı zīmād iderse ḥazere fā'yide ider.

[11b/07] **Faşlün fi 'ilāci'l-iḥtilāc:** Bu bir 'illetdür ki insānuñ a'zāsı segrimekdür, anuñ 'ilācı beyānındadır. Eger iḥtilāc [11b/08] yüzinde ise ṭurna kuşınuñ ödünü acı bādem yağıla qarışdurup burnına çekerse yüzinde olan iḥtilāca [11b/09] fā'yide ider. Ve ḥardal toḥmı yağını segriyen yerine alışdura alışdura sürer ise laṭif fā'yide ider. Ve eger [11b/10] turunc çiçeği yağını sürer ise segrimege gāyetle fā'yide ider, Calinus, iḥtilāc çok sevinc-ile ve çok sürür [11b/11] ile ve feza' idüp çok korku ile 'arız olur, didi.

Faşlün fi 'ilāci'l-istirḥa': Bu bir marāzdur ki [11b/12] insānda siñir enine kesilmeden ḥādiş olur, siñir kesildükde ol 'użv gevşer, 'ilācı beyānındadır. [11b/13] Eger ṭopalaķ otını saḥaķ-ı ğubār idüp, zeyt yağıla qarışdurup, ol maḥalle alışdurarak sürüp hem [11b/14] zīmād iderse istirḥāya fā'yide ider. Ve Calinus didi, ṭopalaķ istirḥāya içmek ile ve zīmād eylemek [11b/15] ile, sürmek ile fā'yide ider, didi. Ve ḥardal yağı yedürse istirḥāya fā'yide ider. Ve ḥardal dögüp, [11b/16] karanfil şuyıla ḥamīr idüp yoğurduķdan soñra istirḥāya zīmād iderse fā'yide ider. Ve ḥammāma çok girmek [11b/17] istirḥāya gāyetle fā'yide ider. Ve eger naṭrūnı eski zeyt yağına

karışdırup alışdırarak üzerine [11b/18] sürse istirhya f'yide ider. Ve eger merzenc¹ ki reyhn'l-kbr dirler, güzel kkulu otdur, nemmm kkusına [11b/19] bezer, anı kynadup şhib'l-istirhlı adam ntl eylese, ya' n az az başına dökse f'yide ider. [11b/20] Eger zkeri istirh' olsa, şöyle ki sidgini ttmağa kdir olamasa kifyet kdar şb-ı Yemn alup, demr [11b/21] şuvarılmış şuya karışdırup içerse f'yide ider. Ve bunu gibidür, bir çekirdek misk ve bir dirhem kranfil [11b/22] başı ki yumrıca yeridr ve yüz dirhem henüz şağılmış, ısıcağıla keçi südi ve on beş dirhem şeker, [11b/23] bunları hll idüp, karışdırup içürseler istirh'-i zkere f'yide ider, mücerrebdür.

Faşlün fi [12a/01] 'ilci'n-nezlt: Bu bir maraşdur ki ta'mn buğarı başda dimğa çıkıp dimğdan nzil olan [12a/02] maraşdur ki ana nzle dirler, 'ilcı beynındadır. Calinus aydur, eger kifyet kdar kibrt sağak idüp, kklayup ve dağı [12a/03] ip ve biraz buğr idüp ttsi eylese şovuğdan olan nzleye f'yide ider, didi. Ve eger kepegi bişürüp yhd [12a/04] tav ide, kvurup başına zmd iderse nzleyi bişürür, eger anı şekere ve bdem südine ktup yir ise ksrge [12a/05] ve hem huşnet-i şadra ve hem nzle-i brideye f'yide ider, ya' n şovuğdan olan nzleye ve dağı ksrge ve göğüs [12a/06] perkligine, ya' n ktılığına f'yide ider. Ve eger bağlayı bir gün ve bir gice sirkede ışladup, ba' de krudup, sağak idüp başına [12a/07] zmd iderse nzlenn hdşını, peyd olmasını men' ider, ya' n nzle peyd olmağa kmaz dimekdür. Ve eger yaluuz bağlayı dögüp [12a/08] başına zmd eyler ise nzlenn hdşını men' ider. Ve eger turunc iegi bn yağıla dögüp kklaya ve alışdırarak [12a/09] sürse şovuğdan olan nzleyi giderür. Ve eger turuf yağıla depesine ve n şarafına sürse şovuğdan olana [12a/10] f'yide ider. Ve eger ldeni gl yağıla hll idüp şab oğlancıklarn depesine sürseler nzlesine f'yide ider ve eger [12a/11] başının n şarafına zmd iderseler, ya' n ldeni ol yere koyup bz ile bağlasalar şovuğdan olan nzleyi çeker, alur, [12a/12] f'yide ider. Ve eger krğa dülegi içini içürseler şovuğdan nzleyi giderür. Ve eger ysemn çiçegini kklasa ve başına dağı [12a/13] zmd iderse şovuğdan olan nzleye f'yide ider. Ve eger d'yim bilesince demr götürse bi'l-hşşa nzle hdşından emn olur.

[12a/14] **Faşlün fi 'ilci'l-vesvsi's-sevdv²:** Ya' n bu bir maraşdur ki insnda sevddan olur. 'ilcı budur ki [12a/15] eger kifyet kdar sinmek dögüp ie sevddan

¹ Türkçe balık otı demek olur, 'Arabça merzencs dirler.

² Kara sevd içün kır mantarı 4 dirhem, sinmek -şfi, ayılanmış- 11 dirhem, darcn 2 dirhem, şeker 34 dirhem sağk idüp ağşamda ve şabğda birer dirhem miğdrı ekl olına mfiddr.

olan vesveseye fā'yide ider. Ve eger yeşil kişnic haşışini içse [12a/16] ısıcağdan olan vesveseye fā'yide ider. Ve eger kişnic tohumını içer ise dağı böyledür, bā-ḥuṣūṣ vesvese sevdā' [12a/17] ile şafrādan qarışuḳ ola. Ve eger qarğa dülegi içini içer ise vesvese-i sevdāviyyeye fā'yide ider. Ve eger şāhibü [12a/18] 'l-vesvās dağı şāhibü'l-cünün, ya' nī vesvese iden kimesne dağı deli olsa, kartal beynini yedürseler [12a/19] fā'yide ider. Ve eger müvesvis ve mecnün olan kimesneye, ḥorūsuñ başında kırmızıca ibik derler anlara, [12a/20] ol ibigi burunlarına tütse idüp buḥūr idseler şifā bulurlar, Calinus bunu böylece [12a/21] didi. Ve kızıl behmeni döğüp birkaç kerre içürseler nefis-i fāsıdeyi ve dağı vesveseyi giderür. Ve eger [12a/22] kabı çıkmış, kapsız arpanuñ unından bişürüp üç gün biribiri ardınca içseler vesvese-i [12a/23] sevdāviyyeye gāyetle fā'yide ider. Ve eger taze şağılmış keçi südini henüz şovumadan, ısıcaqlığıla içürseler [12b/01] vasvās-ı sevdāviyyeye fā'yide ider.

Faṣlün fi 'ilāci's-sekrān ḥattā yūfiḳa min ḥammāre: Ya' nī [12b/02] serḥoşa 'ilāc beyānındadır ki serḥoşlığını giderüp ifākat bulur. Eger ayvayı şorup emse [12b/03] serḥoş olmakdan men' ider. Ve eger gül şuyını içer ise hem ḳoḳlar ise ḥumārı giderür, ya' nī [12b/04] sekrān olmağı ve serḥoşlığı giderür. Ve ḳuzı sidiginden içerse ol sā' at serḥoş- [12b/05] lıḳdan ḳurtulur.

Ve'l-umūri'l-mubtā' [1] eti bi's-sekr: Serḥoşlığı gideren şeyler beyānındadır. Eger aç ḳarına [12b/06] kifāyet ḳadar marul yese serḥoşlığı men' ider. Ve eger ḳuru kişnic ki şarāb içmezden evvel [12b/07] yer ise sekri men' ider, serḥoşlığı tiz izāle ider.

Faṣlün fi'l-umūri'l-müsri' ati bi's-sekr: Ya' nī [12b/08] serḥoşlığı tiz izāle idüp ve hem serḥoşlığı çapuḳ gideren şeyler beyānındadır. Eger namāzuñ [12b/09] vaḳti çıkar deyü ḥavf idüp ḳorḳar ise serḥoşlığı tiz gideren şeyleri vaḳt çıkmazdan evvel [12b/10] isti' māl eyleye. Ba' zı eṭibbā' didi, başına bādem yağıla 'anber ḳosa sekri tiz giderür, didi.

Faṣlün [12b/11] fi'l-umūri'l-maḳviyyeti li'd-dimāg: Ya' nī dimāga ḳuvvet viren devālar beyānındadır. Eger reyḥānı ḳaranfil başıla ki [12b/12] ḳaranfilüñ başında büber ḳadar yumru nesnedür, qarışdurup içer ise dimāğı ḳavī ider. Ve eger [12b/13] gül şuyı ısıcaḳ olan dimāğı ider ḳoḳlaya hem içerse. [12b/14] Ve tavuḳ beyni ve iligi dimāğı ḳavī idüp hem ziyāde ider.

Faṣlün fi 'ilāci'l-'ıṣḳ: Ya' nī [12b/15] bu vesvese ile bir marāzdur ki ba' zı şüretleri istiḥsān üzere düşünüp fikr ile ḥādış olan [12b/16] marāza 'ıṣḳ dirler, anuñ

‘ilacı beyânındadır. Eger şāhibü'l-‘ışk yüzerlik otını döğüp içir ise [12b/17] selāmet bulur. Ve eger deveden bir kene alup ‘āşıkun yeñine ol bilmeksizin bağlar ise ‘ışkı [12b/18] gider. Eger bir kimesne erkege ‘āşık olursa erkek kaçırın avnaduğı kumlu tozlu yerde [12b/19] añlaya, ya‘nī yuvarlana ‘ışkı zā’yil olup gider. Ve eger dişiye ‘āşık olur ise dişi kaçırın [12b/20] añladuğı yerde añla[ya], ya‘nī yuvarlana ‘ışkı gider ve zā’il olur, bunu böyle Sokratīs [12b/21] ve gayrılar didiler.

Faṣlün fī ‘ilāci'l-kābūs: Ya‘nī bu bir ‘illetdür ki uykuda nefesi [12b/22] tār olur ve sesi tūtulur ve hareket idemez bu maražuñ şāhibi. Ve bu maraža kābūs dirler ki [12b/23] ya‘nī bir adam uyurken bir ağır başar ki aṣlā hareket idemez, öyle olan şey’e kābūs dirler, [13a/01] ya‘nī ağır başmağdur, ‘ilacı beyânındadır. Eger ağır başmağ temekkün idüp yerleşdi ise şar‘a olur, bunu böyle [13a/02] Arestō didi. Ve İbn Māseveyh didi, şar‘anun muḳaddimesidür, didi, bu maraž kötü hıltılardan, buḡār başa çıkmakdan [13a/03] ḥādiṣ olur ve gāhice kanun galebe ve ziyādeliginden ḥādiṣ olur, didi. Bunun ‘ilacı bacaklarından [13a/04] kan alup ve hacāmet etmeğdür. Ve bu kābūs ‘illeti şol kimesnelere ‘ārız olur ki anlarda fesād-ı [13a/05] hażm ola, ya‘nī yemekden mi‘desi fāsıd olup yedügi ta‘āmı hażm idemez, böyle olanlara [13a/06] ve serḡoşlara ‘ārız olur. Ve siyāh būberi döğüp, bal şuyına karışdurup ġargara [13a/07] eylese kābūsa fā’yide idüp giderür.

Faṣlün fī ‘ilāci berdi'r-ra's: Ya‘nī başına şovuk [13a/08] geçenün ‘ilacı beyânındadır. Eger merzencūş ki bir eyü koḡulu otdur, reyḡānū'l-ḡubūr daḡı dirler, [13a/09] biraz döğüp içir ise ve başına daḡı koyup zımād iderse berdür-re’s’e fā’yide ider. Ve mī‘a-ı [13a/10] yābise ki günlüğüñ şāfısidir, kifāyet kadar saḡḡ idüp, birazını içüp ve birazını başına [13a/11] zımād iderse başına şovuk geçene fā’yide ider. Ve eger karanfil başını ki būber mişilli, degirmi şeydür, [13a/12] anı döğüp, başınun ön tarafına eküp zımād ider ise şovuklanmış başa fā’yide ider. Ve eger [13a/13] böy otından biraz yeyüp biraz başınun ön tarafına ekerse fā’yide ider. Ve eger sünbül-i Hindīye [13a/14] döğüp başına ekerse şovuk geçen başa fā’yide ider.

Faṣlün fī ‘ilāci ümmi’s-şıbyān: Ya‘nī [13a/15] bu bir ‘illetdür ki şabī, bālīg olmaduḡ çocuk ḡastalığıdır ki aña ümmü’s-şıbyān dirler, anun ‘ilacı [13a/16] beyânındadır. Eger şabī ve şabiyyeye şar‘a ‘illeti veyā teşennüc maraži veyā ḡunnāḡ ‘ārız olursa aña ümmü [13a/17] ‘ş-şıbyān derler, ‘ilacı beyânındadır. Eger şabī çocuğun başına ‘avrat südi saḡsalar ümmü’s-şıbyāna [13a/18] fā’yide ider. Ve eger tatlu bādem yağını yāḡūd benefşe yağını cāriye südi ile burnuna damladursa [13a/19] ümmü’s-

şıbyāna fā'yide ider. Ve eger lebenü'l-etān ki ya'nī eşek südidir, şabīnūñ başına ve boynuna [13a/20] alısdura alısdura sürüp bağlaya ümmü's-şıbyāna fā'yide ider. Ve eger şabīnūñ başını keçi südine [13a/21] baturup ġarķ eylese ümmü's-şıbyāna fā'yide ider. Ve eger şuşam yaprağıla kabaķ yaprağını kaynadup şuyını¹ [13a/22] az az şabīnūñ başına dökerler ise ümmü's-şıbyāna fā'yide ider.

Faşl: Eger bādem yağıla 'avrat südini [13a/23] burnuna çeker ise yāḡūd kabaķ çekirdegi yağını yāḡūd benefşe yağını cāriye südile burnuna çekerler ise [13b/01] ümmü's-şıbyāna fā'yide ider. Ümmü's-şıbyān şabīlere 'arız olan ḡunnāķdur, ya'nī boġmaķdur ve teşennücdür, [13b/02] didiler. Ve eger cündibidestir², bu bir eczādur, bunı kifāyet kadar, biraz yağla ḡall idüp şabīnūñ burnunuñ [13b/03] deligine bulaşdura ümmü's-şıbyāna fā'yide ider.

Faşlūn fī beyāni mā yehicci'l-'itās: Ya'nī [13b/04] aġsırmaķ getürür şeyler beyānındadır. Eger kerefis kökini ķurudup, saḡaķ-ı ġubār idüp, bir parķa ketān bözine koyup ķoķlasa aġsırmaķ [13b/05] getürür. Ve eger ḡardalı döġüp, böze bağlayup ķoķlasa ve ķoķlar iken eli ova aġsırdur. Ve zencebīl daḡı böyledür ki aġsırdur. [13b/06] Eger gül toḡmını döġüp burnunuñ deligine ķosa aġsırmaġı keser, men' ider.

Faşlūn fī 'ilāci ķurūḡi'r-ra's³: Ya'nī [13b/07] başda olan yaralarıñ 'ilāci beyānındadır. Eger eski cevzūñ kabını yaķup başda olan ķurūḡa ekerler ise oñaldur. [13b/08] Ve eger fırunda yanmış tuġlaya ġayr nesneyi döküp ķurūḡa ekeler oñaldur. Ve eger mürrü döġüp ķurūḡ-u re'se eke, ya'nī başda [13b/09] olan yaralara ekseler oñaldur. Ve tuzı şaḡm-ı ḡanżal, ķarġa dülegidür, anuñla ķarışdurup [13b/10] re'sde olan yaralara ķosalar şaġaldur. Ve ḡulbeyi ki böy derler, toḡmdur, saḡaķ-ı ġubār idüp re'sde [13b/11] olan yaralara ekseler hem kaynadup şuyı ile yarayı yayķayalar ve ķaynamış böy zīmād idüp [13b/12] bir bez ile bağlayalar ve yaġı ile yaķu idüp şıvayalar oñaldur. Ve tāze, yaş ve yeşil şarmaşık [13b/13] yaprağı ve budakları 'uşāresini ki 'uşāre neye derler yukarıda şudā'-ı ḡārriñ 'ilāci beyānında zıkr [13b/14] olındı idi, felā ḡācetun ilā i'ādetihi, ol şarmaşık 'uşāresini başına zīmād eyleye, ya'nī yaralarıñ üzerine [13b/15] koyup bezle bağlayalar. Ve türmüs ki acı baķla derler ve daḡı Mışır baķlası daḡı derler ve delice baķla daḡı derler, [13b/16] kaynadup şuyını başında yaralar üzerine nütül ideler ve ķaynamışını ķurūḡ üzerine zīmād ideler [13b/17] ve ķurusını döġüp yara

¹ Bunı böyle itmege nütül dirler.

² Cündibidestir ķunduzuñ ḡayasına dirler, ya'nī ķunduz didigi ḡayvānuñ taşāğı dimekdür.

³ Maṡlab: Başda olan yaralarıñ 'ilāci beyānındadır.

üzerine ekerseler oñaldur. Ve çerişü'l-hınta ki aña bulğur derler, buğdaydan [13b/18] iderler, ol bulğurı süd ile yakup, saḥḥ-ı ğubār idüp yaş ve şulu yaralaruñ üzerine [13b/19] ekerseler oñaldur hem kuruudur, mücerrebdür. Ve eger şoğanı küldē bişirüp, kebāb idüp, berāber [13b/20] tuz ile karışdurup başda olan yaralara zımād iderseler şağaldur, oñaldur. Ve eger [13b/21] zift daḥı bunuñ gibidür, oñaldur başda olan yaralar üzerine zımād ider ise. Ve eger kınayı [13b/22] zift ile karışdurup, gül yağıla ḥamir idüp şabī çocuğuş şulu ve yaş, başında olan [13b/23] yaralarına şifā olur ve hem kuruudup şularını çıkarur, oñaldur. Ve eger başda kuruḥı tiz [14a/01] oñaldurmaḥ murād iderseñiz, üzerine ‘avrat südi şağasız tiz oñaldur. Ve eger şabır keskin [14a/02] sirke ile ezüp, şabınuñ başında yaş, şulu yaralaruñ üzerine sıvayup yaḳu idesin [14a/03] giderür, oñaldur.

Faṣlün fi ‘ilāci südedi'd-dimāğ: Ya‘nī dimāğ marazıdur ki burnu tutar, [14a/04] koḳu almaz olur, ol marazuñ beyānındadır. Eger nercis¹ ki bir otdur, başında çiçeği vardır, anı [14a/05] koḳlaya dimāğı, süddesini ve perkliğini açar. Ve eger kifāyet kadar lāden ezüp içerse ve hem koḳlarsa dimāğ [14a/06] süddesini açar. Ve eger kına toḥmından bir mişḳāl bal ile karışdurup yalarsa dimāğı kavī ider. [14a/07] Ve karanfil başı ki depesindeki yuvarlaḳdur, büber gibidür, anı döğüp kifāyet kadar içerse dimāğa mādde [14a/08] çıkmağı men‘ ider ve balğamı çıkarur. Ve kürünb ‘uşāresi de böyledür, aña Türkice kelem derler.

Faṣlün fi [14a/09] 'l-edviyeti'l-munḳıyyeti li'd-dimāğ ve'l-müfettiḥati li-süded²: Dimāğı pāk idüp südedini açan devālar beyānındadır. Dimāğ [14a/10] insānuñ biynidür ki başda olur, beyāz şeydür. Eger ‘ūdū'l-buḥūr ki öd ağacıdur, anı saḥḥ-ı ğubār idüp kifāyet kadar [14a/11] içerse dimāğı kavī idüp kuvvet virür hem balğamı çıkarur. Ve eger kürünb ‘uşāresini burnuna çekerse öd ağacı gibi dimāğı [14a/12] pāk ider. Ve eger maṣṭaki ki şaḳızdur, çeynese balğamı paralar, ya‘nī dimāğdan şuñar. Ve eger başal ‘uşāresi ki ya‘nī [14a/13] şoğan ‘uşāresidür, anı koḳlasa hem burnuna çekerse ruṭubāt-ı rediyyeden, ya‘nī kötü, fenā yaşlıḳdan dimāğı [14a/14] pāk ider. Ve eger şabır ezüp ğargara ide hem içe dimāğı pāk ider. Ve eger zencebīl ile maṣṭaki çeynese başdan balğamı [14a/15] çok çıkarur. Ve eger na‘na ‘uşāresini burnuna damladur ise dimāğa fā’yide ider. Ve eger kimyonı ḳaynadup [14a/16] şuyını burnuna çekerse dimāğı pāk

¹ Zerrīn ḳadeḥ derler, bir otdur ki yaprağı keras yaprağına beñzer ve andan ince ve küçürek olur, mücevvef, yeşil sāḳı olur, ammā sāḳında aḳ çiçeği olur, ortası sarı veyā kırmızı olur.

² Bu südde didükleri şey’ dimāğuş yolını ḳapadur ve bağlar, ba‘zı kere rüḥ-ı nefsanī nüfüz idemeyüp şar‘a ‘illeti ḥādiş olur.

ider. Calinus didi, ħardalı döğüp, bir pāre bez içinde [14a/17] koyup қоқларса dimāğı pāk ider. Ve eger cūmmārū'n-naħl ki bir aқ nesnedür, ħurmā ağačınıñ başında [14a/18] çıkar şıǵır dili gibi, ‘Arablar anı yerler, anuñ şuyını alup қоқlayа hem burnuna çeke dimāğı paklar. [14a/19] Ve eger bādem yaǵını kifāyet kadar içerse dimāğı paklar. Ve eger ġarīkūnı döğüp, ġubār idüp [14a/20] içer ise dimāğı paklar. Ve şīħ ki yavşan otudur, ġubār idüp başına ege ve қоқlayа dimāǵuñ südedini ve perkligini [14a/21] açar. Ve eger kerefis şuyını ve daħı kürünb şuyını yāħūd za‘firān ve mī‘a-ı sā’yileyi ezüp burnuna çekerse dimāğı [14a/22] mübālaǵa ile pāk ider. Eger mī‘a-ı sā’yile, Türkīce zigala derler, Menteşe ilinden gelür, kara günlük ravākıdur, [14a/23] bal gibi қoyu olur, eyü rāyihası olur. Ve eger ustūħūdus ki қарабаş derler, iki dirhemini bal ile ħall idüp [14b/01] içerse mübālaǵa ile dimāğı pāk ider.

Faşl: Eger henüz şaǵılmış қoyun südini kifāyet kadar içerse dimāǵuñ cevherini [14b/02] ziyāde ider. Ve eger gül yaǵını başına nūṭul ide, ya‘nī az az başına dökerse dimāğı arturur, ziyāde ider, [14b/03] kuvvetlendürür. Ve eger yaşını tamām eylemiş pīr, ihtiyārlara ġāyetle fā’yide ider eger bādem içini yer ise. Ve eger tavuқ beynini yer ise [14b/04] çevher-i dimāğı arturur ve kuvvetlendürür. Ve eger findıқ çok yerse dimāğı ziyāde ider.

Faşlün fi [14b/05] **‘l-edviyeti’l-muħallileti li’r-riyāħ mine’r-ra’s:** Başdan yelleri taħlil idüp, paralayup taǵıdan devālaruñ beyānındadır. [14b/06] Eger bahār¹ қоқulasa başda temekkūn idüp yerleşmiş ġalīz yelleri taǵıdur, fā’yide ider. Ve eger bir dāne burçaқ kadar mürr [14b/07] alup, tatlu bādem yaǵıla ħall idüp burnuna çekerse dimāğı issi idüp kızdurur ve dimāǵdan yelleri taħlil ider.

[14b/08] **Faşlün fi ‘ilāci’r-remed:** Ya‘nī göz aǵrısı beyānındadır. Eger mersin toħmını şevkerān ile döğüp şişmiş gözün [14b/09] üzerine zımād iderseñ ısıçaқdan olan göz aǵrısına fā’yide ider, şevkerān baldırana dirler. Ve eger қoyun iligini gözün üstinden [14b/10] ṭlā’ iderseñ, ṭlā’ demek Türkīce sıvayup yaқu idene dirler, ya‘nī қoyun iligini ṭlā’ iderse [14b/11] göz aǵrısını giderür. Ve çig ve bişmemiş ilik evlā ve evfaқdur bişmişinden. Ve ħayyū’l-‘alem, ya‘nī қaya [14b/12] қоруǵı sürme gibi gözine çekerse şuyını tīz giderür. Ve yeşil, tāze küzbere ki kişnicdür, bu daħı қaya қоруǵı [14b/13] gibidür, göz aǵrısını tīz giderür ve eger şuyını sürme gibi çeker ise. Ve eger ‘avrat südini ısıçaқdan olan göz [14b/14] aǵrısına damlatsalar giderür, Calinus bunu

¹ Bahār bir eyü қоқulu şaru çiçekdür, aña ‘aynū’l-baқar derler ki şıǵır gözü demek olur.

böyle didi. Ve nārīn tāze, küçigi mersin tohmi kadar [14b/15] ağaçında büyüdüke koparup, yedi dānesini sebt gününde, ya'nī cum'a ertesi günüdür, gün toğmazdan [14b/16] evvel yudup birkaç kerre böyle ide otuz senelik göz ağrısını giderür, bunu böyle Calinus [14b/17] ve ekābir-i eṭibbādan sekiz nefer kimesneler didiler. Ve şarmaşık çiçegini kifāyet kadar alup, bal ile qarışdurup [14b/18] göz şişinüñ üzerine koyup zīmād iderse şişini tağıdur. Ve şabrı gözün üzerine zīmād iderse şişini tağıdur [14b/19] eger ısıçağdan ise. Ve eger yumurta şarusını gül yağıla, za' firān ile qarışdurup göze zīmād ider ise elemi ve ağrısını [14b/20] ve acısını giderür, ve buña 'avrat südüni kaṭar ise daḥı ziyāde elemi keser. Ve eger zehrü'l-ḳar' ki kabaḳ çiçegidür, [14b/21] 'uşāresini alup gözüne çeker ise şifā olur eger göz ağrısı ısıçağdan ise. Ve 'inebü's-ṣa'leb ki it üzümüdür, [14b/22] bunu arpa unı 'uşāresine qarışdurup göze zīmād ider ise göz ağrısına fā'yide ider, bunu böyle [14b/23] Calinus didi. Ve ısıçağdan göz ağrısı dimeden murād ol göz ağrısıdır ki sebebi tütün yāḥūd gubār, toz yāḥūd [15a/01] güneşiñ ısıcağı ile olandur, bunu böyle Rāzī dedi. Ve daḥı Rāzī didi, böyle göz ağrısınıñ 'ilācı, bir [15a/02] yerden ḳalkup oturmaya, gezmeye, hareket etmeye, bir yerde dura ve ğidāyı terk ide, az yeye ve zūlmet, ḳarañluluk [15a/03] yerde otura, aydınlık yerde ve güneşde oturmaya, zīrā böyle etmek gözi ağrıyan kişiye şifādur. [15a/04] Ve eger oruçlu adamuñ tükürğini sürme gibi gözine çekerse ğāyetle fā'yide ider. Ve eger göz ağrısı eski [15a/05] olup uzasa, gitmesi güç olsa bu 'ilācı ide ki ya'nī çörek otunu döğüp, eşek ṭurpı 'uşāre- [15a/06] sile yāḥūd buña beñzer ğayrı nesne 'uşāresile qarışdurup burnına çeker ise fā'yide ider.

[15a/07] **Faşl:** Göz ağrısına mübtelā olan kimesne şuya ve cimā'a perhīz eylemesi lāzımdur ve üzerine vācibdür ki [15a/08] edviye ve devālardan müşhilātını isti'māl eyleye, balgāmı ve şafrāyı ve sevdāyı ishāl idüp çıkara ve yüzini [15a/09] şovuk şu-y-ıla yayḳaya ve ṭabī'atı ısıcaḳ şeyleri ḳoḳlamaya ve tuzlu şeyler yemeye ve ekşili şey' yemeye ve tozdan [15a/10] ve gubārdan ve tütünden ve güneşden, mūmdan, ḳındilden ihtirāz idüp baḳmaya ve uyku uyumaḳ [15a/11] dilese biraz ḳoyun yūñini ekşi şarāba batura, gözün üzerine koyup yaṭa, meşelā limon şarābı gibi, [15a/12] ve ibtidāda, göz ağrısı peydā olduğı vaktde baçaḳlarından ḳan ala ve ḥacāmet ideler ve elbetde ğidāyı terk [15a/13] ide, ancak arpa şuyı üzere ḳaşr idüp arpa şuyından ğayrı nesne isti'māl etmeye ve birkaç kere ihtikān eyleye [15a/14] ve gözünüñ üzerine üzüm içi ile ḳaynamış iklilü'l-melik şuyını qarışdurup ḳoya, zīrā elemi ve veca'ını giderür. [15a/15] Ve eger ḥaşḥāşı ḳabla ḳaynadup alnına zīmād iderse veca'ını sākin ider ve şu

yoşuñı ki şunuñ üzerinde [15a/16] yeşil nesnedür, ‘Arabça tıhlab dirler, bundan biraz alup ve biraz haşhâş yaprağı ve hayyü'l-‘alem ‘uşâre- [15a/17] si, bunları birbirile karışdurup gözüñ kapağı üzerine zımâd iderse ol sâ‘at elemini giderür [15a/18] ve dağı acılığını giderüp ıslâh ider.

Faşl: Gözüñ ağı kızarmak şuna delâlet ider ki dimâğda [15a/19] şiş yâhūd elem vardır veyâhūd imtilâ‘ vardır. Ve eger başını mikrâz ile, ya‘nî maķâş ile tırâş idüp [15a/20] kırkmaq göz ağrısına fâ‘yide ider. Ve eger başda çok kıl olursa göze zarar ider, tîz tîz tırâş [15a/21] olmak gerekdür, bâ-huşuş kıl kısa olup uzun degül ise zararı dağı artık olur.

Faşl: [15a/22] Ammâ ol maraz-ki verdî nec derler, şabî çocuklarda çok ‘arız olur, bu maraza ‘âmme müverredü [15a/23] 'l-‘ayn derler, zîrâ bu göz marazı peydâh olduğda göz şişer ve gözüñ kapağları çatlar, yarulur, [15b/01] andan kan akar ve çıkar, böyle göz ağrısına ‘ilâc, kavunı yâhūd hayyü'l-‘alemi üzerine koya, hamâmdan hâzer idüp girmeye.

[15b/02] **Faşl:** Gözlerine çok nâzle iner olsa başını tahrik etmeye, ya‘nî oynatmaya ve hamâma çok gire, mülâzemet eyleye ve başını [15b/03] ısıcaķ şuya ve şovuk şuya şokmaya ve başına yağ sürmeye, yağlamaya. Ve eger anzarûtı nebât şekeri ile kuruca karışdurup [15b/04] gözüñ üzerine zımâd iderse gözde ne var ise çeker çıkarur, oñaldur, gâyet laţîf devâdur, göze fâ‘yide ider. Ve eger [15b/05] summâkı gül suyuyla ısladup kuvveti şuya çıkduķda göze damlada ısıcaķdan olan göz ağrısı ibtidâ‘-i zuhûrında [15b/06] fâ‘yide ider.

Faşl: Göz ağrısı dört dürlü olur, ya mikdârı ziyâde hâliş handandur veyâhūd balgamî olan [15b/07] kandandur veyâhūd şafrâvî olan kandandur veyâhūd sevdâvî olan kandandur. Ve eger depesinüñ çukurından hacâmet [15b/08] idüp şişe çekmek ile yaramaz, müzmin göz ağrısından çok kimse hâlâş olup kurtuldı, bunu böyle Calinus [15b/09] ve dağı ğayrılar didiler.

Faşlün fi'l-edviyeti'l-mâ‘nieti min inşibâbi'l-mevâdd ile'l-‘ayn: Ya‘nî göze mâdde dökülmege [15b/10] komayup mâni‘ olan devâlar beyânındadır. Eger za‘firânı ezüp gözüñ kapağına zımâd iderse ve dağı ‘avrat südi ile hâll [15b/11] idüp gözüne çeker ise sürme gibi, gözine yaş ve ruţûbât ve şu inmeden men‘ ider. Ve eger kavun kabını alnına zımâd iderse [15b/12] göze akan suyu men‘ ider, Calinus ve Râzî ve ğayrıları dağı böyle didiler. Ve eger mevâdd-ı müzmine göze iner deyüp [15b/13] korkar ise şahm-ı hançal

içsünler, zîrâ kırga dülegi māddeyi def' ve men' eylemede fā'yidesi çoktur. Ve eger [15b/14] gözünü gül şuyıla yaykasa göze mādde dökülmegi men' ider.

Faṣlün fi'l-edviyeti'l-muḥidde li'l-başar ve'l-muḥavviyeti li'l-'ayn: [15b/15] Gözüñ görmesini keskin ve göze kuvvet virici devālar beyānındadır. Eger ḥurmā çekirdeğini yakup anı göze [15b/16] sürme gibi çeker ise gözü keskin ider. Ve eger kelem yer ise za'if başara fā'yide ider. Ve eger za'firānı sürme eylese, [15b/17] ya'nî sürme gibi göze çeker ise yāḥūd içer ise göze kuvvet virür. Ve eger ḥavlān-ı Hindî her yedi günde bir kerre [15b/18] göze çekse gālîz ruṭubātını tahlîl idüp gözün şihḥatine fā'yide ider.

Faṣlün fi'l-edviyeti'l-muḥiddeti li'l-başar: [15b/19] Ya'nî gözü keskin iden devālar beyānındadır. Eger siyāh būberi ḡubār idüp göze çeker ise ve hem yir ise [15b/20] gözi keskin ider. Ve eger zencebîl daḥı būber gibidür hem gözün zulmetini ve karañulıgını giderür, bunu böyle [15b/21] Calinus ve daḥı on altı ḥekîmler didiler. Ve eger ṭuruf yer ise gözünü keskin idüp zulmetini giderür [15b/22] ve kaṭrān tütünü ile iktihāl daḥı böyledür. Ve eger kemmün yer ise ve daḥı gözüne çeker ise gözünü keskin [15b/23] ider ve eger gögerçin başını tüyile yaқа ve saḥaḥ ide, şöyle-ki ḡubār ola, toz olduḡda gözüne çeker ise [16a/01] gözünü keskin ider.

Faṣlün fi'l-edviyeti'l-munḳıyyeti li'l-'ayn: Ya'nî gözün pasını ve ziyāde çürigini [16a/02] izāle idüp giderici devālar beyānındadır. Eger ṭuruf toḡmını saḥḳ idüp şu yerine içürseler gözi keskin ider. [16a/03] Ve eger ḥavlān-ı Hindî ki gözüne sürme gibi çekerse gözün ruṭubāt-ı rediyyesin pāk idüp keskin ider. [16a/04] Ve eger elli dirhem rāziyāne toḡmını dögüp, elekden geçürüp, on beş dirhem aḳ zencebîl elekden geçürüp, [16a/05] ḳaynadup, tā kuvveti şuya çıқа, süzüp ol şuyı şu yerine içer ise gözleri ḳararup, zulmetle karañulıḳ [16a/06] çöküp, sā'yir şeyleri göremez ve za'if olup 'amelden kesilmiş gözlerün zulmetlerini [16a/07] giderüp eşyaları rüşen gösterür ve keskin ider. Ve eger sezābı göze sürme gibi çekerse [16a/08] ruṭubāt-ı rediyyeden pāk idüp keskin ider. Ve eger kerefis şuyını gözüne çekerse ruṭubāt-ı rediyyeden [16a/09] gözünü pāk ider. Ve eger ḥorūs ödini göze çeker ise ruṭubāt-ı rediyyeden pāk idüp keskin ider.

[16a/10] **Faṣlün fi'l-edviyeti'l-ḥāfızati li'l-'ayn:** Ya'nî gözün şihḥatini ḥıfz iden devālar beyānındadır. Eger tütüyāyı [16a/11] iktihāl idüp göze çeker ise gözün şihḥatini ḥıfz idüp ḳavî ider. Ve eger işmid didükleri parlaḳ [16a/12] sürme taşını göze çekerse şihḥatini ḥıfz ider. Ve eger sünbül-i Hindî saḥḳ idüp göze çeker ise [16a/13] şihḥatini ḥıfz idüp gözünü ḳavî, keskin ider.

Faṣlün fî ‘ilâci's-sebel: Ya‘nî sebel gözde şol [16a/14] tamarlardur ki kan ile tolup ve kızarup gözde bir perde gibi olur, örümcek ağına beñzer, şöyle-ki tütüne [16a/15] beñzer şeyler gözine görünür, bu maraž şāhibi ne güneşde ve ne mûm yanarken aydınlığında daḥı [16a/16] görmez, bu maražuñ ‘ilâcı beyânındadır. Şāhibü's-sebel her bir ayda bir kere kan aldura, çok kan [16a/17] çıkaralar ve daḥı alnında olan tamarından kan alalar kollarından kan aldurup müshil devâ ile [16a/18] istifrâğdan soñra. Ve daḥı şāhibü's-sebel ḥamāma gire, çok durmaya fâ'yide ider. Ve eger eşek tırpı [16a/19] ‘uşâresini ‘avrat südile burnına çekerse fâ'yide ider.

Faṣlün fî ‘ilâci'z-zufr: Ya‘nî bu bir [16a/20] yufka deridür ki gözde burun cânibinde, göz pınarında olup gözün ağını ve karasını [16a/21] kaplar, ‘ilâcı beyânındadır. Ve bu zıfr ki bir yufka deridür, çok kere göz pınarında olur, gözünün [16a/22] ağını ve karasını kaplamazdan evvel, küçük iken ‘ilâcı edviye-i cālibe iledür ki gözde olan [16a/23] cerebe, ya‘nî uyuza etdükleri ‘ilâc mişilleri ‘ilâc ideler. Eger büyük olup gözün ağını ve karasını [16b/01] kapladı ise ‘ilâcı yine bu cerebün ‘ilâcıdur ve ammâ ‘ilâcuñ güzeli ısıçak şuyuñ buḥârına egilüp gözlerini [16b/02] tuṭa, tâ gözleri ısınup, ısıçak olup yüzi kızarınca tuṭa yāḥūd ḥammāma gire, böyle itdükden-soñra [16b/03] zıfra üzerine devâ ile ‘ilâc ideler, bunı böylece Calinus Ḥekīm ve daḥı Rāzī Ḥekīm didiler. Ve eger yaraşa [16b/04] necesini göze sürme idüp çeker ise zıfraya fâ'yide ider. Ve eger fâre necesini saḥaḳ-ı ḡubâr idüp, bal ile [16b/05] karışdurup göze çeker ise zıfra fâ'yide ider. Ve eger demür pasını göze çeker ise zıfra fâ'yide ider. [16b/06] Ve eger kara günlük ve aḳ günlük ve kaṭrân ve mürr, bunları berâber yakup, tütünüle iktihâl idüp göze çeker ise [16b/07] zıfrayı giderür, bunlaruñ tütününi sürme idüp göze çekmenün ṭarîki, mîli bunlaruñ tütünü üzerine [16b/08] tuṭup, tâ işini, ya‘nî koḳusunu alup kurum peydâ olduḳda göze çekmekdür. Ve eger ‘avrat südini saḥḳ olmuş [16b/09] günlüğe karışdurup göze tamladalar zıfra fâ'yide ider.

Faṣlün fî ‘ilâci't-ṭarfe: Ṭarfe göz içinde kandan [16b/10] olan şol noktaya derler ki ḍarbdan veyâ bir şey’ toḳunmadan olur, ‘ilâcı beyânındadır. Ve Calinus didi-ki, [16b/11] bu ṭarfe gāḥice pek çok kuşmadan veyāḥūd ḳamçı ile urmadan veyāḥūd çok öksürmeden olur, [16b/12] didi. Ve eger ṭarfe yeñi ‘arîz olup arası uzamadan ‘ilâc budur ki eger ṭarfe kırmızı veyâ yeşil, [16b/13] her kaḅısı olursa olsun, kifâyet ḳadar tuz ezüp, ışıdup, ısıçak iken bezi baturup ṭarfe üzerini [16b/14] şaralar ve daḥı baḳla unı isti‘mâl ideler. Ve eger cāriye, ya‘nî ‘avrat südini ṭarfenün ibtidâsında [16b/15] göze tamladalar fâ'yide ider, eger ‘avrat südini gül şuyına karışdurup tamladalar daḥı

[16b/16] yegdür. Ve eger şā'im olup oruçlı adamuñ tükriğini tarfeye tamladalar fā'yide ider. Ve eger kerefis şuyını tamladalar [16b/17] tarfeye fā'yide ider. Ve eger göziñ eti ve ağı üzerinde olup yarıldukda biraz kimyonı tuz ile çeyneyüp, [16b/18] bir parça bez üzerine tükürüp ol bezden göze tamladalar fā'yide ider, bunu böyle Rāzī Hekīm [16b/19] ve dağı ğayrıları didiler.

Faṣlūn fī 'ilāci'd-dem'a: Ya'nī dā'yimā gözi şulu olup aḳar, [16b/20] beyānındadır. Bu maražuñ sebebi göz pıñarında eti az ve nokşān olmadandır. Ve eger göz pıñarında olan et [16b/21] bi'l-külliyeye gitse yāhūd ol et pek az ḳalsa aña 'ilāc olmaz ve 'ilāc kār itmez, bunu böyle Calinus [16b/22] dedi. Ve eger alnına ḳaṇtariyon 'uşāresini zīmād iderse dem'ayı keser. Ve eger şabrı gözine sürme idüp çekerse [16b/23] göze dolan şuyı keser. Ve eger şoğan 'uşāresini alnına zīmād ide göz yaşını ḳurudur. Ve eger şāhibü'd-dem'anuñ [17a/01] gözine sirke damladalar dem'ayı keser. Ve eger tütüyā ve buña beñzer yaşı keser şeyleri göze [17a/02] çeker ise yaşını keser. Ve eger sürme ki parlak ola, göze çeker ise dem'ayı keser. Ve eger rastık ṭaşı ki rāsuḡ [17a/03] ṭaşı dağı derler, saḡḡ-ı ğubār idüp, elekden geçürüp çeker ise gözde dem'ayı keser, ḳurudur. [17a/04] Ve eger ḡorūs ve tavuḡ ödini göze çekerse dem'ayı keser. Ve za'firānı 'avrat südile ḡall idüp, [17a/05] ezüp, göz ḳapağına sürüp bulaşdurur ise gözde olan dem'a fā'yide ider.

Faṣlūn fī 'ilāci's-şa'ire: [17a/06] Ya'nī göz ḳapağınuñ bir tarafında ya ğayrı tarafda arpa ḳadar bir uzun şişdür ki arpaya beñzer, [17a/07] 'ilācı beyānındadır. Ve eger başı ḳopmış siñek ile şa'ireyi ovar ise fā'yide ider, Calinus [17a/08] bunu böyle dedi. Ve eger çok kere ḡammāma gitmek ve dağı ısıcaḡ şuvuñ buğına ve buḡārına gözi açup üzerine [17a/09] egilmek ile gözünü tavlamaḡ ğāyetle çok fā'yide iden devālardandır. Ve eger zāmḡ-ı 'Arabīyi sirke ile ḡall idüp [17a/10] şa'ire üzerine ḳoyalar fā'yide idüp açar. Ve eger za'firānı gül şuyıla ḡall idüp, mürr ile ḳarışdurup, [17a/11] şa'ireye sürüp bulaşdurur ise fā'yide ider. Ve eger şabrı şa'ireye zīmād ider ise giderür, Calinus [17a/12] böyle dedi, Rāzī dağı böyle dedi.

Faṣlūn fī 'ilāci'l-berede: Ya'nī bu bir marazdır ki çok yemekden [17a/13] olur, tuḡme derler, pek şaḡil ve ağır olur, 'ilācı beyānındadır. Eger arpa unı ile şarābı ve balı ma'cūn idüp [17a/14] berede üzerine zīmād iderse beredeyi taḡlil idüp tağıdır. Ve eger zāmḡ-ı 'Arabīyi sirke ile ezüp berede [17a/15] üzerine tılā' ider ise giderür. Ve eger ekmek içi yumşağını bal ile ḳarışdurup berede üzerine ḳoyarlar ise [17a/16] giderür.

Faṣlūn fī ‘ilāci’l-cereb: Ya‘nī göz қаpağı altında kızıl uyuzdur, ‘ilācı beyānındadır. Bu [17a/17] uyuz güneşüñ ısıçağından ve ğubār, ya‘nī tozdan ḥādīş olur, ‘ilācı baldur ve dağı ısıçaq, yavaş [17a/18] şu-y-ıla balı ḥall idüp, bir pāre beze baturup cereb üzerine qoya, bağlaya. Ve dağı kudretten [17a/19] ısıçaq şu ki issi pīnar şuyıdır, ḥastalara içürürler, ol şuda tuzluluk ve acılık [17a/20] ve ekşilik olur, ılıca derler, anda kibrīt kōkısı vardır, uyuzı olan şāhibü’l-cereb ol şuda [17a/21] yayqana ve ol şuya bez baturup cereb üzerine şara güneşden, ğubārdan olan cerebi giderür, [17a/22] Calinus böyle dedi. Ve dağı Calinus dedi ki, devānuñ keskini ve yavaşı ‘illetleriñ kuvveti [17a/23] ve yavaşlığı qadardur ve cerebe devā’ isti‘ māl olmaz, illā qan aldurup ve bedeni istifrāğ ile [17b/01] tenqiye eyledükden sonra cerebe ‘ilāc olur, dedi. Ve ‘ilācü’l-cereb, ya‘nī uyuzuñ ‘ilācı ḥamāma girüp, kese [17b/02] sürünüp ve gözine dimāğdan ḥıltı indürür devālar ile sürme idüp çekmekdür, [17b/03] Rāzī Ḥekīm böyle dedi. Ve ḥavlān-ı Hindī göze çeker ise gözde olan cerebi giderür. Ve eger [17b/04] māzūyı saḥq-ı ğubār idüp, göz қаpağını devirüp, ya‘nī açup üzerine ekerler ise, öylece [17b/05] göz қаpağı devrilmiş dura, üç sâ‘at şabr eyleye, yummaya, Calinus böyle dedi. Ve keler ki [17b/06] Türkice kertenkele derler, aṣlā şu içmez, anuñ necesini saḥq idüp göze çeker ise gözde olan cerebi [17b/07] ve giciyigi giderür. Ve eger şabr, sürme gibi idüp göze çekerse cerebe fā’yide ider, bā-ḥuşuş şabrı od [17b/08] üzerinde qavurup, sürme gibi idüp çekse ğāyetle fā’yide ider. Ve eger dişi keçi ödi [17b/09] ve dağı qoç ödi ile göze çeker ise cerebe fā’yide ider. Ve za‘firān da böyledür ki [17b/10] iktihāl ider ise gözde olan cerebi giderür. Kibāşü’l-qaranfil ki ya‘nī qaranfilüñ başında [17b/11] bir yuvarlaqdur büber gibi, anı saḥaq-ı ğubār idüp, göz қаpağını devirüp, ya‘nī qalb idüp [17b/12] ve Türkçe çevirüp ekeler, ğāyetle acıdur, iki sâ‘at şabr ide, der-‘aḥab oñulup cerebi [17b/13] zā’yil olur, ‘acīb ve laṭif devādur. Ve ḥunfesā’ didikleri toñuzlan böcegini iki bölüp, [17b/14] mīli ol iki parça olan toñuzlan böceğine şoqup, uyuzı ve giciyigi olan göz [17b/15] қаpağına sürme idüp çekerse fā’yide ider. Ve cereb müzmin ki ya‘nī yaramaz olup azğun olsa, [17b/16] aña ‘ilāc kār etmese alnından qan alalar, sonra gözüñ pīnarından [17b/17] qan ala ve dağı sülük yapışdura, göz қаpağına bir kerre sülük yapışdurduqdan-sonra tekrār bir dağı yapışdura, [17b/18] sonra ova ve qaşıya, bir kerre qaşıduqdan-sonra bir dağı qaşıya, sonra tekrār, yine sülük yapışdura, [17b/19] sonra gözüñ pīnarından qan ala, ol gözde olan helāk olur, gider, ol marāzdan ḥalāş [17b/20] olur, qurtulur, Ḥekīm Rāzī böyle dedi.

Faṣlūn fī ‘ilāci'l-ğışāvet: Ya‘nī göz qararmağın ve perdenün [17b/21] ‘ilacı beyânındadır. Ve ğışāvenün sebebi gözde ruṭūbetün çokluğudur, bu ekseriyyā büyük gözlülere [17b/22] ‘arız olur, Calinus böyle dedi. Ve ğışāvenün ‘ilacı alnından kan almağla ve müşhil devā’ isti‘māl [17b/23] eylemek ile ve dağı gözlerinin pınarından kan almağla ve sülük yapışdırmağla olur, Hekīm Rāzī böyle dedi. [18a/01] Ve eğer devenün beynini yer ise bir mişkāl kadar fā’yide ider. Ve eğer turna kuşının beynini göze sürme idüp [18a/02] çeker ise ğışāveye giderür. Ve eğer naṭrūnı şu-y-ıla ezüp göze çeker ise ğışā’yı giderür. Ve eğer tatlu nārı şıķup, şuyını [18a/03] şāfi idüp güneşe kıoya, şol kadar dura ki kıoyu ola bal gibi, şöıra göze sürme gibi çeker ise ğışāveye [18a/04] fā’yide ider. Ve eğer dişi keçinün cigerini kebāb idüp kebābdan akan şarı şuyını göze çeker ise ve dağı ol [18a/05] kebābdan yer ise ğışāveye fā’yide ider. Ve eğer ħunfesā’ ki toñuzlan böcegidür, bunu iki yarup, içine māl [18a/06] şokup anuñla iktiḥāl ide ğışāya fā’yide ider. Ve eğer bir pāre za‘firān ile göze sürme eyleye ğışā’yı [18a/07] giderür, göze cilā virür. Ve eğer būber ve dārcin ve kıızıl boya¹, bunları berāber saḥķ idüp, bir deng [18a/08] kadar göze çeküp hem andan içer ise ğışāyı giderür, ‘acīb devādur. Ve eğer ħardal ile çögen ki [18a/09] bāzīdür, anı yer ise ğışāveye fā’yide ider, Calinus ve Rāzī Hekimler böyle didiler.

Faṣlūn fī ‘ilāci [18a/10] ‘l-ceṣā: Bu bir marāzdur ki gözün kıapağında olur, yumup açamaz, eğer yumar ise veyāḥūd açar ise sızlar, ağrır, [18a/11] güç ile gözünü yumar, açar, bunun ‘ilacı beyânındadır. Ve eğer tatlu bādem yağı veyāḥūd benefşe yağını burnına [18a/12] çeker ise fā’yide ider. Ve eğer mür, gözine çeker ise, hem tılā’ ider ise fā’yide ider. Rāzī böyle dedi ki, şol devā ki [18a/13] ṭabī‘atı ḥārr ve ısıçak ola hem dimāğdan ruṭūbāt-ı rediyyeyi çeküp dimāğı pāk iden ve ruṭūbāt-ı ceyyideyi göze [18a/14] indüren devā’ isti‘māl eyleyeler ceṣā marāzına fā’yide ider ve hem şāḥib-i ceṣā oğlaķ etini yeye, kebābını [18a/15] yāḥūd öyle bişmiş yaḥnisini yeye, dedi. Ruṭūbāt-ı rediyye dimek zararlı şeydür, bedene fā’yidesi [18a/16] yokdur, kötü yaşlıķ şey’ dimekdür. Ruṭūbāt-ı ceyyide dimek güzel, eyü yaşlıķ şeydür, bedene [18a/17] fā’yidesi vardır.

Faṣlūn fī ‘ilāci'l-ğarab: Gözde olan nāşūr zahmetine derler, anuñ ‘ilacı [18a/18] beyânındadır. Eğer günlüğü göğercinün tāze, yaş ḥur’ıla, ya‘nī necesile kıarışdırup ğaraba zımād ider ise fā’yide [18a/19] ider. Ve eğer zācı bal ile kıarışdırup ğarab üzerine kıoyar ise fā’yide ider, eğer ol nāşürdan şular [18a/20] aķmaz olur ise bunu

¹ Kıızıl boya bir kıızıl kökdür, ayrıķ otunun kökine beñzer.

koyduktan-sonra demir ile ol nāşūrı yaralar. Eger eski cevzi döğüp [18a/21] gözün nāşūrına koyar ise giderür. Ve eger cevz yağını göze koyar ise fā'yide ider, nāşūrını giderür. [18a/22] Ve eger cevzi şā'yim olan kimesne çeynese, gözün nāşūrı üzere kıosa şularını akıdur, şifā olur, [18a/23] giderür, Calinus böyle didi. Ve eger şāyimün tükruğı ile mürr-i şāfiyi hāmīr idüp gözde olan [18b/01] nāşūrı üzerine kıoya nāşūrı giderür. Ve eger it üzümünü döğüp nāşūruñ üzerine zımād iderse [18b/02] giderür. Ve eger feslegeni döğüp, sirke ile kıarışdurup ğarabuñ üzerine kıoyarsa giderür.

Faşlün fī 'ilāci za'fi [18b/03] **'l-başar:** Göz za'finuñ 'ilācı beyānındadır. İhtiyār, pīr olanların vücūdunuñ kıatılığı ve perikligi eksildükçe, ya'nī [18b/04] pīr olup kıuvveti eksildükçe başaruñ za'ifligine sebep olur, Calinus böyle dedi. Ve dağı çok ağlamak [18b/05] gözi za'if ider, Rāzī Hekīm böyle dedi. Ve Calinus dedi, tuzı çok ve kelem didükleri otı [18b/06] dağı çok yemek ve bādrūc, bir otdur, bunu dağı çok yemek ve dağı balı çok yemek ve ğalīz etleri kı [18b/07] şıdır eti gibi, çok yemek ve sirkeyi çok yemek ve dağı çok cimā' etmek ve dağı çok kıan aldurup [18b/08] hacāmet eylemek, bunları çok eylemek gözi za'if ider, gözün ferini giderür, didi, ya'nī nūrını giderür [18b/09] dimekdür. Ve ğüneşe bakmağıdan za'if olan göz çok uyku uyur ise şifā' bulur, za'fi gider. [18b/10] Ve eger bal yer ise ve hem gözine çeker ise gözünü kıavī ider. Ve eger şa'teri bal ile yer ise ve hem [18b/11] gözine çeker ise gözünü kıavī ider ve keskin ider, Calinus böyle dedi. Ve eger hūrmā çekirdegini [18b/12] yakup göze çeker ise gözi kıavī ider. Ve eger miski ezüp kıoklasa ve dağı tīlā' eylese ve dağı içerse [18b/13] gözünü keskin ve kıavī ider. Ve eger turp yer ise gözi keskin ider, Calinus ve ğayrılar [18b/14] dağı böyle dediler.

Faşlün fī 'ilāci'l-beyāz: Ya'nī gözde vāķi' olan aklığı gidermenün [18b/15] 'ilācı beyānındadır. Eger lū'lū', göze çeker ise beyāzını giderür. Ve eger tavuk yumurtladığıda, [18b/16] o sā'at, ısıçak iken kıabını alup, yumşak döğüp, ğubār olduğıda maşraya kıoyup [18b/17] göze üfler ise beyāzını giderür. Ve eger şabī toğıduğı vāktde ibtidā kııķan necesini [18b/18] kıurudup, sahaķ-ı ğubār idüp göze çeker ise beyāzını giderür. Ve eger deve etinden yakup [18b/19] külini göze çeker ise ağını giderür. Ve eger kelem otını zāca kıarışdurup ve sirke [18b/20] ile hāl idüp göze çekerse beyāzını giderür. Ve eger it ödini göze çekerse [18b/21] beyāzını giderür. Ve eger miski göze çekerse gözün beyāzını giderür. Ve eger incü şadefini [18b/22] yakup göze çekerse beyāzını giderür. Ve hūrūs kıanını ısıçak iken göze çekerse, birkaç [18b/23] kerre çekerse beyāzına cilā virür. Ve hūrūs ödini ğümüş zarfā kıoyup göze çeker ise beyāzını

[19a/01] giderür. Ve çocuğunun gözinde beyâz olan ‘avrat igneyi uyluğuna baturup kanını akıtdukda [19a/02] ısıçak iken ol kandan çocuğunun gözine çeker ise beyâzını giderür. Ve eger hüdhüd kuşının kanını ısıçak [19a/03] iken göze damlada beyâzını giderür, Calinus ve gayrları böyle didiler. Ve eger kaṭūnā tohmından bir dirhem kadar [19a/04] saḥḥ idüp bir dirhem şeker ile göze çekerse beyâzını giderür. Ve eger çürümüş kamışı saḥḥ-ı gubār idüp göze [19a/05] çeker ise beyâzını giderür. Ve eger ṭuruf yaprağının ‘uşâresini göze çekerse beyâzını giderür. Ve eger kaṭrânı [19a/06] göze çekerse beyâzını giderür ve gitdükden soñra beydâ olmasını men‘ ider. Ve eger şā’yimūn tükürğini [19a/07] vāfir zamān isti‘ māl idüp göze çekerse beyâzını giderür. Ve eger ayva çekirdegi kabını [19a/08] soyup ve penbe çekirdegi içi ve nebāt şekeri berāber göze çekerse beyâzını giderür, mücerreb, [19a/09] şahīhdür, cümle eczā’ berāber ola. Ve eger beyâz ḥanṣal, ya‘nī karga dülegi, aḳ ola, aña mīli [19a/10] baturup göze çekerse beyâzını giderür. Ve eger lük ki anuñla kılıç ve bıçak kabzasını berkidürler, [19a/11] göze çekerse beyâzına cilā virür.

Faṣlün fī nüzūli’l-mā’ fi’l-‘ayn: Ya‘nī göze şu inmenün ‘ilācı [19a/12] beyânındadır. Eger ḥuṭṭāf ki kırlangıç kuşudur, anuñ biynini bal ile karışdurup içir ise ve daḥı göze [19a/13] çeker ise ibtidā şu inmesini gözden men‘ ider. Ve eger bostān inciri südini göze ibtidā nüzūl-u mā’yı [19a/14] men‘ ider. Ve eger kıca ḥorūs ödini göze çeker ise şu inmegi men‘ ider. Ve eger şabrı göze çekerse şu inmegi men‘ ider. Ve eger [19a/15] şoğan şuyını bal ile karışdurup göze çeker ise şuyun ibtidā inmesini men‘ ider, inmege kımaz, def‘ ider. Ve eger [19a/16] eski zeyt yağını göze dökeler ve gözi mīlūn başı ile çok ovup kaşıyalar şu inmiş göze kıvvat virür [19a/17] ve daḥı şu inmegi men‘ ider.

Faṣl: Eger göze görinen ḥayālāt bir dürlü olur ise ol ‘illet göze [19a/18] ḥāşdur. Eger bir dürlü degil ise ol ‘illet hem gözün ‘illeti hem gayrı bir ‘uzvuñ ‘illeti olur, göze ḥāş olmaz. [19a/19] Gözine şu inen kimse ḥacāmet daḥı balık yemegi ve kıyun eti yemegi ve şarımşak ve bakla yemegi terk idüp bunlara [19a/20] perhīz ide.

Ve’l-farḳ beyne’l-mā’i ve’l-ḥayāl: Ya‘nī göze şu indükde ya inmeli olduḳda ol şu inmenün beyni ile ḥayālūn [19a/21] beyninde farḳ nedür derseñ, ḥayāl ol şeydür ki gözde bulunmaz, illā bulunduḳda ziyāde olur ve nāḳış olur, [19a/22] ya‘nī ḥayāl bulunduḳda artar hem azalur ve şu indükde artmaz ve eksilmez bir ḥāl üzere durur. Ve daḥı Aresṭo [19a/23] ve Rāzī didi, eger inen şu ḍarbdan ise ya bir şey’ doḳunmadan ise aña ‘ilāc eylemeye, zīrā oñulmaz, ‘ilāc kār [19b/01] eylemez, dedi. Ve Rāzī didi, eger ol

şu ki veremden ya bir şey' tokinmadan ola, eger taharrük idüp gözün [19b/02] içinde aşağı yukarı oynar ise añā 'ilāc eylesesin ve eger oynamaz ise 'ilāc etme, dedi.

Faşl: [19b/03] Göze şu indigi vaktde, ibtidāsında iken hammāma girmeye ve cimā' etmeye ve şarāb içmeye, ya' nī şu içmeye ve burnına ħorūs [19b/04] ödünü çeke.

Faşlün fī 'ilāci'l ğışāvet: Göze kara düşüp perde olsa 'ilācı beyānındadır. Eger [19b/05] ħamrın tırtısını yakup göze sürme gibi çekerse ğışāveye fā'yide ider, giderür. Ve veda' ki uvacık, yılan- [19b/06] başı bir aqça boyuncuqdur ki palān atlarının yularlarına ve kuskunlarına dikerler, bu boncuğı yakup külini göze çekerse [19b/07] gözün ğışāveyi giderür. Ve eger rastık taşı ki yanmış bakırdur, ğubār idüp göze çekerse ğışāveye cilā [19b/08] virür ve gözi keskin ider, zulmetini giderür. Ve eger şābı göze çekerse ğışāveye giderür. Ve eger ħardalı döğüp, [19b/09] ğubār idüp, şu ve bal ile karışdurup göze çekerse ğışāveye giderür. Ve eger za'firānuñ telini göze çekerse [19b/10] ğışāveti giderür. Ve eger lü'lü' yāḥūd mercānı göze çekerse ğışāveti giderür. Ve eger dārcini yer ise ve daḥı göze çekerse [19b/11] ğışāvete fā'yide ider. Ve eger keçinün cigerini kebāb idüp, bişerken üzerine zencebīl eküp kebābdan ağan şarı [19b/12] şu-y-ıla gözine çeker ise ğışāveti giderür.

Faşlün fī 'ilāci'l-kemne: Ya' nī kemne bir yaramaz, azğun, kuru göz [19b/13] ağrısıdır ki gözün tamarları anda görünür. Eger abnūs ağacını yaykayup şofra göze çekerse kuru göz [19b/14] ağrısını men' ider. Ve eger 'anberi saḥk idüp göze çekerse kuru göz ağrısına fā'yide ider hem tırmalamasını giderür. [19b/15] Bu kuru göz ağrısının nişānı ve 'alāmeti budur ki uyğudan uyandukda gözlerinde kum yāḥūd [19b/16] toprak var zann ider, ol vaktde ovar gözlerini. Ve eger ravandı sirke ile ḥall idüp gözünün altında [19b/17] kuru ağrısı olan kimesne gözine zımād ider ise giderür.

Faşlün fī ḥuşūneti'l-ecfāni ve ğılzihā: [19b/18] Ya' nī gözün kapaqları perk olup ve kılnın iri olmasının 'ilācı beyānındadır. Ve eger sūnbül-i Hindī [19b/19] saḥaḳ-ı ğubār idüp göze çeker ise kapağın ḥuşūnetini ve kılnın iriligini giderür. Ve eger nişāştayı [19b/20] cāriye südi ile ezüp yāḥūd yumurta ağıla göze damlada fā'yide ider, göz kapağının ḥuşūnetine ve ğılzına [19b/21] fā'yide ider. Ve eger zāmğ-ı 'Arabīyi ḥall idüp, gül şuyunda ısladup göze damladur ise göz kapağının [19b/22] yanmasını ve ğılzını giderür. Ve eger şāb, bal ile karışdurup göze damladur ise göz kapağının [19b/23] perkligine ve ğılzına fā'yide ider. Ve eger 'avrat südini damlatmağa müdāvemmet ider ise göz kapağının ḥuşūnetine ve ğılzına [20a/01] fā'yide ider, giderür.

Ve eger gül yağını damladursa fā'yide ider 'avrat südi gibi. Ve eger incir yaprağını göz [20a/02] kapağına sürerse huşūnetine ve gılzına fā'yide ider. Ve eger sirkeyi şu-y-ıla karışdırup göze çekerse huşūnetine ve gılzına [20a/03] fā'yide ider. Ve eger hışrım 'uşāresi ki kōruk 'uşāresidür, anı göze çekerse kapağınuñ huşūnetine ve gılzına [20a/04] fā'yide ider, 'uşāre nedür, şudā'-ı hārrda beyān olındı, ol maħalle mūrāca'at olına ğaflet olındı ise. Ve eger deñiz [20a/05] köpüğünü saħak-ı ğubār idüp göze çeker ise huşūnet-i ecfāna ve gılzına fā'yide ider.

Faşlūn fī 'ilāci'n-nütū': Ya' nī gözde [20a/06] yara şişüp ve mürtefi' olmasınınñ 'ilāci beyānındadır. Eger şarmaşığuñ yaprağını döğüp nütū'ıñ üzerine zımād [20a/07] iderseñ nütū'a fā'yide ider. Ve eger benefşe yaprağını döğüp, tāze, yeşil ola, soñra gözde olan şişūñ üzerine [20a/08] zımād iderseñ fā'yide ider, şişini giderür, oñaldur. Ve eger yumurta ağını göze zımād iderseñ şişine fā'yide [20a/09] ider. Ve eger göğercin kanını göze damladursañ şişine fā'yide ider. Ve eger hindibāyı döğüp gözine zımād ide şişini [20a/10] giderür. Ve eger tuzu şu-y-ıla ħall idüp göze damladursa şişine fā'yide ider. Ve eger buğday veyāħūd arpa [20a/11] ħamirini göze zımād iderse nütū'ül-'ayna fā'yide ider.

Faşl: Eger gözüñ her yeri şişer ise baş [20a/12] tamarından kan alalar ve daħı ishāl-i kavī ile ishāl etdüreler, soñra zülfleri üzerinde şişe çekeler, [20a/13] soñra gözüñ üzerine şişini giderici devālar koyalar ve kuvvetlü devā' koyalar. Eger ol [20a/14] gözüñ şişi darbdan yāħūd bir şeyden düşmeden veyā bir şey' toķunmadan veyā başınuñ [20a/15] üzerine bir şey' düşmekden olup eger gözleri görür ise anda olan zaħmet uzar, paralanup [20a/16] yırtılmaz. Ve eger ol gözüñ şişi urmadan degül ise ol zaħmet içün şu ħāşıl [20a/17] olup istirħā' vāķi' olmışdur. Böyle olmağla bile eger gözi görmez ise ol āfet ve zaħmet [20a/18] siñiriñ içine girüp dāħil olmışdur.

Faşlūn fī 'ilāci's-ša'ri'l-munķalib fī'l-'ayn: Ya' nī şa'r-ı munķalib [20a/19] didükleri göz kapağınuñ kirpiginde bir ziyāde, artuķ kıldur ki tabi'atı üzere toğrı bitmeyüp [20a/20] aña muħālif, egri ve gözüñ iç tarafına bitmiş, ħatt-ı istivādan ħāric, ya' nī şırasıla, toğrı [20a/21] degildür dimekdür ve göz kapaķları içerüsine dönüp kalb olmışdur ve egrilmişdür, ħattā göz kapağını [20a/22] bişürmişdür, ba'zı kimselerinñ ayağı barmakları sık olup araları bişdiği gibi. Ve eger tuzlu [20a/23] alçuyı yakup, küli ile kaķrānı karışdırup ve ol egri biten kılları yolup ol maħallere [20b/01] bulaşdura, süre ol çıkarılup yolunan kılıñ yerinden bir daħı kıl bitmez. Ve eger bu egri [20b/02] bitüp zā'yid olan kılı yolup, abnūs ile birkaç kerre iktihāl idüp göze çekerse [20b/03] kıl

bitmegi men' ider, yerine kıl bitmez. Ve eger şarmaşığı yakup, külini ısıcağ iken yāhūd ısıdup, [20b/04] keskin sirke ile hamir idüp kıl çıkan yere birkaç kere koyarsa kıl bitmesini men' idüp vāfir [20b/05] zamān sürer, kıl bitmez.

Faṣlūn fī 'ilāci's-ša'ri'l-ecfān: Ya'nī göz kapağını kılırları tağılup [20b/06] döküldükde 'ilāci beyānındadır. Göz kapağını kılırları tağılmanuñ sebebi ya mādde kılletindendir, [20b/07] sol tağılup dökülen kıl gibi ki hastalık sonunda olur, yāhūd mādde fāsīd [20b/08] olmadandır yāhūd vāşıla olan mādde gālīz olup, buhār oluşmayup nüfūz bulmadığı-çündür, [20b/09] buña delālet ider, kıl biten yer tırmalanup sancır ve ısıtır ve dağı göz kabağı kalıñ olmağla [20b/10] bile kırmızılığı ve perkligi mādde gālīz olup ol mekāna buhār nüfūz bulmadığına delālet ider. Ve eger [20b/11] çam ağacını göz kapağına tütse iderse kılını bitürür. Ve eger hurmā çekirdeğini yakup, mersin yağla [20b/12] ma'çün idüp kıl biten yere sıvaya, tılā' ide kıl bitürür. Ve eger katrānı tütse iderse göz [20b/13] kapağı kılını bitürür ve dökülmesini men' ider. Ve eger siñekleri yakup, külini sürme idüp [20b/14] göze çekerse kirpik dökülmegi men' ider ve kirpik bitürür. Ve eger fārenūñ zibilini, ya'nī necesini [20b/15] yakup, bal ile karışdurup göz kapağını bir tarafına koya kirpigi bitürür ve dökülmesini [20b/16] men' ider. Ve eger keçinūñ bağırını, ya'nī kabağını yakup, bala karışdurup göze koya, bir [20b/17] tarafına kapağı, dökülen kılırları bitürür ve düşmesini men' ider. Ve eger şoğan şuyını her gün [20b/18] birkaç kere çeke gözine, ova tağılmış kılırlarını bitürür. Ve eger yumurta şarısını gözün [20b/19] kapağına sıvaya, tılā' iderse tağılan kılını bitürür, fā'yide ider.

Faṣl: Eger göz kapağını [20b/20] kılırları tağılup yukarı kalkar ise nāşūr olmağa mü'eddī olur ve ba'zı kerre burnı [20b/21] delinür. Ve eger hurmā kuruğunuñ çekirdeğini yakup, saḥḥ-ı ğubār idüp, tozına mīl baturup [20b/22] göz kapağını tarafına çeker ise kılırları bitürür ve dökülmesini men' ider. Ve eger horūs necesini yakup, [20b/23] küline mīl baturup çekerse gözün kılını bitürür ve dökülmesini men' ider.

Faṣlūn fī [21a/01] 'ilāci'l-ḳaml ve'l-ḳumḳām fi'l-ecfān: Ya'nī göz kapağı üstünde, deri üstünde bit kadar ve sirke kadar kırk ayak [21a/02] didükleri şey' çıkar, aña bit ve sirke derler, 'ilāci beyānındadır. Eger kibrīt ile hall olmuş zeyt yağını göz [21a/03] kapağına sıvaya, bulaşdura bitini ve sirkesini fā'yide ider. Ve eger naṭrūnı şu-y-ıla hall idüp, ezüp [21a/04] yüzini yaykaya göz kapağından biti ve sirkeyi giderür. Ve eger 'ilāclarıñ hiçbiride buña kār etmez ise [21a/05] istifrag ile tenkiyeden ve hamāma

duhūlden şöñra kār idüp te'sīr ider. Ve eger bir dirhem şabr ve bir [21a/06] deng dārcīn ve bir deng maştaki hālť idüp bunuñla istifrāğ eyleyeler mi' deyi pāk idüp tenķiye ider [21a/07] ve bit, sirke peydā olup tevellūd idecek māddeyi dađı tenķiye idüp pāk ider. Ve eger göz kapağından [21a/08] bitı tenķiye olup, göz kapağını řu-y-ıla yayķayup ve řābı sađķ idüp, anuñ üzerine bulařdurup [21a/09] sıvar ise göze fā'yide ider.

Fařlūn fī 'ilāci's-sülāk: Ya'nī göz kapağı sivilci çıķmak [21a/10] sebebile řiřmesinuñ 'ilācı beyānındadır. Ve bu sivilci bir tuzlu ruťubetden peydā olur, ya göz pıñarınıñ [21a/11] büyüñde olur yāhūd göz pıñarınıñ küçüñde olur ya ikisinde olur. Eger demür pasını [21a/12] sürme idüp çekerse sülāķa nāfi' dūr. Ve eger summāķı şuda bir gün, bir gice ıřladup, řāfi idüp göze [21a/13] damzura sülāķa fā'yide ider. Ve eger helileci gül şuyında bir gün, bir gice ıřladup, şuyını [21a/14] řāfi idüp göze damladursa sülāķa fā'yide ider, mücerrebdūr. Ve eger қoruk şuyını, tāze ya 'atıķ [21a/15] olsun, eger göze damladur ise 'acāyib fā'yidesi vardur, mücerrebdūr.

Fařl: Sülāk içün қan [21a/16] almayalar, cā'yiz degildūr. Sābit ibn Қurre böyle didi ve dađı İbn Buťlān ve bunlaruñ ğayrıları řāhib-i [21a/17] sülāķdan қan almağı men' idüp cā'yiz görmediler. Ve eger eski zeyt yağınu göze çeker ise sülāķa [21a/18] fā'yide ider.

Fařlūn fī 'ilāci'l-ħikketi'l-cefni ve'l-māķiyn: Göz kapaķlarınıñ ve pıñarlarınıñ tırmalanup [21a/19] қaşınmasınıñ 'ilācı beyānındadır. Bu ħikke ki uyuz ve қaşınmaķdur, dimāģuñ hıltından olur [21a/20] ve ba'zı kere güneşuñ ısıcağından ve tozdan, ğubārdan olur. Bunuñ 'ilācı, bal süre dağı [21a/21] yavaş şuya ki ya'nī ne pek ısıķaķ ve ne pek şovuk o[la], bezi baturup zaĥmet üzerine қoya [21a/22] ve dağı tuzludan ve ekşiden perhīz idüp řan'atı terk ide, Calinus böyle didi. Ve bu [21a/23] uyuzı ve her bir gözi tırmalatıcı şeyleri giderūr eger sirkeyi řu-y-ıla mezc idüp, birbirine [21b/01] alışdurup göze damzur ise ve dağı bezi şovuk şuya baturup göz üzerine қoyar [21b/02] ise gözüñ kıçışmasını men' ider, bunu dağı Calinus dedi. Ve eger mürr-i řāfi tütününi sürme [21b/03] idüp göze çeker ise ħikketü'l-māķiyne fā'yide ider, ya'nī göz pıñarınıñ uyuzına ve tırmalanmasına fā'yide [21b/04] ider. Ve eger günlük tütününi göze çekerse gözüñ kıçışmasını men' ider. Ve dağı қatrān ve zift ve çoğan, [21b/05] bunlardan her biri fā'yide ider. ħikketü'l-ecfān demek gözüñ kapaķları dimekdūr, ya'nī bunlaruñ her birlerini [21b/06] göze çekerse fā'yide ider dimekdūr. Ve eger būberi ğubār idüp göze çekerse ħikkeye fā'yide ider. Ve eger şoğan [21b/07] şuyını ve tūtiyā-yı Kirmānī berāber alup çekerse ħikketü'l-ecfāna fā'yide ider. Ve bu zıkr olınan devāları

kan aldurmazdan [21b/08] evvel ve dahı müşhil şerbetle tenkiyeden evvel isti' māl iderse gözde arabān ihdāş ider, arabān demek göz [21b/09] bir şey' ile türtülüp devrilür gibi olur dimekdür, Calinus böyle dedi. Ve bu hikkede dimāğı pāk idici ve celb idici [21b/10] devāları isti' māl eyleyeler, zīrā dimāğdan fenā ve rediyye, ya' nī kti ve alçaķ fażalātı taħlīl ider ve gözüñ mizācını ıřlāħ [21b/11] idici ruṭbāt-ı řālihayı celb ider, imdi bu řan' at ile mevşf devāyı isti' māl idüp hem řamāma mülāzemet eyleye ve ğıdāsını [21b/12] ıřlāħ idüp mu' tedil ta' ām yeye ve ğalīz şığır eti gibilerden ictināb idüp perhīz eyleye. Ve dahı gözine sirke [21b/13] damlada ve hāliř řu damladalar gözüñ mizācına řāliha ruṭbeti celb idüp hikketü'l-cefn ve'l-māķiyn olan göze [21b/14] ğāyetle fā'yide ider.

Faşlün fi 'ilāci'l-ķurħ: Ya' nī gözüñ cildi üzerinde yaraların ' ilāci beyānındadır. Ķurħa ile [21b/15] beşr beyninde fark budur ki ķurħa ol şeydür ki ibtidā zhr idüp peydā olduğı vaķtde levni beyāz [21b/16] olur, ammā beşr peydā olduğı zamānda levni kırmızı olur, Hekīm Rāzī böyle didi. Ve dahı beynlerinde fark, [21b/17] beşr upaķık şulıca ķabarcığa derler, ķurħa ıbana ve dahı muṭlak yaralara derler. Ve ķurħa ' ilāci budur ki kollarından [21b/18] kan alalar ve dahı bacaklarından hacāmet ideler ve müşhil şerbet ireler ve dahı řiryāndan kan alalar. [21b/19] řiryān bir şamırdur ki yürege ulaşur, ber-muħarrikdr ki yürek şamarı derler ve çok kerre ķulaķları ardında olan [21b/20] şamarlardan keserler, kan alurlar, Calinus böyle dedi. Ve eger ketirā saħaķ idüp göze çekerse ķurħ-ı ' aynına fā'yide [21b/21] ider. Ve eger ħurmā çekirdegini yaķup, řarāb ile syndrp göze çeke ķurħ-ı ' aynı giderür. Ve eger řabāřiri [21b/22] ğubār idüp göze çekerse ķurħ-ı ' aynı giderür. Ve eger şalayı yaķup, saħķ-ı ğubār idüp göze çekerse ķurħını [21b/23] giderür. Ve eger mürr-i řāfi, göze çekerse göz ķurħını giderür ve göze cilā virür. Ve eger ravand tütünini göze çekerse [22a/01] tīz giderür, ya' nī ķurħını giderür dimekdür. Eger ve řavķ dini göze çekerse ķurħını giderür. Eger şabr ķurħını [22a/02] giderür.

Faşlün fi'l-um[r]i'l-cālibeti li-āřāri'l-ķurħ fi'l-'ayn: Gözde olan yara oñalup birinde eşer ve kırmızılık ve siyāhlık [22a/03] şalursa anı giderür şeyler beyānındadır. Eger günlük, gözde olan eşere ķoyarlar ise ķurħuñ eşerini giderür. [22a/04] Ve eger demir pası gözde olan āřarı giderür ve dimāğı idrār idüp dimāğı pāk ider. Ve eger sendersı çeyneyüp [22a/05] göze ķoyar ise ķurħuñ āřarını giderür.

Faşlün fi'l-umri'l-ma'nieti min inřıbābi'l-mevādd ile'l-'ayn: Göze [22a/06] mādde inmegi māni' olan şeyler beyānındadır. Eger günlük tütünini göze çekerse

gözden akan ruṭūbātı ve yaşlığı [22a/07] keser, Calinus böyle dedi. Ve eğer günlüğü yumurta ağıla karışdırup alnına ve alnının iki tarafına koyar ise göze mādde inmesini [22a/08] men' ider. Ve eğer anzarūtı göze çekerse gāyet fā'yide ider. Ve eğer karbūz kabuğunu alnına zīmād iderse göze mādde dökülmegi [22a/09] men' ider. Ve eğer karbūz kabuğunu 'avrat südi ile karışdırup, iktihāl idüp göze çeker ise yāhūd za' firānı şu-y-ıla [22a/10] ma' çün idüp göz kapağına koyar ise göze mādde dökülmeden men' ider.

Faṣlūn fī 'ilāci'l-ḥıvel: Ya' nī göz istikāmetden [22a/11] bir tarafa meyl idüp egri olduğunu 'ilācı beyānındadır. Gözün doğrulıktan bir tarafa egilmesinin sebebi perkliginden [22a/12] gevşeklik 'arız olmağdur yāhūd ba' zısı gevşek olmasıdır yāhūd dimāğın ruṭūbātındandır yāhūd kuruluğdandır ki [22a/13] göz üst tarafa ya aşağı tarafa gider, böyle olduğda bir şey'e bakar ise o bir şey' iki şey' görünür ve eğer göz [22a/14] yukarıya veyā aşağıya gitmeyüp bir tarafa giderse göze zarar olmaz, Calinus böyle dedi. Eger bunduk-ı¹ Hindiyi sürme taşına [22a/15] karışdırup göze çekerse gözün egilmesini men' ider. Ve eğer zeytūn yaprağı 'uşāresini burnına çekerse [22a/16] göz egilmesini men' ider. Ve daḥı göz egilüp dönmesinin sebebi gāhice baş dönmeden ve müteḥayyir olmağdan [22a/17] olur, Calinus böyle dedi.

Faṣlūn fī 'ilāci'z-zerḳe: Ya' nī zerḳe bir şey'dür ki gözde aṣl-ı [22a/18] ḥilkatden olan ruṭūbātın doḡmağlığıdır ki bundan-şoñra gözleri a' mā olur, görmez olur ve gözleri [22a/19] gögerir, 'ilācı beyānındadır. Eger za' firānı şu-y-ıla karışdırup göze çekerse müzmin göz ağrısından-şoñra ḥādış [22a/20] olan zerḳeye fā'yide ider. Ve eğer şakāyık-ı nu' mān 'uşāresini göze çekerse gözün bebegini qarardur ve hem zerḳe [22a/21] fā'yide ider. Ve eğer finduğı kabıla yakup, zeyt yağıla saḥaḳ idüp şabī çocuğın depesine bulaşdur[ur] ise gözlerinin [22a/22] göklüğünü giderür, siyāh ider, Calinus böyle dedi ve daḥı ḥükemādan yedi nefer kişi daḥı böyle didiler. Ve eğer tāze [22a/23] kargā dülegi 'uşāresini göze damladırda göklüğünü giderüp siyāh ider.

Faṣl: Gözün gögermesi [22b/01] gözün ifrātla kuru olmasından olur ve andan mütevellid olan şuyun nev' inden olur, Calinus [22b/02] böyle dedi. Ve eğer eşek südini ısıcaḳ iken göze damladırda birkaç kere, gözün göklüğünü giderür.

[22b/03] **Faṣlūn fī 'ilāci'l-intişār:** Ya' nī göze bir şey' tağılmış görmenün 'ilācı beyānındadır. [22b/04] Bu intişār gözün bebegi bol olmadan olur yāhūd perdenün

¹ Ve daḥı bunduk findığa daḥı derler.

teferruḵ idüp taḡılmasından [22b/05] olur ve siñir açılup bol olmasından olur, böyle intişāruñ azlığında za‘ f-ı başar ve gözün za‘ if olması peydā [22b/06] olur ve çokluğında kör olup görmez olur. Ve bunun ‘ilācı göze şu inmenün ‘ilācıdur ve şāhibül’-intişār zulmetde, [22b/07] karañulukda otura, güneşe ve mūma baḡmaya ve mu‘ tedil, ḡafīf ḡidā yiye. Ve daḡı kuru güli göze zīmād iderse [22b/08] ḡarbdan ve veremden olan intişāra fā’yide ider ve şandal daḡı buña fā’yide ider. Ve yumurṭa şarısıla beyāzını ve üç [22b/09] dirhem gül yağını birbirine ḡalt idüp, ḡarışdurup göze zīmād iderse ḡarbdan olan intişāra fā’yide ider. Ve eger [22b/10] nişāšta ile za‘ firānı zīmād iderse fā’yide ider.

Faḡlün fī ‘ilāci’ḡ-ḡīḡ: Ya‘nī gözün bebegi [22b/11] ṭar olmanun ‘ilācı beyānındadır. Bunun ‘alāmeti ve nişānı, eger buña bir şey’ olduğundan büyük görürse göz [22b/12] bebegi küçük olduğına delālet ider, bunun böyle olması ya aḡl ṭabī‘ atı olduğındandır, bu güzeldür veyāḡḡūd şoñra- [22b/13] dan olmadur, bu bir rediyy ve kötü şeydür, başına ısıḡaḡ şu dōke fā’yide ider. Ve eger bebegi küçük ve ṭar olması şoñra- [22b/14] dan oldu ise ve yābis, ya‘nī kuru olmaḡ üzere ise yaşardıcı devālar ile ‘ilāc ideler ve ḡamāma gire, başına [22b/15] ve yüzine mu‘ tedil şu dōkeler ve daḡı başını bādem yaḡı gibi müretteb yağlar ile yağlayalar, çok çok yağlayup başını [22b/16] istiḡrāḡ eyleye ve ḡabaḡ toḡmı yaḡı ve sirke yaḡı gibi ya ḡayr yaḡ ile başını istiḡrāḡ eyleye ve bān yaḡı ile yağlaya birḡaḡ [22b/17] kere.

Faḡlün fī ‘ilāci’l-ittisā‘: Ya‘nī gözün bebegi bol ve büyük olmanun ‘ilācı beyānındadır. Bunun [22b/18] ‘alāmeti ve nişānı budur ki eger bir şey’ olduğundan küçük görürse göz bebegi büyük olduğına delālet ider [22b/19] ve çok kere o şey’i göremez, gözinden ḡayb olur gözün bebegi büyük olduğı-ḡün. Bunun ‘ilācı, ḡan [22b/20] alalar ve müshil devālar ile istiḡrāḡ ideler, gözün bebeginden ḡan alalar ve başının eñse ḡukurından ḡacāmet [22b/21] ideler ve gözünü şovuk şu ve ṭuz ile sirkeyi ḡarışdurup ṭlā’ ideler. Eger göz bebeginün büyük olması [22b/22] ḡurulukdan olursa oñalması müşkildür. Ve bunun ‘ilācı, şulandurıcı ve yumşadıcı devālar ve ‘avrat [22b/23] südi gibi gözine şaḡalar ve daḡı ḡamāma gire, ısıḡaḡ şu içinde gözünü aḡa ve burnına gül yaḡı ḡeke. Ve eger [23a/01] baḡla unını şarāb ile ḡamīr idüp zīmād iderse göz bebeginün olduğına fā’yide ider. Ve eger gözine rāziyāne şuyını [23a/02] damladursa veyāḡḡūd ḡekerse ittisā‘-ı ‘ayna fā’yide ider. Ve eger bu ittisā‘ şışden veyāḡḡūd ḡarbdan oldu [23a/03] ise anun ‘ilācı, ḡīfāl ṭamarı ki baş ṭamarıdur, ḡolun yumrı ṭarafından olur, andan ḡan alalar, boynından [23a/04] yuḡarusına fā’yide idüp

ittisā'-ı hadeka dahı fā'yide ider ve gözlerini 'avratlar südi ile yaykayalar ve mu'tedil şular [23a/05] isti' māl ideler.

Faṣlün fī 'ilāci iltiṣāki'l-'ayn: Ya'nī göz kapağı yarılup, üst kapağı gelüp [23a/06] aña yapışup açılmaz olduğunun 'ilācı beyānındadır. Eger demir ile yapışmasını izāle idüp, göz açıldukda [23a/07] tuz ile kimyonu ezüp, şāfi idüp, hırka içine, bir farça bez içine koyup gözine damladalar ve bir fitil düzüp, [23a/08] yumurta şarusına baturup gözün kapaqları arasına koyalar, tā üçünci gün olduğda gül yağı koyalar. [23a/09] Eger gözün iki kapağının arası yapışdı ise neşter ile yarup iki kapağın arasına isfidāc merhemi ile fitil [23a/10] koyalar. Ve eger gözün alt kapağının yarılup devrilmesi maddenün nokşān olup az olduğundan [23a/11] ise aña 'ilāc kār etmez ve eger siñirlerin gevşemesinden ise anuñ 'ilācı, perkidici şey' ile 'ilāc [23a/12] ideler ve eger siñirler perk olup kaşılmasından ise gevşedici ve yumşadıcı şey' ile 'ilāc ideler. [23a/13] Ve ba'zı kere olur ki gözün alt kapağı yarılup devrilmesi gözün kapağını bir hoşca dikemeyüp [23a/14] aşıından oldığı gibi dikmediginden olur. Ve eger şarmaşık yaprağını tāze, yaş budaqlarıla [23a/15] döğüp şuyını göze damladursa devrilmiş göz kapağına fā'yide ider. Ve eger gözün kapağının devrilmesi [23a/16] lahm-ı zā'yidden olup etün artıklığından olur ise keskin 'ilāc ile 'ilāc ideler, zencār gibi [23a/17] ve ğayrı devālar gibi devā ile 'ilāc ideler, zencār bir devādır ki bakır ma'deninden çıkarurlar, bir perk şeydür. [23a/18] Ve eger kabz idüp kurudıcı 'ilāc etmeyeler, illā keskin 'ilācdan soñra ide, imdi keskin [23a/19] 'ilācdan, ol baş tamarından kan almağa ibtidā' eyleye, baş tamarı koluñ yumrı [23a/20] tarafında olur. Ve eger gözün alt kapağının devrilmesi ğāhice şa'r-ı munḫalibi çokça kesmeden olur ki [23a/21] kirpikde egri biten kıldır, Rāzī böyle dedi.

Faṣlün fī 'ilāci'd-debile: Debile gözde [23a/22] bir yara ve zaḫmetdür ki gözün siyāhını bütün giderür ve perdesini yırtar, bu marazdan kurtulan [23a/23] göz az olur. Hekim Rāzī dedi ki, debile bir büyük yaradur ki gözün etinde peydā olur, [23b/01] tağyir ider, bozar veyāḫūd etiniñ ğayrıda olur, eger ibtidā' peydā olduğda tedārik idüp 'ilāc etmediler ise [23b/02] ol yara vararak büyür, çok zamān oñalmaz ve andan gözün cemī' ruṭubātı çıkar, akar. Ve bunuñ 'ilācı, [23b/03] yumurtanuñ beyāzını, akını göze damladalar fā'yide ider. Ve eger benefşe yağını ve 'avratlar südini şabāḫda ve aḫşamda [23b/04] birkaç kere damladalar fā'yide ider. Ve bu marazun şāhibi çok söz söylemesün, şiyāḫ idüp [23b/05] çağırmasun, sükūt eylesün ve rāḫat üzere olsun ve az yemek yesün içsün, eger za'if [23b/06] olmadan ḫavf idüp korkar ise tavuk piliçi yeye.

Ve eger bōy otını kaynadup göze [23b/07] damladur ise göze fā'yide ider. Ve eger 'avrat südini, yumurta beyāzını göze damladur ise elemi ve veca'ını [23b/08] giderür. Ve eger şāhtere 'uşāresini iĉer ise debīleye fā'yide ider. Ve tıyn-i mahtūm da bunuñ [23b/09] gibidür, fā'yide ider, tıyn-i mahtūm bir eyü topraĉdudur kızıl aşu şüretinde ve ba'zı aĉ olur [23b/10] isfidāc şüretinde, anuñla iplik āĉardurlar, ol topraĉa teke kanı ĉarışdurup, üzerine mühür urup [23b/11] getirürler, anuñĉün tıyn-i mahtūm dinildi. Ve eger üstübec ezüp iĉe fā'yide ider.

Faṣlūn fī [23b/12] 'ilāci't-tüte: Ya'nī tüte bir yumşak etdür ki göz ĉapaĉınıñ iĉinde olur, ol et marazlı [23b/13] olduĉı-ĉün andan ĉan aĉar, bu marazuñ 'ilāci beyānındadır. Ve bu tüte marazı siyāha [23b/14] mā'yil yumşak şeydür, ĉok kerre gözüñ alt ĉapaĉında ĉıĉar. Ve ba'zı kere üst ĉapaĉınıñ [23b/15] altında, iĉinde ĉıĉar veyā üstinde ĉıĉar, 'Alī ibn 'Esā böyle dedi. Ve bunuñ ibtidā' 'ilāci, [23b/16] ĉifāl tamarı-ki baş tamarıdur, ĉoluñ yumru taramında olur, bu tamardan ĉan alalar ve daĉı [23b/17] bacaklarından ĉacāmet ideler ve müşhil şerbet isti' māl ide, tā bedeni tenĉiye olup pāk ola.

[23b/18] **Faṣlūn fī 'ilāci's-sa'fa:** Ya'nī kirpiklerin bitdiĉi yerde bir küçük yaradur, 'ilāci [23b/19] beyānında. Aşlı balĉamdandır, delili, beyāza mā'yil olur, 'ilāci bu 'illetün mādde si olan [23b/20] ĉıltları ĉıĉarup ĉan almaĉdır. Ve bāzī ki ya'nī ĉügündürü şuda buĉday kepeĉi ile kaynadup [23b/21] yüzini bunuñla yayĉaya sa'faya fā'yide ider. Ve dā'yimā ĉammāma gire, mu'tād ide ĉok gire, ĉıĉduĉda [23b/22] kirpikleri dibini gül yaĉı ve isfidāc ile yaĉlayalar, summāĉdan ve keşkekden ve sevdā' [23b/23] peydā olur şeylerden iĉtirāz idüp perhiz ide. Ve daĉı süd emer oĉlaĉ etine müdāvet [24a/01] ide, yeye ve rufadan yumurta yeye ve gözüne devā' ĉeke.

Faṣlūn fī 'ilāci'n-nemle: Ya'nī bir küçük yaradur ki göz [24a/02] ĉapaĉında olur, ĉarınca gibi ısıırır, 'ilāci beyānındadır. Bu maraz yanmış şafrādan olur, kırmızıya mā'yildür. Ve bu marazuñ [24a/03] şāĉibi şarı helile ve temirhindī ve sināmekī ve maĉmūde, bunlar ile istifrāĉ eyleye ve göz ĉapaĉını māmīşa şuyıla, [24a/04] şabr ve ĉavlān-ı Hindī ve za'firān ve hindibā şuyı ile tılā' idüp yaĉu ideler. Ve ĉoruĉ tütüyāsını [24a/05] göze ĉeke, sürme ideler ve bunuñ gibiler ile sürme ideler.

Faṣlūn fī 'ilāci's-sereṭān: Ya'nī bu sereṭān [24a/06] didükleri bir urdur ki ĉok budakları olur engeĉ gibi, gözde ĉıĉduĉda 'ilāci beyānındadır. [24a/07] Bunuñ 'alāmeti, pek elemi ve āĉrısı olur, tamarlarda olur, sızlar ve gözinden yaĉaraĉ mādde

aķar, [24a/08] bā-ħuṣūṣ yūridükde. Ve ta‘āma iṣṭihā’ kalmaz olur, buña ‘ilāc kār etmez, illā elemi, acıması [24a/09] gelüp aġrıması geĉdükde ‘ilāc ide fā’yide ider. Ve eger bu maraẓuñ ṣāħibi laṭif, [24a/10] ĥafif, mu‘tedil ta‘ām yer ise oġlaķ ve kuzu etleri gibi ve rufadan yumurta¹ gibi ve ṣabāħda, [24a/11] aħṣamda sādece ecẓāyı birkaç ġün göze ĉekeler ve daħı ṣabāħda, aħṣamda [24a/12] māmīṣā ūyıla ‘avrat südini ģarıřdurup göze ĉeke.

Faṣlūn fi ‘ilāci’ş-ṣirnāk: [24a/13] Ya‘nī gözūñ üst ģapaġınuñ yaġı çoġalup, aġır ve ṣaķīl olup geṽsemesinūñ ‘ilācı [24a/14] beyānındadır. Ve ba‘ẓılar didi-ki ṣirnāk bir şeydür ki göz ģapaġınuñ üstinde ĉıķar, gözünü [24a/15] yumup açmaġa zaħmet virür. Bu maraẓuñ ṣāħibi ģan aldursun ve daħı bacaķlarından ĥacāmet [24a/16] eylesün. Ve eger göz ģapaġı üzerine ṣabrı tılā’ iderse fā’yide ider. Ve eger ĥavlān-ı Hindī ģapaġa tılā’ [24a/17] iderse fā’yide ider. Ve eger mürri-ṣāfi tılā’ iderse fā’yide ider. Ve eger ṣabāħda ve aħṣamda [24a/18] gözine ġubār sürmeyi ĉekerse ve bunlar daħı kār itmezse keskin ‘ilāc ile ‘ilāc eyleyeler.

Faṣlūn [24a/19] fi ‘ilāci’d-dümmel: Ya‘nī gözūñ alt ģapaġınuñ içinde ya üstinde ya mābeyninde ĉıķan ĉıbanuñ [24a/20] ‘ilācı beyānındadır. Bu maraẓ ģandan ve ṣafrādan peydā olur veyāħūd anda bir [24a/21] aġrı olur ki ĉıbanuñ aġrısı gibi olur ġayr bedeninde olursa. Ve eger göz ģapaġınuñ [24a/22] içinde ĉıķar ise birkaç ġün geĉdükden-ṣoñra yumurta ṣarusını benefşe yaġıla damlada. Ve eger [24a/23] taṣrasında ĉıķar ise her ġün, ġicede yaġ ģoyalar.

Faṣlūn fi ‘ilāci’l-ġudde: Ya‘nī göz [24b/01] büyük pınarında bez peydā olsa ‘ilācı beyānındadır. Buña ķīfāl tamarından ģan ala ve daħı baĉaķlarından [24b/02] ĥacāmet ide ve ĥabb-ı ayaric ile istifrāġ ide, imdi bunlar ile beden tenķiye olduķda ‘ilācı, [24b/03] keskin ‘ilāc eyleye ve bu ‘ilācuñ arasını kesmeye ki ģabarcıķ ve sivilci beydā olmaya, bu ‘ilācı tamām [24b/04] etdükden ṣoñra kimyon ile tuzı ĉeyneyüp bir ĥırķadan göze damladalar, bundan-ṣoñra yumurta ṣarısıla [24b/05] ġül yaġı birbirine ģarıřdura, üstüne baġlaya, iki ġün dura, bundan-ṣoñra her ġün ṣabāħda, aħṣamda [24b/06] yeñileye. Ve eger bu bezūñ üzerine edviye-i ekkāle ki yeyici ‘ilācdur, anı ģoyalar, zencār gibi, kibrit ve bunlara beñzer ekl idüp [24b/07] yeyici devā’ ģoyalar. Ve eger ġül dört dirhem, za‘firān, zamġ-ı ‘Arabī bir dirhem, bunları döġüp, ģurudup, ṣoñra saħķ-ı [24b/08] ġubār idüp göze ĉekerse fā’yide ider.

¹ Rufadan yumurta demek azacıķ bişmiş, içmesi ķābil ola dimekdür.

Faṣlūn fī ‘ilāci istirḥā’i’l-cefn: Ya‘nī gözün üst kapağı gevşemek [24b/09] ile tamām açılmaz, az açılır ve gāhice aña kıl yapışur, gözün içine egilür, sebebi aña ruṭubet gālib olmağla gevşer. [24b/10] Eger şabr ile mercānı aña tılā’ fā’yide ider ve ḥavlān-ı Hindī ve mürr-i şāfi ve za‘firān ve sidr ve şabr, bu eczā’lar [24b/11] berāber ola, dögüp, yeşil mersin şuyıla ma‘cūn idüp göz kapağına zīmād iderse fā’yide ider.

Faṣlūn fī [24b/12] ‘ilāci men yūbşuru min qarībin velā yūbşuru min be‘īdin: Ya‘nī yakından görüp uzakdan görmeye, ‘ilāci beyānındadır. Bu maraz rūḥ [24b/13] nūrının kurulığından olur ve bu marazdan za‘f-ı başar ‘arız olur, bu maraz anadan toğma ise ‘ilāc kār itmez ve eger sonra- [24b/14] dan ise ‘ilāc olunur, birkaç kere müşhil devā’ ile ve ḥuḳne ile ve daḥı kan almağla olur, Hekīm Rāzī böyle dedi. [24b/15] Ve daḥı mücerreb, bu maraz için devādandır, fülful ki kara büberdür ve dār-ı fülful berāber alup, saḥk-ı ḡubār idüp göze çeke. [24b/16] Ve daḥı acı şeyden her kaḡısını göze çekerse fā’yide ider.

Faṣlūn fī ‘ilāci’ş-şūbkira: Ya‘nī gice olduğda [24b/17] göremez, ‘ilāci beyānındadır. Bu maraz göz beyāzının keşret-i ruṭubātındandır veyāḥūd rūḥ-ı bāşırın ḡılzındandır [24b/18] veyāḥūd güneşde çok oturmadandır ve güneşe çok bakmadandır veyāḥūd āteşe çok bakmadandır. Bunun [24b/19] ‘alāmeti göz bulanık olur, ya‘nī ruṭubetli olur, bütün gice görmeyi men‘ ider. Eger rufadan, ya‘nī [24b/20] bişmiş yumurta şarusını derler, anı yeye, ḡidā ide, etlere perhīz eyleye.

Faṣlūn fī ‘ilāci verami’l-‘ayn: [24b/21] Ya‘nī göz şişinün ‘ilāci beyānındadır. Eger güli zīmād iderse gözün veremini giderür. Ve eger günlük daḥı zīmād [24b/22] iderse veremini giderür eger şovukdan olursa. Ve eger benefşenün yeşil yaprağını zīmād iderse veremini giderür. [24b/23] Ve eger yumurmayı gül yağla karışdurup göze zīmād iderse ısıcağdan olan veremini veyāḥūd darbdan olana [25a/01] fā’yide ider. Ve eger baḳlatü’l-ḥamkā’ ki semiz otudur, şovuklık daḥı derler, ‘uşāresini arpa unına karışdurup [25a/02] zīmād iderse fā’yide ider. Ve eger bostānī marul ‘uşāresini arpa unıla karışdurup ısıcağdan olan [25a/03] göz veremine zīmād iderse fā’yide ider, giderür. Ve eger arpa unını sirke ile ḥamīr idüp göze zīmād iderse verem-i ḥārreye [25a/04] fā’yide ider.

Faṣlūn fī beyā[ni]’l-edviyeti’l-müsekkineti li’l-veci’: Ya‘nī ağrıp sızlar göz ağrısının sızlamasını keser [25a/05] devāları beyān ider. Eger güli kaynadup göze zīmād iderse veca‘ını ve sızısını keser. Ve eger yeşil, tāze kişnic [25a/06] şuyı göze

damlada ısıcağdan olan sızısını giderür. Ve eger ol kişnic şuyına ‘avrat südi ve yumurta [25a/07] şarısı ve za‘firān ve gül yağı karışdurup damladursa ağrısını ve sızlamasını keser, mücerrebdür, Calinus [25a/08] ve Rāzī Hekimler böyle didiler. Üzüm içini yumurta şarusıla karışdurup göze zīmād ide şancısını giderür. [25a/09] Ve eger havlān-ı Hindī gül şuyıla tılā’ iderse veca‘ını keser.

Faṣlūn fi'l-umūri'l-muzırrati li'l-başar: Ya‘nī gözün [25a/10] görmesine zarar iden şeyleri beyān ider. Eger turağ otını çok yeye görmegi zarar ider. Ve eger tuzı çok yemek [25a/11] yāhūd kelem otını çok yemek görmege zarar ider. Ve sirkeyi çok yemek zarar ider, ya‘nī gözün görmesine [25a/12] zarar ider. Ve dağı şoğanı çok yemek gözün görmesini men‘ ider, zarardur. Ve dağı hacāmet başara zarar ider.

[25a/13] **Faṣlūn fi beyāni'l-edviyeti'l-hāfızati li-şihhati'l-‘ayn:** Ya‘nī gözün şihhatini hıfz iden devālar beyānında- [25a/14] dur. Eger balık etünün şuyını güneşe yedi gün koyup, mürevvakī kıvām olduḡda tūtiyā ile [25a/15] saḡk idüp, soñra kurudup göze çekerse şihhatini hıfz idüp zarar işabet itmez. Ve eger İsfahānī sürme ile [25a/16] göze çekerse şihhatini hıfz ider. Ve anzarūt gözden eziyyetli olanı giderür, şihhatini hıfz ider. Ve anca yazılmış [25a/17] kitābı okımağ ve anı mütāla‘a etmek ve anca ḥatt çekmek cedvel ile, gözün görmesini ifsād idüp zarar ider.

[25a/18] **Faṣlūn fi beyāni emrāzi'l-üzūni:** Ya‘nī kulağ marazlarını beyānındadır. Eger eşek turpı ‘uşāresini [25a/19] kulağa damladursa şovukdan olan kulağ ağrısını giderür. Ve afyonu gül şuyıla ezüp kulağa damlada [25a/20] ısıcağdan olan veca‘ını giderür. Ve lādeni gül şuyıla ḥall idüp kulağa damladursa veca‘ını giderür. [25a/21] Ve eger çörek otını döḡüp, zeyt yağıla karışdurup kulağa damlada şovukdan olan veca‘ını [25a/22] giderür. Ve eger ve na‘na ‘uşāresini kulağa damlada bal ile karışdurup, şovukdan olan [25a/23] ağrısını, veca‘ını giderür. Ve dağı sede bal şovukdan olana fā’yide ider. Ve dağı balı tuza [25b/01] karışdurup kulağa damladursa ağrısını keser eger şovukdan olursa. Ve kabak ‘uşāresini [25b/02] kulağa damladursa ısıcağdan olan veca‘ını keser, Calinus böyle dedi. Ve keçi sidüğünü damladursa [25b/03] kulağın şovukdan olan veca‘ını keser. Ve tilkinün sağ dişini sağ kulağı ağrıyan [25b/04] sağ kulağına tağa ve şol kulağı ağrıyan şol dişini şol kulağına tağa bi'l-hāşşa [25b/05] ağrısını keser, ḥükemādan sekiz nefer kimesneler böyle didiler. Ve şovukdan ağrıyan kulağa şıḡır sidüğünü [25b/06] damladursa keser, bā-ḥuşuş eger naṭrūn ile yāhūd mürr-i şāfi, ol sidüğü karışdurup [25b/07] damlada ḡāyetle fā’yide ider. Ve beş dirhem kaz

yağı, iki dirhem za‘firān, yarım dirhem afyon, [25b/08] bunları karışdırup kulağa damladursa ağrımısını ve darbını ve duldamasını keser. [25b/09] Ve eger söğüt yaprağı ‘uşāresini kulağına damladır ısıçağdan olan veca‘ına fā’yide ider. [25b/10] Ve eger eski turp tohumu yağı damladursa fā’yide ider. Ve eger turb kabının şuyını kulağına [25b/11] damladursa veca‘ını giderür. Ve eger acı bādem yağını kulağına damladursa şovukdan olan [25b/12] ağrısına fā’yide ider veyāhūd örümcek ağıla acı bādem yağını kaynadup damladursa gāyetle [25b/13] fā’yide ider. Ve eger tavuk yağını kulağına damladur şovukdan ağrısına fā’yide ider. Ve defne yağını [25b/14] kulağına damladursa şovukdan olan veca‘ını giderür. Ve ‘avrat südi şağarlarsa ısıçağdan [25b/15] ağrısını giderür. Ve eger insānuñ kılını yakup gül yağına karışdırur ise kulağında olan [25b/16] veca‘-ı şedidi giderür. Ve eger naṭrūnı sirkede ezüp kulağa damladursa şovukdan veca‘ını [25b/17] giderür. Ve tuz ile sirke dağı şovukdan veca‘ını giderür. Ve eger haşhāş yağını damladursa [25b/18] şovukdan olan kulak ağrısını giderür. Ve eger bir şoganı degirmi kesüp zeyt yağla [25b/19] kaynadup kulağa damladursa şovukdan veca‘ını giderür. Ve eger benefşe yağını kulağa damladursa [25b/20] ısıçağdan olan veca‘ını giderür. Ve eger marul ‘uşāresini damladursa fā’yide ider. Eger [25b/21] şiddet-i veca‘dan, kulak ağrısı çok olmadan siñirleri kışa olup bozulur [25b/22] deyü korkarlar ise eski sığır yağını kulağına damladur ise ağrısını giderür. Ve eger [25b/23] kulak ağrısı pek çoğalup, bir dürlü rāhat idemeyüp, kuvvet gidüp za‘if olursa [26a/01] ‘avrat südini birkaç kerre damladursa veca‘ını giderür.

Faṣlūn fi ‘ilāci verami'l-üzünü: [26a/02] Ya‘nī kulak şişinüñ ‘ilāci beyānındadır. İklilü'l-melik didükleri otı döğüp, şişi üzerine koyup [26a/03] bir bez ile bağlaya fā’yide ider. Ve eger za‘firānı zīmād eyler-ise fā’yide ider, ya‘nī za‘firānı verem üzerine [26a/04] koyup bir bez ile bağlar ise fā’yide ider. Ve eger baş tamarından kan alursa, ol tamar [26a/05] koluñ yumru tarafında olur, boynundan yukarısına fā’yide ider. Ve istifrāğ eyleye maṭbūḥ-ı [26a/06] fākihe ile. Ve gıdāsı, arpa şuyı ile nīlūfer şarābını karışdırup gıdā ide. Ve dağı kaymak, [26a/07] yumurta ağıla ve ‘avrat südile karışdırup verem olan yere zīmād ide.

Faṣlūn fi [26a/08] ‘ilāci't-ṭarşi ve's-şamemi: Ya‘nī kulak şağır olmanuñ ‘ilāci beyānındadır. Eger digirman [26a/09] taşını kızdırup, üzerine sirke döküp kulağını buḥārına tutar ise şağırlığını def [26a/10] idüp fā’yide ider, giderür, Hekīm Rāzī, İbn Sīnā ve dağı hūkemādan beş nefer böyle [26a/11] didiler. Ve eger eşek turpu yağını kulağına damladırsa fā’yide ider. Ve eger kene otının yağını [26a/12] damladursa

fā'yide ider. Ve eger qarğa dülegi yaprağınıñ şuyını damladalar şağır kulağı [26a/13] açar. Ve eger qarğa düleginüñ içini yumurta şarusıla qarışdurup kulağına damladursa [26a/14] ısıçaqdan olan elemiñi keser. Ve eger ħardalı döğüp ve andan bir fitil düzüp, od üzerinde [26a/15] 'aķide-i bal ile ma' cün idüp kulaķ üzerine kıoya şağırlığına fā'yide ider. Ve eger ħardal [26a/16] yağıñı damladursa fā'yide ider. Ve eger şıgır ödüni şağır kulaķa damladursa fā'yide ider. [26a/17] Ve eger kıoyun ve keçi ödüni damladursa fā'yide ider. Ve eger tıruf kıabını tız ile döğüp [26a/18] 'uşāresini kulaķa damladursa fā'yide ider. Ve eger kıatrāna fitil baturup şağır kulaķa [26a/19] kıoyarsa işitmesi ağır olan kulaķa fā'yide ider. Ve eger kelem toķmını otıla yakıp kulaķa tıtsı [26a/20] iderse fā'yide ider.

Faşl: Şağır kulaķa boru çalsa, birkaç kere çalsa fā'yide [26a/21] ider, boru bir boynuzdan iden şeydür, üfürdüķde 'aķim ses ve şadā çıkār. [26a/22] Ve eger yabān şarımsağı 'uşāresini şağır kulaķa damladursa işitmesi şaķil olan [26a/23] kulaķa fā'yide ider. Ve eger doñuzlan böcegini müherrā olınca zeyt yağında kıaynada, ol [26b/01] zeyt yağından kulaķa damladursa şağırlıķa fā'yide ider ve def' ider.

Faşlün fi 'ilāci [26b/02] **'d-deviyyi ve't-tanini:** Ya'nī kulaķuñ gürüldemesiniñ ve siñek āvāzı gibi ötmesinüñ 'ilāci [26b/03] beyānındadır. Eger feslegen 'uşāresini acı bādem yağıla kıarışdurup kulaķa damladursa [26b/04] fā'yide ider. Ve eger şoğan şuyını kulaķa damladursa gürlemesini men' ider. Ve eger nesrīn [26b/05] 'uşāresini gürüldiyen kulaķa damladursa fā'yide ider. Nesrīn bir çiçekdür ki yaprağı [26b/06] ve ağacı ve dikenleri gül ağacı gibidür. Ve eger sezābı enār kıabı ile kıaynadup gürleyen kulaķa [26b/07] damladursa fā'yide ider. Ve eger tırb 'uşāresini damladursa fā'yide ider. Ve eger kıoyun [26b/08] ödüni yabān şarımsağı şuyu ile kıarışdurup gürleyen kulaķa damladurlarsa fā'yide [26b/09] ider.

Faşlün fi 'ilāci'l-üzüni: Ya'nī kulaķ yarasınıñ 'ilāci beyānındadır. Eger ħavlān-ı [26b/10] Hindiden fitil düzüp kulaķa kıosalar kulaķ yarasına fā'yide ider. Ve söğüt yaprağı [26b/11] ve budaklarınıñ 'uşāresini kulaķa damladursalar andan akan iriñ, kıanı keser. Ve eger [26b/12] cāmūs ödüni damladursa kulaķdan anca kıanı ve iriñi keser. Ve eger şabrı siñirli yaprak [26b/13] şuyıla ezüp kulaķ yarasına damladursa oñaldur. Ve eger demir boķını saķaķ-ı ğubār idüp, [26b/14] keskin sirke ile kıarışdurup kulaķ kıurūķına kıoyarsa fā'yide ider. Ve eger anzarūtı bal [26b/15] ile kıarışdurup kulaķa damladursa anca kıandan ve iriñden pāk idüp, tenķiye idüp [26b/16] yaralarını

etlendürür. Ve eger kırmızı zernîhi saḥaḳ-ı ğubâr idüp, bal ile ḥall idüp, aña [26b/17] bir fitîl baturup kulağa koyarlarsa fâ'yide ider. Ve eger şoğan 'uşâresini kulağa [26b/18] damladurlarsa anca ḳanı ve iriñi keser, şoğandan murâd Allâhu a' lem aṭa şoğanı, yabân şoğanı [26b/19] olmak gerek, şâhib-i kitâb beyân etmemişdür, bostân şoğanı-mıdur, yoḥsa yabân şoğanı-mıdur, [26b/20] evlâ olan isti'mâl ideler, her ḳanğısı münâsib gelürse, şoğandan murâd oldur. [26b/21] Ve eger yaş mersin toḥmı 'uşâresini, bâ-ḥuşuş ki toḥm beyâz ola, anı kulağa [26b/22] damladursa iriñini ve anca ḳanını ve şaru şuyını aḳıdur ve daḥı oñaldur, şağaldur. [26b/23] Ve eger ekşi enâr ḳabuğını şu-y-ıla ḳaynadup anca ḳan ve iriñ ve şaru şu aḳan [27a/01] kulaḳ yarasına damladursalar fâ'yide ider. Ve eger ödi, ḳanğı ḥayvânuñ ödi olursa [27a/02] olsun, bal ile ḳarışdurup kulağına damladursa andan aḳan iriñe fâ'yide ider.

[27a/03] **Faşlün merhemun mücerreb li-ḳurūḥi'l-üzüni:** Kulaḳ yarasına mücerreb merhemdür. Anzarût ve deñiz [27a/04] köpügi ve bûraḳ-ı Ermenî ki naṭrındur ve günlük ve mürr ve şiyâf ve mâmişâ berâber alup, döğüp, [27a/05] elekden geçürüp, bal ve sirke ile ma'çün idüp ve eski şarâb ile kulağı yayḳayup soñra [27a/06] bu devâyı kulağına damladursa birkaç kere gicede ve gündüzde, fâ'yide ider. Ve eger şabb [27a/07] yaḳup, saḥaḳ idüp, mürr-i şâfi ile ve bal ile ḳarışdurup, soñra kulağı iriñden [27a/08] ve anca ḳandan ve şarı şudan pâk idüp, yayḳayup, soñra bu merhemden fitîl koyup [27a/09] kulağa koyarsa ḳurūḥ-ı müzmineye fâ'yide ider. Ve eger iriñ aḳan kulağa yavaş şu [27a/10] dökerse fâ'yide ider. Ve eger deve sidügi dökerse fâ'yide ider. Ve eger ḳazuñ iç yağını [27a/11] gül yağıla ḥall idüp damladursa giderür, oñaldur. Ve eger ḳoruḳ 'uşâresini [27a/12] bal ile ḳarışdurup damladursa kulaḳ yarasını oñaldur. Ve eger Mışır baḳlası ki [27a/13] acı baḳladur, bal ile kulağa damladursa fâ'yide ider.

Faşl: Şıbyânuñ kulağından [27a/14] ruṭûbet aḳar, ya'nî yaşlıḳ dimekdür, bunuñ aşlını bilmeyen tevehhüm ider ki ol aḳan yaşlıḳ [27a/15] anca ḳan ve iriñdür deyü zann ider ve bunuñ sebebi gicede çok emzürmedendür, [27a/16] eger gicede emzürmesini terk iderlerse ruṭûbet kesilür, aḳmaz, Ḥekîm Râzî ve Rufes [27a/17] böyle didiler. Ve eger kulaḳ yarasını ḳanadup tuzlu zeytünü damladursa oñaldur. [27a/18] Ve eger eski yağı 'avrat südi ile ḳarışdurup kulağa damladursa kulaḳdan [27a/19] aḳan anca ḳanı ve iriñi ve şarı şuyu keser. Ve eger balı Enderânî tuz ile ḳarışdurup [27a/20] kulağa ḳosa yarasını etlendürür ve iriñini ve ḳanını ve şuyını keser.

Faṣlūn fī [27a/21] ‘ilāci'd-ḍarbeti ve's-ṣadmeti tūṣībū'l-üzūni: Ya' nī kulağa işābet iden ḍarbe ve ṣadmenūn 'ilāci [27a/22] beyānındadır, ya' nī Türkçe ne-dimekdür, kulağa ursalar veyāḥūd bir şey' ile toḳuşsa, [27a/23] bunlardan yara olsa 'ilāci beyānındadır. Eger günlügi döğüp, 'avrat südi ile ḥall [27b/01] idüp kulağa damladursa veremden olan kulaḳ ağrısını giderür. Ve eger kelem 'uşāresini [27b/02] bal ile ḳarıṣdurup damladursa yarılmış ve urulmuş kulağa fā'yide ider ve eger sirke [27b/03] ile ḳarıṣdurup kulağa damladursa toñmış ḳanı çıkarur. Ve eger kelem otını döğüp, [27b/04] sirke ve bal ile ḳarıṣdurup kulağa zīmād iderse yarılmasına fā'yide ider. Ve eger māzūyı ḳaynadup, [27b/05] sirke ile ḳarıṣdurup kulağa damladursa aḳan ḳanı keser. Ve eger yumurta şarusını beyāzıla [27b/06] ḳarıṣdurup kulağa zīmād iderse ḍarbdan veyāḥūd toḳuşmadan olan şişini giderür.

[27b/07] **Faṣlūn fī 'ilāci'r-ruṭūbeti'l-cāriyet fī'l-üzūni:** Kulağdan aḳan ruṭūbatı gidermege 'ilāc beyānında- [27b/08] dur. Eger şābb ezüp kulağa damladursa kulağdan aḳan ruṭūbatı keser. Ve eger balı Enderānī [27b/09] tuzu ile ḳarıṣdurup damladursa kulağdan aḳan ruṭūbatı keser. Ve eger ḳatrānı kulağa [27b/10] damladursa kulağdan aḳan yaşlıḡı ve anca ḳanı keser. Ve eger māzūyı mersin yapraḡıla sirke- [27b/11] de ḳaynadup kulağa damladursa kulağdan aḳan ruṭūbatı keser.

Faṣlūn fī 'ilāci'd-dūdi [27b/12] 'l-üzūni: Ya' nī kulağda olan ḳurdların 'ilāci beyānındadır. Eger tūtiyā-yı Hindīyi saḫaḳ [27b/13] idüp, yumurta şarusıla ḥamīr idüp kulağa ḳoyalar kulağda olan ḳurdi ḳırar, [27b/14] ya' nī ḳatl ider. Ve eger ḳatrān damladursa kulağda olan ḳurdi ḳatl ider, bā-ḥuşuş [27b/15] sirke ile ḳarıṣdurup damladursa ḳatl ider. Ve eger bālīg olmaduḳ şabī sidiginde enār [27b/16] ḳabını ḳaynadup kulağa damladursa ḳurdını ḳatl ider. Ve eger nesrīn ki yabān gülüdür, [27b/17] ağacı daḡı gül ağacına ve yapraḡı gül yapraḡına beñzer, bunun 'uşāresini kulağa damladursa [27b/18] ḳurdunu ḳatl ider. 'Uşāre didüğimiz şudā'-ı ḥārriñ tafşilinde beyān olınmışdur, bilmek [27b/19] murād iden ol faşla naḫar eylesün. Ve eger turb 'uşāresini damladursa ḳurdunu [27b/20] ḳatl ider. Ve eger sezāb 'uşāresini damladursalar kulağda olan ḳurdunu ḳatl ider. [27b/21] Ve eger māzūyı saḫaḳ idüp, gül yaḡıla ḳarıṣdurup kulağa damladursa ḳurdunu [27b/22] ḳatl ider. Ve eger şā'yim olan adamuñ tükrüğünü kulağa damladursa ḳurdunu ḳatl ider. Ve eger [27b/23] türmüs ki acı baḳla derler, Mısıır baḳlası daḡı derler, naḳī'inūñ şuyını damladursa ḳurdunu [28a/01] ḳatl ider.

Faşlün fi ‘ilāci duḥūlī'l-mā’i fi'l-üzünü: Ya‘nī kulağa şu girdükde ‘ilācı beyānındadır. [28a/02] Eger şoğan şuyını kulağa damladursa fā’yide ider. Ve eger bir pāre penbeyi pāk zeyt yağına baturup [28a/03] kulağa koya şu girdigine fā’yide ider. Ve eger kulağa ‘avrat südi şağarlar ise giren şuyı çıkarmağa [28a/04] fā’yide ider. Ve eger kâz yağını kulağa damladursa kulağa giren şuyı çıkarur, Calinus böyle dedi.

Faşlün fi [28a/05] **‘ilāci'r-rīḥi'l-bāridi tüşibü'l-üzünü:** Ya‘nī kulağa giren şovuk ve rüzgār ‘ilācı beyānındadır. Eger yabān turaḥ [28a/06] otunuñ kurasını kulağa tütüsi iderlerse rīḥ-i bāride fā’yide ider. Ve eger şa‘terı tütüsi iderse [28a/07] fā’yide ider. Ve eger turb toḥmı yağını kulağa damladursa ğalīz yelleri taḥlīl idüp fā’yide ider. Ve eger acı [28a/08] bādem yağı damladursa fā’yide ider. Ve eger naṭrūnı bādem yağında ezüp kulağa damladursa ğalīz [28a/09] yellerini taḥlīl ider, ya‘nī dağıdur.

Faşlün fi ‘ilāci'l-verami ḥalfe'l-üzünü: Ya‘nī kulaḥ eñsesinde [28a/10] olan şişüñ ‘ilācı beyānındadır. Eger şıgır inciginüñ iligini vereme zımād iderse ol veremi bişürür [28a/11] ve hem tağıdur, zımād demek verem üzerine merhemi koyup bir bez ile bağlamaya derler, yukarıda şudā‘ü [28a/12] 'r-re’s faşlında tefsir olındı, geçdi, ol maḥalle nazar idesiz. Ve eger kaṭūnā toḥmını sirke ile döğüp [28a/13] ve gül yağıla karışdurup kulağınuñ ardında olan vereme zımād iderse giderür, bā-ḥuşuş böy [28a/14] unıla ḥamir idüp zımād iderse ziyāde fā’yide ider, Calinus böyle dedi. Ve eger şabileriñ kulağı ardında [28a/15] olan vereme ḥavlān-ı Hindīyi zımād iderse taḥlīl idüp veremini tağıdur. [28a/16] Ve eger za‘firānı zımād iderse tağıdur. Ve eger ḥayvān südinden ve yoğurdundan olan [28a/17] yağı, ya‘nī şarı yağıdur, kulaḥ ardında olan vereme ve şişe zımād iderse taḥlīl [28a/18] idüp dağıdur. Ve eger ve uşak ki ḥavlāndur, kulaḥ ardında veremini giderüp oñaldır [28a/19] eger zımād iderse. Ve eger ketān toḥmını bal ile döğüp kulaḥ eñsesinde olan vereme zımād [28a/20] ide bişürür ve hem taḥlīl idüp tağıdur. Ve eger keçi necesini ki anı arpa unı ile sirkede [28a/21] kaydada, kulaḥ ardında olan vereme zımād iderse bişürür ve hem taḥlīl idüp dağıdur. Ve eger [28a/22] tāze, yeşil kişnic ve siyāh zeyt yağı, bunlardan her birini yaluñuz zımād iderse fā’yide [28a/23] ider. Ve eger çig yumurtayı gül yağına karışdurup kulaḥ eñsesinde olan vereme zımād [28b/01] iderse giderür.

Faşlün fi ‘ilāci duḥūlī'l-ḥayvān ve ğayrihi fi'l-üzünü¹: Ya‘nī kulağa ḥayvān yāḥūd bir ğayr şey’ girdükde [28b/02] ‘ilācı beyānındadır. Eger kulağa şoğan şuyı damladursa

¹ Maṭlab: Fī ‘ilāci duḥūlī'l-ḥayvān ve ğayrihi fi'l-üzünü

ķulaķda olan ĥayvān ķıķar. Ve eger [28b/03] zeyt yaęını ķulaęa damladursa ańa giren ĥayvānı ķıķarur, mŭcerrebdŭr. Ve eger mŭrr-i řāfi ile bādem yaęı damladursa [28b/04] ķulaęa giren ĥayvānı ķıķarur. Eger ķulaķda ĥayvānuń ģayrı řey' vāķi' olursa bir deff alup, [28b/05] ķulaęuń deligine ķoyup, bařını deffiń űzerine egŭp, altından ķulaęuń delűgine yaķın [28b/06] idŭp deffi ķalalar ol řey' dŭřer, ĥŭkemā'-yı Hind bűyle didiler.

Fařlŭn fi'l-umŭri [28b/07] **'l-munķıyyeti li'l-űzűni'l-ĥāfıřati li-řıĥĥatihā:** Ya' nű ķulaęuń řaę, selŭm olmasını ĥıfř idŭp ķulaęı [28b/08] pāk idici řeyler beyānındadır. Eger acı bādem yaęını bal ile ĥalt idŭp, ķarıřdurup, bundan [28b/09] bir fitil dŭzŭp ķulaęa ķoyarsa ķulaęı pāk ider ve hem řıĥĥatini ĥıfř ider. Ve eger za'firānı, gŭl, [28b/10] sŭnbŭl, bunları ķulaęa ķoyarsa ķulaęı pāk ider hem řıĥĥatini ĥıfř ider. Ve eger cevz yaęı, [28b/11] bal ĥall ide, buńa bir fitil baturup ķulaęa ķoya pāk ider ve řıĥĥatini ĥıfř ider.

III. DİZİN

A

abnūs *Far.* < *Yun.* Sıcak ülkelerde yetişen, kerestesinden yararlanılan bir ağaç (*Diospyros ebenum*) ve bu ağacın ağır, sert ve siyah renkli tahtası, abanoz.

a. 20b/02

a. ağacını 19b/13

[2]

‘**acāyib** *Ar.* Garip, tuhaf, alışılanın dışında, değişik, acayip.

a. 05a/14, 21a/15

[2]

acı 1. Tadı ağızda yakıcı bir etki bırakan, dille alınan duygulardan tatlının karşıtı olan, acı.

a. 24b/16

a. ola 09a/17

a. zerdālī çekirdegi yağını

07b/03

a.+dur 17b/12

2. İç veya dış bir tesirle vücutta hissedilen rahatsızlık, ızdırap. *krş.* **elem**, **veca**‘

a.+sını 14b/20

[5]

acı- Ağrılı olmak, ağrımak, sızlamak.

a.-ması 24a/08

[1]

acı bādem *T. + Far.* Gülgillerden bir meyve ağacı (*Amygdalus amara*) ve bu ağacın acımtırak, sert kokulu meyvesi.

a. yağı 10b/03, 10b/06, 28a/07

a. yağıla 07b/07, 11b/08, 26b/03

a. yağını 25b/11, 25b/12, 28b/08

a.+i 06a/05, 06a/06

a.+ün yağını 06a/07

[12]

acı bakla *T. + Ar.* Baklagillerden, kökü derinlere inen, salkım ve başak şeklinde çiçekler açan, idrar söktürücü, kurt düşürücü ve kan temizleyici hassalara sahip, bir veya çok yıllık otsu bitki, termiye. *Lapinus. krş.* **delice bakla**, **Mısır baklası**, **türmüs**

a. 13b/15, 27b/23

a.+dur 27a/13

[3]

acılık 1. Tat bakımından acı olma durumu.

a. 17a/19

2. İstirap, eziyet, sıkıntı.

a.+ını (acılığını) 15a/18

[2]

‘**acīb** *Ar.* Çok acayip, tuhaf, garip, şaşırtıcı, acip.

‘a. 17b/13, 18a/08

[2]

aç Yemek yeme isteği ve ihtiyacı duyan.

a. karına 12b/05

a. karın-ıla 10a/06

[2]

aç- 1. Bir şeyi kapalı, örtülü, kilitli veya bağlı durumdan çıkarmak.

a.-a 22b/23

a.-amaz 18a/10
a.-ar 18a/11
a.-ar ise 18a/10
a.-mağa 24a/15
a.-up 17a/08, 17b/04
2. Sertliğini giderip yumuşatmak, sıklığını giderip çözmek.
südedini a.-an 14a/09
perkliğini a.-ar 14a/05, 14a/21
süddesini a.-ar 14a/06
3. (Kulak için) Sağırılıktan kurtarmak, duyar hâle getirmek.
şağır kulağı a.-ar 26a/13
4. Faaliyetini arttırmak, fazlalaştırmak.
zahnini a.-ar 09b/12
5. Dokulardaki çıban, şişlik, karcık vb. oluşumları gidermek.
a.-ar 17a/10
[14]
açıl- 1. (Birbirine bağlı, ekli veya yapışık şeyler için) Aralarına mesafe girmek.
a.-duğda 23a/06
a.-maz 24b/09
a.-maz olduğunu 23a/06
a.-ur 24b/09
2. Genişlemek, genişlik kazanmak.
siñir a.-up 22b/05
[5]
adam *Ar.* İnsan, adam.
a. 10a/21, 11b/19, 12b/23
a.+uñ 15a/04, 16b/16, 27b/22

[6]
‘âdet *Ar.* Alışkanlık, huy, âdet.
‘â. idüp 11a/14
[1]
‘afen *Ar.* Çürüme.
‘a.-i balgamdan 09a/17
[1]
âfet *Ar.* Hastalıkların dokularda meydana getirdiği bozukluk.
â. 20a/17
[1]
afyon *Far.* Haşhaş kapsüllerinden sızan sütün pıhtılaşmasıyla elde edilen ve içinde morfin, kokain gibi uyuşturucular bulunan madde.
a. 05a/23, 25b/07
a.+dan 05b/02, 05b/04, 05b/05
a.+ı 05b/01, 25a/19
[7]
ağ Örümcek vb. hayvanların salgılarıyla oluşturdukları örgü, ağ.
örümcek a.+ıla 25b/12
örümcek a.+ına 16a/14
[2]
ağaç Kökü toprak altında kalan, gövdesi yukarıya doğru yükselen ve gittikçe incelerek dallara ayrılan, kereste veya odun olmaya elverişli uzun ömürlü bitki.
a.+ı (ağacı) 06b/04, 26b/06,
27b/17
gül a.+ı (ağacı) 06b/04,
26b/06
nesrîn a.+ı (ağacı) 07b/01

göl a.+ına (ağacına) 07b/01,
27b/17
a.+ında 14b/15
misvāk a.+ından (ağacından)
10a/08
yılğun a.+ından (ağacından)
10b/11
abnūs a.+ını (ağacını) 19b/13
çam a.+ını (ağacını) 20b/11
hurmā a.+ınıñ 14a/17
a.+uñ (ağacuñ) 07a/11, 10b/01
[16]
ağart- Beyazlatmak, ak duruma getirmek.
a.-urlar (ağardurlar) 23b/10
[1]
ağır 1. Tartıda çok çeken, hafif karşıtı.
a. 24a/13
2. Ağır, sıkıntılı, sıkıntı veren.
a. ider 07a/11
a. olur 08a/04, 09a/17
3. Tahammül edilmez, çekilmez,
şiddetli, müthiş.
a. olur 17a/13
4. Uykuda insanın üzerine çöken
sıkıntı, kâbus, karabasan, ağırlık. (**ağır**
baş- Uyku esnasında sıkıntı, kâbus hissetmek. *krş. kâbūs*)
a. başar 12b/23
a. başmak 13a/01
a. başmağdur 13a/01
5. Yoğun, kesif.
a. uykudur 08a/16

6. Fiziksel sebeplerden dolayı
güç işiten (kulak).
işitmesi a. olan kulağa 26a/19
krş. şakıl
[10]
ağız 1. Yüzde, avurtlarla iki çene arasında bulunan, ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye yarayan ve besinlerin sindirilmeye başlandığı organ.
a.+ından (ağızından) 09a/21
a.+ı (ağız) kuru ve acı ola 09a/17
2. Kapların veya içi boş şeylerin açık tarafı.
a.+ı (ağız) 09b/04
a.+ını (ağızını) 06b/23
[4]
ağızlı Ağız herhangi bir biçimde olan.
a. 09b/04
[1]
ağla- Acı, keder, pişmanlık, sevinç vb. duygularla göz yaşı dökmek.
çok a.-mak 18b/04
[1]
ağrı Vücudun herhangi bir yerinde derinden ve yaygın bir şekilde hissedilen sürekli acı. *krş. elem, veca'*
a. 24a/21
a.+sı 24a/07
baş a.+sı 07a/04, 07a/05,
07a/06, 07a/08, 07a/08, 07a/09, 07a/10
çıbanuñ a.+sı 24a/21
göz a.+sı 14b/08, 14b/21,
15a/04, 15a/12, 15b/06

gözinüñ altında kuru a.+sı olan
19b/17
ısıcağdan baş a.+sı dağı mi' de
ağrısı 05b/16
ısıcağdan baş ağrısı dağı mi' de
a.+sı 05b/16
ısıcağdan göz a.+sı 14b/23
ısıcağdan olan göz a.+sı 15b/05
kulağ a.+sı 25b/21, 25b/23
müzmin baş a.+sı 07b/21
şovuk baş a.+sı 05b/21
azgun kuru göz a.+sıdur 19b/13
göz a.+sıdur 14b/23
başınıñ iki tarafından bir
tarafınıñ a.+sına 07a/13
başuñ a.+sına 05a/23
göz a.+sına 14b/22, 15a/07,
15a/20, 15b/01
güneşüñ ısıcağından hâdiş olan
baş a.+sına 06b/18
harâret-i şemsden baş a.+sına
06b/17
harâret-i şemsden hâdiş olan baş
a.+sına 06b/18
harâret-i şemsden olan baş
a.+sına 06b/20
harr-ı şemsden olan baş a.+sına
06b/22
ısıcağdan baş a.+sına 04b/16
ısıcağdan olan göz a.+sına
14b/09, 14b/13
kuru göz a.+sına 19b/14
müzmin baş a.+sına 07b/18

ölüme mü'eddî olan baş a.+sına
05b/04
şovukdan a.+sına 25b/13
şovukdan baş a.+sına 06a/04,
06b/08, 06b/11, 06a/12
şovukdan olan a.+sına 25b/12
baş a.+sından 07a/01
müzmin göz a.+sından 15b/08,
22a/19
a.+sını 14b/19, 25a/07, 25b/01,
25b/05, 25b/22
baş a.+sını 07a/02, 07a/02,
07a/02, 07a/05, 07a/07
göz a.+sını 14b/11, 14b/13
ısıcağdan a.+sını 25b/15
ısıcağdan baş a.+sını 04b/15,
04b/20, 05a/16, 05b/13
ısıcağdan baş a.+sını hem mi' de
ağrısını 05b/18
ısıcağdan baş ağrısını hem mi' de
a.+sını 05b/18
ısıcağdan olan baş a.+sını
04b/17, 05b/12, 05b/15
ısıcağdan olan müzmin yaramaz
baş a.+sını 05b/06
kadimden olan baş a.+sını
05b/05
kuru göz a.+sını 19b/14
müzmin baş a.+sını 07b/20
müzmin baş a.+sını ki şovukdan
ola 07b/16
otuz senelik göz a.+sını 14b/16
şovukdan baş a.+sını 05b/23,
06a/05, 06a/10, 06b/02, 06b/06

şovukdan olan a.+sını 25a/23
şovukdan olan baş a.+sını
05b/22, 06a/03
şovukdan olan kulak a.+sını
25a/19, 25b/18
şudā^c -ı hārr ile mi^c de a.+sını
05b/20
veremden olan kulak a.+sını
27b/01
baş a.+sınıñ müzminidür 07b/14
göz a.+sınıñ 15a/01
göz a.+sınıñ sızlamasını 25a/04
güneşüñ ısıcağından hādiş olan
baş a.+sınıñ 06b/14
issiden baş a.+sınıñ 04b/14
kuru göz a.+sınıñ 19b/15
müzmin baş a.+sınıñ 07b/20
yarım baş a.+sınıñ 07a/12
[100]
ağrı- Vücudun bir yeri ağırlı durumda
olmak.
a.-ması 24a/09
a.-masını 25b/08
a.-p 25a/04
a.-r 18a/10
başı a.-yan 07a/22
gözi a.-yan kişiye 15a/03
kulağı a.-yan 25b/03, 25b/04
şovukdan a.-yan kulağa 25b/05
[9]
ağrıdıcı Ağrmasına sebep olan.
baş a. şeyler 07a/02
[1]
ağsır- Hapşırarak, aksırmak.

a.-mağı 13b/06
a.-mağ 13b/04, 13b/04
[3]
ağsırt- Hapşırmasına neden olmak, ak-
sırtmak.
a.-ur (ağsırdur) 13b/05, 13b/05
[2]
āhar *Ar.* Başka, diğer.
ā. 08b/09
[1]
ağşam Güneşin batmasına yakın za-
mandan gecenin başlamasına kadar olan
vakit.
a.+da 12a/14, 23b/03, 24a/11,
24a/11, 24a/17, 24b/05
[6]
ağz *Ar.* Alma, alış.
a. idüp 07a/11
[1]
ağ 1. Kar, süt vb.nin rengi ve bu renkte
olan, beyaz.
a. 06b/04, 07b/01, 14a/17,
14a/04
a. ola 05a/23, 19a/09
a. olur 23b/09
a.+ça 19b/06
2. Bazı şeylerin beyaz olan kısmı.
göziñ eti ve a.+ı (ağı) 16b/17
gözün a.+ı (ağı) kızarmak
15a/18
yumurta a.+ıla (ağıla) 19b/20,
22a/07, 26a/07
a.+ını (ağını) 18b/19
gözünün a.+ını (ağını) 16a/22

gözüñ a.+ını (ağını) 16a/20,
16a/23
yumurta a.+ını (ağını) 20a/08
yumurtañ beyāzını a.+ını
23b/03
[19]

aḳ- 1. Bir basıncın etkisiyle bulunduğu yerden dışarı çıkmak, fişkırmak.
a.-an 27b/05
a.-ar 15b/01, 23b/13
a.-sa 07b/11
2. İçindeki veya üstündeki sulu maddeyi dışarı vermek.
a.-an 18a/04, 19b/11, 22a/06, 26b/11, 26b/23, 27a/02, 27b/07, 27b/08, 27b/09, 27b/10, 27b/11, 27a/19, 27a/09, 27a/14
a.-ar 16b/19, 23b/02, 24a/07, 27a/14
a.-maz 27a/16
a.-maz olur ise 18a/20
3. Vücutta sıvı bir maddenin doğal olarak bulunduğu yerlerin dışında bir yerde toplanması. *krş. dökül-, in-, nüzül*
a.-an 15b/12
[25]

aḳ fülful *T. + Ar.* Karabiber bitkisinin iyice olgunlaşmış meyvelerinin deniz suyu veya kireçli suda bekletildikten sonra kabukları soyularak kurutulmasıyla elde edilen baharat, beyaz biber.
a.+i 10a/19
[1]

aḳ günlük Ardıç ağacından elde edilen ve tütsü olarak yakılan bir nevi sakız, ardıç zambı, ardıç reçinesi.
a. 16b/06
[1]

‘aḳıl *Ar.* Düşünme, anlama ve kavrama gücü, us. (**aḳlı git-** Bayılmak.)
‘a.+ı (aḳlı) daḥı zā’yil olup gider
08a/05
[1]

‘ākırḳarḥā *Ar.* İki çenekliler sınıfının birleşikgiller familyasından, bazı türlerinden böcek öldürücü bir toz elde edilen, beyaz çiçekli, çok yıllık bitki, pire otu, nezle otu. *Anacyclus pyrethrum*. *krş. ‘ūdū’l-ḳahr*
‘ā. 10b/08, 10b/08
[2]

akıt- 1. Sulu veya ufak taneli maddelerin bir yerden başka bir yere gitmesini, akmasını sağlamak.
şalyaları a.-maḳ 09a/22
2. Bir sıvının bulunduğu basınçlı ortamdan dışarı çıkmasını sağlamak.
ḳanını a.-duḳda 19a/01
3. Bir şeyin içindeki veya üstündeki sulu maddeyi dışarı vermesini sağlamak.
a.-ur (aḳıdur) 18a/22, 26b/22
[4]

‘aḳīde *Ar.* Şekerin kaynatılarak katılaşması yolu ile yapılan, renkli ve kokulu, ağızda güç eriyen şeker.
‘a.-i bal 26a/15

[1]

aqlık Gözün kornea tabakasında meydana gelen beyaz leke, lökom. *krş.*
beyāz

a.+ı (aqlığı) 18b/14

[1]

aqvā *Ar.* En kuvvetli.

a.+sındandır 09b/22

[1]

aķ zencebīl *T. + Ar.* Zencefil bitkisinden (*Zengiber officinale*) elde edilen ve baharat olarak kullanılan ıtırılı toz.

a. 16a/04

[1]

al- 1. Herhangi bir şeyi tutup yerinden ayırarak elinde veya yanında bulundurmak.

a.-sa 07a/22

a.-up 05a/02, 05a/12, 05a/22,

05a/23, 05b/03, 05b/07, 06a/13, 06b/02, 08b/23, 09a/13, 09a/15, 09a/15, 11b/20, 12b/17, 14a/18, 14b/07, 14b/17, 14b/21, 15a/16, 18b/16, 21b/07, 24b/15, 27a/04, 28b/04

2. Elde etmek, temin etmek.

a.-up 04b/22, 05a/09, 05b/17

3. Gidermek, izale etmek.

a.-ur 12a/11

4. Duymak, hissetmek.

ķoķu a.-maz olur 14a/04

5. Temas edilen bir şeyin renk,

koku vb. unsurları ile birleşmek.

a.-up 16b/08

6. Koymak.

a.-up 07a/22

7. (*Ķan al-* deyiminde) Damar-
dan çekmek veya akıtmak.

ķan a.-a 15a/12, 17b/17, 17b/19,
24b/01

ķan a.-alar 09b/02, 16a/17,
17b/16, 20a/12, 21b/18, 21b/18, 22b/20,
22b/20, 23a/03, 23b/16

ķan a.-maĶa 23a/19

ķan a.-maĶı 21a/17

ķan a.-maĶla 17b/22, 17b/23,
24b/14

ķan a.-maķ 09a/19

ķan a.-maķdır 23b/20

ķan a.-mayalar 21a/16

ķan a.-up 13a/04

ķan a.-urlar 21b/20

ķan a.-ursa 08a/15, 26a/04

8. (*Nefes al-* deyiminde) Havayı
ciğerlerine çekmek.

nefes a.-ur 10a/14

[59]

a‘lā *Ar.* İyi, pekiyi.

a.+dır 09b/08

a.+dur 06b/19

[2]

‘**alāmet** *Ar.* Belirti, işaret.

‘a. 22b/18

a.+i 09a/17, 09a/17, 19b/15,
22b/11, 24a/07, 24b/19

[7]

alķaķ İstenilen nitelikte olmayan, sahip bulunması gereken vasıfları taşımayan, kötü, zararlı. *krş.* **fenā**, **redıyy**

a. 09a/11, 21b/10

[2]

alçu Alçı taşının pişirilip öğütülmesiyle elde edilen, su ile karıştırılınca çabuk donduğu için kalıp çıkartmada, dişçilikte, heykelcilikte ve özellikle yapılarda kullanılan beyaz toz, alçı.

tuzlu a.+y1 20a/23

[1]

aldur- (*Ķan aldur-* deyiminde) Damar-
dan çekilmesini veya akıtılmasını sağ-
lamak, aldirmek.

ķan a.-a 16a/16

ķan a.-mazdan 21b/07

ķan a.-sun 24a/15

ķan a.-up 16a/17, 17a/23, 18b/07

[6]

‘**ale'd-devām** *Ar.* Durmadan, sürekli olarak.

a. 10a/16

[1]

alın Yüzün, kaşların üstünden saçlara kadar olan ve şakaklar arasında kalan kısmı.

a.+1 (alnı) 06a/20

a.+1na (alnına) 05a/12, 05b/12,
08b/20, 15a/15, 15b/11, 16b/22, 16b/23,
22a/07, 22a/08

a.+ında (alnında) olan
tamarından 16a/17

a.+ından (alnından) 17b/16,
17b/22

a.+ınıñ (alnınıñ) 05b/01, 05a/12,
06a/19, 22a/07

[17]

alışdur- (I) Bir işi tekrarlayarak kolay-
lıkla yapabilmesini sağlamak, alıştı-
rmak. (*alışdurarak / alışdura alışdura*
Yavaş yavaş, tedricî bir biçimde.)

a.-arak 11b/13, 11b/17, 12a/08

a.-a alışdura 10b/02, 10b/20,
11a/06, 11a/11, 11b/03, 11b/09, 13a/20
alışdura a.-a 10b/02, 10b/20,
11a/06, 11a/11, 11b/03, 11b/09, 13a/20

[17]

alışdur- (II) Birbirinden almasını sağ-
lamak, karıştırmak. *ķrş. ħalt, mezc*

a.-up 21b/01

[1]

‘**Ali ibn ‘Esā** Orta Çağ'da göz hastalık-
ları üzerine önemli bir eser veren Bağ-
datlı bilim insanı, Ali bin İsa.

‘A. 23b/15

[1]

‘**alil** *Ar.* Hasta.

‘a.+üñ 08b/22

[1]

Allāhu a‘lem *Ar.* "Tanrı en iyisini bi-
lir" anlamında kullanılan bir söz, galiba,
zannederim ki.

a. 26b/18

[1]

alt 1. Bir şeyin aşağısında bulunan boş-
luk veya yer.

a.+ından 28b/05

2. Bir şeyin yukarı sayılan yerine
göre aşağı tarafı.

a. 23a/10, 23a/13, 23a/20,
23b/14, 24a/19

a.+ında 19b/16

3. İç, iç taraf.

a.+ına 09a/03, 09a/03, 09a/03,
09a/09, 09a/11

a.+ında 17a/16, 23b/15

[14]

altı Beşten sonra gelen sayının adı ve
bu sayı kadar olan.

on a. 15b/21

[1]

altun Sarı kırmızı renkte, parlak ve ağır,
kolay işlenen, yüksek değerli, paslan-
maz bir element ve bu elementten ya-
pılmış olan, altın.

a.+ı 09a/11

[1]

a^cmā *Ar.* Kör.

a. olur 22a/18

[1]

‘amel *Ar.* Yapılan iş, çalışma.

‘a.+den kesilmiş 16a/06

[1]

ammā *Ar.* Çelişkili ve tutarsız iki cüm-
leyi birbirine bağlamaya yarayan bir
bağlaç, ama.

a. 08a/02, 08b/13, 09b/01,
14a/04, 15a/22, 16b/01, 21b/16

[7]

‘āmmē *Ar.* Genel halk.

a. 15a/22

[1]

ana İnsanın ve hayvanın yavru sahibi
olan dişisi, anne. (*anadan toğma* Doğuş-
tan.)

a.+dan toğma ise 24b/13

[1]

Anatoli *Yun.* Türkiye'nin Asya kıta-
sında bulunan topraklarına verilen ad,
Anadolu.

A.+da 08b/13

[1]

‘anber *Ar.* Amber balığından çıkarılan
güzel kokulu, kül renginde bir madde,
amber.

a. 12b/10

a.+i 19b/14

[2]

anca Öyle.

a. 25a/16, 25a/17, 26b/12,
26b/15, 26b/18, 26b/22, 26b/23, 27a/08,
27a/15, 27a/19, 27b/10

[11]

ancaḳ Yalnız, sadece.

a. 10a/14, 15a/13

[2]

anda Ol zamirinin bulunma hâli, onda.
bḳ. ol

a. 17a/20, 19b/13, 20a/15,
24a/20

[4]

andan Ol zamirinin ayrılma hâli, ondan.
bḳ. ol

a. 05a/08, 05a/12, 08a/10,
09a/04, 09a/06, 09b/16, 14a/04, 15b/01,

18a/08, 22b/01, 23a/03, 23b/02, 23b/13,
26a/14, 26b/11, 27a/02

[16]

anı Ol zamirinin belirtme hâli, onu. *bk.*
ol

a. 05a/14, 06a/01, 06a/18,
07a/17, 08a/06, 09b/03, 09b/06, 09b/11,
10a/19, 11b/19, 12a/04, 13a/12, 14a/04,
14a/07, 14a/10, 14a/13, 14a/18, 15b/15,
17b/11, 18a/09, 20a/03, 22a/03, 24b/06,
24b/20, 25a/17, 26b/21, 28a/20

[27]

anlar İşaret ve üçüncü teklik kişi zamiri
olan "ol"un çokluk biçimi, onlar.

a.+a 12a/19

a.+da 13a/04

[2]

anuñ Ol zamirinin ilgi hâli, onun. *bk.* **ol**

a. 06a/23, 07b/12, 08b/03,
08b/19, 11b/07, 12b/16, 13a/15, 14a/18,
17b/06, 18a/17, 19a/12, 21a/08, 23a/03,
23a/11

a.+la 09b/07, 10b/01, 13b/09,
18a/06, 19a/10, 23b/10

[21]

anuñçün O sebeple, ondan dolayı, onun
için.

a. 23b/11

[1]

anzarūt *Ar.* Sıcak memleketlerde yeti-
şen, aynı addaki ağaçtan çıkarılan ve
yara tedavisinde kullanılan bir reçine,
anzarot.

a. 25a/16, 27a/03

a.+ı 15b/03, 22a/08, 26b/14

[5]

aña Ol zamirinin yönelme hâli, ona. *bk.*
ol

a. 06a/17, 10a/12, 10b/09,
11b/01, 12a/02, 13a/15, 13a/16, 13b/17,
14a/08, 14b/06, 16b/21, 17b/16, 19a/09,
19a/23, 19b/02, 20a/20, 21a/02, 23a/06,
23a/11, 24b/09, 24b/09, 24b/10, 26b/16,
28b/03

[24]

añla- Yere yatıp yuvarlanmak, debe-
lenmek, ağnamak. *krş.* **avna-**

a.-duğı 12b/20

a.-[ya] 12b/20

a.-ya 12b/19

[3]

ara 1. İki şeyi birbirinden ayıran uzak-
lık, mesafe.

a.+ları 20a/22

a.+sı 05a/12, 23a/09

a.+sına 23a/08, 23a/09

2. Bir oluştan diğer bir oluşa ka-
dar geçen zaman fasılası.

a.+sını kesmeye 24b/03

a.+sı uzamadan 16b/12

[7]

‘**Arab** *Ar.* Orta Doğu ile Kuzey Afri-
ka'nın büyük bir bölümünde yaşayan
halk ve bu halkın soyundan olan kimse,
Arap.

‘A.+lar 14a/18

[1]

‘**Arabça** *Ar. + T.* Sami dilleri ailesine giren ve Arap ülkelerinde kullanılan dil, Arapça.

‘A. 11b/18, 15a/16

‘A.+dur 08a/03

[3]

ard 1. Arka taraf, arka, art.

a.+ına 09a/13

a.+ında 08a/14, 21b/19, 28a/13, 28a/14, 28a/17, 28a/18, 28a/21

a.+ındadır 09a/14

2. Peş.

a.+ınca 12a/22

[10]

Arestö Fizik, gök bilimi, felsefe, mantık, siyaset, zooloji ve biyoloji gibi alanlarda birçok eser vermiş olan Antik Yunan filozofu, Aristo.

A. 13a/02, 19a/22

[2]

‘**arız** *Ar.* Sonradan ortaya çıkan.

‘ā. olduğu 07b/11

‘ā. olan 13b/01

‘ā. olmakdur 22a/12

‘ā. olup 16b/12

‘ā. olur 10b/18, 11b/11, 13a/04, 13a/06, 15a/22, 17b/22, 24b/13

‘ā. olursa 13a/16

[12]

arķa Bir şeyin temel tutulan yüzünün tam ters yanı, ön karşıtı.

a.+sından 07b/09

[1]

armūd *Far.* İki çenekliler sınıfının gülgiller familyasından, beyaz çiçekli aynı addaki ağacın meyvesi, armut.

a. 05b/19

[1]

arpa Buğdaygillerden bir tahıl cinsi (*Hordeum vulgare*) ve bu tahılın ekmek ve bira yapımında kullanılan, hayvanlara yem olarak verilen taneleri.

a. 05b/05, 17a/06

a. ħamīrini 20a/10

a. şuyı 15a/13, 26a/06

a. şuyından 15a/13

a. şuyını 08b/23

a. unı 17a/13, 28a/20

a. unıla 04b/20, 25a/02

a. unına 25a/01

a. unını 25a/03

a. unı ‘uşāresine 14b/22

a.+nuñ otlığını 05b/08

a.+nuñ sevīkinden yāḥūd

unından 05b/07

ķapsız a.+nuñ unından 12a/22

yayķanmış a.+nuñ sevīķini

09b/02

a.+ya 17a/06

a.+yı 08b/21, 08b/22

[21]

art- *bk. art-*

a.-ar 11a/20

[1]

art- Sayıca ve miktarca çoğalmak, fazlalaşmak. *krş. art-*

a.-ar 19a/22

a.-maz 19a/22
[2]
artık *bk. artuk, ziyāde*
a. 15a/21
[1]
artıklık Fazla olma durumu.
a.+ından (artıklığından) 23a/16
[1]
artuk Fazla. *krş. artuk*
a. 20a/19
[1]
artur- Miktarını çoğaltmak, fazlalaştırmak, arttırmak.
a.-ur 14b/02, 14b/04
[2]
aş- Bir şeyi yüksek bir yere iliştip sarkıtmak.
a.-a 10a/08
a.-ar ise 10a/03, 09a/11
a.-arsalar 10a/06
a.-up 07a/01, 09a/10, 09a/15
[7]
āṣār *Ar.* Eserler, izler. *bk. eşer*
gözde olan ā.+ı 22a/04
kürūhuñ ā.+ını 22a/05
[2]
aṣḥāb *Ar.* Sahipler. *bk. ṣāhib*
a.-ı ṣaḳīke 07b/06
[1]
aṣl *Ar.* 1. Kaynak, kök, başlangıç noktası, menşe.
a. 22b/12
a.-ı ḥilḳatden 22a/17
a.+ı 23b/19

a.+ında 11a/20
2. Gerçek, hakikat.
a.+ını 27a/14
3. Bir şeyin ilk şekli, orijinal durumu.
a.+ından olduğu 23a/14
4. Gerçek, hakiki.
a. 05b/10
5. Tür.
a. 07a/11
[8]
aṣlā *Ar.* Hiçbir zaman.
a. 12b/23, 17b/06
[2]
aṣāga *bk. aṣağı*
Aşağıya, alta, alt tarafa doğru.
a. yukarı 19b/02
[1]
aṣağı 1. Bir şeyin yukarı kabul edilen kısmına göre altta kalan tarafı veya bu tarafta bulunan kısmı.
a.+ya 22a/14
2. Bir yere göre daha alçak yerde bulunan.
a. 22a/13
krş. aṣağı
[2]
‘āṣıḳ *Ar.* Karşı cinsten birine gönlünü kaptırmış kimse.
‘ā. olur ise 12b/19
‘ā. olursa 12b/18
‘ā.+uñ 12b/17
[3]
aṣu Kırmızı toprak.

- kızıl a. 23b/09
[1]
- aṭ** Binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan, tek tırnaklı hayvan.
palān a.+larınıñ 19b/06
[1]
- at-** Koymak.
a.-mayup 05b/22
[1]
- aṭa şoğanı** Zambakgillerden, soğanından ilaç olarak yararlanılan birtakım maddeler elde edilen çok yıllık bir bitki.
Urginea maritima. krş. yabān şoğanı
a. 26b/18
[1]
- āteş** *Far.* Yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık, od. *krş. od*
ā. 11a/05
ā.+e çok bakmadandır 24b/18
[2]
- ‘atīk** *Ar.* Eski.
‘a. olsun 21a/14
[1]
- āvāz** *Far.* Ses.
ā.+ı 26b/02
[1]
- avna-** *bk. aṭla-*
a.-duğı 12b/18
[1]
- ‘avrat** *Ar.* Kadın. *krş. cāriye*
‘a. 19a/01
‘a. südi 13a/17, 14a/01, 15b/10, 20a/01, 22a/09, 22b/22, 25a/06, 25b/14, 27a/18, 27a/23, 28a/03
- ‘a. südile 16a/19, 17a/04, 26a/07
‘a. südini 05b/10, 09a/19, 13a/22, 14b/13, 16b/08, 16b/14, 16b/15, 19b/23, 23b/07, 24a/12, 26a/01
‘a. südüni 14b/20
‘a.+da 07b/11
‘a.+lar südi 23a/04
‘a.+lar südini 23b/03
[30]
- ay** Yılın ayrıldığı on iki bölümden her biri.
a.+da 16a/16
[1]
- ayaḳ** Vücudun, bacadan ayak bileğiyle ayrılan ve yere basıp durmayı, yürümeyi sağlayan kısmı.
a.+ı (ayağı) 10a/14, 10a/18
a.+ı (ayağı) parmakları 20a/22
eli a.+ı (ayağı) şovur 08a/23
a.+ları 09b/02
[5]
- ayaric** *Yun.* İlaç olarak kullanılan bir grup macunun genel adı.
ḥabb-ı a. 24b/02
[1]
- aydınlık** 1. Işık.
a.+ında (aydınlığında) 16a/15
2. Işıklı, ışıklandırılmış.
a. 15a/03
[2]
- ‘ayn** *Ar.* Göz. *krş. göz*
müverredü'l-‘a. 15a/22
ittisā‘-ı ‘a.+a 23a/02
nütü ‘ü'l-‘a.+a 20a/11

kurūh-ı 'a.+ı 21b/21, 21b/22
 kurūh-ı 'a.+ına 21b/20
 [6]
 'aynū'l-baḳar Ar. Sığırgözü. *krş. bahār*,
 şıgır gözü
 'a. 14b/06
 [1]
aynık otı Buğdaygillerden, kökü hekim-
 likte idrar söktürücü olarak kullanılan
 yabani bir bitki. *Agropyrum repens*.
 a.+nuñ kökine 18a/07
 [1]
ayt- Söylemek, demek.
 a.-ur (aydur) 12a/02
 [1]
aytlan- Bir şeyin işe yaramayan kötü ve
 zararlı kısımları atılmak, ayıklanmak.
 a.-mış 12a/14
 [1]
ayva Far. Gülgillerden aynı addaki
 ağacın (*Cydonia oblonga*) büyük, sarı
 renkte, tüylü, mayhoş, dokusu sertçe,
 ufak çekirdekli meyvesi.
 a. çekirdegi kabını 19a/07
 a.+yı 12b/02
 tatlu a.+yı 05b/20
 [3]
az 1. Miktarı, derecesi ve niteliği belli
 bir ölçünün altında bulunan, çok olma-
 yan.
 a. 16b/20
 a. olduğundan ise 23a/10
 a. olur 23a/23

2. Belli bir ölçünün altında, az
 miktarda. (**az az** Küçük ölçülerle.)
 a. 15a/02, 16b/21, 23b/05,
 24b/09
 a. az 08b/22, 08b/23, 09a/01,
 11b/19, 13a/22, 14b/02
 az a. 08b/22, 08b/23, 09a/01,
 11b/19, 13a/22, 14b/02
 [19]
a'zā Ar. Vücudu meydana getiren par-
 çalar, organlar; organ. *bk. 'uẓv*
 a.+nuñ hiss-ü hareketten
 ta' atılmıştır 10a/13
 a.+sı segrimekdür 11b/07
 [2]
azacık Biraz, az bir zamanda, azıcık.
 a. 24a/10
 [1]
azal- Eskisinden az duruma gelmek,
 eksilmek.
 a.-ur 19a/22
 [1]
a'zam Ar. Çok (daha, en, pek) büyük.
 a. 09b/22
 [1]
azgün Çabuk iyileşmeyen. *krş. müzmin*,
yaramaz
 a. kuru göz ağrısıdır 19b/12
 a. olsa 17b/15
 [2]
'azīm Ar. 1. Büyük. *krş. büyük*
 a. 07b/09
 nef'-i 'a. 11a/16
 2. Çok şiddetli.

a. 26a/21

[3]

azlık Miktarı, derecesi ve niteliği belli bir ölçünün altında bulunma, çok olmama, az olma.

a.+ında (azlığında) 22b/05

[1]

B

bābūnec *Far.* Papatya. *Matricaria chamomilla.* *krş.* **papadya**

b. 08b/02, 08b/02, 08b/05

[3]

bacak İnsanın kalça ile taban arasındaki organı. *krş.* **baçak**

b.+larından 13a/03, 21b/18,

23b/17, 24a/15

[4]

baçak *bk.* **bacak**

b.+larından 15a/12, 24b/01

[2]

ba' de *Ar.* Sonra. *krş.* **şoñra**

b. 12a/06

[1]

bādem *Far.* Gülgillerden ilkbaharda beyaz ve pembe çiçekler açan bir tür ağaç (*Amygdalus communis*) ve bu ağacın çağla hâlinde iken tamamı, dış kabuğu sertleşince içi yenen meyvesi. (*bādem yağı* Badem içinden çıkarılan ve deri, kösele vb.ni yumuşatmak için kullanılan yağ.)

b. içini 14b/03

b. südine 12a/04

b. yağı 07b/13, 22b/15, 28b/03

b. yağıla 09b/21, 09b/19, 12b/10,

13a/22

b. yağında 28a/08

b. yağını 10b/08, 14a/19

tatlu b. 09a/05

tatlu b. yağı 18a/11

tatlu b. yağıla 14b/07

tatlu b. yağını 06b/20, 13a/18

b.+i 09b/19

[17]

bādrūc *Far.* Bir tür reyhan. *Ocimum basilicum.*

b. 18b/06

[1]

bağır Göğüs, sine. *krş.* **kabak (II)**

keçinüñ b.+ını (bağrını) 20b/16

[1]

bağla- 1. İp, bağ veya başka bir araçla bir şeyi bir yere, diğer bir şeye veyahut birkaç şeyi birbirine tutturmak, birleştirmek.

b.-r ise 12b/17

b.-ya 10a/08

2. Kumaş, ip, tel gibi şeyleri uçlarını birbiri arasından geçirmek suretiyle düğümlemek.

b.-sa 07b/09

b.-yup 13b/05

3. Sargı ile sarmak.

b.-maya 28a/11

b.-r ise 26a/04

b.-sa 04b/15, 04b/17, 05a/22,
05b/06, 06a/20, 06b/05, 11a/04
b.-salar 12a/11
b.-ya 13a/20, 17a/18, 24b/05,
26a/03
b.-yalar 13b/12, 13b/15
b.-yup 04b/14
4. Önüne engel koymak, kapat-
mak.
b.-r 14a/09
[22]
bahār *Far.* Sarı papatya, sıgırgözü. *krş.*
‘aynū'l-baḳar, şığır gözü
b. 14b/06, 14b/06
[2]
bā-ḥuṣūṣ *Far. + Ar.* Özellikle.
b. 10a/10, 10b/05, 12a/16,
15a/21, 17b/07, 24a/08, 25b/06, 26b/21,
27b/14, 28a/13
[10]
baḳ- 1. Gözleri bir şey üzerine çevir-
mek.
b.-ar ise 22a/13
2. Seyretmek.
āteşe çok b.-madandur 24b/18
güneşe çok b.-madandur 24b/18
güneşe b.-maḳdan 18b/09
b.-maya 15a/10
güneşe ve mūma b.-maya 22b/07
[6]
baḳır Doğada serbest veya birleşik ola-
rak bulunan, kolay dövülür ve işlenir
olduğundan eski çağlardan beri türlü iş-
lerde kullanılan, kıvılcımlı renkli element.

b. ma‘ deninden 23a/17
yanmış b.+dur 19b/07
[2]
baḳla *Ar.* Baklagillerden, yurdumuzun
hemen her yerinde yetişen, bir yıllık bit-
ki (*Vicia faba*) ve bu bitkinin yeşil ürü-
nü veya tanesi.
b. 19a/19
b. unı 16b/14
b. unını 23a/01
b.+nuñ 06b/23
b.+yı 12a/06, 12a/07
[6]
baḳlatū'l-ḥamḳā' *Ar.* Semiz otu. *krş.*
semiz otı
b. 09a/10, 25a/01
[2]
bal Arıların çiçeklerden topladıkları bal
özü denen sıvı ile yaptıkları veya olgun
meyvelerden ve ağaç kabuklarından sı-
zarak ortaya çıkan madde.
b. 05a/10, 09b/06, 10a/16,
10b/05, 14a/06, 14a/23, 14b/17,
16b/04, 17a/15, 18a/03, 18a/19, 18b/10,
18b/10, 19a/12, 19a/15, 19b/09, 19b/22,
20b/15, 21a/20, 25a/22, 26b/14, 26b/16,
27a/02, 27a/05, 27a/07, 27a/12, 27a/13,
27b/02, 27b/04, 28a/19, 28b/08, 28b/11
b. şuyına 13a/06
b. şuyını 11a/10
‘aḳīde-i b. 26a/15
sede b. 25a/23
b.+a 10b/17, 20b/16
b.+dan 10b/15

b.+dur 17a/17
b.+ı 10b/05, 10b/17, 17a/13,
17a/18, 18b/06, 25a/23, 27a/19, 27b/08
hıyāşenber b.+ı 07b/21
b.-ıla 10a/21
[51]

baldıran Nemli yerlerde yetişen, tohum-
ları hekimlikte ve eczacılıkta kullanılan,
maydanoz cinsinden zehirli bir bitki,
ağu otu. *Conium. krş. şevkerān*
b.+a 14b/09
[1]

balğam *Yun.* Eskiden beden yapısının
esasını teşkil ettiği kabul edilen dört un-
surdan biri.
b. 08b/09
b.+dan olan duvvārı 08a/10
‘afen-i b.+dan 09a/17
b.+dandur 23b/19
b.+ı 14a/08, 14a/11, 14a/12,
14a/14, 15a/08
[9]

balğamī *Yun. + Ar.* Balgama ait, bal-
gamla ilgili.
b. olan kãandandur 15b/06
[1]

balık Omurgalılarından, suda yaşayan,
solungaçla nefes alan ve yumurtadan
üreyen hayvanların genel adı.
b. 19a/19
b. etünũñ şuyını 25a/14
[2]

balık otı Zehirli meyvesi avlanacak ba-
lıkları uyuşturup sersemletmekte kulla-

nılan, sarmaşık cinsinden bir bitki.
Anamirta.
b. 11b/18
[1]

bālig *Ar.* Bülüğa eren, ergin.
b. olmaduk 13a/15, 27b/15
[2]

bal mūmı Arıların peteklerini yapmak
için karın halkaları arasından salgıladık-
ları yumuşak ve sarımsı madde.
b. 10b/20
b. eyleye 07a/01
[2]

bān yağı *Ar. + T.* Ban ağacının mey-
vesinden çıkarılan iç sürdürücü yağ,
Hint yağı.
b. 22b/16
b.+la 12a/08
[2]

bārid *Ar.* Soğuk veya eski tıp anlayışı-
na göre tabiattaki dört özellikten biri
olan soğukluk özelliğine sahip. *krş.*
şovuk
sersām-ı b. 09a/17
rīh-i b.+e 28a/06
şudā^c-ı b.+e 06a/08, 06a/09,
06b/07, 06b/09, 06b/10, 06b/12, 06b/13
şakīka-i b.+e 07b/07
şudā^c-ı b.+i 06a/05, 06a/06,
06a/07, 06a/09, 06a/14, 06b/03, 06b/05,
06b/06
[18]

bāride *Ar.* *Bârid* sözcüğünün tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes şekli. *bk.* **bārid**

nāzle-i b.+ye 12a/05

[1]

barmağ İnsanın ve bazı hayvanların el ve ayaklarının son bölümünü oluşturan eklemli uzantılardan her biri, parmak.

b.+ında (barmağında) 10a/04

ayağı b.+ları 20a/22

[2]

baş- Etkisini kuvvetle hissettirmek, kaplamak, bürümek. (*ağır baş-* Uyku esnasında sıkıntı, kâbus hissetmek. *krş.* **kābus**)

ağır b.-ar 12b/23

ağır b.-mağdur 13a/01

ağır b.-mağ 13a/01

[3]

başal *Ar.* Soğan. *krş.* **şoğan**

b. ‘uşāresi 14a/12

[1]

başar *Ar.* Görme, görme duyusu. *krş.* **gör-** (*za‘f-ı başar* Uzağı görememe, miyopluk.)

za‘f-ı b. 22b/05, 24b/13

b.+a 25a/12

za‘if b.+a 15b/16

b.+uñ za‘ifliğine 18b/04

[5]

bāşır *Ar.* Görme. (*rūh-ı bāşır* Görme duyusu, görme gücü.)

rūh-ı b.+ıñ 24b/17

[1]

baş 1. İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa. *krş.* **re’s** (*başı dön-* İnsana etrafındaki eşya dönüyormuş, yer kayıyormuş gibi bir duygu gelmek. *baş tamarı* Kefalik toplardamar, kafatası veni. *krş.* **kīfāl tamarı**)

b. ağrıdıcı şeyler 07a/02

b. ağrısı 07a/04, 07a/05, 07a/06, 07a/08, 07a/08, 07a/09, 07a/10

b. ağrısından 07a/01

b. ağrısını 07a/02, 07a/02, 07a/02, 07a/05, 07a/07

b. ağrısının müzminidir 07b/14

b. bitinden 06b/23

b. dönmeden 22a/16

b. dönmesine 08a/03

b. dönmesini 08a/10

b. tamarı 23a/19

b. tamarıdur 23a/03, 23b/16

b. tamarından 20a/11, 23a/19, 26a/04

güneşuñ ısıcağından hâdiş olan

b. ağrısının 06b/14

güneşuñ ısıcağından hâdiş olan

b. ağrısına 06b/18

harâret-i şemsden b. ağrısına 06b/17

harâret-i şemsden hâdiş olan b. ağrısına 06b/18

harâret-i şemsden olan b. ağrısına 06b/20

harr-ı şemsden olan b. ağrısına
06b/22
ısıcağdan b. ağrısı 05b/15
ısıcağdan b. ağrısına 04b/16
ısıcağdan b. ağrısını 04b/15,
04b/20, 05a/16, 05b/13, 05b/18
ısıcağdan olan b. ağrısını 04b/17,
05b/11, 05b/15
ısıcağdan olan b. dönmesini
08a/08
ısıcağdan olan müzmin yaramaz
b. ağrısını 05b/06
issiden b. ağrısının 04b/14
kadimden olan b. ağrısını 05b/05
müzmin b. ağrısı 07b/21
müzmin b. ağrısına 07b/18
müzmin b. ağrısını 07b/20
müzmin b. ağrısını ki şovukdan
ola 07b/16
müzmin b. ağrısının 07b/20
ölüme mü'eddî olan b. ağrısına
05b/04
şovukdan b. ağrısına 06a/04,
06a/12, 06b/08, 06b/11
şovukdan b. ağrısını 05b/23,
06a/05, 06a/10, 06b/02, 06b/06
şovukdan olan b. ağrısını
05b/22, 06a/03
şovuk b. ağrısı 05b/21
yarım b. ağrısının 07a/12
buḥār b.+a çıkmakdan 13a/02
şovuklanmış b.+a 13a/12
şovuk geçen b.+a 13a/14
b.+da 12a/01, 14a/10

b.+da çok kıl olursa 15a/20
b.+da ḡurūḥı 13b/23
b.+da olan ḡurūḥa 13b/07
b.+da olan yaralar 13b/21
b.+da olan yaralara 13b/08,
13b/20
b.+da olan yaraların 13b/06,
13b/07
b.+da temekkün idüp yerleşmiş
ḡalīz yelleri 14b/06
ısıcağdan olan b.+da veremi
09b/01
b.+dan 14a/14, 14b/05
b.+ı 08a/20, 09a/03, 10a/14,
11a/08, 17a/07
b.+ı ağır ider 07a/11
b.+ı ağrıyan 07a/22
b.+ı döner 08a/04
b.+ı dönerse 08a/14
b.+ı dönüp 08a/12
b.+ı şaḡīl ağır olur 08a/04
b.+ıla 07a/18
b.+ına 04b/14, 04b/15, 04b/16,
04b/19, 04b/19, 04b/20, 04b/21, 04b/23,
05a/01, 05a/02, 05a/04, 05a/05, 05a/06,
05a/19, 05a/20, 05a/22, 05b/05, 05b/06,
05b/07, 05b/09, 05b/14, 05b/23, 06a/03,
06a/04, 06a/05, 06a/06, 06a/07, 06a/09,
06a/11, 06a/14, 06b/03, 06b/05, 06b/05,
06b/06, 06b/07, 06b/09, 06b/10, 06b/11,
06b/12, 06b/13, 06b/14, 06b/16, 06b/18,
06b/20, 06b/22, 07a/14, 07a/16, 07a/19,
07a/20, 07a/20, 07b/02, 07b/03, 07b/06,
07b/08, 07b/09, 07b/16, 07b/17, 07b/18,

07b/20, 07b/23, 08a/02, 08a/11, 08a/12,
08a/15, 08b/02, 08b/01, 08b/03, 08b/07,
08b/11, 08b/14, 08b/18, 08b/22, 08b/23,
09a/01, 09a/01, 09a/02, 09a/18, 09a/20,
09a/23, 10a/06, 11b/19, 12a/04, 12a/06,
12a/08, 12a/12, 12b/10, 13a/09, 13a/10,
13a/14, 13a/17, 13a/19, 13a/22, 13b/14,
14a/20, 14b/02, 14b/02, 15b/03, 22b/13,
22b/14

b.+ına şovuk geçene 13a/11

b.+ına şovuk geçenün 13a/07

b.+ında 12a/19, 13b/16

şabînüñ b.+ında yaş şulu

yaralarınıñ 14a/02

şulu ve yaş b.+ında olan

yaralarına 13b/22

b.+ını 07b/09, 07b/12, 09b/07,
09b/08, 10b/12, 13a/20, 15a/19, 15b/02,
15b/02, 22b/15, 22b/15, 22b/16, 28b/05

gögerçin b.+ını 15b/23

b.+ınuñ 04b/16

b.+ınuñ depesine öñ tarafına

08a/18, 09a/04

b.+ınuñ depesine ve öñ tarafı

05a/13

b.+ınuñ depesinün öñ tarafına

05a/20, 05b/12

b.+ınuñ eñse çukurından 22b/20

b.+ınuñ iki tarafından bir

tarafınıñ ağrısına 07a/13

b.+ınuñ öñ tarafı 06a/19

b.+ınuñ öñ tarafına 06b/01,

12a/11

b.+ınuñ öñ tarafına 13a/13

b.+ınuñ öñ tarafına 13a/12

b.+ınuñ öñ tarafına ve depesine

09a/23

b.+ınuñ üzerine bir şey’

düşmekden 20a/14

b.+ınuñ yāfūhına 06b/02, 08a/17

b.+uñ ağrısına 05a/23

2. Bir eşyanın yakını, yanı, kul-
lanılacak veya yararlanılacak tarafı.

b.+ı 19a/16

3. Bir şeyin toparlak ve çıkıntılı
olan uç kısmı. *krş. kibāş*

ķaranfil b.+ı 11b/21, 14a/07

ķaranfil b.+ıla 12b/11

ħaşħāşuñ b.+ını 04b/20

ķaranfil b.+ını 13a/11

4. Herhangi bir şeyin veya yerin
esas, ön, üst ve ileri kabul edilen tarafı.

b.+ında 12b/12, 14a/04, 14a/17,
17b/10

[239]

bāṭıl *Ar.* İşlemez, iptal edilmiş.

b. olur 11a/23

[1]

batur- 1. Bir sıvının içine daldırmak.

ekşi şarāba b.-a 15a/11

b.-up 11a/05, 11a/05, 13a/21,
16b/13, 17a/18, 17a/21, 21a/21, 21b/01,
23a/08, 26a/18, 26b/17, 28a/02, 28b/11

2. Sivri bir nesneyi yumuşak bir
şeye saplamak.

b.-up 19a/01, 19a/10, 20b/21,
20b/23

[18]

baykuş Zararlı ve kemirici hayvanları avlamakla geçinen, başlarında iki tepe-lik bulunan, yırtıcı gece kuşlarının ortak adı.

b.+uñ kanadını 09a/16

[1]

ba'zı *Ar.* 1. Birtakım, bir kısım.

b. 08b/09, 12b/10, 12b/15,

20a/22

b. kere 14a/09, 21a/20, 23a/13

b. kerre 08a/05, 20b/20, 23b/14

2. Hepsi olmayıp içlerinden bir-kaçı, kimi.

b.+lar 24a/14

b.+sı 07b/10, 22a/12

3. Arada bir, ara sıra, kimi vakit, bazen.

b. 23b/09

[14]

bāzī *Far.* Pancar. *krş.* çögen, çügündür

b. 23b/20

b.+dür 18a/09

[2]

bāzū *Far.* Doğan denen yırtıcı kuş. *krş.* toğan

b. yavrısını 09b/18

[1]

bebek Gözde irisin ortasındaki siyah kısım.

b.+i (bebegi) küçük ve tar olması

22b/13

göz b.+i (bebegi) 22b/11, 22b/18

gözün b.+i (bebegi) 22b/19

gözün b.+i (bebegi) 22b/04,

22b/10, 22b/17

gözün b.+inden (bebeginden)

22b/20

gözün b.+ini (bebegini) 22a/20

göz b.+inüñ (bebeginüñ) 22b/21,

23a/01

[11]

beden *Ar.* Vücut, gövde.

b. 09a/17, 11a/01, 24b/02

esāfil-i b. 09b/02

b.+e 18a/15, 18a/16

b.+i 11a/19, 17a/23, 23b/17

b.+inde 24a/21

b.+inden 09a/19

esāfil-i b.+inden 09b/02

b.+ine 10b/02

b.+üñ bir tarafı tutmaz olmağa

10a/18

[14]

behmen *Far.* Güneş yılının behmen ayında çiçek açan turpa benzer, kırmızı veya beyaz çiçekleri dolayısıyla kırmızı behmen (*Statece limonitim*) ve ak behmen (*Centaurea behen*) olarak adlandırılan otsu bitkiler.

kızıl b.+i 12a/21

[1]

bel İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm.

b.+inden 11a/15

[1]

belisān *Ar.* Sıcak bölgelerde, özellikle Kızıldeniz'de, Asya ve Afrika kıyıların-

da yetişen, kerestesi makbul sert bir ağaç. *Commiphora opobalsamum*.

ḥabb-u b. 07b/16, 08a/05

[2]

ben Teklik birinci kişiyi gösterir.

b.+üm 08a/21

[1]

benefşe *Far.* Menekşegillerden, çiçekleri tek renkli, yaprakları yürek biçiminde olan, bir veya çok yıllık otsu süs bitkisi, menekşe. *Viola*.

b. yağıla 05b/11, 08b/06, 09b/17, 24a/22

b. yağını 07b/13, 13a/18, 13a/23, 18a/11, 23b/03, 25b/19

b. yaprağını 20a/07

b.+nüñ naḳī' ini 09a/18

b.+nüñ yeşil yaprağını 24b/22

b.+yi 05a/04

[14]

beñiz 1. Yüz.

b.+i (beñzi) 09a/17

2. Renk.

b.+i (beñzi) 05a/23

[2]

beñize- 1. İki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak, benzemek.

b.-r 07b/01, 08b/12, 08b/14, 10a/11, 11b/19, 14a/04, 15a/06, 16a/14, 16a/15, 17a/01, 17a/06, 18a/07, 24b/06, 27b/17

[14]

ber-muḥarrik *Far. + Ar.* Hareket eden, hareket hâlinde olan.

b.+dür 21b/19

[1]

berāber *Far.* Birlikte.

b. 05a/18, 05a/21, 11b/03, 13b/19, 16b/06, 18a/07, 19a/08, 21b/07, 24b/15, 27a/04

b. 09a/10, 09a/16

b. idüp 05a/19

b. ola 19a/09, 24b/11

[15]

berd *Ar.* Soğuk.

b.+ü'r-re 'se 13a/09

[1]

berede *Ar.* Hazımsızlık, mide dolgunluğu. *krş. tuḥme*

b. 17a/14, 17a/14, 17a/15

b.+yi 17a/14

[4]

beri Konuşanın önündeki iki uzaklıktan kendisine daha yakın olan uzaklıkta bulunan. (*beri ol-* Bir hastalıktan kurtulmak.)

b. olur 08b/17

[1]

berkit- *bk. perkit-*

b.-ürler (berkidürler) 19a/10

[1]

beşür *Ar.* Sivilceler, küçük çıbanlar.

b. 21b/15, 21b/16, 21b/17

[3]

beş Dörtten sonra gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

b. 25b/07, 26a/10
on b. 11b/22, 16a/04
[4]

bevl *Ar.* İşeme.

b. 09a/21
[1]

beyin Sinir sisteminin merkezi duru-
munda olup kafa tasının içinde yer alan,
yumuşakça, beyazımsı, üç tabakadan
meydana gelmiş, kalın bir zarla örtülü
organ. *krş. biyin, dimāğ*

tavuk b.+i (beyni) 12b/14
devenüñ b.+ini (beynini) 18a/01
kartal b.+ini (beynini) 12a/18
tavuk b.+ini (beynini) 14b/03
turna kuşunuñ b.+ini (beynini)

18a/01

[5]

beyān *Ar.* Açıklama, anlatma, söyleme.

b. etmemişdür 26b/19
b. eyledi 09a/23
b. ider 25a/05, 25a/10
b. olındı 20a/04
b. olınmışdur 27b/18
b.+ındadır 04b/14, 05b/16,

06b/14, 07a/02, 07a/13, 08a/23, 08b/08,
08b/18, 09a/08, 09a/12, 09a/18, 09b/06,
09b/13, 09b/16, 10b/07, 10b/19, 11a/02,
11a/18, 11a/09, 11b/07, 11b/12, 12a/02,
12b/02, 12b/05, 12b/08, 12b/11, 12b/16,
13a/01, 13a/08, 13a/16, 13a/17, 13b/04,
13b/06, 13b/07, 13b/13, 14a/04, 14a/09,
14b/05, 14b/08, 15b/10, 15b/15, 15b/19,
16a/02, 16a/10, 16a/16, 16a/21, 16b/10,

16b/20, 17a/07, 17a/13, 17a/16, 17b/21,
18a/11, 18a/18, 18b/03, 18b/15, 19a/12,
19b/04, 19b/18, 20a/06, 20b/06, 21a/02,
21a/10, 21a/19, 21b/14, 22a/03, 22a/06,
22a/11, 22a/19, 22b/03, 22b/11, 22b/17,
23a/06, 23b/13, 23b/19, 24a/02, 24a/06,
24a/14, 24a/20, 24b/01, 24b/12, 24b/17,
24b/21, 25a/13, 25a/18, 26a/02, 26a/08,
26b/03, 26b/09, 27a/22, 27a/23, 27b/07,
27b/12, 28a/01, 28a/05, 28a/10, 28b/02,
28b/08

[104]

beyāz *Ar.* 1. Kar, süt vb.nin rengi veya
bu renkte olan, ak. *krş. ak*

b. 06a/18, 10a/11, 14a/10
b. haşhāş 04b/19
b. haşhāş tohumını 05b/16,

08b/20

b. hançal 19a/09

b. ola 26b/21

b. olur 08b/03, 21b/15

b.+a 23b/19

2. Bazı şeylerin beyaz olan kıs-
mı. *krş. ak*

b.+ıla 27b/05

yumurta b.+ıla 06a/21

yumurtanuñ b.+ını 23b/03,

23b/07

yumurta şarısıyla b.+ını 22b/08

göz b.+ınuñ 24b/17

3. Gözün kornea tabakasında
meydana gelen beyaz leke, lökom. *krş.*

aklık

b. 19a/01

b.+ına 18b/23, 19a/11
b.+ını 18b/15, 18b/17, 18b/18,
18b/20, 18b/21, 18b/21, 18b/22, 18b/23,
19a/02, 19a/03, 19a/04, 19a/05, 19a/05,
19a/06, 19a/07, 19a/08, 19a/10
[37]

beydā *Far. bk. peydā*

b. olmasını 19a/06
b. olmaya 24b/03
[2]

beyn *Ar. Ara.*

b.+i 19a/20
b.+inde 19a/21, 21b/15
b.+lerinde 21b/16
[4]

beyza ve hūda *Kronik baş ağrısı.*

beyzayı ve hūdayı 08a/01,
08a/02
[2]

bez (I) *Ar. Kumaş parçası, çaput. kırş.*

böz, hırka

b. 08a/17, 13b/12, 17a/18,
17a/21, 23a/07, 26a/03, 26a/04, 28a/11
b. içinde koyup koqlarsa 14a/16
b.+den göze tamladalar 16b/18
b.+i 16b/13, 21a/21, 21b/01
ketān b.+ine 06a/22
b.+iñ 07a/22
b.+le 13b/15
b.+üñ 16b/18, 24b/06
[18]

bez (II) *Yara veya çıban sebebiyle vücudun herhangi bir yerinde oluşan şişkinlik, gудde.*

b. 24b/01

[1]

bıçak *Bir sap ve kesici bir madenî kısımdan meydana gelen kesme aleti.*

b. 10b/01, 19a/10

[2]

bıdağ *bk. budak*

sögüt yaprağını taze b.+larla
05a/03
[1]

bi'd-defa'āt *Ar. Defalarca, bir çok ke-re, tekrar tekrar.*

b. 04b/12

[1]

bihūde *Far. Boş, gereksiz, faydasız, beyhude.*

b. 09a/17

[1]

bi-izni'l-lāhī te'ālā *Ar. Allah'ın izniyle.*

b. 09b/05

[1]

bil- 1. Bir şey hakkında bilgisi olmak, o şeyi öğrenmiş bulunmak.

b.-mek 27b/18

b.-meyen 27a/14

2. Haberi olmak.

b.-meksizin 12b/17

[3]

bile *Birlikte, bir arada.*

b. 20a/17, 20b/10

[2]

bilesince *Beraberinde, yanında, birlikte.*

b. 07a/01, 07a/22, 08b/21,
09a/15, 12a/13

[5]

bi'l-hāṣṣa Ar. Özellikle.

b. 09a/04, 12a/13, 25b/04

[3]

bi'l-küllīyye Ar. Tamamen, büsbütün.

b. 16b/21

[1]

billūr Far. Kesme camdan, kristalden yapılmış nesne.

b.+1 09a/10

[1]

bir 1. Sayılardan ilkinin adı ve bu sayı kadar olan. (*bir dürlü* Hiçbir şekilde, hiçbir yolla.)

b. 05a/16, 05a/17, 06b/04,

09a/18, 09a/18, 09b/17, 09b/22, 10a/04, 10a/05, 11b/21, 11b/21, 12a/06, 12a/06, 14a/06, 14b/06, 18a/01, 18a/07, 19a/03, 19a/04, 19a/17, 19a/18, 21a/05, 21a/05, 21a/06, 21a/12, 21a/12, 21a/13, 21a/13, 24b/07

b. dağı 17b/17, 17b/18, 20b/01

b. dürlü 25b/23

b. kere 16a/16, 17b/17

b. kerre 15b/17, 17b/18

her b. 10a/04, 16a/16, 21a/23

on b. (11) 12a/14

2. Herhangi bir varlığı belirsiz

olarak gösteren sayı.

b. 05a/09, 05a/09, 05b/01,

05b/03, 05b/10, 06a/22, 06b/03, 06b/23, 06b/23, 07a/02, 07a/11, 07a/13, 07a/22, 08a/04, 08a/16, 08a/17, 08a/22, 08b/08, 08b/09, 08b/12, 08b/12, 08b/17, 08b/21,

09a/02, 09a/03, 09a/07, 09a/17, 09a/17, 09a/17, 09b/01, 09b/02, 10a/12, 10a/17, 10a/18, 10b/01, 10b/06, 10b/18, 10b/23, 11a/05, 11a/08, 11a/22, 11a/22, 11a/23, 11b/07, 11b/11, 12a/01, 12a/14, 12b/15, 12b/17, 12b/18, 12b/21, 12b/23, 13a/08, 13a/15, 13b/02, 13b/04, 13b/12, 14a/04, 14a/04, 14a/16, 14a/17, 14b/06, 15a/01, 16a/14, 16a/19, 16a/21, 16b/10, 16b/18, 17a/06, 17a/06, 17a/12, 17a/18, 17b/11, 18a/06, 18a/07, 18a/10, 18b/06, 19a/18, 19a/22, 19a/23, 19b/01, 19b/06, 19b/12, 20a/14, 20a/14, 20a/15, 20a/19, 20b/15, 20b/16, 21a/10, 21b/09, 21b/19, 22a/11, 22a/11, 22a/13, 22a/13, 22a/14, 22a/17, 22b/03, 22b/11, 22b/13, 22b/18, 23a/07, 23a/07, 23a/17, 23a/17, 23a/22, 23a/23, 23b/09, 23b/12, 23b/18, 24a/01, 24a/06, 24a/14, 24a/20, 24b/04, 25b/18, 26a/03, 26a/04, 26a/14, 26a/21, 26b/05, 26b/17, 27a/22, 28a/02, 28a/11, 28b/01, 28b/04, 28b/09, 28b/11

3. Aynı.

b. 15a/02

[173]

bīr Far. bk. pīr

b. 06a/17

[1]

biraz Bir parça, azıcık.

b. 04b/21, 04b/21, 06a/10,

06b/11, 06b/13, 06b/13, 06b/14, 06b/14, 06b/19, 07a/15, 07a/22, 07b/18, 08b/05, 08b/05, 08b/07, 08b/14, 08b/14, 09a/02, 09a/08, 09a/09, 09a/13, 09a/18, 10a/15,

10b/20, 10b/22, 11a/06, 11a/07, 11a/07,
11a/17, 11a/17, 11b/01, 11b/03, 11b/05,
12a/03, 13a/09, 13a/13, 13a/13, 13b/02,
15a/11, 15a/16, 15a/16, 16b/17

b.+ını 04b/23, 04b/23, 05a/02,
05b/23, 06a/02, 06a/02, 06a/02, 06a/03,
06a/06, 06a/06, 06a/10, 06a/11, 06a/11,
06a/11, 06a/13, 06a/14, 09a/02, 10b/02,
11a/06, 11b/03, 13a/10, 13a/10

[64]

birbiri İki veya daha fazla şey yahut
kimsenin yerini tutar, biri öteki, yekdi-
ğeri. *krş.* **biribiri**

b.+le 15a/17

b.+ne 21a/23, 22b/09, 24b/05

[4]

birden Bir defada, hepsi bir arada, bir-
likte, aynı zamanda.

b. 05b/16

[1]

birer Bir sayısının, her birine bir veya
her defasında bir tane anlamına gelen
üleştirme şekli.

b. 12a/14

[1]

biri Bir tanesi.

b. 09a/17

her b. 21b/05

hiç-b. 21a/04

her birleri 11a/19

her birlerini 21b/05

b.+nde 22a/02

her b.+ni 28a/22

[7]

biribiri *bk.* **birbiri**

b. 12a/22

[1]

birisi Bir tanesi.

b.+nüñ 09a/17

[1]

birkaç Ne kadar olduğu kesin olarak bi-
linmeyen az sayıdaki şeyleri belirtmek
için kullanılır, üç beş tane kadar, az sa-
yıda.

b. 07a/10, 07a/23, 08b/15,

08b/16, 12a/21, 14b/16, 15a/13, 18b/22,
20b/02, 20b/04, 20b/18, 22b/02, 22b/16,
23b/04, 24a/11, 24a/22, 24b/14, 26a/20,
27a/06, 26a/01

[20]

biş- 1. Isı etkisiyle çiğliği ve hamlığı
giderek yenilebilir duruma gelmek,
pişmek.

b.-erken 19b/11

b.-meden 09b/20

b.-memiş 14b/11

b.-miş 18a/15, 24b/20

azacık b.-miş 24a/10

b.-mişinden 14b/11

2. Sürtünme, ter ve sıcaktan kı-
zarmak, pişik oluşmak.

b.-digi 20a/22

[8]

bişir- *bk.* **bişür-**

Isıda tutarak yenecek duruma
getirmek.

b.-üp 13b/19

[1]

bişür- 1. Isıda tutarak yenecek duruma getirmek.

b.-dükden 09b/19

b.-üp 12a/03, 12a/22

2. Vücudun belli yerlerinde kızarıklıklar, kabarıklıklar meydana getirmek.

göz kapagını b.-mişdür 20a/22

3. Olgunlaştırmak.

b.-ür 28a/20, 28a/21

nāzleyi b.-ür 12a/04

veremi b.-ür 28a/10

krş. **bişir-**

[8]

bit Yarım kanatlılar alt takımına giren, insan ve memeli hayvanların vücudunda asalak olarak yaşayan böcek, kehle.

b. 21a/01, 21a/02, 21a/07

b.+i 06b/23, 21a/04, 21a/08

baş b.+inden 06b/23

b.+ini 21a/03

[8]

bit- 1. Filizlenip topraktan dışarıya çıkmak, yeşermek, yetişmek, büyümek.

b.-er 06a/23

2. (Saç, tüy, kıl için) Çıkmak, uzamak.

b.-digi 23b/18

b.-en 20b/09, 20b/12

egri b.-en kıldır 23a/21

egri b.-en kılları 20a/23

b.-megi 20b/03

b.-mesini 20b/04

b.-meyüp 20a/19

b.-mez 20b/01, 20b/03, 20b/05

b.-miş 20a/20

b.-üp 20b/02

[14]

bitür- (Saç, kıl, tüy için) Çıkmasını, uzamasını sağlamak, bitirmek.

b.-ür 20b/14, 20b/15, 20b/17, 20b/11, 20b/12, 20b/13, 20b/18, 20b/19, 20b/22, 20b/23

[10]

biyin *bk.* **beyin**

b.+idür (biynidür) 14a/10

b.+ini (biynini) 19a/12

[2]

boğmak Bademcik iltihabı, boğak, an-jin. *krş.* **ḥunnāk**

b.+dur 13b/01

[1]

Bokrāt Tıbbın babası sayılan İlk Çağ'ın en ünlü hekimi, Hipokrat.

B. Ḥekīm 10a/22

[1]

bol Geniş.

b. olmadan 22b/04

b. olmasından 22b/05

b. ve büyük olmanuñ 22b/17

[3]

boncuḳ Cam, taş, sedef, tahta, plastik vb. maddelerden yapılan, ortası delik, çoğu yuvarlak ve renkli süs tanesi. *krş.*

boyuncuḳ

b.+ı (boncuḡı) 19b/06

[1]

boru Nefesle çalınan perdesiz, silindir biçiminde uzun çalgı, burgu, nefir.

b. 26a/20, 26a/21

[2]

bostān *Far.* Sebze bahçesi, bağ.

b. inciri südini 19a/13

b. şarımşağını 10b/04

b. şoğanı-mıdur 26b/19

b. sarımşağı 10b/13

[4]

bostānī *Far. + Ar.* Bostanda, bahçede yetiştirilen, yabani olmayan bitki.

b. marul 25a/02

[1]

boşalt- Boş duruma getirmek, içindekini dışarı çıkarmak. *krş. istifrāğ*

b.-mak 09a/20

[1]

bōy *Far.* Baklagillerden, beyaz, mavi ve sarı çiçekli, ezildiğinde kuvvetli bir koku yayan, tohumları kurutularak çemen yapılan bir bitki (*Trigonella faenum-graecum*) ve bu bitkinin tohumu, boy otu, boy tohumu. *krş. hūlbe*

b. 13b/10

b. otundan 13a/13

b. otını 23b/06

b. tohumıdur 09a/06

b. tohumını 07a/09

b. unıla 28a/13

kaynamış b. 13b/11

[7]

boya Üzerine sürüldüğü, içine katıldığı şeye renk veren ve bu maksatla kullanı-

lan madenî, bitkisel veya sentetik madde.

b.+dur 05b/10

b.+lardur 05b/10

[2]

boynuz Bazı hayvanların başında bulunan, tırnaksı bir maddeden, uzun, kıvrık veya çatallı korunma organı.

b.+dan 26a/21

[1]

boyun Vücudun omuzlarla baş arasında kalan ve başı bedene bağlayan kısmı.

b.+ıla (boynıla) 07a/18

b.+ına (boynına) 10a/03

b.+ından (boynından) 23a/03

b+una (boynuna) 13a/19

b.+undan (boynundan) 26a/05

[5]

boyuncuk *bk. boncuk*

b.+dur 19b/06

[1]

boz- Sağlıklı durumuna son vermek. *krş. tağyīr*

b.-ar 23b/01

[1]

bozul- Sağlıklı durumunu kaybetmek.

b.-ur 10b/19, 25b/21

[2]

böcek Eklem bacaklıların, altı bacaklı, çoğu kanatlı ve vücutları baş, göğüs, karnın olarak eklemlerden oluşmuş hayvan sınıfı, haşere.

toñuzlan b.+idür (böcegidür)

18a/05

toñuzlan b.+ine (böceğine)

17b/14

doñuzlan b.+ini (böcegini)

26a/23

toñuzlan b.+ini (böcegini)

17b/13

[4]

böl- İki veya daha fazla parçaya ayırmak.

b.-üp 17b/13

[1]

böyle 1. Bunun gibi olan, bu tarzda ve sıfatla bulunan.

b. 08a/18, 15a/01, 15b/01,

22b/05

b. olan 05b/01

b. olanlara 13a/05

b. olduğda 22a/13

b. olmağa 10a/14, 10a/19

b. olması 22b/12

b. olmağla 20a/17

b.+dür 05b/13, 08b/16, 12a/16,

13b/05, 14a/08, 15b/22, 17b/09

2. Bunun gibi, bu türlü, bu tarzda, bu biçimde.

b. 05a/10, 06a/01, 06a/17,

08b/22, 09b/14, 10a/17, 10a/21, 11a/11,

12b/20, 13a/01, 13a/21, 14b/14, 14b/16,

14b/16, 14b/22, 15a/01, 15a/03, 15b/08,

15b/12, 15b/20, 16b/02, 16b/18, 16b/21,

17a/08, 17a/12, 17a/12, 17a/22, 17b/03,

17b/05, 17b/20, 17b/22, 17b/23, 18a/09,

18a/12, 18a/23, 18b/04, 18b/05, 18b/11,

18b/14, 19a/03, 21a/16, 21a/22, 21b/09,

21b/16, 21b/20, 22a/07, 22a/14, 22a/17,

22a/22, 22a/22, 22b/02, 23a/21, 23b/15,

24b/14, 25a/08, 25b/02, 25b/05, 26a/10,

27a/17, 28a/04, 28a/14, 28b/06

[80]

böylece Tam böyle, bu biçimde.

b. 09a/22, 10a/22, 10b/11,

11a/16, 12a/20, 16b/03

[6]

böz Ar. bk. **bez (I)**

b. ile bağlasa 04b/15, 04b/17,

05a/22, 05b/06

b. ile bağlasalar 12a/11

b. ile bağlayup 04b/14

b. ile şarup 11a/04

b.+e 09a/02, 13b/05

ketân b.+ine 13b/04

[10]

bu 1. En yakında olan kimse veya şeyi işaret yoluyla belirtir.

b. 04b/11, 04b/12, 04b/13,

05a/07, 05b/04, 05b/13, 06b/01, 08a/02,

08a/03, 09a/20, 10b/07, 11a/18, 12b/22,

12b/22, 13a/02, 13a/04, 14a/09, 15a/05,

15a/22, 15a/23, 16a/15, 16a/16, 16a/21,

16b/01, 16b/11, 16b/20, 17a/16, 19b/06,

19b/15, 20b/01, 21a/10, 21a/19, 21a/22,

21b/07, 21b/09, 21b/11, 22b/04, 23a/02,

23a/22, 23b/04, 23b/13, 23b/13, 23b/16,

23b/19, 24a/02, 24a/02, 24a/05, 24a/09,

24a/15, 24a/20, 24b/03, 24b/03, 24b/06,

24b/10, 24b/12, 24b/13, 24b/13, 24b/15,

24b/17, 27a/06, 27a/08

2. İşaret zamiri olarak yerini tuttuğu en yakındaki kimse veya şeyi gösterir.

b. 08a/04, 08a/16, 08a/22,
09a/17, 10a/12, 10a/17, 10b/06, 10b/18,
10b/23, 11a/08, 11a/22, 11b/07, 11b/11,
12a/01, 12a/14, 12b/15, 12b/21, 13a/15,
13b/02, 14b/12, 16a/19, 17a/12, 17b/21,
18a/10, 22b/12, 22b/13

b.+dur 08b/10, 12a/14, 16b/12,
19b/15, 21b/15, 21b/17, 22b/18

b.+ndan 15a/16, 22a/18, 24b/04,
24b/05, 28b/08

b.+nı 05b/21, 06a/01, 06a/12,
06a/17, 09b/14, 10a/17, 10a/21, 11a/11,
12a/20, 12b/20, 13a/01, 13a/21, 13b/02,
14b/14, 14b/16, 14b/22, 14b/22, 15a/01,
15b/08, 15b/20, 16b/03, 16b/18, 16b/21,
17a/08, 18a/05, 18a/20, 18b/06, 21b/02

b.+nlar 08b/06, 24a/03, 24a/18,
24b/02

b.+nlara 19a/19, 24b/06
b.+nlardan 21b/05, 27a/23,
28a/22

b.+nları 08b/06, 11b/23, 15a/17,
16b/06, 18a/07, 18b/08, 24b/07, 25b/08,
28b/10

b.+nların 09b/16, 16b/07
b.+nların 16b/07, 21a/16,
21b/05

b.+nuñ 04b/18, 04b/23, 05b/19,
06b/10, 06b/14, 07a/19, 08b/02, 08b/05,
08b/18, 08b/19, 09b/08, 11b/21, 13a/03,
13b/21, 18a/11, 21a/20, 22b/06, 22b/11,

22b/12, 22b/17, 22b/19, 22b/22, 23b/02,
23b/08, 23b/15, 24a/05, 24a/07, 24b/18,
27a/14, 27a/15, 27b/17

b.+nuñla 21a/06, 23b/21

b.+ña 14b/20, 15a/06, 17a/01,
20b/09, 21a/04, 22b/08, 22b/11, 24a/08,
24b/01, 28b/11

[193]

budağ 1. Dal, ince dal, filiz.

nemmām otinuñ yaprağı ve

b.+ları 08b/13

tāze yaş ve yeşil şarmaşık
yaprağı ve b.+ları 13b/1

şarmaşık yaprağını tāze yaş

b.+larıla 23a/14

ḥatmī b.+larını 11a/09

sögüt yaprağı ve b.+larının

26b/11

2. Kol.

b.+ları 24a/06

krş. **bıdağ**

[6]

buğ Buhar. *krş.* **buḥār**

b.+ına 10b/12

ısıcağ şuvuñ b.+ına 17a/08

[2]

buğday Buğdaygillerin örnek bitkisi (*Triticum*) ve bu bitkinin aynı ismi taşıyan taneleri.

b. kepegi 23b/20

b. kepegini 06b/08

b. ununu 07b/07

b. veyāḥūd arpa ḥamirini 20a/10

b.+dan 13b/17

[5]

buḥār *Ar.* Isı etkisiyle sıvı ve bazı katı cisimlerin gaz durumuna geçmiş hâli.

krş. buğ

b. 07a/06, 20b/10

b. başa çıkmakdan 13a/02

b. oluşmayup 20b/08

b.+a tutsa 10b/12

b.+dur 09a/17

mī' a-ı yābisenūñ b.+ı 07a/10

ta' āmuñ b.+ı 12a/01

b.+ına 10b/12

b.+ına tutar ise 26a/09

ısıcağ şuvuñ buğına ve b.+ına

17a/08

ısıcağ şuyuñ b.+ına 16b/01

[12]

buḥūr *Far. < Ar.* Dinî törenlerde veya çevrenin güzel kokmasını sağlamak amacıyla yakılan kokulu madde, tütsü. (*buḥūr eyle-* / *buḥūr it-* Bir şeyi yakarak dumanını vücudun bir yerine veya bir nesneye tutmak yahut bir ortama bırakmak. *krş. tütsi it-*)

b. eylese 07a/02, 07a/04

b. idüp 06a/02, 06a/08, 09b/10, 10a/02, 12a/03

b. idseler 12a/20

‘ūdū'l-b. 14a/10

koğulu b.+dur 05a/19

‘ūd b.+ı 06a/01

[11]

bul- -e ermek, elde etmek, kazanmak.

nüfūz b.-madığı-çündür 20b/08

nüfūz b.-madığına 20b/10

ifākat b.-up 08a/19

ifākat b.-ur 12b/02

selāmet b.-ur 12b/17

şifā b.-ur 10b/06

şifā' b.-ur 18b/09

şifā b.-urlar 12a/20

[8]

bulamaç Sulu ve cıvık hamur ve bu kıvamdaki karışım.

b. 07b/07

[1]

bulanık 1. Saf, duru ve berrak olmayan.

b. 05a/23

2. (Göz için) Donuk, fersiz.

b. olur 24b/19

[2]

bulaşdur- Sürmek, sıvaştırmak, sıvaşp yapışmasına sebep olmak, bulaştırmak.

b.-a 13b/03, 20b/01, 21a/03

b.-sa 06a/14, 06a/16

b.-up 08a/17, 21a/08

b.-ur ise 17a/05, 17a/11, 22a/21

[10]

bulğur Kaynatılıp kurutulduktan ve ka-buğu çıkarıldıktan sonra dövülerek kırılan buğday. *krş. çerişü'l-hınṭa*

b. 13b/17

b.+ı 13b/18

[2]

bulm- *bk. bulun-*

b.-ur ise 05b/16

[1]

bulun- Var olmak, mevcut olmak. *krş.*

bulın-

b.-duğda 19a/21, 19a/22

b.-maz 19a/21

[3]

bunduk *Ar. < Yun.* Kayıngillerden, üç dört metre boyunda, yaprakları oval ve ya yürek biçimli, bir evcikli bir meyve ağacı (*Corylus avellana*) ve bu ağacın kabuklu meyvesi, fındık. *krş.* **fındık**

b. 22a/14

[1]

bunduk-ı Hindî *Ar.* Hint fındığı. *krş.* **kemānkere taş**

b. 09b/16

b.+yi 22a/14

[2]

būrak-ı Ermenî *Ar. + Far.* Su ile birleşmiş ve billurlaşmış sodyum karbonat. *krş.* **naṭrūn**

b. 27a/04

[1]

burçak Hayvan yemi olarak kullanılan mercimeğe benzer bir yıllık otsu bitki, (*Vicia ervilia*) ve taneleri.

b. 14b/06

[1]

burun Alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organı.

b. 06a/14, 16a/20

b. delüklerine 06a/14

b.+1 (burnı) delinür 20b/20

b.+1 (burnı) delübine 07a/15

b.+ına (burnına) 06a/08, 08a/22,

08b/15, 10a/09, 11a/11, 19b/03, 22b/23

b.+ına (burnına) çeke 05a/23,

07b/13

b.+ına (burnına) çekerse 06a/02,

06a/06, 06a/11, 07b/03, 11b/08, 16a/19, 22a/15

b.+ına (burnına) çeker ise

05b/10, 15a/06, 18a/11

b.+ına (burnına) çekse 05a/07,

05b/11, 07b/23

b.+ına (burnına) damladırsa

07a/23

b.+ına (burnına) damladır ise

07b/05

b.+ına (burnına) damlatsa 08a/19

b.+ına (burnına) istinşāk eylese

05a/07

b.+ına (burnına) kıvırursa 06a/11

b.+ına (burnına) maşra ile üflese

10a/07

b.+ına (burnına) tütisi eylese

06a/21, 09b/10

b.+ına (burnına) tütüsü iderse

06a/02

b.+ına (burnına) üfleseler 10a/15

maşra ile b.+ına (burnına)

üfleyeler 10a/15

b.+larına tütisi idüp 12a/20

b.+u (burnu) tutar 14a/03

b.+una (burnuna) çeke 14a/18

b.+una (burnuna) çekerler ise

13a/23

b.+una (burnuna) çekerse
14a/11, 14a/13, 14a/16, 14a/21, 14b/07

b.+una (burnuna) çeker ise
13a/23

b.+una (burnuna) çekse 07a/16

b.+una (burnuna) damladursa
13a/18

b.+una (burnuna) damladur ise
14a/15

b.+una (burnuna) buhūr idüp
10a/02

b.+undan (burnundan) haṭṭları
indürmekle 09a/21

b.+unuñ (burnunuñ) 06a/16

b.+unuñ (burnunuñ) deligine
04b/21, 13b/02, 13b/06

[57]

buz Soğuktan donarak katı duruma gelmiş su.
b. 11a/01

[1]

buzlu Buz içinde tutularak, içine buz katılarak soğutulmuş.
b. şey' yemeden 11a/01

[1]

büber *Yun.* Karabiber. *krş.* fülful, **qara büber**, **siyāh büber**
b. 12b/12, 13a/11, 14a/07,
15b/20, 17b/11, 18a/07

b.+i 21b/06

[7]

büryān *Far.* Ateş üzerinde kavrularak pişirilen, kebab, püryan. *krş.* **kebāb**, **püryān**

b.+ını 07a/07

[1]

bütün 1. Belirtilmek istenen veya bahsedilen şeyin hepsi, tamamı; tüm. *krş.* **cemīʿ**, **cümle**
b. 10a/13, 24b/19

2. Tamamıyla, hep.
b. 23a/22

[7]

büyü- 1. Daha büyük duruma gelmek, irileşmek, genişlemek, bollaşmak.
b.-r 23b/02

2. Organizmanın bütününde veya bir bölümünde boyut artmak, gelişmek.
b.-dükde 14b/15

[2]

büyük 1. Ölçüleri bakımından aynı cinsteki benzerlerinden daha yüksek, daha geniş, daha uzun veya iri olan. *krş.* **ʿaẓīm**
b. 17b/21, 22b/11, 23a/23,
24a/23

b. olduğu-çün 22b/19

b. olduğına 22b/18

b. olmanuñ 22b/17

b. olması 22b/21

b. olup 16a/23

b.+ünde (büyüğünde) 21a/11

2. Yaşı daha ileri, daha fazla olan, yaşlı.
b. 06a/17

[10]

C

cālibe *Ar.* "Çeken, getiren, götüren" anlamındaki *cālib* sözcüğünün tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes şekli.

edviye-i c. 16a/22

[1]

Calinus Antik Roma döneminin ünlü Grek tabip ve filozofu, Galen.

C. 05b/03, 05b/20, 05b/21, 06a/01, 06a/12, 10b/11, 11a/12, 11b/10, 11b/14, 12a/02, 12a/20, 14a/16, 14b/14, 14b/16, 14b/23, 15b/08, 15b/12, 15b/21, 16b/10, 16b/21, 17a/07, 17a/11, 17a/22, 17a/22, 17b/05, 17b/22, 18a/23, 18b/04, 18b/05, 18b/11, 18b/13, 19a/03, 21a/22, 21b/02, 21b/09, 21b/20, 22a/07, 22a/14, 22a/17, 22a/22, 22b/01, 25b/02, 28a/04, 28a/14

C. Hekim 16b/03

C. ve Rāzī Hekimler 18a/09, 25a/07

[47]

cāmūs *Ar.* Geviş getirenlerden, derisinin rengi siyaha yakın, uzun seyrek kıllı bir hayvan, su sığırı, camız, kömüş.

c. ödini 26b/12

[1]

cānib *Ar.* Yan, taraf, yön, canip.

c.+inde 16a/20

[1]

cāriye *Ar.* Kadın. *krş.* 'avrat

c. südi 13a/18, 19b/20

c. südile 13a/23

c. südini 05b/11

c. ya' nī 'avrat südini 16b/14

[5]

cā'yiz *Ar.* Yerinde, uygun, doğru olan, caiz.

c. 21a/16

c. görmediler 21a/17

[2]

cebeli *Ar.* Dağa ait, dağla ilgili; dağda yetişen, yabani.

el-şihū'l-c. 06a/23

[1]

cedid *Ar.* Üzerinden zaman geçmemiş olan, bayatlamamış olan, yeni. *krş.* **tāze**, **yeñi**

c. un 07b/12

[1]

cedvel *Ar.* Kalemi yan tarafına dayayarak yürütmek suretiyle düzgün çizgi çizmeye yarayan alet, cetvel.

c. 25a/17

[1]

cefn *Ar.* Göz kapağı. *krş.* **göz kapağı**

hikketü'l-c. ve'l-māqiyn 21b/13

[1]

celb *Ar.* Kendine doğru çekme, getirme, celp.

c. ider 21b/11

c. idici 21b/09

c. idüp 21b/13

[3]

cem' *Ar.* Toplama, toplanma, bir araya gelme, getirilme.

c. olan 04b/12

[1]

cemī' *Ar.* Bütün. *krş.* bütün, cümle

c. 23b/02

[1]

cereb *Ar.* Uyuz hastalığı. *krş.* giciyik,

uyuz

c. 17a/18, 17a/21, 17b/15

‘ilācū'l-c. 17b/01

şāhibū'l-c. 17a/20

c.+e 17a/23, 17b/01, 17b/07,

17b/09

gözde olan c.+e 16a/23

c.+i 17b/12

gözde olan c.+i 17b/03, 17b/06,

17b/10

güneşden gubārdan olan c.+i

17a/21

c.+ün 16b/01

[16]

ceşā *Ar.* Göz kapağında meydana gelen bir katılık.

c. marazına 18a/14

şāhib-i c. 18a/14

[2]

cevher *Ar.* Var olan bir şeyin özü, esası, varlığındaki maya. *krş.* çevher

c.+ini 09a/05, 14b/01

[2]

cevz *Ar.* < *Far.* Cevizgillerin örnek bitkisi olan büyük ve kalın gövdeli ağaç (*Juglans regia*) ve bu ağacın sert kabuk-

lu, iç kısmı yenen, besleyici, yağlı ve nişastalı meyvesi, koz.

c. yağı 28b/10

c. yağını 18a/21

c.+i 18a/22

eski c.+i 18a/20

eski c.+ün kabını 13b/07

[5]

ceyyide *Ar.* "İyi, hoş, latif" anlamındaki *ceyyid* sözcüğünün tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes şekli.

ruṭbāt-ı c. 18a/16

ruṭbāt-ı c.+yi 18a/13

[2]

ciger *Far.* Akciğer ve karaciğerin ortak adı, ciğer.

dişi keçinün c.+ini 18a/04

keçinün c.+ini 19b/11

[2]

cilā *Ar.* Parlaklık, parlama, parıltı.

c. virür 18a/07, 18b/23, 19a/11,

19b/07, 21b/23

[5]

cild *Ar.* İnsan veya hayvan vücudunu saran deri, ten. *krş.* deri

gözün c.+i 21b/14

[1]

cimā' *Ar.* Cinsel ilişkide bulunma.

c. etmeye 19b/03

c. eylese 11a/20

c. ile istifradan 11a/18

çok c. 11a/18

çok c. etmek 18b/07

çok c. eylese 09b/08

c.+a perhîz eylemesi 15a/07

[7]

cîn *Ar.* Dinî inanışa göre duyularla kavranamayan, insanlar gibi irade ve anlama yeteneğine sahip, ilahi emirlere uymakla yükümlü tutulan yaratık. (**cîn tuṭ-** Sara hastalığına yakalanmak. *krş.* **şar^c a)**

c. tuṭan 10a/04

c. tuṭan maṣrū^c uñ 10a/07

c. tuṭana 10a/01

c. tuṭmaz 10a/04

[4]

cum^c a ertesi *Ar. + T.* Cuma ile pazar arasındaki günün adı, haftanın yedinci günü, cumartesi. *krş.* **sebt**

c. 14b/15

[1]

cümle *Ar.* Bütün, tüm. *krş.* **bütün, cemī^c**

c. 19a/09

[1]

cümmār *Ar.* Hurma ağacının başındaki sürgünlerin ortasından çıkarılan ve yenilen beyaz renkli kısım, palmiye kalbi.

c.+ü'n-naḥl 14a/17

[1]

cümūd *Ar.* Donma, pıhtılaşma.

c.+a 08b/02, 08b/04, 08b/04,

08b/05

şāhibū'l-c.+a 08b/01

c.+1 08b/07

[6]

cündibidestir *Far.* Kunduz hayası.

c. 13b/02, 13b/02

[2]

cünūn *Ar.* Cinnet, delilik, delirme, çıldırma.

şāhibū'l-c. 12a/18

[1]

Ç

çağır- Yüksek sesle bağırmak, haykırmak. *krş.* **şıyāḥ**

ç.-masun 23b/05

[1]

çal- Bir müzik aletinin, vurmak, üfle-mek veya gerekeni yapmak suretiyle ses çıkarmasını sağlamak.

ç.-alar 28b/06

ç.-sa 26a/20, 26a/20

[3]

çam *Ar.* Çamgillerin örnek bitkisi olan, dört mevsim yeşil kalabilen, iğne yapraklı, yurdumuzda birçok türü yetişen bir orman ağacı. *Pinus.*

ç. ağacını 20b/11

[1]

çapuk Olması gerekenden daha az ve kısa zamanda, vakit geçirmeden, tez, çabuk.

ç. 12b/08

[1]

çatla- Parçaları ayrılmaksızın üzerinde çizgi hâlinde bir yarık meydana gelmek, yarılmak.

ç.-r 15a/23

[1]

çek- 1. Bir şeyi bulunduğu yerden kendine doğru getirmek, kendine yaklaştırmak.

ç.-er 12a/11, 15b/04

ç.-mege 10b/19

ç.-üp 18a/13

2. Sürmek.

ç.-e 19b/04, 24a/01

ç.-e gözine 20b/18

göze ç.-e 21b/21, 24a/05,

24a/12, 24b/15

göze ç.-eler 24a/11

ç.-er ise 14b/13, 15b/16, 15b/17,

17a/03, 18a/02, 18a/03, 21b/03

göze ç.-er ise 15b/19, 16a/09,

16a/11, 16a/12, 16b/04, 16b/05, 16b/05,

16b/06, 17a/02, 17a/02, 17b/03, 17b/06,

17b/09, 18a/02, 18a/04, 18b/12, 18b/15,

18b/18, 18b/19, 18b/23, 19a/05, 19a/13,

19a/14, 19a/15, 19b/19, 20a/05, 20b/22,

21a/17, 22a/09

gözine ç.-er ise 15b/23, 18a/12,

18b/10, 18b/11, 19a/02, 19b/12

gözüne ç.-er ise 14b/21, 15b/11,

15b/22

ç.-erse 18b/23, 21a/12, 21b/07,

23a/02, 24a/18

göze ç.-erse 16a/03, 16a/07,

16a/12, 16b/22, 17a/04, 17b/07, 17b/15,

18b/20, 18b/20, 18b/21, 18b/22, 18b/22,

19a/04, 19a/05, 19a/06, 19a/07, 19a/08,

19a/10, 19a/11, 19a/14, 19b/05, 19b/06,

19b/07, 19b/08, 19b/09, 19b/09, 19b/10,

19b/10, 19b/13, 19b/14, 20a/02, 20a/03,

20b/02, 20b/14, 20b/23, 21b/04, 21b/06,

21b/06, 21b/20, 21b/22, 21b/22, 21b/23,

21b/23, 22a/01, 22a/06, 22a/08, 22a/15,

22a/19, 22a/20, 24b/08, 24b/16, 25a/15,

25a/16

gözine ç.-erse 14b/12, 15a/04,

16a/08

ç.-mekdür 17b/02

göze ç.-mekdür 16b/08

göze ç.-menüñ 16b/07

ç.-se 17b/08

göze ç.-se 15b/18

gözine ç.-se 10a/02

yüzine ç.-se 09b/17

göze ç.-üp 18a/08

3. (Cetvel, çizgi, hat, kenar vb.

kelimelerle) Çizmek, çizerek uzatmak.

hatt ç.-mek 25a/17

4. Nefes yoluyla içine almak.

ç.-e 22b/23

burnına ç.-e 05a/23

burnuna ç.-e 07b/13, 14a/18

burnına ç.-er ise 05b/11, 15a/06,

18a/12

burnuna ç.-er ise 13a/23

burnuna ç.-erler ise 13a/23

ç.-erse 08a/22

burnına ç.-erse 06a/02, 06a/06,

06a/11, 07b/03, 11b/08, 16a/19, 22a/15

burnuna ç.-erse 14a/11, 14a/13,
14a/16, 14a/21, 14b/07

ç.-se 08b/15

burnına ç.-se 05a/07, 05b/11,
08a/0

burnuna ç.-se 07a/16

5. (Boynuz, kupa, şişe, vantuz
gibi şeyleri tedavi maksadıyla havasını
azaltarak) Vücudun herhangi bir yerine
tutturmak, yapıştırmak, tatbik etmek.

şişe ç.-eler 20a/12

şişe ç.-erse 11a/16

şişe ç.-mek 15b/08

şişe ç.-üp 11a/16

[158]

çekirdek 1. Etli meyvelerin içinde bir
veya birden çok bulunan, çoğu sert bir
kabukla kaplı tohum.

acı zerdālī ç.+i (çekirdegi)
yağını 07b/03

ayva ç.+i (çekirdegi) kabını
19a/07

kabak ç.+i (çekirdegi) yağın
13a/23

penbe ç.+i (çekirdegi) içi 19a/08
kabak ç.+inden (çekirdeginden)
10b/10

hurmā ç.+ini (çekirdegini)
15b/15, 18b/11, 20b/11, 21b/21

hurmā koruğınun ç.+ini
(çekirdegini) 20b/21

kabak ç.+ini (çekirdegini)
06b/17

kabak ç.+inün (çekirdeginiün)
yağını 04b/21

2. Tane, adet.

ç. 09b/17, 11b/21

ç.+den 10b/10

ç.+e (çekirdege) 10b/10

[16]

çerîş *Ar.* Dövülmüş, ezilmiş, iri çekil-
miş (hububat). (**çerîşü'l-hınta** Bulgur.)

ç.+ül-hınta 13b/17

[1]

cevher *Ar. bk. cevher*

ç.-i dimağı 14b/04

[1]

cevir- Bir nesneyi daire şeklinde hare-
ket ettirmek, döndürmek. *krş.* **kalb it-**

ç.-üp 17b/12

[1]

çeyne- Bir şeyi ağıza alıp dişler arasın-
da ezmek, öğütme.

ç.-se 14a/12, 14a/14, 18a/22

ç.-yüp 16b/17, 22a/04, 24b/04

[6]

çıban Vücudun herhangi bir yerinde ve
deri üzerinde meydana gelen iltihaplı
kabartı.

ç.+a 21b/17

ç.+uñ 24a/19

ç.+uñ ağrısı 24a/21

[3]

çık- 1. Bulunduğu yerden dışarıya var-
mak, içeriden dışarıya doğru gitmek.

ç.-an 18b/17

ç.-ar 06b/01, 28b/02

ç.-duğda 23b/21
2. Sıyrılmak, ayrılmak, soyulmak.
ç.-mış 12a/22
3. Elde edilmek, sağlanmak, üretilmek.
ç.-an 10a/11, 10b/15, 10b/16
4. Dışarı fıskırmak, akmak.
ç.-ar 15b/01, 23b/02
5. Yukarı doğru gitmek, yüksekteki bir yere erişmek.
ç.-ar 09a/17
ç.-mağı 14a/08
ç.-mağdan 13a/02
ç.-up 12a/01
6. (Boya, kir, toz vb.) Kendini dışarı vermek.
kuvveti şuya ç.-a 16a/05
kuvveti şuya ç.-duğdan 08a/07
kuvveti şuya ç.-duğda 05a/17, 09a/18, 15b/05
kuvvetleri şuya ç.-ınca 08b/06
7. Bitmek, sürmeye başlamak.
ç.-an 20b/04
ç.-ar 14a/18
8. (Ses için) Duyulur hâle gelmek.
ç.-ar 26a/21
9. Peyda olmak, meydana gelmek.
ç.-an 24a/19
ç.-ar 21a/02, 23b/14, 23b/15, 23b/15, 24a/14
ç.-ar ise 24a/22, 24a/23

ç.-duğda 24a/06
sivilci ç.-mağ 21a/09
10. Belirli bir zamanda yapılan bir işin vakti geçmek, kaçmak.
ç.-ar 12b/09
ç.-mazdan 12b/09
[35]
çıkār- 1. Bulunduğu yerden dışarı çıkmasını sağlamak.
ç.-mağa 28a/03
ç.-ur 27b/03, 28a/04, 28b/03, 28b/04
2. Vücuttan dışarı atmak.
ç.-a 15a/08
ç.-up 23b/20
ç.-ur 13b/23, 14a/08, 14a/11, 14a/15, 15b/04
3. Sağlamak, elde etmek.
ç.-urlar 23a/17
4. Akıtmak.
ç.-alar 16a/17
[14]
çıkārıl- Bulunduğu yerden uzaklaştırılmak, dışarı çıkması sağlanmak.
ç.-up 20b/01
[1]
çiçek Tohumlu bitkilerin, üreme organlarını taşıyan güzel renkli ve ekseri güzel kokulu kısmı. *krş. siçek*
ç.+dür 06b/03, 07b/01, 09b/11, 14b/06, 26b/05
ç.+i (çiçeği) 06a/18, 07b/02, 08b/03, 14a/04, 14a/04

nesrīn ağacı ve yaprağı ve ç.+i
(çiçeği) 07b/01

turunc ç.+i (çiçeği) 12a/08

turunc ç.+i (çiçeği) yağını

11b/10

ç.+idür (çiçegidür) 08b/02

kabak ç.+idür (çiçegidür) 14b/20

şarmaşık ç.+ini (çiçegini) 14b/17

yāsemīn ç.+ini (çiçegini) 06b/04,

12a/12

za^c firān ç.+ini (çiçegini) 09a/04

[19]

çig Pişirilmemiş, herhangi bir pişirilme işine tabi tutulmamış.

ç. 07a/09, 09b/20

ç. şoğanı 07a/06

ç. ve bişmemiş ilik 14b/11

ç. yumurtayı 28a/23

[5]

çocuk 1. Büyüyünceye kadar olan devresinde insana verilen isim, insan yavrusu. *krş.* **çoçuk**

ç.+larda 15a/22

ç.+uñ (çocuğuñ) 13a/17, 13b/22,

22a/21

2. Bir kimsenin dünyaya gelmesine sebep olduğu oğul veya kız.

ç.+ınuñ (çocuğuñuñ) 19a/01,

19a/02

[6]

çoçuk *bk.* **çocuk**

Büyüyünceye kadar olan devresinde insana verilen isim, insan yavrusu.

ç. 07b/10

ç. hastalığıdır 13a/15

ç.+ı (çoçuğı) 07b/11

[3]

çoğal- Fazlalaşmak, artmak, az iken çok olmak.

ç.-up 24a/13, 25b/23

[2]

çoğan Kökü ve dalları, suyu sabun katılmış gibi köpürten, kir temizleyici bir bitki, sabun otu. *Saponaria officinalis*.

ç. 21b/04

[1]

çok 1. Miktarı, derecesi ve niteliği belli bir ölçünün üstünde bulunan, az olmayan, fazla, ziyade.

ç. 09b/22, 15b/08

ç. cimā^c 11a/18

ç. ifrāṭla uyķunuñ 08b/10

ç. istifrāğ 11a/18

ç. kıl olursa 15a/20

ç. korku 11b/11

ç. kere 16a/21, 17a/08, 22b/19,

23b/14

ç. kerre 21b/19

ç. olur 11a/21

ç. sevinc-ile 11b/10

ç. sürür ile 11b/10

ç. zamān 23b/02

ç.+ça 23a/20

ç.+dur 15b/13

2. (Zaman, mesafe vb. için) Uzun.

ç. zamān 08b/16

3. Belli bir ölçünün üstünde.

ç. 07b/11, 08b/13, 09b/13,
14a/15, 15a/22, 15b/02, 15b/02, 16a/16,
16a/18, 16b/11, 17a/09, 18b/05, 18b/08,
19a/16, 23b/04, 23b/21, 24a/06, 25a/10,
25b/21

ç. ağlamak 18b/04
ç. cimā^c etmek 18b/07
ç. cimā^c eylese 09b/08
ç. çok 22b/15
ç. emzürmedendür 27a/15
ç. kan aldurup 18b/07
ç. öksürmeden 16b/11
ç. şuda yüzmekden 10b/04
ç. şu içmeden 11a/21
ç. şu içmekden 10b/04
ç. uyku uyumağa 08a/16
ç. uyku uyur ise 18b/09
ç. yemek 18b/06, 18b/06,

18b/06, 18b/07, 18b/07, 25a/10, 25a/11,
25a/11, 25a/12

ç. yemekden 17a/12
ç. yerse 07a/06, 14b/04
ç. yer ise 07a/07
ç. yese 07a/05, 07a/08, 07a/08,

09b/15

äteşe ç. bakmadandır 24b/18
çok ç. 22b/15
güneşde ç. oturmadandır 24b/18
güneşe ç. bakmadandır 24b/18
hammāma ç. girmek 11b/16

[72]

çokluk Çok olma durumu, fazlalık.

ç.+ıdır (çokluğudur) 17b/21
ç.+ında (çokluğında) 22b/06

[2]

çögen *Far.* Ispanakgillerden, vitamince zengin bir bitki, pancar. *Beta vulgaris.*
krş. bâzî, çügündür

ç. 18a/08
ç. suyından 07b/23
kabı soyulmuş ç. 06b/07
ç.+i 07b/04, 11a/12

[5]

çök- (Akşam, gece, karanlık, sis, pus, duman vb. tabiat olayları için) İnerek kaplamak, inmek, bastırmak.

karañulık ç.-üp 16a/06

[1]

çörek otı Düğün çiçeğigillerden, çiçekleri sapının ucunda bulunan otsu bir bitki (*Nigella damascena*) ve bu bitkinin susam iriliğindeki siyah tohumu, çöreo-tu. *krş. çörek otu*

ç. yağını 08a/18
ç.+nı 25a/21

[2]

çörek otu *bk. çörek otı*

ç.+nı 15a/05

[1]

çukur Vücutta pek derin olmayan girintili yer.

eñse ç.+ı 11a/15
eñse ç.+ına 11a/15
başınıñ eñse ç.+ından 22b/20
depesinüñ ç.+ından 15b/07

[4]

çügündür *Far. bk. çögen*

ç.+i 23b/20

[1]

çürü- Çeşitli dış sebeplerin veya mikropoların etkisiyle kimyevi değışikliğe uğrayıp bozulmak, dağılmak.

ç.-miş kıamış 19a/04

[1]

çürük Vurma, çarpma gibi sebeplerle veya sıhhi bir arıza yüzünden vücutta meydana gelen mor veya siyaha yakın leke, bere, çürük.

gözün pasını ve ziyāde ç.+ini
(çürigini) 16a/01

[1]

D

da Da, de; dahi. *krş.* **dahı, de**

d. 07a/14, 07a/19, 17b/09,
23b/08

[4]

dağıt- *bk. tağıt-*

d.-ur (dağıdur) 28a/09, 28a/18,
28a/21

[3]

dahı 1. Da, de; dahi. *krş.* **da, de**

d. 04b/18, 05b/13, 05b/18,
06a/01, 06a/07, 06a/11, 06a/12, 06a/15,
06a/15, 06a/21, 06b/10, 06b/22, 07a/10,
07b/22, 08a/05, 08a/11, 08b/05, 08b/06,
08b/10, 08b/14, 08b/19, 09a/01, 09a/19,
09b/02, 09b/08, 09b/08, 09b/11, 09b/16,
10b/08, 10b/09, 10b/22, 11a/11, 11a/21,
11b/04, 11b/06, 12a/02, 12a/05, 12a/12,

12a/16, 12a/21, 13a/08, 13a/09, 13b/05,
13b/15, 13b/15, 13b/15, 13b/21, 14a/21,
14b/12, 15a/01, 15a/18, 15a/21, 15b/09,
15b/10, 15b/12, 15b/20, 15b/21, 15b/22,
15b/22, 16a/15, 16a/17, 16a/18, 16b/03,
16b/14, 16b/19, 17a/03, 17a/08, 17a/12,
17a/17, 17a/18, 17a/22, 17b/09, 17b/17,
17b/23, 18a/04, 18b/04, 18b/06, 18b/06,
18b/06, 18b/07, 18b/07, 18b/12, 18b/12,
18b/14, 19a/12, 19a/17, 19a/22, 19b/10,
20a/12, 20b/09, 21a/07, 21a/16, 21a/22,
21b/01, 21b/02, 21b/04, 21b/08, 21b/12,
21b/16, 21b/17, 21b/18, 21b/18, 22a/14,
22a/14, 22a/16, 22a/22, 22a/22, 22b/07,
22b/08, 22b/15, 22b/23, 23a/04, 23b/16,
23b/23, 24a/11, 24a/15, 24a/18, 24b/01,
24b/14, 24b/15, 24b/16, 24b/21, 25a/01,
25a/12, 25a/12, 25a/23, 25a/23, 25b/17,
26a/06, 26a/10, 26b/22, 27b/17, 27b/23

2. Var olana, elde bulunana ek olarak, daha.

bir d. 17b/17, 17b/18, 20b/01

3. Başına geldiğı sıfata bir karşılaştırmaya dayanarak fazlalık ve üstünlük anlamı katar.

d. 04b/18, 05a/10, 05b/23,
06b/19, 07a/18, 09b/08, 11a/20, 14b/20,
16b/15

4. Bundan başka, aynı zamanda, hem de, ve.

d. 05b/16, 05b/19, 06b/11,
07b/03, 09a/09, 12a/18, 12a/18, 19a/19,
21a/20

[154]

dāhil Ar. İç, içinde, içinde bulunan.
(*dāhil ol-* Girmek.)

d. olmuştur 20a/18

[1]

damla Bir sıvının ufak bir yuvarlak şeklindeki çok küçük parçası, katre.

d. 07a/23, 07b/05, 07b/23

[3]

damlat- Damla damla akıtmak. *krş.*
damız-, damzur-, tamlat-

d.-a (damlada) 21b/13, 24a/22,
25b/07

göze d.-a (damlada) 15b/05,
19a/03, 19b/20, 25a/06

kulağa d.-a (damlada) 25a/19,
25a/21, 25a/22

d.-alar (damladalar) 17a/01,
21b/13, 23b/04, 26a/12

göze d.-alar (damladalar) 23b/03

gözine d.-alar (damladalar)
23a/07

hırkadan göze d.-alar
(damladalar) 24b/04

kulağına d.-ır (damladır) 25b/09
burnına d.-ırsa (damladır) 07a/23

göze d.-ırsa (damladır) 22a/23
kulağına d.-ırsa (damladır)

26a/11

d.-mağa 19b/23

burnına d.-sa 08a/19

d.-salar 14b/14

kulağına d.-ur (damladur)
25b/13

burnına d.-ur (damladur) ise
07b/05

burnuna d.-ur (damladur) ise
14a/15

göze d.-ur (damladur) ise
19b/21, 19b/22, 21a/15, 23b/07, 23b/07

kulağına d.-ur (damladur) ise
25b/22

kulağa d.-urlarsa
(damladurlarsa) 26b/08, 26b/18

d.-ursa (damladursa) 20a/01,
23a/02, 25a/07, 25b/02, 25b/06, 25b/10,
25b/12, 25b/17, 25b/20, 26a/01, 26a/12,
26a/16, 26a/17, 26b/07, 26b/12, 26b/13,
27a/11, 27a/12, 27a/17, 27b/02, 27b/09,
27b/14, 27b/15, 27b/19, 27b/23, 28a/08,
28b/02, 28b/03

burnuna d.-ursa (damladursa)
13a/18

göze d.-ursa (damladursa)
20a/10, 21a/14, 22b/02, 23a/15

kulağa d.-ursa (damladursa)
25a/19, 25a/20, 25b/01, 25b/02, 25b/08,
25b/16, 25b/19, 25b/19, 26a/16, 26a/18,
26a/22, 26b/01, 26b/03, 26b/04, 26b/05,
26b/07, 26b/15, 26b/22, 27a/13, 27a/18,
27b/01, 27b/03, 27b/05, 27b/08, 27b/10,
27b/11, 27b/16, 27b/17, 27b/21, 27b/22,
28a/02, 28a/04, 28a/07, 28a/08, 28b/03

kulağına d.-ursa (damladursa)
25b/11, 25b/11, 25b/14, 26a/13, 27a/02,
27a/06

d.-ursalar (damladursalar)
27b/20

kulağa d.-ursalar
 (damladursalar) 26b/11
 kulağ yarasına d.-ursalar
 (damladursalar) 27a/01
 göze d.-ursañ (damladursañ)
 20a/09
 [113]
damız- Damla damla akıtmak, damlatmak. *krş.* **damlat-**, **damzur-**
 göze d.-ur (damzur) ise 21b/01
 [1]
damzur- Damla damla akıtmak, damlatmak. *krş.* **damız-**, **damlat-**
 göze d.-a 21a/13
 [1]
dāne *Far.* 1. Herhangi bir sayıda olan şey, adet, tane.
 d. 14b/06
 d.+sini 14b/15
 2. Bazı bitkilerin tohumu.
 d.+sini 05b/14
 [3]
ḍarabān *Ar.* Vurma, vuruş, çarpma, çarpıntı.
 d. 21b/08, 21b/08
 [2]
ḍarb *Ar.* 1. Vurma, vuruş, darp.
 d.+dan 16b/10, 20a/14, 23a/02,
 24b/23
 ḍ.+dan olan intişāra 22b/09
 ḍ.+dan veyāḥūd toğuşmadan
 olan şişini 27b/06
 ḍ.+dan ve veremden olan
 intişāra 22b/08

d.+dan ise 19a/23
 2. Atma, çarpma.
 d.+ını 25b/08
 [9]
ḍarbe *Ar.* Vurma, vuruş.
 kulağa işābet iden ḍ. 27a/21
 [1]
ḍarcīn *Far. bk. dārcīn*
 d. 12a/14
 [1]
dārcīn *Far.* Defnegillerden, genellikle Asya'nın güneyinde yetişen ve değişik türleri buunan bir ağaç (*Cinnamomum*) ve bu ağacın, içinde kokulu bir yağ bulunması dolayısıyla baharat gibi kullanılan kabuğu, tarçın. *krş.* **ḍarcīn**
 d. 18a/07, 21a/06
 d.+i 19b/10
 [3]
dār-ı fūlfūl *Far. + Ar.* Tarçın tohumu da denen, karabibere benzer, uzun taneli bir baharat, darıfūlfūl. *Fructus piperis longi.*
 d. 24b/15
 [1]
dā'yimā *Ar.* Her zaman, sürekli, daima.
 d. 12a/13, 16b/19, 23b/21
 [3]
de Da, de; dahi. *krş.* **da**, **dahı**
 d. 05b/16, 06b/13, 08b/05,
 08b/16, 14a/08, 21a/04
 [6]
de- 1. ... diye adlandırmak, ... diye vasıflandırmak.

d.-rler 05a/11, 08a/08, 08a/14,
08b/22, 09a/18, 09a/18, 10a/14, 10b/08,
10b/08, 12a/19, 13a/17, 13b/10, 13b/13,
13b/15, 13b/15, 13b/15, 13b/17, 14a/04,
14a/08, 14a/22, 14a/23, 14b/06, 15a/22,
15a/23, 16b/10, 17a/03, 17a/13, 17a/20,
17b/06, 18a/17, 21a/02, 21b/17, 21b/17,
21b/19, 22a/14, 24b/20, 25a/01, 27b/23,
27b/23, 28a/11

2. Rivayet etmek, nakletmek.

d.-di 05b/21, 15a/01, 16b/22,
17a/08, 17a/12, 17a/12, 17a/22, 17a/22,
17b/01, 17b/20, 17b/22, 18b/04, 18b/05,
18b/05, 18b/11, 19b/01, 19b/02, 21b/02,
21b/09, 21b/20, 22a/07, 22a/14, 22a/17,
22a/22, 22b/02, 23a/21, 23a/23, 23b/15,
24b/14, 25b/02, 28a/04, 28a/14

d.-diler 10b/16, 18b/14

3. İstemek.

d.-rseñ 05a/09, 19a/21

4. Sanmak, zannetmek, ... diye
düşünmek.

d.-yüp 15b/12

bk. di-

[77]

debîle *Ar.* Gözde oluşan bir tür yara.

d. 23a/23

d. 23a/21

d.+ye 23b/08

[3]

def *Ar.* Ortadan kaldırma.

d. ider 05a/03, 05a/06, 05a/15,
09a/08, 19a/15, 26b/01

d. idüp 26a/09

d. olur 05a/05

d. ve men^c eylemede 15b/13

[9]

def^a *Ar.* Kez, kere.

d.+da 08a/19

[1]

deff *Ar.* Parmakla vurulmak suretiyle
çalınan, bir tarafına ince bir deri geril-
miş ve etrafına birkaç çift zil konmuş,
yuvarlak bir kasnaktan ibaret müzik ale-
ti, tef.

d. 28b/04

d.+i 28b/06

d.+iñ 28b/05

[3]

defne *Yun.* Güzel kokulu yaprakları
yiyeceklere güzel koku versin diye katıl-
an, üzümsü meyvelerinden ve yaprak-
larından çıkarılan yağ hekimlikte kulla-
nılan, yaz kış yeşil olan bir ağaç, deve-
lik. *Laurus nobilis*.

d. yağını 25b/13

d. yaprağını 07a/13

[2]

degil Yüklemin olumsuz çekimini sağ-
layan edat, değil. *krş. degül*

d. ise 19a/18

d.+dür 05a/08, 20a/21, 21a/16

[4]

degin Bir işin sona erdiği zamanı veya
yeri gösterir, -e kadar, -e dek

d. 08b/09

[1]

degirmi Yuvarlak, değirmi.

d. 13a/11, 25b/18

[2]

degül *bk. degil*

d. ise 15a/21, 20a/16

d.+dür 10b/15

[3]

dek Bir işin sona erdiği yeri veya zamanı gösterir, -e kadar, -e değin.

d. 10a/04, 10b/17, 11a/13

[3]

delâlet *Ar.* Delil, işaret, nişan.

d. ider 15a/18, 20b/09, 20b/10, 22b/12, 22b/18

[5]

deli Akli dengesini kaybetmekten ötürü kendisine ve çevresine karşı zararlı davranışlarda bulunan, intibakını yitirmiş, aklını kaçırmış, çıldırmış olan, mecnun.

krş. mecnûn

d. olsa 12a/18

[1]

delice bakla *T. + Ar.* Acı bakla denen bitki, termiye. *Lapinus.* *krş. acı bakla, Mısır baklası, türmüs*

d. 13b/15

[1]

delik 1. Organizmadaki bazı dar ve küçük açıklıklar.

burnunun d.+ine (deligine)

13b/02, 13b/06

burnunun d.+ine (deligine) kısa

04b/22

kulağın d.+ine (deligine) 28b/05

2. Bir cisimde veya bir yüzeyde oyuk şeklinde bulunan açıklık ve çukur.

d. 06b/23

d.+ine (deligine) 06b/23

krş. delük

[6]

delîl *Ar.* İşaret, alamet, belirti.

d.+i 23b/19

[1]

delin- Üzerinde delik peyda olmak, delik açılmak.

burnı d.-ür 20b/21

[1]

delük *bk. delik*

1. Organizmadaki bazı dar ve küçük açıklıklar.

burnı d.+ine (delüğine) 07a/15

kulağın d.+ine (delüğine)

28b/05

2. Küçük hayvan yuvası.

d.+inden (delüğinden) 06b/01

[3]

dem'a *Ar.* Gözyaşı, göz sulanması hastalığı.

d. 17a/05

şâhibü'd-d.+nuñ 16b/23

d.+yı 16b/22, 17a/01, 17a/02,

17a/03, 17a/04

[7]

demir 1. Mavimsiye esmer renkte, özellikle çelik, döküm ve alaşımlar durumunda sanayide kullanılmaya en elverişli element. (*demir boğu* Demir cürufu.)

d. boğını 26b/13
2. Demir metalinden yapılmış
eşya veya parça.
d. 18a/20, 23a/06
d. pası 22a/04
krş. demür
[4]
demür *bk. demir*
Demir metalinden yapılmış eşya
veya parça, demir.
d. 12a/13
d. pasını 16b/05, 21a/11
d. şuvırılmış şuya 11b/20
[4]
deng *Far.* Dirhem'in dörtte biri mikta-
rındaki eski bir ağırlık ölçüsü.
d. 18a/07, 21a/06, 21a/06
[3]
deñiz köpügi Lüle, çubuk, pipo, kemer,
tespih vb. eşyaların yapımında kullanı-
lan, kolayca yontulup işlenebilen, doğal
magnezyum silikattan ibaret gözenekli
ve hafif taş, Eskişehir taşı, denizköpüğü.
d. 27a/03
d.+ni 20a/04
[2]
depe 1. İnsan veya hayvanın başının üst
kısmı, iki kulak arasındaki bölümü.
d.+sine 05a/13, 08a/18, 09a/04,
09a/23, 12a/09, 12a/10, 22a/21
d.+sinüñ 05a/20, 05b/12, 06a/20
d.+sinüñ çukurından 15b/07
2. Bir şeyin en yüksek kısmı, en
üstteki bölümü, uç kısmı.

d.+sindeki 14a/07
[12]
der-^ç akab *Far. + Ar.* Hemen arkasın-
dan, derakap.
d. 17b/12
[1]
deri İnsan ve hayvan vücudunu bir örtü
gibi saran koruyucu tabaka, ten, cilt.
krş. cild
d. 21a/01
d.+dür 16a/20, 16a/21
[3]
derle- Vücudun gözeneklerinden ter
çıkma, terlemek.
d.-mek 09a/22
[1]
devā *Ar.* 1. İlaç, derman, şifa.
d. 16b/03, 18a/12, 23a/17
müşhil d. 16a/17
d.+dandur 09b/22, 24b/15
d.+dır 23a/17
d.+dur 15b/04, 18a/08, 17b/13
d.+lar 08b/22, 12b/11, 14a/09,
15b/10, 15b/15, 15b/19, 16a/02, 16a/10,
17b/02, 20a/13, 23a/17, 25a/13
kuvvetli ve ısıcağ d.+lar 08a/03
müşhil d.+lar 22b/20
şulandırıcı ve yumşadıcı d.+lar
22b/22
yaşardıcı d.+lar 22b/14
d.+ları 21b/07, 21b/10, 25a/05
d.+laruñ 14b/05, 17a/22
d.+yı 21b/11, 27a/06
2. Çare, tedbir.

d.+dandur 06b/22
d.+dur 05b/04, 09a/01
d.+lardan müşhilâtını 15a/08
d.+lardandur 17a/09
krş. devā’, ‘*ilāc*
[38]
devā’ *Ar. bk. devā*
İlaç, derman, şifa.
d. 17a/23, 18a/14, 20a/13,
24a/01
yeyici d. 24b/07
müşhil d. 17b/22, 24b/14
[7]
deve Geviş getiren memelilerden, boy-
nu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü
olan, yük taşımakta kullanılan hayvan.
d. etinden 18b/18
d. sidügi 27a/10
d.+den 12b/17
d.+nün beynini 18a/01
[4]
devir- Bir yana yatırmak, çevirmek,
döndürmek. *krş. kalb it-*
d.-üp 17b/04, 17b/11
[2]
devril- 1. Bir yana yatırılmak, çevril-
mek, döndürülmek.
d.-miş 17b/05
d.-ür 21b/09
2. (Dik veya sıkı duran bir şey)
Bir etkenle düşük hâle gelmek, sark-
mak.
gözüñ alt қаpağınıñ d.-mesi
23a/20

gözüñ alt қаpağınıñ yarılup
d.-mesi 23a/10
gözüñ alt қаpağı yarılup d.-mesi
23a/13
gözüñ қаpağınıñ d.-mesi 23a/15
d.-miş göz қаpağına 23a/15
[7]
devvār *Ar. bk. duvvār*
d.+ı 08a/15
[1]
deyü Biri sebebi, biri sonucu bildiren
iki cümleyi birbirine bağlar, diye.
d. 12b/09, 25b/22, 27a/15
[3]
di- 1. ... diye adlandırmak, ... diye va-
sıflandırmak.
d.-digi 13b/02
d.-dikleri 17b/13
d.-dügimiz 27b/18
d.-dükleri 06b/03, 08b/12,
09a/04, 10a/11, 10b/01, 11a/14, 14a/09,
16a/11, 18b/05, 20a/19, 21a/02, 24a/06,
26a/02
d.-rler 05a/11, 05a/13, 05a/16,
05a/17, 05a/18, 05b/13, 06a/15, 06a/15,
06a/18, 06a/23, 07a/12, 07a/13, 08a/03,
08a/17, 08b/03, 08b/10, 08b/13, 08b/14,
09a/20, 09b/16, 10a/01, 10a/12, 10a/18,
10a/19, 10b/09, 11a/22, 11b/01, 11b/06,
11b/18, 11b/18, 12a/02, 12b/16, 12b/22,
12b/23, 13a/08, 13a/15, 13a/21, 13b/02,
14b/09, 14b/10, 15a/16
2. Rivayet etmek, nakletmek.

d.-di 05b/04, 06a/01, 07b/10,
08a/02, 08a/03, 08a/22, 09b/01, 09b/02,
09b/02, 09b/03, 09b/14, 10a/17, 10a/22,
10b/11, 11a/12, 11b/11, 11b/14, 11b/15,
12a/03, 12a/21, 12b/10, 12b/10, 13a/02,
13a/02, 13a/02, 13a/03, 14a/16, 14b/14,
14b/23, 15a/01, 16b/10, 16b/12, 17b/03,
17b/05, 17b/23, 18a/12, 18a/15, 18a/23,
18b/08, 19a/23, 19b/01, 21a/16, 21a/22,
21b/16, 24a/14

d.-diler 06a/12, 06a/17, 10a/21,
12b/21, 13b/02, 14b/17, 15b/09, 15b/12,
15b/21, 16b/03, 16b/19, 18a/09, 19a/03,
22a/22, 25a/08, 25b/05, 26a/11, 27a/17,
28b/06

3. Belli bir anlam taşımak, bir
anlama gelmek. (*dimek ol-* Anlamına
gelmek.)

d.-meden 14b/23

d.-mek 05b/02, 05b/02, 06a/13,
07b/17, 08a/03, 08b/22, 09b/02, 10a/01,
14b/10, 18a/15, 18a/16, 21b/05, 21b/08,
24a/10, 28a/11

d.-mekdür 05b/02, 05b/02,
06a/13, 06a/17, 07b/17, 09b/02, 10b/18,
12a/07, 13b/02, 18a/16, 18b/09, 20a/21,
21b/05, 21b/06, 21b/09, 22a/01, 24a/10,
27a/14, 27a/22

d.-mek olur 11b/18, 14b/06

krş. de-

[158]

dib Bir şeyin bulunduğu yere bitişen en
alt kısmı veya bunun hemen yanı başı,
dip.

kirpikleri d.+ini 23b/22

diş d.+lerinden 09a/22

[2]

diftik *Far.* Tiftik keçisinin ince, yumu-
şak, parlak yünü, tiftik.

d. yününi 11a/05

[1]

digirman taşı Değirmenler için taş
yapmakta, yapılarda ve yollarda kullanı-
lan, silisli, kireçli ve kireçsiz çeşitleri
bulunan sert taş, değirmen taşı.

d.+nı 26a/08

[1]

dik- Biçilmiş veya yırtılmış kumaş, de-
ri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş iplikle
tutturmak.

d.-emeyüp 23a/13

d.-erler 19b/06

d.-mediginden 23a/14

[3]

diken Bazı bitkilerde bulunan ucu sivri,
sert, batıcı çıkıntı.

d.+leri 26b/06

[1]

dikenlü Üzerinde dikenler bulunan.

d.+dür 06b/04

[1]

dil Ağız boşluğunda bulunan, tat alma-
ya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya
yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat
alma organı.

şığır d.+i 14a/18

[1]

dile- Bir şeye erişmeyi istemek, arzu etmek, talep etmek.

d.-se 15a/11

[1]

dimāğ *Ar.* Beyin. *krş.* **beyin**

d. 14a/09

d. marazıdur 14a/03

d. süddesini 14a/05

d. şişine 08b/10

d.+a 09a/17, 12a/01, 12b/11,

14a/07, 14a/15

d.+da 08b/09, 09a/17, 09a/17,

10a/13, 15a/18

d.+dan 12a/01, 14a/12, 14b/07,

17b/02, 18a/13, 21b/10

d.+ı 07a/06, 07b/15, 07b/22,

07b/23, 12b/12, 12b/13, 12b/14, 14a/05,

14a/06, 14a/09, 14a/11, 14a/11, 14a/13,

14a/14, 14a/16, 14a/17, 14a/18, 14a/19,

14a/20, 14a/21, 14b/01, 14b/02, 14b/04,

14b/07, 18a/13, 21b/09, 22a/04, 22a/04

çevher-i d.+ı 14b/04

d.+uñ 21a/19

d.+uñ cevherini 09a/05, 14b/01

d.+uñ ruṭūbātındandır 22a/12

d.+uñ südedini ve perkliğini

14a/20

d.+uñ yolını 14a/09

[55]

dinil- Ad verilmek. *krş.* **dinül-**

d.-di 23b/11

[1]

dinül- *bk.* **dinil-**

d.-ür 09b/02

[1]

dirhem *Ar.* Okkanın dört yüzde birine eşit eski bir ağırlık ölçüsü birimi.

d. 05a/04, 05a/04, 05a/06,

05a/06, 08a/06, 11b/21, 11b/22, 11b/22,

12a/14, 12a/14, 12a/14, 12a/14, 12a/14,

16a/04, 16a/04, 19a/03, 19a/04, 21a/05,

22b/09, 24b/07, 24b/07, 25b/07, 25b/07,

25b/07

d.+ini 11a/13, 14a/23

[26]

diri Canlı, yaşamakta olan.

d. iken 06b/23

[1]

diş Çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri.

d. diblerinden 09a/22

d.+ini 25b/04

tilkinüñ sağ d.+ini 25b/03

[3]

dişi 1. Canlıların üreme bakımından ayrıldığı iki cinsten, erkeği tarafından dölenecek ve neslini üretecek biçimde yaratılmış olan, erkeğin karşıt cinsi olan.

d. kaṭırın 12b/19

d. keçi 17b/08

d. keçinüñ 06a/04, 06a/03,

18a/04

2. Kadın.

d.+ye 12b/19

[6]

ditre- Kaslar hızlı küçük kasılmalarla sarsılmak, titremek.

- d.-r 11a/09
[1]
- diyār** Ar. Memleket, ülke, el. *krş. il*
Rûm d.+ında 07a/11
[1]
- doğruluk** Doğru olma durumu, düz olma, düzlük.
d.+dan 22a/11
[1]
- dokun-** Yaklaşıp hafifçe değmek, temas etmek.
d.-madan ise 19a/23
[1]
- dol-** Bir yere girip orada toplanmak, bir şey bir yeri kaplamak. *krş. tol-*
d.-an 16b/23
[1]
- doñ-** Koyulaşarak yarı katı duruma gelmek, pıhtılaşmak. *krş. toñ-*
meşānede kıan d.-mada 08a/23
meşānede kıan d.-manuñ 08a/23
[2]
- doñmaqlık** Pıhtılaşma, donma.
ruṭbātıñ d.+ıdur
(doñmaqlığıdur) 22a/18
[1]
- doñuzlan** *bk. toñuzlan*
d. böceğini 26a/23
[1]
- dög-** Bir şeyi toz durumuna getirmek için ezmek, dövmek.
d.-üp 05a/04, 05a/09, 05a/09,
05b/14, 05b/17, 06a/02, 06a/04, 06a/05,
06a/09, 06a/09, 06b/01, 06b/07, 06b/13,
06b/14, 07b/06, 07a/10, 07b/04, 07b/16,
08a/06, 08b/04, 08b/06, 08b/14, 08b/19,
08b/20, 09a/23, 09b/11, 09b/19, 10a/07,
10a/15, 10a/19, 10b/20, 10b/21, 11a/03,
11a/03, 11a/13, 11b/06, 11b/15, 12a/07,
12a/08, 12a/15, 12a/21, 12b/16, 13a/06,
13a/09, 13a/12, 13a/14, 13b/05, 13b/06,
13b/08, 13b/17, 14a/07, 14a/16, 14b/08,
15a/05, 16a/04, 18a/20, 18b/01, 18b/02,
18b/16, 19b/08, 20a/06, 20a/07, 20a/09,
23a/15, 24b/07, 24b/11, 25a/21, 26a/02,
26a/14, 26a/17, 27a/04, 27a/23, 27b/03,
28a/12, 28a/19
[75]
- dök-** Sıvı veya tane durumunda olan şeyleri bulundukları kaptan başka bir yere boşaltmak.
d.-e 22b/13
d.-eler 19a/16, 22b/15
d.-er ise 08b/18
d.-erler 08b/22
d.-erler ise 13a/22
d.-erse 14b/02, 27a/10, 27a/10
d.-se 08a/12, 08b/23, 09a/01,
11b/19
d.-üp 09a/02, 13b/08, 26a/09
[16]
- dökül-** 1. Bulunduğu yerden kendini atmak, üzerinden düşmek.
kılları tağılup d.-dükde 20b/06
d.-en kııl 20b/07
d.-en kılları 20b/17
kirpik d.-megi 20b/14

d.-mesini 20b/13, 20b/15,
20b/22, 20b/23

2. Maddelerin, vücutta tabii ola-
rak bulundukları yerlerin dışında bir
yerde toplanması, insıbab. *krş. ak-, in-,
nüzü*

göze mādde d.-meden 22a/10

göze mādde d.-mege 15b/09

göze mādde d.-megi 15b/14,

22a/08

[8]

dön- 1. Kendi ekseni veya başka bir şey
etrafında hareket etmek.

d.-er 08a/04

2. Konumunu olduğu yerde de-
ğiştirmek, yönelmek.

d.-mesinüñ 22a/16

3. Sapmak, yönünü değiştirmek.
krş. kalb ol-

d.-üp 20a/21

4. Başka bir şey hâlini almak,
dönüşmek.

d.-er 10b/08

5. (*Başı dön-* deyiminde) İnsana
etrafındaki eşya dönüyormuş, yer kayı-
yormuş gibi bir duygu gelmek.

başı d.-er 08a/04

başı d.-erse 08a/14

baş d.-meden 22a/16

baş d.-mesine 08a/03

baş d.-mesini 08a/10

ısıcağdan olan baş d.-mesini

08a/08

başı d.-üp 08a/13

[11]

döner Dönme, baş dönmesi. *krş. duvvār*
d.+i 08a/15

[1]

dört Üçten sonra gelen sayının adı ve
bu sayı kadar olan.

d. 15b/06, 24b/07

d. (4) 12a/14

d. yüz 04b/11

otuz d. (34) 12a/14

üç d. 07b/05, 07b/23

[7]

dört yüz Üç yüz doksan dokuzdan sonra
gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

d. 04b/11

[1]

duhān *Ar.* Duman. *krş. tütün*
mī^c a-ı yābisenüñ buḥārı ve d.+ı
07a/11

[1]

duḥūl *Ar.* Girme, giriş, dâhil olma.
d.+den 21a/05

[1]

dulda- Kulakta bir tür rahatsızlık mey-
dana gelmek.

d.-masını 25b/08

[1]

dur- 1. Şu veya bu durumda bulunmak,
belli bir durumda olmak.

d.-ur 19a/22

2. Kalmak.

d.-maya 16a/18

3. Bir yerde olmak, bir yerde bu-
lunmak.

d.-a 15a/02

4. Beklemek, sabretmek.

d.-a 17b/05, 18a/03

5. Yiyecekler veya nesneler, bulunduğu yerde bir zaman kalıp beklemek, üzerinden zaman geçmek.

d.-a 24b/05

[6]

durul- Duru hâle gelmek, bulanıklığı gidip saf ve berrak bir durum almak.

d.-miş ola 05a/23

[1]

duvvār *Ar.* Baş dönmesi ve göz kararması. *krş.* **devvār, döner**

d. 08a/03, 08a/03

ısıcağdan olan d.+a 08a/06

seder ve d.+a 08a/05

balgamdan olan d.+1 08a/10

ısıcağdan olan d.+1 08a/15

şafrağdan olan d.+1 08a/09

şovukdan olan d.+1 08a/12

[8]

duy- Dıştan gelen etkileri beş duyu vasıtasıyla algılamak, hissetmek. *krş.* **hiss, hisslen-**

d.-ar 08a/20

d.-duğı 06a/23

d.-maz 08a/20

[3]

dübür *Ar.* Makat. *krş.* **mağ'ad**

d.+ine 09b/02

[1]

dülbend *Far.* İnce ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak pamuklu bez, tülbent.

d.+den geçürüp 05a/23

[1]

dürlü Çeşit, cins. (*bir dürlü* Hiçbir şekilde, hiçbir yolla.)

d. 15b/06, 19a/17, 19a/18

bir d. 25b/23

d.+dür 09a/17

[5]

düş- 1. Bulunduğı yerden ayrılıp yukarıdan aşağıya doğru inmek, sukut etmek.

d.-mesini 20b/17

2. Dengesini kaybederek yıkılmak, dik durumda iken devrilip yatık duruma gelmek.

d.-er 28b/06

bir şey'den d.-meden 20a/14

başınıñ üzerine bir şey'

d.-mekden 20a/15

3. Var olmaya, varlığını göstermeye başlamak, belirlemek, peyda olmak.

göze kıara d.-üp 19b/04

[5]

düşün- Aklından geçirmek, göz önüne getirmek. *krş.* **fıkr**

d.-üp 12b/15

[1]

düz- Meydana getirmek, üretmek.

fitil d.-üp 23a/07, 26a/14,

26b/10, 28b/09

yüzük d.-üp 10a/04

[5]

E

ecfān *Ar.* Göz kapakları. *bk.* **cefn**

hikketü'l-e. 21b/05

huşūnet-i e. 20a/05

hikketü'l e.+a 21b/07

[3]

eczā *Ar.* *bk.* **eczā'**

e.+dur 13b/02

e.+y1 24a/11

[2]

eczā' *Ar.* Tedavi amacıyla kullanılan

nesne. *krş.* **eczā**

e. 19a/09

e.+lar 24b/10

[2]

edviye *Ar.* Devalar, ilaçlar, çareler. *bk.*

devā'

e. ve devālardan müshilātını

15a/08

e.-i cālibe 16a/22

e.-i ekkāle 24b/06

e.+leriñ 09b/22

[4]

Eflātūn İlk Çağ Yunan filozofu, Platon.

E. 09b/14

[1]

eg- Biraz öne veya bir yana doğru meylettirmek, bükmek, eğmek.

e.-üp 28b/05

[1]

eger *Far.* Şart anlamını güçlendirmek için şart cümlelerinin başına getirilir, şayet, eğer.

e. 04b/14, 04b/15, 04b/16,

04b/18, 04b/19, 04b/20, 04b/21, 04b/22, 05a/01, 05a/02, 05a/03, 05a/04, 05a/05, 05a/06, 05a/07, 05a/08, 05a/09, 05a/14, 05a/15, 05a/18, 05a/19, 05a/20, 05a/21, 05a/23, 05b/02, 05b/04, 05b/05, 05b/06, 05b/08, 05b/09, 05b/10, 05b/11, 05b/12, 05b/13, 05b/16, 05b/18, 05b/19, 05b/20, 05b/22, 05b/22, 06a/01, 06a/03, 06a/04, 06a/05, 06a/06, 06a/08, 06a/09, 06a/09, 06a/10, 06a/12, 06a/14, 06a/15, 06a/17, 06a/18, 06a/19, 06a/21, 06b/02, 06b/03, 06b/04, 06b/05, 06b/06, 06b/08, 06b/09, 06b/10, 06b/11, 06b/12, 06b/13, 06b/16, 06b/17, 06b/18, 06b/19, 06b/19, 06b/21, 06b/23, 07a/02, 07a/02, 07a/04, 07a/04, 07a/05, 07a/06, 07a/06, 07a/07, 07a/08, 07a/09, 07a/10, 07a/13, 07a/14, 07a/15, 07a/16, 07a/17, 07a/18, 07a/19, 07a/20, 07a/20, 07a/21, 07a/21, 07a/23, 07b/02, 07b/04, 07b/05, 07b/06, 07b/07, 07b/08, 07b/09, 07b/16, 07b/17, 07b/18, 07b/20, 07b/21, 07b/23, 08a/01, 08a/05, 08a/05, 08a/09, 08a/10, 08a/11, 08a/15, 08a/17, 08a/18, 08a/20, 08a/21, 08b/01, 08b/02, 08b/03, 08b/04, 08b/04, 08b/05, 08b/11, 08b/14, 08b/15, 08b/16, 08b/18, 08b/18, 08b/20, 08b/20, 08b/21, 08b/23, 09a/01, 09a/02, 09a/02, 09a/03, 09a/04, 09a/04, 09a/05, 09a/06, 09a/06, 09a/09, 09a/10, 09a/10, 09a/11, 09a/12, 09a/13, 09a/14,

09a/15, 09a/18, 09a/18, 09a/19, 09a/23,
 09a/23, 09b/03, 09b/06, 09b/07, 09b/07,
 09b/09, 09b/10, 09b/10, 09b/11, 09b/12,
 09b/13, 09b/14, 09b/16, 09b/17, 09b/18,
 09b/20, 09b/20, 09b/21, 09b/23, 10a/01,
 10a/02, 10a/03, 10a/03, 10a/05, 10a/06,
 10a/07, 10a/08, 10a/09, 10a/10, 10a/14,
 10a/15, 10a/16, 10a/16, 10a/19, 10a/20,
 10a/21, 10a/22, 10a/23, 10b/01, 10b/03,
 10b/04, 10b/04, 10b/06, 10b/08, 10b/09,
 10b/10, 10b/11, 10b/13, 10b/14, 10b/19,
 11a/02, 11a/02, 11a/03, 11a/09, 11a/10,
 11a/10, 11a/12, 11a/12, 11a/14, 11a/15,
 11a/16, 11b/01, 11b/01, 11b/02, 11b/03,
 11b/04, 11b/05, 11b/05, 11b/06, 11b/07,
 11b/09, 11b/13, 11b/17, 11b/18, 11b/20,
 12a/02, 12a/03, 12a/04, 12a/06, 12a/07,
 12a/08, 12a/09, 12a/10, 12a/10, 12a/12,
 12a/12, 12a/13, 12a/15, 12a/15, 12a/16,
 12a/17, 12a/17, 12a/19, 12a/21, 12a/23,
 12b/02, 12b/03, 12b/05, 12b/06, 12b/08,
 12b/11, 12b/12, 12b/16, 12b/17, 12b/18,
 12b/19, 13a/01, 13a/08, 13a/11, 13a/12,
 13a/13, 13a/16, 13a/17, 13a/18, 13a/19,
 13a/20, 13a/21, 13a/22, 13b/02, 13b/04,
 13b/05, 13b/06, 13b/07, 13b/08, 13b/08,
 13b/19, 13b/20, 13b/21, 13b/23, 14a/01,
 14a/04, 14a/05, 14a/06, 14a/10, 14a/11,
 14a/12, 14a/12, 14a/14, 14a/14, 14a/15,
 14a/15, 14a/17, 14a/19, 14a/19, 14a/21,
 14a/22, 14a/23, 14b/01, 14b/02, 14b/03,
 14b/03, 14b/03, 14b/04, 14b/06, 14b/06,
 14b/08, 14b/09, 14b/13, 14b/13, 14b/19,
 14b/19, 14b/20, 14b/21, 15a/04, 15a/04,
 15a/15, 15a/19, 15a/20, 15b/03, 15b/04,
 15b/07, 15b/10, 15b/11, 15b/12, 15b/13,
 15b/15, 15b/16, 15b/16, 15b/17, 15b/19,
 15b/20, 15b/21, 15b/22, 15b/23, 16a/02,
 16a/03, 16a/04, 16a/07, 16a/08, 16a/09,
 16a/10, 16a/11, 16a/12, 16a/18, 16a/23,
 16b/03, 16b/04, 16b/05, 16b/06, 16b/08,
 16b/12, 16b/12, 16b/14, 16b/15, 16b/16,
 16b/16, 16b/17, 16b/20, 16b/22, 16b/22,
 16b/23, 16b/23, 17a/01, 17a/02, 17a/02,
 17a/04, 17a/07, 17a/08, 17a/09, 17a/10,
 17a/11, 17a/13, 17a/14, 17a/15, 17b/03,
 17b/07, 17b/08, 18a/01, 18a/01, 18a/02,
 18a/02, 18a/04, 18a/05, 18a/06, 18a/07,
 18a/08, 18a/10, 18a/11, 18a/12, 18a/18,
 18a/19, 18a/19, 18a/20, 18a/21, 18a/22,
 18a/23, 18b/01, 18b/02, 18b/10, 18b/10,
 18b/11, 18b/12, 18b/13, 18b/15, 18b/15,
 18b/17, 18b/18, 18b/19, 18b/20, 18b/21,
 18b/21, 19a/02, 19a/03, 19a/04, 19a/05,
 19a/05, 19a/06, 19a/07, 19a/09, 19a/10,
 19a/12, 19a/13, 19a/14, 19a/14, 19a/14,
 19a/15, 19a/17, 19a/18, 19a/23, 19b/01,
 19b/01, 19b/02, 19b/04, 19b/07, 19b/08,
 19b/08, 19b/09, 19b/10, 19b/10, 19b/11,
 19b/13, 19b/14, 19b/16, 19b/18, 19b/19,
 19b/21, 19b/22, 19b/23, 20a/01, 20a/01,
 20a/02, 20a/03, 20a/04, 20a/06, 20a/07,
 20a/08, 20a/09, 20a/09, 20a/10, 20a/10,
 20a/11, 20a/13, 20a/15, 20a/16, 20a/17,
 20a/22, 20b/01, 20b/03, 20b/10, 20b/11,
 20b/12, 20b/13, 20b/14, 20b/16, 20b/17,
 20b/18, 20b/19, 20b/21, 20b/22, 21a/02,
 21a/03, 21a/04, 21a/05, 21a/07, 21a/11,

21a/12, 21a/13, 21a/14, 21a/15, 21a/17,
 21a/23, 21b/02, 21b/04, 21b/06, 21b/06,
 21b/20, 21b/21, 21b/21, 21b/22, 21b/23,
 21b/23, 22a/01, 22a/01, 22a/03, 22a/04,
 22a/04, 22a/06, 22a/07, 22a/08, 22a/08,
 22a/09, 22a/13, 22a/14, 22a/15, 22a/19,
 22a/20, 22a/21, 22a/22, 22b/02, 22b/09,
 22b/11, 22b/13, 22b/18, 22b/21, 22b/23,
 23a/01, 23a/02, 23a/06, 23a/09, 23a/10,
 23a/11, 23a/12, 23a/14, 23a/15, 23a/18,
 23a/20, 23b/01, 23b/03, 23b/05, 23b/06,
 23b/07, 23b/08, 23b/11, 24a/09, 24a/16,
 24a/16, 24a/17, 24a/17, 24a/21, 24a/22,
 24b/06, 24b/07, 24b/10, 24b/13, 24b/19,
 24b/21, 24b/21, 24b/22, 24b/22, 24b/23,
 25a/01, 25a/02, 25a/03, 25a/05, 25a/05,
 25a/06, 25a/09, 25a/10, 25a/10, 25a/14,
 25a/15, 25a/18, 25a/21, 25a/22, 25b/01,
 25b/06, 25b/09, 25b/10, 25b/10, 25b/11,
 25b/13, 25b/15, 25b/16, 25b/17, 25b/18,
 25b/19, 25b/20, 25b/20, 25b/22, 26a/03,
 26a/04, 26a/08, 26a/11, 26a/11, 26a/12,
 26a/13, 26a/14, 26a/15, 26a/16, 26a/17,
 26a/17, 26a/18, 26a/19, 26a/22, 26a/23,
 26b/03, 26b/04, 26b/04, 26b/06, 26b/07,
 26b/07, 26b/09, 26b/11, 26b/12, 26b/13,
 26b/14, 26b/16, 26b/17, 26b/21, 26b/23,
 27a/01, 27a/06, 27a/09, 27a/10, 27a/10,
 27a/11, 27a/12, 27a/16, 27a/17, 27a/18,
 27a/19, 27a/23, 27b/01, 27b/02, 27b/03,
 27b/04, 27b/05, 27b/08, 27b/08, 27b/09,
 27b/10, 27b/12, 27b/14, 27b/15, 27b/16,
 27b/19, 27b/20, 27b/21, 27b/22, 27b/22,
 28a/02, 28a/02, 28a/03, 28a/04, 28a/05,

28a/06, 28a/07, 28a/07, 28a/08, 28a/10,
 28a/12, 28a/14, 28a/16, 28a/16, 28a/18,
 28a/19, 28a/19, 28a/20, 28a/21, 28a/23,
 28b/02, 28b/02, 28b/03, 28b/04, 28b/08,
 28b/09, 28b/10

[685]

egil- 1. Eğik bir durum almak, bir yöne doğru çarpılmak. (*göz egilmesi* Şaşılık.)

göz e.-mesini 22a/16

gözün e.-mesini 22a/15

gözün doğruluktan bir tarafa

e.-mesinün 22a/11

göz e.-üp dönmesinün 22a/16

e.-ür 24b/09

2. İnsan vücudunun belden yukarısını aşağıya doğru eğmek.

e.-mek 17a/09

e.-üp 10b/12, 16b/01

[3]

egilin- Eğilmek, çarpılmak.

yüzi gözi e.-menin 10b/07

[1]

egri 1. Doğru veya düz olmayan, bir noktada yön değiştiren, çarpık, eğri.

e. olduğunu 22a/11

2. Eğik olarak, eğilmiş biçimde.

e. 20a/20, 20a/23, 20b/01,

23a/21

[5]

egril- Eğri bir durum almak, kıvrılmak, bükülmek, eğrilmek.

e.-mişdür 20a/21

[1]

ek- Belli maksatla serpmek.

e.-e 13b/08

e.-e (ege) 14a/20

e.-eler 13b/08, 17b/12

e.-erler ise 13b/07, 17b/04

e.-erse 13a/13, 13a/14

e.-erseler 13b/09, 13b/17, 13b/19

e.-seler 13b/11

e.-üp 13a/12, 19b/11

[14]

ekābir *Ar.* Büyük adamlar, ileri gelenler, yüksek mevkilerde bulunanlar.

e.-i eṭibbādan 14b/17

[1]

ekkāle *Ar.* "Etrafındaki etleri çürütüp mahveden" anlamındaki *ekkāl* sözcüğünün tamlamalarda ortaya çıkan, aynı anlamındaki müennes şekli. *krş. yeyici*

edviye-i e. 24b/06

[1]

ekl *Ar.* Yeme. *krş. ye-*

e. idüp 05b/20, 24b/06

e. olına 12a/14

e. olmakdur 09a/17

[4]

ekmek Tahıl unundan yapılmış hamurun fırında, sacda veya tandırda pişirilmesiyle yapılan yiyecek.

e. içi yumşağını 17a/15

[1]

ekserī *Ar.* Çok defa, çok zaman, çoğunlukla, ekseri. *krş. ekseriyyā*

e. 08a/02

[1]

ekseriyyā *Ar.* Çok defa, çok zaman, çoğunlukla, ekseriya. *krş. ekserī*

e. 17b/21

[1]

eksil- Eskisinden az duruma gelmek, azalmak.

e.-dükçe 18b/03, 18b/04

e.-mez 19a/22

[3]

ekşi 1. Ağızda buruk, keskin, kekre bir tat bırakan, tadı limon veya sirkeye benzeyen.

e. enār kabuğunu 26b/23

e. enār şuyıla 05b/07

e. şarāba 15a/11

e. şerbet 05b/17

2. Tadı buruk ve kekre olan, limon ve sirkeye benzer bir tat veren şey.

e.+den 21a/22

3. Mayalanmış.

ekşimiş hamīr e.+sinden 05a/21

[6]

ekşi- Bir besin maddesi, faydalı bakteriler etkisiyle ekşilik kazanarak başka bir besin maddesi hâline dönüşmek, mayalanmak.

e.-miş hamīr ekşisinden 05a/21

[1]

ekşili İçine ekşi konmuş.

e. 15a/09

[1]

ekşilik Ekşi olma durumu.

e. 17a/20

[1]

el Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü.

e.+i 10a/14, 11a/08, 13b/05

e.+i ayağı şovur 08a/23

e.+leri 09b/02

[5]

elbetde *Ar.* Kuşkusuz, mutlaka, elbette.

e. 15a/12

[1]

elek Taneli veya un gibi toz durumunda olan şeyleri yabancı maddelerden ayıklamak veya incisini kabasından ayırmak için kullanılan, tahta bir kasnak ve tek tarafa gerilmiş, gözenekli tel, kıl, bez vb.nden oluşan araç. (*elekden geçür- Elemek.*)

e.+den geçürüp 16a/04, 16a/04, 17a/03, 27a/05

[4]

elem *Ar.* Ağrı, acı, sancı, sızı. *krş.* acı, ağrı, sızı, veca^c

e. 15a/19

e. virür 07b/16

e.+i 07b/15, 24a/07, 24a/08

e.+ini 14b/19, 14b/20, 15a/14, 15a/17, 23b/07

ısıçağdan olan e.+ini 26a/14

[11]

elli Kırk dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

e. 16a/04

[1]

em- Dudak, dil ve nefes yardımı ile içine çekmek.

e.-er 10a/11, 23b/23

e.-se 12b/02

[3]

emîn *Ar.* Şüphesi olmayan.

e. olur 12a/13

[1]

emzür- Kadın veya dişi hayvan, memesindeki sütü yavruya vermek, emzirmek.

gicede çok e.-medendür 27a/15

gicede e.-mesini 27a/16

[2]

en Bir şeyin iki boyutundan daha küçük olanı, genişlik.

e.+ine 11b/12

[1]

enār *Far.* Nar kelimesinin eski metinlerde rastlanan asıl şekli. *bk.* nār

e. kabı 26b/06

e. kabını 27b/15

ekşi e. kabuğunu 26b/23

ekşi e. şuyıla 05b/07

[4]

Enderānī tuz Billur renkte tıbbi bir tuz, saf tuz, Hacı Bektaş tuzu. *krş.* **Enderānī tuzu**

e. 27a/19

[1]

Enderānī tuzu *bk.* **Enderānī tuz**

e. 27b/08

[1]

endir- *bk.* **indür-**

Aşağıya doğru sarkıtmak, salmak, bırakmak, indirmek.

e.-emez 10a/19

[1]

enfa^c Ar. Çok (daha, en, pek) faydalı, pek yararlı, çok nafi.

e.+dur 11a/14

e.+ındandur 09b/22

[2]

enfiye Ar. Kurutulmuş tütünden yapılan ve buruna çekilen keyif verici, aksırıcı toz, burun otu.

e. 05a/23

[1]

engeç Ayaklarının ilk çifti kısaç hâlinde gelişmiş olan, eti için avlanan, suda yaşayan eklem bacaklı böcek, yengeç.

e. 24a/06

[1]

eñse 1. Boynun arka kısmı.

e. çukurından 22b/20

2. Arka, art.

e. çukuru 11a/15

e. çukurına 11a/15

kulağ e.+sinde 28a/09

kulağ e.+sinde 28a/19, 28a/23

[6]

erkek 1. Canlı varlıkların üreme bakımından ayrıldığı iki cinsten dişisini dölleyecek şekilde yaratılmış olan.

e. kaçıñ 12b/18

2. Yetişmiş, delikanlılık çağından çıkmış adam.

e.+e (erkege) 12b/18

[2]

esāfil Ar. Çok (daha, en, pek) aşağı, bayağı olanlar. (*esāfil-i beden* Vücudun el, ayak ve makat kısımları.)

e.-i beden 09b/02

e.-i bedeninden 09b/01

[2]

eşer Ar. İz.

e. 22a/02

gözde olan e.+e 22a/03

kurūñ e.+ini 22a/03

[3]

eski 1. Çok zamandan beri var olan, üzerinden zaman geçmiş olan.

e. cevzi 18a/20

e. cevzün kabını 13b/07

e. olup 15a/04

e. şıgır yağını 25b/22

e. şarāb 06b/10, 27a/05

e. tırp tohmı yağı 25b/10

e. yağ 27a/18

e. zeyt 09b/07

e. zeyt yağına 11b/17

e. zeyt yağını 11a/04, 19a/16,

21a/17

e.+sine 10b/10

2. Şimdikinden önce olan, önceki, sabık.

e. 10a/05

[15]

eşek Atgillerden, uzun kulaklı binek ve hizmet hayvanı.

e. südidir 13a/19

e. südini 22b/02

e. tırnağını 10a/05

e.+üñ (eşegün) 10a/03

[4]

eşek turpı *T. + Far. bk. eşek turpı*

e. 'uşâresile 15a/05

e. 'uşâresini 16a/18

[2]

eşek turpı *T. + Far.* Turpgillerden kökleri sofralarda çeşni, çiçekleri ve yaprakları halk hekimliğinde idrar artırıcı olarak kullanılan, etli ve iri beyaz köklü otsu bitki, yaban turpu, bayır turpu.

Armoracia lapathifolia. krş. eşek turpı

e. 'uşâresini 25a/18

e. yağın 26a/11

e.+nuñ 'uşâresinden 10a/22

[3]

eşyâ *Ar. Şeyler, nesneler. bk. şey*

e.+ları 16a/07

e.+yı 08a/04

[2]

eṭibbā *Ar. bk. eṭibbā'*

e.+dan 07b/10

ekābir-i e.+dan 14b/17

[2]

eṭibbā' *Ar. Tabipler, doktorlar.*

e. 12b/10

şinā' atü'l-e. 04b/12

[2]

et 1. İnsan ve hayvan vücudunun kas ve yağdan meydana gelen, kemikle deri arasında bulunan kısmı.

e. 16b/21, 23b/12

göz pınarında olan e. 16b/20

e.+dür 23b/12

e.+i 16b/20

göziñ e.+i 16b/17

gözün e.+inde 23a/23

e.+iniñ 23b/01

e.+üñ artıklığından 23a/16

2. Hayvan vücudunun yiyecek

maddesi olarak kullanılan kas kısmı.

bir yaşında kızu e.+i 09b/23

ğalīz şığır e.+i 21b/12

keçi e.+i 10a/10

koyun e.+i 10a/09, 19a/19

pilic ve oğlağ eti 07b/13

şığır e.+i 18b/07

deve e.+inden 18b/18

ḥayvān e.+inden 10b/15

ḥayvān e.+ine 10b/16

süd emer oğlağ e.+ine 23b/23

koyun e.+ini 09b/10

oğlağ e.+ini 18a/14

şığır lahmı ya' nī e.+ini 07b/06

e.+lere perhīz eyleye 24b/20

ğalīz e.+leri 18b/06

oğlağ ve kızu e.+leri 24a/10

balık e.+ünün şuyını 25a/14

krş. lahm

[27]

et- bk. it-

1. Yapmak.

e.-dükleri 16a/23

e.-mege 05a/10, 08b/22

e.-mek 15a/03

e.-meyeler 23a/18

2. Arapçada fiil kökü olan ve dilimize isim olarak geçen mastarları kendi anlamı ile tekrar fiilleştirir.

seyelān e.-dükde 07a/11

cimā^c e.-mek 18b/07

mütāla^c a e.-mek 25a/17

ḥacāmet e.-mekdür 13a/04

beyān e.-memişdür 26b/19

perhīz e.-mesün 10b/17

cimā^c e.-meye 19b/03

ḥareket e.-meye 15a/02

isti^c māl e.-meye 15a/13

taḥrīk e.-meye 15b/02

zuhūr e.-mez 06a/23

3. Türkçe bazı isimlerle Arapça, Farsça ve Batı dillerinden dilimize geçmiş birçok isimden sonra gelerek bu isimlere "ismin ifade ettiği işi yapmak, işlemek" anlamını, ayrıca kelimelerin taşıdığı manalara göre değişen çeşitli anlamlar katar.

‘ilāc e.-me 19b/02

‘ilāc e.-mediler ise 23b/01

kār e.-mese 17b/16

kār e.-mez 23a/11, 24a/08

kār e.-mez ise 21a/04

tamām e.-dükden 24b/04

[23]

etān Ar. Dişi eşek.

lebenü'l-e. 13a/19

[1]

etdür- Başkası vasıtasıyla yapmak veya başkasının yapmasına yol açmak, yapmaya zorlamak.

ishāl e.-eler 20a/12

[1]

etlendür- (Yara için) İyileştirmek, kapatmak, et bağlamasını sağlamak.

e.-ür 26b/16, 27a/20

[2]

evfaḵ Ar. Çok (daha, en, pek) uygun.

e.+dur 14b/11

[1]

evlā Ar. Daha uygun, daha iyi, daha layık, yeğ. *krş. yeg*

e. 14b/11

e. olan 26b/20

e.+dur 04b/18, 05b/23

[4]

evvel Ar. Karşılaştırma yoluyla bir yer, zaman veya oluşun bahsedilen yer zaman veya oluştan önde veya önce bulunduğunu veya olduğunu anlatır, önce.

e. 05b/19, 12b/06, 12b/09,

14b/16, 16a/22, 21b/08, 21b/08

e.+inde 08a/18

[8]

eyegü Hayvan ve insanın kaburgası, ege kemiği, kaburga.

e. kemüklerine 11a/10

[1]

eyle- 1. Yapmak.

e.-mek 18b/08

e.-ye 24b/03

bal mūmı e.-ye 07a/01

2. Arapçada fiil kökü olan ve dilimize isim olarak geçen mastarları kendi anlamı ile tekrar fiilleştirir.

beyān e.-di 09a/23
 tenkiye e.-dükden 09a/19,
 17b/01
 tesmiye e.-düm 04b/13
 def^ç ve men^ç e.-mede 15b/13
 isti^ç māl e.-mek 17b/23
 perhiz e.-mesi 15a/07
 cimā^ç e.-se 09b/08, 11a/20
 ġarġara e.-se 13a/07
 ġarġ e.-se 13a/21
 istifrāġ e.-se 07b/21, 11a/20
 istinşāġ e.-se 05a/07
 muvāzabet-e.-se 11a/14
 mülāzemet e.-se 07a/17
 nüṭül e.-se 08b/21, 11b/19
 ṭabḥ e.-se 05b/08
 ḥacāmet e.-sün 24a/16
 sükūt e.-sün 23b/05
 ibtidā^ʾ e.-ye 23a/19
 ihtikān e.-ye 15a/13
 istifrāġ e.-ye 24a/03, 26a/05
 istiġrāk e.-ye 22b/16, 22b/16
 isti^ç māl e.-ye 12b/10, 15a/08
 mülāzemet e.-ye 15b/02, 21b/11
 perhiz e.-ye 10b/17, 21b/12,

24b/20

ṣabr e.-ye 17b/05
 istifrāġ e.-yeler 21a/06
 isti^ç māl e.-yeler 18a/14, 21b/10

3. Türkçe bazı isimlerle Arapça,
 Farsça ve Batı dillerinden dilimize
 geçmiş birçok isimden sonra gelerek bu
 isimlere "ismin ifade ettiği işi yapmak,
 işlemek" anlamını, ayrıca kelimelerin

taşıdığı manalara göre değişen çeşitli
 anlamlar katar.

ḥacāmet e.-mek 18b/08
 zīmād e.-mek 11b/14
 ʿilāc e.-meye 19a/23
 kār e.-mez 19b/01
 tamām e.-miş 14b/03
 zīmād e.-r ise 12a/08, 26a/03
 zīmād e.-rse 08b/15
 buḥūr e.-se 07a/02, 07a/04
 ḥamīr e.-se 04b/18
 merhem e.-se 05b/08
 pūryān e.-se 05a/01
 sürme e.-se 15b/16
 ṭlā^ʾ e.-se 07b/20, 11a/17,

18b/12

tütsi e.-se 06a/21, 09b/10,

12a/03

yaḳu e.-se 05a/21, 07b/09
 zīmād e.-se 04b/16, 04b/19,
 04b/20, 05a/02, 05a/05, 05a/06, 05a/22,
 05b/05, 05b/07, 05b/09, 05b/10, 05b/13,
 05b/14, 05b/22, 05b/23, 06a/07, 06a/22,
 06b/01, 06b/03, 06b/05, 06b/06, 06b/13,
 06b/18, 07a/14, 07a/16, 07a/19, 07b/02,
 07b/06, 08a/02, 08a/15, 08a/20, 08b/02

zīmād e.-seler 04b/23

naẓar e.-sün 27b/19

ʿilāc e.-yeler 24a/18

ʿilāc e.-yesin 19b/02

sürme e.-ye 18a/06

ṭlā^ʾ e.-ye 05b/02, 07b/23

ṭllā^ʾ e.-ye 05b/03

yaḳu e.-ye 05b/02, 05b/02

zımād e.-ye 06b/11, 10b/21,
13b/14
hamīr e.-yüp 04b/16
zımād e.-yüp 04b/21
[110]
eyü Güzel, hoş, iyi.
e. koçulu 06a/15, 13a/08, 14b/06
e. rāyihası 14a/23
e. toprakdur 23b/09
e. yaşlık şey 18a/16
[6]
ez- Bir sıvı içinde karıştırarak belli bir kıvama getirmek, sulandırıp eritmek.
krş. hall
e.-erse 05b/23
e.-üp 05b/01, 05b/06, 05b/22,
05b/23, 06a/10, 06a/16, 06a/16, 07a/14,
07a/15, 07b/18, 08a/06, 08b/15, 08b/16,
09b/17, 09b/21, 10a/10, 10a/10, 10a/21,
10a/23, 10b/23, 14a/02, 14a/05, 14a/14,
14a/21, 15b/10, 16b/13, 17a/05, 17a/14,
18a/02, 18b/12, 19b/20, 21a/03, 23a/07,
23b/11, 25b/16, 25a/19, 26b/13, 27b/08,
28a/08
[40]
eziyyetli *Ar. + T.* Eziyet veren, zahmetli.
e. olanı 25a/16
[1]

F

fākihe *Ar.* Meyve, yemiş.

maṭbūḥ-ı f. 26a/06
[1]
fālic *Ar. bk. fāliç*
f. 10a/18
f.+e 10a/20, 10a/21
[3]
fāliç *Ar.* Vücudun yarısını tutmaz hâle getiren (inme). *krş. fālic*
f. 10a/19
f. olduğu 10b/05
f. olur ise 10b/04
f.+e 10a/22, 10a/23, 10a/23,
10b/03, 10b/06, 10b/08
f.+üñ muḳaddimesidür 10b/07
[10]
farça *Far. bk. parça*
Bir bütünden ayrılmış kısım.
f. 23a/07
[1]
fāre *Ar.* Sıçangillerden, küçük vücutlu, kemirgen, memeli hayvan.
f. 06a/23
f. necesini 16b/04
f.+nüñ kıyruğını 10a/06
f.+nüñ zibilini 20b/14
[4]
farḳ *Ar.* İki şeyin birbirinden ayrılmasını sağlayan değişik taraf, başkalık, farklılık.
f. 19a/21, 21b/15, 21b/16
[3]
fāsīd *Ar.* Bozulmuş, bozuk, kötü, fasit.
fıkr-i f. 09b/15
māddesi f. olmadandır 20b/07

mi' desî f. olup 13a/05

[3]

fâside *Ar.* *Fâsid* sözcüğünün tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes şekli. *bk.* **fâsid**

nefs-i f.+yi 12a/21

[1]

faşl *Ar.* Bölüm, fasıl.

f.+a 27b/19

f.+ında 28a/12

[2]

fâ'yide *Ar.* Yarar, fayda. *krş.* **nef'**

f. iden 17a/09

f. ider 05a/07, 05b/19, 06b/01,

07a/23, 07b/01, 07b/03, 07b/08, 07b/18, 08a/05, 08a/06, 08a/18, 08b/02, 08b/02, 08b/11, 08b/15, 09a/18, 09a/19, 09a/20, 09a/23, 09b/03, 09b/07, 09b/07, 09b/17, 09b/18, 09b/20, 09b/21, 09b/22, 10a/02, 10a/02, 10a/03, 10a/06, 10a/06, 10a/08, 10a/08, 10a/09, 10a/10, 10a/11, 10a/12, 10a/15, 10a/16, 10a/16, 10a/17, 10a/20, 10a/21, 10a/22, 10a/23, 10b/03, 10b/03, 10b/06, 10b/09, 10b/10, 10b/11, 10b/13, 10b/13, 10b/14, 10b/21, 10b/22, 10b/22, 10b/23, 11a/02, 11a/03, 11a/04, 11a/06, 11a/08, 11a/10, 11a/10, 11a/11, 11a/12, 11a/13, 11a/15, 11a/16, 11a/17, 11b/01, 11b/02, 11b/04, 11b/04, 11b/05, 11b/05, 11b/06, 11b/09, 11b/09, 11b/10, 11b/14, 11b/15, 11b/15, 11b/16, 11b/17, 11b/18, 11b/19, 11b/21, 11b/23, 12a/03, 12a/05, 12a/06, 12a/10, 12a/10, 12a/12, 12a/13, 12a/15, 12a/16, 12a/17, 12a/19, 12a/23,

12b/01, 13a/09, 13a/11, 13a/12, 13a/13, 13a/14, 13a/18, 13a/19, 13a/20, 13a/21, 13a/22, 13b/01, 13b/03, 14a/15, 14b/03, 14b/06, 14b/09, 14b/22, 15a/04, 15a/06, 15a/20, 15b/04, 15b/06, 15b/16, 15b/18, 16a/18, 16a/19, 16b/04, 16b/05, 16b/05, 16b/09, 16b/15, 16b/16, 16b/17, 16b/18, 17a/05, 17a/07, 17a/11, 17b/07, 17b/08, 17b/09, 17b/15, 18a/01, 18a/04, 18a/05, 18a/06, 18a/09, 18a/12, 18a/12, 18a/14, 18a/18, 18a/19, 18a/21, 19b/05, 19b/11, 19b/14, 19b/20, 19b/21, 19b/23, 20a/01, 20a/01, 20a/02, 20a/03, 20a/04, 20a/05, 20a/07, 20a/08, 20a/08, 20a/09, 20a/10, 20a/11, 20b/19, 21a/03, 21a/09, 21a/13, 21a/14, 21a/18, 21b/03, 21b/03, 21b/05, 21b/06, 21b/06, 21b/07, 21b/14, 21b/20, 22a/08, 22a/20, 22a/21, 22b/08, 22b/08, 22b/09, 22b/10, 22b/13, 23a/01, 23a/02, 23a/04, 23a/15, 23b/03, 23b/04, 23b/07, 23b/08, 23b/09, 23b/11, 23b/21, 24a/09, 24a/16, 24a/17, 24a/17, 24b/08, 24b/10, 24b/11, 24b/16, 25a/01, 25a/02, 25a/03, 25a/04, 25a/23, 25b/07, 25b/09, 25b/10, 25b/12, 25b/13, 25b/13, 25b/20, 26a/03, 26a/03, 26a/04, 26a/05, 26a/10, 26a/11, 26a/12, 26a/15, 26a/16, 26a/16, 26a/17, 26a/18, 26a/19, 26a/20, 26a/20, 26a/23, 26b/01, 26b/04, 26b/05, 26b/07, 26b/07, 26b/08, 26b/10, 26b/14, 26b/17, 27a/01, 27a/02, 27a/06, 27a/09, 27a/10, 27a/10, 27a/13, 27b/02, 27b/04, 28a/02, 28a/03, 28a/04, 28a/06, 28a/07, 28a/07, 28a/08, 28a/14, 28a/22

f. idüp 05a/15, 05b/08, 07b/04,
08a/12, 09b/19, 13a/07, 17a/10, 23a/04

f.+si 09b/22, 15b/13, 18a/15,
18a/17, 21a/15

[284]

fażalāt *Ar.* Artık, dışkı vb.nin çoğul
şekli, kazurat.

f.+ı 07a/08

köti ve alçağ f.+ı 21b/10

[2]

felā ḥācetun ilā i'ādetihi *Ar.* "Tekrar
edilmesine gerek yoktur" anlamına ge-
lir.

f. 13b/14

[1]

fenā *Ar.* Hoşa gitmeyecek durumda
olan, istenen veya gereken nitelikte bu-
lunmayan, kötü. *krş.* **fenā, köti, rediyy**

f. 21b/10

f. rü'yā 09a/11

f. yaşlığdan 14a/13

[3]

fer *Far.* (Göz için) Canlılık. *krş.* **nūr**
gözüñ f.+ini 18b/08

[1]

fesād *Ar.* Tabii hâlden çıkma, bozul-
ma, bozukluk.

f.-ı hażm 13a/04

[1]

feslegen *Yun.* Ballıbabagillerden, Ak-
deniz ülkelerinde yetişen, yaprakları
güzel kokulu, beyaz veya pembe çiçek-
li, bir yıllık ve otsu bir süs bitkisi, rey-

han, fesleğen. *Ocimum basilicum. krş.*

reyḥān

f. 'uşāresini 26b/03

f.+e 06a/15

f.+i 18b/02

[3]

feza' *Ar.* Korkudan dolayı inleyip sız-
lama.

f. idüp 11b/11

uykuda f. idüp 09a/09

[2]

findık *Ar.* < *Yun.* Kayıngillerden, ku-
zey yarım kürenin ılık yerlerinde yeti-
şen, altı yedi metre boyunda, yaygın te-
peli bir ağaççık (*Corylus avellana*) ve
bu ağaççığın sert bir kabuk içinde bulu-
nan yağlı, nişastalı ürünü. *krş.* **bunduk,**
finduk

f. 09b/16, 14b/04

f.+a (findığa) 22a/14

[3]

finduk *Ar.* < *Yun.* *bk.* **findık**

f.+ı (finduğı) 22a/21

[1]

fırın *Ar.* < *Yun.* Bir maddenin fiziksel
veya kimyasal değişime uğratılması
amacıyla içinde ısıtıldığı araç, fırın.

f.+da 13b/08

[1]

fıstık *Ar.* < *Far.* Antep fıstığı, çam fı-
stığı veya yer fıstığı denilen yemişlerin
genel adı.

f. şarābıla 06b/09

[1]

fıkr *Ar.* 1. Düşünce, fikir.

f.-i fâsid 09b/15

2. Düşünme, tefekkür. *krş.* **düşün-**

f. ile hâdiş olan maraža 12b/15

[2]

fitil *Ar.* 1. Çeşitli malzemeler kullanılarak hazırlanan ve anüs, kulak, burun gibi organlara konulan ilaç.

f. düzüp 23a/07, 26a/14, 26b/10,

28b/09

f. koyalar 23a/09

f. koyup 27a/08

f. yapsa 08b/21

2. Kanamayı durdurma, cerahati boşaltma vb. amaçlarla, genellikle çeşitli ecza ve ilaçlara batırılarak kulak, burun gibi organlara konulan bez, pamuk veya benzeri şey.

f. 26a/18, 26b/17, 28b/11

[10]

fülfül *Ar.* Karabiber. *krş.* **büber, kıra büber, siyâh büber**

f. 24b/15

[1]

G

gaflet *Ar.* Habersizlik, bilgisizlik, dikkatsizlik.

ğ. olındı ise 20a/04

ğ. olınmaya 05a/08, 05a/11

[3]

gâhice *Far. + T.* Bazen, bazı kere.

g. 08a/12, 11a/21, 13a/03,

16b/11, 22a/16, 23a/20, 24b/09

[7]

galebe *Ar.* Üstün gelme, üstün olma, bastırma.

ğ. 09a/17, 13a/03

[2]

ğālib *Ar.* Üstün, baskın, güçlü, galip.

ğ. olmağla 24b/09

[1]

ğalız *Ar.* Kalın, sık, yoğun, kesif.

ğ. etleri 18b/06

ğ. olup 20b/08, 20b/10

ğ. ruṭbātını 15b/18

ğ. şıgır eti 21b/12

ğ. ṭa'āmdan 07b/14

ğ. yelleri 14b/06, 28a/07

ğ. yellerini 28a/08

[9]

ğalızrak *Ar. + T.* Daha yoğun.

ğ. olur 05a/10

[1]

ğarab *Ar.* Göz pınarında oluşan bir çıban türü.

ğ. 18a/19

ğ.+a 18a/18

ğ.+uñ 18b/02

[3]

ğargara *Ar.* Su veya ilaçlı bir sıvıyı ağzın içinde sesli bir şekilde oynatıp yutmadan tükürmek suretiyle ağzı ve boğazı temizleme ve ilaçlama.

ğ. eylese 13a/06

ğ. ide 14a/14

[2]	ğ. 05b/10, 15a/06, 17a/06,
ğarîkûn <i>Ar. bk. ġarîkûn</i>	19a/18, 23a/17
ğ.+1 14a/19	ğ.+sını 05a/09
[1]	2. Başka kimse.
ğārîkûn <i>Ar. Katranköpüğü. krş. ġarîkûn</i>	ğ.+lar 12b/21, 15b/09, 18b/13
ğ.+1 08b/03	ğ.+ları 15b/12, 16b/19, 21a/16
[1]	3. (-den) Başka.
ğark <i>Ar. Suya batırma.</i>	ğ. 15a/13
ğ. eylese 13a/21	<i>krş. ġayr</i>
[1]	[13]
ğayb <i>Ar. Gizli olan, göze görünmeyen şey, kayıp.</i>	geç- 1. Etkisini kuvvetle hissettirmek, işlemek, nüfuz etmek.
ğ. olur 22b/19	şovuk g.-en başa 13a/14
[1]	başına şovuk g.-ene 13a/11
ğāyet <i>Ar. Çok, pek çok, son derece.</i>	başına şovuk g.-enüñ 13a/08
ğ. 15b/04, 22a/08	2. Son bulmak, hükmü ve etkisi kalmamak, ortadan kalkmak.
[2]	g.-dükde 24a/09
ğāyetle <i>Ar. + T. Aşırı derecede.</i>	3. Yaşanıp tükenmek, tükenip bitmek, yaşanmak.
ğ. 07b/05, 09b/19, 10a/12,	g.-dükden 24a/22
10a/17, 10b/03, 11b/10, 11b/17, 12a/23,	g.-medükçe 10b/15
14b/03, 15a/04, 17a/09, 17b/08, 17b/12,	4. (Ad, isim, söz, zıkr, bahis vb. kelimelerle) Söylenmek, konuşulmak.
21b/14, 25b/07, 25b/12	g.-di 28a/12
[16]	zıkri g.-di 09b/11
ğayr <i>Ar. 1. Başka.</i>	[8]
ğ. 06a/12, 13b/08, 22b/16,	geçür- (Bir şeyi) Bir nesnenin bir tara-
24a/21, 28b/01	findan sokup öbür tarafından çıkarmak.
ğ.+1 28b/04	dülbennden g.-üp 05a/23
ğ.+ıda 23b/01	elekden g.-üp 16a/04, 16a/04,
2. Başka kimse.	17a/03, 27a/05
ğ.+ları 19a/03	[5]
<i>krş. ġayrı</i>	
[8]	
ğayrı <i>Ar. + T. 1. Başka.</i>	

gel- 1. Varmak, ulaşmak, erişmek, vasıl olmak.

g.-üp 23a/05

2. Bir yerden alınıp bir yere ulaştırılmak.

g.-ür 14a/22

3. Ortaya çıkmak, arız olmak.

g.-üp 24a/09

4. İsimlerin yönelme hâliyle etmek yardımcı fiili yerine kullanılır.

harekete g.-mez 10a/14

5. Yer almak, bulunmak.

g.-ür 05a/08

6. ... ihtiyacını duymak, ... isteği hissetmek.

uyğu g.-mez 09a/15

uykusu g.-mez 09a/13, 09a/16, 09a/16

7. ... olduğu görülmek, ... olduğu meydana çıkmak.

muvâfık g.-üp 10b/06

münāsib g.-ürse 26b/20

[11]

geline Kadar, dek. *krş. varınca*

g. 11a/15

[1]

gerek 1. Herhangi bir şeyin yapılabilmesi veya olabilmesi için şart olan (şey), lazım.

g.+dür 15a/21

2. Üstün ihtimal bildirir, herhâlde.

olmak g. 26b/19

[2]

getür- 1. Bir yere bir kimse veya şeyle birlikte gelmek, gelirken o kimse veya şey yanında olmak, getirmek.

g.-ürler 23b/11

2. Ortaya çıkmasına sebep olmak, doğurmak.

nisyân g.-en 09b/14

unutşaklık g.-en 09b/13

uyku g.-meyen 09a/12

ağısırmak g.-ür 13b/04, 13b/05

baş ağrısı g.-ür 07a/04, 07a/05, 07a/06, 07a/08, 07a/09, 07a/10

baş ağrısını g.-ür 07a/06, 07a/07

mu‘ tedil uyğu g.-ür 08b/20

nisyân g.-ür 09b/08, 09b/14, 09b/15

tatlu uyku g.-ür 09a/07

uyğu g.-ür 08b/21, 09a/02, 09a/04, 09a/04

uyku g.-ür 05b/04, 08b/18, 08b/19, 08b/23, 09a/02, 09a/03, 09a/05, 09a/05

[32]

gevşe- Gerginliğini, sertliğini veya sıkılığını kaybetmek.

gözün üst kapağı g.-mek 24b/08

g.-mesinün 24a/13

g.-r 24b/09

‘uzv g.-r 11b/12

[4]

gevşedici (İlaç veya tıbbi uygulama) Gevşeklik veren, sakinleştiren, gevşetici.

g. 23a/12

[1]

gevşek Sertliği veya sıkılığı kaybolmuş, sarkık, pörsük.

g. olmasıdır 22a/12

[1]

gevşeklik Gevşek olma hâli, sıkı olma-
ma durumu.

g. 22a/12

[1]

gevşel- Gevşek duruma gelmek; ger-
ginliğini, sertliğini veya sıkılığını kay-
betmek.

siñirleriñ g.-mesinden 23a/11

[1]

gez- Bir yöne doğru sürekli yer deðiş-
tirmek, hareket etmek, yürümek, dolaş-
mak.

g.-er 11b/01

g.-meye 15a/02

[2]

ğidā *Ar.* Canlıların yaşaması, beslenip
gelişmesi için gerekli her türlü yiyecek
ve içecek, besin.

ğ. ide 24b/20, 26a/06

ğ. idüp 09b/03

mu‘ tedil hafif ğ. 22b/07

ğ.+sı 09b/18, 26a/06

ğ.+sını 21b/11

ğ.+yı terk ide 15a/02, 15a/12

[9]

ğılz *Ar.* Kalın, sert, kaba, koyu olma.

ğ.+ına 20a/05

göz kapağınuñ huşūnetine ğ.+ına
19b/23

göz kapağınuñ huşūnetine ve
ğ.+ına 19b/20

göz kapağınuñ perkligine ve
ğ.+ına 19b/23

huşūnetine ve ğ.+ına 20a/02,
20a/02

kapağınuñ huşūnetine ve ğ.+ına
20a/03

rūh-ı bāşırıñ ğ.+ındandır 24b/17
göz kapağınuñ yanmasını ve
ğ.+ını 19b/22

[9]

ğışā *Ar. bk. ğışā’*

ğ.+ya 18a/06

ğ.+yı 18a/08

[2]

ğışā’ *Ar.* Örtü, perde, zar. *krş. ğışā*
ğ.+yı 18a/02, 18a/06

[2]

ğışāve *Ar.* Göze inen perde, aksu, kata-
rakt. *krş. ğışāvet*

ğ.+nüñ 17b/21, 17b/22

ğ.+ye 18a/02, 18a/03, 18a/05,
18a/09, 19b/05, 19b/07, 19b/08, 19b/09

ğ.+yi 19b/07

[11]

ğışāvet *Ar. bk. ğışāve*

ğ.+e 19b/11

ğ.+i 19b/10, 19b/10, 19b/12

[4]

gibi 1. Benzerlik bildirir; benzer, ben-
zeyen.

g. 05a/11, 06b/04, 07b/13,
10b/16, 14a/23, 15a/11, 17b/11, 18b/07,

20b/07, 22b/15, 22b/16, 23a/16, 23a/17,
24a/10, 24a/10, 24b/06

g.+dür 04b/18, 04b/23, 05b/19,
06a/21, 06b/04, 06b/10, 06b/14, 07a/19,
08a/07, 08b/02, 08b/05, 08b/05, 08b/06,
08b/18, 08b/19, 09b/08, 09b/11, 11b/21,
13b/21, 14a/07, 14b/13, 15b/20, 23b/09,
26b/06

2. Bir kimsenin bir işi kendisine
benzetildiği kimse tarzında yaptığını
veya bir işin kendisine benzetildiği şey-
deki biçimde olduğunu göstermek için
kullanılır.

g. 05a/01, 05a/10, 05a/23,
05b/06, 06b/05, 07b/07, 09a/14, 10a/18,
14a/11, 14a/18, 14b/12, 14b/13, 15a/04,
15b/11, 15b/16, 15b/17, 16a/03, 16a/07,
16a/14, 17b/07, 17b/08, 18a/03, 18a/03,
19b/05, 20a/01, 20a/22, 21b/09, 22b/23,
23a/14, 24a/02, 24a/06, 24a/21, 26b/02

3. Bahsedilen şey veya kimsenin
eşi, örneği, benzeri olan şey veya kimse.

g.+ler 24a/05

g.+lerden 21b/12

4. Aynen, aynı şekilde, nasıl
idiyse öyle.

g. 07b/11

5. Hemen, hemen arkasından, o
anda.

g. 06a/23

6. Farazi bir karşılaştırmayı gös-
terir; sanki, ... imiş gibi.

g. 11a/16

[78]

gice 1. Güneş battıktan sonra başlayan
ve gün ağarıncaya kadar süren karanlık
zaman, gece.

g. 05a/17, 09a/18, 12a/06,
21a/12, 21a/13

g. olduğda 24b/16

g.+de 08b/16, 24a/23, 27a/06,
27a/15, 27a/16

2. Bu zaman içinde, geceleyin,
gece vaktinde.

g. 24b/19

[12]

giciyik Kaşıntı, uyuz hastalığı. *kış.*
cereb

gözde olan cerebi ve g.+i
(giciyigi) 17b/07

g.+i (giciyigi) olan göz kapığına
17b/14

[2]

gider- 1. Ortadan kaldırmak, yok etmek.

g.-en 12b/05, 12b/08, 12b/09

g.-mede 05a/22

g.-mege 27b/07

g.-menüñ 18b/14

g.-üp 05b/19, 12b/02, 15a/18,
16a/07, 22a/23, 28a/18

g.-ür 04b/15, 04b/17, 05a/04,
05a/14, 05a/16, 05a/19, 05a/20, 05a/21,
05b/02, 05b/05, 05b/06, 05b/09, 05b/10,
05b/12, 05b/15, 05b/18, 05b/20, 05b/21,
05b/22, 05b/23, 06a/03, 06a/05, 06a/06,
06a/07, 06a/09, 06a/10, 06a/14, 06b/03,
06b/03, 06b/06, 07a/02, 07a/02, 07b/04,
07b/09, 07b/20, 08a/01, 08a/02, 08a/09,

08a/10, 08a/11, 08a/12, 08a/15, 08a/15,
08a/20, 08a/22, 08b/07, 08b/15, 09b/01,
09b/10, 10a/01, 11b/03, 12a/09, 12a/12,
12a/21, 12b/03, 12b/04, 12b/10, 13a/07,
14a/03, 14b/11, 14b/12, 14b/13, 14b/14,
14b/16, 14b/20, 15a/14, 15a/17, 15b/20,
15b/21, 16b/07, 17a/11, 17a/15, 17a/16,
17a/21, 17b/03, 17b/07, 17b/10, 18a/02,
18a/02, 18a/07, 18a/08, 18a/21, 18a/21,
18a/23, 18b/01, 18b/02, 18b/02, 18b/08,
18b/08, 18b/15, 18b/17, 18b/18, 18b/19,
18b/20, 18b/21, 18b/21, 18b/22, 19a/01,
19a/02, 19a/03, 19a/04, 19a/05, 19a/05,
19a/06, 19a/07, 19a/08, 19a/10, 19b/05,
19b/07, 19b/08, 19b/08, 19b/09, 19b/10,
19b/10, 19b/12, 19b/14, 19b/17, 19b/19,
19b/22, 20a/01, 20a/08, 20a/10, 21a/04,
21a/23, 21b/21, 21b/22, 21b/23, 21b/23,
22a/01, 22a/01, 22a/01, 22a/02, 22a/03,
22a/03, 22a/04, 22a/05, 22a/22, 22b/02,
23a/22, 23b/08, 24b/21, 24b/22, 24b/22,
25a/03, 25a/06, 25a/08, 25a/16, 25a/19,
25a/20, 25a/20, 25a/22, 25a/23, 25b/11,
25b/14, 25b/15, 25b/16, 25b/17, 25b/17,
25b/18, 25b/19, 25b/20, 25b/22, 26a/01,
26a/10, 27a/11, 27b/01, 27b/06, 28a/13,
28b/01

2. Çıkarmak.

g.-üp 10a/05

[182]

giderici Yok eden, dindiren.

g. 16a/02, 20a/13

[2]

gir- 1. Dışarıdan içeriye geçmek.

g.-digne 28a/03

g.-dükde 28a/01, 28b/01

g.-en 28a/03, 28a/05, 28b/03,

28b/04, 28a/04

g.-üp 20a/18

2. Belli bir işi yapmak için o işle ilgili yerde bulunmak.

g.-e 23b/21

hamāma çok g.-e 15b/02

hamāma g.-e 16a/18, 22b/14,

22b/23

hammāma g.-e 16b/02, 23b/21

hammāma çok g.-mek 11b/16

g.-meye 15b/01

hammāma g.-meye 19b/03

hamāma g.-üp 17b/01

[20]

git- 1. Bir yerden başka bir yere doğru hareket etmek.

g.-er (gider) 22a/13

g.-erse (giderse) 22a/14

g.-meyüp 22a/14

2. (Hastalık, ağrı vb.) İyileşmek, geçmek.

g.-dükden 19a/06

g.-er (gider) 07b/21, 08a/03,

12b/18, 12b/19, 12b/20, 17b/19, 18b/09

g.-mesi 15a/05

g.-mez 08a/03

g.-se 16b/21

g.-üp (gidüp) 25b/23

3. Yok olmak, işlemez duruma gelmek.

g.-er (gider) 08a/05

4. Belli bir işi yapmak için o işle ilgili yerde bulunmak.

hamāma her zamān g.-mek

10b/03

hammāma g.-mek 17a/08

[18]

gögüs Vücudun boyunla karın arasında bulunan ve kalp, akciğer gibi organları içine alan bölümü, bağır. *krş. şadr*

g. perkligine 12a/05

g.+ini (gögsini) 10b/12

[2]

göger- Gözün renkli kısmı hastalık sonucunda gök rengini almak, göğermek.

gözleri g.-ir 22a/19

gözün g.-mesi 22a/23

[2]

gögercin Güvercingillerden, kısa vücutlu, sık tüylü, evcilleşmiş birçok türü bulunan, yemle beslenen bir tür kuş, güvercin. *krş. gögerçin*

g. kanını 20a/09

g. yavrısını 07a/17

g.+ün taze yaş hur'ıla 18a/18

[3]

gögerçin *bk. gögercin*

g. başını 15b/23

[1]

göklük Gözün renkli kısmının gök rengini alması şeklinde beliren hastalık.

krş. göklük, zerke

g.+ini (gökligini) 22a/23

gözün g.+ini (gökligini) 22b/02

[2]

göklük *bk. göklük*

gözlerinin g.+ini (göklüğünü)

22a/22

[1]

gör- 1. Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.

g.-emez 16a/06, 22b/19

göze bir şey' tağılmış g.-menün

22b/03

olduğundan büyük g.-ürse 22b/11

olduğundan küçük g.-ürse 22b/18

2. ... ile karşılaşmak, (iyi durumlar için) erişmek, nail olmak, (kötü durumlar için) maruz kalmak.

g.-mez 08a/21

3. ... olarak kabul etmek, şöyle veya böyle değerlendirmek.

cā'yiz g.-mediler 21a/17

4. Görme hassasına sahip olmak, görür olmak. *krş. başar*

g.-emez 24b/17

g.-mege 25a/11

g.-megi 25a/10

g.-mesine 25a/10, 25a/11

g.-mesini 15b/15, 25a/12, 25a/17

yakından görüp uzakdan

g.-meye 24b/12

g.-meyi 24b/19

g.-mez 16a/16

g.-mez ise 20a/17

g.-mez olur 22a/18, 22b/06

yakından g.-üp uzakdan

görmeye 24b/12

g.-ür ise 20a/15

5. Gözler dışında başka organlar yardımıyla algılamak.

rü'yā g.-mez 09a/11

[24]

görin- *bk. görün-*

g.-en 19a/17

g.-ür 16a/15

[2]

görün- Kendini göstermek, ortaya çıkmak, gözükmek. *krş. görin-*

g.-ür 19b/13

bir şey' iki şey' g.-ür 22a/13

[2]

göster- 1. Görülmesini sağlamak, görülmesine sebep olmak.

g.-ür 16a/07

2. Gözler dışında başka organlar yardımıyla algılamasını sağlamak.

rü'yā g.-ir 09a/07

[2]

götür- Üzerinde taşımak, yanında bulundurmak.

barmağında g.-e 10a/04

g.-se 12a/13

berāber g.-se 09a/10, 09a/16

bilesince g.-se 07a/01, 07a/22, 08b/21, 09a/15

kendüde g.-se 07a/02

üzerinde aşup g.-se 09a/15

mağ' ada koyup g.-ür ise 05b/05

[11]

göz İnsanda ve hayvanda görme organı.

krş. 'ayn (göz egilmesi) Şaşılık. göz(leri)

karar- Başı dönmek, hafif baygınlık ge-

çirmek. *krş. seder. göze şu in-* Karasu hastalığına yakalanmak.)

g. 05a/12, 15a/23, 21b/01,

21b/08, 22a/13, 23a/06, 23a/23

g. ağrısı 14b/08, 14b/21, 14b/23,

15a/04, 15a/12, 15b/06

g. ağrısına 14b/22, 15a/07,

15a/20, 15b/01, 19b/14, 22a/13

g. ağrısını 14b/11, 14b/13

g. ağrısınıñ 15a/01, 25a/04

g. beyāzınıñ 24b/17

g. bulanık olur 24b/19

g. büyük pıñarında 24a/23

g. egilmesini 22a/16

g. egilüp dönmesinüñ 22a/16

g. içinde kıandan olan şol

noktaya 16b/09

g. istikāmetden bir tarafa meyl

idüp 22a/10

g. kıarmağın 17b/20

g. kıarmak 08a/13

g. kıarmasına 08a/03

g. kıarmasını 08a/09, 08a/11

g. kıurūhını 21b/23

g. marazı 15a/23

g. şişinüñ 14b/18, 24b/21

g. za' finuñ 18b/03

güneşe bakmağdan za' if olan g.

18b/09

ısıçağdan g. ağrısı 14b/23

ısıçağdan olan g. ağrısına

14b/09, 14b/13

ısıçağdan olan g. veremine

25a/03

ķuru g. ağrısını 19b/13	g.+e aķan şuyı 15b/12
ķuru g. ađrısınıñ 19b/15	g.+e bir şey' şağılmış gormenũñ
mũzmin g. ağrısından 22a/19	22b/03
otuz senelik g. ağrısını 14b/16	g.+e cilā virũr 18a/07, 21b/23
yaramaz azđun ķuru g. ağrısıdur	g.+e ķeke 21b/21, 24a/05,
19b/12	24a/12, 24b/15
yaramaz mũzmin g. ağrısından	g.+e ķekeler 24a/11
15b/08	g.+e ķeker ise 15b/17, 15b/19,
g.+de 15b/04, 16a/13, 16a/14,	16a/09, 16a/11, 16a/12, 16b/05, 16b/05,
16a/20, 17a/03, 17b/19, 19a/21, 20a/05,	16b/06, 17a/01, 17a/02, 17b/03, 17b/06,
22a/17, 23a/21, 24a/06	17b/09, 18a/02, 18a/04, 18b/12, 18b/15,
g.+de đarabān iħdāř ider 21b/08	18b/18, 18b/19, 18b/23, 19a/04, 19a/12,
g.+de olan āřārı 22a/04	19a/14, 19a/15, 19b/19, 20a/05, 21a/17,
g.+de olan cerebe 16a/22	21b/03, 22a/09
g.+de olan cerebi 17b/03,	g.+e ķekerse 16a/12, 17a/04,
17b/06, 17b/10	17b/07, 18b/20, 18b/20, 18b/21, 18b/22,
g.+de olan dem' a 17a/05	18b/22, 19a/04, 19a/05, 19a/06, 19a/07,
g.+de olan eşere 22a/03	19a/08, 19a/10, 19a/11, 19a/14, 19b/06,
g.+de olan nāřūrı 18a/23	19b/07, 19b/08, 19b/09, 19b/09, 19b/10,
g.+de olan nāřūr zaķmetine	19b/10, 19b/13, 19b/14, 20a/02, 20a/03,
18a/17	20b/02, 20b/14, 21b/04, 21b/06, 21b/06,
g.+de olan řiřũñ 20a/07	21b/20, 21b/22, 21b/22, 21b/23, 21b/23,
g.+de olan yara 22a/02	22a/01, 22a/06, 22a/08, 22a/15, 22a/19,
g.+de ruřũbetũñ ķokluđıdur	22a/20, 24b/08, 24b/16, 25a/15, 25a/16
17b/21	g.+e ķekmekdũr 16b/08
g.+de vāķi' olan aķlıđı 18b/14	g.+e ķekmenũñ 16b/07
g.+den 19a/13, 25a/16	g.+e ķekse 15b/18
g.+den aķan ruřũbatı ve yaşlığı	g.+e ķekũp 18a/08
22a/06	g.+e damlada 15b/05, 19a/03,
g.+e 14b/19, 14b/22, 15a/20,	19b/20, 25a/06
15b/04, 15b/12, 18a/13, 18a/21, 19a/13,	g.+e damladalar 23b/03
19a/16, 19a/17, 19a/18, 20a/08, 20a/11,	g.+e damladırsa 22a/23
20b/16, 21a/09, 22a/14, 22b/07, 22b/09,	g.+e damladursa 20a/10, 21a/14,
23b/07, 24b/23 25a/03, 25a/05, 25a/08	22b/02, 23a/15

g.+e damladursañ 20a/09
g.+e damladur ise 19b/21,
19b/22, 21a/15, 23b/06, 23b/07
g.+e damzura 21a/12
g.+e damzur ise 21b/01
g.+e dolan şuyı 16b/23
g.+e görinen hayālāt 19a/17
g.+e kara düşüp 19b/04
g.+e kuvvet virici devālar
15b/15
g.+e kuvvet virür 15b/17
g.+e mādde dökülmeden 22a/10
g.+e mādde dökülmege 15b/09
g.+e mādde dökülmegi 15b/14,
22a/08
g.+e mādde inmegi 22a/05
g.+e mādde inmesini 22a/07
g.+e şu indigi 19b/03
g.+e şu indükde 19a/20
g.+e şu inmenüñ 19a/11, 22b/06
g.+e sürme eyleye 18a/06
g.+e sürme gibi çeker ise
15b/15, 18a/03
g.+e sürme idüp çeker ise
16b/04, 18a/01
g.+e sürme gibi çekerse 16a/07,
19b/05
g.+e tamladalar 16b/09, 16b/15
g.+e üfler ise 18b/17
bezden g.+e tamladalar 16b/18
hırkadan g.+e damladalar 24b/04
hikketü'l-cefn ve'l-mākiyn olan
g.+e 21b/13
şu inmiş g.+e 19a/16

g.+i 17a/08, 19a/16, 20a/17
g.+i ağrıyan 15a/03
g.+i kavī ider 18b/12
g.+i keskin ider 15b/20, 16a/02,
18b/13, 19b/08
g.+i kızarur 08a/23
g.+i şulu olup aķar 16b/19
g.+i tırmalatıcı şeyleri 21a/23
g.+i za'if ider 18b/05, 18b/08
yüzi g.+i egilinmenüñ 10b/07
g.+inde beyāz olan 19a/01
g.+inden 24a/07
g.+inden ğayb olur 22b/19
g.+ine 16a/15, 17a/01, 17b/02,
19b/17, 20a/09, 20b/18, 21b/12, 22b/23,
23a/01, 24a/18
g.+ine çeker ise 15b/23, 18a/12,
18b/10, 18b/11, 19a/02, 19b/12
g.+ine çekerse 14b/12, 15a/04,
16a/08
g.+ine çekse 10a/02
g.+ine damladalar 23a/07
g.+ine şu inen 19a/19
g.+ine sürme gibi çekerse 16a/03
g.+ine sürme idüp çekerse
16b/22
g.+ine yaş ve ruṭubāt ve şu
inmeden 15b/11
g.+ini 16a/09, 18a/11, 18b/10,
18b/11, 22b/21, 22b/23
g.+ini kavī keskin ider 16a/13
g.+ini keskin ider 15b/22, 16a/01
g.+ini keskin idüp 15b/21
g.+ini tavlamaķ 17a/09

g.+inüñ altında kuru ağrısı olan
19b/16

g.+inüñ ruṭübāt-ı rediyyesin
16a/03

g.+iñ eti ve ağı 16b/02, 16b/17
g.+leri 20a/15
g.+leri a' mā olur 22a/18
g.+leri gögerir 22a/18
g.+leri kararup 16a/05
g.+leri kararur 08a/04
g.+lerinde 19b/15
g.+lerine 15b/02
g.+lerini 16b/01, 19b/16, 23a/04
g.+lerinüñ göklüğünü 22a/21
' amelden kesilmiş g.+lerüñ

16a/06

g.+ü keskin iden 15b/19
g.+ü keskin ider 15b/16
g.+ü keskin ve kavî ider 18b/13
g.+üne 24a/01
g.+üne çeker ise 14b/21, 15b/11,

15b/22

g.+ünü 15b/14, 24a/14
g.+ünüñ 15a/14
g.+ünüñ ağını ve karasını 16a/21
g.+üñ 15b/04, 14b/09, 14b/18,
15a/11, 15b/15, 15b/18, 16a/10, 16a/11,
19a/18, 19b/01, 20a/13, 20a/20, 24b/09,
25a/09, 25a/11, 25a/12, 25a/13, 25a/17

g.+üñ ağını ve karasını 16a/20,

16a/23

g.+üñ ağı kızarmak 15a/18
g.+üñ beyâzını 18b/21
g.+üñ cemî' ruṭübâtı 23b/02

g.+üñ cildi üzerinde yaralarıñ
21b/14

g.+üñ doğrulıktan bir tarafa
egilmesinüñ 22a/11

g.+üñ egilmesini 22a/15
g.+üñ etinde 23a/23
g.+üñ ferini 18b/08
g.+üñ göklüğünü 22b/02
g.+üñ göğermesi 22a/23
g.+üñ gışāveyi 19b/07
g.+üñ her yeri şişer ise 20a/11
g.+üñ ifrātla kuru olmasından

22b/01

g.+üñ kıçışmasını 21b/02,
21b/04

g.+üñ kılını 20b/23
g.+üñ mizācına 21b/13
g.+üñ mizācını 21b/10
g.+üñ nāşûrı 18a/22
g.+üñ nāşûrına 18a/21
g.+üñ pasını ve ziyāde çürigini

16a/01

g.+üñ siyāhını 23a/22
g.+üñ şişi 20a/14, 20a/16
g.+üñ tamarları 19b/13
g.+üñ veremini 24b/21
g.+üñ za' if olması 22b/05
g.+üñ zulmetini ve karañulıgını

15b/20

şişmiş g.+üñ 14b/08

[368]

gözlü Gözü olan.

büyük g.+lere 17b/21

[1]

göz bebegi Gözde iris tabakasının orta-sında bulunan ve ışığın azalıp çoğalmasına göre küçülüp büyüyen delik. *krş. hadeka*

g. büyük olduğuna 22b/18
g. küçük olduğuna 22b/11
g.+nün 23a/01
g.+nün büyük olması 22b/21
gözünün bebegi büyük
olduğu-çün 22b/19
gözün bebegi bol olmadan
22b/04
gözün bebegi bol ve büyük
olmanuñ 22b/17
gözün bebeginden 22b/20
gözün bebegini karardur 22a/20
gözün bebegi tar olmanuñ
22b/10
[10]

göz kapağı Göz yuvarlaklarının önünde bulunan ve birbirine yaklaşıp kapanmak suretiyle gözü perde şeklinde örten organ. *krş. cefn*

g. 17a/16, 17b/05, 20b/09,
20b/12, 21a/01, 21a/09, 23a/05, 24a/16
g.+na 17a/05, 17b/17, 20a/01,
20b/11, 21a/02, 22a/10, 24b/11
devrilmiş g.+na 23a/15
uyuzı ve giciyigi olan g.+na
17b/14
g.+nda 24a/01
g.+ndan 21a/04, 21a/07
g.+nı 17b/04, 17b/11, 20a/21,
21a/08, 24a/03

g.+nuñ 17a/06, 20b/15, 20b/22,
23b/12, 24a/14, 24a/21
g.+nuñ huşunetine ve gılzına
19b/20, 19b/23
g.+nuñ kılları tağılmanuñ 20b/06
g.+nuñ kılları tağılup 20b/05,
20b/19
g.+nuñ kirpiginde 20a/19
g.+nuñ perkligine ve gılzına
19b/22
g.+nuñ yanmasını ve gılzını
19b/21
göz kapaqları 20a/21
göz kapaqlarınıñ ve pıñarlarınıñ
tırmalanup kaçınmasınıñ 21a/18
gözün alt kapağında 23b/14
gözün alt kapağınıñ 24a/19
gözün alt kapağınıñ devrilmesi
23a/20
gözün alt kapağınıñ yarılup
devrilmesi 23a/10
gözün alt kapağı yarılup
devrilmesi 23a/13
gözün iki kapağınıñ arası
yapışdı ise 23a/09
gözün kapağı 15a/17
gözün kapağına 15b/10, 20b/18
gözün kapağında 18a/10
gözün kapağını 23a/13
gözün kapağınıñ devrilmesi
23a/15
gözün kapaqları 15a/23, 19b/18,
21b/05, 23a/08

gözüñ üst kapağı gevşemek
24b/08
gözüñ üst kapağının 24a/13
[59]

göz pıñarı Gözyaşı bezlerinin salgıladı-
ğı sıvıyı toplayan, gözün burun tarafın-
daki bölümü. *krş. mākīyn*
g.+nda 16a/20, 16a/21, 16b/20
g.+nda olan et 16b/20
g.+nuñ büyüünde 21a/10
g.+nuñ küçüğünde 21a/11
g.+nuñ uyuzına ve
tırmalanmasına 21b/03
göz büyük pıñarında 24a/23
gözlerinüñ pıñarından 17b/23
göz pıñarlarının tırmalanup
kaşınmasını 21a/18
gözüñ pıñarından 17b/16, 17b/19
[12]

göz yaşı Ağlarken gözlerden akan ber-
rak sıvı, yaş. *krş. yaş (II)*
g.+nı 16b/23
[1]

gubār *Ar.* 1. Çok hafif ve küçük parça-
lara bölünmüş çok ince toprak.
ğ. 14b/23, 17a/17
ğ.+dan 15a/10, 21a/20
ğ.+dan olan cerebi 17a/21
2. Bir maddenin un hâline gel-
miş çok ince şekli.
ğ. idüp 10a/09, 11a/13, 14a/19,
14a/20, 15b/19, 19b/07, 19b/09, 21b/06,
21b/22
ğ. ola 15b/23

ğ. olduğda 18b/16
saḥaḥ-ı ğ. idüp 10b/02, 11b/13,
13b/04, 13b/10, 16b/04, 17b/11, 18b/18,
19b/19, 20a/05, 26b/13, 26b/16
saḥḥ-ı ğ. idüp 10a/05, 10a/07,
10a/20, 10a/21, 13b/18, 14a/10, 17a/03,
17b/04, 19a/04, 20b/21, 21b/22, 24b/08,
24b/15
3. Un hâlinde olan.
ğ. sürmeyi 24a/18
krş. toz
[41]

güç Yapılması, başa çıkılması zor olan,
emek isteyen, yorucu, zor. (*güç ile* Zor-
lukla, güçlkle.)
g. ile 18a/11
g. olsa 15a/05
[2]

gül *Far.* 1. Gül ağacının güzel kokulu,
pek çok çeşidi bulunan çiçeği. (*gül şuyu*
Gül yapraklarının kaynatıldığı suyun
damıtılmasıyla elde edilen kokulu ber-
rak sıvı. *gül yağı* Gül yapraklarının da-
mıtılmasıyla elde edilen gül suyu üze-
rinde toplanan kokulu yağ.)
g. 06a/21, 06b/04, 09b/11,
24b/07, 28b/09
g. şuyı 04b/18, 07b/22, 08b/11,
12b/13
g. şuyıla 05a/02, 05a/05, 05a/20,
05b/14, 15b/05, 15b/14, 17a/10, 25a/09,
25a/19, 25a/20
g. şuyına 16b/15
g. şuyında 19b/21, 21a/13

g. şuyını 09b/20, 12b/03
 g. şuyuna 06b/19
 g. yağı 05a/21, 05b/18, 22b/23,
 23a/08, 23b/22, 24b/05, 25a/07
 g. yağıla 05a/18, 05b/03, 05b/22,
 06a/06, 06a/07, 06b/21, 08a/17, 12a/10,
 13b/22, 14b/19, 24b/23, 27a/11, 27b/21,
 28a/13
 g. yağına 06b/16, 25b/15, 28a/23
 g. yağını 06b/18, 06b/19,
 14b/02, 20a/01, 22b/09
 g.+i 06a/19, 24b/21, 25a/05
 kuru g.+i 04b/15, 22b/07
 yaş g.+i 04b/14
 2. Gül ağacı. *krş. gül ağacı*
 g. tohumını 13b/06
 g. yaprağına 07b/01
 [62]

gül ağacı *Far. + T.* Gülgiller familyasından, güzel kokulu çiçeğinden gül yağı ve gül suyu elde edilen, dikenli, çalı veya ağaççık hâlindeki süs bitkisi, gül. *Rosa. krş. gül*

g. 06b/04, 26b/06
 g.+na 07b/01
 g.+na ve yaprağına 27b/17
 [4]

gümüş Parlak beyaz renkte, kolay işlenen ve tel durumuna gelebilen bir element ve bu elementten yapılmış olan.
 g. zarfa 18b/23
 [1]

gün 1. Dünyanın kendi yörüngesi etrafında bir defa dönmesinden ibaret yirmi dört saatlik zaman parçası.

g. 10b/15, 12a/22, 23a/08,
 24a/11, 24a/22, 24b/05, 25a/14
 her g. 09b/03, 09b/18, 11a/13,
 11a/14, 20b/17, 24b/05
 g.+de 15b/17
 g.+den 10b/17
 g.+e 10b/17, 11a/13
 sebt g.+inde 14b/15
 cum'a ertesi g.+üdür 14b/15

2. Güneşin doğuşu ile batışı arasındaki zaman parçası, gündüz.

g. 05a/16, 09a/18, 12a/06,
 21a/12, 21a/13, 24a/23
 3. Güneş.
 g. 14b/15
 [26]

gündüz 1. Günün sabahdan akşama kadar süren aydınlık bölümü.

g.+de 08b/16, 27a/06
 2. Gündüz vaktinde.
 g. 09b/09
 [3]

güneş 1. Dünya ve sistemindeki diğer gezegenlerin etrafında döndüğü, bunlara ısı ve ışık enerjisi veren gök cismi.

g.+iñ ısıcağı 15a/01
 g.+üñ ısıcağından 21a/20
 g.+üñ ısıcağından 17a/17
 g.+üñ ısıcağından hâdiş olan baş ağrısına 06b/17

g.+üñ ısıcağından hâdiş olan baş
ağrısının 06b/14

2. Bu gök cisminin ışığı ve sı-
caklığı.

g.+de 16a/15

g.+de çok oturmadandır 24b/18

g.+de oturmaya 15a/03

g.+den 15a/10

g.+den gubârdan olan cerebi

17a/21

g.+e 18a/03, 22b/07, 25a/14

g.+e bakmağdan za'îf olan göz

18b/09

g.+e çok bakmadandır 24b/18

krş. şems

[15]

günlük Günlük ağacının tütsü olarak
kullanılan kabuğu ve reçinesi, karagün-
lük. *krş. kara günlük, mî'a, zığala*

g. 22a/03, 24b/21, 27a/04

g. tütünini 21b/04, 22a/06

sağk olmuş g.+e 16b/09

g.+i (günlüğü) 06a/21, 18a/18,

22a/07, 27a/23

g.+üñ (günlüğü) şāfisidir

13a/10

[11]

gürle- Ses çıkarmak.

g.-mesini 26b/04

g.-yen kulağa 26b/06, 26b/08

[3]

gürülde- Ses çıkarmak.

kulağı g.-mesinü 26b/02

g.-yen (gürüldiyen) kulağa

26b/05

[2]

güyegi otı Bir çeşit kekik, zahter.

Thymus longicaulis. krş. şa' ter

g.+dur 08a/11

[1]

güzel Taşıdığı üstün nitelikler veya is-
teğe uygun olması sebebiyle insanda iyi
etki bırakan, takdir uyandıran.

g. 05b/04, 08b/12, 11b/18

g. eyü yaşlık şey 18a/16

g. ider 09b/12

g. rü'yā 09a/07

g. rü'yāy 09a/09

g. sürürlü rü'yā 09a/06

g.+dür 22b/12

g.+i 16b/01

[10]

H

habb *Ar.* 1. Tane, tohum, çekirdek.

h.-u belisān 07b/16, 08a/05

2. Kolayca yutulabilmesi için
ufak yuvarlaklar hâline getirilmiş ilaç.

h.-ı ayaric 24b/02

[3]

hacāmet *Ar.* Vücudun herhangi bir ye-
rini bu iş için yapılmış bir aletle hafifçe
kesip çıkan kanı boynuz, bardak vb. ile
çekmek suretiyle kan alma. *krş. kan al-*

h. 19a/19, 25a/12

h. etmekdür 13a/04
h. eylemek 18b/08
h. eylesün 24a/15
h. ide 24b/02
h. ideler 15a/12, 21b/18, 22b/20,
23b/17

h. ider 11a/16

h. idüp 15b/07

[12]

hadeka *Ar.* Göz bebeği. *krş.* göz bebegi

ittisā'-ı h. 23a/04

[1]

hādiş *Ar.* Meydana çıkan, zuhur eden.

h. 11a/01

h. olan 05b/09, 06b/14, 06b/17,

06b/18, 12b/15, 22a/19

h. olduğda 08a/04

h. olmaz 06a/19

h. olup 07b/15

h. olur 07b/12, 11a/01, 11b/12,

13a/03, 13a/03, 14a/09, 17a/17

[17]

hafif *Ar.* (Yiyecekler için) Hazmı kolay, mideye dokunmayan.

h. 22b/07, 24a/10

[2]

hāl *Ar.* Bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum.

h. 19a/22

[1]

halāş *Ar.* Kurtulma, kurtuluş.

h. olup 08a/19, 15b/08

h. olur kırtulur 17b/19

[3]

hālīş *Ar.* Katışık olmayan, katışiksız, saf.

h. altını 09a/11

h. durulmuş ola 05a/23

h. hāndandur 15b/06

h. şu 21b/13

şafra-yı h.+den 09a/17

[5]

halk *Ar.* İnsanlar.

h.+a 09b/15

[1]

hall *Ar.* Eritme, çözme, ezme, hal. *krş.*

ez-

h. ide 28b/11

h. idüp 05a/22, 05b/17, 07b/19,

11b/23, 17a/18, 19b/21

h. olmuş 21a/02

h. idüp 05b/01, 05b/03, 05b/07,

06a/06, 06a/08, 08a/01, 10a/22, 12a/10,

13b/02, 14a/23, 14b/07, 15b/10, 17a/04,

17a/09, 17a/10, 18b/20, 19b/16, 20a/10,

21a/03, 25a/20, 26b/16, 27a/11, 27a/23

[31]

halt *Ar.* Bir şeyi başka bir şeyle karıştırma. *krş.* alışdur- (II), karışdur-, mezc

h. idüp 05a/02, 05a/18, 06a/10,

07b/12, 21a/06, 22b/09, 28b/08

[7]

hamām *Ar.* Yıkanılacak yer. *krş.*

hammām

h.+a 10b/03, 15b/02

h.+a duhūlden 21a/05

h.+a gire 16a/18, 22b/14, 22b/23

h.+a girüp 17b/01

h.+a mülâzemet eylese 21b/11
h.+da 06b/09, 06b/11, 07a/20,
08a/12, 08b/21, 08b/23, 09a/01

h.+dan 15b/01

[16]

hamîr *Ar.* Unun su veya başka sıvılarla yoğrulmasından meydana gelen yumuşak madde veya bu kıvamdaki herhangi bir karışım, hamur. (*hamîr eyle-* / *hamîr it-* Çeşitli şeyleri iyice birbirine karıştırmak, yoğurmak. *krş.* **yoğur-**)

h. idüp 18a/23, 28a/14

ekşimiş h. ekşisinden 05a/21

h. eylese 04b/18

h. idüp 04b/16, 04b/18, 06a/05,
06b/12, 07a/20, 11b/16, 13b/22, 20b/04,
23a/01, 25a/03, 27b/13

buğday veyâhüd arpa h.+ini
20a/11

[16]

hammâm *Ar.* *bk.* **hamâm**

h.+a 11b/16

h.+a gire 16b/02, 23b/21

h.+a girmeye 19b/03

h.+a gitmek 17a/08

h.+da 08a/01

[6]

hamr *Ar.* Şarap.

h.+iñ tırtusını 19b/05

[1]

han *bk.* **kan**

hâliş h.+dandur 15b/06

[1]

hanzal *Ar.* Karga düleği. *krş.* **karğa düleği** (*şahm-ı hanzal* Karga düleği içi.)

h. 06a/12

beyâz h. 19a/09

şahm-ı h. 06a/12, 06a/12,
08a/10, 10b/09, 13b/09, 15b/13

şahm-ı h.+ı 10a/20

[9]

harâret *Ar.* 1. Sıcaklık.

h.-i şemsden 06b/17

h.-i şemsden baş ağrısına 06b/16

h.-i şemsden hâdiş olan baş
ağrısına 06b/18

h.-i şemsden olan baş ağrısına

06b/20

2. Vücut ısısı, ateş.

h.+ini 04b/15

krş. **harr**, **ısıçak**, **ısıçaklık**

[5]

hardal *Ar.* Turpgillerden, sarı veya beyaz çiçekli, tohumu hekimlikte kullanılan otsu bitki (*Sinapis*) ve bu bitkinin tohumundan elde edilen unla yapılan ve etle birlikte yenen macun.

h. 11a/12, 11b/15, 18a/08

h. tohmı yağını 11b/09

h. yağı 11b/15

h. yağını 11a/10, 26a/15

h.+ı 06b/06, 06b/08, 07a/05,
13b/05, 14a/16, 19b/08, 26a/14

[14]

hareket *Ar.* Vücudu oynatma, kıpırdatma veya kımıldanma. *krş.* **oyna-**

h. etmeye 15a/02

h. idemez 12b/22, 12b/23
h. idüp 11a/08
h.+den kesilür 08b/01
a^c zānuñ hiss-ü h.+den
ta^c aṭṭulıdır 10a/13
h.+e gelmez 10a/14
[7]
hāric *Ar.* Dışında.
h. 20a/20
[1]
harme *Ar.* Üzerlik. *krş.* **yüzerlik** otı
h. otıdır 11b/06
[1]
harr *Ar.* Sıcaklık, hararet. *krş.* **harāret**,
ısıcaq, **ısıcaqlık**
h.-ı şemsden olan baş ağrısına
06b/22
[1]
hārr *Ar.* Sıcak veya eski tıp anlayışına
göre tabiattaki dört özellikten biri olan
sıcaklık özelliğine sahip. *krş.* **ısıcaq**, **issi**
h. 18a/13
şudā^c -ı h. 05b/19
şudā^c -ı h.+a 05a/02, 05b/03,
05b/08
şudā^c -yı h.+a 04b/23
şudā^c -ı h.+da 20a/04
şudā^c -ı h.+ı 04b/19, 05a/04,
05b/02, 05b/10, 05b/11, 05b/18, 05b/21
şudā^c -ı h.+ıñ 13b/13, 27b/18
şudā^c -u h.+ı 04b/17
şudā^c -yı h.+ı 05a/03, 05a/05,
05a/06, 05a/14, 05a/15, 05a/19, 05a/21,
05a/22, 05b/09

[26]
hārre *Ar.* *Hārr* sözcüğünün tamlama-
larda ortaya çıkan aynı anlamdaki mü-
ennes şekli. *bk.* **hārr**
şakīka-i h.+ye 07b/01
verem-i h.+ye 25a/03
[2]
hārri *Ar.* Sıcakla ilgili, sıcağa ait.
şudā^c -yı h.+ye 04b/22
şudā^c -ı h.+yı 05a/18
[2]
hāş *Ar.* Bir şeye veya bir kimseye ait
olup başkasında bulunmayan, ona mah-
sus olan, özgü.
h. olmaz 19a/18
h.+dur 19a/18
[2]
hāşıl *Ar.* Olan, meydana gelen.
h. olan 07a/21, 07b/02
h. olup 20a/16
h. olur 09a/22
[4]
hāşiyet *Ar.* Özellik, hasiyet.
h. ile 06b/22, 09a/12
[2]
hasta *Far.* Sağlığı bozuk olan, sıhhati
yerinde olmayan kimse.
h.+lara 17a/19
[1]
hastalık *Far. + T.* Canlılarda organların
yapılarında ve işleyişlerinde görülen
bozukluk, sağlık durumu bozuk olma
hâli. *krş.* **‘illet**, **maraz**, **renc**
h. 20b/07

çoçuk h.+ıdur (hastalığıdır)

13a/15

[2]

haşhāş *Ar.* Gelincikgillerden, kapsülle-
rinden afyon elde edilen, tohumlarından
yağ çıkarılan bir yıllık ve otsu bir kültür
bitkisi. *Papaver*.

h. kabunı 06b/21

h. tohumını 08b/18

h. yağını 25b/17

h. yaprağı 15a/16

beyāz h. tohumını 05b/16, 08b/20

siyāh h.+dan 08b/20

h.+ı 15a/15

beyāz h.+ı 04b/19

h.+ıñ tohumını 08b/18

h.+uñ başını 04b/20

[11]

haşış *Ar.* Kuru ot.

h.+idür 05a/08

yeşil kişnic h.+ini 12a/15

[2]

hatır *Ar.* Düşünme, akılda tutma yete-
neği, zihin, hafıza.

h.+da tutamaz 09b/06

[1]

hātime *Ar.* Yazılı eserlerin o eserin
özetini ve neticesi durumunda olan son
bölümü, son söz.

h.+sinde 04b/11, 05a/07

[2]

haṭmī *Ar.* Ebegümeçigillerden, bazı
cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte

kullanılan, çok yıllık otsu bir süs bitkisi,
ağaçküpesi. *Althaea officinalis*.

h. budaqlarını 11a/09

[1]

haṭṭ *Ar.* 1. Çizgi.

h. çekmek 25a/17

2. Çizgi gibi devam eden şey.

h.-ı istivādan 20a/20

3. Kıl, tüy.

burnundan h.+ları indürmekle

09a/21

[3]

hattā *Ar.* Üstelik, ayrıca, hem de.

h. 20a/21

[1]

havf *Ar.* Korku.

h. idüp 12b/09, 23b/06

[2]

havlān *Ar.* Topalak ağacı (*Rhamnus*
infectorius) ve bu ağacın usaresi. *krş.*

havlān (*havlān-ı Hindī* Havlan adı veri-
len bitki ve eczanın iki türünden biri.)

h.-ı Hindī 15b/17, 16a/03,

17b/03, 24a/04, 24b/10, 25a/09

[6]

havlān *Ar.* *bk. havlān krş. uşak*

h.+dur 28a/18

h.-ı Hindī 24a/16

h.-ı Hindiden 26b/09

h.-ı Hindiyi 28a/15

[4]

haya *Far.* Erkeklik bezi, er bezi, testis.

krş. taşak

kunduzuñ h.+sına 13b/02

[1]

ḥayāl *Ar.* Gözde büyüyüp küçülen bir leke veya görüntü olarak beliren bir tür göz hastalığı.

h. 19a/21, 19a/22

h.+üñ 19a/20

[3]

ḥayālāt *Ar.* Hayaller, görüntüler.

ḥ. 19a/17

[1]

ḥayvān *Ar.* 1. Hareket edip yer değiştirebilme ve hissetme yeteneği olan canlı varlık.

ḥ. 28b/01

kulakda olan ḥ. 28b/02

ḥ.+ı 28b/03

kulağa giren ḥ.+ı 28b/04

h.+uñ 13b/02, 27a/01, 28b/04

2. (Daha dar anlamda) Et, süt, yumurta, yün vb. ürünlerinden yararlanılan belirli canlılar.

ḥ. etinden 10b/14

ḥ. etine 10b/16

ḥ. südinden ve yoğurdundan

28a/16

ḥ.+dan 10b/15, 10b/16

[12]

ḥayyü'l-‘alem *Ar.* Kaya koruğu. *krş.*

ḥaya koruğu

h. 14b/11

ḥ. ‘uşāresi 15a/16

h.+i 15b/01

[3]

ḥazer *Ar.* Sakınma, çekinme.

ḥ. idüp 15b/01

[1]

ḥazer *Ar.* Vücudun bir organında görülen uyuşma.

ḥ.+e 11b/01, 11b/02, 11b/04,

11b/04, 11b/05, 11b/05, 11b/06

ḥ.+i 11b/03

[8]

ḥazm *Ar.* Yenen şeylerin vücutta değişikliklere uğrayarak kana karışacak duruma gelmesi işi, sindirim.

fesād-ı h. 13a/05

h. idemez 13a/05

[2]

ḥekīm *Ar.* Bilim insanı, filozof, tabip.

Boqrāt Ḥ. 10a/22

Calinus Ḥ. 16b/03

Ḥ. Rāzī 17b/20, 17b/23, 21b/16, 23a/23, 24b/14, 26a/10

Ḥ. Rāzī ve Rūfes 27a/16

Rāzī Ḥ. 16b/03, 16b/18, 17b/03, 18b/05

ḥ.+ler 06a/17, 15b/21

ḥ.+lerden 04b/11

Calinus ve Rāzī Ḥ.+ler 18a/09, 25a/08

[18]

helāk *Ar.* Yok olma.

h. olur 17b/19

[1]

helīle *Far.* Sıcak iklimlerde yetişen, aynı addaki tohumları müşhil olarak kullanılan bir bitki, halile. *Terminalia*.

krş. **helīlec**

h.-i Kābilī 09b/06

şarı ḥ. 24a/03

[2]

helīle-i Kābilī *Far.* Halilenin bir türü.

Terminalia chebula. krş. Yemen erigi

h. 09b/06

[1]

helīlec *Ar. < Far. bk. helīle*

h.+i 21a/13

[1]

hem *Far.* Birden fazla şeyin birlikte bulunduğunu veya birden fazla işin birlikte yapıldığını gösterir.

h. 4b/14, 5b/18, 6a/20, 6b/07,

07a/06, 07a/15, 07a/16, 07a/16, 07a/16,
07a/19, 07b/03, 07b/13, 09b/03, 09b/21,
09b/21, 10b/02, 10b/21, 10b/22, 10b/22,
11b/13, 12a/05, 12a/05, 12b/03, 12b/08,
12b/13, 12b/14, 13b/11, 13b/19, 13b/23,
14a/05, 14a/11, 14a/13, 14a/14, 14a/18,
15b/19, 15b/20, 18a/08, 18a/12, 18a/13,
18a/14, 18b/10, 18b/10, 19a/18, 19a/18,
19a/22, 19b/14, 21b/11, 22a/20, 28a/11,
28a/20, 28a/21, 28b/09, 28b/10

[53]

henüz *Far.* 1. Daha şimdi, yeni.

h. 09b/23, 11b/22, 14b/01

2. Daha, hâlâ.

h. 12a/23

[1]

her *Far.* Önüne geldiği ismin benzerlerini "biri birer tamamı" anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz. (**her**

bir Sayılabilen şeylerin ayrı ayrı hepsi, beher. **her biri** Teker teker, hepsi.)

h. 10a/13, 15b/17, 20a/11,

24a/23

h. bir 10a/04, 16a/16, 21a/23

h. biri 21b/05

h. birini 28a/22

h. birleri 11a/19

h. birlerini 21b/05

h. gün 09b/03, 09b/18, 11a/13,

11a/14, 20b/17, 24b/05

h. kangısı 16b/13, 24b/16,

26b/20

h. zamān 07a/17, 07b/17, 10b/03

[23]

Hermes Çeşitli kültürlerde değişik isimlerle anılan mitolojik veya yarı mitolojik bir şahsiyet.

H. 10b/14

[1]

hıfz *Ar.* 1. Koruma, saklama, muhafaza etme.

ḥ. idüp 28b/07

ḥ. iden 16a/10, 25a/13

ḥ. ider 16a/12, 25a/16, 25a/16,

28b/09, 28b/10, 28b/11

ḥ. idüp 16a/11, 16a/13, 25a/15

2. Ezberleme, akılda tutma.

h.+ını 09b/10, 09b/12

[12]

hılt *Ar.* Eski tıpta, insan vücudunu ve mizacını meydana getirdiği ve insan sağlığının bunların dengesine bağlı bulunduğ kabul edilen, ahlat-ı erbaa de-

nen dört unsurdan (kan, balgam, safra ve sevda) her biri.

h.+ı 17b/02

h.+ından 21a/19

köti h.+lardan 13a/02

h.+ları 23b/20

[4]

hınța Ar. Buğday.

çerîşü'l-h. 13b/17

[1]

hırğa Ar. Çaput, paçavra. krş. bez (I)

h. 23a/07

h.+dan 24b/04

[2]

hışrım Ar. Koruk, üzüm kuruğu.

h. ʿuşāresi 20a/03

[1]

hıyāşenber Ar. Baklagillerden, siyah renkte olan meyvelerinin içinde çekirdeklerden başka hekimlikte kullanılan bir öz bulunan bitki, hıyarşembe. krş. *Cassia fistula*.

h. balı 07b/21

[1]

hiçbiri Far. + T. Bir teki bile, biri bile.

h. 21a/04

[1]

hikke Ar. Kaşınma, kaşıntı. krş. kaşın-, uyuz

h. 21a/19

h.+de 21b/09

h.+tü'l-cefn ve'l-mākiyn olan

göze 21b/13

h.+tü'l-ecfān 21b/05

h.+tü'l-ecfāna 21b/07

h.+tü'l-mākiyne 21b/03

h.+ye 21b/06

[7]

hılkat Ar. Yaratılış.

aşl-ı h.+den 22a/18

[1]

Hind Ar. Hindistan, Hint.

hükemāʾ-yı H. 28b/06

[1]

hindibā Ar. < Yun. Birleşikgillerden, yaprakları haşlanarak salata gibi yenen, birkaç yıllık otsu bir bitki, güneğik. *Cichorium endivia*.

h. suyu 24a/04

h.+yı 20a/09

[2]

hiss Ar. Dış dünyadaki etkileri beş duyu ile idrak etme; duyma, his. krş. duy- aʿzānuñ h.-ü hareketden

taʿaṭṭulıdur 10a/13

h. ider 11a/23

[2]

hisslen- Ar. + T. Duymak, hissetmek. krş. duy-

h.-mesi 11a/22, 11a/23

[2]

horūs Far. Tavukgillerden, tavuğun erkeği olan kümes hayvanı, horoz.

h. kanını 18b/22

h. necesini 20b/22

h. ödini 16a/09, 18b/23

h. ödünü 19b/03

h. ve tavuk ödini 17a/04

h. yüregini 10a/01
 koca h. ödini 19a/14
 h.+uñ 12a/19
 h.+uñ ödini 10a/02
 [10]

hoş *Far.* Duyguları okşayan, zevk veren, beğenilen, güzel, iyi, latif.
 h. olmayup 08a/16
 [1]

hoşca *Far. + T.* Hoş olarak, iyice, güzelce.
 h. 23a/13
 [1]

hudüş *Ar.* Meydana gelme, ortaya çıkma, vuku bulma.
 h.+ından 12a/13
 h.+ını 06a/15, 06a/19, 06a/20, 06a/22, 12a/07, 12a/08
 [7]

hukne *Ar.* Anüs yoluyla kalın bağırsağa tanı veya tedavi amacıyla sıvı verme, lavman. *krş.* **ihtikān**
 h. 09a/22, 24b/14
 [2]

hulbe *Ar.* Boy tohumu. *krş.* **böy**
 h. 09a/06
 h.+yi 13b/10
 [2]

humār *Ar.* İçkiden sonra gelen baş ağrısı ve sersemlik.
 h.+ı 12b/03
 [1]

hunfesā' *Ar.* Domuzlan böceği. *krş.* **toñuzlan böcegi**

h. 17b/13, 18a/05
 [2]

hunnāk *Ar.* Bademcik iltihabı, boğak, anjin. *krş.* **boğmak**
 h. 13a/16
 h.+dur 13b/01
 [2]

hur' *Ar.* Dışkı. *krş.* **neces, zibil**
 gögercinuñ taze yaş h.+ıla
 18a/18
 [1]

hurmā *Ar.* Hurma ağacı (*Phoenix dactylifera*) ve bu ağacın tatlı, besleyici, etli meyvesi. *krş.* **nahl**
 h. ağacınıñ 14a/17
 h. çekirdegini 15b/15, 18b/11, 20b/11, 21b/21
 h. kuruğunuñ çekirdegini 20b/21
 h.+yı yāhūd raṭbını 07a/07
 [7]

huşūnet *Ar.* Katılık, sertlik. *krş.* **perklik**
 h.-i ecfān 20a/05
 h.-i şadra 12a/05
 h.+ine 20a/02, 20a/02
 göz kapağınıñ h.+ine 19b/20, 19b/23
 kapağınıñ h.+ine 20a/03
 kapağınıñ h.+ini 19b/19
 [8]

huṭṭāf *Ar.* Kırlangıç. *krş.* **kırlangıç**
 h. 19a/12
 [1]

hüdhüd *Ar.* Çavuş kuşu, ibibik.
 h. kuşınıñ kanını 19a/02

[1]

hükemā *Ar.* Bilim insanları, filozoflar, tabipler, hekimler. *krş.* **hükemā**'

h.+dan 06a/01, 06a/17, 10a/21,
22a/22, 25b/05, 26a/10

[6]

hükemā' *Ar. bk.* **hükemā**

h.-y1 Hind 28b/06
mücerrebātü'l-h. 04b/12

[2]

I

ılıca Sıcak su çıkan yer.

1. 17a/20

[1]

İsfahānī sürme İsfahan'da imal edilen sürme.

I. 25a/15

[1]

ışın- Sıcak duruma gelmek.

1.-up 16b/02

[1]

ışır- 1. Dişler arasına alıp sıkamak, dişlemek.

1.-ır 24a/02

2. Tende ısırılmaya benzer acı oluşturmak.

1.-ır 20b/09

[2]

ışıt- Sıcak duruma getirmek.

1.-up (ışıdup) 10b/20, 11a/03,
16b/13, 20b/03

[4]

ışlāh *Ar.* İyi duruma koyma, düzeltme, iyileştirme.

1. ider 15a/18

1. idici 21b/10

1. idüp 21b/12

[3]

ışlat- Islanmasına sebep olmak, ıslak duruma getirmek.

1.-up (ışladup) 05a/17, 06a/02,
08a/07, 09a/18, 12a/06, 15b/05, 19b/21,
21a/12, 21a/13

[9]

ısıcağ *bk.* **ısıcağ**

1. Sıcaklığı vücut sıcaklığına göre biraz fazla olan, ısıyı yakmayacak derecede olan veya ısı derecesi yüksek, çok ısınmış olan; sıcak.

1. idüp 06b/12

2. Isı, sıcaklık.

güneşin 1.+1 (ısıcağı) 15a/01

1.+1la (ısıcağıla) 11b/22

güneşün 1.+ından (ısıcağından)

21a/20

güneşün 1.+ından (ısıcağından)

hādiş olan baş ağrısına 06b/17

[5]

ısıcağ 1. Sıcaklığı vücut sıcaklığına göre biraz fazla, ısıyı yakmayacak derecede ya da ısı derecesi yüksek olan veya eski tıp anlayışındaki sıcaklık özelliğine sahip olan, sıcak.

1. 21a/21

1. devālar 08a/03

1. iken 08a/20, 08b/07, 10b/20,
11a/03, 16b/13, 18b/16, 18b/22, 19a/02,
19a/02, 20b/03, 22b/02

1. olan dimāğı 12b/13

1. olup 16b/02

1. şu 22b/13

1. şuvuñ buğına ve buğārına

17a/08

1. şuya 15b/03

1. şu-y-ıla 11a/13

1. şuyuñ buğārına 16b/01

1. yavaş şuyıla 17a/17

ķudretten 1. şu 17a/19

ṭabīʿ atı 1. şeyleri 15a/09

ṭabīʿ atı ḥārr ve 1. ola 18a/13

2. Isı, sıcaklık veya eski tıp an-
layışındaki sıcaklık durumu.

1.+dan 07b/21

1.+dan ağrısını 25b/14

1.+dan baş ağrısı 05b/15

1.+dan baş ağrısına 04b/16

1.+dan baş ağrısını 04b/14,

04b/20, 05a/16, 05b/13, 05b/18

1.+dan göz ağrısı 14b/23

1.+dan ḥāşıl olan şakīķe 07a/21

1.+dan ise 14b/19, 14b/21

1.+dan olan baş ağrısını 04b/17,

05b/11, 05b/14

1.+dan olan başda veremi 09b/01

1.+dan olan baş dönmesini

08a/08

1.+dan olan duvvāra 08a/06

1.+dan olan duvvārı 08a/15

1.+dan olan elemi 26a/14

1.+dan olan göz ağrısı 15b/05

1.+dan olan göz ağrısına 14b/09,

14b/13

1.+dan olan göz veremine 25a/02

1.+dan olan müzmin yaramaz baş
ağrısını 05b/06

1.+dan olan sızısını 25a/06

1.+dan olan vecaʿına 25b/09

1.+dan olan vecaʿını 25a/20,

25b/02, 25b/20

1.+dan olan veremini 24b/23

1.+dan olan vesveseye 12a/16

güneşüñ 1.+ından (ısıçağından)

17a/17

güneşüñ 1.+ından (ısıçağından)

ḥādiş olan baş ağrısının 06b/14

krş. ḥarāret, ḥarr, ḥārr, ısıcaķ,

ısıcaķ

[59]

ısıcaķ *bk.* ısıcaķ

Sıcaklığı vücut sıcaklığına göre
biraz fazla olan, ısıyı yakmayacak dere-
cede olan veya ısı derecesi yüksek, çok
ısınmış olan, sıcak.

1. şu 22b/23

[1]

ısıcaķlık Sıcaklık. *krş.* ḥarāret, ḥarr

1.+ıla (ısıcaķlığıla) 12a/23

[1]

ısıt- Sıcak duruma getirmek.

1.-up 08b/07, 11a/05

[2]

ısıtma Anofel türü sivrisineğin sokma-
sıyla insandan insana bulaşan, titreme,

ateş ve ter nöbetleriyle kendini gösteren bir hastalık, malarya, sıtma.

1. 09a/17

issi 1. 09a/17

[2]

‘ışk Ar. Bir kimseye karşı duyulan beğeni ile ortaya çıkan bir tür vesvese hastalığı, aşk.

1. 12b/16

şāhibü'l-^c 1. 12b/16

1.+1 12b/17, 12b/19, 12b/20

[5]

İ

i- 1. Ana yardımcı eylem olarak isim soylu sözcüklerin cümlede yüklem göreviyle kullanılmasını sağlar.

anadan toğma i.-se 24b/13

degil i.-se 19a/18

degül i.-se 15a/21, 20a/16

doğunmadan i.-se 19a/23

darbdan i.-se 19a/23

gevşelmesinden i.-se 23a/11

ısıcağdan i.-se 14b/19, 14b/21

kaşılmasından i.-se 23a/12

olduğundan i.-se 23a/11

soñradan i.-se 24b/14

üzere i.-se 22b/14

var i.-se 11a/20, 15b/04

yüzinde i.-se 11b/08

2. -ken ekini alarak isim soylu sözcüklerin önüne geldiğinde asıl eyle-

min işlenme zamanını belirten zarf eylem grupları oluşturur.

diri i.-ken 06b/23

ısıcağ i.-ken 08a/20, 08b/07,

10b/20, 11a/03, 16b/13, 18b/16, 18b/22,

19a/02, 20b/03, 22b/02

ibtidāsında i.-ken 19b/03

küçük i.-ken 16a/22

zabtında i.-ken 09b/06

3. Eylemlerin birleşik çekimleri ni yapar.

-dı idi 13b/14

-di idi 05a/14

-ar ise 09a/11, 10a/03, 11a/06,

14b/20, 15b/13, 17a/07, 18a/10, 18a/10,

18a/19, 18a/21, 18a/21, 20b/20, 21b/02,

22a/05, 22a/07, 22a/10, 22a/13, 23b/06,

24a/22, 24a/23, 26a/09

-arlar ise 22a/03, 25b/22, 28a/03

-dı ise 16b/01, 20a/04, 22b/14,

23a/03, 23a/09

-di ise 13a/01

-diler ise 23b/01

-erler ise 13a/22, 13a/23, 13b/07,

17b/04

-er ise 05a/20, 05b/11, 07a/20,

08a/05, 08a/06, 08a/07, 08a/10, 08b/18,

09b/11, 09b/12, 10a/06, 10a/23, 10a/23,

10b/02, 11a/07, 11a/09, 11b/03, 11b/04,

11b/06, 11b/09, 11b/10, 12a/16, 12a/17,

12b/03, 12b/12, 12b/16, 13a/09, 13a/12,

13a/23, 13b/21, 14a/20, 14b/13, 14b/19,

14b/21, 14b/22, 15a/06, 15b/11, 15b/16,

15b/17, 15b/17, 15b/19, 15b/22, 15b/23,

16a/05, 16a/09, 16a/11, 16a/12, 16b/04,
16b/05, 16b/05, 16b/06, 17a/02, 17a/02,
17a/03, 17a/11, 17a/15, 17b/03, 17b/06,
17b/09, 17b/10, 18a/02, 18a/02, 18a/04,
18a/08, 18a/12, 18a/12, 18a/12, 18a/18,
18b/10, 18b/11, 18b/12, 18b/15, 18b/18,
18b/19, 18b/23, 19a/02, 19a/05, 19a/12,
19a/13, 19a/14, 19a/15, 19b/12, 19b/17,
19b/19, 19b/23, 20a/05, 20a/11, 20b/22,
21a/17, 21b/03, 22a/09, 23b/08

-maz ise 19b/02

-mez ise 20a/17, 21a/04

-r ise 05b/19, 06b/08, 07a/07,

07a/18, 07b/06, 09a/02, 09b/10, 09b/12,
09b/19, 10a/10, 10a/20, 10a/22, 10b/13,
10b/14, 12a/04, 12a/08, 12b/03, 12b/07,
12b/09, 12b/17, 14b/03, 14b/03, 15b/16,
15b/19, 15b/21, 15b/22, 18a/01, 18a/05,
18a/09, 18b/09, 18b/10, 18b/10, 18b/13,
18b/17, 19b/02, 19b/10, 21a/09, 24a/10,
26a/03, 26a/04

-ur ise 05b/09, 05b/16, 06b/19,

07b/05, 07b/20, 07b/21, 09a/11, 10b/04,
12b/19, 14a/15, 17a/05, 17a/11, 18a/20,
19a/17, 19b/21, 19b/22, 21a/15, 21b/01,
22a/21, 23a/16, 23b/07, 23b/07, 23b/07,
25b/15, 25b/22

-ür ise 05b/05, 20a/15

4. Çekimli eylemlerden zarf türetir. "Eylemin yapıldığı anda, eylem süresince" anlamları katar.

-r iken 10b/12, 13b/05

[231]

ibik Horoz, hindi gibi hayvanların başlarındaki kırmızı renkli etli deri uzantısı.

i. 12a/19

i.+i (ibigi) 12a/20

[2]

İbn Buṭlān İlmî tartışmaları ile ünlü Bağdatlı Hristiyan hekim.

İ. 21a/16

[1]

İbn Māseveyh Abbasiler döneminin meşhur Süryani hekimi.

İ. 13a/02

[1]

İbn Sīnā Aristocu İslam felsefesinin en büyük sistemci filozofu ve Orta Çağ tıbbının önde gelen temsilcisi.

i. 26a/10

[1]

İbn Şerīf 15. yüzyılda yazdığı "Yadigâr" adlı tıbbi eser Osmanlı tıp medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuş olan hekim.

İ. 09a/22

[1]

ibtidā' *Ar. bk. ibtidā*

1. Başlama, iptida.

i. eyleye 23a/19

2. Bir işin, bir şeyin ilk defa ortaya çıkan kısmı veya başlama zamanı, başlangıç.

i.-i zühürında 15b/05

3. Önceleri, ilk başta, en evvel.

i. 23b/01, 23b/15

[4]

ibtidā *Ar.* 1. Bir işin, bir şeyin ilk defa ortaya çıkan kısmı veya başlama zamanı, başlangıç, iptida.

i.+da 15a/12

i.+sında 10b/05, 16b/14

i.+sında iken 19b/03

2. Önceleri, ilk başta, en evvel.

i. 18b/17, 19a/13, 19a/13,

19a/15, 21b/15

krş. **ibtidā**⁹

[9]

ictināb *Ar.* Kaçınma, sakınma, çekinme, içtinap.

i. idüp 21b/12

[1]

iç 1. Bir şeyin kendi sınırları arasında kalan kısmı.

i. 20a/20

i.+i 06a/18

i.+inde 10a/19, 16b/09, 19b/02,

22b/23

i.+ine 09a/06, 11a/05, 18a/05,

20a/18, 24b/09

2. Oyuk cisimlerin boşluğu veya boşluğa bakan çeperi.

i.+inde 14a/16

i.+ine 06a/14, 06a/16, 07a/22,

23a/07, 23a/07

3. Kabuğu veya bir dış kısmı bulunan yiyeceklerin bunların arasında kalan yenir kısmı. *krş.* **lūbb**, **şahm**

i.+i 06a/13

ekmek i.+i yumşağı 17a/15

penbe çekirdegi i.+i 19a/08

üzüm i.+i 15a/14

karğa dülegi i.+idür 08a/10,

08a/10, 10a/20

karğa düleginün i.+inden 06a/13

bâdem i.+ini 14b/03

karğa dülegi i.+ini 10b/09,

12a/12, 12a/17

karğa düleginün i.+ini 26a/13

üzüm i.+ini 25a/08

4. Bir şeyin dışa bakmayan tarafı, içeride kalan yüzü.

i.+inde 23b/12, 23b/15, 24a/19,

24a/22

[35]

iç- 1. Bir sıvıyı ağza alıp yutmak.

i.-e 06b/06, 10b/23, 14a/14,

23b/11

i.-erse 04b/21, 05b/14, 05b/17,

06a/02, 06a/06, 06a/11, 08b/16, 09a/19,

10a/22, 10b/09, 11a/10, 11a/17, 11b/04,

11b/04, 11b/21, 12b/04, 12b/13, 14a/05,

14a/19, 14b/01, 18b/12

i.-er ise 08a/06, 08a/07, 09b/12,

10a/23, 10a/23, 11a/07, 11a/09, 11b/03,

11b/06, 12b/03, 16a/05, 23b/08

çok şu i.-meden 11a/21

i.-mek 10b/03

çok şu i.-mekden 10b/04

i.-mesi 24a/10

i.-mesün 09b/04

i.-meye 19b/03, 19b/03

i.-mez 17b/06

i.-mezden 12b/06

i.-se 05a/02, 05a/03, 07a/14,
07a/15, 09a/18, 09a/19, 11a/06
i.-seler 09b/21, 09b/23, 12a/22
i.-sün 09b/04, 09b/05, 23b/05
i.-üp 05b/23, 07b/19, 11b/03
2. Bir şeyi su veya sulu bir mad-
de ile yutmak.
i.-e 12a/15
i.-erse 06a/13, 06b/07, 07a/21,
08b/04, 08b/04, 08b/05, 08b/05, 08b/05,
08b/14, 09b/06, 10a/20, 10b/09, 11a/02,
11a/03, 11a/13, 11b/05, 14a/07, 14a/11,
14b/01
i.-er ise 08a/05, 08a/10, 09b/11,
10a/06, 10b/02, 12a/16, 12a/17, 12b/12,
12b/16, 13a/09, 14a/20, 15b/17, 18a/08,
19a/12
i.-mek 11b/14
i.-se 06b/13, 06b/14, 07a/05,
11b/01, 12a/15
i.-sünler 15b/13
i.-üp 12a/03, 13a/10
[105]
içerü İçte kalan yer, iç kısım, iç taraf,
içeri.
i.+sine 20a/21
[1]
içün 1. Sebep bildirir; sebebiyle, -den
ötürü, -den dolayı, için.
i. 20a/16, 21a/15
2. Amaç bildirir; maksadıyla,
amacıyla, gayesiyle.
i. 12a/14

3. -e ayrılmış, -e özgü, -e has, -e
mahsus.

i. 24b/15

[4]

içür- 1. Bir sıvıyı ağza alıp yutmasını,
içmesini sağlamak, içirmek.

i.-eler 21b/18

i.-seler 04b/23, 05a/15, 05a/15,
05a/18, 08a/08, 08a/09, 09b/20, 10a/10,
10a/10, 11b/23, 12a/23

i.-ürler 17a/19

2. Bir şeyi su veya sulu bir mad-
de ile yutmasını, içmesini sağlamak.

i.-seler 05a/04, 05a/04, 10a/20,
10b/11, 12a/12, 12a/21, 16a/02

[20]

iç yağ Kasaplık hayvanların iç organla-
rını saran yağ.

kazuñ i.+nı 27a/10

[1]

idici Eden, edici.

celb i. 21b/09

ışlâh i. 21b/11

pāk i. 21b/09, 28b/08

[4]

idin- ... durumuna getirmek, devamlı
yapar olmak, edinmek.

mu‘tād i.-se 07a/17

[1]

idrār Ar. 1. Böbreklerde kandan süzü-
lerek idrar yolları aracılığıyla dışarıya
atılan sıvı, sidik. *krş. sidük*

i.+ı 09a/21

2. Akıtmak, boşaltmak, temizlemek.

i. idüp 22a/04

[2]

ifāḫat *Ar.* Hastalıktan kalkma, sağlığına kavuşma, iyileşme.

i. bulup 08a/19

i. bulur 12b/02

[2]

ifrāt *Ar.* Aşırı gitme, ölçüyü aşma, gereğinden fazla ileri gitme.

i.-ıla 07b/10

i.+la 08b/10, 22b/01

[3]

ifsād *Ar.* Bozma, fesada uğratma, ifsat.

i. idüp 25a/17

[1]

igne Dikiş dikmekte, nakış işlemekte kullanılan, bir tarafında iplik geçirilecek bir deliği bulunan, ucu sivri, ince çelik alet, iğne.

i.+yi 19a/01

[1]

iḥdās *Ar.* Yeni bir şey ortaya koyma, ortaya çıkarma.

i. ider 07a/04, 11a/19, 21b/08

[3]

iḥtikān *Ar.* Kabızlık hâllerinde şırınga ile bağırsağa su verilmesi, lavman yapma. *krş.* **ḥuḳne**

i. eyleye 15a/13

[1]

iḥtilāc *Ar.* Vücudun herhangi bir yerinde derinin ve hemen altındaki kasla-

rın hafif hafif oynaması, seğirme. *krş.*

segri-

i. 11b/07, 11b/10

yüzinde olan i.+a 11b/08

[3]

iḥtirāz *Ar.* Çekinme, kaçınma, sakınma.

i. idüp 15a/10, 23b/23

[2]

iḥtiyār *Ar.* Yaşlı, kocamış olan. *krş.*

ḳoca, pīr

i. pīr olanların 18b/03

i.+lara 14b/03

[2]

iki 1. Birden sonra gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

i. 05a/12, 07a/13, 08a/06,

08a/14, 09a/17, 14a/23, 17b/12, 17b/14, 22a/07, 22a/13, 23a/09, 23a/09, 24b/05, 25b/07

i. (2) 12a/14

on i. 06a/17

i.+si 05b/16

i.+sinde 21a/11

2. İki parça olacak biçimde.

i. 17b/13, 18a/05

[20]

iklilü'l-melik *Ar.* Ballıbabagillerden, çok dallı, beyaz çiçekli, kokulu, kalbi güçlendirici ve sindirimi kolaylaştırıcı hassalara sahip otsu bitki, oğul otu, melisa. *Melissa officinalis*.

i. 08b/06, 26a/02

ḳaynamış i. şuyını 15a/14

[3]

iktihāl *Ar.* Sürme çekme.

i. ide 15b/22, 18a/06

i. ider ise 17b/10

i. idüp 16a/11, 16b/06, 20b/02,

22a/09

[7]

il Ülke, yurt, memleket, diyar. *krş.*

diyār

Menteşe i.+inden 14a/22

[1]

‘**ilāc** *Ar.* 1. Bir hastalığı, bir yarayı iyi etmek üzere içilmek, herhangi bir yolla vücuda verilmek veya dışarıdan sürülmek suretiyle kullanılan maddelere verilen isim, em.

keskin ‘i. 23a/16, 24a/18, 24b/03

kurudıcı ‘i. 23a/18

keskin ‘i.+dan 23a/18, 23a/18

yeyici ‘i.+dur 24b/06

2. Tedavi, çare.

‘i. 08a/18, 12b/02, 15b/01,

16a/23, 16b/12, 16b/21, 17b/16, 19a/23,

24a/08, 24b/13, 27b/07

‘i. etme 19b/02

‘i. etmediler ise 23b/01

‘i. eylemeye 19a/23

‘i. eyleyeler 24a/18

‘i. eyleyesin 19b/02

‘i. ide 24a/09

‘i. ideler 16a/23, 16b/03, 22b/14,

23a/11, 23a/12, 23a/16, 23a/17

‘i. olunur 24b/14

‘i. olmaz 16b/21

‘i. olur 17b/01

‘i.+ı 04b/14, 05b/16, 05b/21,

06b/14, 07a/13, 07b/12, 08a/23, 08b/08,

08b/18, 09a/18, 09b/06, 09b/16, 10b/07,

10b/19, 11a/02, 11a/09, 11b/07, 11b/12,

12a/02, 12a/14, 12b/16, 13a/01, 13a/03,

13a/03, 13a/08, 13a/15, 13a/17, 13b/13,

13b/06, 13b/07, 15a/01, 15a/05, 16a/16,

16a/21, 16a/22, 16b/01, 16b/10, 17a/07,

17a/13, 17a/16, 17a/17, 17b/01, 17b/21,

17b/22, 18a/11, 18a/17, 18b/03, 18b/15,

19a/11, 19b/04, 19b/18, 20a/06, 20b/06,

21a/02, 21a/10, 21a/19, 21a/20, 21b/14,

21b/17, 22a/11, 22a/19, 22b/03, 22b/06,

22b/11, 22b/17, 22b/19, 22b/22, 23a/03,

23a/06, 23a/11, 23b/02, 23b/13, 23b/15,

23b/18, 23b/19, 24a/02, 24a/06, 24a/13,

24a/20, 24b/01, 24b/02, 24b/03, 24b/12,

24b/17, 24b/21, 26a/02, 26a/08, 26b/02,

26b/09, 27a/21, 27a/23, 27b/12, 28a/01,

28a/05, 28a/10, 28b/02

‘i.+ıdur 16b/01, 22b/06

‘i.+larıñ 21a/04

‘i.+uñ 16b/01, 24b/03

‘i.+ü'l-cereb 17b/01

krş. devā

[136]

ile 1. İki kelimeyi, iki öbeği birbirine bağlar.

i. 05a/12, 05b/19, 06a/20,

07a/20, 08b/10, 10a/18, 10b/05, 11a/18,

12a/17, 14a/14, 15a/14, 17a/13, 18a/08,

18a/23, 19a/20, 20a/23, 21b/14, 22b/10,

22b/21, 23a/07, 24b/04, 24b/10, 25b/17,
26a/06, 28b/03

2. İsimlerin sonuna gelerek beraberlik, refakat, vasıta, araç, hâl, tarz, ilişki vb. anlamlarda zarflar yapar.

i. 04b/14, 04b/15, 04b/15,
04b/16, 04b/17, 04b/18, 04b/18, 04b/19,
05a/05, 05a/06, 05a/22, 05b/06, 05b/09,
05b/09, 05b/17, 05b/18, 05b/21, 05b/22,
06a/05, 06a/07, 06a/08, 06b/06, 06b/08,
06b/10, 06b/12, 07a/06, 07b/06, 07b/19,
07b/19, 07b/21, 08a/01, 08a/03, 08a/06,
08b/11, 08b/19, 08b/19, 08b/22, 09a/01,
09a/19, 09a/19, 09a/21, 09a/21, 09a/21,
09a/22, 09b/02, 09b/02, 09b/03, 09b/06,
09b/07, 09b/08, 09b/19, 09b/20, 09b/23,
10a/07, 10a/10, 10a/15, 10b/05, 10b/20,
11a/03, 11a/04, 11a/09, 11a/12, 11a/16,
11b/11, 11b/11, 12a/11, 12b/15, 12b/15,
13a/18, 13b/11, 13b/12, 13b/12, 13b/18,
13b/20, 13b/22, 14a/02, 14a/06, 14a/22,
14a/23, 14b/01, 14b/08, 14b/17, 14b/19,
15a/01, 15a/19, 15a/19, 15b/03, 15b/10,
15b/22, 16a/14, 16a/17, 16b/03, 16b/04,
16b/11, 16b/17, 17a/07, 17a/09, 17a/10,
17a/14, 17a/15, 17a/23, 17b/02, 17b/09,
17b/23, 18a/06, 18a/11, 18a/19, 18a/20,
18b/02, 18b/10, 18b/20, 19a/04, 19a/12,
19a/15, 19a/16, 19b/09, 19b/16, 19b/20,
19b/22, 20a/12, 20b/02, 20b/04, 20b/15,
21a/02, 21a/05, 21b/09, 21b/11, 21b/21,
22a/09, 22b/14, 22b/15, 22b/16, 22b/16,
22b/20, 23a/01, 23a/04, 23a/06, 23a/09,
23a/09, 23a/11, 23a/12, 23a/16, 23a/17,

23b/20, 23b/22, 24a/03, 24a/04, 24a/05,
24a/18, 24b/02, 24b/02, 24b/14, 24b/14,
25a/03, 25a/14, 25a/15, 25a/17, 25a/22,
25b/06, 26a/03, 26a/04, 26a/06, 26a/15,
26a/17, 26b/06, 26b/08, 26b/14, 26b/15,
26b/16, 27a/02, 27a/05, 27a/05, 27a/07,
27a/07, 27a/12, 27a/13, 27a/18, 27a/19,
27a/22, 27a/23, 27b/02, 27b/03, 27b/04,
27b/05, 27b/09, 27b/15, 28a/11, 28a/12,
28a/19, 28a/20, 28b/08

i.+dür 16a/22

3. Fiil isimlerinden sonra kullanıldığında sebep bildirir.

i. 09a/21, 09a/22, 09a/22,
10b/03, 10b/03, 10b/03, 11b/14, 11b/15,
11b/15, 15b/08, 17a/09, 24b/09

4. Bazı soyut adlara getirildiğinde ... olarak, ... bir biçimde anlamında durum zarfları oluşturur.

haşıyyet i. 06b/22, 09a/12

[231]

ilik Kemiklerin içini dolduran yağlı madde.

çig ve bişmemiş i. 14b/11

tavuk beyni ve i.+i (iligi) 12b/14

keçi i.+ini (iligini) 10b/22

koyun i.+ini (iligini) 14b/09,

14b/10

şıgır inciginüñ i.+ini (iligini)

28a/10

[6]

illā Ar. 1. Ne olursa olsun, muhakkak, mutlaka, ille.

i. 08a/03, 17a/23, 19a/21,
23a/18, 24a/08
2. Bilhassa, hele, özellikle.
i. 10b/17
[6]
‘illet *Ar.* Hastalık. *krş.* **ḥastalīḳ, marāḓ,**
renc
‘i. 08a/02, 08a/03, 19a/17,
19a/18
‘i.+i 19a/18, 19a/18
kābūs ‘i.+i 13a/04
şar‘a ‘i.+i 13a/16, 14a/09
‘i.+dür 08a/22, 10a/17, 10b/06,
11a/08, 11a/22, 11b/07, 12b/21, 13a/15
şar‘a ‘i.+ine 10a/06
‘i.+leriñ 17a/22
‘i.+üñ 23b/19
[20]
İmām Süveydī *bk.* **Süveydī**
İ. 08a/21, 10a/17
[2]
imdi Buna göre, bu duruma göre, artık.
i. 08b/22, 21b/11, 23a/18,
24b/02
[4]
imtilā *Ar.* *bk.* **imtilā**[’]
teşennüc i.+dan olursa 10b/23
[1]
imtilā[’] *Ar.* Kanın vücudun belli bir ye-
rinde toplanması. *krş.* **imtilā**
i. 15a/19
[1]
in- 1. (Nezle hastalığı) Meydana gel-
mek.

nāzle i.-er olsa 15b/02
i.-mege 06a/15
nāzile i.-mez 06a/15
2. Bir maddenin vücudun bir ye-
rinde toplanması. *krş.* **aḳ-, dōkūl-, nūzūl**
göze şu i.-digi 19b/03
göze şu i.-dükde 19a/20
şu i.-dükde 19a/22
i.-en şu 19a/23
gözine şu i.-en 19a/19
i.-er 15b/12
şu i.-meden 15b/11
i.-mege 19a/15
mādde i.-megi 22a/06
şu i.-megi 19a/14, 19a/14,
19a/17
i.-meli olduğda 19a/20
göze şu i.-menüñ 19a/11
şu i.-menüñ 19a/20, 22b/06
mādde i.-mesini 22a/07
şu i.-mesini 19a/13
şuyuñ ibtidā i.-mesini 19a/15
şu i.-miş göze 19a/16
[23]
ince Kendi cinsinden olanlara göre dar
ve kalınlığı az olan.
i. 06a/18, 14a/04
[2]
incir *Far.* Dutgillerden, asıl yurdu Ak-
deniz kıyıları olan, yaprakları geniş di-
limli bir ağaç (*Ficus carica*) ve bu ağa-
cın yaş veya kuru olarak yenilen etli,
tatlı yemişi.
i. yaprağını 20a/01

bostān i.+i südini 19a/13

[2]

incik Bacağın diz kapağından topuğa kadar olan kısmı.

şığır i.+inüñ (inciginüñ) iligini

28a/10

[1]

incü İstiridyeye cinsinden deniz hayvanlarının içinden çıkarılan ve süs eşyası olarak kullanılan küçük, yuvarlak, sert, se-defli tane, inci. *krş. lü'lü'*

i. şadefini 18b/21

[1]

indür- 1. (Kıl, tüy vb.) Kesmek, koparmak.

burnundan haţtları i.-mekle

09a/21

2. Bir maddenin vücudun bir yerinde toplanmasını sağlamak.

i.-en 18a/14

i.-ür 17b/02

krş. endir-

[3]

‘inebü's-sa'leb *Ar.* İt üzümü. *krş. it üzümü*

i. 14b/21

[1]

inefiha *Ar.* Süt emen kuzu ve oğlağın midesinden çıkan, yoğurda benzer beyaz şey.

i. 10a/11, 10a/12

i.+yı 10a/10

[3]

‘innā[b] *Ar.* Hünnapgillerden, yenilen meyvesi için özellikle Batı ve Güney Anadolu'da yetiştirilen dikenli bir ağaç (*Zizyphus jujuba*) ve bu ağacın meyvesi, çiğde, hünnap.

‘i. naķī' ini 05b/13

[1]

insān *Ar.* 1. İki ayaklı, iki elli, akıllı ve konuşma yeteneği olan memeli canlı.

i. kılından 07a/21

i. kılını 06a/08, 09b/10, 10a/09

i.+da 12a/14

i.+uñ 14a/10

i.+uñ kılını 25b/15

2. Herhangi bir kişiyi ifade etmek için zamir gibi kullanılır.

i. 11a/23

i.+da 11b/12

i.+uñ 11a/22, 11b/07

[11]

intişār *Ar.* Yayılma.

i. 22b/04

şāhibü'l-i. 22b/06

darbdan olan i.+a 22b/09

darbdan ve veremden olan i.+a

22b/08

i.+uñ 22b/05

[5]

iplik Pamuk, keten, kenevir ve ipek gibi dokuma maddelerinin uzun ve ince tellerinden her biri ve bu tellerin birlikte bükülmesi ile meydana getirilen uzun ince tel.

i. 05a/11, 23b/10

[2]

irāş *Ar.* Sebebiyet verme, meydana getirme, sebep olma.

i. ider 07a/18, 09a/06, 09a/09, 09b/09, 11a/19

[5]

iri Ölçüleri olağandan daha hacimli olan, kocaman.

i. olmasının 19b/18

[1]

irilik İri olma durumu.

ķılıñ i.+ini (iriligini) 19b/19

[1]

iriñ Kanın damar dışına sızmasıyla vücut dokularında meydana gelen, ak yuvarların hâkim olduğu donuk renkli birikinti, cerahat.

i. 26b/11, 26b/15, 26b/23

i. aķan ķulaĝa 27a/09

i.+den 27a/07

i.+dür 27a/15

i.+e 27a/02

i.+i 26b/12, 26b/18, 27a/19

i.+ini 26b/22, 27a/20

[12]

iş Dumanın kokusu.

i.+ini 16b/08

[1]

işābet *Ar.* 1. Rast gelme.

i. iden 27a/21

2. (Hastalık, sıkıntı vb.) Uğramak, etkisi altına almak.

i. itmez 25a/15

i. itdüĝi 10b/17

[3]

isfidāc *Far.* Üstübeç. *ķrş.* üstübec

i. 23b/10, 23b/22

i. merhemi 23a/09

[3]

ishāl *Ar.* 1. Tabii olandan daha çok, daha sık ve daha sulu dışkı çıkarma, amel, sürgün.

i. 09a/21

i. etdüreler 20a/12

i.-i ķavī 07b/19, 20a/12

i.+den 07b/19

2. Hafifleme, azalma, sehl olma.

i. idüp 15a/08

[6]

isim *Ar.* Bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, ad.

i.+leri 04b/11

[1]

işmid *Ar.* Antimon, sürme taşı. *ķrş.* rastık taşı, rāsuḥ taşı, sürme taşı

i. 16a/11

[1]

issi 1. Sıcaklığı vücut sıcaklığına göre biraz fazla, ısısı yakmayacak derecede veya ısı derecesi yüksek olan veya eski tıp anlayışındaki sıcaklık özelliğine sahip olan, sıcak.

i. idüp 14b/07

i. pīñar şuyıdur 17a/19

i. ısıtma 09a/17

2. Isı, sıcaklık veya eski tıp anlayışındaki sıcaklık durumu.

i.+den baş ağrısınıñ 04b/14

krş. ḥarāret, ḥarr, ḥārr

[4]

istifrāğ *Ar.* Kusma, boşaltma, vücutta bulunan bir maddeyi dışarı atma veya çıkarma. *krş. boşalt-, kus-*

i. 09a/20, 09a/20

i. eylese 07b/21, 11a/20

i. eyleye 24a/03, 26a/05

i. eyleyeler 21a/06

i. ide 24b/02

i. ideler 22b/20

i. ile tenkiyeden 21a/05

i. ile tenkiye eyledükden 17a/23

çok i. 11a/18

cimā^c ile i.+dan 11a/19

ifrātıla i.+dandur 07b/10

müşhil devā ile i.+dan 16a/18

i.-ıla 09a/19

[16]

istiğrāk *Ar.* Bir şeyin içine gömülme, içine dalma, gark olma.

i. eyleye 22b/16, 22b/16

[2]

istiḥsān *Ar.* Beğenme, güzel bulma, güzel sayma.

i. 12b/15

[1]

istikāmet *Ar.* Doğruluk, doğru olma durumu.

i.+den 22a/10

[1]

isti' māl *Ar.* Kullanma.

i. etmeye 15a/13

i. eylemek 17b/22

i. eyleye 12b/10, 15a/08

i. eyleyeler 18a/14, 21b/10

i. ide 23b/17

i. ideler 16b/14, 23a/05, 26b/20

i. iderse 21b/08

i. idüp 19a/07, 21b/11

i. olmaz 17a/23

[14]

istinsāk *Ar.* Buruna bir şey çekme.

burnına i. eylese 05a/07

[1]

istirḥā *Ar.* Gevşeklik, gevşeme. *krş.*

istirḥā'

i.+ya 11b/14, 11b/14, 11b/15,

11b/17, 11b/18

i.+ya 11b/16

[6]

istirḥā' *Ar. bk. istirḥā*

i. 20a/17

i. olsa 11b/20

i.-i zekere 11b/23

[3]

istirḥāl *Ar. + T.* Herhangi bir organında gevşeme olan.

şāhibü'l-i. 11b/19

[1]

istivā *Ar.* Birden çok şeyin birbirine denk olması, denklik.

ḥaṭṭ-ı i.+dan 20a/20

[1]

işit- Kulakla algılamak, duymak.

i.-mesi ağır olan kulağa 26a/19

i.-mesi şaḳīl olan kulağa 26a/22

[2]
ıştīhā' Ar. Yeme isteği, iştah.
 i. 24a/08
 [1]
it Köpekgiller familyasından, birçok çeşidi bulunan, bekçi olarak ve avcılıkta kullanılan, sadık, evcil memeli hayvan, köpek.
 i. ödini 18b/20
 [1]
it- 1. Yapmak.
 i.-dükden 16b/02
 i.-e (ide) 14b/16, 15a/05, 23a/18
 i.-mege 13a/21
 2. Üretmek, yapmak.
 i.-dükleri 05a/17, 09a/18
 i.-en (iden) 26a/21
 i.-erler (iderler) 13b/18
 3. Arapçada fiil kökü olan ve dilimize isim olarak geçen mastarları kendi anlamı ile tekrar fiilleştirir.
 işābet i.-dügi 10b/17
 ġarġara i.-e (ide) 14a/14
 ĥacāmet i.-e (ide) 24b/02
 ĥall i.-e (ide) 28b/11
 iktiḥāl i.-e (ide) 18a/06
 istiḫrāġ i.-e (ide) 24b/02
 isti' māl i.-e (ide) 23b/17
 müdāvement i.-e (ide) 24a/01
 nūṭul i.-e (ide) 14b/02
 perḥīz i.-e (ide) 07b/14, 19a/20,
 23b/23
 ṣabr i.-e (ide) 17b/12
 saḥaḫ i.-e (ide) 15b/23

terk i.-e (ide) 15a/02, 15a/13,
 21a/22
 tevellüd i.-ecek (idecek) 21a/07
 ĥacāmet i.-eler (ideler) 15a/12,
 21b/18, 22b/21, 23b/17
 istiḫrāġ i.-eler (ideler) 22b/20
 isti' māl i.-eler (ideler) 16b/14,
 23a/05, 26b/20
 nūṭul i.-eler (ideler) 13b/16
 nūḫūz i.-emeyüp (idemeyüp)
 14a/09
 ĥareket i.-emez (idemez) 12b/22,
 12b/23
 ḥazm i.-emez (idemez) 13a/05
 işābet i.-mez (idemez) 25a/15
 ḥıfz i.-en (iden) 16a/10, 25a/13
 işābet i.-en (iden) 27a/21
 şikāyet i.-en (iden) 07a/01
 beyān i.-er (ider) 25a/05, 25a/10
 celb i.-er (ider) 21b/11
 def' i.-er (ider) 05a/03, 05a/06,
 05a/15, 19a/15, 26b/01
 ĥacāmet i.-er (ider) 11a/16
 ḥıfz i.-er (ider) 16a/12, 25a/16,
 25a/16, 28b/09, 28b/10, 28b/11
 ḥiss i.-er (ider) 11a/23
 iṣlāḥ i.-er (ider) 15a/18
 iḥdāş i.-er (ider) 07a/04, 11a/19,
 21b/08
 īrāş i.-er (ider) 07a/18, 09a/06,
 09a/09, 09b/09, 11a/20
 izāle i.-er (ider) 06b/05, 08b/07,
 09b/11, 12b/07

katl i.-er (ider) 27b/14, 27b/14,
27b/15, 27b/16, 27b/18, 27b/20, 27b/20,
27b/22, 27b/22, 28a/01

men^c i.-er (ider) 06a/15, 06a/15,
06a/19, 06a/20, 12a/07, 12a/08, 12b/03,
12b/06, 12b/07, 13b/06, 14a/08, 15b/11,
15b/12, 15b/14, 19a/06, 19a/13, 19a/14,
19a/14, 19a/14, 19a/15, 19a/17, 19b/14,
20b/03, 20b/13, 20b/14, 20b/16, 20b/17,
20b/22, 20b/23, 21b/02, 21b/04, 22a/08,
22a/09, 22a/10, 22a/15, 22a/16, 24b/19,
25a/12, 26b/04

men^c ve def^c i.-er (ider) 09a/09
tağyîr i.-er (ider) 23b/01
tahlîl i.-er (ider) 14b/07, 21b/10,
28a/09

tenkiye i.-er (ider) 21a/06
tevehhüm i.-er (ider) 27a/14
zann i.-er (ider) 11b/01, 19b/16,
27a/15

iktihâl i.-er (ider) ise 17b/10
müdâvemet i.-er (ider) ise
19b/23

tabh i.-erler (iderler) 07a/12
terk i.-erlerse (iderlerse) 27a/16
isti^c māl i.-erse (iderse) 21b/08
nüṭûl i.-erse (iderse) 09a/02
i.-esiz (idesiz) 28a/12
ahz i.-üp (idüp) 07a/12
celb i.-üp (idüp) 21b/13
def^c i.-üp (idüp) 26a/10
ekl i.-üp (idüp) 05b/20, 24b/06
feza^c i.-üp (idüp) 09a/09, 11b/11
hacâmet i.-üp (idüp) 15b/08

hall i.-üp (idüp) 05a/22, 05b/01,
05b/03, 05b/07, 05b/17, 06a/06, 06a/08,
07b/19, 08a/01, 10a/22, 11b/23, 12a/10,
13b/02, 14a/23, 14b/07, 15b/11, 17a/04,
17a/09, 17a/10, 17a/18, 18b/20, 19b/16,
19b/21, 20a/10, 21a/03, 25a/20, 26b/16,
27a/11, 27b/01

halt i.-üp (idüp) 05a/02, 05a/18,
06a/10, 07b/12, 21a/06, 22b/09, 28b/08

hareket i.-üp (idüp) 11a/09

hazer i.-üp (idüp) 15b/01

hıfz i.-üp (idüp) 16a/11, 16a/13,
25a/15, 28b/07

ıslah i.-üp (idüp) 21b/12

ictinâb i.-üp (idüp) 21b/12

idrâr i.-üp (idüp) 22a/04

ifsâd i.-üp (idüp) 25a/17

ihtirâz i.-üp (idüp) 15a/10,
23b/23

iktihâl i.-üp (idüp) 16a/11,
16b/06, 20b/02, 22a/09

ishâl i.-üp (idüp) 15a/08

isti^c māl i.-üp (idüp) 19a/07,
21b/11

izâle i.-üp (idüp) 12b/08, 16a/02,
23a/06

kabz i.-üp (idüp) 23a/18

kalb i.-üp (idüp) 17b/11

kaşr i.-üp (idüp) 15a/13

ma^c cûn ve saḥk i.-üp (idüp)
06a/22

men^c i.-üp (idüp) 06a/22,
20b/04, 21a/17

meyl i.-üp (idüp) 22a/11

mezc i.-üp (idüp) 21a/23
perhîz i.-üp (idüp) 09b/18,
21a/22
saḥaḥ i.-üp (idüp) 11b/02,
11b/05, 12a/02, 12a/06, 21b/20, 22a/21,
27a/07, 27b/13, 27b/21
saḥaḥ-ı ğubār i.-üp (idüp)
10b/02, 11b/13, 13b/04, 13b/10, 16b/04,
17b/11, 18b/18, 19b/19, 20a/05, 26b/13,
26b/16
saḥḥ i.-üp (idüp) 04b/16, 05a/03,
05a/23, 06b/21, 08a/20, 11a/02, 12a/14,
13a/10, 16a/02, 16a/12, 17b/06, 18a/07,
19a/04, 19b/14, 21a/08, 25a/15
saḥḥ-ı ğubār i.-üp (idüp) 10a/05,
10a/07, 10a/20, 10a/21, 13b/18, 14a/10,
17a/03, 17b/04, 19a/04, 20b/21, 21b/22,
24b/08, 24b/15
süfûf i.-üp (idüp) 05a/06
taḥarrük i.-üp (idüp) 19b/01
taḥlîl i.-üp (idüp) 14b/05,
15b/18, 17a/14, 28a/07, 28a/15, 28a/18,
28a/20, 28a/21
tecdîd i.-üp (idüp) 10a/04
tedârik idüp (idüp) 23b/01
tefferuḥ i.-üp (idüp) 22b/04
temekkün i.-üp (idüp) 13a/01,
14b/06
tenḳiye i.-üp (idüp) 21a/07,
26b/15
terk i.-üp (idüp) 19a/19
tırâş i.-üp (idüp) 15a/19
zuhûr i.-üp (idüp) 21b/15

4. Türkçe bazı isimlerle Arapça, Farsça ve Batı dillerinden dilimize geçmiş birçok isimden sonra gelerek bu isimlere "ismin ifade ettiği işi yapmak, işlemek" anlamını, ayrıca kelimelerin taşıdığı manalara göre değişen çeşitli anlamlar katar.

‘ilâc i.-e (ide) 24a/09
ġıdâ i.-e (ide) 24b/20, 26a/06
tav i.-e (ide) 12a/04
tılâ’ i.-e (ide) 20b/12
zımâd i.-e (ide) 05a/14, 16b/23,
20a/09, 25a/08, 26a/07, 28a/20
‘ilâc i.-eler (ideler) 16a/23,
16b/03, 22b/14, 23a/12, 23a/12, 23a/16,
23a/17
sürme i.-eler (ideler) 24a/05,
24a/05
tılâ’ i.-eler (ideler) 22b/21
tütsi i.-eler (ideler) 10a/02
yaḳu i.-eler (ideler) 24a/04
zımâd i.-eler (ideler) 13b/16
râḥat i.-emeyüp (idemeyüp)
25b/23
murâd i.-en (iden) 27b/19
vesvese i.-en (iden) 12a/18
zarar i.-en (iden) 25a/10
fâ’yide i.-en (iden) 17a/09
yaḳu i.-ene (idene) 14b/10
delâlet i.-er (ider) 15a/18,
20b/09, 20b/10, 22b/12, 22b/18
fâ’yide i.-er (ider) 05a/07,
05b/19, 06b/01, 07a/23, 07b/01, 07b/03,
07b/08, 07b/18, 08a/05, 08a/06, 08a/18,

08b/02, 08b/02, 08b/12, 08b/15, 09a/18,
09a/19, 09a/20, 09a/23, 09b/03, 09b/07,
09b/07, 09b/17, 09b/18, 09b/20, 09b/21,
09b/22, 10a/02, 10a/03, 10a/03, 10a/06,
10a/07, 10a/08, 10a/08, 10a/09, 10a/10,
10a/11, 10a/12, 10a/15, 10a/16, 10a/16,
10a/17, 10a/20, 10a/21, 10a/22, 10a/23,
10b/03, 10b/04, 10b/06, 10b/09, 10b/10,
10b/11, 10b/13, 10b/13, 10b/14, 10b/21,
10b/22, 10b/22, 10b/23, 11a/02, 11a/03,
11a/04, 11a/06, 11a/08, 11a/10, 11a/10,
11a/11, 11a/12, 11a/14, 11a/15, 11a/16,
11a/17, 11b/01, 11b/02, 11b/04, 11b/05,
11b/05, 11b/06, 11b/06, 11b/09, 11b/09,
11b/10, 11b/14, 11b/15, 11b/15, 11b/16,
11b/17, 11b/18, 11b/19, 11b/21, 11b/23,
12a/03, 12a/05, 12a/06, 12a/10, 12a/10,
12a/12, 12a/13, 12a/15, 12a/16, 12a/17,
12a/19, 12a/23, 12b/01, 13a/09, 13a/11,
13a/12, 13a/13, 13a/14, 13a/18, 13a/19,
13a/20, 13a/21, 13a/22, 13b/01, 13b/03,
14a/15, 14b/03, 14b/06, 14b/09, 14b/22,
15a/04, 15a/06, 15a/20, 15b/04, 15b/06,
15b/16, 15b/18, 16a/18, 16a/19, 16b/04,
16b/05, 16b/05, 16b/09, 16b/15, 16b/16,
16b/17, 16b/18, 17a/05, 17a/07, 17a/11,
17b/07, 17b/08, 17b/09, 17b/15, 18a/01,
18a/04, 18a/05, 18a/06, 18a/09, 18a/12,
18a/12, 18a/14, 18a/19, 18a/19, 18a/21,
19b/05, 19b/11, 19b/14, 19b/20, 19b/21,
19b/23, 20a/01, 20a/01, 20a/02, 20a/03,
20a/04, 20a/05, 20a/07, 20a/08, 20a/09,
20a/09, 20a/10, 20a/11, 20b/19, 21a/03,
21a/09, 21a/13, 21a/14, 21a/18, 21b/03,

21b/04, 21b/05, 21b/06, 21b/06, 21b/07,
21b/14, 21b/21, 22a/08, 22a/20, 22a/21,
22b/08, 22b/08, 22b/09, 22b/10, 22b/13,
23a/01, 23a/02, 23a/04, 23a/15, 23b/03,
23b/04, 23b/07, 23b/08, 23b/09, 23b/11,
23b/21, 24a/09, 24a/16, 24a/17, 24a/17,
24b/08, 24b/10, 24b/11, 24b/16, 25a/01,
25a/02, 25a/03, 25a/04, 25a/23, 25b/07,
25b/09, 25b/10, 25b/12, 25b/13, 25b/13,
25b/20, 26a/03, 26a/03, 26a/04, 26a/05,
26a/10, 26a/11, 26a/12, 26a/15, 26a/16,
26a/16, 26a/17, 26a/18, 26a/19, 26a/20,
26a/21, 26a/23, 26b/01, 26b/04, 26b/05,
26b/07, 26b/07, 26b/09, 26b/10, 26b/14,
26b/17, 27a/01, 27a/02, 27a/06, 27a/09,
27a/10, 27a/10, 27a/13, 27b/02, 27b/04,
28a/02, 28a/03, 28a/04, 28a/06, 28a/07,
28a/07, 28a/08, 28a/14, 28a/23

te ʿšīr i.-er (ider) 21a/05

ṭlāʿ i.-er ise (ider) 17a/15,

18a/12

ṭllā i.-er ise (ider) 05a/20

żarar i.-er (ider) 09b/09, 10a/10,

25a/10, 25a/11, 25a/11, 25a/12, 25a/12,

25a/17

żarar i.-er (ider) 15a/20

zāʿyil i.-er (ider) 08b/15

żimād i.-er (ider) ise 07a/20,

13a/12, 13b/21, 14b/19, 14b/22, 17a/11,

18a/18, 19b/17

ṭlāʿ i.-erse (iderse) 08b/01,

14b/10, 20b/19, 24a/16, 24a/17, 24a/17,

25a/09

tütsi i.-erse (iderse) 20b/11,
 20b/12, 28a/06, 26a/20
 tütüsi i.-erse (iderse) 06a/03
 zımād i.-erse (iderse) 04b/19,
 05a/01, 05a/19, 06a/03, 06a/04, 06a/05,
 06a/06, 06a/09, 06a/10, 06a/11, 06a/14,
 06b/02, 06b/09, 06b/10, 06b/11, 06b/12,
 06b/14, 06b/16, 06b/20, 06b/22, 07a/20,
 07b/04, 07b/08, 08a/11, 08b/07, 08b/11,
 08b/20, 09a/05, 09b/01, 11b/02, 11b/06,
 11b/14, 11b/16, 12a/04, 12a/07, 12a/13,
 13a/09, 13a/11, 14b/18, 14b/18, 15a/15,
 15a/17, 15b/04, 15b/10, 15b/11, 16b/22,
 17a/14, 18b/01, 20a/11, 22a/08, 22b/07,
 22b/09, 22b/10, 23a/01, 24b/11, 24b/21,
 24b/22, 24b/22, 24b/23, 25a/02, 25a/03,
 25a/03, 25a/05, 27b/04, 27b/06, 28a/10,
 28a/13, 28a/14, 28a/15, 28a/16, 28a/17,
 28a/19, 28a/21, 28a/22, 28b/01
 tütsi i.-erlerse (iderlerse) 28a/06
 zımād i.-erseler (iderseler)
 12a/11, 13b/20
 tılā' i.-erseñ (iderseñ) 14b/10
 zımād i.-erseñ (iderseñ) 14b/09,
 20a/07, 20a/08, 20a/08
 murād i.-erseñiz (iderseñiz)
 14a/01
 yaķu i.-esin (idesin) 14a/02
 kār i.-mezse 24a/18
 kār i.-mez 16b/21, 24b/13
 buķūr i.-seler 12a/20
 ʿādet i.-üp (idüp) 11a/14
 buķūr i.-üp (idüp) 06a/02,
 06a/08, 09b/10, 10a/02, 12a/03

fā'yide i.-üp (idüp) 05a/15,
 05b/08, 07b/04, 08a/12, 09b/20, 13a/07,
 17a/10, 23a/04
 ğıdā i.-üp (idüp) 09b/03
 ğubār i.-üp (idüp) 10a/09,
 11a/13, 14a/19, 14a/20, 15b/19, 19b/07,
 19b/09, 21b/06, 21b/22
 ħamīr i.-üp (idüp) 04b/18,
 06a/05, 06b/12, 07a/20, 11b/16, 13b/22,
 18a/23, 20b/04, 23a/01, 25a/03, 27b/13,
 28a/14
 ħavf i.-üp (idüp) 12b/09, 23b/06
 kār i.-üp (idüp) 21a/05
 kebāb i.-üp (idüp) 13b/19,
 18a/04, 19b/11
 ma' cūn i.-üp (idüp) 05b/14,
 09b/06, 17a/13, 24b/11
 ma' cūn i.-üp (idüp) 20b/12,
 22a/10, 26a/15, 27a/05
 nef' i.-üp (idüp) 05a/14
 şıyāḥ i.-üp (idüp) 23b/04
 sürme gibi i.-üp (idüp) 17b/07,
 17b/08
 sürme i.-üp (idüp) 10a/02,
 16b/04, 16b/07, 16b/22, 17b/02, 17b/15,
 18a/01, 20b/13, 21a/12, 21b/03
 ṭalkān i.-üp (idüp) 09b/02
 tılā' i.-üp (idüp) 24a/04
 tütsi i.-üp (idüp) 12a/20
 yaķu i.-üp (idüp) 11a/17, 13b/12
 zımād i.-üp (idüp) 06b/07,
 08b/03, 13b/11
 5. Türkçe sıfatlarla Arapça,
 Farsça ve Batı dillerinden dilimize

geçmiş olan sıfatlardan sonra gelir ve kelimeye "... duruma getirmek" anlamı katar.

mu^ç tād i.-e (ide) 23b/21
keskin i.-en (iden) 15b/19
pāk i.-en (iden) 18a/13
i.-er (ider) 12b/13
ağır i.-er (ider) 07a/11
güzel i.-er (ider) 09b/12
ķavī i.-er (ider) 07b/22, 07b/23,
09b/12, 12b/12, 14a/06, 16a/11, 18b/10,
18b/11, 18b/12
ķavī keskin i.-er (ider) 16a/13
keskin i.-er (ider) 15b/16,
15b/20, 15b/23, 16a/01, 16a/02, 16a/03,
16a/07, 16a/08, 16a/09, 18b/11, 18b/13,
19b/08
keskin ve ķavī i.-er (ider) 18b/13
pāk i.-er (ider) 14a/12, 14a/14,
14a/14, 14a/16, 14a/17, 14a/22, 14b/01,
16a/09, 21a/07, 22a/04, 28b/09, 28b/10,
28b/11
sākin i.-er (ider) 04b/17, 04b/19,
04b/21, 05b/11, 05b/13, 15a/15
siyāh i.-er (ider) 22a/22, 22a/23
ẓa^ç īf i.-er (ider) 11a/19, 18b/05,
18b/08
ziyāde i.-er (ider) 12b/14,
14b/02, 14b/02, 14b/04
berāber i.-üp (idüp) 05a/19
ısıcaķ i.-üp (idüp) 06b/12
issi i.-üp (idüp) 14b/07
ķavī i.-üp (idüp) 12b/14, 14a/11
keskin i.-üp (idüp) 15b/21

merhem gibi i.-üp (idüp) 05b/06
pāk i.-üp (idüp) 14a/09, 16a/03,
16a/08, 16a/09, 21a/06, 26b/15, 27a/08
şāfi i.-üp (idüp) 18a/03, 21a/12,
21a/14, 23a/07
yakın i.-üp (idüp) 28b/06
ziyāde i.-üp (idüp) 09a/05
krş. et-
[863]
ittisā^ç Ar. Genişlik, genişleme.
i. 23a/02
i.-ı ^ç ayna 23a/02
i.-ı ḥadeķa 23a/04
[3]

it üzümi Patlıcangillerden, yirmi yirmi
beş santimetre yüksekliğinde, bazı ilaç-
ların yapımında kullanılan, bir yıllık, ot-
su bir bitki, köpek üzümü, tilki üzümü.
Solanum nigrum. krş. ^çinebü's-sa^ç leb
i.+dür 14b/21
i.+ni 18b/01
[2]

izāle Ar. Yok etme, giderme.
i. ider 06b/05, 08b/07, 09b/11,
12b/07
i. idüp 12b/08, 16a/02, 23a/06
i. olur 09b/20
[8]

K

ķābil Ar. Olanaklı, mümkün.
ķ. ola 24a/10

[1]

kābūs *Ar.* Uykuda basan sıkıntılı ağır-
lık, karabasan. *krş.* **ağır baş-**

k. 12b/22, 12b/23

k. ʿ illeti 13a/04

k.+a 13a/07

[4]

ḳādir *Ar.* Kudret ve kuvvet sahibi, ya-
pabilme gücüne malik olan, muktedir.

ḳ. olamasa 11b/20

ḳ. olamaz 10b/19

[2]

kāfur *Ar.* Kāfur ağacından (*Laurus camphora*) elde edilen, hekimlikte kul-
lanılan, beyaz ve yarı saydam, kolaylık-
la parçalanın, güzel kokulu bir madde.

k. 07b/22

k.+ı 05a/19, 09a/12

[3]

ḳāle *Ar.* "Dedi" anlamına gelir.

ḳ. 05b/20

[1]

kār *Far.* Yarar, fayda. (*kār it-* Tesir
etmek, etkili olmak, fayda vermek.)

k. etmese 17b/16

k. etmez 23a/11, 24a/08

k. etmez ise 21a/04

k. eylemez 19a/23

k. idüp 21a/05

k. itmez 16b/21, 24b/13

k. itmezse 24a/18

[9]

ḳab 1. İçine yenecek veya içilecek öte-
beri konan mutfak eşyası.

ḳ.+dan 09b/04

2. Bir şeyin üstünü kaplayan,
kendiliğinden meydana gelmiş az veya
çok sert tabaka, kabuk.

k.+ı 07b/06, 08b/19

k.+ı çıkmış ḳapsız arpanuñ

12a/22

ḳ.+ı soyulmuş çögen 06b/07

enār ḳ.+ı 26b/06

sögüt yaprağı ve ḳ.+ı şuyı

07b/22

ḳ.+ıla 22a/21

k.+ını 18b/16

ayva çekirdegi ḳ.+ını 19a/07

enār ḳ.+ını 27b/16

eski cevzün ḳ.+ını 13b/07

ḳabağun ḳ.+ını 04b/22

ḳavun ḳ.+ını 15b/11

turuf ḳ.+ını 26a/17

turb ḳ.+ınuñ şuyını 25b/10

ḳ.+ıla 08b/18, 15a/15

ḳaşḳaş ḳ.+ını 06b/21

krş. **ḳabuḳ**

[19]

ḳabak (I) Kabakgillerden, sürüngen
gövdeli, sarı çiçekli, birçok cinsi bulu-
nan bir bitki (*Cucurbita*) ve bu bitkinin
yemek veya tatlısı yapılan yahut süs
olarak kullanılan çeşitli biçimlerdeki
meyvesi. *krş.* **ḳarʿ** (*ḳabak çekirdegi* Bal
ve sakız kabağının tohumu.)

ḳ. çekirdeğinden 10b/10

ḳ. çekirdeğini 06b/17

ḳ. çekirdeğinin yağını 04b/21

k. çekirdegi yağını 13a/23
 k. çiçegidür 14b/20
 k. tohumu yağı 22b/16
 k. 'uşâresini 25b/01
 k. yaprağını 13a/21
 k.+1 (kabağı) 09b/18
 k.+uñ (kabağıuñ) kabını 04b/22
 k.+uñ (kabağıuñ) şuyını 04b/22
 [11]
kabak (II) Ön, ön taraf. *krş. bağır*
 keçinüñ bağırını ya' nî k.+ını
 (kabağını) 20b/16
 [1]
kabak (III) *bk. kapak*
 göz k.+1 (kabağı) 20b/09
 göz k.+ına (kabağına) 17b/17
 göz k.+ınuñ (kabağınuñ) 19b/23
 [3]
kabalak Su kenarlarında, kırlarda yetişen, kabak yaprakları gibi geniş, etli ve tüylü yaprakları olan bir bitki. *Tussilago farfara*.
 k. yaprağı şuyı 04b/23
 k.+1 (kabalığı) 05a/01
 [2]
kabarcık Deride meydana gelen ufak sivilce, küçük kabartı.
 k. 24b/03
 k.+a (kabarcığa) 21b/17
 [2]
kabuk Bir şeyin üstünü kaplayan, kendiliğinden meydana gelmiş az veya çok sert tabaka. *krş. kab*

ekşi enâr k.+ını (kabağını) 26b/23
 karbüz k.+ını (kabağını) 22a/08, 22a/09
 kavın k.+ını (kabağını) 09a/23
 turunc k.+ını (kabağını) 06b/05
 [5]
kabz *Ar.* Kuru hâle getirme, kurutma.
 k. idüp 23a/18
 [1]
kabza *Ar.* Silah, kılıç vb. şeylerde tutulacak yer, tutak, sap. *krş. şap*
 k.+sını 19a/10
 [1]
kadar *Ar.* 1. Bir şeyin, kıyaslandığı diğer bir şey ölçüsünde, derecesinde veya büyüklüğünde olduğunu anlatır.
 k. 05a/23, 05b/01, 05b/03, 05b/05, 12b/12, 14b/06, 14b/14, 17a/06, 21a/01, 21a/01
 k.+dur 17a/23
 k.+ını 05b/04
 2. "Aşağı yukarı, yaklaşık, takriben" anlamında bir niceliğin miktarını tahminî olarak bildirir.
 k. 05a/04, 05a/04, 18a/01, 18a/08
 3. Miktarda, derecede.
 k. 04b/22, 05a/04, 05a/12, 05a/21, 05b/17, 06a/10, 06a/13, 06b/07, 07a/15, 07a/21, 07b/05, 07b/07, 07b/12, 07b/18, 08a/08, 08a/09, 08a/10, 08b/04, 09a/05, 09a/06, 09b/11, 09b/12, 10a/22, 10a/23, 10a/23, 10b/02, 10b/09, 10b/11,

10b/22, 11a/02, 11a/04, 11a/12, 11b/05,
11b/20, 12a/02, 12a/15, 12b/06, 13a/10,
13b/02, 14a/05, 14a/07, 14a/10, 14a/19,
14b/01, 14b/17, 16b/13, 19a/03

şol k. 05a/10, 18a/03

k.+ını 05a/18, 05b/20, 10a/06

[69]

kadım *Ar.* Geçmiş uzun zamana dayanan, eski.

k.+den 05b/05

[1]

kal- 1. (Olduğu yerde ve olduğu hâlde) Durmak.

k.-ur 10a/14

2. (Bir bütünden) Artmak.

k.-sa 16b/21

3. (Bir durum, bir belirti) Bugüne kadar sürüp gelmek.

k.-ursa 22a/03

4. Var durumda olmak, mevcut bulunmak.

k.-maz olur 24a/08

[4]

kalay *Ar.* Gümüş beyazlığında, kolay işlenebilen, yumuşak bir element.

k.+ı 21b/22

[1]

kalb (I) *Ar.* Yürek, kalp. *krş.* **yürek**

k.+i 09a/16

yaraşanuñ k.+ini 09a/15

[2]

kalb (II) *Ar.* Bir durumdan başka bir duruma, bir şekilden başka bir şekle çev-

irme, değiştirme. (**kalb it-** Çevirmek, döndürmek, kalbetmek. *krş.* **çevir-**, **devir-**. **kalb ol-** Çevrilmek, dönmek, kalbolmak. *krş.* **dön-**)

k. idüp 17b/11

k. olmuşdur 20a/21

[2]

kaldur- Bulunduğu yerden yukarıya doğru hareket ettirmek, kaldırmak.

k.-up 10a/19

[1]

kalın Kendi cinsinden olan şeylere göre iki yüzü arasındaki uzaklığı büyük olan, kalın.

k. olmağla 20b/09

[1]

kalk- 1. Oturur veya yatar durumdan çıkarak ayakları üzerinde doğrulmak, ayak üstü durmak.

k.-up 15a/02

2. Dik bir hâl almak, dik durmak.

k.-ar ise 20b/20

[2]

kamçı Ucuna ince deri, meşin veya ip bağlanmış bir değnekten oluşan vurma aleti, kırbaç.

k. ile urmadan 16b/11

[1]

kamış Buğdaygillerden, sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkiler. *Phragmites australis*.

çürümiş k.+ı 19a/04

[1]

kan Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı. *krş. han (kan al-* Damardan bir miktar kan çekmek veya akıtmak.)

k. 07b/11, 15b/01, 16a/14,
16a/16, 23b/13, 26b/23, 27a/15
k. ala 15a/12, 17b/17, 17b/19,
24b/01
k. alalar 09b/02, 16a/17, 17b/16,
20a/12, 21b/18, 21b/18, 22b/19, 22b/20,
23a/03, 23b/16

k. aldura 16a/16
k. aldurmazdan 21b/07
k. aldursun 24a/15
k. aldurup 16a/17, 17a/23,
18b/07

k. almağa 23a/19
k. almağı 21a/17
k. almağla 17b/22, 17b/23,
24b/14

k. almak 09a/19
k. almakdır 23b/20
k. almayalar 21a/15
k. alup 13a/04
k. alurlar 21b/20
k. alursa 08a/14, 26a/04
meşānede k. doñmada 08a/23
meşānede k. doñmanuñ 08a/22
k.+dan 19a/02, 24a/20, 26b/15,
27a/08

k.+dan olan şol noktaya 16b/09
balgamī olan k.+dandur 15b/07

şafrāvī olan k.+dandur 15b/07
sevdāvī olan k.+dandur 15b/07
k.+ı 26b/11, 26b/12, 26b/18,
27a/19, 27b/05, 27b/10

teke k.+ı 23b/10
toñmış k.+ı 27b/03
k.+ını 19a/01
gögercin k.+ını 20a/09
horūs k.+ını 18b/22
hüdhüd kuşınıñ k.+ını 19a/02,
26b/22, 27a/20

k.+la 09a/17
galebe k.+uñ ola 09a/17
k.+uñ galebe ve ziyādeliginden
13a/03

[66]

kanad Kuşlarda ve böceklerde uçmayı sağlayan organ, kanat.

baykuşuñ k.+ını 09a/16
k.+lar 09a/17

[2]

kanat- Vücudun herhangi bir yerinden kan akmasına yol açmak veya kan akmasını sağlamak veya yol açmak.

k.-up (kanadup) 27a/17

[1]

kanğı Hangi.

k. 27a/01
her k.+sı 26b/20
her k.+sı olursa 16b/13
her k.+sını 24b/16

[4]

kantariyon *Yun.* İki çenekliler sınıfının birleşikgiller familyasından, ılık bölge-

lerde yetişen, bazı türleri iştah açıcı ve yara iyileştirici olarak hekimlikte kullanılan, kırmızı, sarı, bazen de beyaz çiçekli, çok veya bir yıllık küçük bitki, kantaron. *Centaurea*.

ķ. ‘uşāresini 16b/22

ķ.+dan 11a/02, 11a/12

[3]

ķapa- Dışarı ile olan ilgisini sağlayan kısımlarını kapalı duruma getirmek suretiyle örtmek.

ķ.-ya 07a/01

[1]

ķapak Bazı organları örtmeye yarayan zar veya organ. *ķrş. ķabak (III)*

ķ.+a (ķapaķa) 24a/16

ķöz ķ.+1 (ķapaķı) 17a/16,

17b/05, 20b/12, 21a/01, 21a/09, 23a/05, 24a/16

ķözũ ķ.+1 (ķapaķı) 15a/17

ķözũ alt ķ.+1 (ķapaķı) 23a/13

ķözũ üst ķ.+1 (ķapaķı) 24b/08

üst ķ.+1 (ķapaķı) 23a/05

ķöz ķ.+1na (ķapaķına) 17a/05,

17b/15, 20a/01, 20b/11, 21a/02, 22a/10, 23a/15, 24b/11

ķözũ ķ.+1na (ķapaķına) 15b/10,

20b/18

ķöz ķ.+1nda (ķapaķında) 24a/01

ķözũ ķ.+1nda (ķapaķında)

18a/10

ķözũ alt ķ.+1nda (ķapaķında)

23b/14

ķöz ķ.+1ndan (ķapaķından)

21a/04, 21a/07

ķöz ķ.+1nı (ķapaķını) 17b/04,

17b/11, 20a/21, 21a/08, 24a/03

ķözũ ķ.+1nı (ķapaķını) 23a/13

ķ.+1nuń (ķapaķınuń) ģuşũnetine

ve ģılzına 20a/03

ķöz ķ.+1nuń (ķapaķınuń) 17a/06,

19b/20, 19b/21, 19b/22, 20a/19, 20b/05,

20b/06, 20b/15, 20b/19, 20b/22, 23b/12,

24a/14, 24a/21

ķözũ ķ.+1nuń (ķapaķınuń)

23a/15

ķözũ alt ķ.+1nuń (ķapaķınuń)

23a/10, 23a/20, 24a/19

ķözũ iki ķ.+1nuń (ķapaķınuń)

23a/09

ķözũ üst ķ.+1nuń (ķapaķınuń)

24a/13

üst ķ.+1nuń (ķapaķınuń) 23b/14

ķöz ķ.+1arı 20a/21

ķözũ ķ.+1arı 15a/23, 19b/18,

21b/05, 23a/08

ķöz ķ.+1arınıń 21a/18

ķ.+uń (ķapaķuń) 20b/17, 23a/09

ķ.+uń (ķapaķuń) ģuşũnetini

19b/19

[63]

ķapat- Geçişı engellemek, geçiş yerini tıkamak.

ķ.-ur (ķapadur) 14a/09

[1]

kapla- (Hastalık vb. için) Bir yüzey ve cilt üzerinde veya organ içinde yaygın şekilde meydana gelmek, bürümek.

k.-dı ise 16b/01

k.-mazdan 16a/22

k.-r 16a/21

[3]

kapsız Kabuğu çıkarılmış olan.

k. arpanuñ 12a/22

[1]

kara 1. Gözün iris ve bebekten oluşan renkli kısmı. *krş. siyāh*

gözün ağını k.+sını 16a/23

gözün ağını ve k.+sını 16a/20

gözünün ağını ve k.+sını 16a/22

2. Gözde billur tabakanın saydamlığını yitirmesiyle oluşan bulanıklık, perde.

göze k. düşüp 19b/04

[4]

karabaş Ballıbabagillerden, ilkbaharda mavi veya menekşe renginde çiçekler açan, otsu veya dibi odunsu, çok ıtırılı bitki, yabani lavanta çiçeği. *Lavandula stoechas*. *krş. ustūhūdus*

k. 14a/23

[1]

karanfil *Far.* Mersingillerden, yapraklarını dökmeyen bir sıcak iklim ağacı (*Caryophyllus aromaticus*) ve bu ağacın bahar olarak kullanılan çivi biçimindeki koyu renkli tanesi.

k. başı 11b/21, 14a/07

k. başıla 12b/11

k. başını 13a/11

k. şuyıla 11b/16

k. ve reyhān 'uşāresinde 06a/16

kibāşü'l-k. 17b/10

k.+ün başında 12b/12, 17b/10

[9]

ķarañulık *bk. ķarañuluk*

Işıklı olmama veya gözün ışığı algılayamama, görememe durumu, karanlık.

k. çöküp 16a/05

gözün zulmetini ve k.+ını

(ķarañulıgını) 15b/20

[2]

ķarañuluk 1. Işıksız yer, karanlık.

k.+da 22b/07

2. Işıksız.

k. 15a/02

krş. ķarañulık, zulmet

[2]

ķarar- 1. Aydınlığı azalmak, karanlık olmak. (*göz(leri) ķarar-* Baş dönme, hafif baygınlık geçirmek. *krş. seder*)

göz k.-mağ 08a/13

göz k.-masına 08a/03

göz k.-masını 08a/09, 08a/11

gözleri k.-up 16a/05

gözleri k.-ur 08a/04

2. Gözde perde oluşmak, billur tabakanın rengi karaya dönmek.

göz k.-mağūñ 17b/20

[7]

ķarart- Bir şeyin renginin koyulaşıp siyahlaşmasını sağlamak.

ķ.-ur (ķarardur) 22a/20

[1]

ķara būber *T. + Yun.* Karabibergillerden, sıcak bölgelerde yetişen, kısa boy-
lu, tırmanıcı, meyveleri üzüksü bitkile-
rin (*Piper nigra, betle, longum vb.*) ge-
neline verilen ad ve bu ağačların bahar
olarak kullanılan meyvesi. *ķrş. būber,*
fūlfūl, siyāh būber

ķ+dūr 24b/15

k.+i 06a/09, 10a/15

[3]

ķara günlük Karagünlük ağacının tütsü
olarak kullanılan kabuğu ve reçinesi,
günlük. *ķrş. günlük, mī^ca, zīgala*

k. 16b/06

ķ. ravāķıdur 14a/22

[2]

ķara sevdā *T. + Ar.* Belirtileri hayata
karşı bağlılığın azalması, her şeye karşı
kayıtsızlık, insanlardan kaçma, derin bir
keder vb. durumlar olan ruh hastalığı,
malihulya, melankoli, karasevda.

k. 12a/14

[1]

ķarbūz *Far.* Kabakgiller familyasından,
sürünge gövdeli, bir yıllık bit-
ki (*Citrullus vulgaris*) ve bu bitkinin iri,
yuvarlak, dış kabuğu kalın ve yeşil
renkte, iči kırmızı, etli ve sulu, çok çe-
kirdekli meyvesi, karpuz.

ķ. 09a/18

ķ. kabuğını 22a/08, 22a/09

[3]

ķaręa düleği Kabakgillerden, parçalı
yapraklı, sarı çiçekli, çok yıllık otsu bit-
ki (*Citrullus colocynthis*) ve bu bitkinin
elma büyüklüğünde, sert kabuklu, yağlı
tohumlu, acı ve kokusuz meyvesi, it hı-
yarı, karga düleği. *ķrş. hançal*

k. 15b/13, 19a/09

k. içidūr 08a/10, 10a/20

ķ. ičini 10b/09, 12a/12, 12a/17

ķ. yapraęınıñ şuyını 26a/12

tāze ķ. ‘uşāresini 22a/23

k.+dūr 06a/12, 13b/09

ķ.+nūñ içinden 06a/13

ķ.+nūñ ičini 26a/13

ķ.+nūñ lūbbi 06a/13

[14]

ķarın Mide.

ač ķ.+a 12b/05

ač ķ.+ıla 10a/06

[2]

ķarınca Topraęın ičinde toplu hâlde ya-
şayan ve birçok çeşidi bulunan, zar ka-
natlı eklem bacaklı böcek türü.

ķ. 11b/01, 24a/02

[2]

ķarış- İki veya daha fazla madde birbiri
içinde dağılmak, birleşmek.

ķ.-mış ola 09a/17

[1]

ķarışdur- Karışmasını, bir maddenin
başka bir madde ičinde dağılmasını sağ-
lamak, karıştırmak. *ķrş. ħalt, ķaruşdur-,*
mezc

k.-a 24b/05

k.-masa 09a/07

k.-up 05b/11, 05b/17, 06a/07,
06b/16, 06b/20, 07b/13, 07b/19, 08a/17,
08b/07, 08b/11, 09a/01, 09b/03, 09b/08,
09b/19, 09b/23, 10b/20, 11b/03, 11b/08,
11b/13, 11b/17, 11b/21, 11b/23, 12b/12,
13a/06, 13b/09, 13b/20, 13b/22, 14a/06,
14b/17, 14b/19, 14b/22, 15a/06, 15a/14,
15a/17, 15b/03, 16b/05, 16b/09, 16b/15,
17a/10, 17a/15, 18a/18, 18a/19, 18b/02,
18b/19, 19a/12, 19a/15, 19b/09, 19b/22,
20a/23, 20b/15, 20b/16, 20a/02, 22a/07,
22a/09, 22a/15, 22a/19, 22b/09, 22b/21,
23b/10, 24a/12, 24b/23, 25a/01, 25a/02,
25a/07, 25a/08, 25a/21, 25a/22, 25b/01,
25b/06, 25b/08, 26a/06, 26a/07, 26a/13,
26b/03, 26b/08, 26b/14, 26b/15, 27a/02,
27a/07, 27a/12, 27a/18, 27a/19, 27b/02,
27b/03, 27b/04, 27b/05, 27b/06, 27b/09,
27b/15, 27b/21, 28a/13, 28a/23, 28b/08

k.-ur ise 06b/19, 25b/15

[97]

karışık (Rüya için) Anlaşılması güç
olan, olumsuz olarak yorumlanan, endi-
şe verici, kötü. *krş. karışuk*

ķ. ve kötü rü 'yāy1 09a/08

[1]

karışuk *bk. karışık*

Ayrı nitelikteki şeylerden oluş-
muş, karışık.

ķ. ola 12a/17

[1]

kartal Kartalgillerden, genellikle kızıl
siyah tüylü, çok güçlü, yuvasını yüksek

kayalıklar üzerinde kuran, iri, yırtıcı bir
tür kuş.

ķ. beynini 12a/18

[1]

karışdur- *bk. karışdur-*

k.-up 06b/21, 07b/08

[2]

kar Atmosferdeki su buharının yoğun-
laşmasıyla oluşan ve yeryüzüne beyaz
ve hafif billurlar biçiminde donarak dü-
şen su buharı.

ķ. şuy1 09b/04

[1]

kar *Ar. Kabak. krş. kabak (I)*

zehrü'l ķ. 14b/20

[1]

kaşıl- Gerilmek.

ķ.-masından ise 23a/12

[1]

kaşır *Ar. Azaltma, küçültme.*

ķ. idüp 15a/13

[1]

kaşı- Vücudun herhangi bir yerindeki
kaşıntıyı gidermek için tırnakla veya
başka bir şeyle deriyi hafifçe ovmak.

k.-dukdan 17b/18

k.-ya 17b/18, 17b/18

ķ.-yalar 19a/16

[4]

kaşın- Kaşıntısı olmak, kaşıma isteği
duymak. *krş. hikke*

ķ.-mağdur 21a/19

göz kapaklarının ve pıнарlarının
tırmalanup ķ.-masının 21a/19

[2]
ķat Üst üste konulmuş şeylerden her biri, tabaka.

k.+dur 06b/04

[1]

ķat- Karıştırmak, koymak. *krş. ķat-*
k.-up 12a/04

[1]

ķat- *bk. ķat-*

k.-ar ise 14b/20

[1]

ķatılık Sağlamlık, berklilik. *krş. ķatılık*
vücüdünüñ ķ.+ı 18b/03

[1]

ķatılık *bk. ķatılık*

Sertlik.

gögüs perkligine ya' nī ķ.+ına

(ķatılığına) 12a/06

[1]

ķatır Atgillerden, kısarak ile erkek eşeğin çiftleşmesinden doğan melez hayvan.

dişi ķ.+ıñ 12b/19

erkek ķ.+ıñ 12b/18

[2]

ķatrān *Ar.* Organik maddelerden kuru damıtma yoluyla elde edilen, sıvı yağ kıvamında, kara renkte, ağır, is kokulu, suda erimeyen bir madde.

k. 16b/06, 21b/04, 27b/14

ķ. tütünü 15b/22

k.+a 26a/18

k.+dan 11b/03

k.+ı 10b/14, 19a/05, 20a/23,
20b/12, 27b/09

[11]

ķatūnā *Ar.* Pireotu, karnıyarık otu.
Plantago psyllium.

ķ. tohmından 19a/03

ķ. tohmını 05a/05, 28a/12

[3]

ķatı *Ar.* Öldürme.

ķ. ider 27b/14, 27b/14, 27b/15,
27b/16, 27b/20, 27b/18, 27b/20, 27b/22,
27b/22, 28a/01

[10]

ķavın *bk. ķavun*

ķ. kabuğunu 09a/23

[1]

ķavī *Ar.* Güçlü, kuvvetli.

ķ. 09b/10

ishāl-i ķ. 07b/19, 20a/12

ķ. ider 07b/22, 07b/23, 09b/12,
12b/12, 14a/06, 16a/11, 18b/10, 18b/11,
18b/12, 18b/13

ķ. idüp 12b/14, 14a/11

ķ. keskin ider 16a/13

ķ.+dür 07a/18, 08a/02

ķ.+sidür 09b/14

[19]

ķavun Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, iri meyveli bir bitki (*Cucum*) ve bu bitkinin genellikle güzel kokulu, sulu ve etli meyvesi. *krş. ķavın*

ķ. kabını 15b/11

k.+ı 15b/01

[2]

ķavur- Bir Şeyi bir kabın içine koyup kızaracak Şekilde karıştırarak pişirmek.

k.-up 12a/04, 17b/08

[2]

ķaya ķoruęı İki enekliler sınıfının dam koruğugiller familyasından, etli yapraklı, süs bitkisi olarak kullanılan, kolay üreyen ve bakım istemeyen otsu bitki. *Sempervivum*. *ķrř. ĥayy'l-‘alem*

k. 14b/11, 14b/12

[2]

ķaymak Sütün suyunu çeşitli yollarla buharlaştırmak suretiyle elde edilen koyu yağlı z.

k. 09a/23, 26a/06

[2]

ķayna- Kaynayan bir sıvı içinde pişmek.

ķ.-mış by 13b/11

k.-mış iklilü'l-melik 15a/14

ķ.-mışını 13b/16

k.-r iken 10b/12

[4]

ķaynat- 1. Kaynamasını sağlamak, kaynamış duruma getirmek.

k.-a (ķaynada) 05a/10, 08b/22

2. Bir Şeyin, pişirmek veya belli bir işleme tabi tutmak maksadıyla su veya bir sıvı iinde kaynamasını sağlamak.

ķ.-a (ķaynada) 26a/23, 28a/21

ķ.-up (ķaynadup) 04b/15,

05b/10, 06b/05, 06b/09, 06b/09, 06b/10, 07a/09, 07b/07, 08a/11, 08b/01, 08b/02,

08b/06, 08b/18, 08b/19, 08b/21, 08b/23, 09a/01, 09b/21, 10b/12, 11a/09, 11b/19, 13a/21, 13b/11, 13b/16, 14a/15, 15a/15, 16a/05, 23b/06, 23b/20, 25a/05, 25b/12, 25b/19, 26b/06, 26b/23, 27b/04, 27b/11, 27b/16

ķ.-ur (ķaynadur) ise 05b/08

[42]

ķaz Perde ayaklılardan, uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabani veya evcil kuş.

ķ. yağı 25b/07

ķ. yağını 06b/11, 28a/04

ķ.+uñ i yağını 27a/10

[4]

ķebb *Ar.* 1. Ateşte veya susuz olarak bir kap içinde pişirilen et yemeği, ķebap.

k. idüp 18a/04, 19b/11

k.+dan 18a/05

k.+dan açan şarı şu-y-ıla 19b/11

k.+dan açan şarı şuyını 18a/04

k.+ını 18a/14

2. Kızartma, evirme veya kavurma yoluyla hazırlanan her türlü yiyecek.

k. 05a/01

k. idüp 13b/19

k.+ını 07a/07

ķrř. bryn

[9]

ķee Yapağı veya keçi kılının dokunmadan, yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş.

k.+ye 11a/05

[1]

keçi Geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen, memeli dişi hayvan.

k. eti 10a/10

k. iligini 10b/22

k. necesini 28a/20

k. ödini 26a/17

k. sidüğünü 25b/02

k. südi 11b/22

k. südini 12a/23

k. südine 13a/20

dişi k. ödi 17b/08

k.+nüñ bağırını 20b/16

k.+nüñ ciğerini 19b/11

dişi k.+nüñ ciğerini 18a/04

dişi k.+nüñ ödünü yāhūd yağını

06a/03

dişi k.+nüñ yağını 06a/04

[14]

kelb *Ar.* Köpek.

siyāh k.+üñ kılından 10a/03

[1]

kelem *Far.* Turpgillerden, kat kat sarılı yapraklardan oluşan, güz ve kış sebzesi olarak yetiştirilen ve birçok türü olan bitki, lahana. *Brassica oleracea*.

k. 09a/04, 11a/14, 14a/08,

15b/16, 18b/05

k. otını 18b/19, 25a/11, 25a/11,

27b/03

k. tohumunu 26a/19

k. ʿuşāresini 27b/01

[10]

keler Kertenkelelerden, uzun vücutlu, sivri kuyruklu, çevik, böcekçil, sürün-gen hayvan, kertenkele. *krş.* **kertenkele**

k. 17b/05

[1]

kemānkere taşı *Far. + T.* Hint findığı. *krş.* **bunduk-ı Hindî**

k.+dur 09b/16

[1]

kemmūn *Ar. < Yun.* Kimyon. *krş.* **kimyon**

k. 15b/22

[1]

kemne *Ar.* Göz kuruluğu.

k. 19b/12

[1]

kemük İnsanda ve omurgalı hayvanlarda vücudun çatısını meydana getiren ve yumuşak kısımlara destek olan beyazımsı sert organların ortak adı, kemik.

eyegü k.+lerine 11a/10

[1]

kendü Kişinin öz varlığı, kendisi, kendi.

k.+de 07a/02, 09a/16

k.+dedür 09a/17

k.+nde 09a/11

[4]

kene (I) *Far.* Köpek, at, koyun, deve vb. hayvanların derilerine yerleşip kanlarını emen asalak böcek, sakırğa.

k. 12b/17

[1]

kene (II) *Far. bk. kene otı*

k. yağı 11b/04

k. yağından 11a/07

[2]

kene otı *Far. + T.* Sütlegengillerden tropik bölgelerde yetişen, tohumlarından yapışkan, tatsız, kokusuz bir yağ elde edilen, yerine göre ağaççık hâlini alabilen bir yıllık otsu bitki. *Ricinus communis*. *krş.* **kene (II)**

k.+nuñ yağını 26a/11

[1]

kepek Un elendikten sonra, elek üstünde kalan kabuk kırıntıları.

k. 11a/03

k.+i (kepegi) 12a/03

buğday k.+i (kepegi) 23b/20

buğday k.+ini (kepegini) 06b/08

[4]

keras *Yun.* Gülgillerden, genellikle yapraklanmadan önce çiçek açan, aynı isimdeki meyveyi veren ağaç, kiraz. *Prunus avium*.

k. yaprağına 14a/04

[1]

kere *Ar. bk.* **kerre**

k. 07a/10, 15a/13, 16a/16,

20b/04, 20b/18, 23b/04, 24b/14, 26a/20, 27a/06

ba^c zı k. 14a/09, 21a/20, 23a/13

çok k. 16a/21, 17a/08, 22b/19,

23b/14

[16]

keremis *Far.* Maydanozgillerden, kökleri ve yaprakları sebze olarak kullanılan,

tıbbi nitelikteki maddelere sahip, kokulu bir bitki, kereviz. *Apium graveolens*.

k. kökünü 13b/04

k. şuyunu 14a/21, 16a/08, 16b/16

[4]

kerre *Ar.* Defa, kez, sefer. *krş.* **kere**

k. 08a/05, 08b/15, 08b/16,

12a/21, 14b/16, 15b/17, 17b/17, 17b/18,

18b/23, 20b/02, 22b/02, 22b/17, 26a/01

ba^c zı k., 20b/20, 23b/14

çok k. 21b/19

[16]

kertenkele Keler denilen sürüngenlerin en yaygın olan uzun gövdeli, uzun kuyruklu, çatal dilli, böcek ve kurtlarla beslenen zararsız bir cinsi. *krş.* **keler**

k. 17b/06

[1]

kes- 1. Bıçak, makas vb. bir aletle ikiye ayırmak.

k.-erler 21b/20

k.-üp 25b/18

2. Ucundan bir parçasını almak, kısaltmak veya küçültmek.

k.-meden 23a/20

3. Geçiş veya akışını durdurmak, geçişi önlemek.

k.-er 16b/22, 16b/23, 17a/01,

17a/01, 17a/02, 17a/02, 17a/03, 17a/04,

22a/07, 26b/11, 26b/12, 26b/18, 27a/19,

27a/20, 27b/05, 27b/08, 27b/09, 27b/10,

27b/11

4. Belli bir zaman için ara vermek veya son vermek.

arasını k.-meye 24b/03
5. Geçirmek, durdurmak.
k.-er 06a/17, 11b/03, 13b/06,
14b/20, 25a/04, 25a/05, 25a/07, 25a/09,
25b/01, 25b/02, 25b/03, 25b/05, 25b/06,
25b/08, 26a/14

6. Azaltmak, gidermek.

k.-er 09b/05

[39]

kese *Far.* Yıkılırken kir çıkması için
ele geçirilerek vücuda sürtülen, ağzı el
girecek genişlikte ufak torba.

k. 17b/01

[1]

kesil- 1. Kesici bir alet kullanılırken is-
tenmeden zedelenmek, yarılmak.

k.-dükde 11b/12

k.-meden 11b/12

2. Yoksun kalmak.

‘ amelden k.-miş gözlerün 16a/06
hareketden k.-ür 08b/01

3. Akışı durmak.

k.-ür 27a/16

[5]

keskin 1. Çok etkili.

k. ‘ ilâc 23a/16, 24a/18, 24b/03

k. ‘ ilâcdan 23a/18, 23a/18

devānuñ k.+i 17a/22

2. İşini hakkıyla yapan, en iyi
şekilde yapan.

k. 15b/15

k. iden 15b/19

k. ider 15b/16, 15b/20, 15b/22,
16a/01, 16a/02, 16a/03, 16a/07, 16a/08,
16a/09, 16a/13, 18b/11, 18b/13, 19b/08

k. idüp 15b/21

k. ve kavî ider 18b/13

3. (İçecekler için) Sert.

k. sirke 04b/18, 04b/19, 05a/12,
06b/08, 06b/12, 07a/20, 14a/01, 20b/04,
26b/14

k. sirkede 05a/23

[33]

keşret *Ar.* Çokluk, fazlalık.

k.-i ruṭbātındandır 24b/17

[1]

keşkek *Far.* Et ve buğdayın hamur
hâline gelinceye kadar dövülmesi sure-
tiyle yapılan meşhur yemek.

k.+den 23b/22

[1]

ketān *Ar.* Ketengillerden, çiçekleri
mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri
dokumacılıkta kullanılan bir bitki, ke-
ten. *Linum.* (**ketān bezi** / **bözi** Keten lif-
lerinden dokunan bez, keten bezi. **ketān**
toḥmı Keten bitkisinin, yağı çıkarılarak
veya dövülerek hekimlikte kullanılan
küçük taneleri, keten tohumu.)

k. bezine 06a/22

k. bözine 13b/04

k. toḥmını 07a/10, 10b/19,
28a/19

[5]

ketirā *Ar.* Geven dikeninden çıkarılan
bir tür zamk, kitre.

k. 21b/20
[1]
kıçış- Kaşınmak.
gözün kı.-masını 21b/02, 21b/04
[2]
kıl İnsan ve hayvan vücudunda biten
sertçe ve kalınca tüy.
k. 09a/14, 15a/20, 15a/21,
20b/01, 20b/03, 20b/03, 20b/04, 20b/05,
20b/07, 20b/11, 20b/12, 24b/09
kı. biten yer 20b/09
kı. biten yere 20b/12
kı. çıkan yere 20b/04
kirpikde egri biten kı.+dır 23a/21
ziyâde artuk kı.+dur 20a/19
zâ'yid olan kı.+ı 20b/02
insân kı.+ından 07a/22
siyâh kelbün kı.+ından 10a/03
zi'bün kı.+ından 09a/13
kı.+ını 20b/19
göz kapağı kı.+ını 20b/13
gözün kı.+ını 20b/23
insân kı.+ını 06a/08, 09b/10,
10a/09
insânun kı.+ını 25b/15
kı.+ın 19b/19, 19b/18
kı.+ın yerinden 20b/01
kı.+ları 20b/17, 20b/22
egri biten kı.+ları 20a/23
göz kapağının kı.+ları 20b/05,
20b/06, 20b/20
kı.+larını 20b/18
[38]

kılıç Kın içine konup bir kayışla bele
takılan, çelikten yapılmış, eğri veya düz,
uzun kesici silah.

k. 10b/01, 19a/10

[2]

killet Ar. Azlık.

k.+indendür 20b/06

[1]

kına Ar. 1. Kına ağacının kurutulmuş
yapraklarından elde edilen, saç ve elleri
boyamakta kullanılan toz.

k.+y1 04b/18, 06b/12, 07a/20,

13b/21

2. Kına çiçeği. krş. **kına siçegi**

k. tohmından 14a/06

[5]

kına siçegi Ar. + T. Kına çiçeğigiller-
den, gölgelik ve nemli yerlerde, koru-
larda, akarsu kenarlarında yetişen, çi-
çekleri göz alıcı, sarı ve yer yer kırmızı
renkte, bir veya çok yıllık otsu bitki, kına
çiçeği. *Balsamina*. krş. **kına**

k.+ni 04b/16, 04b/18

[2]

kındıl Ar. Sıvı hâlindeki yağa batırıl-
mış bir fitilin yanması suretiyle ışık ve-
ren aydınlatma aleti, kandil.

k.+den 15a/10

[1]

kır- Öldürmek.

k.-ar 27b/13

[1]

kırk- Bir şeyin uç veya kenarından par-
ça kesmek, bir miktarını eksiltmek.

k.-mak 15a/20
[1]
kırk ayak Genellikle üreme organları çevresindeki kıl diplerinde yerleşen bir tür bit, kırkayak. *Phthirus pubis*.
k. 21a/01
[1]
kırlangıç Kırlangıçgillerden, geniş gagalı, çatal kuyruklu, ince uzun kanatlı, küçük göçebe kuş. *krş. huṭṭāf*
k. kuşudur 19a/12
[1]
kır mantarı *T. + Yun.* Doğada kendiliğinden yetişen mantar.
k. 12a/14
[1]
kırmızı *Ar.* Kan rengi, al renk veya bu renkte olan.
k. 07b/02, 16b/12
k. olmaya 05a/23
k. olur 14a/04, 21b/16
k. zernîhi 26b/16
k.+ca 12a/19
k.+ya 24a/02
krş. kızıl
[8]
kırmızılık *Ar. + T.* 1. Kırmızı olma durumu.
k.+ı (kırmızılığı) 20b/10
2. Kızırtı.
k. 22a/02
[2]
kışa İki ucu arasında az mesafe olan, boyu uzun olmayan.

k. olup 15a/21, 25b/21
[2]
kışal- Kısa duruma gelmek.
k.-mı 10b/21
k.-ur 10b/19
[2]
kıṭ'a *Ar.* Parça, tane, kısım, bölüm.
k.+sını 07a/02
[1]
kıvām *Ar.* Bir sıvının koyuluk derecesi, koyuluk.
mürevvāḳī k. olduğda 25a/14
[1]
kıvır- (Bir nesneye) Bir şeyin çevresine sarılmış gibi şekil vermek, bükülmüş duruma sokmak, bükmek.
burnına k.-ursa 06a/11
[1]
kızar- Rengi kırmızı olmak, kırmızıya yakın bir renk almak.
k.-ınca 16b/02
gözün ağı k.-mak 15a/18
k.-up 16a/14
gözi k.-ur 08b/01
[4]
kızdur- Isıtmak.
k.-up 08a/20, 26a/09
k.-ur 14b/07
[3]
kızıl Parlak kırmızı renk.
k. aşu 23b/09
k. behmeni 12a/21
k. kökdür 18a/07
k. uyuzdur 17a/16

[4]

kızıl boya Kök boyasıgillerden, bir iki metre boyunda, dikenli, sarı çiçekli, çalı görünüşünde, kırmızı renkteki kök sapları boyacılıkta kullanılan, çok yıllık otsu bitki, kızıl kök. *Rubia tinctorum*.

ķ. 18a/07

[1]

kıfāl ʔamarı *Ar. + T.* Kefalik toplardamar, kafatası veni. *ķrş. baş ʔamarı*

ķ. 23a/03, 23b/16

ķ.+ndan 24b/01

[3]

ki *Far.* 1. İki cümleyi sebep, sonuç vb. çeşitli fonksiyonlarda birbirine bağlayarak birleşik cümle hâline getirir.

k. 05a/01, 05a/08, 05a/11, 05b/04, 06a/15, 06a/21, 06b/03, 06b/14, 06b/23, 07a/11, 07a/16, 07b/11, 08a/04, 08a/13, 08a/16, 08a/22, 08b/09, 08b/12, 09a/08, 09a/17, 09a/17, 09b/16, 10a/12, 10b/07, 10b/18, 10b/23, 11a/08, 11a/22, 11a/23, 11b/06, 11b/07, 11b/11, 11b/18, 12a/01, 12a/02, 12a/14, 12a/14, 12b/02, 12b/15, 12b/21, 12b/22, 12b/23, 13a/04, 13a/15, 13a/15, 13b/05, 14a/03, 14a/04, 14a/04, 14a/10, 14b/06, 14b/23, 15a/05, 15a/07, 15a/18, 16a/14, 16a/20, 16a/22, 16b/10, 16b/10, 16b/12, 17a/06, 17a/12, 17a/22, 17b/09, 18a/03, 18a/10, 18a/12, 19a/21, 19b/06, 19b/13, 19b/15, 20a/19, 21b/15, 21b/15, 21b/17, 21b/19, 21b/19, 22a/12, 22a/17, 22a/18, 22b/18, 23a/13, 23a/17, 23a/20, 23a/22, 23a/23, 23a/23,

23b/12, 24a/01, 24a/06, 24a/14, 24a/14, 24a/21, 24b/03, 26b/05, 27a/14

2. Özneyi, bazen de bir tümleci kuvvetlendirerek cümlemin temel bölüme bağlar.

k. 05a/10, 05a/13, 05a/13, 05a/19, 05a/23, 05b/12, 06a/01, 06a/12, 06a/13, 06a/17, 06a/20, 07b/16, 08a/05, 08b/01, 08b/14, 08b/17, 08b/22, 09a/06, 09a/10, 09a/17, 09b/06, 09b/07, 09b/11, 09b/13, 10b/08, 11a/18, 11b/22, 12b/06, 12b/11, 13a/08, 13a/10, 13a/11, 13a/19, 13b/10, 13b/13, 13b/15, 13b/17, 14a/07, 14a/10, 14a/12, 14a/12, 14a/17, 14a/20, 14a/23, 14b/12, 14b/20, 14b/21, 15a/15, 15a/22, 16a/03, 16a/21, 17a/02, 17a/02, 17a/19, 17b/05, 17b/10, 17b/15, 18a/05, 18a/08, 18a/12, 18b/06, 19a/10, 19a/12, 19b/01, 19b/05, 19b/07, 20a/03, 20b/07, 21a/19, 21a/21, 23a/03, 23b/16, 23b/20, 24b/06, 24b/15, 25a/01, 26b/21, 27a/04, 27a/12, 27b/16, 27b/23, 28a/18, 28a/20

ķrş. kim

[188]

kibāş *Ar.* Bir şeyin toparlak ve çıkıntılı olan uç kısmı, baş. *ķrş. baş*

k.+ü'l-ķaranfil 17b/10

[1]

kibrīt *Ar.* Kibrit, kükürt.

k. 12a/02, 21a/02, 24b/06

k. ķoķısı 17a/20

[4]

kifāyet *Ar.* Yeterli miktarda olma, yetme, kâfi gelme.

k. 04b/22, 05a/03, 05a/04,
05a/12, 05a/18, 05b/20, 05a/21, 05b/07,
05b/17, 06a/13, 06b/07, 07a/15, 07a/21,
07b/05, 07b/07, 07b/12, 07b/18, 07b/19,
08a/08, 08a/09, 08a/10, 08b/03, 08b/04,
09a/05, 09a/06, 09b/11, 09b/12, 10a/22,
10a/23, 10a/23, 10b/01, 10b/09, 10b/11,
10b/22, 11a/02, 11a/04, 11a/12, 11b/05,
11b/20, 12a/02, 12a/15, 12b/06, 13a/10,
13b/02, 14a/05, 14a/07, 14a/10, 14a/19,
14b/01, 14b/17, 16b/13

[5]

kim Özneyi, bazen de bir tümleci kuvvetlendirerek cümlelerin temel bölümüne bağlar, ki. *krş.* **ki**

k. 11a/19

[1]

kimesne Kimse. *krş.* **kimse**

k. 06a/01, 09a/09, 12a/18,
12b/18, 15a/07, 18a/22, 19b/17

k.+dür 09b/01, 09b/02

k.+ler 06a/12, 06a/17, 14b/17,
25b/05

k.+lere 13a/04

k.+nün 10a/04

k.+ye 12a/19

[16]

kimse Herhangi bir kişi, kim olduğu belirtilmeyen bir şahıs. *krş.* **kimesne**

k. 15b/08, 19a/19

k.+leriñ 20a/22

k.+nün 07a/01, 10a/15

[5]

kimyon *Ar. < Yun.* Maydanozgillerden, elli santimetre yüksekliğinde, beyaz veya pembe çiçekli, güzel kokulu, bir yıllık otsu bitki (*Cuminum cyminum*) ve bu bitkinin tohumundan elde edilen toz biçimindeki baharat. *krş.*

kemmün

k. 24b/04

k.+ı 10a/21, 14a/15, 16b/17

k.+u 23a/07

[5]

kirpik Göz kapağının kenarındaki kıllar veya bu kıllardan her biri.

k. 20b/14, 20b/14

k.+de egri biten kıldır 23a/21

k.+i (kirpigi) 20b/15

k.+inde (kirpiginde) 20a/19

k.+leri dibini 23b/22

k.+leriñ bitdiği yerde 23b/18

[7]

kişi İnsan, kimse, şahıs.

k. 22a/22

k.+ye 15a/03

[2]

kişniç *Far.* Maydanozgillerden, yaprakları maydanoza benzeyen, boyu otuz ila elli santim, beyaz çiçekli, tüysüz, parlak, bir yıllık otsu bitki (*Coriandrum sativum*) ve bu bitkinin baharat olarak kullanılan tohumu veya meyvesi, kişniş.

krş. **kişniş**, **küzbere**

k. 05a/08, 08a/07

k. şuyına 25a/06

k. tohmını 12a/16

 uru k. 08a/05, 12b/06
 t     ve ye  il k.          07a/23
 t     ye  il k. 28a/22, 28a/22
 ye  il k.          12a/15
 ye  il t     k.      25a/05
 k.+d  r 14b/12
  uru k.+d  r 09b/13
  uru k.+i 05a/06
 [14]
       *Far. bk.       *
 ya   k.+              05a/07
 [1]
      *Ar.* Ciltli ve ciltlessiz olarak bir ara-
 ya getirilmi  , basılı veya yazılı k    t
 yaprakların b  t  n  , kitap.
 k.-ı m       b 04b/11
        -i k. 26b/19
 k.+a 04b/13
 k.+ı 04b/12, 25a/17
 k.+     05a/07
 [6]
     1. Bir yere bırakmak, yerle  tirmek,
 koymak.
 k.-sa 04b/22, 06a/08, 07b/18,
 08a/17, 08a/18, 09a/02, 09a/13, 09a/18,
 09a/23, 12b/10, 13b/06, 13b/10, 18a/22,
 26b/10, 27a/20
   .-rsa 07b/16
 2.   zin vermek, serbest bırak-
 mak, ellememek.
 k.-mayup 15b/10
 k.-maz 12a/07, 19a/15
    .      
 [19]

     Ya  lı. *    .        , p  r*
   . 19a/14
 [1]
     Damızlık erkek koyun.
   .      17b/09
 [1]
      *bk.      *
 k.+sını 06a/23
 [1]
       *bk.       *
 k.-sa 06b/05
 [1]
      *bk.      *
 kibrit   .+sı 17a/20
 [1]
       Kokusunu almak i  in bir   eyi
 burnuna yakla  tırıp havayı i  ine   ek-
 mek. *    .        ,        *
   .-maya 15a/09
   .-r iken 13b/05
 k.-r ise 10b/14, 12b/03
 k.-rsa 06b/17, 14a/05
 bez i  inde   oyup   .-rsa 14a/17
 k.-sa 04b/14, 06a/08, 06a/19,
 06a/19, 06b/01, 06b/03, 06b/06, 06b/18,
 07a/02, 07a/04, 07a/05, 07a/14, 07a/14,
 07a/16, 09a/03, 09a/04, 09a/13, 09b/03,
 10b/08, 14a/13, 18b/12
 b     ba  layup   .-sa 13b/05
 ket  n b  zine   oyup   .-sa 13b/04
 k.-ya 12a/08, 12b/13, 14a/05,
 14a/18, 14a/20
 k.-yup 06b/16, 08b/04, 09b/21
 [38]

koqlat- Koklamasını sağlamak.

k.-salar 10a/09

[1]

koqu Cisimlerden yayılan zerrelere bu-
run zarındaki sinirlerde meydana getir-
diği duyu. *kzş. koqu, koqu, rāyiha*

q. almaz olur 14a/04

k.+sı 08b/12

merzencūş k.+sına 08b/12

nemmām q.+sına 11b/18

q.+sunı 16b/08

[5]

koqula- *bk. koqla-*

k.-r ise 09b/12

k.-sa 04b/19, 04b/20, 05a/05,

06a/11, 07a/19, 07b/02, 08a/15, 08b/16,
12a/12, 14b/06

k.-yup 12a/02

[12]

koqulu 1. Kokusu olan.

q. 06a/15, 08b/12, 11b/18,

13a/08, 14b/06

2. Güzel kokan.

q. buhūrdur 05a/19

[6]

kol İnsanın omuzundan parmak uçları-
na kadar olan organı.

q.+larından 16a/17, 21b/17

q.+u 10a/18

q.+uñ yumrı tarafında 23a/19,

26a/05

q.+uñ yumrı tarafından 23a/03

q.+uñ yumru tarafında 23b/16

[7]

kop- (Organlar için) Vücuttaki yerinden
ayrılmak.

q.-mış 17a/07

[1]

kopar- Çiçek veya meyveyi daldan,
ağaçtan toplamak.

k.-up 14b/15

[1]

korq- 1. Korkuya kapılmak, korku
duymak, ürkmek.

korqmayaçaq şeyden q.-mağ

09b/16

k.-mayaçaq şeyden korqmaq

09b/15

2. Endişe etmek, kaygı duymak,
tasalanmak.

k.-ar ise 12b/09, 15b/13, 23b/06

k.-arlar ise 25b/22

[6]

korqu Bir tehlike veya tehlike ihtimali
karşısında duyulan ürkütücü duyu.

çok q. 11b/11

[1]

koruq 1. Henüz olgunlaşmamış, ekşi
üzüm.

q. ‘uşāresidür 20a/03

q. ‘uşāresini 27a/11

q. şuyını 21a/14

q. tūtiyāsını 24a/04

2. Olgunlaşmamış, ekşi olan
meyve.

hurmā q.+ınuñ (koruğınuñ)

çekirdegini 20b/21

[5]

kovuk Bir şeyin oyuk durumunda bulunan iç bölümü.

ķ. 06a/18

[1]

ķoy- 1. Bir yere bırakmak, yerleştirmek.

k.-a 10a/08, 15a/14, 15b/01, 17a/18, 18b/01, 18a/03, 20b/15, 21a/21, 26a/15, 20b/16, 28a/03, 28b/11

k.-alar 17a/10, 20a/13, 20a/13, 23a/08, 23a/08, 24a/23, 24b/06, 24b/07, 27b/13

fitil ķ.-alar 23a/10

ķ.-ar ise 18a/19, 18a/21, 18a/21, 18b/02, 21b/01, 22a/03, 22a/05, 22a/07, 22a/10, 26b/17

ķ.-arlar ise 17a/15

ķ.-arsa 26a/19, 26b/14, 27a/09, 28b/09, 28b/10

k.-arsań 20b/04

k.-duķdan 18a/20

ķ.-sa 07a/16

k.-up 04b/17, 05b/05, 06a/20, 06a/22, 06b/23, 07a/22, 09a/03, 09a/03, 09a/10, 09a/11, 10a/16, 12a/11, 13a/09, 13b/04, 13b/15, 14a/17, 14b/18, 15a/11, 18b/16, 18b/23, 23a/07, 25a/14, 26a/02, 26a/04, 28a/11, 28b/05

2. Yapmak, meydana getirmek.

fitil ķ.-up 27a/08

ķrř. **ķo-**

[68]

ķoyu Yoğunluğundan dolayı güç akan, sulu karşıtı.

ķ. bal 05a/10

ķ. ola 18a/03

ķ. olur 14a/23

[3]

ķoyun Geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan.

ķ. eti 10a/09, 19a/19

ķ. etini 09b/10

ķ. iligini 14b/09, 14b/10

ķ. ödünü 26b/07

ķ. südi 09b/23

ķ. südini 09a/02, 14b/01

ķ. ve keçi ödini 26a/17

ķ. yününü 15a/11

[11]

ķök Bitkilerin, toprağın altında kalan ve topraktaki besi maddelerini emmelerine yarayan kısmı.

ķızıl k.+dür 18a/07

ayrık otunuń k.+ine 18a/07

ķerefis k.+ini 13b/04

[3]

ķör Görme duyusundan mahrum olan, görmeyen.

k. olup 22b/06

[1]

ķöti İstenilen nitelikte olmayan, sahip olması gereken vasıfları taşımayan, kötü. *ķrř.* **fenā, rediyy**

k. 22b/13

k. fenā yařlıķdan 14a/13

k. ıılılardan 13a/02

k. ve alçaķ fażalātu 21b/10

k. yařlıķ şey' 18a/16

k. rü'yâyı 09a/08	25a/19, 25a/20, 25b/01, 25b/02, 25b/08,
[6]	25b/16, 25b/19, 25b/19, 26a/18, 26b/01,
ķudret <i>Ar.</i> Güç, kuvvet.	26b/03, 26b/04, 26b/15, 26b/21, 27a/13,
ķ.+den 17a/18	27a/18, 27b/01, 27b/03, 27b/05, 27b/08,
[1]	27b/09, 27b/11, 27b/16, 27b/17, 27b/21,
ķulağ <i>b.k.</i> ķulak	27b/22, 28a/02, 28a/04, 28a/07, 28a/08,
Başın iki yanında bulunan işitme	28b/03
organı.	ķ.+a (ķulağa) damladursalar
ķ.+dan akan ruṭūbātı 27b/07	26b/11
[1]	ķ.+a (ķulağa) giren ḥayvānı
ķulak 1. Başın iki yanında bulunan	28b/04
işitme organı.	ķ.+a (ķulağa) giren şovuk ve
ķ. 26a/15	rüzgār 28a/05
ķ. ağrısı 25b/21, 25b/23	ķ.+a (ķulağa) giren şuyı 28a/04
ķ. ķurūḥına 26b/14	ķ.+a (ķulağa) ḥayvān yāḥūd bir
ķ. maraḥlarını 25a/18	ğayr şey' girdükde 28b/01
ķ. şağır olmanuñ 26a/08	ķ.+a (ķulağa) işābet iden ḍarbe
ķ. şişinüñ 26a/02	ve şadmenüñ 27a/21
ķ. yarasına 26b/10, 26b/13,	ķ.+a (ķulağa) şu girdükde 28a/01
27a/01, 27a/03	ķ.+a (ķulağa) tütse iderlerse
ķ. yarasını 27a/12, 27a/17	28a/06
ķ. yarasınıñ 26b/09	ķ.+a (ķulağa) tütse iderse 26a/19
şovukdan olan ķ. ağrısını 25a/19,	ķ.+a (ķulağa) ursalar 27a/22
25b/18	gürleyen ķ.+a (ķulağa) 26b/06,
veremden olan ķ. ağrısını 27b/01	26b/08
ķ.+a (ķulağa) 26b/10, 26b/17,	güröldiyen ķ.+a (ķulağa) 26b/05
27a/09, 27a/20, 27b/04, 27b/06, 27b/13,	iriñ akan ķ.+a (ķulağa) 27a/09
28a/03, 28a/03, 28b/02, 28b/09, 28b/10,	işitmesi ağır olan ķ.+a (ķulağa)
28b/11	26a/19
ķ.+a (ķulağa) damlada 25a/19,	işitmesi şaķıl olan ķ.+a (ķulağa)
25a/21, 25a/22	26a/23
ķ.+a (ķulağa) damladurlarsa	şagır ķ.+a (ķulağa) 26a/16,
26b/17	26a/18, 26a/20, 26a/22
ķ.+a (ķulağa) damladursa	

şovukdan ağrıyan k.+a (kulağa)
25b/05
yarılmış ve urulmuş k.+a
(kulağa) 27b/02
k.+da 28b/04
k.+da olan hayvân 28b/02
k.+da olan kurdı 27b/13, 27b/14
k.+da olan kurdını 27b/20
k.+da olan kurdların 27b/12
k.+dan 26b/12
k.+dan akan anca kanı ve iriñi ve
şarı şuyu 27a/18
k.+dan akan ruṭübâtı 27b/08,
27b/09, 27b/11
k.+dan akan yaşlığı 27b/10
k.+ı (kulağı) 27a/05, 27a/07,
28b/07, 28b/09, 28b/10
k.+ı (kulağı) ağrıyan 25b/03,
25b/04
sağır k.+ı (kulağı) 26a/12
k.+ına (kulağına) damladır
25b/09
k.+ına (kulağına) damladır
26a/11
k.+ına (kulağına) damladur
25b/13
k.+ına (kulağına) damladur ise
25b/22
k.+ına (kulağına) damladursa
25b/10, 25b/11, 25b/14, 26a/13, 27a/02,
27a/06
k.+ında (kulağında) olan veca' -ı
şedîdi 25b/15
k.+ından (kulağından) 27a/13

k.+ını (kulağını) 26a/09
k.+uñ (kulağıuñ) 28b/07
k.+uñ (kulağıuñ) deligine 28b/05
k.+uñ (kulağıuñ) delüğine 28b/05
k.+uñ (kulağıuñ) gürüldemesinüñ
ve siñek âvâzı gibi ötmeginüñ 26b/02
k.+uñ (kulağıuñ) şovukdan olan
veca' ını 25b/03
2. Bu organın sesleri toplayan,
dıştan görülen kısmı.
k. 05a/12
k. ardında olan vereme 28a/21
k. ardında olan vereme ve şişe
28a/17
k. ardında veremini 28a/18
k. eñsesinde olan şişüñ 28a/09
k. eñsesinde olan vereme 28a/19,
28a/23
k.+ı (kulağı) 09a/14
k.+ı (kulağı) ardında olan
vereme 28a/14
k.+ına (kulağına) 25b/04, 25b/04
k.+ınuñ (kulağınuñ) 08a/14,
09a/13
k.+ınuñ (kulağınuñ) ardında olan
vereme 28a/13
k.+ları 07b/08
k.+ları ardında olan tamarlardan
21b/19
krş. kulağ
[141]
kum Silisli kütlelerin, kayaların, doğal
etkenlerle parçalanarak ufalanmasından
oluşan ufak, sert tanecikler.

k. 19b/15
[1]
kumlu Kumu olan, kumlu.
k. 12b/18
[1]
kunduz Arka ayaklarının arası perdeli, kuyruğu geniş ve yassı, su kıyılarında yaşayan, kemirgen memeli hayvan.
k. didigi hayvānuñ taşığı 13b/02
k.+uñ hayasına 13b/02
[2]
kurd Yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı küçük hayvan.
kulağda olan k.+ı 27b/13, 27b/14
k.+ını 27b/16
kulağda olan k.+ını 27b/20
kulağda olan k.+larıñ 27b/12
k.+unu 27b/18, 27b/19, 27b/21, 27b/22, 27b/23
[10]
kurha Ar. Yara.
k. 21b/14, 21b/15, 21b/17
[3]
kurı bk. **kurı**
Nemi, suyu olmayan. (**kurı şişe çek-** Kan almadan şişe çekmek.)
k şişe çeküp 11a/15
[1]
kurşak İnsanlarda ve hayvanlarda karın boşluğunun üst kısmında bulunan ve yenilen yiyecekleri sindirmeye yarayan torba şeklindeki iç organ, mide. *krş.*
mi' de

kuzunuñ veyāhūd oğlağūñ
k.+ından (kurşagından) 10a/11
[1]
kurtul- (Bir tehlikeden, sıkıntılı bir durumdan) Sıyrılmak, uzaklaşmak, selamete çıkmak.
k.-an 23a/22
k.-dı 15b/08
k.-ur 08a/19, 12b/05, 17b/20
[5]
kurı 1. Nemi, suyu olmayan veya eski tıp anlayışındaki kuruluk özelliğine sahip olan.
ağzı k. ve acı ola 09a/17
k. olmak 22b/14
mizācı k. olmakdan 11a/21
k.+ca 15b/03
2. Daha sonra yenmek veya kullanılmak için kurutulmuş.
k. güli 04b/15, 22b/07
k. kişnic 08a/05, 12b/06
k. kişnicdür 09b/13
k. kişnici 05a/06
k. üzümü 05a/16, 09a/18
k.+sını 13b/17
yabān turağ otinuñ k.+sını 28a/06
3. Salgısı olmayan.
k. ağrısı 19b/17
k. göz ağrısıdır 19b/12
k. göz ağrısına 19b/14
k. göz ağrısını 19b/13
k. göz ağrısınıñ 19b/15

gözüñ ifrâṭla ḳ. olmasından
22b/01
krş. ḳurı, yābis
[20]
ḳurud Köpekgillerden, postu gri sarı
renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan, kurt.
krş. ziḳ
ḳ.+uñ ya‘ nī ziḳḳüñ ḳılından
09a/13
[1]
ḳurudıcı Nemi ve ıslaklığı yok eden,
kurutucu.
ḳ. ‘ilāc 23a/18
[1]
ḳurūḥ *Ar.* Yaralar. *bk. ḳurḥa*
ḳ. 13b/16
ḳ.-ı ‘aynı 21b/21, 21b/22
ḳ.-ı ‘aynına 21b/20
ḳ.-ı müzmineye 27a/09
ḳ.+a 13b/08, 21b/17
başda olan ḳ.+a 13b/07
başda ḳ.+ı 13b/23
ḳulaḳ ḳ.+ına 26b/14
ḳ.+ını 21b/22, 22a/01, 22a/01,
22a/01
göz ḳ.+ını 21b/23
ḳ.-u re’sse 13b/08
ḳ.+uñ āṣārını 22a/05
ḳ.+uñ eşerini 22a/03
[18]
ḳuruluk 1. Nemden, yaşlıktan yoksun
olma durumu veya eski tıp anlayışında-
ki kuruluk özelliği, kuruluk.
ḳ.+dan 22b/22

ḳ.+dandur 22a/12
2. Kendisiyle birlikte bulunması
gerekli olan şeylerden yoksun olma du-
rumu.
rūḥ nūrınıñ ḳ.+ından
(ḳuruluğından) 24b/13
[3]
ḳurum Dumandan meydana gelen ve
tabaka hâlinde ocak bacalarında biriken
is.
ḳ. 16b/08
[1]
ḳurut- 1. Kuru duruma getirmek.
ḳ.-up (ḳurudup) 12a/06, 13b/23,
18b/18, 24b/07, 25a/15
ḳ.-ur (ḳurudur) 13b/19
2. Bazı sebze, meyve, çiçek
vb.ni güneşte bırakıp kuru duruma gel-
mesini sağlamak.
ḳ.-up (ḳurudup) 13b/04
3. Bir sıvının çekilmesini, kesil-
mesini sağlamak.
ḳ.-ur 16b/23, 17a/03
[9]
ḳuş- Midenin içindekini basınçla ağız-
dan dışarı atmak, çıkarmak. *krş. istifrāḡ*
pek çok ḳ.-madan 16b/11
ḳ.-maḳ 09a/21
[2]
ḳuşkun Hayvanın kuyruğunun altından
geçirilerek eyere bağlanan kayış.
ḳ.+larına 19b/06
[1]

kust *Ar.* Farklı tat, koku ve renklerdeki türleri kust-ı Arabî, kust-ı Şâmî, kust-ı Rûmî, kust-ı Hindî ve kust-ı bahrî olarak adlandırılan bitki, kıst otu. *Costus*.

krş. topalak, su' d

ķ. 08b/14

[1]

kuş Yumurtlayan omurgalılarından gaga-
lı, iki ayaklı, iki kanatlı, vücudu tüylerle
kaplı, uçucu hayvanların ortak adı.

ķırlanğıç ķ.+ıdur 19a/12

hüdhüd ķ.+ınuñ ķanını 19a/02

turna ķ.+ınuñ beynini 18a/01

turna ķ.+ınuñ ödünü 11b/08

yaraşa ķ.+ınuñ 09a/14

[5]

kuvvet *Ar.* 1. Maddi güç, canlı bir or-
ganizmanın faaliyetini sağlayan güç.

ķ. 25b/23

ķ. viren 12b/11

ķ. virici 15b/15

ķ. virür 14a/11, 15b/17, 19a/16

ķ.+i 18b/04

2. Güçlülük, etkinlik.

ķ.+i 17a/22

3. Bitkilerin bir sıvı içinde bek-
letildiği zaman sıvıya karışan, renk ve
kokusu ile gözlenebilen içeriği, özü.

ķ.+i 05a/17, 08a/07, 09a/18,

15b/05, 16a/05

ķ.+leri 08b/06

[14]

kuvvetlendir- *Ar. + T.* Güçlenmesini,
daha etkili duruma gelmesini sağlamak.

k.-ür 07b/23, 14b/03, 14b/04

[3]

kuvvetlü *Ar. + T.* Etkili, kuvvetli.

ķ. 08a/03, 20a/13

[2]

kuyruk Hayvanların büyük bir kısmın-
da gövdenin arka tarafında yer alan
uzun ve esnek organ.

fārenüñ ķ.+ını (kuyruğunu)

10a/06

[1]

kuzu *bk. kuzu*

bir yaşında ķ. eti 09b/23

ķ. sidiginden 12b/04

oğlak ve ķ. etleri 24a/10

[3]

kuzu Koyunun yavrusu, kuzu. *krş. kuzu*

ķ.+nuñ 10a/11

[1]

küçük *bk. küçük*

k.+i (küçüğü) 14b/14

[1]

küçük Ölçüleri bakımından aynı cinste-
ki benzerlerinden daha alçak, daha dar,
daha kısa ve daha ufak olan. *krş. küçük*

k. 09b/04, 22b/18, 23b/18,

24a/01

k. iken 16a/22

k. olduğına 22b/12

k. ve tar olması 22b/13

ķ.+inde (küçüğünde) 21a/11

[8]

küçürek Oldukça küçük, küçükçe.

k. olur 14a/04

[1]

kül Yanan şeylerden artakalan toz hâlindeki madde.

k.+de 13b/19

k.+i 20a/23

k.+ine 20b/23

k.+ini 18b/19, 19b/06, 20b/03,
20b/13

[7]

küllî *Ar.* Bütün, tüm.

k.+sinde 07b/15

[1]

kürünb *Ar.* Turpgillerden, pek çok türü bulunan, kat kat sarılı yapraklardan oluşan güz ve kış sebzesi, lahana. *Brassica oleracea*. *krş.* **kelem**

k. ʿuşāresi 14a/08, 14a/11

k. şuyını 14a/21

el-k. 09a/04

[4]

küzāz *Ar.* Tetanos.

k.+a 11a/02, 11a/03, 11a/04,
11a/06, 11a/08

[5]

küzbere *Far.* Kışniş. *krş.* **kişnic**

yeşil taze k. 14b/12

k.-i yābise 09b/13

[2]

L

lāden *Far.* Ladengillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, tüylü ve genellikle

yapışkan yapraklı, beyaz veya pembe çiçekli bir bitki (*Cistus creticus*) ve bu bitkiden elde edilen reçine.

l. 14a/05

l.+i 12a/10, 12a/11, 25a/20

[4]

lahm *Ar.* Et. *krş.* **et**

l.-ı zā'yidden 23a/16

şığır l.+ı 07b/06

[2]

lākin *Ar.* Ama, ancak, fakat.

l. 06b/04

[1]

laķve *Ar.* Ağzı çarpılması.

şāhib-i l. 10b/12, 10b/14

şāhibü'l-l. 10b/13

l.-i müzmineye 10b/09

l.+ye 10b/09, 10b/11

şāhib-i l.+ye 10b/13

[7]

laţif *Ar.* Yumuşak, hoş, ince bir güzelliği olan.

l. 11b/09, 15b/04, 17b/13,
24a/09

l. ola 07b/13

[5]

lāyık *Ar.* Uygun, münasip.

l. 10b/15

[1]

lāzım *Ar.* Gerekli.

l.+dur 10a/05, 15a/07

[2]

leben *Ar.* Süt. *krş.* **süd**

l.+ü'l-etān 13a/19

[1]

leşter *Far. bk. neşter*

1. 09b/02

[1]

levn *Ar. Renk.*

1.+i 21b/15, 21b/16

[2]

limon *Ar. Turunçgillerden, sıcak ülkelerde yetişen, kışın yapraklarını dökmeyen bir ağaç (Citrus limonum) ve bu ağacın sarı renkli, kabuğu kokulu, suyu ekşi meyvesi.*

1. şuyını 08a/09

1. şarābı 15a/11

1. şarābını 05a/15, 08a/09

1. ‘uşāresini 05a/14

[5]

lisānū'l-ḥamel *Ar. Sinir otu. krş. siñirli yaprak*

1. 05a/17

[1]

lu‘āb *Ar. Tükürük, salya. krş. şalya, tükürük*

1.+i ve şalyaları akıtmak 09a/22

[1]

lūbb *Ar. İç. krş. iç, şahm*

qargā düleginūñ 1.+i 06a/13

[1]

lū‘lū‘ *Ar. İnci. krş. incü*

1. 18b/15, 19b/10

[2]

lūk *Far. Boyacılıkta kullanılan Hint zamlı.*

1. 10b/01, 19a/10

1.+den 10a/23

[3]

M

mā’ *Ar. Su.*

nüzūl-u m.+yı 19a/13

[1]

mā‘ adā *Ar. -den başka.*

m. 10b/16

[1]

mābeyn *Ar. İki şeyin arası, ara.*

m.+idür 06a/20

m.+inde 24a/19

[2]

ma‘ cūn *Ar. Hamur kıvamına getirilmiş şey. krş. ma‘ cūn*

m. idüp 05b/14, 09b/06, 17a/13,

24b/11

m. ve şahq idüp 06a/22

[5]

ma‘ cūn *Ar. bk. ma‘ cūn*

m. idüp 20b/12, 22a/10, 26a/15,

27a/05

[4]

mādāmki *Ar. + Far. Başına getirildiği cümleyi "değil mi ki, -diği için, -diğine göre" gibi anlamlarla daha sonraki cümleye bağlar, mademki. krş. mādemki*

m. 09a/14, 09a/16

[2]

mādde *Ar. Vücudu oluşturan ve vücuttaki yaşamsal işlevleri gerçekleştiren,*

bazen hastalık yapıcı nitelikler kazanan veya hastalık sonucu ortaya çıkan organik ve inorganik unsurlar.

m. 14a/07, 20b/06, 20b/08,
20b/10, 24a/07

göze m. dökülmeden 22a/10

göze m. dökülmege 15b/09

göze m. dökülmegi 15b/14,
22a/08

göze m. inmegi 22a/06

göze m. inmesini 22a/07

m.+nũñ 23a/10

m.+si 09a/17, 09a/17, 09a/17,
20b/07, 23b/19

m.+yi 15b/13, 21a/07

[19]

mādemki *Ar. + Far. bk. mādāmki*

m. 09a/16

[1]

maʿden *Ar.* Yer kabuğunun bazı bölgelerinde çeşitli iç ve dış doğal etkenlerle oluşan, ekonomik yönden değer taşıyan mineral ve bu mineralden yapılmış olan.

bakır m.+inden 23a/17

[1]

maḥall *Ar.* Yer, bölüm, kısım. *krş.* **mekān, yer**

m.+e 05b/02, 05b/02, 06a/20,
11b/13, 20a/04, 28a/12

m.+lere 05b/13, 20a/23

[8]

maḥmūde *Ar.* Yaprakları ok ucu biçiminde, çiçekleri soluk sarı renkte, çok yıllık ve otsu bir bitki (*Convolvulus*

scammonia) ve bu bitkinin köklerinden çıkarılan reçineye benzer bir madde.

m. 24a/03

[1]

māʿil *Ar. bk. māʿil*

m. olur 08b/09

[1]

maḥʿad *Ar.* Sindirim sisteminin sonunda bulunan ve dışkının atılmasına yarayan çıkış deliği, anüs, makat. *krş.* **dübür**

m.+a koyup götürür ise 05b/05

[1]

maḥāṣ *Ar.* Ortadan bir pimle çapraz şekilde birleştirilmiş, iç tarafları keskin iki bıçaktan meydana gelen ve aralarına konulan şeyleri kesmeye yarayan alet. *krş.* **mikrāz**

m. 15a/19

[1]

māḥiyn *Ar.* Göz pınarları. *krş.* **göz pınarı**

ḥikketü'l-cefn ve'l-m. 21b/13

ḥikketü'l m.+e 21b/03

[2]

māliḥulyā *Ar. < Yun.* Düşüncece tasarlanan ve olmuş, gerçekmiş gibi davranılan durum, kuruntu, hayal, malihülya.

ṣāḥib-i m.+nuñ 09b/18

m.+ya 09b/17, 09b/18, 09b/20,
09b/21

m.+y1 09b/23

[6]

mālihūlyālī *Ar. < Yun. + T.* Malihülya hastalığına yakalanmış olan, malihülyalı.

m.+ya 09b/22

[1]

māmīṣa *Far. bk. māmīṣā*

m. şuyıla 24a/03

[1]

māmīṣā *Far.* Kırmızı çiçekli kırlangıç otu. *Glaucium corniculatum.* *krş.*

māmīṣa

m. 27a/04

m. şuyıla 24a/12

[2]

ma‘nā *Ar.* Kelime, söz, hareket, davranış vb.nin ifade ettiği şey, anlatılmak istenen veya onlardan anlaşılan şey, anlam.

m.+sınadur 09a/20

[1]

māni‘ *Ar.* Bir işin yapılmasını önleyen şey, engel.

m. olan 15b/10, 22a/06

m. olup 06a/15

[3]

mantar *Yun.* Mantarlardan, içinde zehirli de bulunan, silindir bir gövde ve üst tarafı şapka biçiminde olan ilkel canlıların genel adı. *Fungi.*

ķır m.+ı 12a/14

[1]

marāz *Ar.* Hastalık. *krş. ḥastalık, ‘illet, renc*

m. 10a/13, 10b/07, 10b/17,

13a/02, 15a/22, 24a/02, 24a/20, 24b/12, 24b/13, 24b/15, 24b/17

m. şāḥibi 16a/15

m.+a 12b/22, 15a/22

fıkr ile ḥādiṣ olan m.+a 12b/16

m.+dan 17b/19, 23a/22, 24b/13

m.+dur 08a/04, 08b/17, 10a/12,

10b/18, 10b/23, 11b/11, 12a/01, 12a/02, 12a/14, 12b/15, 17a/12, 18a/10

göz m.+ı 15a/23

teşennüc m.+ı 13a/16

tüte m.+ı 23b/13

dimāğ m.+ıdur 14a/03

ceṣā m.+ına 18a/14

şar‘ a m.+ına 10a/08

m.+ından 10b/15

sübbāt m.+ından 08a/19

sübbāt m.+ını 08a/21

ķulaķ m.+larını 25a/18

m.+uñ 14a/04, 16a/16, 16b/20,

23b/13

m.+uñ şāḥibi 12b/22, 23b/04,

24a/02, 24a/09, 24a/15

[49]

marāzlı *Ar. + T.* Hastalıklı, hasta.

m. olduğu-çün 23b/12

[1]

marul *Yun.* Birleşikgillerden, salatası yapılan, çiğ olarak yenebilen, yeşil ve bol yapraklı bitki. *Lactuca.*

m. 05b/13, 09b/09, 12b/06

m. ‘uşāresini 05b/12, 25b/20

bostānī m. ‘uşāresini 25a/02

m.+1 09a/01, 09b/20

[8]

maşra *Yun.* Üzerine iplik, şerit, fitil gibi şeyler sarılan karton, tahta, maden veya plastikten yapılmış koni yahut silindirik şeklindeki parça.

m. 10a/07, 10a/15, 18b/16

[3]

maşrūʿ *Ar.* Sara hastalığına yakalanmış, saralı.

m.+uñ 10a/01, 10a/03, 10a/06,
10a/07, 10a/09

[5]

maştaki *Yun.* Sakız ağacı, fıstık ağacı vb. bitkilerin kabuğundan elde edilen sakız, bir nevi reçine.

m. 14a/12, 14a/14, 21a/06

[3]

maṭbūḥ *Ar.* Pişirilmiş, pişirilerek hazırlanmış.

m.-ı fākihe 26a/05

[1]

maṭlab *Ar.* Eskiden okunan kitapların veya kanun maddelerinin dikkat çeken kısımlarının yanına "öğrenme isteği uyandıran, öğrenilmeye değer konu, önemli mesele, ehemmiyetli madde" anlamında yazılan kelime.

m. 05a/08, 05b/02, 05b/15,
05b/21, 06a/15, 06b/14, 09a/18, 10a/01,
10b/08, 13b/06, 28b/01

[11]

māʾyil *Ar.* Andırır, benzer, -e çalar, yakın. *krş.* māʾil

m. 23b/14

m. olur 23b/19

m.+dür 24a/02

[3]

māzū *Ar.* Servigillerden, yaprakları almaşık ve küçük pullar biçiminde, gövdesi düz olan, dipten dallanan bir süs bitkisi, mazı. *Thuya*.

m.+y1 17b/04, 27b/04, 27b/10,
27b/21

[4]

mecnūn *Ar.* Çıldırılmış, deli. *krş.* deli

m. olan 12a/19

[1]

mekān *Ar.* Yer, bölüm, kısım. *krş.*

maḥall, yer

m.+a 20b/10

[1]

menʿ *Ar.* Yasaklama, engelleme, önleme.

m. eylemede 15b/13

m. ider 06a/15, 06a/15, 06a/19,
06a/20, 12a/07, 12a/08, 12b/03, 12b/06,
12b/07, 13b/06, 14a/08, 15b/11, 15b/12,
15b/14, 19a/06, 19a/13, 19a/14, 19a/14,
19a/14, 19a/15, 19a/17, 19b/14, 20b/03,
20b/13, 20b/14, 20b/16, 20b/17, 20b/22,
20b/23, 21b/02, 21b/04, 22a/08, 22a/09,
22a/10, 22a/15, 22a/16, 24b/19, 25a/12,
26b/04

m. idüp 06a/22, 20b/04, 21a/17

m. ve defʿ ider 09a/08

[44]

Menteşe Günümüzdeki Muğla vilayeti-
ni kapsayan, Anadolu beylikleriyle Os-
manlılar döneminde Anadolu'nun gü-
neybatısını içine alan bölge.

M. ilinden 14a/22

[1]

mercān *Ar.* Ilık denizlerde yaşayan,
ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen,
kırmızı renkli, kalker iskeletli hayvan.

m.+ı 19b/10, 24b/10

[2]

mercimek *Far.* Baklagillerden, ufak
boyolu, beyaz çiçekli ve pek çok türü
olan bir tarım bitkisi (*Lens*) ve bu bitki-
nin çorbası ve yemeği yapılan, besin
değeri yüksek, yassı ve yuvarlak taneli
tohumu.

m. 05b/03

m.+i (mercimegi) 07a/08

[1]

merhem *Ar.* Deriye sürülerek kullanı-
lan, içinde birçok etkili madde bulunan,
yumuşak ve koyu kıvamda, yağlı veya
yağsız ilaç.

m. 05b/06, 06b/05

m. eylese 05b/08

m.+den fitil koyup 27a/08

m.+dür 27a/03

m.+i 28a/11

isfidāc m.+i 23a/09

[7]

mersin *Yun.* Kışın yapraklarını dök-
meyen, eğri büğrü gövdeli, beyaz çiçek-
li, hoş kokulu ve uzun ömürlü bir

ağaç. *Myrthus communis*. (**mersin tohumu**
Mersin ağacının meyvesi.)

m. tohumu 14b/14

m. tohumunu 14b/08

m. yağla 05b/03, 20b/11

m. yaprağıla 27b/10

yaş m. tohumu 'uşāresini 26b/21

yeşil m. şuyıla 24b/11

m.+den 08a/15

[7]

merzencüş *Ar.* < *Far.* Ballıbabagiller-
den, küçük yapraklı, güzel kokulu bir
saksı bitkisi, merzengûş, mercanköşk.

Majorana. *krş.* **reyhānū'l-kubūr**

m. 08b/12, 11b/18, 11b/18,

13a/08

m. koğusına 08b/12

[5]

meşāne *Ar.* Sidik torbası.

m.+de kan doñmada 08a/23

m.+de kan doñmanuñ 08a/22

[2]

meşelā *Ar.* Misal olarak, örnek olarak,
söz gelişi.

m. 05a/09, 05a/16, 09a/18,

10a/18, 15a/11

[5]

mesā'yil *Ar.* Meseleler.

m.-i müfrede 04b/12

[1]

meşhūr *Ar.* Herkesçe bilinen, adı sanı
her tarafa yayılmış, ünlü, şöhretli.

m.+dur 06a/18

[1]

mevādd *Ar.* Maddeler. *bk.* **mādde**

m.-ı müzmine 15b/12

[1]

mevşūf *Ar.* Bir nitelikle nitelendirilmiş, kendisini benzerlerinden ayıran bir nitelik kazanmış, nitelenmiş.

m. 21b/11

[1]

meyl *Ar.* Bir yöne doğru yönelmek, eğilmek, eğik duruma gelmek.

m. idüp 22a/11

[1]

mezārlik *Ar. + T.* Mezarların toplu olarak bulunduğu yer, kabristan.

m.+da 08b/13

[1]

mezc *Ar.* İki veya daha fazla şeyi birbirine katıp karıştırma. *krş.* **alışdur-** (II), **hālṭ, karışdur-**

m. idüp 21a/23

[1]

Mışır baklası *Ar. + T.* Acı bakla denen bitki, termiye. *Lapinus.* *krş.* **acı bakla, delice bakla, türmüs**

m. 13b/15, 27a/12, 27b/23

[3]

mī'a *Ar.* Günlük ağacı (*Liquidambar orientalis*) ve bu ağaçtan elde edilen reçine, günlük. *krş.* **günlük, kara günlük, zigala** (**mī'a-ı sâ'yile** Günlüğün akışkan olan türü, sığla yağı. **mī'a-ı yābise** Günlüğün, içindeki kabuk parçaları süzülerek elde edilen türü.)

m. 07a/11

m.-ı sâ'yile 14a/22

m.-ı sâ'yileyi 14a/21

m.-ı yābise 07a/12, 13a/09

m.-ı yābisenüñ buḥārı ve duḥānı 07a/10

[6]

mī'de *Ar.* İnsanlarda ve hayvanlarda karın boşluğunun üst kısmında bulunan ve yenilen yiyecekleri sindirmeye yarayan torba şeklindeki iç organ, kursak.

krş. **kurşak**

m. aḡrısı 05b/16

m. aḡrısını 05b/18, 05b/20

m. şirketi ile şudā'-ı ḥārır 05b/20

m.+si fāsīd olup 13a/05

m.+yi 05b/18, 21a/06

[7]

mīkdār *Ar.* Bir şeyin ölçüsü, sayısı veya ölçülebilme, sayılabilme, azalıp çoğalabilme durumu, nicelik, miktar.

m. 09a/03

m.+ı 04b/11, 05a/03, 05b/07, 12a/14, 15b/06

[6]

mīkrāz *Ar.* Kesecek alet, makas. *krş.* **makāş**

m. 15a/19

[1]

mīl *Ar.* Göze sürme çekmeye yarayan, kemik veya fil dişinden yapılmış ince ve uzun araç.

m. 18a/05, 20b/21, 20b/23

m.+i 16b/07, 17b/14, 19a/09

m.+üñ 19a/16

[7]
mişil *Ar.* Eş, benzer, manend.
 m.+leri 16a/23
 [1]
mişilli *Ar. + T.* Benzeri, gibi.
 m. 13a/11
 [1]
misk *Ar. < Far.* Asya dağlarında yaşayan bir ceylan cinsinin erkeğinde karın derisi altında bulunan kese şeklindeki bir bezden elde edilen güzel kokulu siyah madde, müşk.
 m. 06a/10, 07b/22, 08a/22, 11b/21
 m.+den 10a/14
 m.+i 07a/15, 08b/15, 09b/21, 18b/12, 18b/21
 [10]
mişkāl *Ar.* 4,810 gram olan bir ağırlık ölçü birimi.
 m. 10a/05, 14a/06, 18a/01
 [3]
misvāk *Ar.* Sıcak memleketlerde yetişen dikensiz, ince dallı küçük bir ağaç. *Salvadora persica*.
 m. ağacından 10a/08
 [1]
mizāc *Ar.* Eski tıp anlayışına göre beden ve organların, meydana geldikleri kan, balgam, safra ve sevda maddelerinin oranlarından kaynaklanan özellikleri.
 m.+ı hoş olmayup 08a/16
 m.+ı kuru olmağdan 11a/21
 gözün m.+ına 21b/13

gözün m.+ını 21b/10
 [4]
muḥālif *Ar.* Uygun olmayan, uymayan, benzemeyen, aykırı, zıt.
 m. 20a/20
 [1]
muḥkem *Ar.* İyice, sağlamca.
 m. 07b/09
 [1]
muhtaşar *Ar.* Ayrıntılı olmayan, derli toplu, kısa, öz.
 m.-ı müfid olduğu-çün 04b/13
 [1]
muḥaddime *Ar.* Bir işin veya bir olayın başlangıcı.
 fālicūn m.+sidür 10b/07
 şar‘ anuñ m.+sidür 13a/02
 [2]
mūm *Far.* Bir fitilin etrafına erimiş bal mumu, içyağı, stearik asit veya parafin dökülerek genellikle silindir biçiminde dondurulan ince, uzun aydınlatma aracı.
 m. 16a/15
 m.+a 22b/07
 m.+dan 15a/10
 [3]
munkabız *Ar.* Daralıp kısalmış, çekilmiş, büzülmüş.
 m. olur 11a/01
 [1]
munkalib *Ar.* Dönmüş, çevrilmiş.
 şa‘ r-ı m. 20a/18
 şa‘ r-ı m.+i 23a/20
 [2]

murād *Ar.* 1. Erişilmek istenen, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç, murat.

m. iden 27b/19

m. iderseñiz 14a/01

2. Anlaşılan, anlatılmak istenen şey, maksat, meram, niyet.

m. 05a/08, 14b/23, 26b/18, 26b/20

[6]

mu‘tād *Ar.* Alışkanlık hâline gelmiş, âdet edinilmiş, alışılmış, mutad.

m. ide 23b/21

m. idinse 07a/17

[2]

mu‘tedil *Ar.* 1. Orta hâlde, orta kararda olan, itidalli, orta, vasat.

m. uyhu 08b/20

2. (Yiyecekler için) Hazmı kolay, mideye dokunmayan, hafif.

m. hafif gıdā 22b/07

m. ta‘ām 21b/12, 24a/10

3. Aşırı derecede soğuk yahut sıcak olmayan, ılık, ılıman. *krş.* **yavaş**

m. şu 22b/15

m. şular 23a/04

[6]

mutlak *Ar.* 1. Kesin, tam, eksiksiz.

m. yaralara 21b/17

2. Karışık ve katışık olmayan, saf.

m. 05a/08

[2]

muvāfık *Ar.* Uygun, münasip.

m. gelüp 10b/05

[1]

muwāzabet *Ar.* Bir işi ara vermeden, aksatmadan yapma, bir işte ciddiyet, sebat ve devamlılık gösterme.

m. eylese 11a/14

[1]

mübālağa *Ar.* Bir iş veya davranışta aşırıya kaçma, aşırılık.

m. 14a/22, 14b/01

[2]

mübtelā *Ar.* Bir derde, bir hastalığa tutulmuş olan, müptela.

m. olan 15a/07

[1]

mücerreb *Ar.* Denenmiş, sınanmış, tecrübe edilmiş, mücerrep.

m. 19a/08, 24b/15, 27a/03

m.+dür 05b/03, 06b/06, 06b/08, 07a/16, 11b/06, 11b/23, 13b/19, 21a/14, 21a/15, 25a/07, 28b/03

[14]

mücerrebāt *Ar.* Denenmiş, tecrübe edilmiş şeyler. *bk.* **mücerreb**

m.+ü'l-ḥükemā' 04b/12

m.+ımdandır 08a/21

[2]

mücevvef *Ar.* İçi boş, oyuk.

m. 14a/04

[1]

müdāvet *Ar.* Devamlı yapma, ara vermeden, yılmadan sürekli çalışma.

m. ide 23b/23

m. ider ise 19b/23

[2]

mü'eddî *Ar.* Meydana gelmesine sebep olan, doğuran, sebebiyet veren.

m. olan 05b/04

m. olur 20b/20

[2]

müfid *Ar.* 1. Fayda veren, faydalı, müfit.

m.+dür 10b/01, 12a/14

2. Anlatan, beyan eden, ifade eden.

muhtaşar-ı m. 04b/13

[3]

müfrede *Ar.* "Basit" anlamındaki *müfred* sözcüğünün tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes şekli.

mesâ'yil-i m. 04b/12

[1]

müherrâ *Ar.* İyice kaynatılarak pişirilmiş.

m. olunca 26a/23

[1]

mühür *Far.* Üzerine bir kimse, makam veya kuruluşun ismi kazınmış olan ve basıldığı yerde bıraktığı iz imza yerine geçen maden, plastik vb. maddelerden yapılmış damga, kaşe.

m. urup 23b/10

[1]

mülâzemet *Ar.* Bir yere devam etme, devamlı gidip gelme.

m. eylese 07a/17

m. eyleye 15b/02, 21b/11

[3]

münāsib *Ar.* Uygun, yerinde.

m. gelürse 26b/20

[1]

mürâca'at *Ar.* Bilgi edinmek amacıyla bakma, inceleme, araştırma.

m. olına 20a/04

[1]

müretteb *Ar.* Düzenlenmiş, hazırlanmış.

m. yağlar 22b/15

[1]

mürevvaki *Ar.* Süzölmüş olana ait, süzölmüş olanla ilgili.

m. kıvâm 25a/14

[1]

mürr *Ar.* Bir çeşit Yemen zamkı, mür.

m. 16b/06, 17a/10, 18a/12,

27a/04

m. 14b/06

m.+i 06a/16, 07b/09

m.+ü 06a/14, 06a/16, 07a/02,

13b/08

[11]

mürr-i şâfi *Ar.* Çeşitli belsem ağaçlarından elde edilen, kaşınma giderici, uyarıcı vb. hassalara sahip olduğu için tıpta ve eczacılıkta kullanılan kokulu reçine sakızı, mürrüsafi.

m. 21b/23, 24a/17, 24b/10,

25b/06, 27a/07, 28b/03

m. tütünini 21b/02

m.+yi 18a/23

[8]

mürtefi' *Ar.* Yükselmiş, yüksek.

m. olmasının 20a/06

[1]

müşhil *Ar.* Vücuttaki maddeleri hafifleten, azaltan ve yumuşatarak bunların akışını veya dışarı çıkarılmasını kolaylaştıran.

m. devā' 17b/22, 24b/14

m. devā ile istifragdan 16a/17

m. devālar 22b/20

m. şerbet 07b/18, 21b/18, 23b/17

m. şerbetle tenkiyeden 21b/08

[8]

müşhilāt *Ar.* Vücuttaki maddeleri hafifleten, azaltan, yumuşatarak bunların akışını ve dışarı çıkarılmasını kolaylaştıran ilaçlar, müşhiller. *bk.* **müşhil**

m.+ını 15a/08

[1]

müsteṭāb *Ar.* Hoşa giden, beğenilen, iyi, güzel.

kitāb-ı m. 04b/11

[1]

müşkil *Ar.* Zor, güç, müşkül.

m.+dür 22b/22

[1]

mütāla'a *Ar.* Düşünerek, anlayarak okuma.

m. etmek 25a/17

[1]

müteḥarrik *Ar.* Hareket eden, hareket hâlinde olan.

m.+dür 08a/13

[1]

müteḥayyir *Ar.* Şaşmış, şaşırmış, hayrete düşmüş.

m. olmakdan 22a/16

[1]

mütevellid *Ar.* -den doğmuş, ileri gelmiş, hasıl olmuş, mütevellit.

m. olan 22b/01

[1]

müverredü'l'ayn *Ar.* Çocuklarda çok görülen, gözün şişip göz kapaklarının çatlayarak kanaması şeklinde kendini gösteren *verdînec* adlı göz hastalığının halk dilindeki karşılığı. *krş.* **verdînec**

m. 15a/22

[1]

müvesvis *Ar.* Kuruntulu, vesveseli.

m. ve mecnûn olan 12a/19

[1]

müzmin *Ar.* Devam edip giden, süregelen, kronik. *krş.* **azgun**, **yaramaz**

m. 17b/15, 07b/17

m. baş ağrısı 07b/21

m. baş ağrısına 07b/18

m. baş ağrısını 07b/20

m. baş ağrısını ki şovukdan ola
07b/16

m. baş ağrısınıñ 07b/20

m. göz ağrısından 15b/08,
22a/19

m. yaramaz baş ağrısını 05b/06

baş ağrısınıñ m.+idür 07b/14

[11]

müzmine *Ar.* *Müzmin* sözcüğünün tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes şekli. *bk.* **müzmin**

mevâdd-ı m. 15b/12

ķurūh-ı m.+ye 27a/09

laķve-i m.+ye 10b/10

[3]

N

nabz *Ar.* Kalp atışı sebebiyle ortaya çıkan kan basıncından dolayı atardamarlarda ve özellikle bilek atardamarında duyulan vuruş ve bu vuruşun duyulduğu atardamar, nabız.

n. tamarıdur 08b/01

[1]

nāfi *Ar.* Faydalı, faydası olan. *krş.* **nefi**

n. olan 06b/22

n.+dür 04b/16, 04b/20, 04b/22, 04b/23, 05a/01, 05a/02, 05a/07, 05a/23, 05b/04, 06a/04, 06a/08, 06a/09, 06a/21, 06b/08, 06b/09, 06b/11, 06b/13, 06b/17, 06b/18, 06b/19, 06b/21, 06b/22, 07a/14, 07a/15, 07a/19, 07a/20, 07a/21, 07a/21, 07b/06, 07b/07, 07b/17, 08b/04, 08b/04, 08b/05, 08b/16, 21a/12

[37]

naḥl *Ar.* Hurma ağacı. *krş.* **ḥurmā**

cimmārū'n-n. 14a/17

[1]

nāḳiṣ *Ar.* Tam olmayan, eksik, noksan.

n. olur 19a/21

[1]

naḳī *Ar.* Bitkilerin meyve, tohum, yaprak, sap vb. öğelerinin, içinde bekle-

tilip özlerini bıraktıkları suyun şifa amacıyla kullanılan soğuk, kaynatılmış veya şarap yapılmış biçimi.

n. 05a/16, 05a/17, 09a/18,

09a/18

n.-i zerdālū 08a/08

zerdālū n.+i 08a/07

zerdālūnuñ n.+inden 08a/08

benefšenüñ n.+ini 09a/18

‘innā[b] n.+ini 05b/14

temirhindīnūñ n.+ini 05a/15

n.+inüñ 27b/23

[11]

naḳl *Ar.* Aktarma, iletme, bildirme.

n. olunup 04b/11

[1]

na‘na *Ar.* Ballıbabagillerden, hazmı kolaylaştırıcı, spazm kesici, uyarıcı has-saları sebebiyle eczacılık ve ıtriyatçılıkta kullanılan otsu bitki, nane. *Mentha sativa.* *krş.* **na‘nā**

n. ‘uşāresini 14a/15, 25a/22

n.+y1 ‘uşāresini 06b/02

[3]

na‘nā *Ar.* *bk.* **na‘na**

n.+ya 08b/14

[1]

namāz *Ar.* İslam dinince belli kurallara göre günde beş vakit yapılması Müslümanlar üzerine farz kılınmış olan ve İslam’ın beş şartından birini teşkil eden ibadet.

n.+uñ 12b/08

[1]

nār *Far.* Nargillerden, düzgün ve parlak yapraklı, canlı kırmızı iri çiçekli, hafif dikenli ağaççık (*Punica granatum*) ve bu ağaççığın meyvesi. *krş. enār*

tatlu n.+ı 18a/02

n.+ıñ taze küçigi 14b/14

[2]

nāšūr *Ar.* Vücudun iç boşlukları ile cilt arasında hastalık sebebiyle meydana gelen akıntı yolu, akarca, fistül.

n. olmağa 20b/20

gözde olan n. zahmetine 18a/17

n.+dan 18a/19

n.+ı 18a/20, 18b/01

gözde olan n.+ı 18b/01

gözün n.+ı 18a/22

gözün n.+ına 18a/21

n.+ını 18a/21

n.+uñ 18b/01

[10]

naṭrūn *Ar.* Su ile birleşmiş ve billurlaşmış sodyum karbonat. *krş. būrak-ı Ermenī*

n. 09b/07, 25b/06

n.+dur 27a/04

n.+ı 11b/17, 18a/02, 21a/03,

25b/16, 28a/08

[8]

naẓar *Ar.* Bakış, bakma, göz atma.

n. eylesün 27b/19

n. idesiz 28a/12

[2]

nāzil *Ar.* Yukarıdan aşağıya inen, nüzul eden.

n. olan 12a/01

[1]

nāzile *Ar. bk. nāzle*

n. 06a/15, 06a/23

n. inmez 06a/15

n.+yi 06a/15

şovukdan olan n.+yi 06a/17

[5]

nāzle *Ar.* Nezle. *krş. nāzile*

n. 06a/15, 12a/02, 12a/07,

12a/13

n. iner olsa 15b/02

şovuk n. 06a/19

n.-i bārideye 12a/05

n.+nūñ 12a/07, 12a/08

n.+sine 12a/10

n.+ye 06b/01

şovuk n.+ye 06a/21

şovukdan olan n.+ye 12a/03,

12a/05, 12a/13

n.+yi 12a/04

şovuk n.+yi 06a/20

şovukdan n.+yi 12a/12

şovukdan olan n.+yi 12a/09,

12a/11

[20]

ne 1. Hangi şey.

n. 27a/22

n.+dür 05a/09, 19a/21, 20a/04

n.+ye 05a/16, 09a/18, 09a/20,

13b/13

2. (Şart kipiyle kullanıldığında)

Bir şey, herhangi bir şey.

n. 15b/04

3. Bağlaç olarak ve tekrar edile-
rek cümlede yer alan aynı değerdeki
öğelerin başına getirildiğinde bunları ret
ve inkâr etmek için kullanılır.

n. ... ne ... 16a/15

ne ... n. ... 16a/15

4. Bağlaç olarak ve tekrar edile-
rek, karşılaştırılan iki sıfatın başına gel-
diğinde bu ikisinin ifade ettiği kavramın
ortalaması olan bir başka kavram ifade
eder.

n. ... ne ... 21a/21

ne ... n. ... 21a/21

[13]

nebāt *Ar.* Bitki.

n. şekeri 15b/03, 19a/08

[2]

neces *Ar.* Dışkı. *krş.* **ḥurʿ**, **zibil**
gögercinün taze yaş ḥurʿıla

yaʿ nī n.+ile 18a/18

n.+ini 17b/06, 18b/17

fāre n.+ini 16b/04

fārenün zibilini yaʿ nī n.+ini

20b/14

ḥorūs n.+ini 20b/22

keçi n.+ini 28a/20

yaraşa n.+ini 16b/04

[8]

nefʿ *Ar.* Fayda. *krş.* **fāʿyide**

n. idüp 05a/14

n. virür 05b/08, 06a/12, 07a/16

n.-i ʿazīm 11a/16

n.+i 05b/03, 07b/05, 07b/09

[8]

nefer *Ar.* 1. Kişi, kimse.

n. 26a/10

2. İnsanların sayılmasında sayı
sıfatlarından sonra kullanılır.

n. 06a/01, 06a/17, 10a/21,

14b/17, 22a/22, 25b/05

[7]

nefes *Ar.* Akciğerlere hava alıp verme
ve bu yolla alınıp verilen hava, soluk.

n. alur 10a/14

n.+i ʿtar olur 12b/21

[2]

nefʿī *Ar.* Fayda ile ilgili, faydalı. *krş.*
nāfiʿ

n. olur 06b/07, 06b/10, 06b/12

[3]

nefs *Ar.* Ruhsal istek, nefis.

n.-i fāsıdeyi 12a/21

[1]

nefsā *Ar.* Yeni doğurmuş kadın, loğu-
sa.

n.+ya 07b/11

[1]

nefsānī *Ar.* Canlı olmanın gerektirdiği
arzularla ilgili, bedene ait olan maddi is-
teklere, nefse ait.

rūḥ-ı n. 14a/09

[1]

nemmām *Ar.* Yabani kekik. *Thymus*
serpyllum.

n. 08b/12

n. kokusına 11b/18

n. otunun yaprağı ve budaqları

08b/13

n.+uñ ‘uşāresini 08b/11
[4]

nercis *Ar.* < *Far.* Bir çenekliler sınıfının nergisgiller familyasından, lale gibi soğanla üretilen, beyaz veya sarı çiçekli, soğanı zehirli süs bitkisi. *Narcissus*. *krş.*

nergis, zerrīn kadeh
n. 06a/17, 14a/04
[2]

nergis *Far.* *bk. narcis*
n. 06a/17
[1]

nesne Belli bir ağırlığı, maddesi ve hacmi olan her türlü cansız varlık, şey
n. 15a/06, 15a/13
n.+dür 05a/11, 12b/12, 14a/17,
15a/16
n.+yi 13b/08
[7]

nesrīn *Far.* Yaban gülü. *krş. nistrīn, yabān gülü*
n. 09b/11, 26b/05, 27b/16
n. ağacı ve yaprağı ve çiçeği
07b/01
n. ‘uşāresini 26b/04
n.+i 06b/03
[6]

neşter *Far.* Cerrahların kesmek ve yarmak için kullandıkları keskin ve sivri uçlu ufak bıçak. *krş. leşter*
n. 23a/09
n. urmaşsızın 11a/16
[2]

nev *Ar.* Cins, tür.

n.+inden 22b/01
[1]

nevāzil *Ar.* Nezleler, nezle. *bk. nāzile*
n. ħudūşını 06a/22
[1]

nevbet *Ar.* Sıra.
n.+de 08a/21
[1]

nīlūfer *Far.* Nilüfergiller familyasından, durgun sularda ve havuzlarda yetişen, uzun saplı, yuvarlak ve geniş yaprakları su üzerinde yüzen, beyaz, pembe, mavi ve sarı büyük çiçekli su bitkisi, nilüfer. *Nymphaea*.
n. şarābını 26a/06
[1]

nistrīn *Far.* *bk. nesrīn*
n. 06b/03
[1]

nisyān *Ar.* Unutma.
n. 09b/08, 09b/09, 09b/14,
09b/14, 09b/15
şāhibü'n-n. 09b/09, 09b/10
n.+a 09b/07, 09b/07
n.+ı 09b/09, 09b/10
n.+ını 09b/11
[12]

nişādır *Far.* Amonyak tuzu, amonyum klorür. *krş. ‘uqqāb*
n. 05a/23
[1]

nişān *Far.* İşaret, belirti, iz.
n.+ı 19b/15, 22b/11, 22b/18
[3]

nişāšta *Far.* Tahıl tanelerinden, merci-mek, bezelye vb. bakla türleri veya patates gibi birtakım yumrulardan özel yöntemlerle çıkarılan una benzer bir madde, nişasta.

n. 22b/10

n.+y1 19b/19

[2]

nitekim Gerçekten, hakikaten.

n. 07b/10

[1]

noḥūd *Far.* Baklagillerden, ana yurdu Akdeniz kıyıları olan, birleşik telek yapraklı, çiçekleri sarımtırak renkte, tanesi baklamsı bir bitki (*Cicer arietinum*) ve bu bitkinin bol nişastalı, yuvarlak tanesi.

n. 05a/23, 05b/01, 05b/04

n.+1 11b/02

[4]

nokṣān *Ar.* Eksik.

n. olmadandır 16b/20

n. olup 23a/10

n. olur 11a/23

[3]

nokṭa *Ar.* Çok küçük boyutlarda işaret, benek.

ğandan olan şol n.+ya 16b/10

[1]

nūr *Ar.* Canlılık, kuvvet. *krş.* **fer**

n.+ını 18b/08

rūḥ n.+ınıñ kuruluşından 24b/13

[2]

nūfūz *Ar.* *bk.* **nūfūz**

n. bulmadığına 20b/10

[1]

nūfūz *Ar.* İçine geçme. *krş.* **nūfūz**

n. bulmadığı-çündür 20b/08

n. idemeyüp 14a/09

[2]

nūtū' *Ar.* Gözde oluşan, kemik çıkıntısına benzer yumru, şiş.

n.+a 20a/07

n.+ıñ 20a/06

n.+ül'-^ç ayna 20a/11

[3]

nūṭūl *Ar.* Çeşitli bitkisel unsurların kaynatıldığı suyun başa dökülmesi biçiminde uygulanan tedavi yöntemi.

n. 08b/21, 08b/22, 13a/21

n. eylese 08b/21, 11b/19

n. ide 14b/02

n. ideler 13b/16

n. iderse 09a/01

[8]

nūzūl *Ar.* Bir maddenin vücutta tabii olarak bulunduğu yerlerin dışında bir yerde toplanması, inme. *krş.* **aḳ-**, **in-**, **dökül-**

n.-u mā'yı 19a/13

[1]

O

o En uzakta olan kimse veya şeyi işaret yoluyla belirtir. *krş.* **ol** (**o sā'at** Hemen, o anda.)

o. 22a/13, 22b/19
o. sâ'at 18b/16
[3]
od Ateş.
o. 05a/01, 08b/07, 17b/07,
26a/14
[4]
oğlak Keçi yavrusu.
o. eti 07b/13
o. etini 18a/14
o. ve kuzu etleri 24a/10
süd emer o. etine 23b/23
o.+uñ (oğlağñ) 10a/11
[5]
oğlancık Küçük çocuk.
o.+laruñ 12a/10
[1]
okı- Bir yazıda ne yazıldığını sadece
gözle veya aynı zamanda seslendirerek
çözmek, okumak.
o.-mağ 25a/17
[1]
ol 1. İşaret zamiri olarak yerini tuttuğu
en uzaktaki kimse veya şeyi gösterir, o.
(**ol sâ'at** Hemen, o anda.)
o. 06a/10, 10b/12
o.+dur 26b/20
anda 17a/20, 19b/13, 20a/15,
24a/20
andan 05a/08, 05a/12, 08a/10,
09a/04, 09a/06, 09b/16, 14a/04, 15b/01,
18a/08, 22b/01, 23a/03, 23b/02, 23b/13,
26a/14, 26b/11, 27a/02

anı 05a/14, 06a/01, 06a/18,
07a/17, 08a/06, 09b/03, 09b/06, 09b/11,
10a/19, 11b/19, 12a/04, 13a/12, 14a/04,
14a/07, 14a/10, 14a/13, 14a/18, 15b/15,
17b/11, 18a/09, 20a/03, 22a/03, 24b/06,
24b/20, 25a/17, 26b/21, 28a/20
anuñ 06a/23, 07b/12, 08b/03,
08b/19, 11b/07, 12b/16, 13a/15, 14a/18,
17b/06, 18a/17, 19a/12, 21a/08, 23a/03,
23a/11
anuñla 09b/07, 10b/01, 13b/09,
18a/06, 19a/10, 23b/10
aña 06a/17, 10a/12, 10b/09,
11b/01, 12a/02, 13a/15, 13a/16, 13b/17,
14a/08, 14b/06, 16b/21, 17b/16, 19a/09,
19a/23, 19b/02, 20a/20, 21a/02, 23a/06,
23a/11, 24b/09, 24b/09, 24b/10, 26b/16,
28b/03
2. En uzakta olan kimse veya
şeyi işaret yoluyla belirtir.
o. 04b/22, 05a/10, 05a/13,
05a/17, 05b/01, 05b/02, 05b/02, 06a/20,
06b/23, 07b/02, 07b/11, 08a/08, 08a/08,
08a/13, 08a/14, 09a/08, 09a/14, 09a/14,
09a/16, 09a/16, 09a/18, 10a/13, 10b/12,
10b/19, 11a/15, 11a/19, 11b/12, 11b/13,
12a/11, 12a/20, 12b/17, 13b/14, 13b/18,
14a/04, 14b/23, 15a/22, 16a/05, 16b/18,
16b/21, 17a/19, 17a/20, 17a/21, 17b/14,
17b/19, 17b/19, 18a/04, 18a/19, 18a/20,
19a/02, 19a/17, 19a/18, 19a/20, 19a/21,
19b/01, 19b/16, 20a/04, 20a/13, 20a/16,
20a/16, 20a/17, 20a/23, 20a/23, 20b/01,
20b/10, 21b/15, 23a/19, 23b/02, 23b/10,

23b/12, 25a/06, 25b/06, 26a/04, 26a/23,
27a/14, 27b/19, 28a/10, 28a/12, 28b/06

o. sâ'at 12b/04, 15a/17

krş. o

[174]

ol- 1. Meydana gelmek, vuku bulmak.

o.-a 07b/16, 19b/01

o.-an 04b/17, 05b/06, 05b/11,

05b/15, 05b/22, 06a/03, 06a/17, 06b/20,
06b/22, 07b/04, 08a/06, 08a/08, 08a/09,
08a/10, 08a/12, 08a/15, 09b/01, 12a/03,
12a/05, 12a/09, 12a/11, 12a/13, 12a/15,
12a/16, 14b/09, 14b/13, 15b/05, 16b/10,
17a/21, 22a/18, 22b/08, 22b/09, 24b/23,
25a/02, 25a/06, 25a/19, 25a/20, 25a/21,
25a/22, 25b/02, 25b/03, 25b/09, 25b/11,
25b/14, 25b/18, 25b/20, 26a/14, 27b/01,
27b/06

o.-ana 12a/09, 24b/23, 25a/23

o.-andur 15a/01

o.-dı ise 22b/14, 23a/02

şoñradan o.-madur 22b/13

o.-sa 19b/04

o.-up 20a/15, 23a/16

o.-ur 08a/02, 08a/13, 09a/17,

09a/17, 12a/14, 13a/01, 16b/10, 16b/11,
17a/13, 18a/10, 20b/07, 21a/11, 21a/11,
21a/11, 21a/19, 21a/20, 22a/17, 22b/01,
22b/01, 22b/04, 22b/05, 22b/05, 23a/13,
23a/14, 23a/20, 24a/02, 24a/07, 24a/07,
24a/21, 24b/13, 24b/14

o.-ur ise 07b/20, 07b/21, 23a/16

o.-ursa 07a/17, 10b/23, 22b/22,

24b/22, 25b/01

2. Gerçekleşmek.

‘ilâc o.-maz 16b/21

o.-ur 09a/21, 17b/23

‘ilâc o.-ur 17b/01

o.-ursa 08a/18

3. Bulunmak, var olmak.

o.-a 13a/05

o.-an 05b/05, 09a/14, 11a/04,

11a/06, 11b/08, 13b/06, 13b/07, 13b/07,
13b/09, 13b/10, 13b/11, 13b/20, 13b/21,
13b/22, 16a/17, 16a/22, 16b/20, 17a/05,
17b/03, 17b/06, 17b/10, 17b/19, 18a/17,
18a/23, 19a/01, 20a/07, 20a/15, 21b/19,
22a/02, 22a/03, 22a/04, 25b/15, 26a/07,
27b/12, 27b/13, 27b/14, 27b/20, 28a/10,
28a/13, 28a/15, 28a/17, 28a/19, 28a/21,
28a/23, 28b/02

o.-duğı-çün 08b/10

o.-duğça 09a/16

o.-madan 25b/21

o.-sa 05b/16

o.-up 16a/20, 16b/17

o.-ur 08b/13, 10a/19, 14a/10,

16a/21, 17a/20, 23a/03, 23a/20, 23b/01,
23b/12, 23b/16, 24a/02, 26a/05

o.-ursa 15a/20, 24a/21

4. (Zaman bildiren kelimelerle)

Gelip çatmak, yaklaşmak.

o.-duğda 23a/08, 24b/16

5. (Bir şeye) Sahip olmak.

o.-an 17a/20, 17b/14, 19b/17

o.-ur 07b/02, 14a/04, 14a/04,

14a/23, 24a/06

6. (Hastalık bildiren kelimelerle)

Yakalanmak, tutulmak.

hikketü'l-cefn ve'l-mâkıyn o.-an
21b/13

müvesvis ve mecnûn o.-an
12a/19

şar^c a o.-an 10a/08

sekte o.-an 10a/15

fâliç o.-duğu 10b/05

nâşûr o.-mağa 20b/20

sekrân o.-mağı 12b/04

serhoş o.-mağdan 12b/03

kör o.-up 22b/06

a^c mâ o.-ur 22a/18

fâliç o.-ur ise 10b/04

7. Dokunmak.

zararı o.-maz 22a/14

zararı dağı artık o.-ur 15a/21

8. Yapılmak.

o.-an 28a/16

9. (Bildirme ifade eder.) Şu veya
bu durumda bulunmak.

acı o.-a 09a/17

ağır o.-ur 08a/04, 17a/13

kanuñ o.-a 09a/17

karışmış o.-a 09a/17

şaru o.-a 09a/17

uykusuzluk o.-a 09a/17

yabân şoğanı o.-mağ 26b/19

hâş o.-maz 19a/18

o.-sun 16b/13, 27a/02

ağır o.-ur 09a/17

ağ o.-ur 23b/09

az o.-ur 23a/23

beyâz o.-ur 08b/03, 21b/16

bulanık o.-ur 24b/19

dimek o.-ur 11b/18, 14b/06

dürlü o.-ur 15b/06

gibi o.-ur 24a/21

‘ illeti o.-ur 19a/18

kırmızı o.-ur 14a/04, 21b/16

koyu o.-ur 14a/23

küçürek o.-ur 14a/04

mâ ’yil o.-ur 23b/19

ruṭûbetli o.-ur 24b/19

şarı o.-ur 06a/18, 08b/03

dürlü o.-ur ise 19a/17

kağısı o.-ursa 16b/13

ödi o.-ursa 27a/01

10. (İsimlerden sonra geldiğin-
de) ... hâline gelmek.

ğubâr o.-a 15b/23

koyu o.-a 18a/03

pâk o.-a 23b/17

iki parça o.-an 17b/14

za^c if o.-an 18b/09

böyle o.-anlara 13a/05

böyle o.-duğda 22a/13

bulamaç gibi o.-duğda 07b/07

ğubâr o.-duğda 18b/16

mürevvâkî kıvâm o.-duğda

25a/14

toz o.-duğda 15b/23

böyle o.-mağa 10a/14, 10a/19

böyle o.-mağla 20a/17

bol o.-masından 22b/05

ısıcağ o.-up 16b/02

pîr o.-up 18b/04

za' if o.-up 16a/06	pîr o.-anların 18b/03
çok o.-ur 11a/21	aşlından o.-dığı 23a/14
dağı gâlızrak o.-ur 05a/10	büyük o.-duğı-çün 22b/19
devrilür gibi o.-ur 21b/09	marazlı o.-dığı-çün 23b/13
koyu bal gibi o.-ur 05a/10	muhtaşar-ı müfid o.-duğı-çün
perde gibi o.-ur 16a/14	04b/13
tar o.-ur 12b/22	o.-duğına 23a/01
11. (Sıfatlardan sonra geldiğin-	büyük o.-duğına 22b/18
de) ... vasfını taşımak.	küçük o.-duğına 22b/12
ağ o.-a 05a/23, 19a/09	o.-duğundan 22b/11, 22b/18
berāber o.-a 19a/09, 24b/11	aşl tabî' atı o.-duğındandır
beyāz o.-a 26b/21	22b/12
durulmuş o.-a 05a/23	az o.-duğundan ise 23a/10
ısıcağ o.-a 18a/13	egri o.-duğının 22a/11
karışuğ o.-a 12a/17	inmeli o.-duğda 19a/20
laţif o.-a 07b/14	yumşak o.-duğda 08a/20
parlak o.-a 17a/02	bol o.-madan 22b/04
şovuk o.-a 21a/21	za' if o.-madan 23b/06
yeşil o.-a 20a/07	noğşān o.-madandır 16b/20
ağır o.-an 26a/19	kalıñ o.-mağla 20b/09
balgamî o.-an 15b/06	mücerrebātü'l-hükemā' o.-mağla
böyle o.-an 05b/01	04b/12
evlā o.-an 26b/20	kuru o.-mağ 22b/14
ısıcağ o.-an 12b/13	kuru o.-mağdan 11a/21
' illetün mādresi o.-an 23b/19	unutsağ o.-mağdur 09a/17
kulağ ile göz arası o.-an 05a/13	büyük o.-manuñ 22b/17
öyle o.-an 12b/23	şagır o.-manuñ 26a/08
şafrevî o.-an 15b/07	tar o.-manuñ 22b/11
şakıl o.-an 26a/22	gevşek o.-masıdur 22a/12
şā'yim o.-an 18a/22, 27b/22	kuru o.-masından 22b/01
sevdāvî o.-an 15b/07	böyle o.-ması 22b/12
zā'yid o.-an 20b/02	büyük o.-ması 22b/21
eziyyetli o.-anı 25a/16	tar o.-ması 22b/13
şāhibü's-şar' a o.-anlar 10a/09	za' if o.-ması 22b/05

selīm o.-masını 28b/07

iri o.-masınıñ 19b/18

kırmızı o.-maya 05a/23

hoş o.-mayup 08a/16

azğun o.-sa 17b/15

deli o.-sa 12a/18

güç o.-sa 15a/05

istirhā' o.-sa 11b/20

‘atīk o.-sun 21a/15

rāhat üzere o.-sun 23b/05

büyük o.-up 16a/23

eski o.-up 15a/05

ğalīz o.-up 20b/08, 20b/10

kışa o.-up 15a/21, 25b/21

noqşān o.-up 23a/10

perk o.-up 19b/18, 23a/12

şā'im o.-up 16b/16

şakīl o.-up 24a/13

sık o.-up 20a/22

şulu o.-up 16b/19

uyuşık gibi o.-up 10a/18

yaramaz o.-up 17b/15

noqşān o.-ur 11a/23

12. İsim-fiillerden sonra anlamı kuvvetlendirmek, değişik bir ifade sağlamak için bir üslup özelliği olarak kullanılır.

açılmaz o.-duğının 23a/06

tutmaz o.-mağa 10a/18

iner o.-sa 15b/02

görmez o.-ur 22a/18, 22b/06

kalmaz o.-ur 24a/08

koğu almaz o.-ur 14a/04

aşmaz o.-ur ise 18a/20

13. Kendisinden önce gelen isim veya sıfatla kaynaşarak belirtilen durumu almak anlamında birleşik fiiller yapar.

ķābil o.-a 24a/10

ķādir o.-amasa 11b/20

ķādir o.-amaz 10b/19

‘ārız o.-an 13b/01

cem‘ o.-an 04b/12

hādış o.-an 05b/09, 06b/14, 06b/17, 06b/18, 12b/15, 22a/20

hāşıl o.-an 07a/21, 07b/02

māni‘ o.-an 15b/10, 22a/06

mübtelā o.-an 15a/07

mü‘eddī o.-an 05b/04

mütevellid o.-an 22b/01

nāfi‘ o.-an 06b/22

nāzil o.-an 12a/01

tecride o.-an 05a/22, 07b/03

vāķi‘ o.-an 18b/14

vāşıla o.-an 20b/08

‘ārız o.-dığı 07b/11

peydā o.-dığı 21b/15, 21b/16

peydā o.-duğı 15a/12

hādış o.-duğda 08a/04

peydā o.-duğda 10a/13, 16b/08, 23b/01

peydāh o.-duğda 15a/23

tenķiye o.-duğda 24b/02

tırāş o.-duğdan 08a/01

müherrā o.-inca 26a/23

sebeb o.-mada 07a/18

fāsīd o.-madandır 20b/08

bāliğ o.-maduğ 13a/15, 27b/15

peydā o.-mağa 12a/07
 ġālib o.-mağla 24b/09
 tırāş o.-mağ 15a/21
 mütehayyir o.-mağdan 22a/16
 ʿārız o.-mağdur 22a/12
 ekl o.-mağdur 09a/17
 peydāh o.-ması 07b/10
 peydāh o.-masına 07a/18
 peydā o.-masını 12a/07, 19a/06
 mürtefʿ o.-masınıñ 20a/06
 peydā o.-maya 24b/03
 ḥādiş o.-maz 06a/19
 istiʿ māl o.-maz 17a/23
 ḥall o.-mış 21a/02
 saḥḥ o.-mış 16b/08
 dāḥil o.-mışdur 20a/18
 ḳalb o.-mışdur 20a/21
 vāḳiʿ o.-mışdur 20a/17
 peydā o.-sa 24b/01
 yara o.-sa 27a/23
 zikr o.-sa 05a/08
 ʿārız o.-up 16b/12
 fāsīd o.-up 13a/05
 ḥalāş o.-up 08a/19, 15b/08
 ḥādiş o.-up 07b/16
 ḥāşıl o.-up 20a/17
 māniʿ o.-up 06a/15
 peydā o.-up 07b/15, 21a/07
 tenḳiye o.-up 21a/08, 23b/17
 zāʿyil o.-up 08a/05, 12b/19
 ziyāde o.-up 09b/09, 11a/20
 ʿārız o.-ur 10b/18, 11b/11,
 13a/04, 13a/06, 15a/22, 17b/22, 24b/13
 bāḥıl o.-ur 11a/23

beri o.-ur 08b/17
 defʿ o.-ur 05a/05
 emīn o.-ur 12a/13
 ġayb o.-ur 22b/19
 ḥādiş o.-ur 07b/12, 11a/01,
 11b/12, 13a/03, 13a/03, 14a/09, 17a/17
 ḥalāş o.-ur 17b/20
 ḥāşıl o.-ur 09a/22
 helāk o.-ur 17b/19
 izāle o.-ur 09b/20
 māʿil o.-ur 08b/09
 munḳabız o.-ur 11a/02
 müʿeddī o.-ur 20b/20
 nāḳış o.-ur 19a/21
 nefʿ ī o.-ur 06b/07, 06b/10,
 06b/12
 peydā o.-ur 11a/21, 21a/10,
 22b/06, 23a/23, 23b/23, 24a/20
 peydāh o.-ur 07b/17, 08a/23,
 09a/13, 09a/14
 sebeb o.-ur 18b/04
 şifā o.-ur 13b/23, 14b/21, 18a/22
 zāʿil o.-ur 12b/20
 zāʿyil o.-ur 17b/13
 ziyāde o.-ur 07b/15, 19a/21
 ʿāşık o.-ur ise 12b/19
 ʿārız o.-ursa 13a/16
 ʿāşık o.-ursa 12b/18
 vāḳiʿ o.-ursa 28b/04
 zaʿīf o.-ursa 25b/23
 [476]
ol bir Öteki, öbür.
 o. 05b/01
 [1]

olın- Etmek yardımcı fiiliyle yapılan birleşik fiilleri edilgen duruma getiren ve eskiden daha çok kullanılıp şimdi kullanılma alanı daralmış bulunan yardımcı fiil, olunmak.

ekl o.-a 12a/14

mürāca^ç at o.-a 20a/04

ta^ç dād o.-an 04b/11

zıkr o.-an 21b/07

beyān o.-dı 20a/04

tafşıl o.-dı 11a/18

tefsir o.-dı 28a/12

zıkr o.-dı idi 13b/14

ğaflet o.-dı ise 20a/04

ğaflet o.-maya 05a/08, 05a/11

beyān o.-mışdur 27b/18

naql o.-up 04b/12

^ç ilāc o.-ur 24b/14

[14]

oluş- Varlık kazanmak, ortaya çıkmak, meydana gelmek, teşekkül etmek.

o.-mayup 20b/08

[1]

omuz *Yun.* Vücutta boynun iki yanında kalan, kolların gövdeye bağlandığı kısım.

o.+ına 11a/15

[1]

on Dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

o. 05a/03, 05a/04, 10a/21,

10b/10

o. altı 15b/21

o. beş 11b/22, 16a/04

o. bir 12a/14

o. iki 06a/17

[9]

on altı On beşten sonra gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

o. 15b/21

[1]

on beş On dörtten sonra gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

o. 11b/22, 16a/04

[2]

on bir Ondan sonra gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

o. (11) 12a/14

[1]

on iki On birden sonra gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

o. 06a/17

[1]

oñal- *bk. oñul-*

o.-ması 22b/22

o.-maz 23b/02

o.-up 22a/02

[3]

oñaldur- İyileştirmek.

o.-mağ 14a/01

[1]

oñalt- İyileştirmek. *krş. oñult-*

o.-ır (oñaldır) 28a/18

o.-ur (oñaldur) 13b/07, 13b/09, 13b/12, 13b/17, 13b/19, 13b/20, 13b/21, 13b/23, 14a/01, 14a/03, 15b/04, 20a/08, 26b/13, 26b/22, 27a/11, 27a/12, 27a/17

[18]

oñul- İyileşmek. *krş. oñal-*

o.-maz 19a/23

o.-up 17b/12

[2]

oñult- *bk. oñalt-*

o.-ur (oñuldur) 13b/08

[1]

orta *bk. orṭa*

o.+sı 14a/04

[1]

orṭa Ara, iç. *krş. orta*

o.+sında 07b/15

[1]

oruçlı *Far. + T. bk. oruçlu*

o. adamuñ tükriğini 16b/16

[1]

oruçlu *Far. + T.* Oruç tutmakta olan.

krş. oruçlı, şā`yim

o. adamuñ tükriğini 15a/04

[1]

ot 1. Bir iki mevsim veya bir yıl, pek azı da daha fazla yaşadıktan sonra kuru-yan, toprak üstündeki kısımları odunlaşmayıp yumuşak kalan küçük bitkilerin ortak adı.

o.+dan 11a/14

o.+dur 08b/12, 08b/12, 09a/04,

11b/18, 13a/08, 14a/04, 14a/04, 18b/06

o.+ı 18b/05, 26a/02

balık o.+ı 11b/18

çörek o.+ı yağını 08a/18

ṭuraḳ o.+ı 08b/06, 09a/09

yavşan o.+ı 06a/23

yüzerlik o.+ı 11b/06

güyegi o.+ıdur 08a/11

ḥarmele o.+ıdur 11b/06

semiz o.+ıdur 09a/10, 25a/01

ṭopalaḳ o.+ıdur 08b/14

bōy o.+ından 13a/13

bōy o.+ını 23b/06

çörek o.+ını 25a/21

kelem o.+ını 18b/19, 25a/11,

27b/03

ṭopalaḳ o.+ını 11b/13

ṭuraḳ o.+ını 07a/05, 25a/10

yavşan o.+ını 06b/01

yüzerlik o.+ını 06a/09, 12b/16

ayrık o.+ınuñ 18a/07

kene o.+ınuñ 26a/11

nemmām o.+ınuñ 08b/13

yabān ṭuraḳ o.+ınuñ 28a/05

o.+lara 06a/15

o.+u 05a/09

yavşan o.+udur 14a/20

çörek o.+unu 15a/05

ṭuraḳ o.+unu 08b/01

2. Otsu bitkilerin tohum, başak

vb. kısımlar dışında kalan bölümü, sap.

o.+ıla 26a/19

o.+una 08b/02

krş. ḥaşıṣ, otlık

[45]

otlık Otsu bitkilerin tohum, başak vb. kısımlar dışında kalan bölümü, sap.

o.+ıdur (otlığıdur) 05a/08,

08a/06

o.+ını (otlığını) 07a/09

arpanuñ o.+ını (otlığını) 05b/08

şuşamuñ o.+ını (otlğını) 06b/10

krş. haşış, ot

[5]

otur- 1. Vücudun belden yukarı kısmı dik duracak ve vücut ağırlığı kaba etler üzerine binecek şekilde bir yere yerleşmek.

o.-maya 15a/02

2. Bu biçimde yerleştiği yerde kalmak.

ğarañulukda o.-a 22b/07

ğarañuluk yerde o.-a 15a/03

güneşde çok o.-madandur

24b/18

aydınlık yerde ve güneşde

o.-maya 15a/03

[5]

otuz Yirmi dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

o. 14b/16

o. dört 12a/14

[2]

otuz dört Otuz üçten sonra gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

o. (34) 12a/14

[1]

ov- 1. Elini bir şeyin üzerinde bastıra bastıra gezdirmek.

o.-a 17b/18, 20b/18

o.-ar 17a/07, 19b/16

o.-ar ise 11a/06

o.-arsa 10b/02

o.-mak 10b/03

o.-salar 09b/08

o.-up 19a/16

2. Avuç arasında kuvvetle sık-mak, ezmek.

o.-a 13b/05

o.-sa 07a/14

[11]

ovişdur- Elleriyle sürterek ovmak.

o.-sa 09b/07

[1]

oyna- Hareket etmek, kıınıldamak. *krş.*

hareket

o.-maz 10a/14

o.-maz ise 19b/02

o.-r ise 19b/02

[3]

oynat- Hareket ettirmek. *krş. tahrik*

o.-maya 15b/02

[1]

Ö

öd Karaciğer tarafından salgılanan yeşil sarı renkte acı sıvı, safra.

ö.+i 27a/01, 27a/01

dişi keçi ö.+i 17b/08

ğoç ö.+i 17b/09

şığır ö.+i 11b/02

cāmūs ö.+ini 26b/12

ğorūs ö.+ini 16a/09, 18b/23

ğorūsūñ ö.+ini 10a/02

ğorūs ve tavuğ ö.+ini 17a/04

it ö.+ini 18b/20

ğoca ħorūs ö.+ini 19a/14

koyun ve keçi ö.+ini 26a/17

tavuk ö.+ini 22a/01

dişi keçinin ö.+ünü 06a/04

horüs ö.+ünü 19b/04

koyun ö.+ünü 26b/08

şığır ö.+ünü 26a/16

turna kuşunun ö.+ünü 11b/08

[19]

öd ağacı *Ar. + T.* Tropikal bölgelerde yetişen, yaz kış yaprağını dökmeyen bir ağaç (*Aquillaria agollachia*) ve bu ağacın yakıldığı zaman kendine has güzel bir koku çıkaran, bu sebeple dinî törenlerde tütsü olarak yakılan odunu ve kabuğu. *krş.* ‘ūd

ö. 14a/11

ö.+dur 06a/01, 14a/10

[3]

öksür- Akciğerlerdeki havayı birdenbire ve gürültülü bir sesle dışarı vermek.

çok ö.-meden 16b/11

[1]

öksürük Üşütme veya başka sebeplerden meydana gelen göğüs nezlesi.

ö.+e (öksürüğe) 12a/04, 12a/05

[2]

ölüm Bir canlıda hayati fonksiyonların tam ve kesin bir şekilde sona ermesi durumu, vefat.

ö.+e 05b/04

[1]

öñ Arka kabul edilen yere göre ileride bulunan.

ö. 05a/13, 05a/20, 05b/12,

06a/19, 06b/01, 08a/18, 09a/05, 09a/23, 12a/09, 12a/11, 13a/12, 13a/13

[12]

örümcek Örümcekler takımından, ince bir ağ örerek küçük böcekleri avlayan eklemli bir hayvan. (*örümcek ağı* Örümceğin avlanmak ve kendisini korumak için karnındaki bezlerden salgıladığı incecik ipliklerle ördüğü ağ.)

ö. ağıla 25b/12

ö. ağına 16a/14

[2]

öt- Ses çıkarmak.

ö.-mesinin 26b/02

[1]

öyle 1. Ona benzer, onun gibi.

ö. olan 12b/23

2. O şekilde, o tarzda.

ö. 18a/15

[2]

öylece O biçimde, tam öyle.

ö. 17b/04

[1]

P

pāk *Far.* 1. Temiz. (*pāk it-* Temizlemek. *krş.* **pakla-**, **tenkiye**)

p. iden 18a/13

p. ider 14a/12, 14a/14, 14a/14,

14a/16, 14a/17, 14a/22, 14b/01, 16a/09, 21a/07, 22a/04, 28b/09, 28b/10, 28b/11

p. idici 21b/09, 28b/08
 p. idüp 14a/09, 16a/03, 16a/08,
 16a/09, 21a/06, 26b/15, 27a/08
 p. ola 23b/17
 2. Halis, saf, katışıksız.
 p. 28a/02
 [25]

papadya *Yun.* Birleşikgillerden, bahar-
 da taç yaprakları beyaz, ortası sarı çi-
 çekler açan, ateş düşürme, sinirleri ya-
 tıştırma gibi özelliklere sahip bir yıllık
 otsu bitki. *Matricaria chamomilla*.
 p. çiçegidür 08b/02
 [1]

pāre *Far.* Parça.
 p. 06a/22, 08a/17, 14a/16,
 17a/18, 18a/06, 28a/02
 [6]

pakla- *Far. + T.* Temizlemek. *krş.* **pāk**
it-, tenkiye
 p.-r 14a/18, 14a/19, 14a/20
 [3]

palān *Far.* Eşeklere, bazen de atlara vu-
 rulan, kaşsız, enli ve yumuşak bir semer
 çeşidi.
 p. atlarınıñ 19b/06
 [1]

parala- *Far. + T.* 1. Parçalamak, parça
 parça etmek.
 p.-sa 04b/20
 2. (Hilt, şiş, ağır vb.ni) Dağıt-
 mak, çözmek, yok etmek.
 p.-r 14a/12
 p.-yup 14b/05

[3]

paralan- *Far. + T.* (Hilt, şiş, ağır vb.)
 Dağılmak, çözülmek, yok olmak.
 p.-up 20a/15
 [1]

parça *Far.* 1. Bir bütünden ayrılmış kı-
 sım.
 iki p. olan 17b/14
 2. Bir bütün içindeki bir bölüm.
 p. 07a/22, 11a/05, 13b/04,
 16b/18
krş. **farça**
 [5]

parlak Parlayan, ışıldayan.
 p. 16a/11
 p. ola 17a/02
 [2]

pas 1. Madenlerin ve özellikle demirin
 yüzeyinde oksitlenme sonucunda mey-
 dana gelen madde.
 demir p.+ı 22a/04
 demür p.+ını 16b/05, 21a/11
 2. Bir organdaki temizlenmesi
 gereken doku, madde, kir vb. şey.
 gözün p.+ını 16a/01
 [4]

pek Çok, fazla.
 p. 07b/17, 08a/23, 09b/14,
 16b/21, 17a/13, 21a/21, 21a/21, 24a/07,
 25b/23
 p. çok 16b/11
 [10]

penbe *Far.* 1. Ebegümecigillerden, ko-
 za durumundaki meyvesi üç dört veya

beş dilim hâlinde açılan, büyümesi sırasında bol su isteyen, otsu veya odunsu tropikal bitki, pamuk. *Gossypium*.

p. çekirdeği içi 19a/08

2. Bu bitkinin tohumlarının çevresinde oluşmuş ince yumuşak tellerin işlenmiş biçimi, hidrofil pamuk.

p.+yi 28a/02

[2]

perde 1. Gözün bir tabakası.

p.+nün teferruk idüp

tağılmasından 22b/04

p.+sini 23a/22

2. Gözde billur tabakanın şeffaflığını kaybetmesinden ileri gelen ve görüşü engelleyen bulanıklık, katarakt.

p. 16a/14

p. olsa 19b/04

p.+nün 17b/20

[5]

perhîz *Far.* 1. Beslenme düzeninde sağlığın gerektirdiği kısıtlamayı yapma, bazı yiyecekleri hiç yememe veya belli miktarlarda yeme, diyet.

p. etmesün 10b/17

p. eyleye 10b/16, 21b/12, 24b/20

p. ide 07b/14, 19a/20, 23b/23

p. idüp 09b/18, 21a/22

2. Bazı bedensel ihtiyaç ve aktivitelerin, sağlığın gerektirdiği durumlarda kısıtlanması.

suya ve cimâ' a p. eylemesi

15a/07

[10]

periklik *bk. perklik*

Sağlamlık, berklik.

vücüdünün katılığı ve p.+i

(perikliği) 18b/03

[1]

perk Sert, katı, berk, pek.

p. 23a/17

p. olup 19b/18, 23a/12

[3]

perkidici Sıkı, gergin duruma getiren, sıkılaştırıcı, berkitici.

p. 23a/11

[1]

perkit- Sağlamlaştırmak, kuvvetlendirmek, berkitmek. *krş. berkit-*

p.-ürler (perkidürler) 10b/01

[1]

perklik Sertlik, tutkunluk, sıkılık. *krş. huşûnet, periklik, südde*

p.+i (perkligi) 20b/10

p.+inden (perkliginden) 22a/11

dimâğı süddesini ve p.+ini

(perkligini) 14a/05

dimâğın südedini ve p.+ini

(perkligini) 14a/20

gögüs p.+ine (perkligine) 12a/06

göz қаpağını p.+ine

(perkligine) 19b/23

[6]

peydâ *Far.* Açık ve meydanda olan. *krş. beydâ, peydâh (peydâ ol-* Ortaya çıkmak, oluşmak, belirlemek, görünmek. *krş. çık-, zühür)*

p. olduğu 21b/15, 21b/16

p. olduğu 15a/12
p. olduğda 10a/13, 16b/08,
23b/01
p. olmağa 12a/07
p. olmasını 12a/07
p. olsa 24b/01
p. olup 07b/15, 21a/07
p. olur 11a/21, 21a/10, 22b/05,

23a/23, 23b/23, 24a/20

[17]

peydāh *Far. bk. peydā*

p. olduğda 15a/23
p. olması 07b/10
p. olmasına 07a/18
p. olur 07b/17, 08a/23, 09a/13,

09a/13

[7]

peynir *Far.* Sütün, bu işe mahsus bir maya ile mayalanıp katılaştırılması suretiyle elde edilen ve birçok çeşidi bulunan meşhur yiyecek.

p. 10b/16

[1]

pıñar Yerden kaynayarak çıkan su.

issi p. şuyıdur 17a/19

[13]

pilic *bk. piliç*

p. ve oğlaç eti 07b/13

[1]

piliç Cıvcıvlikten çıkmış tavuk yavrusu, henüz ergin duruma gelmemiş tavuk veya horoz. *krş. pilic*

tavuk p.+i 23b/06

[1]

pîr *Far.* Yaşlı. *krş. bîr, ihtiyâr, koca*

p. 14b/03

p. olanların 18b/03

p. olup 18b/04

[3]

pirinç *Far.* Buğdaygillerden, sıcak bölgelerde kökleri bol su içinde kalarak yetişen bir yıllık bitki (*Oryza sativa*) ve bu bitkinin nişasta ve vitamin bakımından zengin tanesi.

p.+i 09a/06

[1]

püryân *Far. bk. büryân*

p. eylese 05a/01

[1]

R

râhat *Ar.* Üzüntüsüz ve sıkıntısız olma durumu, huzur.

r. idemeyüp 25b/23

r. üzere olsun 23b/05

[2]

râsulh taşı *Far. + T.* Antimon, sürme taşı. *krş. işmid, rastık taşı, sürme taşı*

r. 17a/02

[1]

ra‘şe *Ar.* Titreme.

r. 11a/19, 11a/19, 11a/20,

11a/20, 11a/21

r.+nüñ 11a/17

şâhibü'r-r.+nüñ 11a/15

r.+ye 11a/10, 11a/10, 11a/11,

11a/12, 11a/13, 11a/14, 11a/17

[14]

rastık taşı *Far. + T.* Antimon, sürme taşı. *krş.* **işmid, rāsuḥ taşı, sürme taşı**

r. 17a/02, 19b/07

[2]

raṭb *Ar.* Kurutulmamış veya kurumamış olan, yeşil. *krş.* **tāze, yaş (II)**

ḥurmāyı yāḥūd r.+ını 07a/07

[1]

ravāk *Ar.* Süzölmüş, saf, halis. *krş.* **şāfi**
kara günlük r.+ıdur 14a/22

[1]

ravand *Far. bk. rāvend*

r. tütünini 21b/23

r.+ı 19b/16 19b/16

[2]

rāvend *Far.* Karabuğdaygillerden, bir iki metre yüksekliğinde, büyük yapraklı, beyaz çiçekli, çok yıllık ve otsu bir bitki, ravent. *Rheum officinale. krş. ravand*

r. 11a/02, 11b/01

[2]

rāyiḥa *Ar.* Koku. *krş. koku*

eyü r.+sı 14a/23

[1]

Rāzî İslam tarihinin en başarılı hekim-filozof tipidir, 865-925 yılları arasında yaşamış, tıp bilimine yaptığı önemli katkılardan dolayı "Arapların Galen'i" unvanıyla anılmıştır, Ebu Bekir Rāzî.

R. 09b/02, 10b/14, 15a/01,

15a/01, 15b/12, 17a/12, 18a/12, 19a/23, 19b/01, 23a/21

Calinus ve R. Hekimler 18a/09, 25a/08

Hekim R. 17b/20, 17b/23, 21b/16, 23a/23, 24b/14, 26a/10, 27a/16

R. Hekim 16b/03, 16b/18, 17b/03, 18b/05

[23]

rāziyāne *Far.* Maydanozgillerden, sarı çiçekli, baharatlı meyveleri yemeklerde ve bazı içkilerde tat verici olarak kullanılan, hekimlikte gaz söktürücü olarak yararlanılan çok yıllık otsu bir bitki, rezene. *Foeniculum vulgare.*

r. suyunu 23a/01

r. tohumunu 16a/04

[2]

re's *Ar.* Baş. *krş. baş*

şudā'ü'r-r. 28a/11

r.+de olan yaralara 13b/10, 13b/10

berdü'r-r.+e 13a/09

ḳurūḥ-u r.+e 13b/08

[5]

rediy *Ar.* Kötü, redî. *krş. alçaḳ, fenā, kötü*

r. 22b/13

[1]

rediy *Ar.* *Redî* sözcüğünün tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes şekli, redîe. *bk. rediy*

r. 21b/10

ruṭūbāt-ı r. 18a/15
 ruṭūbāt-ı r.+den 14a/13, 16a/08,
 16a/08, 16a/09
 ruṭūbāt-ı r.+sin 16a/03
 ruṭūbāt-ı r.+yi 18a/13
 [8]
renc *Far.* Hastalık. *krş.* **ḥastalık**, ‘illet,
maraz
 şar‘a r.+ine 10a/03
 [1]
reyḥān *Ar.* Fesleğen. *krş.* **feslegen**
 r. 06a/15
 r. ‘uşāresinde 06a/16
 r.+ı 12b/11
 r.+uñ ‘uşāresinde 06a/15
 [4]
reyḥānū'l-kubūr *Ar.* Mercanköşk. *krş.*
merzencūş
 r. 08b/06, 08b/13, 11b/18,
 13a/08
 [4]
rīḥ *Ar.* Rüzgār.
 r.-i bāride 28a/06
 [1]
rufadan *Yun.* Kaynar suda kabuğu ile
 birlikte pişirilmiş, tam katılaşmamış
 (yumurta), alakok, rafadan.
 r. 24b/19
 r. yumurta 24a/01, 24a/10,
 24a/10
 [4]
Rufes Birinci yüzyılın sonlarında ya-
 şamış olan ve diyetetik, anatomi, pato-
 loji ve hasta bakımı üzerine kitaplar ya-

zan Efesli Yunan hekim ve yazar, Efesli
 Rufus.

R. 27a/16

[1]

rūḥ *Ar.* 1. Bedende, vücuttan ayrı ola-
 rak bulunduğu inanılan maddesiz var-
 lık ilkesi, öz. (**rūḥ-ı nefsānī** Kalpte ol-
 duğu düşünülen ruh, insanın duygusal
 yapısı.)

r. 14a/09

2. Duyu, hissetme gücü. (**rūḥ-ı
 bāşır** Görme duyusu, görme gücü.)

r. nūrinuñ kuruluşından 24b/12

r.-ı bāşırın 24b/17

[3]

Rum *Ar.* < *Yun.* Anadolu.

R. diyārında 07a/11

[1]

rūşen *Ar.* Parlak, aydın, aydınlık.

r. 16a/07

[1]

ruṭūbāt *Ar.* Rutubetler. *bk.* **ruṭūbet**

1. Nemler, yaşlıklar veya eski tıp
 anlayışında nemlilikler.

r.-ı ceyyide 18a/16

r.-ı ceyyideyi 18a/13

r.-ı rediyye 18a/15

r.-ı rediyyeden 14a/13, 16a/08,

16a/08, 16a/09

r.-ı rediyyeyi 18a/13

r.-ı şāliḥayı 21b/11

gözinuñ r.-ı rediyyesin 16a/03

gözün cemī‘ r.+ı 23b/02

dimāguñ r.+ındandır 22a/12

göz beyāzınıñ keşret-i
r.+ındandır 24b/17
ğalız r.+ını 15b/18
r.+ıñ doñmaqlığıdır 22a/18
2. Yara, sıyrık ve salgılama bi-
çiminde organizmadan akan sıvılar.
gözine yaş ve r. ve şu inmeden
15b/11
gözden akan r.+ı 22a/06
kulağdan akan r.+ı 27b/07
kulağdan akan r.+ı 27b/08,
27b/09, 27b/11
[21]
ruṭūbet *Ar.* 1. Nem, yaşlık veya eski tıp
anlayışındaki nemlilik özelliği.
r. 24b/09
tuzlu r.+den 21a/10
şāliḥa r.+i 21b/13
gözde r.+üñ çokluğu 17b/21
2. Yara, sıyrık ve salgılama bi-
çiminde organizmadan akan sıvı.
r. 27a/14, 27a/16
krş. şu, yaş (II), yaşlık
[6]
ruṭūbetli *Ar. + T.* Bulanık.
r. olur 24b/19
[1]
rü'yā *Ar.* Uyku sırasında zihinde beli-
ren görüntülerin bütünü, görülen hayal-
ler dizisi, düş.
alçaq ve fenā r. 09a/11
güzel r. 09a/07
güzel sürürlü r. 09a/06
güzel r.+yı 09a/09

karışık ve kötü r.+yı 09a/08
[5]
rūzgār *Ar.* Yer değiştiren hava, bu ha-
vanın hissedilen etkisi, yel.
kulağa giren şovuk ve r. 28a/05
[1]

S

sā'at *Ar.* 1. Gece ile gündüzden mey-
dana gelen bir günün yirmi dörtte birine
eşit olan, altmış dakikalık zaman birimi.
s. 17b/05, 17b/12
2. Zaman. (*sā'at-be-sā'at* Saat-
ten saate, her saat. *o sā'at / ol sā'at*
Hemen, o anda.)
o s. 18b/16
ol s. 12b/04, 15a/17
s.-be-sā'at 07b/15, 07b/17
sā'at-be-s. 07b/15, 07b/17
[9]
şabāḥ *Ar.* Günün başlangıcı, gündüzün
ilk saatleri.
ş.+da 12a/14, 23b/03, 24a/10,
24a/11, 24a/17, 24b/05
[6]
şabī *Ar.* Ergenlik çağına ulaşmamış er-
kek çocuk.
ş. 12a/10, 13a/15, 13a/16,
13a/17, 13b/22, 15a/22, 18b/17, 22a/21
ş. sidiginde 27b/15
ş.+lere 'arız olan ḥunnāḳdur
13b/01

ş.+leriñ kulağı ardında olan
vereme 28a/14

ş.+nüñ 10a/08, 13a/19, 13a/20,
13a/22, 13b/02

ş.+nüñ başında yaş şulu
yaralarınıñ 14a/02

[17]

Şābit ibn Kurre Matematik, astronomi,
mekanik ve tıp âlimi, filozof ve müter-
cim. 836'da Harran'da doğup 901'de
Bağdat'ta ölmüştür. İslam matematiği-
nin oluşum dönemine katkıda bulunan
Harranlı matematikçilerin başında gelir.

Ş. 21a/16

[1]

şabiyye *Ar. Sabî* sözcüğünün tamlama-
larda ortaya çıkan ve küçük kız çocuğu-
nu ifade eden aynı anlamdaki müennes
şekli, ergenlik çağına gelmemiş kız ço-
cuğu.

ş.+ye 13a/16

[1]

şabr (I) *Ar. Zambakgiller familyasın-
dan, tropikal bölgelerde yetişen, küçük-
lü büyüklü birçok türü bulunan, özellik-
le sarı sabır denen çeşidi tıpta kullanılan
bitki, sabır. Aloe.*

ş. 08b/16, 17b/07, 21a/05,
22a/01, 24a/04, 24b/10, 24b/10

ş.+ı 05b/22, 05b/23, 07b/19,
09a/02, 14a/01, 14a/14, 14b/18, 16b/22,
17a/11, 17b/07, 19a/14, 24a/16, 26b/12

[20]

şabr (II) *Ar. Olacak veya gelecek bir
şeyi telaş göstermeden bekleme.*

ş. eyleye 17b/05

ş. ide 17b/12

[2]

şadā *Ar. Ses, seda. krş. ses*

ş. 26a/21

[1]

şādece *Far. + T. Yalnız, yalnızca.*

s. 05a/01, 24a/11

[2]

şadef *Ar. Midye, istiridye vb. deniz
hayvanlarının kabuklarının iç tarafında
teşekkül eden ve süslemelerde, süs eş-
yalarında kullanılan beyaz menevişli,
çok sert, parlak madde, sedef.*

incü ş.+ini 18b/21

[1]

şadme *Ar. Hızla vurma, çarpma.*

kulağa işābet iden darbe ve

ş.+nüñ 27a/21

[1]

şadr *Ar. Göğüs, sine. krş. göğüs*

huşūnet-i ş.+a 12a/05

[1]

şaf bk. şap

ş.+ına 08b/03

[1]

sa' fa *Ar. Genellikle çocuklarda başta
ve gözde beliren bir cilt hastalığı.*

s.+ya 23b/21

[1]

şāfi *Ar. İçinde saflığını bozacak başka
bir şey bulunmayan, katışksız, süzül-*

müş, arı. *krş. ravāk* (*şāfi it-* Süzmek.
krş. süz-)

ş. 12a/14

ş. idüp 18a/03, 21a/12, 21a/14,

23a/07

günlüğüñ ş.+sıdır 13a/10

s.+sine 07a/12

[7]

şafra *Ar.* Eski tıpta beden yapısının
esasını teşkil ettiği kabul edilen dört un-
surdan biri.

ş. 08b/10, 09a/17

ş.+dan 12a/17, 24a/20

ş.+dan olan duvvārı 08a/09

yanmış ş.+dan 24a/02

ş.+dur 09a/17

ş.-yı hālīşden 09a/17, 15a/08

[9]

şafraṭi *Ar.* Safraya ait, safra ile ilgili.

ş. olan şandandur 15b/07

[1]

şag (I) Vücutta kalbin bulunduğu tara-
fın karşısında olan, sol karşıtı.

ş. 10a/18, 10a/18, 25b/03,

25b/03, 25b/04

[5]

şag (II) Sağlam, sağlıklı, sıhhatli. *krş.*
selim

ş. 28b/07

[6]

şag- Memeyi parmak uçlarıyla sıkarak
içindeki sütü akıtmak.

ş.-alar 22b/23

ş.-arlar ise 28a/03

ş.-arlarsa 25b/14

ş.-asız 14a/01

ş.-salar 09a/20, 13a/17

[6]

şagalt- Sağlığa kavuşturmak, iyileştir-
mek, şifa vermek.

s.-ur (şagaldur) 13b/10, 13b/20,

26b/22

[3]

şagıl- (Süt veren hayvanların) Memele-
ri sıkılarak sütü alınmak.

ş.-mı 09b/23, 11b/22, 12a/23,

14b/01

[4]

şagır Kulağı duymayan, işitme duy-
sundan mahrum olan.

ş. kulağa 26a/16, 26a/18, 26a/20,

26a/22

ş. kulağı 26a/12

ş. olmanuñ 26a/08

[6]

şagırlık Sağır olma durumu.

ş.+a (şagırlığa) 26b/01

ş.+ına (şagırlığına) 26a/15

ş.+ını (şagırlığını) 26a/09

[3]

şahak *Ar. bk. şahk*

s. ide 15b/23

s. idüp 11b/02, 11b/05, 12a/02,

12a/06, 21b/20, 22a/21, 27a/07, 27b/12,

27b/21

s.-ı ğubār idüp 10b/02, 11b/13,

13b/04, 13b/10, 16b/04, 17b/11, 18b/18,

19b/19, 20a/05, 26b/13, 26b/16

[21]

şāhib *Ar.* Bahsedilen şey kendisinde bulunan, o vasfı taşıyan kimse.

ş.-i ceşā 18a/14
ş.-i kitāb 26b/19
ş.-i laḳve 10b/12, 10b/14
ş.-i laḳveye 10b/13
ş.-i māliḥulyānuñ 09b/18
ş.-i sersām 09b/02, 09b/04
ş.-i sersāmuñ 09b/01
ş.-i sübbāt 08a/21
ş.-i sülāḳdan 21a/16
ş.+i 12b/22, 16a/15, 23b/04,

24a/03, 24a/09, 24a/15

sersām ş.+ine 09a/23
seher ş.+inüñ 08b/23
ş.+ü'd-dem^c anuñ 16b/23
ş.+ü'l-cereb 17a/20
ş.+ü'l-cümūda 08b/01
ş.+ü'l-cünūn 12a/18
ş.+ü'l-^cışḳ 12b/16
ş.+ü'l-intişār 22b/06
ş.+ü'l-istirḥāl 11b/19
ş.+ü'l-laḳve 10b/13
ş.+ü'n-nisyān 09b/09, 09b/10
ş.+ü'r-ra^c şenüñ 11a/15
ş.+ü'ş-şar^c a olanlar 10a/09
ş.+ü's-sebel 16a/16, 16a/18
ş.+ü's-sekteye 10a/16
ş.+ü's-sekteyi 10a/16
ş.+ü'l-vesvās 12a/17

[36]

şāḥiḥ *Ar.* Gerçek, doğru.

s.+dür 19a/09

[1]

saḥḳ *Ar.* Döverek ezme, dövme, ezme.
krş. **saḥaḳ**

s. idüp 04b/16, 05a/03, 05a/23,
06a/22, 06b/21, 08a/20, 11a/02, 12a/14,
13a/10, 16a/02, 16a/12, 17b/06, 18a/07,
19a/04, 19b/14, 21a/08, 25a/15
s. olmış 16b/08
s.-ı ğubār idüp 10a/05, 10a/07,
10a/20, 10a/21, 13b/18, 14a/10, 17a/03,
17b/04, 19a/04, 20b/21, 21b/22, 24b/07,
24b/15

[31]

şā'im *Ar.* *bk.* **şā'yim**

ş olup 16b/16

[1]

sāḳ *Ar.* Sap. *krş.* **şap**

s.+ı 14a/04

s.+ında 14a/04

[2]

şakız Sakız ağacının ve bazı ağaçların kabuklarından sızan, çiğnendiği zaman yumuşayan, sarımtırak beyaz renkli, hoş kokulu reçine.

ş.+dur 14a/12

[1]

şakıl *Ar.* 1. Tartıda ağır gelen, ağır.

ş. olup 24a/13

2. Sıkıntı veren, bunaltıcı.

ş. 08a/04, 17a/13

3. Yavaş.

işitmesi ş. olan kulağa 26a/22

krş. **ağır**

[4]

sākin *Ar.* (Ağrı, acı vb. için) Dinmiş.

s. ider 04b/17, 04b/19, 04b/21,
05b/11, 05b/13, 15a/15

[6]

şalıncağ Üzerine oturulup sallanmak üzere iki tarafından ip veya zincirle yüksekçe bir yere asılmış eğlence aleti.

ş.+a (şalıncağa) 10a/16

[1]

şāliha *Ar.* "Elverişli, uygun, yarar" anlamındaki *sālih* sözcüğünün tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki münnes şekli.

ş. ruṭūbeti 21b/13

ruṭūbāt-ı ş.+y1 21b/11

[2]

şalla- (Birini içine binmiş olduğu beşik, hamak veya salıncakla beraber) Bir ile-ri, bir geri gidip gelecek şekilde hareket ettirmek.

ş.-salar 10a/16

[1]

şalya *Yun.* Ağızdan akan tükürük. *krş.* lu' āb

ş.+ları akıtmak 09a/22

[1]

şan'at *Ar.* 1. Bir şey yapmak için gerekli beceri, yetenek, yeti.

s. 21b/11

2. Çalışma.

ş.+1 terk ide 21a/22

[2]

şancı Organlarda batar veya saplanır gibi hissedilen şiddetli ağrı.

ş.+sını 25a/08

[1]

şancı- Şiddetle batar veya saplanır gibi ağrımak, sancı vermek.

s.-r 20b/09

[1]

şandal *Ar.* < *Far.* Güneydoğu Asya'da yetişen, çiçekleri seyrek salkım biçiminde, bodur, asalak, kerestesi sert bir ağaç (*Santalum album*) ve bu ağacın odunundan çıkarılarak parfüm, sabun, mum, tütsü yapımında kullanılan esans.

ş. 22b/08

[1]

şap 1. Bitkilerde yerden yukarıya doğru başak veya çiçeğe kadar uzayan düz ve dik kısım. *krş.* sāk

ş.+ını 05b/08

s.+u (şabu) 06a/18

2. Elle kullanılan alet veya eşyanın tutulacak yeri. *krş.* kabza

ş.+ını 10b/01

krş. şaf

[3]

şar- (Yara, kırık vb.ni) Tedavi için sargı ile bağlamak.

ş.-a 17a/21

ş.-alar 16b/14

böz ile ş.-up 11a/04

[3]

şar'a *Ar.* Beyin elektrik faaliyetinde meydana gelen anormal elektrik boşalmalarına bağlı olarak ortaya çıkan, kısa süreli ve tam şuur kaybıyla beraber tit-

reme, kasılma, ağızdan köpük gelmesi şeklinde görülen bayılma nöbetleri, epilepsi. *krş. cin tuş-*

- ş. 10a/01
- ş. ' illeti 13a/16, 14a/09
- ş. ' illetine 10a/06
- ş. marazına 10a/08
- ş. olan şabīnūñ 10a/08
- ş. olur 13a/01
- ş. rencine 10a/03
- şāhibū'ş-ş. olanlar 10a/09
- s.+nuñ 13a/02
- s.+ya 10a/02, 10a/12

[12]

şarı bk. şaru

1. Yeşil ile turuncu arasında bir renk, limon kabuğu rengi veya bu renkte olan.

ş. 14a/04, 18a/04, 19b/11, 27a/08, 27a/19

ş. olur 06a/18, 08b/03

2. Yumurtanın ortasındaki sarı kısım.

yumurta ş.+sı 25a/07
yumurta ş.+sıla 22b/08, 24b/04
yumurta ş.+sını 20b/18

[11]

şarı helile *T. + Far.* Doğu Hindistan'da yetişen bir tür bitkinin olgunlaşmadan önce toplanarak kurutulan, erik biçiminde, sarımtırak esmer renkli, sert ve kokusuz meyvesi, sarıhalile. *Terminalia citrina*.

s. 24a/03

[1]

şarımsak Zambakgillerden, yapraklarında, saplarında ve toprak altındaki soğanında kokulu yağ bulunan bir kültür bitkisi (*Allium sativum*) ve bu bitkinin, diş denen ufak parçalardan meydana gelen soğan kısmı.

ş. 10b/05, 19a/19

ş.+1 (şarımsağı) 07a/06, 10b/13
bostān ş.+ını (şarımsağını)

10b/04

[5]

şarı yağ Tereyağı.

ş.+dur 28a/17

[1]

şarmaşık Sarmaşık gillerden, koyu yeşil renkli, değişik biçimli yaprakları olan, sap ve dallarından çıkan küçük ek köklerle dik, düz yerlere yapışarak tırmanan bitki. *Hedera helix*.

ş. çiçeğini 14b/17

ş. 'uşāresini 13b/14

ş. yaprağını 23a/14

tāze yaş ve yeşil ş. yaprağı ve

budaqları 'uşāresini 13b/12

ş.+1 (şarmaşığı) 20b/03

ş.+uñ (şarmaşığuñ) yaprağını

20a/06

[6]

şaru 1. Yeşil ile turuncu arasında bir renk, limon kabuğu rengi veya bu renkte olan.

ş. 14b/06, 26b/22, 26b/23

2. (Yüz için) Solgun, soluk.

ş. ola 09a/17
 3. Yumurtanın ortasındaki sarı kısım.
 yumurta ş.+sıla 25a/08, 26a/13, 27b/13
 yumurta ş.+sına 23a/08
 yumurta ş.+sını 14b/19, 24a/22, 24b/20, 27b/05
krş. şarı
 [12]
şaruca Yarasa üzerinde bulunan tüy veya benzeri şey.
 ş. 09a/14
 ş.+yı 09a/15
 [2]
şa' ter *Ar.* Bir çeşit kekik, zahter. *Thymus longicaulis. krş. güyegi otu*
 ş.+i 08a/11, 18b/10, 28a/06
 ş.+i-de 08b/16
 [4]
şayakla- Uykuda veya ateşli bir hastalıktan ileri gelen dalgınlık hâlinde belirli bir anlam taşımayan, tutarsız, abuk sabuk sözler söylemek, sayıklamak.
 ş.-maz 09a/10, 09a/10, 09a/11
 ş.-yan 09a/09
 [4]
sā'yile *Ar.* "Akan, akıcı" anlamındaki *sâil* sözcüğünün tamlamalarda ortaya çıkan müennes şekli, sâile.
 mī' a-ı s. 14a/22
 mī' a-ı s.+yi 14a/21
 [2]
şāyim *Ar. bk. şā'yim*

ş.+üñ tükürüğü 18a/23
 [1]
şā'yim *Ar.* Oruç tutan (kimse), oruçlu. *krş. oruçlu, şā'im, şāyim*
 ş 18a/22
 ş olan adamuñ tükürüğünü 27b/22
 ş.+üñ tükürüğünü 19a/06
 [3]
sā'yir *Ar.* Başka, diğer, öteki, öbür, sair.
 s. 16a/06
 [1]
sebeb *Ar.* Bir şeyin olmasına yol açan şey, durum yahut kimse, neden.
 s. olmada 07a/18
 s. olur 18b/04
 s.+i 07b/20, 07b/21, 08b/10, 11a/18, 14b/23, 16b/20, 17b/21, 20b/06, 22a/11, 22a/16, 24b/09, 27a/15
 s.+ile 21a/10
 [15]
sebel *Ar.* Göze inen, görüşü dumanlı ve bulanık hâle getiren perde, dumanlı ve bulanık görme hastalığı.
 s. 16a/13
 şāhibü's-s. 16a/16, 16a/18
 [3]
sebt *Ar.* Cumartesi. *krş. cum'a ertesi*
 s. gününde 14b/15
 [1]
sede Balın bir türü, niteliği veya durumu.
 s. bal 25a/23
 [1]

seder *Ar.* Göz kararması. *krş.* **göz karar-**

s. 08a/05

[1]

segri- Vücudun herhangi bir yerindeki deri, altındaki kaslarla beraber hafif hafif oynamak, kımıldayıp titremek, seğirmek. *krş.* **ihtilâc**

s.-mege 11b/10

insānuñ a‘ zāsı s.-mekdür 11b/07

s.-yen 11b/09

[3]

seher *Ar.* Uykusuzluk, gece uyuyamama hastalığı.

s. 09a/13, 09a/13

s. şāhibinüñ 08b/23

[3]

sekiz Yediden sonra gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

s. 06a/01, 14b/17, 25b/05

[3]

sekr *Ar.* Sarhoşluk. *krş.* **serhoşlık**

s.+i 12b/07, 12b/10

[2]

sekrān *Ar.* Sarhoş. *krş.* **serhoş**

s. olmağı 12b/04

[1]

sekte *Ar.* İnme, felç.

s. 10a/14

s. olan 10a/15

şāhibü's-s.+ye 10a/16

şāhibü's-s.+yi 10a/16

[4]

selāmet *Ar.* Kurtulma.

s. bulur 12b/17

[1]

selim *Ar.* Sağlıklı. *krş.* **şag (II)**

s. olmasını 28b/07

[1]

semiz otı Semizotugillerden, küçük, yuvarlak, etli yaprakları ve sapı sebze olarak yenen, C vitamini ve demir bakımından zengin otsu bitki. *Portulaca oleracea*. *krş.* **baqlatü'l-ḥamkā', şovuklık**

s.+dur 09a/10, 25a/01

[2]

senderūs *Far.* < *Yun.* Tropikal bölgelerde yetişen bazı ağaçlardan çıkarılan ve cila yapmakta kullanılan bir çeşit reçine.

s.+ı 22a/04

[1]

sene *Ar.* Yıl.

s.+de 10a/04

s.+ye 10a/04

[2]

senelik *Ar.* + *T.* Üzerinden ... sene geçmiş olan, yıllık.

s. 14b/16

[1]

sep- Belli bir yere dağılacak şekilde atmak, azar azar saçmak, serpmek.

s.-üp 05a/09

[1]

sepele- Serpmek.

s.-di idi 05a/14

s.-yüp 05a/12

[2]

seretān *Ar.* Kanser.

s. 24a/05

[1]

serhoş *Far.* Alkollü bir içki veya keyif verici bir madde etkisiyle az veya çok kendini bilmez, kendine hâkim olamaz duruma gelmiş (kimse), sarhoş. *krş.* **sekrān**

s. olmakdan 12b/03

s.+a 12b/02

s.+lara 13a/06

[3]

serhoşluk *Far. + T.* Sarhoş olma durumu, sarhoşluk. *krş.* **sekr**

s.+dan 12b/04

s.+dan hâdiş olan şudā'-yı hārı

05b/09

s.+ı (serhoşlığı) 12b/04, 12b/05, 12b/06, 12b/07, 12b/08, 12b/08, 12b/09

s.+ını (serhoşlığını) 12b/02

[10]

sersām *Ar.* Menenjit hastalığı.

s. 09a/17

s. şāhibine 09a/23

şāhib-i s. 09b/02, 09b/04

s.+a 09a/18, 09a/19, 09a/20,

09b/03

s.-ı bārid 09a/17

şāhib-i s.+uñ 09b/01

[10]

ses 1. Bir kulağın duyabileceği frekans ve özellikteki titreşim.

s. 26a/21

2. Akciğerlerden gelen havanın etkisiyle ses çıkarma organlarında meydana gelen, kulağın duyabileceği titreşim.

s.+i tūturur 12b/22

krş. **şadā**

[2]

sevdā *Ar.* Eski tıpta insan vücudunu ve mizacını meydana getirdiği ve insan sağlığının aralarındaki dengeye bağlı bulunduğu kabul edilen dört unsurdan biri. *krş.* **sevdā'**

s.+dan 12a/14

s.+dan olan vesveseye 12a/15

s.+yı 15a/08

[3]

sevdā' *Ar. bk. sevdā*

s. 12a/16, 23b/22

[2]

sevdāvi *Ar.* Sevda ile ilgili, sevdaya ilişkin.

s. olan kândandır 15b/07

[1]

sevdāviyye *Ar. Sevdāvi* sözcüğünün tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes biçimi. *bk. sevdāvi*

vesvās-ı s.+ye 12b/01

vesvese-i s.+ye 12a/17, 12a/22

[3]

sevîk *Ar.* Kavrulmuş un, kavut. *krş.*

talқан

arpanuñ s.+inden 05b/07

yayқанmış arpanuñ s.+ini

09b/02

[2]

sevinç Beklenen veya hoşla giden bir şeyin olması sonucunda duyulan iç ferahlığı, hoşnutluk. *krş. sürür*

çok s.-ile (sevinc-ile) 11b/10

[1]

seyelân *Ar.* Akma, akıntı.

s. etdükde 07a/11

[1]

sezâb *Far.* Turpgillerden, su kenarlarında yetişen, tereye benzeyen, çok yıllık ve otsu bir bitki, su teresi. *Nasturium officinale*.

s.+1 16a/07

[1]

sezâb *Ar.* Sedef otugillerden, elli santimetre kadar yükselebilen, özel kokulu, sarı çiçekli ve hekimlikte kullanılan, çok yıllık bir ağaççık, sedef otu. *Ruta graveolens*.

s. 'uşâresini 27b/20

s.+dan 07a/02

s.+1 26b/06

[3]

şibyân *Ar.* Reşit olmamış çocuklar, küçük çocuklar, sübyan.

ş.+uñ 27a/13

[1]

şığır Gevişgetirenlerden manda, öküz, inek vb. büyükbaş, boynuzlu, evcil hayvanların ortak adı.

ş. dili 14a/18

ş. eti 18b/07

ş. inciginüñ iligini 28a/10

ş. lahmı 07b/05

ş. ödi 11b/02

ş. ödünü 26a/16

ş. sidüğini 25b/05

ş. yağını 09b/12

eski ş. yağını 25b/22

ğalîz ş. eti 21b/12

[10]

şığır gözü Birleşikgillerden, sarı renkte, papatyayı andırır bir çiçek ve onun bitkisi, sıgırgözü. *Arnica montana*. *krş.* 'aynû'l-bakar, bahâr

s. 14b/06

[1]

şihhat *Ar.* Sağlık, esenlik.

ş.+ine 15b/18

ş.+ini 16a/10, 16a/11, 16a/13, 16a/12, 25a/13, 25a/16, 25a/15, 25a/16, 28b/09, 28b/10, 28b/11

[12]

sık Birbirine çok yakın olan, aralıksız, bitişik.

s. olup 20a/22

[1]

şık- Sıkıştırıp suyunu veya yağın çıkarmak.

ş.-up 05a/02, 05a/10, 07b/04, 18a/02

[4]

şinâ'at *Ar.* Sanat, sanatkârlık, ustalık, maharet.

ş.+ü'l-e'tibbâ' 04b/12

[1]

şıra Yan yana, art arda olan şey veya kimselerin tümü, dizi.

ş.+sıla 20a/20

[1]

şıva- Sürmek, bulaştırmak. *krş. şuva-*

ş.-r ise 21a/09

ş.-ya 05b/02, 05b/02, 20b/12,

20b/19, 21a/03

ş.-yalar 13b/12

ş.-yup 14a/02, 14b/10

[9]

şıyāh *Ar.* Haykırışlar, çığlıklar, feryatlar, sayhalar. *krş. çağır-*

ş. idüp 23b/04

[1]

sızı İnce ve hafif ağrı. *krş. elem, veca*^c

s.+sını 25a/05, 25a/06

[2]

sızla- Hafiften ve derinden ağrımak, sancımak.

s.-masını 25a/04, 25a/07

s.-r 18a/10, 24a/07, 25a/04

[5]

sicek *bk. siçek*

s.+i (sicegi) 05a/09

[1]

siçek Çiçek. *krş. çiçek, sicek*

kına s.+ini (siçegini) 04b/16,

04b/18

[2]

sidik *bk. sidük*

şabî s.+inde (sidiginde) 27b/15

kuzu s.+inden (sidiginden)

12b/04

[2]

sidr *Lat. < Yun.* Sedir ağacından (*Cedrus*) elde edilen tütüsü.

s. 05a/19, 24b/10

[2]

sidük Böbrekler vasıtasıyla kandan süzülerek idrar yollarından vücudun dışına atılan açık sarı renkli sıvı, idrar, sidik.

krş. idrār, sidik

s.+i (sidügi) 25b/06

deve s.+i (sidügi) 27a/10

s.+ini (sidüğini) tutmağa 11b/20

keçi s.+ini (sidüğini) 25b/02

şığır s.+ini (sidüğini) 25b/05

[5]

simsim *Ar.* Susam. *krş. şuşam*

^cuşāretü's-s. 06b/14

[1]

sinā-yı Mekkî *Ar. bk. sināmekî*

s. 08b/04

[1]

sināmekî *Ar.* Baklagillerden, sıcak bölgelerde yetişen, birçok türü bulunan bir bitki (*Cassia*) ve bu bitkinin meyvesi. *krş. sinā-yı Mekkî*

s. 06b/13, 12a/14, 12a/15,

24a/03

[4]

siñek Çift kanatlılardan, karasinek, sivrisinek vb. pek çok çeşidi olan uçucu böceklerin ortak adı.

s. 17a/07, 26b/02

s.+leri 20b/13

[3]

siñir Duyulardan ve hareketlerden gelen uyarıları organlardan beyne ileten beyazımsı teller ve bunların oluşturduğu demet.

s. 11b/12
s. açılıp bol olmasından 22b/05
s. enine kesilmeden 11b/12
kışalmış s.+e 10b/21
s.+iñ 20a/18
s.+ler kışalır 10b/18
s.+ler perk olup kaşılmasından

ise 23a/12

s.+lere 10b/18
s.+leri kışa olup 25b/21
s.+leriñ gevşemesinden 23a/11

[10]

siñirli yaprak Sinir otugillerden, yaprakları dipten çıkan, çiçekleri tek bir sarpın ucunda bulunan, birçok türü tıpta ve eczacılıkta kullanılan çok yıllık bitki. *Plantago. krş. lisānū'l-ḥamel*

s. şuyıla 26b/12
s.+a (siñirli yaprağa) 05a/17

[2]

sirke (I) Salatalara, yemeklere ekşilik vermek için kullanılan ekşimiş üzüm, elma, limon vb. suyu.

s. 05a/05, 05a/14, 05a/20,
05a/21, 05b/09, 05b/09, 05b/22, 05b/22,
06a/05, 06a/07, 06a/08, 06b/21, 08b/11,
10a/10, 17a/01, 17a/14, 17a/09, 18b/02,
18b/19, 19b/16, 21b/12, 25a/03, 25b/17,
26a/09, 27a/05, 27b/02, 27b/04, 27b/05,
27b/15, 28a/12

s. yağı 22b/16

keskin s. 04b/18, 04b/19, 05a/12,
06b/08, 06b/12, 07a/20, 14a/02, 20b/04,
26b/14

s.+de 05b/01, 12a/06, 25b/16,
27b/10, 28a/20

keskin s.+de 05a/23

s.+ye 06b/19, 06b/20

s.+yi 05a/02, 05a/19, 07b/12,
08a/17, 18b/07, 20a/02, 21a/23, 22b/21,
25a/11

[57]

sirke (II) Bit yumurtası.

s. 21a/01, 21a/02, 21a/07

s.+sini 21a/03

s.+yi 21a/04

[5]

sivilci Çok küçük çiban, içinde irin bulunan deri kabarcığı, sivilce.

s. 21a/09, 21a/10, 24b/03

[3]

siyāh *Far.* 1. En koyu renk, kömür rengi veya bu renkte olan, kara.

s. ḥaṣḥāşdan 08b/20

s. ider 22a/22, 22a/23

s. kelbūñ kılından 10a/03

s. zeyt yağı 28a/22

s.+a 08b/09, 23b/13

2. Gözün iris ve bebekten oluşan renkli kısmı. *krş. ḳara*

gözün s+ını 23a/22

[8]

siyāh būber *Far. + Yun.* Karabiber. *krş. būber, fūlful, ḳara būber*

s.+i 10a/07, 13a/06, 15b/19

s.+iñ 10a/19

[4]

siyāhlık *Far. + T.* Kararmış yer, karalık.

s. 22a/02

[1]

şoğan Zambakgillerden, kat kat kabuktan ibaret yumrusu ve şerit şeklindeki uzun yeşil yaprakları yemeklerde, salatalarda kullanılan, keskin kokulu ve acı otsu bitki. *Allium cepa*.

ş. şuyı 28b/02

ş. şuyını 19a/15, 20b/17, 21b/06, 26b/04, 28a/02

ş. ‘uşāresi 14a/13

ş. ‘uşāresini 16b/23, 26b/17

ş.+dan 26b/18, 26b/20

ş.+ı 09b/14, 13b/19, 25a/12, 25b/18

çig ş.+ı 07a/06

bostān ş.+ı-mıdur 26b/19

[17]

şok- 1. Girmesini sağlamak.

s.-maya 15b/03

2. İğne, bıçak vb.ni batırmak, saplamak.

s.-up 17b/14, 18a/06

[2]

Sokratıs MÖ 470-399 yılları arasında yaşamış olan, Antik felsefede önemli bir dönüşüm gerçekleştiren Yunan filozofu, Sokrates.

S. 12b/20

[1]

sol Kalbin bulunduğu tarafta olan.

ş. 10a/18, 25b/04, 25b/04, 25b/04

[4]

soñ 1. Bir şeyin en sonra olan veya ortaya çıkan bitiş, tükeniş kısmı, bitme tükenme noktası, nihayet.

ş.+ında 20b/07

2. Gelecek, akıbet.

s.+ı 10b/08

[2]

soñra Daha ileri bir zamanda, arkasından, -nin ardından. *krş. ba‘de*

s. 05b/17, 05b/19, 07b/11, 07b/19, 08a/01, 08a/07, 09a/19, 09b/19, 11b/16, 16a/18, 16b/02, 17b/01, 17b/16, 17b/17, 17b/18, 17b/18, 17b/18, 17b/19, 18a/03, 18a/20, 19a/06, 19b/13, 20a/07, 20a/12, 20a/13, 21a/05, 22a/18, 22a/19, 23a/18, 24a/22, 24b/04, 24b/04, 24b/05, 24b/07, 25a/15, 27a/05, 27a/07, 27a/08

[38]

soñradan Başlangıç sayılan durum ve olaydan sonra, daha sonra. (*soñradan olma* Yeni ortaya çıkan.)

ş. 22b/13

ş. ise 24b/13

ş. olmadur 22b/12

[3]

şor- Emmek, emerek içine çekmek.

şora ş.-a 09b/05

ş.-a şora 09b/04

ş.-up emse 12b/02

[3]

şovık bk. şovuk

Isının üşütecek kadar az ya da düşük olması durumu veya eski tıp anlayışındaki soğuk özellikte olma durumu.

ş.+dan olan şaķīķe 07b/04

[1]

şovu- Yavaş yavaş veya süratle ısını, sıcaklığını kaybetmek, soğuk duruma gelmek, soğumak.

ş.-madan 12a/23

eli ayağı ş.-r (08a/23)

[2]

şovuk 1. Isısı düşük olan, sıcaklık derecesi üşütecek kadar az olan.

ş. ola 21a/2

ş. şu 22b/21

ş. şuya 15b/03, 21b/01

ş. şu-y-ıla 15a/09

2. Isının üşütecek kadar az ya da düşük olması durumu veya eski tıp anlayışındaki soğuk özellikte olma durumu.

ş. geçen başa 13a/14

başına ş. geçene 13a/11

başına ş. geçenüñ 13a/07

ķulaķa giren ş. 28a/05

ş.+dan 07b/08, 07b/16, 07b/20, 08a/02, 11a/01, 12a/09, 24b/22, 25a/23, 25b/01

ķulaķuñ ş.+dan olan veca' ını 25b/03

ş.+dan ağrısına 25b/13

ş.+dan ağrıyan ķulaķa 25b/05

ş.+dan baş ağrısına 06a/04,

06a/11, 06b/08, 06b/11

ş.+dan baş ağrısını 05b/23,

06a/05, 06a/10, 06b/02, 06b/06

ş.+dan hāşıl olan şaķīķe 07b/02

ş.+dan nāzleyi 12a/12

ş.+dan olan ağrısına 25b/11

ş.+dan olan ağrısını 25a/22

ş.+dan olan baş ağrısını 05b/22, 06a/03

ş.+dan olan duvvārı 08a/12

ş.+dan olan ķulaķ ağrısını

25a/19, 25b/18

ş.+dan olan nāzileyi 06a/16

ş.+dan olan nāzleye 12a/03, 12a/05, 12a/13

ş.+dan olan nāzleyi 12a/09,

12a/11

ş.+dan olan veca' ını 25a/21, 25b/14

ş.+dan olursa 07a/16

ş.+dan şaķīķe 07b/05

ş.+dan veca' ını 25b/16, 25b/17, 25b/19

3. Soğuktan meydana gelen veya eski tıp anlayışındaki soğukluk özelliğinden olan, soğuk özelliğē sahip.

ş. baş ağrısı 05b/21

ş. nāzle 06a/19

ş. nāzleye 06a/21

ş. nāzleyi 06a/20

krş. bārid, şovık

[56]

şovuklan- Soğuk almak, üşütmek.

ş.-miş başa 13a/12

[1]

şovukluk Semizotu. *Portulaca oleracea*.

krş. baklatü'l-ḥamkâ', semiz otı

s. 25a/01

[1]

şovut- Isı derecesini düşürmek, soğumasını sağlamak, soğutmak.

eli ayağı ş.-ur (şovudur) 08a/23

[1]

soy- (Üzerinde bulunan kabuk, deri, zar vb.ni) Kesmek veya tutup çekmek, sıyırmak suretiyle çıkarmak.

s.-up 04b/22, 19a/08

[2]

şoyul- Üzerindeki kabuk, deri, zar vb. çıkarılmak.

ş.-miş 06b/07

[1]

sөгüt Sөгүtgiller familyasından, daha çok su kenarlarında yetişen, pek çok çeşidi olan, uzun ve acı yapraklı, kabuğu kolay soyulur ağaç, sөгüt. *Salix*.

s. yaprağını 05a/03

s. yaprağı ‘uşāresini 25b/09

s. yaprağı ve budağlarının

‘uşāresini 26b/10

s. yaprağı ve kabı şuyı 07b/22

[4]

söyle- Düşündüğünü veya bildiğini söyle anlatmak.

söz s.-mesün 23b/04

söz s.-r 09a/17

[2]

söyündür- 1. Ateş ve ışığın yanmasına, aydınlatmasına son vermek, söndürmek.

s.-üp 21b/21

2. Dindirmek, yatıştırmak, azaltmak, yok etmek.

s.-ür 04b/15

[2]

söz Bir fikri, bir isteği yazılı veya sözlü olarak anlatmaya, açıklamaya yarayan kelimeler yahut cümleler dizisi.

s. söylemesün 23b/04

s. söyler 09a/17

[2]

şu 1. Hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız sıvı madde.

s. 17b/06

2. Bu sıvıdan oluşan deniz, göl, akarsu, pınar birikinti vb.

ķudretten ısıçak ş. 17a/19

s.+da 10b/04, 17a/19, 17a/20

s.+nuñ 15a/15

ş.+ya 17a/21

issi pınar ş.+yıdur 17a/19

s.+yuñ 05a/11

3. Yağmur, göl, akarsu, baraj vb.nden sağlanıp tabii olarak içilen, yemeğe konan ve temizlik işlerinde kullanılan sıvı, tatlı su.

ş. 04b/16, 05a/09, 05a/21,

08a/01, 16a/02, 16a/05, 19b/03, 19b/09, 28a/01, 28a/03

çok ş. içmeden 11a/21

çok ş. içmekden 10b/04

hāliş ş. 21b/13
ısıcağ ş. 22b/13, 22b/23
mu^c tedil ş. 22b/15
şovuk ş. 22b/21
yavaş ş. 09b/04, 27a/09
s.+da 06a/02, 08a/07, 21a/12,
23b/20
mu^c tedil ş.+lar 23a/04
ş.+ya 05a/17, 08a/07, 08b/06,
09a/18, 16a/05
ş.+ya ve cimā^c a perhîz eylemesi
15a/07
demür şıvarılmış ş.+ya 11b/21
ısıcağ ş.+ya 15b/03
şovuk ş.+ya 15b/03, 21b/01
yavaş ş.+ya 21a/21
s.+y1 05a/10, 28a/03, 28a/04
kar ş.+y1 09b/04
ş.-y-ıla 05b/23, 07b/18, 10b/11,
18a/02, 20a/02, 20a/10, 21a/03, 21a/08,
21a/23, 22a/09, 22a/19, 26b/23
ısıcağ ş.-y-ıla 11a/13
ısıcağ yavaş ş.-y-ıla 17a/18
şovuk ş.-y-ıla 15a/09
ş.+yını 05a/10
ısıcağ ş.+yuñ buḥārına 16b/01
4. Bazı meyve ve sebzelerden
sıkılmak suretiyle elde edilen sıvı.
s.+y1 05a/09
hindibā ş.+y1 24a/04
kabalağ yaprağı ş.+y1 04b/23
soğan ş.+y1 28b/02
sögüt yaprağı ve kabı ş.+y1
07b/22

yeşil taze kişnic ş.+y1 25a/06
ş.+yıla 05b/17
ekşi enār ş.+yıla 05b/07
māmīşā ş.+yıla 24a/12
māmīşe ş.+yıla 24a/03
siñirli yaprak ş.+yıla 26b/13
yeşil mersin ş.+yıla 24b/11
kişnic ş.+yına 25a/06
çögen ş.+yından 07b/23
s.+yını 05a/01, 05a/09, 07b/04,
08a/06, 09a/18, 14a/18, 14b/13, 18a/02,
23a/15
kabağuş ş.+yını 04b/22
kargā dülegi yaprağınuñ ş.+yını
26a/12
kerefis ş.+yını 14a/21, 16a/08,
16b/16
koruk ş.+yını 21a/14
kürünb ş.+yını 14a/21
limon ş.+yını 08a/09
rāziyāne ş.+yını 23a/01
şoğan ş.+yını 19a/15, 20b/17,
21b/07, 26b/04, 28a/02
turb kabınuñ ş.+yını 25b/10
yabān şarımşağı ş.+yu 26b/08
5. Bazı bitkilerin çiçek veya yap-
raklarından damıtılmak suretiyle elde
edilen güzel kokulu sıvı.
ş.+ya 15b/05
gül ş.+y1 04b/18, 08b/11, 12b/13
kāfūr ve gül ş.+y1 07b/22
gül ş.+yıla 05a/02, 05a/05,
05a/20, 05b/14, 15b/05, 15b/14, 17a/10,
25a/09, 25a/19, 25a/20

göl ş.+yına 16b/15
 gül ş.+yında 19b/21, 21a/13
 gül ş.+yını 09b/20, 12b/03
 gül ş.+yuna 06b/19
 6. Hayvan dokularında bulunan
 besleyici sıvı, öz su, besi suyu.
 kebâbdan akan şarı ş.-y-ıla
 19b/12
 kebâbdan akan şarı ş.+yını
 18a/04
 balık etünüñ ş.+yını 25a/14
 7. Bitkilerin meyve, tohum, yap-
 rak, sap vb. ögelerinin, içinde bekletilip
 özlerini bıraktıkları su.
 ş.+dan 05a/17, 09a/18
 ş.+yını 21a/13, 27b/23
 8. Bitkilerin meyve, tohum, yap-
 rak, sap vb. ögelerinin, içinde kaynatılıp
 özlerini verdikleri su.
 ş. 08b/22
 s.+yı 13b/11, 16a/05
 arpa ş.+yı 15a/13, 26a/06
 karanfil ş.+yıla 11b/16
 arpa ş.+yından 15a/13
 ş.+yını 08a/11, 08b/23, 09a/01,
 13a/21, 13b/16, 14a/16
 arpa ş.+yını 08b/23
 kaynamış iklilü'l-melik ş.+yını
 15a/14
 9. Şerbet.
 bal ş.+yına 13a/06
 bal ş.+yını 11a/10
 10. Yara, sıyrık ve salgılama bi-
 çiminde organizmadan akan sıvı.

ş. 19a/23, 19b/01, 20a/16,
 26b/23
 ş. indükde 19a/22
 ş. inmegi 19a/14, 19a/14, 19a/17
 ş. inmenüñ 19a/20
 ş. inmesini 19a/13
 ş. inmiş göze 19a/16
 göze ş. indigi 19b/03
 göze ş. indükde 19a/20
 göze ş. inmenüñ 19a/11, 22b/06
 gözine ş. inen 19a/19
 gözine yaş ve ruṭūbāt ve ş.
 inmeden 15b/11
 ş.+dan 27a/08
 ş.+lar 18a/19
 ş.+larını 13b/23, 18a/22
 göze akan ş.+yı 15b/12
 göze dolan ş.+yı 16b/23
 s.+yını 14b/12, 27a/20
 şaru ş.+yını 26b/22
 şarı ş.+yu 27a/19
 ş.+yuñ 22b/01
 ş.+yuñ ibtidā inmesini 19a/15
krş. ruṭūbet, şuv
 [178]
su' d *Ar.* Topalak. *krş. kustu, topalak*
 s. 08b/14
 [1]
şudā' *Ar.* Baş ağrısı.
 ş.-ı bāride 06a/08, 06a/08,
 06b/07, 06b/09, 06b/10, 06b/12, 06b/13
 ş.-ı bāridi 06a/05, 06a/06,
 06a/07, 06a/09, 06a/14, 06b/03, 06b/05,
 06b/06

ş.-ı hārra 05a/02, 05b/03, 05b/08
 ş.-ı hārda 20a/04
 ş.-ı hārri 04b/19, 05a/04, 05b/02,
 05b/10, 05b/11, 05b/18
 ş.-ı hārriñ 13b/13, 27b/18
 ş.-ı hār ile mi' de ağrısını 05b/19
 ş.-ı hārriyi 05a/18
 mi' de şirketi ile ş.-ı hārri 05b/21
 ş.-u hārri 04b/17
 ş.+ü'r-re's 28a/11
 ş.-y1 hārra 04b/23
 ş.-y1 hārri 05a/03, 05a/05,
 05a/06, 05a/14, 05a/15, 05a/19, 05a/21,
 05a/22
 ş.-y1 hārriye 04b/22
 serhoşlıktan hādiş olan ş.-y1
 hārri 05b/09
 [43]
sū'-i zann *Ar.* Kötü zan besleme, kötü
 sanı, kuşku, suizan.
 s. 09b/15
 [1]
şulandurıcı Sulanmayı, sulandırmayı
 sağlayan, sulandırıcı.
 ş. 22b/22
 [1]
şulı *bk. şulu*
 ş.+ca 21b/17
 [1]
şulu Suyu olan. *krş. şulı*
 ş. 13b/22
 ş. olup 16b/19
 ş. yaralarınıñ 14a/02
 ş. yaralaruñ 13b/18

[4]
summāk *Ar.* Antep fıstığıgillerden, sı-
 cak bölgelerde yetişen, kabuğu hekim-
 likte, yaprakları dericilikte kullanılan
 bir ağaç (*Rhus coriaria*) ve bu ağacın,
 ekşilik vermek için dövülerek yemekle-
 re katılan mercimeğe benzeyen meyve-
 si, sumak.
 s.+dan 23b/22
 s.+ı 15b/05, 21a/12
 [3]
şuñ- Kırılmak, parçalanmak.
 ş.-ar 14a/12
 [1]
şüret *Ar.* 1. Gözün ilk bakışta gördüğü
 şey, dış görünüş, şekil, biçim.
 ş.+inde 23b/09, 23b/10
 2. Yüz, çehre, surat. *krş. yüz (II)*
 ş.+leri 12b/15
 [3]
şuşa- Su içme ihtiyacı duymak, su içe-
 ceği gelmek.
 ş.-ya 09a/17
 [1]
şuşam *Yun. < Ar.* Susamgillerden, sı-
 cak bölgelerde yetişen küçük bir bitki
 (*Sesamum indicum*) ve bu bitkinin yağ
 çıkarılan, öğütülerek tahin elde edilen
 ve simit vb.nin üzerine serpilene küçük
 sarımtırak tohumu. *krş. simsim*
 ş. yaprağıla 13a/21
 ş.+ı 06b/09, 07b/06
 ş.+uñ otlığına 06b/10
 ş.+uñ 'uşāresini 06b/16

[5]

şusuzlık Susamış olma durumu.

ş.+ı (şusuzluğu) 09b/05

[1]

şuv *bk. şu*

Yağmur, göl, akarsu, baraj vb.nden sağlanıp tabii olarak içilen, yemeğe konan ve temizlik işlerinde kullanılan sıvı, tatlı su.

ısıcağ ş.+uñ buğına ve buğārına
17a/08

[1]

şuva- *bk. şıva-*

ş.-yup 07b/09

[1]

şuvarıl- İyice sertleşmesi için ateşte kızdırıp suya daldırılmak, (demire, çeliğe) su verilmek.

ş.-miş 11b/21

[1]

şu yoşuñı Denizlerde, tatlı sularda ve nemli yerlerde yaşayan klorofilli bir bitki, alg. *krş. tıhlab*

s. 05a/11, 05a/13, 15a/15

[3]

sübbât-u seherî *Ar.* Uykusuzluğun, uyu-yamama hastalığının verdiği dalgınlık, hafif uyku hâli.

s. 08b/08, 08b/10, 08b/15

s.+den 08b/17

s.+nũñ 08b/08

s.+ye 08b/11, 08b/15, 08b/16

[8]

sübbât *Ar.* Soğuk sıtma denilen uzun uyku, koma, sübat.

s. 08a/17

s. marazından 08a/19

s. marazını 08a/21

şāhib-i s. 08a/21

s.+a 08a/18

s.+ı 08a/22

s.+uñ 08a/18

[7]

süd 1. Kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularını besledikleri, memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı, süt.

s. 10a/11, 13b/18, 23b/23

s.+i 09b/23

‘avrat s.+i 13a/17, 14a/01,
15b/10, 20a/01, 22a/09, 22b/23, 25a/06,
25b/14, 27a/18, 27a/23, 28a/03

‘avratlar s.+i 23a/04

cāriye s.+i 13a/18, 19b/20

keçi s.+i 11b/22

koyun s.+i 09b/23

eşek s.+idir 13a/19

‘avrat s.+ile 16a/19, 17a/04,
26a/07

cāriye s.+ile 13a/23

hayvān s.+inden 28a/16

keçi s.+ine 13a/20

‘avrat s.+ini 05b/10, 09a/20,
13a/22, 14b/13, 16b/08, 16b/14, 16b/15,
19b/23, 23b/07, 24a/12, 26a/01

‘avratlar s.+ini 23b/03

cāriye s.+ini 05b/11

- eşek s.+ini 22b/02
keçi s.+ini 12a/23
koyun s.+ini 09a/02, 14b/01
‘avrat s.+üni 14b/20
2. Bazı bitkilerde bulunan beyaz renkli öz su.
bostān inciri s.+ini 19a/13
s.+üni 05b/17
3. Sütü andıran, süt gibi olan sıvı.
s.+i 09b/19
bādem s.+ine 12a/04
krş. leben
[49]
südde *Ar.* Çeşitli organlarda görülen tutkunluk. *krş. perklik*
s. 14a/09
s.+sini 14a/05
dimāğ s.+sini 14a/06
[3]
süded *Ar.* Süddeler, vücuttaki tutkunluklar. *bk. südde*
s.+ini 14a/09
dimāğun s.+ini 14a/20
[2]
südlegen *bk. südligen*
s. veyā kene y.+ından 11a/07
[1]
südligen Sütleğengillerden, süt gibi beyaz, kekre ve yakıcı, zehirli bir öz su çıkaran, pek çok türü bulunan, otsu veya odunsu bitki, Japon kaktüsü, sütleğen. *Euphorbia*. *krş. südlegen*
s. yağı 11b/04
s. yağından 11a/17
[2]
süfuf *Ar.* İlacı toz hâline getirme.
s. idüp 05a/06
[1]
süküt *Ar.* Susma, konuşmama, sessizlik.
s. eylesün 23b/05
[1]
sülāk *Ar.* Gözyaşı kanalı şişliği.
s. 21a/15
s.+a 21a/12, 21a/13, 21a/14, 21a/17
şāhib-i s.+dan 21a/17
[6]
sülük *Far.* Tatlı sularda yaşayan ve bazı hastalıklarda kan emmesi için insan vücuduna yapıştırılan, yaklaşık on beş santim uzunluğunda halkalı bir solucan türü. (*sülük yapışdur*- Bazı hastalıklarda kan emmesi için vücudun belirli yerlerine sülük yapıştırmak, sülük vurmak.)
s. yapışdura 17b/17, 17b/18
s. yapışdurduktan 17b/17
s. yapışdurmağla 17b/23
[4]
sünbül *Far.* Zambakgillerden, ilkbaharda basit salkım şeklinde, daha çok açık mor renkli, keskin ve güzel kokulu çiçekler açan soğanlı ve otsu süs bitkisi, sümbül. *Hyacinthus*.
s. 28b/10
[1]

sünbül-i Hindî *Far. + Ar.* İki çenekli-lerden, kök sapı hekimlikte kullanılan bir bitki, kedi otu. *Valeriana*.

s. 11b/05, 16a/12, 19b/18

s.+den 08b/04, 10b/01

s.+ye 13a/13

[6]

sür- 1. Bir şeyi bir yüzey üzerine tabaka hâlinde yaymak, sıvamak.

s.-e 10b/21, 10b/22, 20b/01,

21a/20

s.-er ise 11b/04, 11b/09, 11b/10

s.-erse 11b/04, 12a/09, 12a/09,

20a/02

s.-mek 11b/15

s.-mekle 11b/05

s.-meye 15b/03

s.-se 11a/07, 11a/11, 11b/18

s.-seler 12a/10

s.-üp 10b/02, 11a/11, 11b/13,

13a/20, 17a/05, 17a/11

2. Devam etmek.

s.-er 20b/05

[25]

sürme *Far.* Süs amacıyla kirpik dip-lerine sürülen siyah toz. (*sürme eyle-* / *sürme it-* Tedavi amacıyla bir nesneyi sürme gibi göze çekmek.)

s. 14b/12, 14b/13, 15a/04,

15b/11, 15b/16, 15b/17, 16a/03, 16a/07,

17a/02, 17b/07, 17b/08, 18a/03, 19b/05

s. eylese 15b/16

s. eyleye 18a/06

s. ideler 24a/05, 24a/05

s. idüp 10a/02, 16b/04, 16b/07,
16b/22, 17b/02, 17b/15, 18a/01, 20b/13,
21a/12, 21b/02

İşfahānī s. 25a/15

ğubār s.+yi 24a/18

[29]

sürme taşı *Far. + T.* Gümüş beyazı renkte, kırılğan, kristal yapılı, doğada sadece birleşikler hâlinde bulunan, diğer metalleri sertleştirmekte kullanılan bir element, antimon. *krş. işmid, rastık taşı, rāsuḥ taşı*

s.+na 22a/14

s.+nı 16a/12

[2]

sürür *Ar.* Sevinç. *krş. sevinç*

çok s. ile 11b/10

[1]

sürürlü *Ar. + T.* Sevinç veren, sevindi-ren, sürürlü.

s. rü'yā 09a/06

[1]

sürün- Kendi üzerine sürmek.

s.-üp 17b/02

[1]

Süveydî İbn Tarhan, İbnü's-Süveydî ve İmam Süveydî olarak da bilinen, 13. yüzyılda Şam'da yaşamış Arap hekim, doğa bilimcisi, düşünür ve şair. Hastanelerde hekimlik yapmış, tıp dersleri vermiş, tıbbi eserler yazmış ve yaşamının sonunda tıpta otorite kabul edilmiştir. *krş. İmām Süveydî*

S. 08a/02, 09b/01

İmām S. 08a/21, 10a/17

[4]

süz- Bir sıvıyı, içindeki katı maddelerden ayırmak için bez veya delikli bir kaptan geçirmek. *krş. şāfi it-*

s.-üp 16a/05

[1]

Ş

şāb *Ar.* Nişadıra benzer buruk bir tadı olan, alkali minerallerin, amonyum, demir, alüminyum, krom gibi metallerin sülfatlarından meydana gelen antiseptik madde, şap. *krş. şabb, şābb*

ş. 19b/22

ş.+ı 19b/08, 21a/08

[3]

şabb *Ar. bk. šāb*

ş. 27a/06

[1]

šābb *Ar. bk. šāb*

ş. 27b/08

[1]

şāb-ı Yemānī *Ar.* Göz taşı, bakır sülfat.

ş. 11b/20

[1]

şahm *Ar.* Sebze ve meyvelerin et kısmı, iç. *krş. iç, lübb (şahm-ı hançal Kar- ga düleği içi.)*

ş.-ı hançal 06a/12, 06a/12,

08a/10, 10b/09, 13b/09, 15b/13

ş.-ı hançalı 10a/20

[7]

şāhtere *Far.* Şahteregillerden, küçük çiçekli, parçalı yapraklı, gök mavisi renginde, taşıdığı fumarin adlı alkaloit sebebiyle tıpta kullanılan, çok yıllık ot- su bitki. *Fumaria.*

ş. ‘uşāresini 23b/08

[1]

şa‘īre *Ar.* Göz kapağının kenarında çıkan arpa küçüklüğünde çıban, it dirse- ği, arpacık.

ş. 17a/10

ş.+ye 17a/11, 17a/11

ş.+yi 17a/07

[4]

şakāyık-ı nu‘mān *Ar.* Yazın kırlarda, özellikle ekin tarlalarında yetişen, kırmızı ve otsu bitki, gelincik. *Papaver rhoeas.*

ş. ‘uşāresini 22a/20

[1]

şakīk *Ar.* Yarım baş ağrısı, migren. *krş. şakīka, yarım baş ağrısı*

ş.+e 07a/19, 07a/21, 07a/23

aşhāb-ı ş.+e 07b/06

ısıcağdan hāşıl olan ş.+e 07a/21

şovıkdan olan ş.+e 07b/04

şovukdan ş.+e 07b/05, 07b/08

şovukdan hāşıl olan ş.+e 07b/02

ş.+i 07a/17, 07a/17, 07b/09

[12]

şakīka *Ar. bk. şakīk*

ş. 07a/13, 07a/18, 07b/10,

07b/12

ş.-i bāride 07b/06

ş.-i hārreye 07a/23

ş.+ya 07a/14, 07a/15

[8]

şa‘r *Ar.* Kıl. (*şa‘r-ı munḳalib* Kirpikte göze doğru büyüyen ve çeşitli hastalıklara neden olan kıl, eğri kıl.)

ş.-ı munḳalib 20a/18

ş.-ı munḳalibi 23a/20

[2]

şarāb *Ar.* 1. İçecek.

ş.+a 05a/17, 08a/08, 09a/18

2. Meyve sularının ve özellikle üzüm suyunun belli usullerle mayalandırılmasından elde edilen alkollü içki.

ş. 04b/15, 11a/09, 21b/21,

12b/06, 23a/01

eski ş. 06b/10, 27a/05

ekşi ş.+a 15a/11

ş.+ı 17a/13

limon ş.+ı 15a/11

fıstık ş.+ıla 06b/09

limon ş.+ını 05a/15, 08a/09

nîlûfer ş.+ını 26a/06

3. Su.

ş. 19b/03

[18]

şedîd *Ar.* Şiddetli.

veca‘-ı ş.+ı 25b/16

[1]

şeker *Far.* Şeker kamışı, şeker pancarı vb. bitkilerin öz suyundan veya nişastasından çıkarılan, birleşiminde karbon,

oksijen ve hidrojen bulunan maddelere verilen ortak isim.

ş. 05a/06 06a/21, 06b/06,

08a/06, 08b/23, 09a/19, 09b/02, 09b/02,

09b/20, 09b/23, 11b/22, 12a/14, 19a/04

ş.+e 12a/04

ş.+ı 06a/21

nebât ş.+ı 15b/03, 19a/08

[17]

şems *Ar.* Güneş. *krş.* güneş

harâret-i ş.+den 06b/17

harâret-i ş.+den baş ağrısına

06b/16

harâret-i ş.+den hâdiş olan baş

ağrısına 06b/18

harâret-i ş.+den olan baş ağrısına

06b/20

harr-ı ş.+den olan baş ağrısına

06b/22

[5]

şerbet *Ar.* Sıvı hâlinde ilaç, bilhassa müşhil.

ekşi ş. 05b/17

müşhil ş. 07b/19, 21b/18, 23b/17

müşhil ş.+le 21b/08

[5]

şevkerân *Far.* Baldıran otu.

ş. 14b/08, 14b/09

[2]

şey *Ar.* 1. Madde, eşya, söz, olay, iş, durum vb.nin yerine kullanılan, belirsiz anlamda bir söz.

ş.+den 09b/16, 20a/14, 24b/16

ş.+dür 18a/15, 18a/16, 22b/13

ş.+ler 07a/02, 09a/08, 09b/13,
11a/19, 12b/05, 12b/08, 13b/04, 15a/09,
16a/15, 22a/03, 22a/06, 28b/08

ş.+lerden 23b/23

ş.+lerdendir 05a/22, 07b/03

ş.+leri 12b/09, 15a/09, 16a/06,
17a/01, 21a/23, 25a/10

ş.+leriñ 09a/08, 09a/12, 09b/14

2. Nesne, madde.

ş.+den 10b/15

ş.+dür 10a/12, 13a/11, 14a/10,
19a/21, 21b/15, 23a/17, 23b/14, 24a/14,
26a/21

ş.+lere 10b/16

krş. şey'

[41]

şey' *Ar. bk. şey*

1. Madde, eşya, söz, olay, iş, du-
rum vb.nin yerine kullanılan, belirsiz
anlamda bir söz.

ş. 09a/07, 09a/21, 09b/05,
14a/09, 15a/09, 16b/10, 18a/16, 19a/23,
19b/01, 20a/14, 20a/15, 21b/09, 22a/13,
22a/13, 22b/03, 22b/11, 22b/18, 23a/11,
23a/12, 27a/22, 28b/01, 28b/04, 28b/06

ş.+e 12b/23, 22a/13

ş.+i 22b/19

2. Nesne, madde.

ş. 11a/01, 21a/02

ş.+dür 22a/17

[29]

şiddet *Ar. Tabii hâlimden daha fazla
olma, aşırılık, fazlalık.*

ş.-i veca^cdan 25b/21

[1]

şifâ *Ar. Hastalıktan kurtulma, iyi olma,
eski sağlığına tekrar kavuşma. krş. şifâ'*

ş. bulur 10b/06

ş. bulurlar 12a/20

ş. olur 13b/23, 14b/21, 18a/22

ş.+dur 15a/03

[6]

şifâ' *Ar. bk. şifâ*

ş. bulur 18b/09

[1]

şih *Ar. Yavşan otu. krş. yavşan otu*

ş. 14a/20

el-ş.+ü'l-cebeli 06a/23

[2]

şikâyet *Ar. Durumundan memnun ol-
mayıp yakınma veya başına gelen bir
dertten sızlanma.*

ş. iden 07a/01

[1]

şirket *Ar. Ortaklık.*

ş.+i 05b/21

[1]

şirnâk *Ar. Göz kapağının ucunda çıkan
arpacık.*

ş. 24a/14

[1]

şirûğan *Far. Susam yağı, şırlağan.*

ş. yağı 11b/02

[1]

şişe *Far. İçerisine sıvı konulan, cam
veya plastikten yapılmış, dar ağızlı uzun
kap. (şişe çek- Ağrı dindirmek amacıyla
içinde alev yakılarak havası seyreltilen*

özel bir şişeyi veya bardağı sırtı yapıştırmak, vantuz çekmek.)

ş. çekeler 20a/12

ş. çekerse 11a/16

ş. çekmek 15b/08

kuruy. çeküp 11a/16

[4]

şiryān *Ar.* Atardamar. *krş.* **yürek tamarı**

ş. 08a/13, 21b/19

ş.+dan 21b/18

[3]

şiryānāt *Ar.* Atardamarlar. *bk.* **şiryān**, *krş.* **şiryānīn**

ş. 08a/13

[1]

şiryānīn *Ar.* Atardamarlar. *bk.* **şiryān**, *krş.* **şiryānāt**

ş. tamarlarından 08a/14

[1]

şiş Şişmiş olan yer, şişlik. *krş.* **verem**

ş. 15a/19

ş.+den 23a/02

ş.+dür 09a/17, 17a/06

ş.+e 08b/09

kulağ. ardında olan vereme ve

ş.+e 28a/17

ş.+i 26a/02

gözün ş.+i 20a/14, 20a/16

ş.+ine 20a/08, 20a/09, 20a/10

dimāğ ş.+ine 08b/10

ş.+ini 14b/18, 14b/18, 20a/08,

20a/09, 20a/13

darbdan veyāhūd tokuşmadan

olan ş.+ini 27b/06

göz ş.+inün 14b/18, 24b/21

kulağ. ş.+inün 26a/02

gözde olan ş.+ün 20a/07

kulağ. eşesinde olan ş.+ün

28a/10

[24]

şiş- Vücudun bir yeri içine yabancı bir maddenin girmesiyle veya başka bir etkiyle gerilmek, kabarmak.

ş.-er 15a/23

ş.-er ise 20a/11

ş.-mesinün 21a

ş.-miş gözün 14b/08

ş.-üp 20a/06

[5]

şiyāf *Far.* Fitil.

ş. 27a/04

[1]

şol Şu, o.

ş. 08b/22, 13a/04, 16a/13,

16b/10, 18a/12, 20b/07

ş. kadar 05a/10, 18a/03

[8]

şöyle ki "Şimdi açıklayacağımız gibi" anlamında bir fikri, bir iddiayı açıklamak amacıyla söylenecek sözlerin başına getirilir.

ş. 09b/04, 11b/20, 15b/23,

16a/14

[4]

şu Yerini tuttuğu uzaktaki kimse veya şeyi gösterir.

ş.+ña 15a/18

[1]

T

tā *Far.* Dek, değin, kadar, beri vb. edatlarla birlikte kullanılarak bir fiilin, bir hareketin, bir yerin, bir şeyin başladığı veya sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde anlatan bir söz.

t. 05a/17, 07b/07, 09a/18,
16a/05, 16b/02, 16b/08, 23a/08, 23b/17
[8]

ta'ām *Ar.* 1. Yemek, aş. *krş.* **yemek**
mu' tedil t. 21b/12, 24a/10
ğalız t.+dan 07b/14
t.+ı 07b/13, 13a/05
t.+uñ buḡārı 12a/01
2. Yemek yeme.
t.+a 24a/08
t.+dan 05b/19
[8]

ta'atṭul *Ar.* İşlemez olma.
a' zānuñ ḥiss-ü ḥareketten t.+ıdur
10a/13
[1]

tabāşir *Far.* Bambu şekeri.
t.+i 21b/21
[1]

tabḡ *Ar.* İlaç kaynatma, ateşte ilaç hazırlama.
t eylese 05b/08
t. iderler 07a/12
[2]

tabī'at *Ar.* Bir varlığın tabii özelliklerinin bütünü.

t.+ı 18a/13, 20a/19
t.+ı ısıcaḡ şeyleri 15a/09
t.+ı olduğındandır 22b/12
[4]

ta'dād *Ar.* Sayma.
t. olunan 04b/11
[1]

tafşil *Ar.* Bir şeyi bütün ayrıntıları ile açıklama.
t. olındı 11a/18
t.+inde 27b/18
[2]

taḡıl- 1. Toplu ve düzenli durumdan çıkarak karışık bir hâl almak veya ortadan kalkmak, dağılmak.
t.-an 20b/19
t.-manuñ 20b/06
t.-mıṣ 20b/18
t.-up 20b/05, 20b/07, 20b/20
2. Bütünlüğü bozulmak, parçalanmak.
t.-masından 22b/04
3. Yayılmak.
t.-mıṣ 22b/03
krş. **teferruḡ**
[8]

taḡıt- Gidermek, izale etmek. *krş.* **daḡıt-**, **taḡlil**
t.-an (taḡıdan) 14b/05
t.-ur (taḡıdur) 14b/06, 14b/18,
14b/18, 17a/14, 28a/11, 28a/15, 28a/16,
28a/20

[9]
tağyir *Ar.* Bozma, tağyir. *krş.* **boz-**
t. ider 23b/01
[1]
taḥarrük *Ar.* Hareket etme, kımıldama.
t. idüp 19b/01
[1]
taḥlîl *Ar.* Dağıtma, giderme. *krş.* **tağit-**
t. ider 14b/07, 21b/10, 28a/09
t. idüp 14b/05, 15b/18, 17a/14,
28a/07, 28a/15, 28a/17, 28a/20, 28a/21
[11]
taḥrîk *Ar.* Kımıldatma, oynatma, hare-
kete getirme. *krş.* **oynat-**
t. etmeye 15b/02
[1]
taḥ- Geçirmek, koymak, yerleştirmek.
t.-a 25b/04, 25b/04
[2]
taḥın- Kendine takmak.
t.-a 10a/05
[1]
taḥḳan Kavrulmuş, dövülmüş arpa, ka-
vut, kavrulmuş arpa unu. *krş.* **sevîk**
t. idüp 09b/02
[1]
tamām *Ar.* 1. Tam olarak, eksiksiz.
t. 24b/09
2. Bitme, tamamlanma, sona er-
me.
t. etdükden 24b/03
t. eylemiş 14b/03
[3]

ṭamar Canlı varlıklarda kanın veya bes-
leyici sıvıların dolaştığı kanal, damar.
krş. **ṭamır**
ṭ. 26a/04
ṭ.+dan 23b/16
ṭ.+dur 08a/13
t.+ı 08b/01
ḳifāl ṭ.+ı 23a/03, 23b/16
yürek ṭ.+ı 08a/14, 21b/19
baş ṭ.+ıdur 23a/03, 23b/16
nabẓ ṭ.+ıdur 08b/01
alnında olan ṭ.+ından 16a/17
baş ṭ.+ından 20a/12, 23a/19,
26a/04
ḳifāl ṭ.+ından 24b/01
t.+larda 24a/07
ḳulaḳları ardında olan ṭ.+lardan
21b/20
ṭ.+lardur 16a/14
gözün ṭ.+ları 19b/13
şiryânın ṭ.+larından 08a/14
[21]
ṭamır *bk.* **ṭamar**
ṭ.+dur 21b/19
[1]
ṭamlat- *bk.* **damlat-**
ṭ.-alar (ṭamladalar) 16b/15,
16b/16, 16b/16
bezden göze ṭ.-alar (ṭamladalar)
16b/18
göze ṭ.-alar (ṭamladalar) 16b/09,
16b/15
[6]

tar 1. Genişliği, içine girecek şeye göre yetersiz olan, içine sığılmayan veya sığılması zor olan, geniş ve bol olmayan, dar.

t. 09b/04

2. Ensiz, genişliği az.

t. olmanuñ 22b/11

t. olması 22b/13

3. (*Nefesi tar ol-* deyiminde)

Güç, sıkıntılı.

nefesi t. olur 12b/22

[4]

taraf *Ar.* 1. Ön, arka, sağ, sol, üst ve alt yanlardan her biri, cihet, yön.

t. 05b/01

t.+a 22a/11, 22a/11, 22a/13,

22a/13, 22a/14

t.+da 17a/06

t.+ı 05b/01

t.+ına 20a/20, 20b/15, 20b/17,

20b/22

t.+ında 17a/06

2. Bir şeyin belli bir kısmı.

t.+ı 05a/12, 05a/13, 06a/19,

06a/19, 10a/18, 10a/18

t.+ına 05a/20, 05b/12, 06b/01,

08a/18, 09a/05, 09a/23, 12a/09, 12a/11,

13a/12, 13a/13, 22a/07

t.+ında 23a/20, 23b/16, 26a/05

t.+ından 07a/13, 23a/03

t.+ınuñ 07a/13

3. Bahsedilen kimse veya varlığı

belirtir.

t.+dan 08a/14

t.+ından 08a/13

[38]

tarfe *Ar.* Gözün bir kenarında beliren kırmızı kan noktası.

t. 16b/09, 16b/11, 16b/12,

16b/12, 16b/13

t.+nüñ 16b/14

t.+ye 16b/16, 16b/17

[8]

ta'rif *Ar.* Bir şeyin nasıl yapılacağını veya bir yere nasıl gidileceğini anlatma.

t.-i 'uşāre 05a/08

[1]

tarik *Ar.* Bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare, yol.

t.+i 16b/07

[1]

taş Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde.

rastık t.+ı 17a/02, 19b/07

rāsuḥ t.+ı 17a/02

sürme t.+ına 22a/14

digirman t.+ını 26a/08

sürme t.+ını 16a/12

[5]

taşak Erkeklik bezi, testis. *krş. haya*

ķunduz didigi ḥayvānuñ t.+ı

(taşığı) 13b/02

[1]

taşra 1. Dış, dış kısım.

t.+sında 24a/23

2. Dışarıya, dışarı.

t. 06b/01
 [2]
tatlu 1. (Acı, ekşi ve kekreye karşılık olarak) Ağızda hoş bir tat bırakan.
 t. ayvayı 05b/20
 t. bādem 06b/20, 09a/05, 13a/18, 14b/07, 18a/11
 t. nārı 18a/02
 2. İnsanın üzerinde iyi etki bırakan, hoşla giden, rahatlatan, yumuşak.
 t. uyku 09a/07
 [8]
tav *Far.* İşlenecek bir nesnede bulunması gereken ısıнын, nemin yeterli olması durumu. (*tav it-* Isıtmak, kavurmak.)
 t. ide 12a/04
 [1]
tavla- *Far. + T.* Isıtmak.
 t.-mağ 17a/09
 [1]
tavuk Sülüngillerden, eti ve yumurtası için üretilen kümes hayvanı.
 t. 18b/15
 t. beynini 14b/03
 t. beyni ve iligi 12b/14
 t. ödini 17a/04, 22a/01
 t. piliçi 23b/06
 t. yağı 25b/13
 [7]
tāze *Far.* 1. İlk ve yeni durumunu koruyan, bayatlamamış, bozulmamış olan. *krş. cedīd, yeñi*
 t. 21a/14

2. Kurutulmamış veya kurumamış olan. *krş. raṭb, yaş (II), yeşil*
 t. 05a/03, 20a/07, 23a/14
 t. karga dülegi 22a/22
 t. kişnic 25a/05
 t. küzbere 14b/12
 t. ve yeşil kişnic 07a/23
 t. yaş ve yeşil şarmaşık yaprağı ve budakları 13b/12
 t. yeşil kişnic 28a/22
 t.+sini 07a/07
 3. Yeni, zamanı geçmemiş.
 t. 12a/23
 t. yaş ḥur'ıla 18a/18
 t.+sini 10a/05
 4. (Meyveler için) Daha olmamış, ham.
 nārīñ t. küçigi 14b/14
 [15]
tecdīd *Ar.* Yenileme, tecdit.
 t. idüp 10a/04
 [1]
tecrite *Ar.* Bir şeyi yaparak, yaşayarak edinilen bilgi ve beceri; deneyim, tecrübe.
 t. olan 05a/22, 07b/03
 [2]
tedārik *Ar.* Araştırıp bulma, sağlama, elde etme.
 t. idüp 23b/01
 [1]
tedbīr *Ar.* Önlem.
 t. 05b/04
 [1]

teferruk *Ar.* Ayrılma, dağılma. *krş.*

tağıl-

t. idüp 22b/04

[1]

tefsir *Ar.* Yorumlama, yorum.

t. olındı 28a/12

[1]

teke Erkek keçi.

t. kanı 23b/10

[1]

tekrar *Ar.* Yeniden, bir daha, yine.

t. 17b/17, 17b/18

[2]

tel *Erm.* Bir nesnenin ince ve uzun biçimdeki kısmı, ögesi.

za^c firānuñ t.+ini 19b/09

[1]

temekkün *Ar.* Yerleşme, mekân tutma.

krş. yerleş-

t. idüp 13a/01, 14b/06

[2]

temirhindî *Ar.* Baklagillerden, odunu oldukça sert olan, sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç (*Tamarindus indica*) ve bu ağacın meyvesi, demirhindi.

t. 07a/21, 24a/03

t.+nüñ naķī^c ini 05a/15

t.+yi 05a/16, 09a/18

[5]

temür boķı Demir cürufu.

t.+nı 05a/20

[1]

tenķiye *Ar.* Temizleme. *krş.* pāk it-, pakla-

t. eyledükden 09a/19

t. ider 21a/06

t. idüp 21a/07, 26b/15

t. oldukça 24b/02

t. olup 21a/08, 23b/17

istifrāğ ile t. eyledükden 17b/01

istifrāğ ile t.+den 21a/05

müşhil şerbetle t.+den 21b/08

[10]

Terceme-i Muhtaşar-ı Müfid fi ‘İlmi’t-

Ṭıbb 13. yüzyılda yaşamış olan Arap hekim İbnü's-Süveydî'nin "Tezkire" adlı Arapça tıp eserinin bir muhtasarının 17. yüzyılda Hekîm-i Dendânî Mehmed bin Ahmed tarafından Osmanlı Türkçesine yapılan tercümesi.

t. 04b/13

[1]

terk *Ar.* Bırakma.

t. ide 15a/02, 15a/12, 21a/22

t. iderlerse 27a/16

t. idüp 19a/19

[5]

te’sîr *Ar.* Etki.

t. ider 21a/05

[1]

tesmiye *Ar.* Ad koyma, adlandırma, belli bir isimle isimlendirme.

t. eyledüm 04b/13

[1]

teşennüc *Ar.* Kasılma, spazm.

t. 10b/23

t. maraẓı 13a/16

t.+dür 13b/01

t.+e 10b/22, 10b/22

[5]

tevehhüm *Ar.* Asılsız şüpheyeye düşme, kuruntuya, vehme kapılma, delile dayanmayan ihtimal üzerinde durma.

t. ider 27a/14

[1]

tevellüd *Ar.* Meydana gelme.

t. idecek 21a/07

[1]

Tezkire 13. yüzyılda Şam'da yaşamış ve döneminde tıp otoritesi kabul edilmiş bir hekim ve düşünür olan İbnü's-Süveydî'nin başta Galen ve Râzî olmak üzere Doğulu ve Batılı dört yüz kadar bilim insanından alıntılar yaparak oluşturduğu tıp eseri, Et-Tezkire.

T.+de 04b/12

[1]

tıllā' *Ar.* Sürülecek veya sürünülecek sıvı veya merhem. *krş.* **tıllā'**

t. 05b/02, 05b/02, 14b/10,

24b/10

t. eylese 11a/17, 18b/12

t. eyleye 05b/02, 07b/20, 07b/23

t. ide 20b/12

t. ideler 22b/21

t. ider ise 17a/15, 18a/12

t. iderse 08b/01, 14b/10, 20b/19,

24a/16, 24a/16, 24a/17, 25a/09

t. iderseñ 14b/10

t. idüp 24a/04

[22]

tıllā' *Ar.* *bk.* **tıllā'**

t. eyleye 05b/03

t. ider ise 05a/20

[2]

tırāş *Far.* Dibinden kesme, kazıma.

t. idüp 15a/19

t. olduğdan 08a/01

t. olmak 15a/20

[3]

tırmala- Kaşınmak.

t.-masını 19b/14

[1]

tırmalan- Kaşınmak.

t.-masına 21b/03

t.-up 20b/09, 21a/18

[3]

tırmalaticı Kaşınmasına neden olan, kaşındırıcı.

t. 21a/23

[1]

tırnağ İnsan ve omurgalı hayvanlarda parmak uçlarının üst kısmını örten boy-nuzsu tabaka.

eşegün t.+ından (tırnağından)

10a/03

eşek t.+ını (tırnağını) 10a/05

[2]

tıyn-i mahtüm *Ar.* Limni adasından çıkarılan ve çağlar boyunca pek çok hastalığın tedavisinde mucizevi faydalar sağladığına inanılan bir toprak türü.

t. 23b/08, 23b/09, 23b/11

[3]

tilki Köpekgillerden, sivri burunlu, uzun ve çok tüylü kuyruğu ve postu kürk olarak kullanılan yabani hayvan.

t.+nün sağ dişini 25b/03

[1]

tîz *Far.* Çabuk, hemen, tez. (**tîz tîz** Sık sık.)

t. 08b/07, 09b/20, 12b/07,
12b/08, 12b/09, 12b/10, 13b/23, 14a/01,
14b/12, 14b/13, 22a/01

t. tîz 15a/20

tîz t. 15a/20

[13]

toğ- 1. Gününü tamamlayıp ana karnından dışarıya çıkmak, dünyaya gelmek, doğmak. (**anadan toğma** Doğuştan.)

toğ-duğı 18b/17

anadan toğ-ma ise 24b/13

2. (Güneş, ay, yıldızlar) Ufuktan yükselerek gökyüzünde görünmek.

toğ-mazdan 14b/15

[3]

toğan Kartalgiller familyasından, küçük kuşlarla, böceklerle beslenen ve dünyanın her yerinde birçok türü bulunan yırtıcı kuş sınıfı. *krş. bāzū*

toğ. yavrısını 09b/17

[1]

toğrı Ölçüsüne veya aslına uygun şekilde, yanlışsız, hatasız, doğru.

t. 20a/19, 20a/20

[2]

toğur- Yavru dünyaya getirmek, doğum yapmak.

toğ.-an 07b/10

toğ.-duğdan 07b/11

[2]

tohm *Far.* Bitkilerde döllenme sonunda çiçekten sonra oluşan ve toprağa gömülünce kendisinden yeni bir bitki üreyen tane, tohum.

t. 26b/21

t.+dur 13b/10

t.+ı 05a/08, 07b/02

eski turp t.+ı yağı 25b/10

hardal t.+ı yağını 11b/09

kabak t.+ı yağı 22b/16

mersin t.+ı 14b/14

turb t.+ı yağını 28a/07

yaş mersin t.+ı ‘uşâresini 26b/21

böy t.+ıdur 09a/06

kaṭūnā t.+ından 19a/03

kına t.+ından 14a/06

beyāz ḥaṣḥāṣ t.+ını 05b/17,

08b/20

böy t.+ını 07a/09

gül t.+ını 13b/06

ḥaṣḥāṣ t.+ını 08b/19

ḥaṣḥāṣ t.+ını 08b/18

kaṭūnā t.+ını 05a/05, 28a/12

kelem t.+ını 26a/19

ketān t.+ını 07a/10, 10b/19,

28a/19

kişnic t.+ını 12a/16

mersin t.+ını 14b/08

rāziyāne t.+ını 16a/04

turb t.+ını 06b/13, 10b/21

turuf t.+ını 16a/02

[31]

tokın- *bk. tokun-*

 t.-madan 19b/01

[1]

tokun- Bir şey diğer bir şeye yaklaşıp hafifçe değmek, temas etmek, dokunmak. *krş. tokın-*

 t.-madan 16b/10, 20a/14

[2]

tokuş- Çarpışmak.

 t.-madan olan şişini 27b/06

 t.-sa 27a/22

[2]

tol- İçine giren bir şeyle dolu hâle gelmek, boş olmaktan çıkmak, dolmak. *bk. dol-*

 t.-up 16a/14

[1]

toldur- Dolu hâle getirmek, dolmasını sağlamak, doldurmak.

 t.-ur 07a/06, 07a/09

[2]

toñ- *bk. doñ-*

 t.-mış kanı 27b/03

[1]

toñdur- Buz tutmasını, donmasını sağlamak, dondurmak.

 t.-ur 11a/01

[1]

toñuzlan Kendini korumak için arkasından aşındırma hassası olan, kötü kokulu, çok uçucu bir sıvıyı sesli olarak fişkırtan, kın kanatlı iri böcek, domuzlan. *krş. doñuzlan, hunfesā'*

t. böcegidür 18a/05

t. böceğine 17b/14

t. böceğini 17b/13

[3]

topalak Kıst otu. *krş. kuşt, su' d*

t. 11b/14

t. otudur 08b/14

t. otını 11b/13

[3]

toprak Yer kabuğunun, üzerini kaplayan çürümüş organik maddelerden ve kütle kırıntılarından oluşan, canlıların yaşamasına elverişli kısmı ve bu ve kısımdan belli bir amaçla ayrılmış parça.

t. 19b/16

t.+a (toprağa) 23b/10

t.+dur 23b/09

[3]

torçu *Far.* Bir sıvının dibine çöken katı madde, çökelti.

hamrın t.+sını 19b/05

[1]

toz *bk. toz*

1. Çok hafif ve küçük parçalara bölünmüş, çok ince toprak.

t. 14b/23

t.+dan 17a/17, 21a/20

2. Bir maddenin un hâline gelmiş çok ince şekli.

t.+ına 20b/21

[4]

toz 1. Çok hafif ve küçük parçalara bölünmüş, çok ince toprak.

t.+dan 15a/09

2. Bir maddenin un hâline gelmiş çok ince şekli.

ṭ. olduğda 15b/23

krş. ġubār, toz

[6]

tozlu Üzerinde toz olan, tozlanmış.

t. 12b/18

[1]

tuğla Yun. Kalıplara dökülüp güneşte kurutulduktan sonra özel ocaklarda pişirilen ve duvar örmekte kullanılan kerpiç.

ṭ.+ya 13b/08

[1]

tuhlab Ar. Su yosunu. krş. şu yoşuñı

ṭ. 05a/11, 15a/16

[2]

tuhme Ar. Aşırı tokluk, sindirim zorluğu, mide dolgunluğu. krş. berede

t. 17a/13

[1]

turağ otı Maydanozgillerden, ince yapraklı, bazı yemeklere konulan güzel kokulu bir bitki, dereotu. *Anethum*. krş.

turağ otu

ṭ. 08b/06, 09a/09

t.+nı 07a/05, 25a/10

[4]

turağ otu bk. turağ otı

ṭ.+nı 08b/01

[1]

turb Far. bk. turuf

t. kabınuñ şuyını 25b/10

t. tohmı yağını 28a/07

t. ‘uşāresini 27b/19

[3]

turb Far. bk. turuf

ṭ. tohmını 06b/13, 10b/21

ṭ. ‘uşāresini 26b/07

[3]

turna Turnagillerden, Avrupa ve Afrika'da toplu olarak yaşayan, büyük sürüler hâlinde göçen iri kuş.

ṭ. kuşınuñ beynini 18a/01

ṭ. kuşınuñ ödünü 11b/08

[2]

turp Far. bk. turuf

t. 18b/13

[1]

turp Far. bk. turuf

ṭ. 18b/13

eski ṭ. tohmı yağı 25b/10

[2]

turuf Far. bk. turuf

t. yağıla 12a/09

[1]

turuf Far. Turpgillerden, salkım durumundaki çiçekleri beyaz, sarı veya mor renkte, yaprakları karşılıklı, meyvesi acımsı bitki (*Raphanus sativus*) ve bu bitkinin yenilen yumru kökü, turp. krş.

turb, turb, turp, turp, turuf

ṭ. 15b/21

ṭ. kabını 26a/17

ṭ. tohmını 16a/02

ṭ. yaprağınuñ ‘uşāresini 19a/05

[4]

t. çiçeği 12a/08
t. çiçeği yağını 11b/10
t. kabuğunu 06b/05
[3]

tut- 1. Yaklaştırmak, etkisine bırakmak.
t.-ar ise 26a/09
t.-sa 10b/13
2. Alıkoymak, çıkmasına meydan vermemek, zaptetmek.
sidüğünü t.-mağa 11b/20
3. Vücudu veya bir organı işleyemez duruma getirmek.
burnu t.-ar 14a/03
4. (El, ayak, diz vb. için) İş görecekte durumda olmak.
bedenüñ bir tarafı t.-maz olmağa 10a/18
5. (*Cin tut-* deyiminde) Musallat olmak, yakalamak.
cin t.-ana 10a/01
cin t.-maz 10a/04
krş. tut-
[7]

tut- *bk. tut-*
1. Yaklaştırmak, etkisine bırakmak.
t.-a 16b/02, 16b/02, 16b/08
2. (*Cin tut-* deyiminde) Musallat olmak, yakalamak.

t.+a 25a/23

t.+ı 07b/18, 08a/01, 08a/20,
11a/03, 13b/09, 18b/05, 24b/04, 25a/10

Enderānī t.+ı 27b/08

t.+u 20a/10

[19]

tuzlu Tuzu olan.

t. 15a/09

t. alçuyı 20a/22

t. ruṭūbetden 21a/10

t. zeytūnı 27a/17

t.+dan 21a/22

[5]

tuzluluk Tuzlu olma durumu.

t. 17a/19

[1]

tükrik *bk. tükürük*

oruçlı adamuñ t.+ini (tükrigini)

16b/16

[1]

tükürük Tükürük bezlerinden ağza akan
ve yutmayı kolaylaştıran salgı, tükürük.

krş. lu' āb, tükrik

şāyimüñ t.+i (tükrigi) 18a/23

oruçlu adamuñ t.+ini (tükrigini)

15a/04

şā'yim olan adamuñ t.+ini

(tükrigini) 27b/22

şā'yimüñ t.+ini (tükrigini)

19a/06

[4]

tükür- Ağızdaki tükürüğü, balgamı ve-
ya yutulmak istenmeyen bir şeyi dışarı
atmak.

t.-üp 16b/18

[1]

Türkçe Türkler tarafından konuşulan
Ural-Altay dil grubuna bağlı dil. *krş.*

Türkice

T. 05a/11, 08a/03, 11b/18,

17b/12, 27a/22

[5]

Türkice *T. + Ar.* Türkçe. *krş. Türkçe*

T. 06a/23, 14a/08, 14a/22,

14b/10, 17b/06

[5]

türmüs *Ar.* Acı bakla denen bitki, ter-
miye. *Lapinus. krş. acı bakla, delice
bakla, Mısır baklası*

t. 13b/15, 27b/23

[2]

türtül- Sivri bir şeyle dokunulup itilmek
veya uyarı amacıyla kendisine doku-
nulmak, dürtülmek.

t.-üp 21b/09

[1]

tütsi Yanan cisimlerden çıkan is veya
duman, tütsü. *krş. tütüsü (tütsi eyle- /
tütsi it-* Bir şeyi yakarak dumanını vü-
cudun bir yerine veya bir nesneye tut-
mak yahut bir ortama bırakmak. *krş.
buḥūr it-)*

t. eylese 06a/21, 09b/10, 12a/03

t. ideler 10a/02

t. iderlerse 28a/06

t. iderse 20b/11, 20b/12, 26a/19,
28a/06

t. idüp 12a/20

[10]

tütün Duman. *krş. duḥān*

t. 14b/23

t.+den 15a/10

t.+e 16a/14

t.+i 16b/07

kaṭrān t.+i 15b/22

t.+ile 16b/06

t.+ini 16b/07

günlük t.+ini 21b/04, 22a/06

mürr-i şāfi t.+ini 21b/02

rāvend t.+ini 21b/23

[11]

tütüsi *bk. tütüsi*

burnına t. i.-erse 06a/02

[1]

tüy 1. İnsanlarda ve hayvanlarda deri üzerinde bulunan çok ince kıl.

t. 09a/14

2. Kuşların gövdesini örten ince ve tel gibi uzantıların her biri veya tamamı.

t.+ile 15b/23

[2]

U

‘**ūd** *Ar.* Dulaptal otugillerden, tropik bölgelerde yetişen, dinî törenlerde yakılan ve yanarken güzel koku veren, odunu ve kabuğu hoş kokulu bir ağaç, öd ağacı, öd. *Aquilaria agallocha*. *krş. öd ağacı*

‘ū.+ül buḥūr 14a/10

‘ū. buḥūr 06a/01

[2]

‘**ūdū'l-ḳahr** *Ar.* Birleşikgillerden, bazı türlerinden böcek öldürücü bir toz elde edilen, beyaz çiçekli, çok yıllık bitki, pire otu, nezle otu. *Anacyclus pyrethrum*.

krş. ‘ākırḳarḥā

‘ū. 10b/08, 10b/08

‘ū. yağını 10b/08

[3]

uḳḥuvān *Ar.* Papatyanın ot kısmı.

u. 08b/03

[1]

‘**uḳḳāb** *Ar.* Nişadır. *krş. nişādır*

‘u.+ı 05a/23

[1]

ulaş- Belli bir yere varmak, belli bir kimse veya şeye erişmek, vasıl olmak.

u.-ur 08a/13, 21b/19

[2]

un Öğütülerek toz durumuna getirilmiş tahıl ve başka besin maddeleri.

yeñi cedīd u. 07b/12

arpa u.+ı 17a/13, 28a/20

arpa u.+ı ‘uşāresine 14b/22

baḳla u.+ı 16b/14

arpa u.+ıla 04b/20, 25a/02

bōy u.+ıla 28a/14

arpa u.+ına 25a/01

arpanuñ sevikinden yāḥūd

u.+ından 05b/07

ḳapsız arpanuñ u.+ından 12a/22

arpa u.+ını 25a/03

baḳla u.+ını 23a/01

buğday u.+unı 07b/07
[14]

unut- Aklında kalmamak, iradesi dışın-
da hatırandan çıkmak.
u.-ur (unudur) 09b/06
[1]

unutsak Unutkan.
u. olmakdur 09a/17
[1]

unutsaklık Unutkanlık.
u. 09b/05, 09b/13
[2]

upaçık *bk. uvacık*
u. 21b/17
[1]

ur Canlı organizmanın herhangi bir ye-
rinde, aynı cins hücrelerin anormal bir
şekilde çoğalması sonucu meydana ge-
len hastalıklı kitle veya yumru.
u.+dur 24a/06
[1]

ur- 1. Elini veya elindeki bir şeyi bir
yere hızla indirmek, hızla çarpmak,
vurmak.
u.-madan 20a/16
kamçı ile u.-madan 16b/11
u.-salar 27a/22
2. (Bıçak, balta, neşter, makas
vb. aletlerle) Kesmek, yarmak.
neşter u.-maksızın 11a/16
3. Sürmek.
u.-sa 05a/06
u.-ursa 04b/15
4. Uygulamak, basmak.

mühür u.-up 23b/10
[7]

urul- (Bir şey bir yere) Hızla indiril-
mek, hızla çarpılmak.
u.-mış kulağa 27b/02
[1]

‘uşāre *Ar.* Bitkilerin sıkılması, suyu
yoksa su katılıp dövülmesiyle elde edi-
len sıvının kaynatılarak koyu bal kıva-
mına getirilmiş hâli.
‘u. 05a/08, 05a/10, 13b/13,
20a/04, 27b/18
ta‘ rîf-i ‘u. 05a/08
başal ‘u.+si 14a/12
hayyü'l-‘alem ‘u.+si 15a/16
hışrım ‘u.+si 20a/03
kürünb ‘u.+si 14a/08, 14a/11
şoğan ‘u.+si 14a/13
koruk ‘u.+sidür 20a/03
u.+sile 15a/06
eşek turpı ‘u.+sile 15a/05
karanfil ve reyhân ‘u.+sinde
06a/16
reyhānuñ ‘u.+sinde 06a/15
u.+sinden 05a/18
eşek turpınıñ ‘u.+sinden 10a/23
arpa unı ‘u.+sine 14b/22
‘u.+sini 14b/21, 25a/01, 26a/18,
27b/17
bostānī marul ‘u.+sini 25a/02
eşek turpı ‘u.+sini 16a/19
eşek turpı ‘u.+sini 25a/18
feslegen ‘u.+sini 26b/03
kabak ‘u.+sini 25b/01

kaṇṭariyon ʿu.+sini 16b/22
 kelem ʿu.+sini 27b/01
 ḳoruḳ ʿu.+sini 27a/11
 limon ʿu.+sini 05a/14
 marul ʿu.+sini 05b/12, 25b/20
 naʿ na ʿu.+sini 14a/15, 25a/22
 naʿ nayı ʿu.+sini 06b/02
 nemmāmuñ ʿu.+sini 08b/11
 nesrīn ʿu.+sini 26b/05
 şarmaşık ʿu.+sini 13b/14
 sezāb ʿu.+sini 27b/20
 şoğan ʿu.+sini 16b/23, 26b/17
 söğüt yaprağı ʿu.+sini 25b/09
 söğüt yaprağı ve budaklarının
 ʿu.+sini 26b/11
 şuşamuñ ʿu.+sini 06b/16
 şāhtere ʿu.+sini 23b/08
 şākāyık-ı nuʿ mān ʿu.+sini
 22a/20
 tāze ḳarğa dülegi ʿu.+sini 22a/23
 tāze ve yeşil kişnic ʿu.+sini
 07a/23
 tāze yaş ve yeşil şarmaşık
 yaprağı ve budakları ʿu.+sini 13b/13
 turb ʿu.+sini 27b/19
 turb ʿu.+sini 26b/07
 turuf yaprağının ʿu.+sini 19a/05
 yabān şarımşağı ʿu.+sini 26a/22
 yaş kişnişüñ ʿu.+sini 05a/07
 yaş mersin tohmı ʿu.+sini
 26b/21
 zeytūn yaprağı ʿu.+sini 22a/15
 ʿu.+tü's-simsim 06b/14
 [60]

ʿuşfur *Ar.* Yalancı safran olarak da bi-
 linen aspur (*Carthamus tinctorius*) bitki-
 sinin çiçeklerinden elde edilen kırmızı
 boya.

u.+ı 05b/09, 05b/10

[2]

uṣṭūhūdus *Far.* Karabaş otu. *Lavandula*
stoechas. *krş.* karabaş

u. 14a/23

[1]

uşak *Far.* Maydanozgillerden, öz suyu
 hekimlikte kullanılan bir bitki (*Dorema*
ammoniacum) ve bu bitkiden elde edi-
 len tıbbi zamk, çadıruşağı. *krş.* ḥavlān

u. 28a/18

[1]

uvacık Çok ufak, çok küçük, ufacık.
krş. upacık

u. 19b/05

[1]

uyan- Uyku durumundan çıkmak.

u.-dukda 19b/15

[1]

uyḥu *bk.* uyku

u. gelmez 09a/15

u. getirür 08b/20, 08b/21,

09a/02, 09a/03, 09a/04

[6]

uyku Organizmanın dinlenip toparlana-
 bilmesini sağlamak üzere vücuttan ve
 dış dünyadan gelen uyarıları fizyolojik
 ve geçici olarak idrak edememesi du-
 rumu. *krş.* uyḥu (*ağır uyku* Uyanılması
 güç uyku. *uykusı gel-* Uyuma isteği

duymak. **uyku getir-** Uyuma isteği duyurmak, uyutucu özelliği olmak.)

u. getürmeyen şeyleriñ 09a/12

u. getürür 05b/04, 08b/18, 08b/19, 08b/23, 09a/02, 09a/03, 09a/05, 09a/05

u. uyumak 15a/10

u. uyur ise 18b/09

u. uyuya 09b/09

u. uyuyamaz 08b/17

çok u. uyumağa 08a/16

tatlı u. getürür 09a/07

u.+da 09a/09, 09a/10, 09a/11, 12b/21

u.+dan 19b/15

ağır u.+dur 08a/16

uzun u.+dur 08b/09

çok ifrātla u.+nuñ 08b/10

u.+sı gelmez 09a/15, 09a/16

u.+şı gelmez 09a/13

[26]

uykusuzluk Uyku uyuyamama veya az uyuma durumu.

u. ola 09a/17

[1]

uyluk Bacağın kalçadan dize kadar olan kısmı.

u.+una (uyluğuna) 19a/01

[1]

uyu- Uyku durumunda olmak.

çok uyku u.-mağa 08a/16

uyku u.-mak 15a/10

çok uyku u.-r ise 18b/09

u.-rken 12b/23

uyku u.-ya 09b/09

uyku u.-yamaz 08b/17

[6]

uyuş- Vücudun herhangi bir yerinde kan dolaşımının bozulması veya sinir tahrişi gibi sebeplerle hareket etme ve duyma yeteneği geçici bir süre için azalmak, uyuşuk duruma gelmek.

u.-mağa 11a/22

u.-mak 11b/01

[2]

uyuşık Duymaz ve hareket edemez duruma gelmiş, uyuşmuş.

u. 10a/18

[1]

uyut- Uyumasını sağlamak.

u.-ur (uyudur) 09a/06, 09b/03

[2]

uyuz Uyuz böceğinin, üst derinin altına girerek yaptığı kaşıntıverici, bulaşıcı bir deri hastalığı. *krş. cereb, hikke*

u. 17a/17, 21a/19

u.+a 16a/23

kızıl u.+dur 17a/16

u.+ı 17a/20, 21a/23

u.+ı ve giciyigi olan göz

kapığına 17b/14

göz pıñarınıñ u.+ına 21b/03

u.+uñ 17b/01

[9]

uza- Çok zaman tutmak, uzun sürmek.

arası u.-madan 16b/12

u.-r 08b/09, 20a/15

u.-sa 15a/05

[4]

uzak Bulunulan yere göre ötede olan yer, uzak yer.

yakından görüp u.+dan görmeye

24b/12

[1]

uzat- İleriye doğru yöneltmek.

u.-mağa 10b/19

[1]

uzun 1. İki ucu arasında kendi ölçülerine göre fazla mesafe olan.

u. 06a/18, 15a/21, 17a/06

u. uzun 05a/11

uzun u. 05a/11

2. Başlangıcı ile bitişi arasında fazla zaman bulunan, çok süren, çok zaman alan.

u. uykudur 08b/08

[6]

‘**uẓv** *Ar.* Bir vücudu meydana getiren ve belli görevleri olan parçalardan her biri, organ uzun.

‘u. 11b/12

‘u.+ı 10b/19

‘u.+uñ 19a/18

[3]

Ü

üç İkidenden sonra gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

ü. 05a/06, 05a/06, 05b/05,

08a/21, 08a/21, 12a/22, 17b/05, 22b/08

ü. dört 07b/05, 07b/23

ü.+ini 05a/19

[11]

üçer Üç sayısının her birine üç veya her defasında üç tane anlamına gelen üleş-tirme şekli.

ü. 11a/13

[1]

üçünci Üç sayısının sıra sıfatı, sıradaki yeri ikinciden sonra olan, üçüncü.

ü. 08a/19, 23a/08

[2]

üfle- Bir şey üzerine dudakları büzerek hızla nefes vermek.

göze ü.-r ise 18b/17

burnına maşra ile ü.-se 10a/08

burnına ü.-seler 10a/15

maşra ile burnına ü.-yeler 10a/15

[4]

üfür- Üfleyerek çalmak.

ü.-dükde 26a/21

[1]

ümmü's-şıbyān *Ar.* Havale, epilepsi.

ü. 13a/15, 13a/16, 13b/01

ü.+a 13a/17, 13a/19, 13a/20,

13a/21, 13a/22, 13b/01, 13b/03

[10]

üst 1. Bir şeyin aşağı sayılan yerine göre yukarı tarafı.

ü.+ü 06a/19

2. Birkaç şeyden birbirine göre yukarıda olan.

ü. 22a/13, 23a/05, 23b/14,

24a/13, 24b/08

3. Bir şeyin dışı bakan yüzü, dış yüzü.

ü.+inde 23b/15, 24a/14, 24a/19

ü.+inden 14b/09

ü.+ünde 21a/01, 21a/01

ü.+üne 24b/05

[7]

üstübec *Far.* Boyacılıkta kullanılan, kurşun karbonat ve kurşun hidroksitten oluşan zehirli madde, isfidaç, üstübeç. *krş. isfidāc*

ü. 23b/11

[1]

üzere 1. Üzerine, üstüne.

ü. 18a/22

2. Sebep bildirir.

ü. ise 22b/14

3. Gibi, olduğu yolda, olduğu biçimde.

ü. 20a/19

4. Bulunma durumu bildirir; -de, içinde.

ü. 19a/22, 23b/05

5. Araç durumu bildirir, ile.

ü. 12b/15, 15a/13

[7]

üzeri 1. Bir şeyin yukarıya, göğe doğru bakan yüzü, yüzeyi, üst tarafı.

ü.+nde 05a/11, 15a/15

ü.+ne 05a/12, 05a/13, 16b/18, 19b/11, 20a/15, 24b/06, 26a/09

2. Bir şeyin dışı bakan yüzü, dış yüz.

ü.+nde 16b/17, 20a/12, 21b/14

ü.+nden 07b/08

ü.+ne 04b/17, 06a/22, 11b/17,

13b/14, 13b/16, 13b/16, 13b/17, 13b/18,

13b/21, 14a/01, 14a/02, 14b/09, 14b/18,

14b/18, 15a/11, 15a/14, 15a/17, 15b/01,

15b/04, 16b/03, 17a/10, 17a/14, 17a/15,

17a/15, 17a/18, 17a/21, 17b/04, 18a/19,

18b/01, 18b/01, 18b/02, 20a/06, 20a/07,

20a/13, 21a/08, 21a/21, 21b/01, 23b/10,

24a/16, 26a/02, 26a/03, 26a/15, 28a/11

ü.+ni 16b/13

3. Vücut, gövde, beden.

ü.+nde 09a/14, 09a/15

ü.+ne 07a/01, 07a/22, 09a/10, 10a/08

4. Bir kimsenin kendisi, şahsı.

ü.+ne 15a/07

5. Bir yere ve şeye göre kendisine değmeden yukarıda bulunan.

ü.+nde 05a/01, 08b/07, 11a/05,

17b/08, 26a/14

ü.+ne 16b/07, 17a/08, 28b/05

[72]

üzüm Asmanın taze veya kuru olarak yenilen, salkım durumundaki meyvesi.

ü. içi 15a/14

ü. içini 25a/08

ķuru ü.+i 05a/16, 09a/18

[4]

V

vācib *Ar.* Yapılması gerekli olan.

v.+dür 15a/07
[1]

vāfir *Ar.* Çok, bol.
v. 08a/21, 19a/07, 20b/04
[3]

vāḳi' *Ar.* Olan, vuku bulan.
v. olan 18b/14
v. olmuşdur 20a/17
v. olursa 28b/04
[3]

vakt *Ar.* 1. Bir olayın ya da eylemin gerçekleştiği başlangıç ve sonu bulunan sınırlı süre; an, vakit.
v.+de 19b/16
v.+den 08b/09
v.+e 08b/09
2. (-diği, -eceği zarf-fiilleri ile birlikte) Aynı zamanda, eş zamanlı olarak.
v.+de 10b/05, 15a/12, 18b/17, 19b/03, 21b/15
3. Bir işin olageldiği, yapılageldiği saat, gün veya mevsim.
v. 12b/09
v.+i 12b/09
4. Kez, defa.
v.+de 08b/09
krş. zamān
[11]

vaktā kim *Ar. + Far. + T.* Ne zaman ki, -diği zaman, vakta ki.
v. 04b/11
[1]

var Kâinatta veya düşüncede bulunan, mevcut olan (şey).
v. 19b/16
v.+dur 07b/09, 14a/04, 15a/19, 15a/19, 17a/20, 18a/17, 21a/15
v. ise 11a/20, 15b/04
[10]

vararak Zaman geçtikçe, giderek.
v. 23b/02
v. vararak 10b/07
vararak v. 10b/07
[3]

varınca Bir işin sona erdiği yeri veya zamanı gösterir, -e kadar, -e değin. *krş. gelince*
v. 05b/02, 10b/11
[2]

vāşıla *Ar.* Dıştan gelen, ulaşan, erişen.
v. olan 20b/08
[1]

vasvās *Ar. bk. vesvās*
v.-i sevdāviyyeye 12b/01
[1]

ve *Ar.* İki kelime, cümle ve öbeği birbirine bağlar.
v. 04b/12, 04b/15, 04b/15, 04b/16, 4b/18, 04b/19, 04b/19, 04b/20, 04b/20, 04b/21, 04b/21, 04b/21, 04b/22, 04b/23, 04b/23, 05a/02, 05a/04, 05a/05, 05a/06, 05a/08, 05a/12, 05a/13, 05a/13, 05a/19, 05a/19, 05a/20, 05a/21, 05a/21, 05a/21, 05a/23, 05b/04, 05b/04, 05b/10, 05b/12, 05b/12, 05b/19, 06a/01, 06a/02, 06a/02, 06a/03, 06a/06, 06a/06, 06a/07,

06a/07, 06a/10, 06a/11, 06a/11, 06a/11,
06a/11, 06a/12, 06a/14, 06a/15, 06a/15,
06a/16, 06a/18, 06a/18, 06a/18, 06a/19,
06a/19, 06a/20, 06a/22, 06b/01, 06b/02,
06b/03, 06b/04, 06b/05, 06b/06, 06b/06,
06b/07, 06b/10, 06b/12, 06b/13, 06b/14,
06b/16, 06b/18, 06b/19, 06b/21, 06b/22,
07a/08, 07a/10, 07a/11, 07a/14, 07a/14,
07a/15, 07a/16, 07a/16, 07a/16, 07a/18,
07a/23, 07b/01, 07b/01, 07b/01, 07b/02,
07b/08, 07b/13, 07b/13, 07b/13, 07b/22,
07b/22, 07b/22, 07b/22, 07b/23, 08a/03,
08a/03, 08a/04, 08a/05, 08a/07, 08a/09,
08a/09, 08a/11, 08a/11, 08a/15, 08b/01,
08b/06, 08b/11, 08b/13, 08b/14, 08b/16,
08b/19, 09a/02, 09a/04, 09a/06, 09a/07,
09a/08, 09a/08, 09a/11, 09a/17, 09a/17,
09a/17, 09a/17, 09a/17, 09a/17, 09a/17,
09a/17, 09a/17, 09a/17, 09a/18, 09a/18,
09a/19, 09a/21, 09a/21, 09a/21, 09a/21,
09a/21, 09a/22, 09a/22, 09a/22, 09a/23,
09b/02, 09b/02, 09b/04, 09b/04, 09b/08,
09b/08, 09b/11, 09b/11, 09b/12, 09b/14,
09b/15, 09b/15, 09b/16, 09b/18, 09b/21,
09b/21, 09b/22, 10a/14, 10a/14, 10a/14,
10a/19, 10b/02, 10b/03, 10b/03, 10b/09,
10b/10, 10b/12, 10b/14, 10b/15, 10b/16,
10b/16, 10b/16, 10b/20, 10b/21, 10b/22,
10b/22, 11a/01, 11a/03, 11a/04, 11a/06,
11a/07, 11a/10, 11a/10, 11a/11, 11a/12,
11a/12, 11a/14, 11a/15, 11a/16, 11a/17,
11a/18, 11a/19, 11a/21, 11a/21, 11b/01,
11b/02, 11b/02, 11b/03, 11b/04, 11b/04,
11b/05, 11b/05, 11b/06, 11b/06, 11b/09,

11b/09, 11b/10, 11b/11, 11b/14, 11b/14,
11b/15, 11b/15, 11b/16, 11b/17, 11b/18,
11b/21, 11b/21, 11b/22, 11b/22, 12a/02,
12a/03, 12a/03, 12a/04, 12a/05, 12a/05,
12a/05, 12a/05, 12a/06, 12a/06, 12a/07,
12a/08, 12a/08, 12a/09, 12a/09, 12a/10,
12a/10, 12a/12, 12a/12, 12a/12, 12a/13,
12a/14, 12a/15, 12a/16, 12a/17, 12a/17,
12a/19, 12a/19, 12a/21, 12a/21, 12a/21,
12a/23, 12b/03, 12b/04, 12b/04, 12b/06,
12b/08, 12b/12, 12b/14, 12b/14, 12b/17,
12b/19, 12b/20, 12b/21, 12b/22, 12b/22,
12b/22, 13a/02, 13a/03, 13a/03, 13a/04,
13a/04, 13a/06, 13a/06, 13a/09, 13a/09,
13a/10, 13a/11, 13a/12, 13a/13, 13a/16,
13a/18, 13a/19, 13a/19, 13a/20, 13a/21,
13b/01, 13b/02, 13b/05, 13b/05, 13b/05,
13b/08, 13b/08, 13b/09, 13b/10, 13b/11,
13b/12, 13b/12, 13b/12, 13b/15, 13b/15,
13b/15, 13b/16, 13b/17, 13b/17, 13b/18,
13b/19, 13b/20, 13b/21, 13b/22, 13b/23,
13b/23, 14a/01, 14a/04, 14a/04, 14a/05,
14a/05, 14a/05, 14a/06, 14a/07, 14a/08,
14a/08, 14a/09, 14a/11, 14a/12, 14a/12,
14a/14, 14a/14, 14a/15, 14a/15, 14a/17,
14a/19, 14a/19, 14a/20, 14a/20, 14a/20,
14a/21, 14a/21, 14a/21, 14a/23, 14b/02,
14b/03, 14b/03, 14b/04, 14b/04, 14b/06,
14b/07, 14b/09, 14b/11, 14b/11, 14b/11,
14b/11, 14b/12, 14b/13, 14b/13, 14b/14,
14b/17, 14b/17, 14b/18, 14b/19, 14b/19,
14b/20, 14b/20, 14b/20, 14b/21, 14b/23,
15a/01, 15a/02, 15a/02, 15a/03, 15a/04,
15a/04, 15a/07, 15a/07, 15a/08, 15a/08,

15a/08, 15a/08, 15a/09, 15a/09, 15a/09,
15a/09, 15a/10, 15a/10, 15a/10, 15a/10,
15a/12, 15a/12, 15a/12, 15a/13, 15a/14,
15a/14, 15a/15, 15a/15, 15a/16, 15a/16,
15a/18, 15a/19, 15a/20, 15a/23, 15b/01,
15b/02, 15b/02, 15b/03, 15b/03, 15b/03,
15b/04, 15b/07, 15b/09, 15b/10, 15b/11,
15b/11, 15b/11, 15b/12, 15b/12, 15b/12,
15b/13, 15b/13, 15b/15, 15b/16, 15b/16,
15b/17, 15b/19, 15b/20, 15b/20, 15b/21,
15b/21, 15b/22, 15b/22, 15b/22, 15b/23,
15b/23, 16a/01, 16a/03, 16a/04, 16a/06,
16a/07, 16a/07, 16a/08, 16a/09, 16a/11,
16a/12, 16a/14, 16a/15, 16a/17, 16a/18,
16a/18, 16a/20, 16a/21, 16a/22, 16b/01,
16b/03, 16b/03, 16b/04, 16b/05, 16b/06,
16b/06, 16b/06, 16b/06, 16b/08, 16b/10,
16b/12, 16b/14, 16b/14, 16b/16, 16b/16,
16b/17, 16b/17, 16b/19, 16b/20, 16b/20,
16b/21, 16b/22, 16b/22, 16b/23, 16b/23,
17a/01, 17a/01, 17a/02, 17a/02, 17a/04,
17a/04, 17a/04, 17a/07, 17a/08, 17a/08,
17a/08, 17a/09, 17a/10, 17a/11, 17a/13,
17a/13, 17a/14, 17a/15, 17a/17, 17a/17,
17a/18, 17a/19, 17a/20, 17a/21, 17a/22,
17a/22, 17a/23, 17a/23, 17a/23, 17b/01,
17b/02, 17b/03, 17b/03, 17b/05, 17b/07,
17b/07, 17b/08, 17b/09, 17b/09, 17b/12,
17b/13, 17b/13, 17b/14, 17b/15, 17b/17,
17b/18, 17b/20, 17b/21, 17b/22, 17b/22,
17b/23, 17b/23, 18a/01, 18a/01, 18a/02,
18a/02, 18a/04, 18a/04, 18a/05, 18a/06,
18a/07, 18a/07, 18a/07, 18a/08, 18a/09,
18a/11, 18a/12, 18a/13, 18a/13, 18a/14,

18a/19, 18a/21, 18a/22, 18a/23, 18b/01,
18b/02, 18b/03, 18b/04, 18b/05, 18b/05,
18b/06, 18b/06, 18b/06, 18b/07, 18b/07,
18b/07, 18b/09, 18b/10, 18b/10, 18b/10,
18b/10, 18b/11, 18b/11, 18b/12, 18b/12,
18b/12, 18b/13, 18b/13, 18b/13, 18b/15,
18b/17, 18b/18, 18b/19, 18b/19, 18b/20,
18b/21, 18b/21, 18b/22, 18b/23, 19a/01,
19a/02, 19a/03, 19a/03, 19a/04, 19a/05,
19a/05, 19a/06, 19a/06, 19a/07, 19a/08,
19a/08, 19a/09, 19a/10, 19a/10, 19a/12,
19a/13, 19a/14, 19a/14, 19a/14, 19a/15,
19a/16, 19a/17, 19a/19, 19a/19, 19a/19,
19a/21, 19a/22, 19a/22, 19a/22, 19a/23,
19b/01, 19b/02, 19b/03, 19b/03, 19b/03,
19b/05, 19b/06, 19b/07, 19b/08, 19b/08,
19b/08, 19b/09, 19b/09, 19b/10, 19b/10,
19b/10, 19b/11, 19b/14, 19b/15, 19b/16,
19b/18, 19b/18, 19b/19, 19b/19, 19b/20,
19b/21, 19b/22, 19b/22, 19b/23, 19b/23,
19b/23, 20a/01, 20a/01, 20a/02, 20a/02,
20a/02, 20a/03, 20a/03, 20a/04, 20a/05,
20a/06, 20a/07, 20a/08, 20a/09, 20a/09,
20a/10, 20a/10, 20a/12, 20a/13, 20a/16,
20a/17, 20a/20, 20a/21, 20a/21, 20a/22,
20a/23, 20b/01, 20b/03, 20b/09, 20b/09,
20b/10, 20b/10, 20b/11, 20b/12, 20b/13,
20b/13, 20b/14, 20b/14, 20b/15, 20b/16,
20b/17, 20b/17, 20b/18, 20b/20, 20b/21,
20b/22, 20b/22, 20b/23, 21a/01, 21a/02,
21a/03, 21a/03, 21a/04, 21a/04, 21a/05,
21a/05, 21a/05, 21a/06, 21a/07, 21a/07,
21a/08, 21a/10, 21a/12, 21a/13, 21a/14,
21a/16, 21a/16, 21a/17, 21a/18, 21a/19,

21a/20, 21a/20, 21a/21, 21a/22, 21a/22,
21a/22, 21a/23, 21b/01, 21b/02, 21b/03,
21b/04, 21b/04, 21b/04, 21b/04, 21b/06,
21b/06, 21b/07, 21b/07, 21b/07, 21b/08,
21b/09, 21b/09, 21b/10, 21b/10, 21b/10,
21b/11, 21b/12, 21b/12, 21b/13, 21b/16,
21b/17, 21b/17, 21b/18, 21b/18, 21b/18,
21b/19, 21b/20, 21b/21, 21b/21, 21b/22,
21b/23, 21b/23, 21b/23, 22a/01, 22a/02,
22a/02, 22a/04, 22a/04, 22a/04, 22a/06,
22a/07, 22a/07, 22a/08, 22a/08, 22a/09,
22a/13, 22a/14, 22a/15, 22a/16, 22a/16,
22a/18, 22a/20, 22a/20, 22a/21, 22a/22,
22a/22, 22b/01, 22b/02, 22b/05, 22b/05,
22b/06, 22b/06, 22b/06, 22b/07, 22b/07,
22b/07, 22b/08, 22b/08, 22b/08, 22b/08,
22b/09, 22b/11, 22b/13, 22b/13, 22b/13,
22b/14, 22b/14, 22b/15, 22b/15, 22b/16,
22b/16, 22b/16, 22b/17, 22b/18, 22b/19,
22b/20, 22b/20, 22b/21, 22b/21, 22b/22,
22b/22, 22b/22, 22b/23, 22b/23, 22b/23,
23a/01, 23a/02, 23a/04, 23a/04, 23a/07,
23a/10, 23a/11, 23a/12, 23a/12, 23a/13,
23a/14, 23a/15, 23a/17, 23a/18, 23a/20,
23a/22, 23a/22, 23b/02, 23b/02, 23b/03,
23b/03, 23b/03, 23b/04, 23b/05, 23b/05,
23b/06, 23b/07, 23b/07, 23b/08, 23b/08,
23b/09, 23b/11, 23b/13, 23b/14, 23b/15,
23b/16, 23b/17, 23b/20, 23b/21, 23b/22,
23b/22, 23b/22, 23b/23, 24a/01, 24a/01,
24a/02, 24a/03, 24a/03, 24a/03, 24a/03,
24a/04, 24a/04, 24a/04, 24a/04, 24a/05,
24a/07, 24a/07, 24a/08, 24a/09, 24a/10,
24a/10, 24a/10, 24a/11, 24a/13, 24a/14,

24a/15, 24a/16, 24a/16, 24a/17, 24a/17,
24a/17, 24a/18, 24a/20, 24a/21, 24a/22,
24b/01, 24b/02, 24b/03, 24b/03, 24b/06,
24b/06, 24b/07, 24b/09, 24b/10, 24b/10,
24b/10, 24b/10, 24b/10, 24b/13, 24b/13,
24b/14, 24b/14, 24b/15, 24b/15, 24b/16,
24b/18, 24b/21, 24b/22, 24b/23, 25a/01,
25a/02, 25a/03, 25a/05, 25a/05, 25a/06,
25a/06, 25a/07, 25a/07, 25a/07, 25a/08,
25a/09, 25a/10, 25a/11, 25a/12, 25a/12,
25a/15, 25a/16, 25a/16, 25a/17, 25a/17,
25a/19, 25a/20, 25a/21, 25a/22, 25a/22,
25a/23, 25a/23, 25b/01, 25b/02, 25b/03,
25b/04, 25b/05, 25b/07, 25b/08, 25b/08,
25b/09, 25b/10, 25b/10, 25b/11, 25b/13,
25b/13, 25b/14, 25b/15, 25b/16, 25b/17,
25b/17, 25b/18, 25b/19, 25b/20, 25b/22,
26a/03, 26a/04, 26a/05, 26a/06, 26a/06,
26a/07, 26a/10, 26a/11, 26a/11, 26a/12,
26a/13, 26a/14, 26a/14, 26a/15, 26a/16,
26a/17, 26a/17, 26a/17, 26a/18, 26a/19,
26a/21, 26a/22, 26a/23, 26b/01, 26b/02,
26b/04, 26b/04, 26b/06, 26b/06, 26b/06,
26b/07, 26b/07, 26b/10, 26b/11, 26b/11,
26b/12, 26b/12, 26b/13, 26b/14, 26b/15,
26b/16, 26b/17, 26b/18, 26b/21, 26b/22,
26b/22, 26b/22, 26b/23, 26b/23, 26b/23,
27a/01, 27a/03, 27a/04, 27a/04, 27a/04,
27a/04, 27a/04, 27a/05, 27a/05, 27a/06,
27a/06, 27a/07, 27a/08, 27a/08, 27a/09,
27a/10, 27a/10, 27a/11, 27a/12, 27a/15,
27a/15, 27a/16, 27a/17, 27a/18, 27a/19,
27a/19, 27a/19, 27a/20, 27a/20, 27a/20,
27a/21, 27b/01, 27b/02, 27b/02, 27b/03,

27b/04, 27b/04, 27b/05, 27b/08, 27b/09,
27b/10, 27b/10, 27b/14, 27b/15, 27b/16,
27b/17, 27b/19, 27b/20, 27b/21, 27b/22,
27b/22, 28a/02, 28a/03, 28a/04, 28a/05,
28a/06, 28a/07, 28a/07, 28a/08, 28a/11,
28a/12, 28a/13, 28a/14, 28a/16, 28a/16,
28a/16, 28a/17, 28a/18, 28a/19, 28a/20,
28a/20, 28a/21, 28a/21, 28a/22, 28a/23,
28b/02, 28b/03, 28b/09, 28b/09, 28b/10,
28b/11

[1109]

veca' *Ar.* Ağrı, acı, sızı. *krş.* **acı, ağrı,**
elem, sızı

şiddet-i v.+dan 25b/21

kulagında olan v.-ı şedidi 25b/16

v.+ına 25b/09

v.+ını 15a/14, 15a/15, 23b/07,

25a/05, 25a/09, 25a/20, 25a/20, 25a/21,
25a/23, 25b/02, 25b/11, 25b/14, 25b/16,
25b/17, 25b/19, 25b/20, 26a/01

kulagun şovukdan olan v.+ını

25b/03

[21]

veda' *Ar.* Binek hayvanlarının boynu-
na takılan, deniz kabuğundan yapılmış,
beyaz renkli, küçük boncuk.

v. 19b/05

[1]

ve lākin *Ar.* Ama, fakat, velakin.

v. 10a/14

[1]

verdīnec *Ar.* Göz konjonktivasında gö-
rülen şişlik veya ödem, kemozis. *krş.*

müverredü'l-‘ayn

v. 15a/22

[1]

verem *Ar.* Şiş, şişme. *krş.* **şiş**

v. 26a/03, 26a/07, 28a/11

v.+den 19b/01

v.+den olan intişāra 22b/08

v.+den olan kulak ağrısı 27b/01

v.+dür 09a/17

v.+e 28a/10

kulagunun ardında olan v.+e

28a/13

kulak ardında olan v.+e 28a/17,

28a/21

kulak eñsesinde olan v.+e

28a/19, 28a/23

şabillerin kulagi ardında olan

v.+e 28a/15

v.-i hārreye 25a/03

v.+i 28a/10

ısıcağdan olan başda v.+i 09b/01

ısıcağdan olan göz v.+ine 25a/03

v.+ini 24b/22, 24b/22, 28a/15

gözün v.+ini 24b/21

ısıcağdan olan v.+ini 24b/23

kulak ardında v.+ini 28a/18

[24]

vesvās *Ar.* Kuruntu, şüphe, işkil, ves-
vese. *krş.* **vasvās, vesvese**

şāhibü'l-v. 12a/17

[1]

vesvese *Ar.* Kuruntu, şüphe, işkil. *krş.*

vesvās

v. 12a/16, 12b/15

v. iden 12a/18

v.-i sevdāviyyeye 12a/17, 12a/22

ısıcağdan olan v.+ye 12a/16

sevdādan olan v.+ye 12a/15

v.+yi 12a/21

[8]

veyā *Ar. + Far.* Cümlede bildirilen hususun sayılan birden fazla şey için aynı zamanda söz konusu olduğu durumlarda bunların arasına getirilir, ya da.

v. 05a/09, 05a/09, 10b/04,

11a/07, 11a/20, 13a/16, 13a/16, 14a/04, 16b/10, 16b/12, 20a/14, 20a/14, 22a/14, 23b/15

[14]

veyāḥūd *Ar. + Far.* Yahut, veyahut.

v. 05a/05, 10a/11, 11a/07,

15a/19, 15b/07, 15b/07, 16b/11, 16b/11, 18a/10, 18a/11, 20a/10, 23a/02, 23a/02, 23b/01, 24a/20, 24b/17, 24b/18, 24b/18, 24b/23, 25b/12, 27a/22, 27b/06

ya ... v. ... 15b/06, 22b/12

[24]

vir- 1. Kazandırmak, vermek.

cilā v.-ür 18a/07, 18b/23,

19a/11, 19b/08, 21b/23

nef v.-ür 05b/08, 06a/12,

07a/16

2. Bir hâli bir kimse veya yerde

hâkim kılmak, hasıl etmek.

elem v.-ür 07b/16

zaḥmet v.-ür 24a/15

3. Katmak.

kuvvat v.-en 12b/11

kuvvat v.-ür 14a/11, 15b/17,

19a/16

[14]

virici Katicı, katan, verici.

kuvvat v. 15b/15

[1]

vücūd *Ar.* İnsan veya hayvan gövdesi, beden, vücut.

v.+ı 10a/13

v.+ınuñ 18b/03

[2]

Y

ya *Far.* 1. Ayrı olmakla birlikte aynı değere sahip iki şeyi veya bir başka seçeneği belirtir, veya, ya da.

y. 05a/10, 07a/02, 07a/07,

07b/15, 17a/06, 19a/20, 19a/23, 19b/01, 21a/14, 22a/13, 22b/16, 24a/19, 24a/19

2. Ya ... ya ..., ya ... yāḥūd ...,

ya ... veyāḥūd ... şeklinde tekrarlı bağlaçlar oluşturarak eş görevli ögeleri söz konusu olan durumda seçeneklerden biri olma anlamıyla birbirine bağlar.

y. ... veyāḥūd ... 15b/06, 22b/12

y. ... yāḥūd ... 20b/06

y. ... yāḥūd ... ya ... 21a/10

ya ... yāḥūd ... y. ... 21a/11

[18]

yabān *Far.* 1. İnsan yaşamayan, ıssız yer.

y.+da 06a/23

2. (İsim tamlamasında tamlayan olarak kullanıldığında) İnsanlar tarafından ekilip yetiştirilmeyen, doğada kendi hâline yetişen veya yaşayan ürün cinsi.

y. şarımsağı 26a/22, 26b/08

y. şarımsağını 07a/04

y. soğanı 26b/18

y. soğanı-mıdur 26b/19

y. turağ otunuñ 28a/05

[7]

yabān gülü *Far. + T.* Gülgillerden iki üç metre yüksekliğinde, dikenli bir ağaççık (*Rosa canina*) ve bu ağaççığın pembe veya beyaz renkteki çiçeği. *krş. nesrīn*

y.+dür 27b/16

[1]

yabān şarımsağı *Far. + T.* Zambakgillerden, kırlarda yetişen, koyu yeşil yaprakları bahar olarak kullanılan çok yıllık bir tür bitki, yabani sarımsak. *Allium asealonicum, A. schorodroprasum.*

y. şuyu 26b/08

y. ʿuşāresini 26a/22

y.+nı 07a/04

[3]

yabān soğanı *Far. + T.* Zambakgillerden, soğanından ilaç olarak yararlanılan birtakım maddeler elde edilen çok yıllık bitki, yabani soğan. *Urginea maritima.* *krş. aṭa soğanı*

y. olmak gerek 26b/18

y.-mıdur 26b/19

[2]

yabān turağ otı *Far. + T.* Yabani dereotu. *Perideridia americana.*

y.+nuñ kırusını 28a/05

[1]

yābis *Ar.* Kuru veya eski tıp anlayışındaki kuruluk özelliğine sahip. *krş. kıru*

y. 22b/14

[1]

yābise *Ar.* *Yābis* sözcüğünün tamlamalarda ortaya çıkan aynı anlamdaki müennes biçimi. *bk. yābis*

küzbere-i y. 09b/13

mīʿa-ı y. 07a/12, 13a/09

mīʿa-ı y.+nūñ 07a/10

[4]

yāfūḥ *Ar.* Başın tepesinin ön tarafı, bingıldak yeri.

y. 05a/13, 05b/12

y.+a 05a/13

y.+ına 06b/02, 08a/17

[5]

yağ 1. Bileşiminde stearik, palmitik ve oleik asitlerle gliserit bulunan hayvansal veya bitkisel kaynaklı besin maddesi. *(Bu maddede sözcüğün yalnız türü belirlili olmayan kullanımları sıralanmıştır.)*

y. 15b/03, 22b/16, 24a/23

eski y.+ı 27a/18

sirke y.+ı 22b/16

y.-ıla 07b/12

y.+la 10b/02, 10b/02, 13b/02

2. Yenilen besinlerin fazlasından, gıdasız kaldığı zaman kullanılmak üzere iç organların etrafında, kas

ve dokular arasında depolanan, deri ve kılları dış etkilerden koruyan hidrokarbonların ortak adı.

ķaz y.+1 25b/07

gözüñ üst kapağınıñ y.+1 24a/13

dişi keçinin y.+1 06a/04

diři keçinin ödünü yāhūd y.+1

06a/04

eski şıgır y.+1 25b/22

ķaz y.+1 06b/11, 28a/04

ķazuñ iç y.+1 27a/10

şıgır y.+1 09b/12

tavuķ y.+1 25b/13

3. Süt vb. hayvansal ürünlerden elde edilen besin maddesi.

y. 10b/16

şarı y.+dur 28a/17

y.+1 28a/17

4. Bitki meyve veya çekirdeklerinden elde edilen ve genellikle besin olarak kullanılan, yüksek enerji veren madde.

y.+1 13b/12

acı bādem y.+1 10b/03, 10b/06,

28a/08

bādem y.+1 07b/13, 22b/15,

28b/03

bān y.+1 22b/16

cevz y.+1 28b/10

eski tūrp toħmı y.+1 25b/10

ħardal y.+1 11b/15

ķabaķ toħmı y.+1 22b/16

kene y.+1 11b/04

siyāh zeyt y.+1 28a/22

südligen y.+1 11b/04

şirūğan y.+1 11b/02

tatlu bādem y.+1 18a/11

zeytūn y.+1dur 09b/07

acı bādem y.+1la 07b/07, 11b/08,

26b/03

bādem y.+1la 09b/19, 09b/21,

12b/10, 13a/22

bān y.+1la 12a/08

tatlu bādem y.+1la 14b/07

turuf y.+1la 12a/09

zeyt y.+1la 11b/13, 22a/21,

25a/21, 25b/18

eski zeyt y.+1na 11b/17

pāk zeyt y.+1na 28a/02

bādem y.+1nda 28a/08

zeyt y.+1nda 26a/23

süglegen veyā kene y.+1ndan

11a/07

südligen y.+1ndan 11a/17

zeyt y.+1ndan 26b/01

y.+1 11a/07

acı bādem y.+1 25b/11, 25b/12,

28b/08

acı bādemüñ y.+1 06a/08

acı zerdālī çekirdegi y.+1

07b/03

bādem y.+1 10b/08, 14a/19

cevz y.+1 18a/21

çörek otı y.+1 08a/19

eski zeyt y.+1 11a/04, 19a/16,

21a/17

eşek turpı y.+1 26a/11

ħardal y.+1 11a/10, 26a/16

hardal tohumu y.+ını 11b/09
 haşhaş y.+ını 25b/17
 kabağ çekirdegi y.+ını 13a/23
 kabağ çekirdeginün y.+ını
 04b/21
 kene otunun y.+ını 26a/11
 tatlı bādēm y.+ını 06b/20,
 13a/18
 turb tohumu y.+ını 28a/07
 zeyt y.+ını 21a/02, 28b/03
 müretteb y.+lar 22b/15
 5. Itırlı bitkilerden çıkarılan, bazıları ilaç olarak kullanılan sıvı hâlindeki kokulu, uçucu madde.
 gül y.+ı 05a/21, 05b/18, 22b/23, 23a/08, 23b/22, 24b/05, 25a/07
 benefşe y.+ıla 05b/11, 08b/07, 09b/17, 24a/22
 gül y.+ıla 05a/18, 05b/03, 05b/22, 06a/06, 06a/07, 06b/21, 08a/17, 12a/10, 13b/22, 14b/19, 24b/23, 27a/11, 27b/21, 28a/13
 mersin y.+ıla 05b/03, 20b/11
 gül y.+ına 06b/16, 25b/15,
 28a/23
 benefşe y.+ını 07b/13, 13a/18, 13a/23, 18a/11, 23b/03, 25b/19
 defne y.+ını 25b/13
 gül y.+ını 06b/18, 06b/19,
 14b/02, 20a/01, 22b/09
 turunc çiçeği y.+ını 11b/10
 ‘ūdū'l-ḳahr y.+ını 10b/08
 [132]

yağla- Yağ sürmek.

y.-maya 15b/03
 y.-sa 05b/18
 y.-ya 07b/13, 11a/11, 22b/16
 y.-yalar 22b/15, 23b/22
 y.-yup 22b/15
 [8]

yahni *Far.* Bol soğanla pişirilen et yemeği.

y.+sini 18a/15
 [1]

yāhūd *Far.* Veya.

y. 05a/15, 05a/16, 05b/03, 05b/07, 05b/14, 06a/04, 06a/16, 07a/04, 07a/07, 07a/09, 07a/09, 09a/18, 09b/17, 09b/19, 09b/23, 10a/18, 10a/20, 10a/22, 10b/08, 11a/01, 11a/05, 11a/08, 11a/23, 11b/04, 12a/03, 13a/18, 13a/23, 13a/23, 14a/21, 14b/23, 14b/23, 15a/06, 15a/19, 15b/01, 15b/17, 16b/02, 16b/21, 18a/15, 19b/10, 19b/15, 19b/20, 20a/14, 20b/03, 20b/08, 21a/11, 22a/09, 22a/12, 22a/12, 22a/12, 22b/04, 25a/11, 25b/06, 28b/01
 ya ... y. ... 20b/07
 ya ... y. ... ya ... 21a/10
 [55]

yak- 1. Isı ve ışık yayarak yok olmasını, kül hâline gelmesini sağlamak.

y.-a 15b/23
 y.-up 10a/05, 10a/09, 13b/07, 13b/18, 15b/15, 18b/12, 18b/18, 18b/22, 19b/05, 19b/06, 20a/23, 20b/03, 20b/11, 20b/13, 20b/15, 20b/16, 20b/21, 20b/22, 21b/22, 22a/21, 25b/15, 27a/07

2. Tutuşmasını, alev almasını sağlamak.

y.-up 16b/06, 21b/21, 26a/19

3. Bedenin bir yerinde yanığa benzer, acıtıcı, yakıcı bir his oluşturmak.

y.-arak 24a/07

[27]

yakın 1. Arada az mesafe bulunan.

y. idüp 28b/05

2. Bulunulan yere göre beride olan yer, uzak olmayan yer.

y.+dan görüp uzakdan görmeye 24b/12

[2]

yaķu Tedavi için vücudun bazı yerlerine yapıştırılan, üzerine koyu lapa hâlinde bir madde yayılmış olan bez veya bu iş için özel olarak hazırlanmış eczalı parça, yakı. *krş. zımād (yaķu eyle- / yaķu it-* Yakı yapıştırmak.)

y. eylese 05a/20, 07b/09

y. eyleye 05b/02, 05b/02

y. ideler 24a/04

y. idene 14b/10

y. idesin 14a/02

y. idüp 11a/17, 13b/12

[9]

yala- Dili üzerinde gezdirmek suretiyle yemek.

y.-r ise 10a/20, 10a/22

y.-rsa 14a/06

[3]

yalat- Yalamasını sağlamak.

y.-alar 10a/16

[1]

yaluñuz 1. Tek, yanında başka bir şey olmadan, yalnız.

y. 09a/06, 28a/22

2. Sadece.

y. 05b/23, 07a/15, 12a/07

[5]

yan- 1. Isı ve ışık yayarak yok olmak, kül hâline gelmek.

y.-mış baķırdur 19b/07

2. (Isı ve ışık veren şeyler) Çalışır, ısı ve ışık verir durumda olmak.

y.-arken 16a/15

3. Bir yerinde yanığa benzer, acıtıcı, yakıcı bir his duymak.

göz kaķađınıñ y.-masını 19b/22

4. Fırın vb. bir yerde yüksek ısıya maruz kalarak kullanılmaya elverişli duruma gelmek, pişmek.

y.-mış 13b/08

5. Bazı etmenlerle işe yaramaz duruma gelmek.

y.-mış řafrādan 24a/02

[5]

ya'nī *Ar.* Anlatılmak, açıklanmak istenen bir hükümden önce "Şu anlatılmak isteniyor ki, demek ki" anlamında kullanılır.

y. 04b/16, 04b/17, 05a/20, 05a/22, 05b/02, 05b/05, 05b/08, 05b/08, 05b/15, 06a/01, 06a/05, 06a/14, 06a/17, 06a/17, 06a/21, 06b/05, 06b/06, 06b/17, 07a/07, 07a/07, 07b/06, 08a/07,

08a/10, 08a/18, 08b/03, 08b/21, 09a/13, 09a/13, 09a/17, 09b/05, 09b/13, 09b/15, 10a/01, 10a/12, 10a/13, 10a/17, 10b/08, 10b/16, 10b/18, 11a/22, 11b/06, 11b/19, 12a/05, 12a/06, 12a/07, 12a/11, 12a/14, 12a/18, 12b/01, 12b/03, 12b/07, 12b/11, 12b/14, 12b/19, 12b/20, 12b/21, 12b/23, 13a/01, 13a/05, 13a/07, 13a/14, 13a/19, 13b/01, 13b/02, 13b/03, 13b/06, 13b/08, 13b/14, 14a/03, 14a/12, 14a/12, 14a/13, 14b/02, 14b/08, 14b/10, 14b/11, 14b/15, 15a/05, 15a/19, 15b/02, 15b/09, 15b/17, 15b/19, 16a/01, 16a/10, 16a/13, 16a/19, 16a/23, 16b/08, 16b/14, 16b/19, 17a/06, 17a/12, 17a/16, 17a/17, 17b/01, 17b/04, 17b/10, 17b/11, 17b/15, 17b/20, 18a/18, 18b/03, 18b/08, 18b/14, 19a/09, 19a/11, 19a/20, 19a/22, 19b/03, 19b/12, 19b/18, 20a/05, 20a/18, 20a/20, 20b/05, 20b/14, 20b/16, 21a/01, 21a/09, 21a/21, 21b/03, 21b/05, 21b/10, 21b/14, 22a/01, 22a/10, 22a/17, 22b/03, 22b/10, 22b/14, 22b/17, 23a/05, 23b/12, 23b/18, 23b/20, 24a/01, 24a/05, 24a/13, 24a/19, 24a/23, 24b/08, 24b/12, 24b/16, 24b/19, 24b/19, 24b/21, 25a/04, 25a/09, 25a/11, 25a/13, 25a/18, 26a/02, 26a/03, 26a/08, 26b/02, 26b/09, 27a/14, 27a/21, 27a/22, 27b/12, 27b/14, 28a/01, 28a/05, 28a/09, 28a/09, 28a/17, 28b/01, 28b/07

[170]

yap- Hazırlamak, meydana getirmek.

y.-sa 08b/21

[1]

yapış- 1. Bir şey bir yere ayrılmayacak şekilde tutunup kalmak.

gözün iki kapağınıın arası y.-dı

ise 23a/09

y.-masını 23a/06

y.-up 23a/06

y.-ur 24b/09

2. Sıkı sıkı tutmak, bırakmamak üzere yakalamak, sarılmak.

y.-amaz 10a/19

[5]

yapışdur- Bir şeyin bir yere ayrılmayacak şekilde tutunup kalmasını sağlamak, yapıştırmak. (**sülük yapışdur-** Bazı hastalıklarda kan emmesi için vücudun belirli yerlerine sülük yapıştırmak, sülük vurmak.)

y.-a 17b/17

sülük y.-a 17b/17, 17b/18

sülük y.-duktan 17b/17

sülük y.-mağla 17b/23

[5]

yaprağ- Bitkilerin solunum, özümleme, terleme vb. olaylara yarayan, genellikle klorofilli, şekli bulunduğu bitkiye göre değişen yeşil uzantısı.

y.+1 (yaprağı) 14a/04, 26b/05

haşhaş y.+1 (yaprağı) 15a/16

kabalak y.+1 (yaprağı) şuyı

04b/23

nemmām otınıñ y.+1 (yaprağı)

08b/13

nesrīn ağacı ve y.+1 (yaprağı)

07b/01

söğüt y.+1 (yaprağı) ‘uşâresini
25b/09
söğüt y.+1 (yaprağı) ve
budağlarının ‘uşâresini 26b/10
söğüt y.+1 (yaprağı) ve kabı şuyı
07b/22
tâze yaş ve yeşil şarmaşık y.+1
(yaprağı) ve budağları ‘uşâresini 13b/1
yâsemîn y.+1 (yaprağı) 07a/19
zeytûn y.+1 (yaprağı) ‘uşâresini
22a/15
mersin y.+1la (yaprağıla) 27b/10
şuşam y.+1la (yaprağıla) 13a/21
gül y.+1na (yaprağına) 07b/01
gül ağacına ve y.+1na
(yaprağına) 27b/17
keras y.+1na (yaprağına) 14a/04
benefşe y.+1nı (yaprağını)
20a/07
benefşenüñ yeşil y.+1nı
(yaprağını) 24b/22
defne y.+1nı (yaprağını) 07a/13
incir y.+1nı (yaprağını) 20a/01
kabak y.+1nı (yaprağını) 13a/21
şarmaşığuñ y.+1nı (yaprağını)
20a/06
şarmaşık y.+1nı (yaprağını)
23a/14
söğüt y.+1nı (yaprağını) 05a/03
yâsemîn çiçegini yâhūd y.+1nı
(yaprağını) 06b/04
karğa düleği y.+1nuñ
(yaprağınıñ) şuyını 26a/12

turuf y.+1nuñ (yaprağınıñ)
‘uşâresini 19a/05

[28]

yar- 1. Ortadan ayırmak, bölmek.

y.-sa 04b/20

y.-up 18a/05

2. Kesip açmak, delip açmak.

y.-alar 18a/20

y.-up 23a/09

[4]

yara Bir dış etkiyle, bir hastalık veya
arıza sebebiyle vücutta meydana gelen
kesik, yarık veya çıban.

y. 13b/17, 20a/06, 23a/22,

23a/23, 23b/02

y. olsa 27a/23

gözde olan y. 22a/02

y.+dur 23b/18, 24a/01

y.+lar 13b/16

başda olan y.+lar 13b/21

y.+lara 21b/17

başda olan y.+lara 13b/09,

13b/20

re’sde olan y.+lara 13b/10,

13b/11

şulu ve yaş başında olan

y.+larına 13b/23

y.+larını 26b/16

şabînüñ başında yaş şulu

y.+larınıñ 14a/03

y.+larıñ 13b/14

başda olan y.+larıñ 13b/06,

13b/07

gözüñ cildi üzerinde y.+larıñ
21b/14
yaş ve şulu y.+larıñ 13b/18
kulağ y.+sına 26b/10, 26b/13,
27a/01, 27a/03
y.+sını 27a/20
kulağ y.+sını 27a/12, 27a/17
kulağ y.+sınıñ 26b/09
y.+yı 13b/11
[33]
yaramaz Kronik, müzmin. *krş. azğun,*
müzmin
y. 07b/17
y. azğun kuru göz ağrısıdur
19b/12
y. baş ağrısını 05b/06
y. müzmin göz ağrısından
15b/08
y. olup 17b/15
[5]
yaraşa Yarasalar takımından, ön ayak-
ları perdeli kanat biçiminde gelişmiş,
vücudu yumuşak, sık kıllarla kaplı, is-
keletleri hafif yapılı, uçabilen memeli
hayvan.
y. kuşınıñ üzerinde olan şaruca
09a/14
y. necesini 16b/03
y.+nuñ kalbini 09a/15
[3]
yarıl- Üzerinde yarık veya yara açıl-
mak. *krş. yarul-*
y.-duğda 16b/17
y.-masına 27b/04

y.-mış ve urulmuş kulağa 27b/02
y.-up 23a/05, 23a/10, 23a/13
[6]
yarım Bir bütünün ayrıldığı iki eşit par-
çadan her biri, bir bütünün yarısı. (*yarım*
baş ağrısı Başın bir tarafında ve genel-
likle şakak ve göz çukuru bölgelerinde
hissedilen şiddetli ağrı, migren. *krş.*
şakık)
y. 25b/07
y. baş ağrısınıñ 07a/12
[2]
yarul- *bk. yarıl-*
y.-ur 15a/23
[1]
yaşdığ *bk. yaşduğ*
y.+uñ (yasdığın) 09a/11
[1]
yaşduğ Baş altına koymak veya da-
yanmak için kullanılan, içi pamuk, yün,
ot, kuş tüyü vb. ile doldurulmuş, küçük
minder, yastık. *krş. yaşdığ*
y. 09a/02, 09a/09
y.+uñ (yaşduğın) 09a/03
[3]
yāsemīn *Far.* Zeytingiller familyasın-
dan, güzel koku yapımında kullanılan,
beyaz renkli (ender olarak kırmızı veya
sarı), çok kokulu çiçekler açan, sarma-
şık cinsinden ağaççık. *Jasminum.*
y. çiçegini 12a/12
y. çiçegini yāhūd yaprağını
06b/04
y. yaprağı 07a/19

y.+i 07a/19

[4]

yaş (I) Doğuştan itibaren geçen ve yıl birimiyle ölçülen zaman.

y.+ında 09b/22

y.+ını 14b/03

[2]

yaş (II) 1. Islak, nemli.

y. şulu yaralarının 14a/02

y. ve şulu yaralarının 13b/18

y. başında olan yaralarına

13b/22

y. ħur'ıla 18a/18

2. (Bitkiler için) Kurutulmamış

veya kurumamış olan. *krş. raṭb, tāze*

y. budaklarıyla 23a/14

y. güli 04b/14

y. kişnişüñ 05a/07

y. mersin tohumu 26b/21

y. ve yeşil şarmaşık

yaprağı 13b/12

3. Yara, sıyrık ve salgılama biçiminde organizmadan akan sıvı. *krş.*

ruṭūbet

gözine y. ve ruṭūbāt ve şu

inmeden 15b/11

4. Göz yaşı. *krş. göz yaşı*

y.+ı keser şeyleri 17a/01

y.+ını 17a/02

[12]

yaşardıcı Nemlendirici özelliğe sahip veya eski tıp anlayışındaki nemlilik özelliğini kazandıran, yaşartıcı.

y. devālar 22b/14

[1]

yaşlık 1. Yara, sıyrık ve salgılama biçiminde organizmadan akan sıvı.

y. 27a/14, 27a/14

y.+ı (yaşlığı) 22a/06

kulaktan akan y.+ı (yaşlığı)

27b/10

2. Eski tıp anlayışına göre maddelerin taşıdıkları varsayılan dört özellikten biri.

eyü y. şey 18a/16

kötü y. şey' 18a/16

kötü fenā y.+dan 14a/13

krş. ruṭūbet

[7]

yat- Uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek. *krş. yat-*

y.-sa 09a/10, 09a/03, 09a/03

y.-ur ise 09a/11

[4]

yat- bk. yat-

y.-a 15a/11

[1]

yavaş 1. Etkisi, gücü az olan.

devānuñ keskini ve y.+ı 17a/22

2. Ilık. *krş. mu'tedil*

y. şu 09b/04, 27a/09

y. şuya 21a/21

ısıcağ y. şu-y-ıla 17a/17

[5]

yavaşlık Etkisi, gücü az olma durumu, etkisizlik.

y.+ı (yavaşlığı) 17a/23

[1]

yavrı Çok küçük yaşta olan insan veya hayvan, yavru.

bāzū y.+sını 09b/18

gögercin y.+sını 07a/17

toğan y.+sını 09b/17

[3]

yavşan otı Mavi ve beyaz çiçekler açan, çay gibi içilen ve hazmı kolaylaştıran, baş ve kulunç ağrılarına iyi gelen bir bitki. *Artemisia*. *krş. şih, yavşan otu*

y. 06a/23

y.+nı 06b/01

[2]

yavşan otu *bk. yavşan otu*

y.+dur 14a/20

[1]

yayka- (Bir şeyi) Su veya başka bir sıvı ile temizlemek, yıkamak.

y.-sa 08b/19, 15b/14

y.-ya 15a/09, 21a/04, 23b/21

y.-yalar 13b/11, 23a/04

y.-yup 19b/13, 21a/08, 27a/05,

27a/08

[11]

yaykan- 1. Yıkamak işi yapılmak, su ile temizlenmek, yıkanmak.

y.-mış arpanuñ 09b/02

2. Kendi kendini yıkamak, banyo yapmak.

y.-a 17a/21

[2]

yazıl- Yazmak işi yapılmak, bir söz veya düşünceyi belli işaret ve harflerle bir yere geçirmek.

y.-mış 25a/16

[1]

ye- Ağızda çiğneyerek yutmak. *krş. ekl, yi-*

y.-dügi 13a/05

y.-meden 11a/01

y.-mege 07a/17, 07a/17, 11a/14

y.-megi 19a/19, 19a/19, 19a/19

y.-mek 05b/13, 10b/15

çok y.-mek 18b/06, 18b/06,

18b/06, 18b/07, 18b/07, 25a/10, 25a/11, 25a/11, 25a/12

y.-mekden 13a/05

çok y.-mekden 17a/12

y.-meye 15a/09, 15a/09

y.-r ise 05b/19, 06b/08, 07a/18,

07b/06, 09a/02, 09b/10, 09b/19, 10a/10, 10b/13, 12b/07, 14b/03, 14b/03, 15b/16, 15b/21, 15b/22, 18a/01, 18a/05, 18a/09, 18b/10, 18b/10, 18b/13, 19b/10, 24a/10

çok y.-r ise 07a/07

y.-rler 14a/18

y.-rse 05b/20, 10b/05, 10b/06

çok y.-rse 07a/06, 14b/04

y.-se 07a/05, 09a/04, 09a/06,

09a/18, 09b/02, 09b/09, 10b/05, 11a/12, 12b/06

çok y.-se 07a/05, 07a/08, 07a/08, 09b/15

y.-seler 09b/21, 09b/21

y.-sün 09b/03, 10b/17, 23b/05

y.-ye 06b/11, 07a/09, 07a/09,

07a/10, 09a/05, 09a/06, 09b/14, 10b/22,

10b/22, 15a/02, 18a/14, 18a/15, 21b/12,
23b/06, 24a/01, 24a/01, 24b/20, 25a/10

y.-yecegi 09b/18

y.-yüp 08b/05, 08b/05, 13a/13

[93]

yedi Altıdan sonra gelen sayının adı ve
bu sayı kadar olan.

y. 09a/20, 10b/15, 10b/17,

11a/13, 14b/15, 15b/17, 22a/22, 25a/14

[8]

yedür- Yemesini sağlamak.

y.-se 11b/15

y.-seler 12a/18

[2]

yeg Daha iyi, daha üstün, yeğ. *krş. evlā*

y.+dür 16b/16

[1]

yel Ağrı, sızı.

y.+leri 14b/05, 14b/07

başda temekkün idüp yerleşmiş

ğalîz y.+leri 14b/06

ğalîz y.+leri 28a/07

ğalîz y.+lerini 28a/09

[5]

yemek Yenmek için pişirilmiş, hazır-
lanmış yiyecek, aş, taam. *krş. ta'ām*

y. 23b/05

[1]

Yemen erigi *Ar. + T. bk. helîle-i Kâbilî*

Y.+dür 09b/06

[1]

yeñ Giyecek şeylerin kol kısmı, yen.

y.+ine 12b/17

[1]

yeñi 1. Üzerinden çok zaman geçmemiş
olan, bayatlamamış olan. *krş. cedîd, tâze*

y. 07b/12

2. Öncekinden sonra olan, sonra
gelen.

y.+sine 10b/10

3. Az zaman önce.

y. 16b/12

[3]

yeñile- Eskisinin yerine yenisini koy-
mak, yenilemek. *krş. tecdîd*

y.-mek 10a/05

y.-ye 24b/06

[2]

yer 1. Bir nesne veya kimsenin kapla-
dığı yahut kaplayabileceği boşluk, bu-
lunduğu mahal.

y. 20b/09

y.+de 15a/02, 15a/03, 15a/03,
23b/18

y.+den 15a/02

y.+e 20b/04, 20b/12, 26a/07

y.+inden 20b/01

y.+lerine 05a/13

2. Ayakla basılan, ayakların al-
tında bulunan yüzey, zemin.

y.+de 12b/18, 12b/20

3. Vücudun herhangi bir bölümü.

y.+i 11a/22

y.+inde 11a/23

4. Bölüm, kısım.

y.+e 11a/04, 11a/07, 12a/11

y.+i 10a/13, 20a/11

y.+idür 11b/22

y.+inden 05b/01
y.+ine 05b/02, 11b/09
y.+leri 11a/06
y.+lerine 05b/12, 06b/02
krş. maḥall, mekān
[27]

yerine Bir şey veya kimsenin yerini tutmak üzere.
y. 16a/02, 16a/05, 20b/03
[3]

yerleş- Kalıcı duruma gelmek, sürekli-lik kazanmak. *krş. temekkün*
y.-di ise 13a/01
y.-miş 14b/06
[2]

yeşil 1. Sarı ile mavinin karışmasından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğun-
da görülen renk veya bu renkte olan.
y. 05a/11, 14a/04, 15a/16,
16b/12
y.+dür 06a/18
2. (Sebzeler için) Kurutulmamış
veya kurumamış olan, taze. *krş. tāze*
y. kişnic 07a/23, 12a/15, 28a/22
y. ola 20a/07
y. şarmaşık 13b/12
y. tāze kişnic 25a/05
y. tāze küzbere 14b/12
benefşenüñ y. yaprağını 24b/22
3. (Meyveler için) Daha olma-
mış, ham. *krş. tāze*
y. mersin 24b/11
[14]

yeyici Etrafindaki etleri çürütüp mah-
veden. *krş. ekkāle*
y. devā' 24b/07
y. 'ilācdur 24b/06
[2]

yılanbaşı Atların takımlarına süs olarak
takılan bir deniz böceği kabuğu.
y. 19b/05
[1]

yılğun İlgingillerden, Akdeniz bölge-
sinde yetişen bir ağaç veya ağaççık cin-
si, ılgın. *Tamarix*.
y. ağacından 10b/11
[1]

yırt- Parçalamak.
y.-ar 23a/22
[1]

yırtıl- (Hılt, şiş, ağrı vb.) Dağılmak, çö-
zülme, yok olmak.
y.-maz 20a/16
[1]

yi- bk. ye-
y.-r ise 12a/04, 15b/19
y.-se 09b/18, 10a/10
y.-ye 22b/07
[5]

yigirmi On dokuzdan sonra gelen sayı-
nın adı ve bu sayı kadar olan, yirmi.
y. 10b/10
[1]

yine Bir daha, tekrar, gene.
y. 08b/02, 16b/01, 17b/18
[3]

yoğ bk. yok

y.+sa 05a/09

[1]

yoğur- Hamur durumuna getirmek için üzerine basa basa karmak. *krş.* **hamir eyle-**, **hamir it-**

y.-dukdan 11b/16

[1]

yoğurt Maya katılarak koyulaştırılmış beyaz, kıvamlı bir süt ürünü.

y. 10b/16

y.+a (yoğurda) 10a/11

y.+undan (yoğurdundan) 28a/16

[3]

yoksa Soru cümlelerinde kesinlik kazanmamış iki fikri anlatan kelimelerin arasına getirilir, yoksa.

y. 26b/19

[1]

yok Bulunmayan, mevcut olmayan. *krş.* **yoğ**

y.+dur 10a/10, 18a/16

[2]

yol İçinden bir sıvı akan kanal.

dimāguñ y.+ını 14a/09

[1]

yol- Kuvvetle çekip koparmak, yerinden çıkarmak.

y.-up 20a/23, 20b/02

[2]

yolun- Yolmak işi yapılmak, çekilip yerinden çıkarılmak.

y.-an 20b/01

[1]

yoşuñ Çoğu sularda, ağaç veya taşların üzerinde yetişen tallı bitkilerin ilkel yapıdaki örneklerine verilen genel ad.

şu y.+ı 05a/11, 05a/13, 15a/15

[3]

yufka İnce.

y. deridür 16a/20, 16a/21

[2]

yukarı *bk.* **yukarı**

(Yazı ve söz için) Daha önceki kısım, üst.

y.+da 13b/13, 28a/11

[2]

yukarı 1. Bir şeyin aşağı kabul edilen kısmına göre üstte kalan tarafı veya bu tarafta bulunan kısmı, yukarı.

y.+sına 23a/04, 26a/05

2. Bulunulan yere göre seviye bakımından daha yüksekte olan veya daha yüksek kabul edilen taraf yahut bu tarafta bulunan şey.

y.+ya 22a/14

3. (Yazı ve söz için) Daha önceki kısım, üst.

y.+da 09b/11, 11a/18

4. Üst tarafa doğru.

y. 20b/20

aşağı y. 19b/02

krş. **yukarı**

[7]

yular Hayvanı çekmek veya bağlamak için başına takılan ipten dizgin.

y.+larına 19b/06

[1]

yum- Sıkıp kapamak.

y.-ar 18a/11

y.-ar ise 18a/10

y.-maya 17b/05

y.-up 18a/10, 24a/15

[5]

yumrı Biçimi yuvarlak ve şişkin olan.

krş. yumru

y. 23a/03, 23a/19, 26a/05

y.+ca 11b/22

[4]

yumru *bk. yumrı*

y. 12b/12, 23b/16

[2]

yumşadıcı Sertliği gideren, gevşetici özellikte olan, yumuşatıcı.

y. 23a/12

y. devālar 22b/22

[2]

yumşak 1. Üzerine dokunulduğunda çöken, çukurlaşan, eski biçimini kaybeden, yumuşak.

y. 23b/12, 23b/14

y. olduğda 08a/20

2. Katı ve sert olmayan, kolay kesilen, kolay çiğnenen, kolay işlenen.

ekmek içi y.+ını (yumşağını)

17a/15

3. Hafifçe, yumuşakça.

y. 10a/07, 10a/15, 11a/03,

18b/16

[8]

yumurta Kümes hayvanları ve özellikle tavuk tarafından yumurtlanan, beslen-

mede çok önemli bir yeri olan, kabuklu besin maddesi.

y. ağıla 19b/20, 22a/07, 26a/07

y. ağını 20a/08

y. beyāzıla 06a/21

y. beyāzını 23b/07

y. şarısı 25a/06

y. şarısıyla 24b/04

y. şarısıyla beyāzını 22b/08

y. şarısını 20b/18

y. şarısıyla 25a/08, 26a/13,

27b/13

y. şarusına 23a/08

y. şarusını 14b/19, 24a/22

y. şarusını beyāzıla 27b/05

bişmiş y. şarusını 24b/20

rufadan y. 24a/01, 24a/10,

24a/10

y.+nuñ beyāzını ağını 23b/03

y.+yı 24b/23

çig y.+yı 28a/23

[24]

yumurta- Yumurta vermek, yumurta doğurmak.

y.-duğda 18b/15

[1]

yut- Ağızda olan bir şeyi boğazdan aşağı indirmek.

y.-up (yudup) 14b/16

[1]

yuvarlak Top veya küre biçiminde olan.

y.+dur 14a/07, 17b/11

[2]

yuvatlan- Kendi üzerinde döne döne hareket etmek.

y.-a 12b/19, 12b/20

[2]

yüñ Koyun, keçi, deve vb. hayvanların vücudunu örten, dokuma sanayiinde, yatak, yastık ve yorgan yapmakta kullanılan tüylere verilen isim, yün.

diftik y.+ini 11a/05

koyun y.+ini 15a/11

[2]

yürek İki akciğer arasında ve biraz solda bulunan, vücudun her yanından gelen kirli kanı akciğerlere ve oradan gelen temiz kanı da vücuda dağıtan organ, kalp. *krş. kalb (I) (yürek tamarı* Atardamar. *krş. şiryân)*

y. tamarı 08a/14, 21b/19

y.+e (yürece) 08a/13, 21b/19

horüs y.+ini (yüregini) 10a/01

[5]

yüri- Adım atarak ilerlemek, yürümek.

y.-dükde 24a/08

[1]

yüz (I) Doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayı kadar olan.

y. 11b/22

dört y. 04b/11

[2]

yüz (II) Başın, üzerinde alın, kaş, göz, burun, yanaklar, ağız ve çene bulunan ön kısmı, surat, çehre. *krş. şüret*

y.+i 08b/09, 16b/02

y.+i gözi egilinmenüñ 10b/07

y.+inde ise 11b/08

y.+inde olan ihtilâca 11b/08

y.+ine 09b/17, 22b/15

y.+ini 08b/19, 15a/08, 21a/04,

23b/21

[11]

yüz- Kol, bacak, yüzgeç vb. organları hareket ettirerek suda ilerlemek.

çok şuda y.-mekden 10b/04

[1]

yüzerlik Sedef otugillerden, acı tohumları susama benzeyen, beyaz çiçekli, çok dallı, halk arasında tütsü olarak kullanılan sıcak bölge bitkisi, üzerlik. *Peganum. krş. harmele*

y. otı 11b/06

y. otını 06a/09, 12b/16

[3]

yüzük Parmağa takılan, genellikle altın, gümüş vb. madenî halka.

y. 10a/04

y.+i (yüzügi) 10a/05

[2]

Z

zabt *Ar.* Akılda tutma.

z.+ında iken 09b/05

[1]

zâc *Far.* Kükürt ve demir bileşimi, demir sülfat, zaç.

z.+a 18b/19

z.+ı 18a/19

[2]

ẓaʿf *Ar.* Zayıflık. (**ẓaʿf-ı başār** Uzağı görememe, miyopluk.)

ẓ.-ı başār 22b/05, 24b/13

ẓ.+ı 18b/09

göz ẓ.+ınuñ 18b/03

[4]

ẓaʿfirān *Ar.* Süsengillerden, baharda çiçek açan, soğanlı bir kültür bitkisi (*Crocus sativus*) ve bu bitkinin tepeciklerinin kurutulmasıyla elde edilen, bazı yiyecek ve içeceklere tat, koku ve sarı renk vermekte kullanılan toz, safran.

z. 06a/10, 09a/03, 10b/22,

14a/21, 14b/19, 17b/09, 18a/06, 24a/04, 24b/07, 24b/10, 25a/07, 25b/07

z. çiçegini 09a/04

z.+ı 07a/14, 09b/03, 15b/10,

15b/16, 17a/04, 17a/10, 22a/09, 22a/19, 22b/10, 26a/03, 26a/03, 28a/16, 28b/09

z.+uñ telini 19b/09

[27]

ẓāhir *Ar.* Kesinliğe yakın bir olasılıkla, muhakkak.

z.+dür 07b/05

[1]

ẓahmet *Ar.* Ağrı, acı, zorluk, sıkıntı.

z. 08a/23, 20a/15, 20a/16,

20a/17, 21a/21

z. virür 24a/15

z.+dür 23a/22

z.+i 11a/03, 11a/06

gözde olan nāşūr z.+ine 18a/17

[10]

ẓahmetlū *Ar. + T.* Zahmet veren, sıkıntılı, ağrılı, zahmetli.

z. 11a/07

[1]

ẓaʿif *Ar.* Yeterli maddi ve fiziki gücü olmayan, güçsüz, zayıf.

ẓ. başara 15b/16

ẓ. ider 11a/19, 18b/05, 18b/08

ẓ. olan göz 18b/09

ẓ. olmadan 23b/05

ẓ. olup 16a/06

ẓ. olursa 25b/23

gözün ẓ. olması 22b/05

[9]

ẓaʿiflik *Ar. + T.* Yeterli maddi ve fiziki gücü olmama durumu, güçsüzlük, zayıflık.

başaruñ ẓ.+ine (ẓaʿifligine)

18b/04

[1]

ẓāʿil *Ar.* Devamlı ve kalıcı olmayan, sona eren, yok olan, ortadan kalkan.

z. olur 12b/20

[1]

zamān *Ar.* 1. Bir olayın ya da eylemin gerçekleştiği başlangıç ve sonu bulunan sınırlı süre, an, vakit.

çok z. 08b/17

her z. 07a/17, 07b/17, 10b/03

vāfir z. 08a/21, 19a/07, 20b/05

2. (-diği, -eceği zarf-fiilleri ile birlikte) Aynı zamanda, eş zamanlı olarak.

z.+da 21b/16

3. Kez, defa.
çok z. 23b/02
krş. vakt
[9]
- zamg** *Ar.* Bazı ağaçların kabuklarından sızdıktan sonra renksiz veya sarımtırak renkte katı bir madde hâlini alan camı yapıştırıcı madde, zamk.
ż.-ı ‘Arabî 07b/19, 24b/07
ż.-ı ‘Arabîyi 17a/09, 17a/14, 19b/21
ż.+dur 07a/11
ağacuñ ż.+ıdur 07a/11, 10b/01
[8]
- zamg-ı ‘Arabî** *Ar.* Akasya ağaçlarının gövde ve dallarından akan öz suyun havada katılaşmış şeklinden ibaret kahverengi, şeffaf, yapışkan madde, Arap zamkı.
ż. 07b/19, 24b/07
ż.+yi 17a/09, 17a/14, 19b/21
[5]
- zann** *Ar.* Gerçeğini bilmeden ihtimal üzerine hüküm verme, bu yolda verilen hüküm, sanı, zan.
ż. 08a/04
ż. ider 11b/01, 19b/16, 27a/15
[4]
- zarar** *Ar.* Bir kimse veya şeyin sebep olduğu kayıp, kötü sonuç, ziyan.
ż. 25a/15
ż. iden 25a/10
- ż. ider 09b/09, 10a/10, 15a/20, 25a/10, 25a/11, 25a/11, 25a/12, 25a/12, 25a/17
ż.+dur 09b/08, 09b/09, 25a/12
ż.+ı 10a/10
ż.+ı dağı artık olur 15a/21
ż.+ı olmaz 22a/14
[17]
- zararlı** *Ar. + T.* Zararı dokunan, zarar veren.
ż. 18a/15
[1]
- zarf** *Ar.* Kap.
gümüş ż.+a 18b/23
[1]
- zā’yid** *Ar.* Fazla, artık, zait.
z. olan 20b/02
laħm-ı z.+den 23a/16
[2]
- zā’yil** *Ar.* Yok olan, ortadan kalkan, zail.
z. ider 08b/15
z. olup 08a/05, 12b/19
z. olur 17b/13
[4]
- zahn** *Ar.* Hafıza, bellek, zihin.
z.+ini 09b/12
[1]
- zehr** *Ar.* Çiçek.
z.+ü'l-ķar‘ 14b/20
[1]
- zekāvet** *Ar.* Çabuk anlama ve kavrama yeteneği, zekâ.
z.+ini 09b/12

[1]

zeker *Ar.* Erkeklik organı.

istirhâ³-i z.+e 11b/23

z.+i 11b/20

[2]

zencār *Far.* Tıpta kullanılan bir tür pas, bakır pası.

z. 23a/16, 23a/17, 24b/06

[3]

zencebîl *Far.* Zencefilgillerden, Malezya ve Hindistan'da yetişen, kamış görünüşünde çok yıllık otsu bitki (*Zengiber officinale*) ve bu bitkiden elde edilen toz biçimindeki baharat, zencefil.

z. 08b/05, 08b/05, 11b/05, 13b/05, 14a/14, 15b/20, 19b/11

aķ z. 16a/04

[8]

zerdālī *Far. bk. zerdālū*

acı z. çekirdegi yağını 07b/03

[1]

zerdālū *Far.* Akdeniz ülkelerinde yetişen küçük meyveli kayısı ağacı türü (*Armeniaca vulgaris*) ve bu ağacın sarı, etli, tatlı, çekirdeği acı meyvesi, zerdali. *krş. zerdālī*

z. naķī^c i 08a/07

naķī^c -i z. 08a/08

z.+nuñ naķī^c inden 08a/08

z.+y1 08a/07

[4]

zerķe *Ar.* Göz küresi içinde dolaşan sıvının ya fazla salgılanması veya boşalmasının engellenmesi sonucunda ortaya

çıkan ve göz içi basıncının artmasıyla kendini gösteren hastalık, göz tansiyonu, karasu, glokom. *krş. göklik*

z. 22a/17, 22a/20

z.+ye 22a/20

[3]

zernîh *Far.* Arsenik, zırnık.

ķırmızı z.+i 26b/16

[1]

zerrîn ķadeh *Far. + Ar.* Bir tür nergis.

Narcissus poeticus. krş. nercis

z. 14a/04

[1]

zeyt *Ar.* Zeytin yağı. *krş. zeytūn yağı*

z. yağıla 11b/13, 22a/21, 25b/18, 25a/21, 26a/23

z. yağından 26b/01

z. yağını 21a/02, 21a/17, 28b/03

eski z. 09b/07

eski z. yağına 11b/17

eski z. yağını 11a/04, 19a/16

pāk z. yağına 28a/02

siyāh z. yağı 28a/22

[15]

zeytūn *Ar.* Zeytingillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, uzun ömürlü bir ağaç (*Olca sativa*) ve bu ağacın yüksek besin değeri olan yağlı meyvesi, zeytin. (*zeytūn yağı* Zeytin tanelerinin sıkılması ile elde edilen bitkisel yağ, zeytin yağı. *krş. zeyt*)

z. yağıdır 09b/07

z. yaprağı^c uşāresini 22a/15

tuzlu z.+1 27a/17

[3]

zīmād *Ar.* Yakı. *krş. yaķu*

ż. 28a/11

ż. eylemek 11b/14

ż. eyler ise 12a/08, 26a/03

ż. eylerse 08b/14

ż. eylese 04b/16, 04b/19, 04b/20,

05a/02, 05a/04, 05a/05, 05a/22, 05b/05,

05b/07, 05b/09, 05b/10, 05b/13, 05b/14,

05b/22, 05b/23, 06a/07, 06a/22, 06b/01,

06b/03, 06b/05, 06b/06, 06b/13, 06b/18,

07a/14, 07a/16, 07a/19, 07b/02, 07b/06,

08a/02, 08a/15, 08a/20, 08b/02

ż. eyleseler 04b/23

ż. eyleye 06b/11, 10b/21, 13b/14

ż. eyleyüp 04b/21

ż. ide 05a/14, 16b/23, 20a/09,

25a/08, 26a/07, 28a/19

ż. ideler 13b/16

ż. ider ise 07a/20, 13a/12,

13b/21, 14b/19, 14b/22, 17a/11, 18a/18,

19b/17

ż. iderse 04b/19, 05a/01, 05a/19,

06a/03, 06a/04, 06a/05, 06a/06, 06a/09,

06a/09, 06a/11, 06a/14, 06b/02, 06b/09,

06b/09, 06b/11, 06b/12, 06b/14, 06b/16,

06b/20, 06b/22, 07a/20, 07b/04, 07b/08,

08a/11, 08b/07, 08b/11, 08b/20, 09a/05,

09b/01, 11b/02, 11b/06, 11b/14, 11b/16,

12a/04, 12a/07, 12a/13, 13a/09, 13a/11,

14b/18, 14b/18, 15a/15, 15a/17, 15b/04,

15b/10, 15b/11, 16b/22, 17a/14, 18b/01,

20a/11, 22a/08, 22b/07, 22b/09, 22b/10,

23a/01, 24b/11, 24b/21, 24b/21, 24b/22,

24b/23, 25a/02, 25a/03, 25a/03, 25a/05,

27b/04, 27b/06, 28a/10, 28a/13, 28a/14,

28a/15, 28a/16, 28a/17, 28a/19, 28a/21,

28a/22, 28a/23

ż. iderseler 12a/11, 13b/20

ż. iderseñ 14b/09, 20a/06,

20a/08, 20a/08

ż. idüp 6b/07, 8b/03, 13b/11

[141]

zi'b *Ar.* Kurt. *krş. ķrud*

ż.+ün kılından 09a/13

[1]

zibil *Ar.* Pislik, dışkı. *krş. ħur'*, *neces*

fārenün z.+ini 20b/14

[1]

zift *Ar.* Katran ve diğer organik maddelerin buharlaşmasından veya damıtılmasından elde edilen, kolay kırılan, az ısı ile eriyen, katı, siyah, parlak madde, karasakız.

z. 13b/21, 13b/22, 21b/04

[3]

zīgala Günlük, karagünlük, sığla yağı.

krş. günlük, ķara günlük, mī'a

z. 14a/22

[1]

zīkr *Ar.* Anma, söyleme, sözünü etme, zikir. (*zīkrī geç-* Adı anılmak, adı söylenmek.)

z. olınan 21b/07

z. olındı idi 13b/13

z. olsa 05a/08

z.+i geçdi 09b/11

[4]

zīrā *Far.* Çünkü, şundan dolayı.

z. 15a/03, 15a/14, 15a/23,

15b/13, 19a/23, 21b/10

[6]

ziyāde *Ar.* 1. Fazla, artık, çok.

z. 15b/06, 16a/01, 20a/19

z. ider 12b/14, 14b/02, 14b/02,

14b/04

z. idüp 09a/05

z. olup 09b/09, 11a/20

z. olur 07b/15, 19a/21

2. Çokça, fazlaca.

z. 14b/20, 28a/14

krş. **artuḫ**

[14]

ziyādelik *Ar. + T.* Fazla olma durumu,

fazlalık. *krş.* **artuḫlık**

z.+inden (ziyādeliginden) 13a/03

[1]

ẓufr *Ar. bk.* **ẓufra**

z. 16a/21

[1]

ẓufra *Ar.* Göz pınarındaki ince derinin

gözü perdeleyip kaplaması şeklinde be-

liren hastalık. *krş.* **ẓufr**

z. 16b/03, 16b/05, 16b/05,

16b/09

z.+ya 16b/04

z.+yı 16b/07

[6]

ẓuhūr *Ar.* Meydana çıkma, baş gös-

terme, görünme. *krş.* **çık-**, **peydā ol-**

z. etmez 06a/23

z. idüp 21b/15

ibtidā³-i z.+ında 15b/05

[3]

ẓulmet *Ar.* 1. Işıksız yer, karanlık.

z.+de 22b/06

2. Işıksız.

z. 15a/02

3. Gözün ışığı algılayamama,
görememe durumu.

z.+ini 15b/21, 19b/08

gözün z.+ini 15b/20

z.+le karanlık çöküp 16a/05

gözlerün z.+lerini 16a/06

krş. **ḫarañuluk**

[7]

ẓūlf *Far.* Yüzün iki tarafından sarkan

saç lülesi, zülûf.

z. yerinden 05b/01

z. yerine 05b/02

z. yerlerine 05a/13, 05b/12,

06b/02

z.+leri 07b/08, 20a/12, 06a/22

[8]

IV. TİPKİBASIM

کوز و دیکل اولور
اکا عین بغدر اکر صفر
بیار باوق قتل و صا دیکل

152

[illegible]

[illegible]

ایروب قولند و املاک رسد و در میان اولان قولاق آغزینگی کچور واکر کلک عصاره
بالی لول قاندر و در و املاک رسد و او در پیش قولاق فایده اید و اگر کمر
اید قاندر و در و املاک رسد طو کس قانی جعفر واکر کلک اوتنی واکر کوب
سکر و بالی لول قاندر و در و املاک رسد فایده اید واکر مادی قانی
سکر و بالی قاندر و در و املاک رسد آقانی قانی کمر واکر عصاره واکر عصاره
فایده اید و در و املاک رسد و با خود طو کس قانی اولان قانی کمر
فصل فی علاج الطوبی و ریه فایده قولاق قانی طو کس کمر واکر عصاره
در اکشت از و در و املاک رسد قولاق قانی طو کس واکر بالی لول
طو کس قولاق قانی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
واملاک رسد قولاق قانی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
فایده اید و در و املاک رسد قولاق قانی واکر عصاره واکر عصاره
اولان یعنی قولاق اولان واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
ایروب واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
یعنی قانی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
سکر واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
قانی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
اغابی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
قور واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
مرا واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
قانی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
اکر مادی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
قانی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
تشریح کچی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره

قانی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
اکر مادی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
قانی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
تشریح کچی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
ایروب واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
یعنی قانی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
سکر واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
قانی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
اغابی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
قور واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
مرا واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
قانی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
اکر مادی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
قانی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره
تشریح کچی واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره واکر عصاره

